THEOLOGIA
CHRISTIANA
DOGMATICO-MORALIS

AUCTORE

F. DANIELE CONCINA
ORDINIS PRAEDICATORUM.

TOMUS SEXTUS

DE IURE NAT. ET GENT. &c.

Adversus Pufend. Barbeyr. Thomas. aliosque Novatores.

ROMAE, MDCCL.
SUPERIORUM PERMISSU.

PROSTANT VENALES VENETIIS
APUD SIMONEM OCCHI.

PRAEFATIO,

IN QUA

Nonnullæ animadverſiones in Librum XXVI. Operis inſcripti DE L'ESPRIT DES LOIS *&c. ideſt* de legum ſpiritu, *præmittuntur.*

I. E Prælo iam emerſerat Tomus iſte VI. & cum publicam ſubire lucem deberet, ab amicis intellexi, laudatum opus, nuperrime ultra Alpes editum, tanta aviditate & plauſu ſuſceptum fuiſſe, ut intra breve temporis intervallum repetitis typis prodierit, atque Italiam noſtram, non ſine religionis detrimento, penetraverit. Quemadmodum enim illos Caſuiſtarum libros in quibus ſeveræ Moralis chriſtianæ leges exquiſitioribus fucis, & blandioribus lenociniis attemperari humanis appetitionibus ſolent, facilius diſtrahi conſpicimus; ita quoque libri illi tranſalpini qui per cuniculos religionis principia impetunt, eaque verſutis commentis ad hominum libertatem inflectunt, accommodantque, avidius excipi, & ad ſidera uſque extolli a non paucis ſciolis conſueſcunt. *Spiritus legum* Cenſor proteſtatur, ſe obſequio ſummo religionem colere, eiuſque inconcuſſa fundamenta ſarta tecta cuſtodire velle. Omnes qui aperte profiteri impietatem reformidant, iactare ſimilia ſolent, & tanto validius imponunt, quanto & maiorem præferunt religionis ſpeciem, & acutiore præditi ingenio ſunt. Auctor noſter pro tribunali iudex ſedens leges ſub examen inducit, & in ipſa divina iura iudicium pronuntiat, eaque cerebri ſui decempeda metitur, inflectit, reſtringit, amplificat, & ad ea quæ ſibi adlubeſcunt, detorquet.

II. Priuſquam illius verbis hoc quod propoſui, evinco, præmittam oportet, quam immane perpetrent ſcelus qui iudicandæ divinæ legis facultatem ſibi uſurpare incredibili audacia, & fatuitate non verentur. S. Iacobus *cap.* IV. inquit: *Si autem*

iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Quisque divina perfusus fide perhorrescit, dum audit mortalium aliquem eo stultitiæ impetu abreptum, ut iudicare Dei legem audeat, atque adeo supremo Numini divinitatem & sapientiam auferre, sibique subiicere; quod longe scelestius est quam supremorum Senatuum sententias pagorum iudicibus submittere. Nemo adeo insanit, ut sub hac nuda facie velit *iudicare legem Dei*, a Deo tollere ultimi, supremique finis rationem, Filium Dei rursus crucifigere, & alia istiusmodi scelera patrare; at hæc omnia incrustata & fucis delibuta, non secus ac ægroti pillulas suas, & pisces latentem hamum, facillime plures deglutiunt.

III. Porro ut quis intelligat quid cognoscere legem sit, & quid iudicare legem, audiat S. Augustinum, qui *Lib. de ver. relig. cap.*XXXI. hæc duo præclare distinguit. *Sicut in istis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent, cum eas instituunt; tamen cum fuerint instituta, atque firmata, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, ut secundum eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat. Æternam igitur legem mundis animis fas est cognoscere, iudicare non fas est. Hoc autem interest, quod ad cognoscendum satis est ut videamus ita esse aliquid, vel non ita. Ad iudicandum vero addimus aliquid, quod significemus posse esse, & aliter, velut cum dicimus, Ita esse debet, aut ita esse non debuit, aut ita esse debebit, ut in suis operibus artifices faciunt.*

IV. Non poterat Doctor sanctus vividioribus depingere coloribus ea quæ mox sum ex indicato Censore rescripturus. Illi itaque divinas leges iudicant qui easdem ad suas præiudicatas sententias, & præcogitata systemata detorquent. Et in hunc scopulum omnes illi impingunt, qui divinis Scripturis, Sanctorum, & Ecclesiæ auctoritatibus neglectis, ad propriæ rationis, undique tenebris circumfusæ, iudicium, Dei leges revocant. Superbam istorum temeritatem reprimit *hom.* XX. *in cap.*VII. *Matth.* S. Ioannes Chrysostomus eodem ac Augustinus principio. *Erat enim*, inquit, *docens eos sicut potestatem habens. Omnis Rector servus est legis: quia neque supra legem addere potest aliquid de suo sensu, neque subtrahere aliquid secundum proprium intel-*

tellectum; sed hoc tantummodo prædicat quod habetur in lege. Neque enim potest mens humana directare, idest extra rectum facere, scilicet perversum, vel malum ostendere quod scientia divina dictavit. Sic enim ait Moyses, & Salomon: Non addas verbis Dei, neque detrahes inde. Qui autem hoc ausus fuerit, se sapientiorem putat esse quam Deum: & incipit esse falsus testis, quia illud dicit quod neque auris audivit, nec oculus vidit.

V. Hæc pauca præfari oportuit, ut lector intelligat cui periculo se committat quicumque in Dei leges ferre iudicium audet. Porro ut evidenter palam faciam, Auctorem nostrum se divinarum legum iudicem constituisse, & prima religionis fundamenta corrodere, eam tenebo methodum cui adhæreo, dum morum præcepta a novis commentis asserere pro modulo meo studeo. Quoties quorumdam Casuistarum paradoxa refellenda mihi occurrunt, prius ex eorumdem libris opiniones propriis verbis conceptas in apricum traduco, sinceritate summa, quidquid in oppositum fabulentur rabulæ nonnulli: deinceps illarum falsitatem brevissime pando. Hanc nunc insistam viam. Pauca dumtaxat ex citati operis *Lib.XXVI.* refellenda transcribam: quod Italorum nostrorum vir eruditione, doctrina, & morum probitate clarissimus per litteras suasit, ut hunc scilicet librum legerem. Parui, & continuo in eodem deprehendi venefica impietatis semina argutis sententiis, eleganti stilo, & exquisita eruditione involuta, atque eo ingenii acumine præparata, & disposita, ut ab imperitis deglutiri facillime valeant.

ANIMADVERSIO PRIMA

in cap. 11. *Lib. XXVI. pag.* 18.

VI. „ La force de la religion vient de ce qu'on la croit; „ la force des loix humaines vient de ce qu'on la craint. L'antiquitè convient à la religion, parce que souvent nous croyons plus les choses à misure qu'elles sont „ plus reculees: car nous n'avons pas dans la tete des idees „ accessoires tirees de ces tems-la qui puissent les contredire. „ Les loix humaines au-contraire tirent avantage de leur nouveautè &c. Quæ sic latine reddo. *Religio inde suam vim arcessit*

sit quod quis illam credat. Legum humanarum vis inde proficiscitur quod quis eam timeat. Religioni antiquitas convenit, quoniam frequenter quæ vetustiora sunt, facilius credimus, quod menti nostræ obvia non sint illa quæ potuerunt contra opponi, dum prodierunt in lucem. E contrario leges humanæ emolumentum ex novitate comparant &c.

VII. Vides hic leges divinas inter & humanas institutam comparationem. Divina religio, non a Deo, sed ab hominum persuasione suum robur arcessit? Commentum ergo humanæ mentis religio est; si inde eius constat firmitas quod tu illam credas. Utique religio suam in eos qui illam non credunt, neque vim, neque imperium exercet. Quid inde? Ideo ne ab istorum credendi exercitio suam capit vim, stabilitatem, veritatemque? Hæc manifestam olent impietatem, & ex Hobesiano fonte derivata sunt. Vide infra *dissert. I. & IV.*

ANIMADVERSIO SECUNDA

in cap. VII. *Lib. XXVI. pag.* 36.

VIII. „ Qu'il ne faut point decider par les preceptes de „ la religion lors qu'il s'agit de ceux de la loi naturelle. " *Dum de legis naturalis mandatis definiendum est, haudquaquam in subsidium vocare religionis præcepta oportet.* Nullum ne fœdus, commercium nullum iuris naturæ cum divinæ religionis iure? Pugnant ne hæc duo simul? A duobus ergo disparatis principiis, religionis, & naturæ mandata proficiscuntur? Quidni? reponit ibidem. „ Qui ne voit que la defense naturelle est „ d'un ordre superieur à tous le preceptes? *Quis non videt, defensionem naturalem ordinis superioris esse omnibus præceptis?* Si omnibus mandatis præire defensio naturalis debet; ergo etiam præceptis obediendi tum Deo, tum supremis terræ potestatibus. Suffodit itaque hæc absoluta & nullo termino circumscripta regula vel ipsius terreni principatus fundamenta.

ANI-

ANIMADVERSIO TERTIA

in cap. VIII. *Lib. XXVI. pag.* 37.

IX. „ Qu'il ne faut pas regler par les principes du Droit „ qu'on appelle canonique les choses reglees par les princi- „ pes du Droit civil. " *Quæ iuris civilis principiis reguntur, pendere haud debent a principiis iuris quod nuncupatur canonicum.* Quod frequenter iuris civilis controversiæ dirimi, inconsultis iuris canonici principiis, valeant, nemo est qui inficietur. Quoniam frequenter nihil de rebus quæ penes civile forum in controversiam vocantur, ius canonicum statuit. Verum Censor spiritus legum omnium ultra pergit, contenditque respectu eiusdem rei iure canonico definitæ præferendas esse iuris istiusmodi definitionibus, iuris civilis decisiones. Hæc enim ibidem subiicit. „ Comme le mari peut demander la separation „ à cause de l'infidelitè de la femme, la femme la deman- „ doit autrefois à cause de l'infidelitè du mari. Cet usage „ contraire a la disposition des loix Romaines s'etoit intro- „ duit dans les cours d'Eglise, où l'on ne voyoit que les „ maximes du Droit canonique; & effectivement, à ne re- „ darger le mariage que dans des idees purement spirituel- „ les, *& dans le rapport aux choses de l'autre vie*, la violation est la „ meme. Ma les loix politiques, & civiles de presque tous „ les peuples *ont avec raison* distinguè ces deux choses. "

X. Hæc omnia latine non reddo, sed paucis perstringo. Alterius æternæ vitæ ratione habita, matrimonii violatio eadem in viro ac in muliere est. Mos iste Romanorum legibus adversus invectus in Ecclesiam, in qua iuris canonici præscripta vigent, fuit. Verum omnium populorum leges cum politicæ, tum civiles, *iure & merito* hæc duo distinxere, & regulam alterius æternæ vitæ legi contrariam confirmarunt. Christianus ne est qui ista eructat? Sed quia mox hæc eadem clarius repetiturus est Censor noster, ad alia propero.

ANIMADVERSIO QUARTA

in cap. IX. *Lib. XXVI. pag* 38.

XI. „ Que les choses qui doivent etre reglees par les prin- „ cipes du Droit civil, peuvent RAREMENT l'etre par les „ principes des loix de la religion." *Quæ moderari principiis iuris civilis debent, RARO dirigi legum religionis principiis queunt.* In impium Petri Belii effatum, quod nempe religio, & status civilis haud bene una socientur, prolapsus Censor est, qui tamen alibi Belio talia effutienti intercessit. Quid? Deus legum religionis institutor, & Princeps terrenus iuris civilis conditor, ita duo sunt supremi legislatores, ut Princeps terrenus *raro* a Deo in sui principatus regimine pendeat? Quem prodit sensum oraculum istud? *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*: Prov. VIII. Sed iterum audiamus legum Censorem, qui *ibidem pag.* 39. hæc adiicit.

XII. „ Ainsi quelques respectables que soient les idees qui „ naissent immediatement de la religion, elles ne doivent pas „ toujours servir de principe aux loix civiles, parce que cel- „ les-ci en ont un autre, qui est le bien general de la socie- „ te." *Igitur quamtumvis veneratione digna sint dictata quæ immediate a religione prodeunt, non propterea semper legum civilium norma esse debent, cum hæ alio nitantur principio, quod est bonum universale societatis.* Expedit itaque contra religionis edicta frequenter agere? Leges civiles principiis religionis normæ adversis nituntur? Hoc universale societatis bonum pugnat ne, aut convenit cum religionis bono? Pugnat, inquit Censor, & *raro* mutuum hæc duo inire fœdus valent. Idcirco religionis bonum negligendum, ut societatis civilis bonum promoveatur? Hæc sunt istius Politici, si superis placet, Christiani venusta commenta. Non ergo sapientissimus Moderator Deus ita imperia sacra, & civilia disposuit, ut necessario servato subiectionis ordine mutuas sibi manus darent? Lege infra *diss.* IV. Piget enim tam irreligiosa paradoxa sæpius refellere.

ANI-

ANIMADVERSIO QUINTA

in cap. x. *Lib. XXVI. pag.* 41.

XIII. „ Dans quel cas il faut ſuivre la loi civile qui per-
„ met, & non pas la loi de la religion qui defend. "

„ Lorſqu' une religion, qui defend la polygamie, s'introduit
„ dans un pais, où elle eſt permiſe; on ne croit, a ne parler
„ que politiquement, que la loi du pais doive ſouffrir qu'un
„ homme qui a pluſieurs femmes, embraſſe cette religion, a-
„ moins que le magiſtrat, ou le mari ne les dedomagent en
„ leur rendant de quelque maniere leur etat civil. Sans ce-
„ la leur condition ſeroit deplorable; elles n'auroient fait qu'
„ obeir aux loix, & elle ſe trouveroient privees des plus grands
„ vantages de la societè. "

XIV. *Quo in caſu legi civili permittenti, ſecus religionis legi prohibenti obediendum eſt. Quotieſcumque religio quæ polygamiam vetat, in aliquam introducitur regionem, in qua illa permiſſa eſt, non videtur, ſi politice dumtaxat loqui velimus, quod nationis lex permittere debeat ut homo qui plures uxores habet, ampleƈtatur hanc religionem, niſi ſaltem magiſtratus, aut maritus eaſdem compenſent, & ſtatui civili reddant. Hac conditione ſublata, earum ſors deplorabilis eſſet. Ipſæ nihil niſi obedientiam legi præſtitiſſent; & ipſæ magnis ſocietatis emolumentis deſtitutæ forent.*

XV. Leges civiles ea probare valent quæ iure naturæ & religionis vetita ſunt? Quoties religio chriſtiana, quæ uxorum pluralitatem vetat, invehitur in aliquod regnum, in quo lex contraria habendi plures uxores obtinet, lex iſta & naturali, & divinæ prævalere legi debet? Dubio procul, ſaltem politici regiminis ratione habita, clamat noviſſimus legum Cenſor. Unde, quæſo, & ex quo fonte, an Machiavellico, an Hobeſiano hæc politica ratio manat? An Deus naturæ humanæ conditor eiuſdem propagationem communitati generis humani non præcipit? Deum ne naturæ auƈtorem latet num unitas, an pluralitas uxorum ad hanc ſocietatis amplificationem conferat? Poterat ne ſuperciliosſus Cenſor inſolentius, atque audacius in religionem debacchari? Alterutrum fateatur neceſſum eſt: aut Deum ſecum pugnare, dum propagationem humani generis præ-

præcipit, & polygamiam vetat; aut hanc humanæ propagationi non obesse. Vide infra *pag.* 293.

ANIMADVERSIO SEXTA

in cap. xi. *Lib. XXVI. pag.* 41. *& seq.*

XVI. „ Qu'il ne faut point regler les tribunaux humains „ par les maximes des tribunaux QUI REGARDENT L' „ AUTRE VIE. "
„ Le tribunal de l'Inquisition formè par les Moines Chretiens „ sur l'idee du tribunal de la Penitence, est contraire à toute „ bonne Police. " *Fas minime est ut tribunalia humana regantur tribunalium legibus quæ futuram vitam spectant. Tribunal Inquisitionis ad exemplar TRIBUNALIS POENITENTIAE a Monachis Christianis institutum, omni politico regimini contrarium est.*

XVII. Quo ultra pergimus, eo patentius suam prodit impietatem Censor maledicus. Quis vel novatorum eo dementiæ abreptus fuit, ut effutierit humana tribunalia regi haudquaquam debere sacrorum tribunalium legibus, quæ homines ad æternam vitam instituunt? Tribunal Inquisitionis ad formam *tribunalis Pœnitentiæ* formatum cuicumque politico regimini adversatur? Tribunal ergo Pœnitentiæ perniciosum est cuique Reipublicæ civili. Enimvero, si utrumque tribunal similem institutionis formam habet, similem quoque oppositionem cum politico regimine utrumque præferat oportet. Persequitur Censor ibid. *pag.* 42.

XVIII. „ Ce tribunal est insupportable dans tous les gover- „ nemens. Dans la Monarchie il ne peut faire que des dela- „ teurs, & des traitres; dans les Republiques il ne peut for- „ mer que des malhonnetes-gens; dans l'etat despotique il est „ destructeur comme lui. "

XIX. *Tribunal istud cuicumque regimini intolerabile est. In Monarchia exploratores, & proditores; in Republica inhonestos; in despotico regimine destructores homines efficit, non secus ac ipsum.*

XX. Machiavellismus iste non minus politico-civili, quam sacro regimini perniciosissimus est. An non fatetur vel ipse peracutus Censor sacræ religionis fundamenta, & leges immobiles esse, constantes, ac perpetuas; & contra omnia humana flu-

fluxa, atque caduca? Porro quid Reges, Principes, & Respublicæ omnes magis exoptant quam principatum firmum, immobilem, & perpetuum? Ergo quo arctiore vinculo civilia tribunalia coniuncta cum religione sunt, eo feliciora splendent, & constantiori fruuntur perpetuitate. Quid si exemplis illorum regnorum quæ hocce sacro tribunali destituta, crebrioribus atque funestioribus obnoxia fuere seditionibus, atque vicissitudinibus, hanc confirmare rem vellem? Sed quæ seipsis luculenta sunt, haud mea egent oratione.

ANIMADVERSIO ULTIMA.

XXI. Innumera hocce in Opere severa censura digna leguntur, quæ in præsens silentio prætereo. Hæc pauca cursim adnotasse sufficiat, ut heinc colligere, ceu ex ungue leonem, minus periti lectores valeant, quanti sit faciendum opus istud, in quo passim, dum res fert, impietatis effata modo aperta, modo tecta occurrunt. Non minus Dei religionem quam cuiusque Reguli sanctiones proprio subiicit cerebello novissimus iste Censor. Per omnes vagatur leges cum sacras, tum profanas, & plurimarum nationum regimina sacro-politica ut supremus iudex discutit, probat, improbat, & pro arbitrio definit. Suas cogitatiunculas, & lepidula commenta modo eruditionis flosculis ornata, modo fucis delibuta, confidentia sane mirifica, tamquam principia extra disputationis aleam constituta evulgat. Si eorum quæ narrat, quæ definit, quæ reiicit rationum momenta, si auctoritatis documenta expetas, magnopere falleris. Quemadmodum Machiavellus, sic iste sua effata obtrudit, quin confirmare illa aliquo solido ratiocinio studeat; sed continuis diverticulis, narratiunculis, & axiomatis, quæ continenter spuit, lectores suos pro eo quo valet ingenio excantat. Qui enim mentis acumen, eruditionem, stili elegantiam, circumveniendi lectorem dexteritatem Auctori huic denegaret, ipse se plumbeum, stupidumque perhiberet. Ceterum ad Operis istius utilitatem quod attinet, si quod sentio, fari libere expedit, nihil inde, sive pro regiminis administratione, sive pro legum spiritu penetrando percipies. Hæc dumtaxat perdisces: religionis iura contemnere, & propriis ratiunculis subiicere: audacter de re omni argutari, & arbitraria commenta, ceu oracula

cula cælo delapsa, divendere: quæ omnia innumeris sciolis mirum in modum placent. Nec est quod opponas axiomata, quæ tamquam impietatis lue inquinata rescripsi ex hoc legum Censore, aliqua in circumstantia, & aliquo in casu sensum habere verum posse: quoniam hoc etiamsi admitterem, quid inde? Ut liber perniciosus, & improbandus iudicetur, sat est illum scatere sententiis quæ iuxta obvium & nativum quem præferunt sensum, aures offendant, impietatem redoleant, errorem contineant, & imperitis laqueos incredibili versutia præparent. Quid, si omnia, occasione data, ad impietatem, ad religionis perniciem vergant? Quid, si nullibi pietatis officia cieantur, nullibi religionis iura sincere propugnentur, quoties politico-civiles leges cum sacris belligerant? Unum ab istis hominibus scire averem: quantum nempe temporis impenderint in investigandis sacrarum legum codicibus: quot preces fuderint, quot ieiunia præmiserint, quot Patrum volumina pervolverint ad sublimem earumdem sensum comparandum. Risu forsitan, & cachinis excepturi hæc erunt cæci homines, qui tanta tenebrarum obsidentur caligine, ut vel ipsa media ad divinarum legum, in quas ferre censuras non dubitant, spiritum assequendum necessaria penitus ignorent. Cedo. An manifesta insania non laboraret ille qui in leges Sinenses, Turcicas, Romanas, Hispanicas, Gallicas iudicium ferret, quin prius illas perscrutari curiositate summa studuisset? Et homunciones acuti ad vana, hebetes ad divina, sedere iudices non erubescunt, religionis controversias dirimere audent, quin prius vel a limine Scripturas sanctas salutaverint, nedum severiori studio meditati fuerint? Verum de hoc fusius, & ex instituto infra sermo recurret.

MO-

MONITUM

AD LECTOREM.

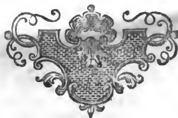
SAEpius adpromisi me ea omnia retractaturum fore quæ calamo meo excidisse contra veritatem, æqui rerum æstimatores iudicaverint. Tempus advenit ut oppignoratam fidem liberem, ERROREMQUE *Tom. I. in Decal. diss.* XI. *cap.* XI. *quæst.* II. *num.* 8. *pag.* 225. deprehensum RETRACTEM. Ibi documentum, quo P. Magistro Generali O. P. asseritur facultas concedendi licentiam pro libris imprimendis, transcripsi, ut habetur in P. Fontana. Verum documentum illud in nostris Constitutionibus *dist.* II. *cap.* XIV. *ad textum* XI. *lit. U.* his aliis verbis legitur. *DECLARAMUS quod in Capitulo Metis 1313. ord. 9. sic fuit DECLARATUM. Inhibemus Fratribus strictissime ne tractatus, compilationes, seu commentarios editos, vel edendos, quovis modo extra Ordinem publicent, quousque ab eis quibus Magister Ordinis id commiserit, diligenter examinata fuerint, & correcta. Qui autem contrarium fecerint, debita pœna plectantur, iuxta id quod etiam apud Treverim fuit ordinatum 1266. ordin. 6.*

Quare te monitum lector velim, hanc repetitam Generalis Capituli declarationem germanum citatæ a me ibi constitutionis sensum prodere, videlicet Magistro Generali prædictæ licentiæ impertiendæ ius competere. Erravi quoque, dum ibidem scripsi, Capitulum Generale Romanum celebratum esse anno 1688. cum celebratum fuerit anno 1618. in quo confirmatione 5. hæc habentur. *Confirmamus ordinationem quintam Capituli præcedentis Vallisoletani, qua statuitur ut nullus deinceps Liber typis mandetur, quin prius examinatus, & approbatus fuerit a duobus, vel tribus Patribus in unaquaque Provincia, a Provinciali, & Definitoribus Capituli Provincialis nominandis. Quibus in virtute Spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ mandamus ut totum Librum diligenter videant, & examinent, quo stilo, gravi, an humili constet, de qua materia, seu argumento, magni an parvi momenti, nec sufficiat ut nihil contra fidem, aut bonos mores contineat; sed talis sit qui honori, & decori Religioni esse possit. Libros autem sic examinatos & approbatos nolumus excusioni mandari in Italia, antequam Romam ad Magistrum Ordinis, vel eius Vicarium mittantur approbandi. Præcipientes sub eodem formali præcepto ne postquam, ut dictum est, Liber examinatus & correctus, approbatusque fuerit, possit ei quidquam addi, vel detrahi, nisi id iterum examinatoribus, & Superiori, ab eis approbandum, vel reprobandum, ostendatur.*

Hæc omnia transcribere volui prout extant in Actibus eiusdem Generalis Capituli, veritus ne si legantur qualia rescripta a P. Fontana sunt *tit. de libr. imprimendis num.* 5. alio in sensu a Capitulo intento a lectore minus perito intelligantur. Tandem altius cuiusque lectoris animo hæreat velim quod ibidem *pag.* 228. scripsi; videlicet, *ne umquam, invitis suis Superioribus quis-*

quisquam Librum edat. Ad hoc effatum, quod nunc altius inculco, revocari omnia quæ ibi scripsi, volo. Siquidem nihil tutius in hac materia præscribi valet. Addo in legibus interpretandis potissimum spectandum esse Superiorum, qui sunt illarum custodes, sensum, probatamque consuetudinem: Qua sinceritate hoc, eadem cetera errata omnia quorum fuerim ab honestis candidisque viris admonitus, retractabo, ut videant & confundantur qui blaterare, me minus sincerum esse in rescribendis quorumdam Casuistarum opiniunculis, iniuria summa & manifesta pergunt.

In hoc Tomo *pag*. 221. *num*. 10. scripsi: „ Sed fallitur P. Viva id non „ exprimi in damnata thesi &c." Ne quis vitilitigare super hoc verbo *exprimi* valeat, declaro, id utique *materialiter*, ut aiunt, non haberi in damnata thesi, in qua tamen reipsa & formaliter significatur. Similiter quamvis aliquid discriminis sit inter voluptatem perceptam ex prospectu campi, auditu musicæ, olfactu rosæ; & voluptatem captam ex cibo, potu, & actu coniugali, de quibus ibi *pag*. 222. disputatur, non inde tamen consequitur præfatum Auctorem ambigue non interpretari dictas duas theses. Quæ ideo adverto, ut cavillationes, quæ obtrudi inepte possent, præveniam. Vale.

I N-

INDEX

Librorum, dissertationum, capitum, paragraphorum, & quaestionum quae in hoc Tomo continentur.

IN LIBROS TRES DE IURE NATURAE, ET GENTIUM &c.

DISSERTATIO PROLEGOMENA.

CA-

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

§. I.

§. II.

§. III.

LIBER PRIMUS.

DE IURE NATURAE, ET GENTIUM.

DISSERTATIO I.

De hominis officiis, seu de actionibus humanis.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

DISSERTATIO II.

De legibus.

C A-

CAPUT IX.

CAPUT X.

CAPUT XI.

DISSERTATIO II.

De legibus.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

CAPUT IX.

CAPUT X.

CAPUT XI.

CAPUT XII.

CAPUT XIII.

CAPUT XIV.

CAPUT XV.

DIS-

DISSERTATIO III.

De lege positiva divina vetere, & nova.

DISSERTATIO IV.

De iure positivo humano publico, & privato, seu de lege voluntaria humana.

§. III.

§. IV.

§. V.

§. VI.

§. VII.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

Quæst.

DISSERTATIO V.

De legum humanarum effectibus, & vi obligandi.

Quæst.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

CAPUT IX.

CAPUT X.

DISSERTATIO VI.

De legis cessatione, interpretatione, dispensatione, & consuetudine.

§. I.

§. II.

§. III.

§. IV.

§. V.

§. VI.

§. VII.

§. VIII.

FINIS.

Errata	*corrige sic.*
Pag. 85. lin. 2. Doctos, re	Doctores,
203. 16. attenito	attentio
302. 18. præcepta oral ia	præcepta moralia
320. 22. traftatu	tractatu
344. 13. Obiiciunt enim	Obiiciunt etiam
416. 13. intras	intra
499. ult. alsum	falsum
503. 18. egibus	legibus.

IN LIBROS TRES

DE NATURAE, ET GENTIUM IURE, DEQUE POSITIVO, DIVINO, ET HUMANO

DISSERTATIO PROLEGOMENA.

PRAELOQUIUM.

Rovinciam omni ex parte celeberrimam, sive eiusdem dignitatem, amplitudinem, & commodum, sive uberrimam disputandi copiam, explicandarumque veritatum profunditatem, sive tandem diligentiam, studium, eruditosque conatus Cl. Virorum, qui eidem exornandae sedulam navarunt operam, spectes, illustrandam suscipio. Priusquam vero rem ipsam ingredior, te, lector benevole, paucis alloqui interest. Et primum omnium scias velim, me hoc delegisse argumentum dispiciendum, non modo quod sit Theologiae nobilis pars, sed alia quoque ratio magnopere sponte currenti calcaria addidit. Ea porro est, quod plurimi Italiae nostrae saperdae, atque barbatuli, quemadmodum vestitus formam, ita etiam loquendi, ratiocinandi, atque philosophandi, ne dicam spuendi, regulas ab ipsis Transalpinis, & quidem frequenter haereticis, Lutheranis, Calvinianis, ceterisque id genus, mutuari minime erubescant. Dum erudituli nostri prima iuris naturae & gentium elementa degustare incipiunt, continuo crepant *Grotios*, *Pufendorfios*, *Seldenos*, *Heinecios*, *Cumberlandios*, *Thomasios*, *VVolfios*, eorumque gregales. Dicteria, scommata, imposturas, quas haeretici isti in Theologos, quos vocant Scholasticos, in Patres sanctos, in Pontifices summos, in Romanam Ecclesiam impotenti temeritate eructant, scituli nostri Itali adoptant, &, ut eruditionis fumum penes vulgus captent, eadem in tempore promunt. Usque dum *Cumberlandii*, & *Pufendorfii* opera de *I. N. & G.* latine dumtaxat evulgata fuerunt, vix Septentrionis confinia transiliere, paucorumque ma-

manibus terebantur. Verum simulatque cincinnis, & fucis Gallicæ linguæ Barbeyraci pennicillo delibuta, & veluti transformata visa sunt, tum in Italiæ civitatibus resonare, & semidoctorum hominum ore ad sidera usque extolli cœperunt. Insitus a natura amor in patriam, in nationem olim orbis dominam, & sanctissimæ religionis, quam profitentur, defendendæ onus a similium librorum lectione coercere illos deberent. Nec eo mea spectat oratio, ut improbare velim vel ipsorum hæreticorum eruditionem, vel profectum quem quis ex eorumdem percipere lectione valeat. Illud detestor quod plus iusto Italorum non pauci, propriæ indolis, & dignitatis obliti, veluti vilia mancipia, magnifaciant Protestantium istorum opera, in quibus, si quid veræ doctrinæ est, a nostris acceptum fuit. Et, quod satis mirari nequeo, laudibus efferunt *Pufendorfios*, *Thomasios*, *Barbeyracos*, aliosque similes, qui adeo sunt in Catholicos Romanos efferati, ut tigres, non homines sese exhibeant. *Pufendorfius* controversias de iure naturæ & gentium ita versare contendit, ut solius naturalis luminis usum, nullo ad religionem divinitus revelatam habito respectu, abhibere velit. Nihil Scripturarum, nihil quod intra religionis naturalis confinia non includatur, immiscere suo operi voluit. In qua methodo, quam turpiter aberraverit, infra ostendam. Nulla ergo adversus Catholicos garriendi, & obganniendi occasio erat; & tamen passim videas hominem furentem, atque ubique clamitantem: *Arcana Papatus*: *Papistas*, *Idololatras Romanenses* &c. Theologos catholicos tunicati popelli loco habet. In ipsa præfatione ad opus I. N. & G. eosdem excipit his verbis. „ Imprimis autem, quare illos hinc excluserim Scriptores qui inter sectæ Romanæ addictos, mores sibi, atque conscientias hominum regendas sumpsere, quos ipse *Grotius*, & alii magno agmine in partes vocare gaudent; eius rei ratio mihi apud cordatos satis puto constabit: scilicet istis hominibus suorum traditorum nullum certum fundamentum, aut hypothesim substernere solemne est . . . Omnes magno conatu *magnas nugas agunt* . . . Cuius instituti hæc est arcana ratio, ut, postquam inter fundamenta sacræ istorum Reipublicæ, est hominum conscientias, non ratione, sed auctoritate Sacerdotum regi, ubique in promptu sit Auctorum nubes, quæ qualemcumque sententiam stabilire idonea sit, prout quemque persuaderi ipsorum interest &c." Et in ipsa præfatione ad opusculum *de Officio hominis & civis* summum Pontificem deridendum propinat, inquiens, se paucis velle suam exponere sententiam, non quidem pro *auctoritate papali*, ac si aliquo illi privilegio cautum foret, ne in errorem incideret.

II. Hæc tamen mitissima sunt, si cum iis conferantur quæ infra adducturus sum ex eodem Pufendorfio, ex Thomasio, ex Heinecio, aliisque. Solus hic impotens diffamandi Catholicos furor, ab istorum legendis libris absterrere Italos nostros deberet, vel saltem efficere ne eiusmodi Scriptores ut magistros susciperent.

Sed

Sed illud maiori suffundere istos pudore debet, quod Doctores nostri & methodo magis opportuna, & doctrina solidiore quam præfati hæretici, controversias de iure naturæ & gentium explanaverint, ut infra ostendam. Nec propterea partium studium ita mentem meam obnubilat, ut negare, præcipue Pufendorfio, eruditionem, acumen, & disputandi rationem velim. Verum magnopere mihi arridet sancti Augustini doctrina *Lib. de patient. cap.* XXVIII. ubi hæreticos, & schismaticos omnes ut filios reputat concubinarum, extra salutis arcam ab hereditate, catholicæ matris Ecclesiæ filiis reservata, exclusos. Filios quippe uxoris a filiis ancillæ segregavit Deus. Verum, ne isti essent omnino steriles & vacui, aliqua & iisdem donavit. *Intelligendum est alia esse Dei dona filiorum illius Hierusalem quæ sursum libera est mater nostra. Hæc sunt enim quodammodo hereditaria, in quibus sumus heredes Dei, coheredes autem Christi. Alia vero quæ possunt accipere filii concubinarum, quibus Iudæi carnales, & schismatici, vel hæretici comparantur. Quamvis enim scriptum sit :* Eiice ancillam, & filium eius *:* neque enim heres erit filius concubinæ cum filio Isaac . . . . . . *tamen etiam filios concubinarum, quando a filio suo Isaac divisit Abraham, nonnulla eis largitus est munera, ne relinquerentur omnino inanes, non ut tenerentur heredes.* Quam Augustini doctrinam mirum in modum confirmatam in hæreticis nostris transalpinis video. Occurrunt quandoque, non inficior, in istorum operibus improbus labor, eruditio, ingenii acumen, & cetera eiusmodi; at hæc omnia tot sunt fœdata erroribus, dicteriis, imposturis, ut continuo appareat dona esse ex iis quæ filiis concubinarum largitus Deus est.

III. Si quid ergo eruditionis, si quid doctrinæ, si quid veritatis in his deprehendis, scias oportet, hæc omnia dona esse filiorum concubinarum. Quid hinc? Contemnenda? Absit. Laudanda, suscipienda, non quia hæreticorum fructus, sed quod dona Dei sint. *Si ergo* (pergit Augustinus) *filii sumus liberæ Hierusalem, alia dona exheredatorum, alia intelligamus heredum.* Pudeat itaque, graviterque pudeat sciolos Italiæ nostræ ab exheredatis Transalpinis siliquas mutuari, cum domi suæ frugibus abundent. Exerant ingeniorum suorum vires, Italorum spiritus suscitent, vetustamque dignitatem recordentur. Idem nunc, ac olim circumfusus aer, idem sanguis, indoles eadem, eadem soli ubertas, atque amœnitas, quæ, sicuti dulciores præ aquilonari terra edit fructus, ita nobiliora parit ingenia. Otio, ignavia, mollitie, torpore, luxurie, ceterisque letalibus scientiarum morbis depulsis, pristinæ instaurentur artes, labores, vigiliæ, virtutum cultus, ac veri honoris studium: & tum Italia omnibus Europæ populis præstabit.

IV. Nec est quod mireris, dum videas me transalpinos hæreticos duriore interdum excipere sermone. Utinam blandius tractare eosdem licuisset. Sed ea est illorum maledicendi rabies, & calumniandi libido, ut nos vel repugnantes ur-

 geant,

geant, cogantque tantam coercere insolentiam. Cum vel ipsas res philosophicas, & historicas versant, ut Bruckerus, Thomasius, Budæus, Moshemius & alii, susdeque eisdem immiscent papismum, Romanensium superstitionem, idololatriam, & alia calumniarum portenta. Theologis nostris ignorantiam, barbariem, ipsamque stupiditatem rustica scurrilitate exprobrant dicacissimi thrasones. Ubique Lutherum suum, Catholicorum spoliis onustum, & ovantem, tamquam omnium scientiarum, potissimum Theologiæ, & ipsius iuris naturæ & gentium instauratorem splendidissimum, deprædicant. Contra nonnulli Italiæ eruditulі vix absque laudis præfatione hæreticos istos Scriptores nominant. Versa hodie alea est. Olim Catholicorum Theologi Lutheranos pro meritis exagitabant, & interdum aliqui redundanti severitate. Nunc Lutherani Italorum modestia, & nimia humanitate abutentes, elato supercilio, & incredibili superbia tumentes, recta & oblique Catholicis detrahendi, improperandi, illudendi ansam arripiunt. Nec aliunde hoc proficisci existimo, quam ex invidia illa, odioque quo omnes exheredati, filiique concubinarum, ut, Augustino teste, sunt omnes hæretici, ardent, cruciantur que adversus legitimos heredes, filiosque matris Hierusalem. Sed disrumpant tandem aliquando cæcitatis velum, redeantque in paternam, unde descivere, domum, in quam apertis ulnis clementissima mater redeuntes complexura expectat. Neque te, lector amice, suspicio subeat, eo sermonem meum tendere, ut maledicta maledictis retundenda esse velim. Absit. Blande exulcerati filii ancillarum tractandi sunt. At, dum nostra modesta ratione scribendi insolescunt, & pene insaniunt, tum illorum sinciput emolliendum aliquantisper est, audaciaque deprimenda, Salomone Auctore: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*: Prov. xxvi.

C A P U T I.

Iuris naturæ finitio.

I. Quoniam, ut inquit Marcus Tullius *Lib. I. Offic.* Omnis quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur; præmittam necesse est iuris naturæ, quod est disputationis nostræ argumentum, finitionem. Variæ sunt istius vocis *iuris* acceptiones, atque adeo finitiones diversæ, de quibus infra alio in loco dicturi sumus. In præsens, ut terminos aliquos disputationi meæ circumdem, finitionem quam iuris naturalis tradit Ulpianus, quamque Imperator inseruit *Lib. I. Instit. tit.* 2. in medium promo. *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium quæ in cælo, quæ in terra,*

va, quae in mari nascuntur. Acriter ICti disputant, exacta ne sit finitio isthaec. Negant plures, quod bruta iure dirigi nequeant, cum sint ratione destituta. Aiunt alii, rationem genericam, in qua homines, & bruta conveniunt, spectantes. Bruta plura operantur iuri naturali conformia, necessitate impellente; homines id agunt arbitrii electione. Exemplum subiicit Ulpianus. Liberorum educatio ad parentes spectat, iure naturae imperante: quod officium & bruta peragunt. Nam, ubi femina ex promiscuo concubitu concipit, sola educationi dat operam. Quoties sola editos fetus educare nequit, marem sibi socium ascîscit, ut in avibus contingit. Si fetus in lucem editi sibimetipsis satis sunt, tum femellae, facta ex concubitu reciproco conceptione, ova in loco opportuno deponunt, ubi solis calore foveri, & partus inde excussi congruum pabulum reperire facile queant. Eadem ergo animalium, & hominum educatio, hoc solo discrimine, quod in illis ex instinctu, in his ex rationis electione procedit. Brutorum actiones a suprema ratione determinatae sunt propter finem in quem bruta feruntur; licet nec eum intelligant, nec intendant. Homo vero, quia rationis usu pollet, & finem hunc intelligit, & propter eumdem operatur.

II. Obvium occurrit exemplum aliud. Bruta appetunt propriae vitae conservationem. Cibum sumunt, quo eam reipsa conservent. Appone cani famelico cibum. Is ita eum devorat, ut alterum advenientem canem, qui eiusdem cibi particeps esse velit, mordeat. Ipsa natura duce, bruta se defendunt adversus eos qui illorum vitae insidias struunt. Plura alia adducere exempla solent istius sententiae patroni; eaque fuso calamo explicat Christianus VVolfius in opere inscripto *Horae subsecivae Marburgenses de babit. Philosoph. §. 2.* ubi brutorum causam agit, dum iisdem iuris definitionem convenire propugnat.

III. Controversia haec de voce, secus de re est. Nam, si presse ius accipiatur in brutis non reperiri, explorata res est. Ius quippe iubet, & vetat illis qui libertate instructi, agere, vel omittere iussa valent. Hac autem facultate soli homines potiuntur. Si iuris capacia bruta essent, iniuria quoque afficerentur, atque adversus hominem contendere iure possent. Absurda haec sunt. Ergo ius vero in sensu acceptum brutis minime competit. In definitione Ulpiani bruta includuntur, quod in iisdem quaedam iuris similitudo eluceat. Siquidem naturae instinctu plura peragunt bruta quae ipsis, & hominibus communia sunt, ut maris & feminae coniunctio, prolis generatio, alimentum, educatio. Cognitione quadam, seu instinctu assequuntur finem; & quae fini obtinendo conducunt, demandare executioni solent. Umbra ergo quaedam iuris in brutis elucet, sed in homine solo eiusdem vera resplendet imago. Quare peroptime inquit Cicero Lib. II. de nat. deor. *Soli ratione utentes iure, & lege vivunt.*

IV. Verum iuris naturalis imaginem fusius infra delineabo. Satis mihi nunc sit

indicare, ius naturale regulam esse actuum humanorum. Ius istud lumen est rationis omni humano generi commune. Si obiective illud consideres, ordo est creaturarum cum divina æterna essentia, omnium rerum fonte, & exemplari. Ordo iste immutabilis est, & perpetuus, ut fusius explicabo infra.

CAPUT II.

Synopsis historiæ iuris naturalis.

I. Historiam iuris naturæ scripserunt ex hæreticis Christianus Thomasius, Barbeyracus, Budæus, aliique, seu errorum & imposturarum centonem conflarunt adversus Ecclesiæ Patres, & Theologos catholicos, quorum ignorantiam in iuris naturæ arcanis referandis continenter exprobrant septentrionales Aristarchi. Franciscus Budæus in brevi exercitatione historica hoc de argumento non adeo furenter ut Barbeyracus, & Thomasius, debacchatur sive in Patres, sive in scholasticos Theologos: & ipse tamen Ecclesiæ Patribus vitio vertit, quod officia hominis, & Christiani non secreverint, aliisque aberrandi occasio fuerint. Sed ipse cum suis Lutheranis, Calvinianisque Doctoribus turpiter errat, sicuti opportuno loco explicaturus sum, dum hæc duo officia ita separat, ac si opposita essent, neque unum alterius ope indigeret. Hominem commentitium, & imaginarium formandum sibi sumunt Lutherani, non qui reipsa extet in rerum natura.

II. Iuris naturæ scientia cum primo parente Adamo nata, eiusque filiorum omnium animis insita est. Aliarum rerum peritiam ignorare absque culpa homines possunt, secus morum Philosophiam; quin, nisi rationis lumini, quo a brutis differunt, claudant oculos, calleant illam necessum est. Homo quippe natura sua sociale animal est, ut ante Pufendorfium, omnesque transalpinos heterodoxos sanctus Thomas docuit *Lib. I. Ethic. lect. 1.* cuius verba infra dabimus: idcirco, quæ peragere officia in se, in Deum, in socios debet, ipsa ratione duce cognoscit. Vitiorum, scelerumque tenebræ obnubilare hanc scientiam, secus extinguere valent. Quod quam verum habeat, Ethnicorum opera patefaciunt, in quibus, quid absque gratia natura valeat, compertum habemus, inquit S. Augustinus. Quare abludit a vero Franciscus Budæus Lutheranus inquiens *§. 7. Hist. I. N.* in Gentilium operibus, *in ipso quoque naturæ iure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plusquam cimmeriis involuta*. Pluribus utique sordent erroribus illorum scripta; at emicant simul luculentissimis morum doctrinis. Quid, si huc referrem quæ Socrates, qui primus e cælo ad formandos hominum mores devocavit Philosophiam, quæ Plato, quæ Aristoteles, quæ Panætius, innumerique alii docuere? Nonne omnis sapientum Græcorum industria eo conatus

suos

suos collineavit, ut iuris naturæ, seu morum Philosophiam illustraret? Quid de Romanorum Philosophis dicam? Pauca cursim indicabo eorumdem scita, quibus universum humanum genus ad altiorem iuris naturæ comparandam notitiam excitabant.

Hoc opus, hoc studium, parvi properemus, & ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari:

inquit Horatius *Lib. I. epist.* III. Luculentius Seneca Lib. III. de benef. cap. XVIII. *Nulli præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos, servos, Reges, & exules: non eligit domum, nec censum, nudo homine contenta est.*

III. Verum, ne longius abeam, paucis Stoicorum de iure naturæ doctrinam adumbrabo. Cæleste Numen rerum omnium effector, provisorque sapientissimus, non modo universum, sed singulos homines regit, dirigitque. Rebus humanis præsto adest, suppetias fert, etiam ad vitæ commoda assequenda, nedum ad virtutes comparandas. Colendus ergo Deus iste est super omnia, invocandus, & in omnibus celebrandus, cogitandusque. Eidem in omnibus obsequendum, ab eodem omnia prompto animo amplectenda, eiusque voluntati, omni tergiversatione sublata, adhærendum. Subsellium, sive altum, sive infimum, quod cuique designavit, tranquillo tenendum animo, statioque custodienda: mors ipsa oppetenda potius quam illius violentur sanctiones. Si homines singuli iuncti eidem sunt, mutuo quoque amore semetipsos omnes complectantur necesse est. Illius meminerit homo, non sibi soli, sed in commune bonum genitum esse: hoc bonum spectandum, mutua fovenda societas, ab iniuria abstinendum, omnibus benefaciendum, non mercedis spe, sed honestatis amore. Curæ, studia, industriæ huc spectare debent, ut pacem, tranquillitatem, & benevolentiam promoveant, ut animos indissolubili fœdere coniungant. Honestatis cultus, animi integritas, æquitatis iustitiæque officia nulla vitæ, nedum rerum omnium, iactura deserenda. Hæc sunt Stoicorum scita, hæc effata in morum disciplina. Quod ipsi hæc omnia superbia, ambitione, fastuque inquinaverint, non impedit quo minus iuris naturæ cognitione imbuti fuerint. Opus Marci Tullii de hominum officiis splendidum monumentum est moralis Philosophiæ Ethnicorum. Ioannes Barbeyracus in præfatione ad opus *I. N. & G.* Pufendorfii, a *§.* 12. usque ad finem, moralem scientiam recenset Chaldæorum, AEgyptiorum, Persarum, Indorum, Sinensium, Græcorum, Romanorumque. Falsa veris de more permiscet. At non est operæ pretium illa ad criticen exigere.

IV. Hebræorum natio, ex omnibus a sapientissimo Numine electa, præ cunctis gentibus iuris naturæ leges, & mandata cognovit: quoniam præter illud rationis lumen, super omnium hominum vultus signatum, splendidiore divinæ revelationis

luce perfusa gens illa fuit. Hominum scelera multum obnubilaverant morum sapientiam: idcirco clementissimus Deus, quemadmodum, elapsa prima mundi ætate, antiquata naturalia scita, Noe usus industria, instauravit; ita in secunda ætate, Moysis ministerio, iuris naturalis fundamenta & capita prima, decem mandatis comprehensa, in tabulis lapideis imprimi iussit, & in eorum cordibus veluti renovavit. Prophetæ, & Rex Salomon fusius & luculentius cunctis universi mundi sapientibus omnia iuris naturæ præscripta explicarunt, scriptisque consignavere. Ab hoc divino Hebraicæ sapientiæ volumine alias quoque nationes, non excepta Græca, plura didicisse cordato cuique evidens est. Deficientibus Prophetis, Doctores posteriores legis spiritum circumvenire, atque temerare, exteriorum rituum severam exaggerare observantiam, legis cortici, seu litterali sensui plus iusto inhærere cœperunt. A Sacerdotibus, a Pharisæis, a Scribis populi calamitas initium duxit, & populi a Doctoribus decepti scelera in dies grassantia funestam reprobationem, ultimumque excidium induxerunt: quæ tremenda formidandaque vicissitudo timorem atque terrorem incutere omnibus debet. Siquidem istius sanctissimæ legis Doctores eo cæcitatis pervenere, ut prima iuris naturæ elementa futilium subtilitatum circuitione de medio auferre tentaverint. Quæ excogitaverint, ut iuramenta, quæ cum divinæ, tum humanæ societatis vincula sunt, implicarent, tollerentque de medio, narrat nobis ipse Christus Servator noster Matth. XXIII. *Quicumque* (inquiebant Pharisæi) *iuraverit per templum, nihil est; qui autem iuraverit in auro templi, debet*. Quibus exprobravit Christus: *Stulti, & cæci. Quid enim maius est: aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Iterum cavillabantur Pharisæi: *Et quicumque iuraverit in altari, nihil est; quicumque autem iuraverit in dono, quod est super illud, debet*. In quos Redemptor noster divinus sic invectus est: *Cæci, quid enim maius est: donum, an altare, quod sanctificat donum?... Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ: qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem*. Quid quod ipsum altius a natura insitum mandatum honorandi parentes, Theologi Iudæorum corrumpere non sunt veriti? Propugnabant quippe consistere votum offerendi Deo munera illa quibus patris, & matris egestatibus subveniendum erat; peccareque filios, si facto voto patri indigenti succurrerent. Matth. XV. *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram*. Posteriorum temporum Synagogæ Doctores, antecedentium Pharisæorum, Scribarum, Sadducæorum vanis opinationibus, altius assurgente populi reprobi iniquitate, peiora commenta, & superstitiosiora figmenta superstruxerunt, ut ex Rabbinorum libris, & impio *Talmudico volumine*, stultitiarum plenissimo, aperte constat.

V.

V. Effusas super universam terræ faciem errorum tenebras splendidissima IESU Christi lux dispulit, & iuris naturæ iacentem, obscuratamque notitiam ad pristinum revocavit splendorem. Cum enim primus naturalis iuris fons sit ipsa divina natura, solus Deus e caligine in lucem istius iuris exactam renovare cognitionem poterat. Altissima illa doctrina, & castissima vitæ sanctimonia, quam in mundum divinitus invecturus advenit, cum naturali morum honestate, & iustitia non pugnat modo, verum etiam mirum in modum eam munit, roborat, atque confirmat. Quid quod ipse Christus, eiusque Apostoli ad ipsum rectæ rationis tribunal repugnantes incredulos provocabant? Quid quod unum ex potissimis credibilitatis mysteriorum fidei christianæ argumentis est mirabilis eiusdem doctrinæ cum naturali iure congruentia, atque consensio? Post Christi, & Apostolorum in cælos abitum, Christianorum Doctores tanta diligentia iuris naturæ studium illustrarunt, ut Tertullianus animam *naturaliter christianam* asseruerit. Tam proxime quippe accedit Theologia naturalis divinæ, & Philosophia moralis Philosophiæ christianæ, ut anima, quæ est lumine naturali, pulsa scelerum caligine, circumfusa, *naturaliter* fit *christiana*.

VI. Origenes, studio propagandæ christianæ religionis succensus, ethnicæ Philosophiæ libros omnes revolvebat, & ut Gentiles propriis ipsorum armis conficeret, & ne in litterario certamine cum iisdem aliquid sibi novi, & insolentis occurreret, cui explodendo minus reperiretur idoneus. Hoc idem studium commendabat discipulis, ut testatur S. Gregorius Neocæsariensis in *orat. panegyr. ad Origen.* Tom. III. Biblioth. PP. edit. Lugd. pag. 333. *Nobis ergo ne idipsum quod imperitæ multitudini eveniret, ad unicum nos philosophicarum opinionum genus non admovebat, nec in eo consistere sinebat, sed per omnia ducebat, nullius nos Græcanici dogmatis rudes, aut ignaros esse permittens. Ipse autem simul incedens præibat, manuque ducens, tamquam in via . . . . Ita quidquid apud singulos Philosophos utile, ac verum erat deligens, nobisque apponens; quæ vero falsa, secernens, tum alia, tum maxime quæ hominum propria sunt ad pietatem: & horum quidem ut nihil attenderemus, suadens, ne si ut sapientissimus quidem quispiam ab omnibus celebretur; sed ut uni Deo operam daremus, eiusque Prophetis*. Plurima ibidem habet S. Gregorius de hac methodo qua Origenes suos imbuebat discipulos. In Philosophorum libris iuris naturæ scita, si quæ erant cognitione, & executione digna, expiscari discipulos suos curabat; at, ne cum veritate errores epotarent, ad divinos Prophetas consulendos remittebat. Hanc methodum improbant novi aquilonares magistri, Patribus de supercilio exprobrantes, quod doctrinam a Deo revelatam cum rationibus a naturæ iure arcessitis confundant: quam turpissimam hallucinationem infra profligabo.

C A-

CAPUT III.

Sancti Patres in exponendis iuris naturæ mandatis ab Ioannis Barbeyraci, Christiani Thomasii, *aliorumque aquilonarium hæreticorum imposturis asseruntur.*

I. MIrabar olim Lutheranorum, Calvinistarum, aliorumque hæreticorum insaniam in contemnenda sanctorum Ecclesiæ Patrum doctrina. At, cum serio mecum consilium istud reputarem, mirari destiti, eorumque vafram agendi rationem tantum non laudavi. Viderunt homines non usquequaque obcæcati propria ipsorum dogmata uno ore ab antiquis omniumque sæculorum Patribus damnari. Alterutrum a semetipsis præstandum, omni ad effugium occlusa via, prospectabant: aut errores a Patribus confutatos damnandos; aut Patres damnantes errores reiiciendos. Non primum: ergo alterum. Quid? Patres laudant virginitatem, semperque illam professi sunt cucullati omnes. An doctrinam hanc a Patribus, & a tot cuiusque ætatis probatissimis Monachis cultam, suscipere Lutherani possunt, cum venerentur excucullatum Monachum suum Martinum, tamquam suæ sectæ Patriarcham, qui vel senectuti proximus constupravit virginem sanctimonialem, eamque sibi desponsavit? Docent Patres omnes, Scriptura ipsa sancta clamante, servanda vota Deo facta. Lutheranorum vero Patriarcha Lutherus vota solemni ritu Deo oblata in conspectu totius orbis terrarum infregit, fœdavit, excussit. Improbant Patres usuram quamlibet; & Doctores aquilonares usuram propugnant: quoniam concupiscentia carnis, & cupiditas divitiarum reciproco semper fœdere iuncta fuere. Percurre cetera Protestantium, & Reformatorum dogmata falsa, & singula improbata a Patribus comperies. Quid itaque mirandum, si Lutherani, & Calviniani sanctorum Patrum doctrinam execrentur, illosque ignorantiæ, & errorum accusent? Neque, semel admisso quod propriam tueri sectam velint, reprehendendi; quin potius laudandi, quod nostram causam agant. Dum enim Patres reiiciunt, a nobis stare illos, Romanamque doctrinam a Christo Iesu perenni traditione ad nos pervenisse reapse confitentur. Ecquis umquam iudices propriæ causæ eos sponte admisit quos contrariam sibi sententiam laturos fore cognovit? Repudiatis itaque omnium præcedentium sæculorum iudicibus, fateantur Protestantes nostri necessum est, Patriarcham Lutherum suo matrimonio cum sanctimoniali inito generasse doctrinam illam, seu errorum sobolem, quam veluti ex asse heredes susceperunt miseri homines.

II. Quo in sensu, quibusque definitis terminis Patrum auctoritas a nobis Catholicis admittatur, declaravit Melchior Cano *Lib. VII. de locis theolog.* tanta perspicui-

cuitate, moderatione, & evidentia, ut nemo dissentire rationis compos queat. Nos provinciam hanc exornabimus *Tom. I. Apparatus ad Theolog. Christian.* In præsentia unum, & alterum Patrem ab imposturis *Barbeyraci*, *Thomasii*, aliorumque vindicabimus.

III. Ioannes Barbeyracus in sua præfatione ad versionem operis Samuelis Pufendorfii de *I. N. & G.* e Latino in Gallicum idioma *§. 9.* gravioribus Ecclesiæ Patribus iuris naturalis ignorantiam audacissime improperat. Augustinum, quem primo loco defendendum suscipio, trium accusat errorum cum iure naturæ pugnantium. I. Ait, S. Doctorem asserere, uxorem alteri mulieri cedere ius quod in proprium maritum habet, posse; & contra maritum viro alteri renuntiare ius in propriæ uxoris corpus. II. Fideles omnia bona iure possidere, secus infideles: III. Iustam esse hæreticorum punitionem. P. Cellier Benedictinus apologiam Parisiis edidit anno 1718. pro SS. PP. morali Theologia adversus præfatum *Barbeyracum*. Is, ut defenderet quæ in laudata sua Præfatione docuit, contra P. Cellier edidit *Tractatum moralis Theologiæ Ecclesiæ Patrum*, ubi germanas interpretationes P. Cellier cavillari, & explodere studet. Ego, ne actum agam, & ut prolixitatem devitem, ea omnia prætereo quæ primum inter utrosque disputata sunt; & textum S. Augustini, quem in hoc ultimo citato tractatu Barbeyracus opponit, explicandum suscipio. Opinionem, qua dicebatur licitum esse adulterium, consentiente marito, proscripsit Ecclesia Romana sub Pontifice INNOCENTIO XI. in hac proposit. quæ est 50. *Copula cum coniugata consentiente marito non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.* Laxi Casuistæ istius propositionis Auctores a macula adulterii, secus a fornicationis malitia purgabant concubitum istum, quem ab omni culpa immunem asserere Augustinum, contendit *Barbeyracus*.

IV. Textus Augustini, quem superciliosus Patrum censor opponit, excerptus est ex *serm. Domini in monte cap.* XVI. & in utraque lingua, Latina, & Gallica, illum ob oculos refert, quasi qui iugulum caussæ peteret. Ut tamen lectori fucum faciat, textum truncatum in partes producit. Integrum ego, & non recisum in partes producam, ut uno oculorum ictu germanam Augustini mentem deprehendere lector valeat.

„ V. Rursum quæritur, utrum, si uxoris permissu, sive sterilis, quæ concubi„ tum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro se„ iunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia veteris testamen„ ti reperitur exemplum; sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illum gra„ dum generatio humana pervenit: tractanda illa sunt ad distinguendas ætates „ dispensationis divinæ providentiæ, quæ humano generi ordinatissime subvenit, „ non autem ad vivendi regulas usurpanda. Sed tamen utrum, quod ait Apo-

„ sto-

„ ftolus: *Mulier non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſimiliter & vir non* „ *habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier*: poſſit in tantum valere, ut permittente uxore, quæ maritalis corporis poteſtatem habet, poſſit vir cum altera, „ quæ nec aliena uxor ſit, nec a viro disiuncta, concumbere? *Sed non ita eſt* „ *exiſtimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere poſſe videatur*: „ *QUOD OMNIUM SENSUS EXCLUDIT*.

„ Quamquam nonnullæ cauſſæ poſſint exiſtere, ubi & uxor mariti conſenſu „ pro ipſo marito ſuo hoc facere debeat, ſicut *Antiochiæ* factum eſſe perhibetur „ ante *quinquaginta ferme annos, Conſtantii temporibus*. Nam *Acyndinus*, tum Præfectus, qui etiam Conſul fuit, cum quemdam libræ auri debitorem fiſci exigeret, neſcio unde commotus, quod plerumque in iſtis Poteſtatibus periculoſum „ eſt, quibus, quod libet, licet, aut potius putatur licere, comminatus eſt iurans, & vehementer adfirmans, quod, ſi certo die, quem conſtituerat, memoratum aurum non exſolveret, occideretur. Itaque, cum ille teneretur immani „ cuſtodia, nec ſe poſſet debito illo expedire, dies metuendus imminere, & propinquare cœpit. Et forte habebat uxorem pulcherrimam, ſed nullius pecuniæ, „ qua ſubveniret viro: cuius mulieris pulchritudine cum quidam dives eſſet accenſus, & cognoviſſet maritum eius in illo diſcrimine conſtitutum, miſit ad eam, pollicens pro una nocte, ſi ei miſceri vellet, ſe auri libram daturum. Tum illa, „ quæ ſe ſciret non habere ſui corporis poteſtatem, ſed virum ſuum, pertulit ad eum, „ dicens, paratam ſe eſſe pro marito id facere, ſi tamen ipſe coniugalis corporis „ dominus, cui tota illa caſtitas deberetur, tamquam de re ſua, pro vita ſua „ vellet id fieri. Egit ille gratias, &, ut fieret, imperavit, nullo modo iudicans „ adulterinum eſſe concubitum, quod & libido nulla, & magna mariti caritas, „ ſe iubente, & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius divitis, fecit „ quod voluit impudicus; ſed illa corpus nonniſi marito dedit, non concumbere, ut ſolet, ſed vivere cupienti. Accepit aurum; ſed ille qui dedit, fraude „ ſubtraxit quod dederat, & ſuppoſuit ſimile ligamentum cum terra. Quod ubi „ mulier, iam domi ſuæ poſita, invenit, proſilivit in publicum, eadem mariti „ caritate clamatura quod fecerat, qua facere coacta eſt: interpellat Præfectum, „ fatetur omnia, quam fraudem paſſa eſſet, oſtendit. Tum vero Præfectus primo ſe reum, quod ſuis minis ad id ventum eſſet, pronuntiat, tamquam in „ alium ſententiam dicens, de *Acyndini* bonis libram fiſco inferendam: illam vero mulierem dominam in eam terram, ubi pro auro terram accepiſſet, induci. „ Nihil hic in aliquam partem diſputo. Liceat cuique æſtimare quod velit. *Non* „ *enim de divinis auctoritatibus deprompta HISTORIA*. Sed tamen, narrato facto, non ita reſpuit hoc ſenſus humanus, *quemadmodum antea, cum ſine ullo* „ *exemplo res ipſa poneretur, horruimus*.

VI.

VI. Textum hunc non opposuere neque *Daleus*, neque *Clericus*, severissimi Augustini censores. Ex suis ergo laudatis magistris illum, quemadmodum cetera adversus Patres, non transcripsit *Barbeyracus*; sed ex nostris inferioris subsellii Casuistis, qui eumdem allegant, ut iuris naturæ ignorantiam ex Augustini mente invincibilem ostendant. Alter ex iis est P. Dominicus Viva, qui in commentariis ad 2. *proposit. Alex. VIII. num.* 2. falso in sensu laudatum Augustini textum obtrudit, ut præfatam ignorantiam probet, ubi etiam truncatum D. Thomæ textum exhibet, ut suam roboret opinionem: alter vero P. Lecchi, qui in suo opere inscripto *Avvertenze contrapposte all'Istoria del Probabilismo* &c. hunc locum mihi obiecit, ut idipsum evinceret: quam vero irrito conatu, alias ostendi in Libro cui titulus *Esplicazione di quattro Paradossi &c. pag.* 112.

VII. Non est ergo quod sibi plaudat *Barbeyracus*, quasi quidquam novi nobis opposuerit. Triumphum ille canit *loc. cit. num.* 6. ac si luce meridiana clarius evicisset S. Augustini ignorantiam. Quid? clamat censor severus. Augustinus vester non legis Mosaycæ Patriarchas, sed Christianos alloquitur, Christianorumque exempla perhibet. Si persuasus ille fuisset, vetitum esse maritis alteri homini ius cedere quod ipsi habent in uxoris corpus, an vel momento suspensus hærere potuisset? An non continuo definiisset: Circumstantiæ minuunt quidem, non autem auferunt actionis pravitatem? Secus agit Augustinus. Cuique lectorum, quod illi placuerit, cogitandum relinquit. Ignoravit ergo actionem esse pravam.

VIII. Quæ olim adversus Casuistas laudatos dixi, nunc adversus *Barbeyracum* repeto, hoc solo discrimine, quod illos animo bono, demissoque, erroneo in sensu interpretatos Augustinum dixerim; is contra superbe, & arroganter æque ac imperite sancto Doctori imponit, atque insultat. Ut *Barbeyraci* ignorantiam, & malam fidem simul evincam, primum exponam ipsum Augustini, quem ille opponit, textum, qui adulterio, consentiente viro, favere videtur: post alia Augustini loca transcribam.

IX. Et primum Augustinus quæstionem proponit, valeat ne coniux, altero consentiente coniuge, extraneo viro licite immisceri? Hæc sunt illius verba sub initium disputationis suæ proposita. *Sed tamen utrum quod ait Apostolus:* Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: *possit in tantum valere, ut, permittente uxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec a viro disiuncta, concumbere?* En quæstionem. Audi decisionem. *Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere posse videatur; QUOD OMNIUM SENSUS EXCLUDIT*. Hac sua sententia constituta, omniumque sensu confirmata, subdit apparere (hoc siquidem significat verbum *existere*)

caus-

caussas posse, quæ sensui humano licitam repræsentent præfatam copulam. Inter eiusmodi exempla illud quod ante 50. annos evenisse Antiochiæ perhibetur, narrat. Postea hoc pacto concludit. *Nihil hic in aliquam partem disputo: liceat cuique existimare quod velit. Non enim de divinis auctoritatibus deprompta HISTORIA est. Sed tamen, narrato hoc facto, non ita respuit humanus sensus quod in illa muliere, viro iubente, commissum est, QUEMADMODUM ANTEA, cum sine ullo EXEMPLO res ipsa poneretur, horruimus.* De quo hic ambigit, amabo te, Augustinus? De doctrina? De malitia adulterii? Quis, nisi demens, dixerit? Quippe disputationis initio constituit, ita esse pravam hanc coniunctionem, ut eam *OMNIUM SENSUS EXCLUDAT*. De facti ergo, de historiæ veritate ambigit, quæ cum ex divinis Scripturis excerpta non sit, cuiusque arbitrio prudentissime illam relinquit. Hoc solum adiicit, quod *humanus sensus* non ita perhorrescit adulterium quod consentiente viro ab illa muliere commissum est, sicut *antea*, cum nondum simile exemplum apparuerat. Hæc est perspicua, hæc germana Augustini doctrina. Quid in ea rationi dissonum? Quid cum Evangelio pugnans?

X. Verum, ut oscitantia, ne dicam fraus (lubet enim hominem superbum, insultantem, & ovantem humane tractare) Barbeyraci emicet evidentius, finge Augustini doctrinam non esse adeo, uti revera est, perviam, genuinam, manifestam, sed ambiguam: nonne æqui censoris erat, alia Augustini loca consulere, ubi, omni ambiguitate sublata, quæstionem hanc dirimit? Audiat ergo censor noster Augustinum *Lib. de fide, & bon. oper. cap.* VII. ubi hæc habet: *Absit ergo ut sensu non humano, sed plane vano, sic doleamus, cum flagitia corriguntur, tamquam connubia dirimantur; maxime in civitate Domini, in monte sancto eius, hoc est in Ecclesia, ubi nuptiarum non solum vinculum, verum etiam SACRAMENTUM ita commendatur, ut non liceat viro uxorem suam alteri tradere: quod in Republica tunc Romana non solum minime culpabiliter, verum etiam laudabiliter Cato fecisse perhibetur. Neque hic diutius modo disputare opus est, cum & illi quibus respondeo, NON AUDEANT AFFIRMARE, NULLUM HOC ESSE PECCATUM, NEQUE NEGENT ESSE ADULTERIUM, NE IPSI DOMINO, SANCTOQUE EVANGELIO APERTE CONVINCANTUR OBSISTERE.*

XI. Quid ad hæc Barbeyrace? Cur, si ambiguus tibi erat alter locus, hunc non consuluisti? Numquid, quia tantum tibi non erat otii? Eccur ergo virgam censoriam exercere in Augustinum ausus es? Alto fortasse silentio hunc textum præteriit, quod Augustinum audierit Lutheranorum, & Calvinistarum hæresim damnantem, cum matrimonium *Sacramentum* appellet? At fallor ipse. Quid refert, Augustinum asserere, *Sacramentum* esse matrimonium? Aberravit ille, sicut & ceteri

teri Patres. Sic sese expediunt transalpini nostri Novatores. Quid deferendum, inquiunt Pufendorsii, Thomasii, Heinecii, VVolfii, Patribus istis, qui in exponendo naturæ iure divinas allegant Scripturas; sicuti reipsa Augustinus in recitato textu sanctum Evangelium, immo ipsum Christum Dominum adduxit? Edisserite, quæso, vos. Habetis ne in sex illis voluminibus de L. N. nuper editis in lucem a VVolfio, aliquod *veriloquium*, quo demonstratione geometrica, Evangelio sublato, Catonem doceatis; & convincatis adulterium illud Antiochenum repugnare naturæ iuri? Nos asserimus cum Augustino, quodlibet adulterium cum iure naturæ pugnare; quin cum eodem Augustino addimus sacramenti dignitatem, & sanctitatem fœdare: at simul negamus, rationes a iure naturæ arcessitas semper, & in omni circumstantiarum apparatu esse ita evidentes, ut divinis litteris opus minime sit; quemadmodum fabulantur Pufendorfius, Thomasius, Barbeyracus, ceterique eiusdem sectæ.

XII. Reponit Barbeyracus in suo opere inscripto *Tractatus Moralis Patrum cap.* XVI. *§.* 7. inepte Augustinum asserere, historiam Antiochenam non reperiri in Scripturis: quoniam regulæ quæ in Scripturis reperiuntur, satis sunt pro occurrentium casuum decisione. Barbeyracus nos cogit, ut congruis quandoque vocabulis ipsum vocitemus. At non quæ ille meretur, sed quæ nos decent, adhibenda sunt. Iterum ergo audiat turgidus Censor. Augustinus dubium relinquit factum Antiochenum, quod non sit a divinis Scriptoribus enarratum: intra hæc confinia totus concluditur illius periochæ sensus. Ceterum non ignorat Augustinus, Scripturam adulterium damnare, cum expresse clamet, & Evangelium, & Christum Dominum, & omnium sensum illud execrari. Quæ Barbeyracus obtrudit *§.* 8. ex iis quæ dixi, convulsa sunt. Duo illius verba transcribere lubet latine versa, ut intelligant lectores, cuius indolis sit Barbeyracus iste. Clamat ergo: *Illos ne tamquam directores, & magistros habebimus in morum materia qui in tanti momenti punctis facultatem impertiunt id credendi quod nobis placet?* Audisti scrupulosum Calvinistam, qui deplorat hanc libertatem credendi quæ nobis placent, concessam ab Augustino? Sequatur ergo catholicam Ecclesiam, quæ credenda definit quæ ei non placent. Sed quid surdo canimus? Iam dictum est, Augustinum facultatem concedere credendi, aut respuendi factum Antiochenum, quod sit humana historia narratum; secus iudicandi licitum, aut illicitum adulterium, quod *omnium sensu* damnari testatur.

XIII. Adhuc insistit Barbeyracus, qui *§.* 9. fusissime cavillari studet nonnulla quæ S. Augustinus scribit contra adulterium *Lib. I. cap.* III. *de libero arbit.* Duos integros libros S. Doctor scribit de *adulterinis coniugiis*, ubi ex instituto malitiam adulterii pleno in lumine ponit. Istos aggredi non est ausus Barbeyracus noster. Carpere adnititur quædam Augustini verba, quæ truncata refert; & quia illorum asse-

assequi sensum non valet, deridenda propinat. Plura mihi implenda folia essent; si dicacissimi hominis quisquilias omnes dispicere, & reiicere vellem; & plus iusto hærerem in limine, cum grandis mihi restat via. Illud recordari satis sit, Augustinum *Lib. de lib. arbitr.* obiter, & præter institutum de adulterio scribere. Quæ non ideo dico, quasi Augustinus quidquam vel ambigui ibi habeat in favorem adulterii; sed ut animi candorem, mentisque rectitudinem Barbeyraci patefaciam. Ne autem in re apertissima tempus prodigam, pauca Augustini verba transcribo, ut vel ex istis colligere lector possit, quænam sit Augustini adversus adulterium doctrina. In dialogi formam scribit librum istum S. Doctor. Incipit. Aug. *Dic ergo prius, cur adulterium male fieri potest? An quia id facere lex vetat?* Evo. *Non sane ideo malum est, quia vetatur lege; sed ideo vetatur lege, quia malum est.* Aug. *Quid, si quispiam nos exagitet, exaggerans delectationes adulterii, & quærens a nobis cur hoc malum, & damnatione dignum iudicemus, cum ad auctoritatem legis confugiendum censes hominibus, iam non tantum credere, sed intelligere cupientibus? Nam & ego tecum credo, & inconcusse credo, omnibusque populis & gentibus credendum clamo, malum esse adulterium; sed nunc molimur id quod in fidem recipimus, etiam intelligendo scire, ac tenere firmissimum. Considera, quantum potes, & renuntia mihi, quanam ratione adulterium malum esse cognoveris.* Evo. *Hoc scio malum esse, quod hoc ipse in uxore mea pati nollem. Quisquis autem alteri facit quod sibi fieri non vult, male utique facit.* Aug. *Quid, si cuiuspiam libido ea sit* &c.

XIV. Barbeyracus noster, truncato capite orationis Augustinianæ, ob his ultimis verbis initium ducit, & rationes omnes quas ad evincendam adulterii malitiam S. Doctor proprio, & interlocutorum ore affert, cavillari, & corrodere pertentat. Ineptirem ipse, si eiusdem omnes ineptias profligare vellem. Si lectores aliqui de mala Barbeyraci fide in corrumpenda Augustini doctrina ambigerent, illos rogo ut laudatum Augustini librum percurrant; & nisi ira succensuri sint Barbeyraco, pœnas me daturum spondeo. Contemptis itaque ineptissimis reculis, ad alteram profligandam calumniam accedo.

XV. Obiicit secundo loco Barbeyracus in *laud. præf.* Augustinum *epist.* CLIII. alias LIV. *ad Macedon.* docere, iustos omnium iure potiri, infideles vere legitime possidere nihil: qua doctrina indicata, his verbis crocitat. *Principium abominabile, quod a summo ad ima humanam pervertit societatem!* Calumnia hæc priore impudentior est, quæque evidentius veteratoris hominis impudentiam manifestat. Iam doctissimi Monachi Benedictini in nova editione adverterant, S. Augustinum *loc. cit.* ex Salomone *Prov. cap.* XVII. *vers.* 6. hunc adducere textum: *Eius qui fidelis est, totus mundus divitiarum; illius autem qui infidelis est, nec obolus.* Textus iste neque in *Hebr.* neque in *Vulgat.* sed tantum in *Septuaginta*, & *Arabica versione*

sione reperitur. Illo tamen utuntur SS. Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Cassianus. Porro Augustinus præfatum textum his verbis interpretatur. *Nonne omnes qui sibi videntur gaudere licite conquisitis, eisque uti nesciunt, aliena possidere convincimus? Hoc enim certe alienum non est quod iure possidetur. Hoc autem iure quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est; male autem possidet qui male utitur.* Ut mentem Augustini facilius teneas, scias oportet, illum in hac ipsa epistola, & eadem quidem pagina, urgere omnes ad cuiusque rei ablatæ restitutionem. Advocatis potissimum improperat, quod male acquisita non restituant, nulla distinctione peccatoris, & iusti facta. *Quis tandem Advocatus, aut ex Advocato vir optimus facile reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cum tibi male adessem, dedisti, & redde adversario tuo quod, me agente, inique abstulisti? Et tamen, quem prioris non rectæ vitæ rectissime pœnitet, etiam hoc facere debet, ut si ille qui inique litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur; & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumventis legibus obtinetur. Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges, & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid, vel eripit diviti quam qui trucidat pauperem fenore? Hæc, atque huiusmodi male utique possidentur, & vellem ut restituerentur; sed non est quo iudice repetantur. Iam vero, si prudenter intueamur quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus divitiarum est, infidelis autem nec obulus* &c.

XVI. Primum Augustinus magnam epistolæ partem occupat, ut societatis iura, & iustitiæ confinia tueatur. Debitores ad reddenda aliena urget: creditores admonet, ne sæviant in pauperes debitores qui solvendo non sunt. Per varios personarum gradus discurrit, & omnes instruit, hortaturque ad mutuam servandam iustitiam, cuius læsio iura societatis infringit. Nullibi distinctionis iusti, & peccatoris meminit. Tandem sub epistolæ finem occasione interpretandi laudati textus Salomonis morali exhortatione suos alloquitur lectores, eos ante supremi Domini tribunal sistit, & ut in mentem sibi revocent hortatur, omnia bona a Deo accepisse eum in finem ut bene iisdem utantur. Qui enim eadem in malos usus distrahunt, cum in hunc finem non acceperint, Deo supremo distributori reddere rationem debebunt, tamquam illegitimi possessores: qui enim bonis male utitur, illa iniuste possidet, cum ad bonum, non ad malum usum a Deo illa acceperit. Iusti omnia iure possident, quia, quatenus iusti omnibus bene utuntur. Ergo iusti accipere omnia iniquorum bona valent? Tantam impingere Augustino calumniam solus Barbeyracus potuit. Et profecto, si vera sunt Barbeyraci commenta, necessario consequitur iustos totius mundi illico dominos evadere, exclusis peccatoribus, & infidelibus omnibus. Quod monstrosum inventum quis, nisi dementissimus, effu-

effutierit Augustino in mentem venisse? Nam, si iusti peccatorum bona acciperent, continuo non iusti, sed raptores evaderent; quin, si bonis terrenis inhiarent, iusti paullatim esse desinerent. Omnia ergo iusti iure possident, quia nihil habent quo non bene utantur: quoniam ideo iusti, quia omnia quæ mundi sunt, nihili faciunt; & quo iustiores, eo sunt terrenarum rerum magis contemptores. Contra iniqui, quatenus iniqui, mancipia sunt divitiarum, quas in malos distrahunt usus. Porro, cum in tales usus eas a Deo non acceperint, idcirco Augustinus asserit, iniquos, & infideles bona legitime non possidere, quatenus in malos usus eadem prodigunt. Quin tantum abest, quidquam hic S. Doctorem naturæ iuri oppositum docere, ut contra germano in sensu oraculum Salomonis interpretetur.

XVII. Quid? argutabit iterum Barbeyracus. Si infideles, & iniqui, qui bonis abutuntur, eadem iure non possident, licitum erit ab iisdem illa surripere; aut ipsi adstricti sunt præfata bona iustis viris restituere. Cui cavillationi hæc reponit Augustinus ibidem. *Sed inter hæc tollatur iniquitas male habentium, & quædam inter eos iura constituantur, quæ appellantur civilia; non quod hinc fiat ut bene utentes sint, sed ut male utentes minus molesti sint, donec fideles, & pii, quorum iure sunt omnia, qui vel ex illis fiunt, vel inter ipsos tantisper viventes malis eorum non obstringuntur, sed exercentur, perveniant ad illam civitatem, ubi hereditas æternitatis est, ubi non habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, ubi possidebunt, quicumque ibi erunt, vere sua. Sed tamen etiam hic non intercedimus, ut secundum mores, legesque terrenas non restituantur aliena.*

XVIII. Quæ Barbeyracus infarcit in *tractatu Moralis Patrum cap. XVI. §. 15.* non confutationem, sed contemptionem, non indignationem, sed commiserationem cæci, & impudentis hominis merentur. Tota Augustini oratio in interpretatione oraculi Salomonis eo tendit, quod omnia bona in finem ob quem a Deo data sunt, distribuantur: & iuxta hunc respectum, qui iisdem bonis abutuntur, eadem legitime non possident; sed tamquam iniusti possessores pœnas apud supremum iudicem luent. Possident vero iure naturali, & civili in hoc mundo: & qui peccatoribus, & infidelibus bona absque iusto titulo surriperent, peccarent contra ius naturale & divinum, nedum contra civiles leges. Quoniam sibi soli Deus reservavit iudicium ferendum in bonos, aut malos usus bonorum. Iterum clamitat Barbeyracus, Augustinum non distinguere, peccatores ipsos quandoque bene, & interdum male uti bonis; nec officium caritatis a iure proprietatis. In commentario ne, quo obiter ad calcem suæ epistolæ S. Doctor interpretatur oraculum Salomonis in sensu morali, & mystico, ut lectores suos ad æternam hereditatem capessendam excitaret; in hac, inquam, brevissima interpretatione mediæ paginæ præcepta iuris naturæ, & discrimen quod inter ius proprietatis, & officium caritatis

ratis intercedit, & quandonam bene, quando vero male peccatores abutuntur, explicare S. Doctor debebat? Quid quod in eadem ipsa epistola istorum plura docet; in aliis vero libris tanta perspicacitatis luce præfata omnia describit, ut solus *Barbeyracus* ausus fuerit hac de re Augustino calumniam impingere? Aciem Dallæi, Clerici, & aliorum hæc fugerunt. Uni *Barbeyraco* tanta reservata impostura erat, profecto tanto censore digna.

XIX. Ut ad alium crimen Augustino impactum gradum faciat Barbeyracus, his verbis sibi viam parat §. 29. sui *tractat. Moral.* &c. *Dicere plura possem, ut evidentius notum facerem, quam impedita, quam falsa sint perniciosa S. Augustini principia. Sed en, quod instat . . . . opinio scilicet horrenda istius Patris de vi, & persecutione in causa religionis.* In scenam reducit censor acutus in præfatione ad ius naturæ & gentium crambem illam millies recoctam, controversiam nempe de iusta hæreticorum punitione. Qua in causa *Barbeyracus* adversarios habet, nedum Catholicos omnes ab Apostolis ad hæc usque tempora, verum suum Pseudopatriarcham Calvinum, suos Calvinistas, nedum Remostrantes, & Protestantes plurimos. P. Cellier fuso calamo moderationem, mansuetudinem, & lenitatem Augustini patefacit, communem Catholicorum causam defendit. Dominus Barbeyracus rancida libertinorum, qui nullum experiri iudicem vellent, refricat commenta, in subsidium vocato Clerico suo. Ut igitur aliud argumentum lector habeas genii Barbeyraci, scias velim, Ioannem Clericum præ ceteris severissimam æque ac audacissimam criticen exercuisse in Augustini opera sub ascititio nomine *Ioannis Phereponi*; & inter cetera propugnatam ab eo in hæreticos persecutionem exaggerat. Cl. Ludovicus Antonius Muratorius in suo revera doctissimo opere de moderatione ingeniorum *Lib. II.* pluribus capitibus ex instituto Phereponi sophismata, cavillationes, atque imposturas usquequaque explosit, labefactavit, & invictis rationum momentis evicit, quam iusta sit, quam necessaria hæreticorum punitio. Dominus *Barbeyracus* sua nativa, atque verecunda fronte remittit lectorem ad videndum Phereponum, Petrum Bælium, ceterosque eiusdem furfuris homines. *Voiez Phereponus, Voiez Commentaire Philosophique Bayle &c.* De Muratorio vero Phereponi debellatore altum silentium. Hæc disputandi ratio in religionis negotio Lutheranis, Calvinianisque familiarissima, *Barbeyraco* vero unica, scilicet, rancidula, & millies contrita suorum commenta iterum recoquere, atque de libro in quinternum transcribere, illa altius exaggerare, & aurito popello vehementius inculcare, & quæ a Catholicis contra scripta sunt, alto obvolvere silentio. Hæc ne ingenui hominis disputandi methodus, & non potius sophistæ, vitilitigatoris, & pervicacis rabulæ? Ne in simile vitium ipse incidam, absit ut vel verbum reponam pro defendenda iusta hæreticorum punitione contra *Barbeyracum*, quem potissimum in hac lite commiseratione aliqua dignum reputo: causam quippe agit suam. *Tole-*

lerantissimus, & *indifferentissimus* Barbeyraco, suoque Pherepono, seu Clerico, & impio Petro Bælio religio est. Qui plenam istius controversiæ notitiam de iusta hæreticorum punitione ab Augustino propugnata habere cupit, consulat præter innumeros alios Catholicos Cl. Muratorium *loc. cit.* Et hæc pauca pro S. Augustino contra Barbeyracum dixisse in præsens sufficiat. Plura forte dicturus sum alibi.

XX. S. AMBROSIO obgannit Barbeyracus, quod splendidam virginitatis virtutem plus iusto laudibus extulerit. Nec iniuria, si carnalis Reformatorum, & Protestantium religio spectetur. Ecquid? Placere ne sectariis istis cœlibatus potest, si septentrionalium hæresum Protopatriarcha Lutherus implacabile cœlibi vitæ indixit bellum, impossibilemque observatu eam asseruit? Et ut opere compertum faceret se, veluti suem in luto, triginta annorum spatio fœdissimam duxisse vitam, qua novæ suæ Reformationi viam pararet, fere quinquagenarius constupratam sacram virginem in matrimonium duxit. Catholicorum Scriptores nonnulli acri quandoque stilo, & animo quasi succenso Lutheranorum, & Calvinistarum sordida adversus illibatam virginitatem commenta explodunt. At contra ego compatior miseræ genti, quæ a Patriarchis suis impossibilem esse cœlibatum didicit; quæ excucullatos Monachos, & votæ virginitatis temeratores, ut suos colit Apostolos. Quid itaque mirum, si horrida illis castitas virginalis est? Mirum, quod in Virgine Sanctissima virginitatem non detestentur. Salaces homines non confutandi, sed ad Ethnicos, ad Vestales amandandi, ut aliquo suffundantur pudore. Nec est quod reponant se improbare in Patribus, quod ita virginitatem exaltent, ut nuptias damnare videantur. Ita ne vero? Equa fronte tanta obtruditur impostura, si Patres uno ore docent, Christum Dominum ad sacramenti dignitatem nuptias evexisse? Ne multa. Apud Lutheranos, Calvinianosque, dum virginitati elogia pangunt Patres, turpiter errant. Dum matrimonium *sacramentum* confitentur, aberrant. Quid, quæso, hominum isti sunt? Sapientiores quindecim sæculorum Doctores christianæ religionis dogmata ignorarunt, donec novus aquilonaris Moyses Lutherus cum sua Catharina, & Bucerus cum sua duplici uxore, ad hoc quod attinet, Mahumeto, non Christo similes, ignorantiæ tenebras fugarent.

XXI. Sed pauca verba vibret ipsemet S. Ambrosius contra *Barbeyracum*, effutientem sanctum Doctorem sacras contemnere nuptias. Præfert Apostolus virginitatem coniugio. *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; & qui non iungit, melius facit:* I.Cor. VII. 38. Idem asserit Ambrosius. *Honorabile coniugium, sed honorabilior integritas.* Lib. de vid. cap. XII. Item cap. II. *Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere.* Audi, Barbeyrace, quæ sequuntur. *Dicet aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego vero suadeo, & damno eos qui dissuadere consueverunt, utpote qui Saræ, ac Rebeccæ, & Rachel, ceterarumque coniugia feminarum veterum*

pro

pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Non itaque dissuadeo nuptias, sed enumero fructus sacratæ virginitatis. Lib. de virg. cap. VII. num. 34. Pauca hæc S. Ambrosii verba omnium Lutheranorum, & Calvinianorum ora obstruunt.

XXII. Alterum crimen quod Barbeyracus S. Ambrosio impingit *cit. præf. §. 9.* est, quod usuram absolute damnaverit. Ad hoc quod attinet, censor non imponit S. Ambrosio, qui reipsa omnem prorsus usuram detestatur. Sed dicimus, inter hæreses quas Pseudopatriarcha Calvinus evomuit, unam esse usurarum defensionem. Ante quippe Calvinum nedum universa catholica Ecclesia, verum etiam Lutherani ipsi usuras quaslibet improbarunt. Quam acriter Bucerus, Brentius, Melanchthonius invecti adversus fenora sint, palam feci tum in *Commentario in Encyclicam* BENEDICTI XIV. tum in *Appendice* 2. *ad usuram contractus trini*. Calvinus post XV. ab Evangelii promulgatione sæcula hæresim liciti fenoris partim commentus ipse est, partim a præcessoribus hæreticis, ut alia errorum portenta, mutuatus est. Tantum itaque abest ut cum Barbeyraco super hoc puncto contendamus, quin ultro, & quam libenter fatemur, & Ambrosium, & omnes Patres, omnesque Ecclesiæ Catholico-Romanæ Doctores usuram, sive moderatam, sive immoderatam, tamquam iuri divino, & naturali oppositam, damnare. Pudere deberet parvulam sectariorum turbam adversus omnium sæculorum Doctorum multitudinem cervicem erigere. Sed hæc est cæcorum conditio, ut medio in meridie, sole splendente, nihil videant.

XXIII. Quod tertio loco Barbeyracus adversus S. Ambrosium obtrudit, omnem fidem superat. Contendit homo iste, S. Ambrosium in suo de Officiis opere Ciceronem sibi imitandum proposuisse. Et hæc subdit in *cit. præf. §. 9.* quæ ex Gallico idiomate in Latinum versa profero. *Verum, quidquid afferat Theologus Lutheranus* (Mich. Fortschius Professor Tumbigensis) *qui Vertembergæ hoc opus evulgavit, dissertationibus eiusdem farinæ ornatum, si quædam Evangelii peculiaria principia, quæ hoc in opere S. Ambrosius seminat, una cum sacrarum Scripturarum exemplis, quæ perpetuo refert, sed passim male explicata, excipias, minime asserere vereor, infinite exemplum serpere infra prototypum, sive stili elegantiam, & facilitatem, sive operis œconomiam, rerumque collocationem, sive cogitationum soliditatem, & ratiocinii rectitudinem spectes*.

XXIV. Hæc est Calvinistæ nostri critice in sanctum Ecclesiæ Doctorem. Ethnicus ergo Cicero in formandis hominum moribus sancto Ambrosio præstantior est? Pro Calvinistarum Reformatorum regimine Paganum Idololatram gravissimo Ecclesiæ Doctori, qui castitatem suadet, qui fenora damnat, qui sacras esse nuptias asserit, præferre Barbeyracus forte non immerito potuisset. At nimium impotens illius audacia est, dum aureum de Officiis S. Ambrosii opus, cælesti lumine illustratum, longe Tulliano opere inferius esse definit. Vellem mitiori stilo excipe-

re hunc sanctorum Patrum censorem, si saltem, ut Dallæus, ut Clericus, intra aliqua calumniandi confinia sese continuisset. At tanta est hominis istius temeritas, ut necessario acriores voces exigat, compellatque recedere ab illa scribendi ratione quam etiam in hæreticorum confutatione adhibendam suademus. Sit Tullianum eloquium elegantius, sit venustius. Quid hæc ad explicanda hominis christiani officia conferunt? Christi enim doctrina Rhetorum fucos, & verborum lenocinia dedignatur. Passim sinistre divinarum Scripturarum textus interpretatur Ambrosius? Illius ratiocinium parum constans? Eccur? Audi. Tullius docet, teste Ambrosio *Lib. I. offic. cap.* XXVIII. primam esse *formam iustitiæ, ut nemini quis noceat, nisi lacessitus iniuria*. Hoc, reponit S. Ambrosius, pugnat cum Evangelii doctrina, quæ beneficia pro iniuriis rependere suadet. *Quod* (inquit S. Doctor ibidem) *Evangelii veritate vacuatur: vult enim Scriptura ut in nobis sit spiritus Filii hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam*. Falsa ne interpretatio isthæc, o Barbeyrace? Altera iustitiæ forma, a Tullio asserta, est eiusmodi. *Deinde formam iustitiæ* (subdit Ambrosius ibi) *putaverunt, ut quis communia, idest publica pro publicis habeat, privata pro suis*. Naturæ ordo communia omnia fecit. Rerum occupatio proprietatem invexit. *Ne hoc quidem* [pergit Ambrosius] *secundum naturam, natura enim omnia omnibus in commune profudit: sic enim Deus generari iussit omnia, ut pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædam possessio. Natura igitur ius commune generavit, usurpatio ius fecit privatum*. At, ut magis pateat quæ sit Barbeyraci critice in S. Ambrosium, lubet nonnulla alia eiusdem S. Doctoris verba transcribere. Paucis enim plura exprimit. *Ergo secundum voluntatem Dei, vel naturæ copulam, invicem nobis esse auxilio debemus, certare officiis, velut in medio omnes utilitates ponere . . . . Magnus itaque splendor iustitiæ, quæ aliis potius nata quam sibi, communitatem, & societatem nostram adiuvat, ut suo iudicio omnia subiecta habeat, opem aliis ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena*. Neque Doctor sanctus proprietatem rerum iure gentium invectam absolute excludit; sed eo illius doctrina spectat, ut aviditatem augendarum divitiarum, & malum earumdem usum, ut cupiditatem ceteros fratres ad paupertatem, inopiamque redigendi improbet, damnetque, ut denique Christianos excitet ad sublevandam aliorum egestatem, superflua pauperibus impertiendo: quæ est ipsissima Augustini doctrina ex Evangelio hausta. Hæc sunt verba quibus sua promit sensa Ambrosius Lib. I. Offic. cap. XXVIII. *Etenim, dum augere opes, aggregare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare divitiis, iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amisimus. Quomodo enim potest esse iustus qui studet eripere alteri quod sibi quærat? Potentiæ quoque cupiditas formam iustitiæ effeminat. Quomodo enim potest pro aliis intervenire qui alios sibi subiicere conatur; & infirmo adversus potentes opem ferre qui ipse*

gra-

gravem libertatis affectat potentiam ? Non est quod multis a Barbeyraci ineptis censuris S. Doctorem asseram. Quae in laudata praefatione congerit censor, satis superque explosit P. Cellier.

XXV. Verum contra hunc Patrum defensorem iterum conatus suos exerit Barbeyracus in suo tractatu Moralis Patrum *cap.* XIII. Clamat *§.* 14. se non debere propriam mentis rationem litare iudicio antiquorum Ecclesiae Doctorum, qui propria ratione tam male abusi sunt, quique caeco modo sese auctoritati devoverunt. Apologiam *§.* 16. pro Cicerone contra Ambrosium texit. Ambrosius, plurèsque alii Patres, tum antiquiores, tum posteriores, difficultatem dispicientes occidendi aggressorem, latronemque, atque adeo gravissimum amittendae innocentiae periculum, insuper serio reputantes fieri haud posse ut aggressoris, vel latronis corpus interimatur, quin simul anima detrudatur in infernum, hortati fuere fideles, in schola Christi imbutos, ut his in eventis sacrificent Deo pro fratribus vitam, quemadmodum Christus Dominus in cruce pro omnibus inimicis donavit suam.

XXVI. Tam divina doctrina displicet Barbeyraco, quod eam in Calviniana schola non didicerit. Illam tamen probat, commendatque vel ipse Grotius *cap.* I. *in Ioan.* & *cap.* V. *in Matth.* & commendare debent quotquot Evangelium profitentur. Ad auctoritatem Grotii, cuius verba dedit P. Cellier, nihil reponit; sed Ciceronis sententiam Patrum Ecclesiae doctrinae praeponit homo reformatus. Plurimas alias eiusdem imposturas in S. Ambrosium praetereo, tamquam ineptissimas. Nec dubito fore ut quispiam dicere ausit, plura me silentio tegere, quod nesciam illa refellere; cum sint omnia vanissima. Quod si aliquis futurus sit qui Barbeyraci futilissimas censuras propugnare velit, illius cerebro fausta precamur.

XXVII. Pauca de LACTANTIO dicam, quem Barbeyracus accusat, docere, *virum bonum nec arma deferre, nec negotiationem exercere in remotis regionibus debere*. Odium quo in antiquos Ecclesiae Patres, qui in antecessum haeresim Calvinianam, & Lutheranam praefocarunt, ardet censor noster, ita illum excaecavit, ut ea omnia adversus eosdem spuat quae in mentem illi veniunt. Lactantius minime vetat cuiquam arma deferre, neque mercatoriam artem agere; sed ait, ut advertit P. *Cellier*, se non videre cur ista peragere homo iustus debeat, necessitate sublata. *Cur enim naviget* (inquit Lactantius) *aut quid petat ex aliena terra, cui sufficit sua? . . . Cur autem belligeret, ac se alienis furoribus misceat, in cuius animo pax cum hominibus perpetua versetur? Aut humano sanguine delectabitur qui non modo ipse caedem facere, sed interesse facientibus, & adspectare ducit nefas?* Patres sancti Christo, Apostolisque propinquiores, divini Magistri ubique inclamantis, spinas esse pecunias, divitiasque gravissima obstacula assequendae aeternae vitae, doctrinam caelestem, occasione data, fidelibus altius inculcabant. Ab

B iiij amo-

amore divitiarum immoderato, sanguinisque humani fundendi sævitia illos absterrere curabant. Gravissima belli, divitiarumque pericula pro dignitate exaggerabant, ut eorumdem corda ad cælestia bona comparanda inflammarent. Sublimiora evangelicæ doctrinæ consilia explicabant, missis tunc secretioris naturæ arcanis, quæ antea, aut post, vel alibi manifestaverant. *Barbeyracus* verborum Patrum venator, si vel vocem offendat quæ plures sensus excipiat, illico eam arrodere, cavillarique in deliciis habet. Casus a Carneade propositos dispicit Lactantius *Lib. V. instit. cap.* XVI. & diversam a Marci Tullii opinione sententiam promit. Hæc quoque displicet Barbeyraco, qui sublimem evangelicæ perfectionis doctrinam ignorat, non secus ac Cicero, cuius cogitationes Ecclesiæ Patrum sapientiæ anteponit.

XXVIII. Lactantio quoque exprobrat Barbeyracus, quod usuram omnem absolute damnaverit. Mirandum quod non suggillet Patres, propterea quod damnant polygamiam, furta, homicidia, & horrendiora flagitia. Iam supra, obiter licet, dictum est, Patres omnes, & cuiusque sæculi Doctores Ecclesiæ catholicæ, Scripturarum luculentissimis documentis innixos, senera reprobare. Oppositum a duobus circiter sæculis propugnant Reformati Calvinistæ. Scripturæ nobis luculentissimæ sunt contra usuram. Pro usura Scripturas stare adfirmant Calvinistæ. Quis istius controversiæ Iudex? Scripturæ? At utraque pars pro se illas allegat. Alterutrum ergo: aut lis interminabilis; aut iudex admittendus. Nullum iudicem hæretici volunt. Nullus ergo controversiæ terminus. Quisque ergo sibi iudex, quisque ergo suam habet fidem, quisque suam religionem. Huc tandem recta deducit novatorum secta. Si enim nullus est iudex super vera, aut falsa legum intelligentia; omnia confusa, omnia perturbata in mundo erunt. Verum, si ultra hæc urgerem, ab instituta via declinarem. Fateor itaque, usuram omnem diris devovere Lactantium; atque Barbeyracum cum suo Pseudopatriarcha Calvino, ceterisque Reformatis, seu deformatis, & Lutheranis turpissime errare, dum usuras defendunt.

XXIX. Hactenus ex innumeris calumniis, Patribus a Barbeyraco inflictis, paucas cursim indicavi. Adiicere nunc lubet nonnulla ex iis quæ *Christianus Thomasius* Lutheranus, in audacia, & impudentia *Barbeyraco* nequaquam secundus, adversus Patres Ecclesiæ obtrudit in *hist. iur. natur. cap.* III. Sperandum erat, inquit, fore ut, exorto in hoc mundo iustitiæ sole Christo Domino, naturalis luminis usus revivisceret. *At evenit* (subdit §. 2.) *ut in media hac sanæ doctrinæ luce errores pristini, ac confusiones luminis naturalis, & supernaturalis, mox post resurrectionem, & ascensionem Christi in cælos, adhuc etiam viventibus Apostolis iterum caput erexerint; mortuis autem Apostolis, si non omnium, saltem pene omnium Christianorum nomine superbientium animis se se insinuaverint.*

XXX.

XXX. Originem tam subitaneæ mutationis continuo patefacit homo eruditus. Quamdiu, inquit, piscatorum, idiotarumque cordibus Christi doctrina hæsit, tandiu pura & intaminata emicuit. Verum simulatque Ethnicorum eruditi plures, præcipue Stoicorum, Christo nomen dederunt, illico doctrinam christianam polluere aggressi sunt. Disputationes inter Christianos ex Iudæis, & Christianos ex Ethnicis factos fervere cœperunt; & hinc dissidia, atque pugnantes ortæ opiniones sunt, quas diu fovit Platonicæ Philosophiæ usus. Augustinus præ ceteris Philosophis Platonem extollit, & prædicat. Tempore Constantini Magni eruditi ex ethnicismo in christianismum transferebant modum docendi, inquit §. 10. & 11. *verbosum quidem, & amœnum, sed & simul sophisticum, oratorium, rixantem, & affectus ubique testantem*. Ethnicis opiniones affingebantur, quibus numquam in mentem venerant; & postea iracundis, & vehementibus disputationibus hæ chimæræ refutabantur. *Modo loco refutationum rationabilium utebantur exclamationibus, interrogationibus oratoriis, aut invectivis, & verbis maledicis, parum, aut nihil ad rem facientibus. Modo omittebant responsionem ad dubia proposita, & loco responsionis usurpabant digressiones longe quæsitas, ac sanas & sobrias doctrinas christianas argumentis insufficientibus confirmabant*. Quinam isti Ethnicorum calumniatores, atque inepti eorumdem confutatores? Lactantius, Iustinus Martyr, Athenagoras, Tertullianus, Origenes, Ambrosius, Augustinus, ceterique catholicæ Ecclesiæ Doctores. Post Christi, & Apostolorum in cælos ascensionem extincta christiana Ecclesia iacuit usque ad excucullatum, uxoratumque Lutherum. Tam festiva deliria ideirco refero, ut universo orbi, Lutheranorum, Reformatorumque lepida cerebra pateant. Et ne Christiano Thomasio, censori sane mendacissimo, quidquam imponere videar, audi quæ continuo subdit §. 12. *Memini quod ante plures annos B. Pater* (Iacobus Thomasius) *dum Lipsiæ professor oratoriæ esset, in publicis lectionibus auditoribus suis analyses disputationum quarumdam Lactantii adversus Ethnicos, secundum regulas bonæ methodi disputandi in calamum dictaverit, & nævos hactenus memoratos in magna copia ibi monstraverit, quas adhuc in eius MS. possideo* &c. De Ambrosio, & de ceteris Patribus vide, subdit, in *notis Barbeyracum*, quem supra vidimus, & audivimus. Singulas ne ego has nugas dixerim, an impudentissima mendacia refellere debeam? Platonicus fuit Augustinus, ubi in Platone veritatem, Antiplatonicus, ubi falsitatem deprehendere sibi visus est. Nonne Doctor sanctus ex instituto Platonis errores oppugnavit? Huc ne textus transcribam, ut absque necessitate folia impleam? Vide hac de re *P. Baltum*, qui Patres ab erroribus Platonis vindicat.

XXXI. Si primis aureæ ætatis religionis christianæ sæculis tam densæ ignorantiæ tenebræ doctiores Christianorum mentes occuparunt, colligere quisque facile potest, quanta fuerit eruditio posteriorum temporum, *in quibus* (subdit historicus

no-

noster §. 13.) *studia ratiocinandi quotidie magna decrementa, contra rixae & pugnae Andabaticae magna incrementa caperent; naevi illi non emendati, sed potius aucti fuerunt*. Et quemadmodum rivulus, quo a fonte longius recedit, turbulentior evadit; sic quoque iuris naturae scientia eo maiora subivit detrimenta, quo vetustior facta aetas est ad tempus usque Lutheri. *Tum enim*, canit Christianus Thomasius §. 14. *multi Protestantium Theologorum, in primis vero B. Lutherus noster, Chytraeus, & alii . . . . de hoc abusu interpretationis a Philone, Ambrosio, Origene, & aliis Ecclesiae Patribus commisso conquesti sunt, & adhuc conqueruntur*. Ut vides, universa Christiani Thomasii historia eo spectat ut *Beatum* suum *Lutherum*, sicut Ecclesiae, ita quoque scientiarum omnium reformatorem repraesentet. Quod sane consilium ab ipsis Stoicis & Cynicis risum extorquet. Nec ego efficacius deridendos propinare existimo hos Lutheranorum Doctores, quam illorum ipsorum verba, & cogitatiunculas in medium afferendo. Adeo haec monstrosa sunt, ut vel ipsorum Evangelicorum plures commoverint, sicuti testatur Historicus noster §. 19. *Et satis mirari non possumus, qui fiat ut multi etiam inter Evangelicos ferre nequaquam possint, ut vel minimae tantum annotationes de dogmatibus Patrum Ecclesiae proponantur, quae vel exiguam particulam eorum sanctitati titulari, & auctoritati, tantum non omnipotenti, detrahere valeant. Adhibentur statim invectivae, & haerectificationes cum magno abusu Scripturae dictorum in eos qui ex amore veritatis ignaros sanae doctrinae de erroribus admonent. Declarantur hi esse maledicti Empectae detegentes pudenda Patris Noe. Immo tandem usus luminis naturalis plane abiicitur, ita ut malint se, & alios privare ratione recta a Deo, tamquam a nobilissimo Domino, concessa, quam ut deponant intempestivum, & irrationalem amorem erga homines imbecillitatibus humanis praeditos, & non infallibiles. Notum est quantas hactenus calumnias, & increpationes passi fuerint viri quidam eruditi* (Dallaeus, Clericus, Baelius) *qui veritatem illam docuerunt. Nec ipse adhuc audeo rem hanc pleaius exponere, vel saltem ab aliis exposita fusius referre; quamvis demonstratio huius assertionis maxime ad scopum nostrum pertineat*.

XXXII. Patres imbecillitatibus humanis praediti fuerunt, inquit Historicus, & *infallibiles* minime fuere. Nulla ergo illis fides adtribuenda. Beatissimus ille vester Martinus Lutherus, supra omnes humanas imbecillitates evectus, falli, aut fallere nescius, acu ne omnia naturae arcana tetigit? Protestantes, tanti Patriarchae sapientiae veluti ex asse heredes, hanc iuris naturae scientiam sibi vendicant. At modestissimus Thomasius formidans ne sui evangelici homines contra se Patrum contemptorem irruant, non est ausus *plenius* Patrum menda exponere, orbemque universum usquequaque illuminare. Calamitates quas sustinuere serventissimi illi divinae religionis derisores, Petrus Baelius, Clericus, & Dallaeus, ob Pa-

trum

trum contemptionem, indicat. Quem eruditorum latet, impiissimum Sannionem Petrum Bælium ioci loco quamlibet habuisse religionem? Impudentia Clerici in carpendis Patribus cuinam ignota est? Hos nullius religionis duces sequitur *Christianus Thomasius*, dignissimus tantis magistris discipulus. Infra evincam demonstratione evidentissima, methodum quam sibi proposuerunt Thomasius, Barbeyracus, Pufendorfius, VVolfius, ceterique Protestantes in explicandis naturæ arcanis, esse omnium errorum fontem. Fundus quippe iuris naturæ anima rationalis, seu natura humana est. Communis hominum vox pandit vera naturæ istius arcana, præceptiones, & sensa. Derident Doctores laudati communes hominum, & quidem doctiorum præceptiones, & voces. Repugnant ergo naturæ instinctui, ac primis, intimisque eiusdem sensibus; & dementes, ad hoc quod attinet, manifestissimi sunt. Verum de hoc fusius infra.

XXXIII. Finem huic capiti impono nonnullis eiusdem Christiani Thomasii sententiis. Singulari providentiæ divinæ adscribit, quod superiori sæculo Abrahamus Sultetus nævos, erroresque Patrum in compendium redegerit; eumdemque legendum suggerit, sicut & Dupinium, Clericum, & potissimum Barbeyracum, de quo *loc. cit.* §. 22. hæc scribit. *Clarissime* (Barbeyracus) *monstravit, quod Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Lactantius, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius Magnus (en catenam Patrum Ecclesiæ præcipuorum, & passim pro Sanctis habitorum) non solum in doctrina morali parum aut nihil sciverint, sed & in explicatione Scripturæ sacræ, aut alia occasione ita ferente, varia noxia, & erronea, ac non solum luci Evangelii, sed & iuri naturæ adversantia dogmata (ut ipse loquitur) in animis auditorum suorum disseminaverint*. In morum doctrina noxia docuere Patres? Quænam hæc? Quænam? Virginitatem præferunt matrimonio. Istud, ut sanctius custodiatur, evectum a Christo asserunt ad sacramenti dignitatem. Usuras omnes, sive magnas, sive parvas, damnant. Ieiunia suadent, quæ eluonibus, & ganeonibus displicent. Pœnitentiam, cilicia, disciplinas, iugemque corporis conflictationem, sensuum crucifixionem inculcant, imperant, tanto fervore, ut Epicurei isti nullum non moveant lapidem, ut istorum Patrum doctrinam, e Scripturis sanctis haustam, in contemptionem adducant.

XXXIV. Historicus noster, ut argumentum exhibeat, se presse, ordinateque disputare, in historiam iuris naturalis Papatum, invitis superis, introducit. Politicum effatum suis Protestantibus serio meditandum proponit, ut Papatus scopulum facilius declinent. Inquit enim cit. hist. cap. 111. §. 23. *Ut autem arcana politica Papatus eo melius intelligantur, & Protestantes eo cautius eadem vitare, & simul eo distinctius comprehendere possint, qua occasione lumen naturale, imprimis vero doctrina morum, & politica, item ius naturæ magis, magisque obscurata, &*

cor-

corrupta fuerint, veritatis studioso sequens ad profundiorem notitiam historiæ ecclesiasticæ manuducens, sed communiter etiam a novissimis, & alios errores annotantibus Scriptoribus neglecta, observatio valde commendanda est. Vides in hac periodo elegantiam cum perspicuitate certare? Et hi sunt qui strigosam, impeditamque orationem Scholasticis improperant. Sed levia in thrasonibus istis hæc reputare debemus. Promamus arcana ista. Fastidio summo lectorem afficerem, si lutulento historici, atque superciliosi censoris stilo mysteria ab illo conficta enarrarem. Et primum quisque iudicare valet quam inepte in historiam iuris naturæ arcana Papatus introducantur. Sed familiare est novis istis Aristarchis argumenta prorsus diversa simul consuere, & confusione incredibili consarcinare: quæ vitia exprobrare Scholasticis solent. Verum audiamus hæc arcana Papatus.

XXXV. Universos Ecclesiæ Patres cuiusque ætatis tribuit ille in partes duas; easque mutuo pugnantes. Prioris classis Patres, inquit, in contemplatione essentiæ divinæ felicitatem collocant, neglecta vitæ emendatione. Deum esse indulgentissimum Patrem prædicant, qui incredibili patientia carnis opera tolerat. Filium suum in hunc mundum misisse docent, ut, excusso Mosaicæ legis iugo, obtutum figerent Christiani in divina essentia. Contendunt hunc Deum zelotem esse, atque velle ut doctrinæ capita ad certas formulas redigerentur iuxta morem in conventibus politicis receptum, per votorum pluralitatem. Qui vero ab his formulis dissentiunt, quamvis Deo placere studeant, æternas daturi sunt pœnas. Quid sibi velit homo iste, dum talia somnia, ne anicella quidem digna, scriptis consignat, vix percipere valeo. Carpere forsitan servatum in Conciliis morem controversias dirimendi contendit. Dum hæc in Doctore Lutherano legebam, ob oculos me habere aliqua *Talmudi* folia credebam. Deridenda, secus refellenda hæc sunt. Has delicias eruditis Lutheranis gustandas relinquimus.

XXXVI. Patres posterioris classis, inquit §. 25. præ ceteris, quæ referre piget, docent renuntiandum voluptati, avaritiæ, ambitioni, quibus interdum vota paupertatis, castitatis, & obedientiæ opponenda sunt. Crucifigendam carnem cum desideriis, & cupiditatibus suis, subiiciendam propriam conscientiam piorum hominum regimini. In has duas Patrum classes plures texit animadversiones, in viginti circiter §§. distinctas, tanta verborum farragine, & tam implexa oratione, ut neque quæ dicat, neque quæ dicere elegantissimus scientiæ iuris naturæ Historicus velit, percipere valeam. §. 29. hæc fatur. *Utraque* (pars) *accusabat alterutram, quod quasi contra conscientiam sponte, & data opera falsas doctrinas defenderet, & innocentes, & incautos seduceret*. Addit §. 32. *Utraque operam dabat, ut confirmaret doctrinas suas piis fraudibus, manifestis fabulis, & falsis miraculis*. Quæ eructat §. 34. mendacia, evidentius nigram Historici indolem produnt. *Ergo tandem utraque secta mysterium invenerat per media plane contradictoria*

ria acquirendi res contradictorias, per votum castitatis omnis generis voluptates per votum paupertatis omnes divitias, & per votum obedientiæ omne imperium. Et tandem §. 35. concludit: *Utraque adeo secta utebatur arcanis Papatus*. Hæc calumniarum portenta exscripsit a suo illo mendacissimo impostore Rudulpho Ospiniano. Continuo ac unus Lutheranorum aliquod mendacium adversus Papatum scribillavit, illico alii ilud rescribunt. Quod a tempore Constantini Magni sanctissimi & Monachorum Patriarchæ, & Clerus universus, votis paupertatis, castitatis, & obedientiæ usi sint ad divitias, ad opera carnalia, ad imperium, & cetera id genus comparanda, impostura est *Ospiniano*, eiusque exscriptore *Thomasio* digna. His putidissimis fabellis indoctam plebem excantant circulatores indigni. Si ceteras chimæras, plusquam Rabbinicas, & Thalmudicas, quibus plura implet Thomasius folia, recensere, & refellere vellem; & tempore, & otio abuterer, & lectoris patientiam nimium torquerem. Sciant dumtaxat Lutherani, se his vanissimis fabellis prodere propriæ sectæ stultitiam, & Catholicorum religionem confirmare. Si enim non aliis armis, nisi mendaciis, & calumniis aggredi Romanam Ecclesiam, propriosque errores propugnare valent; necessario consequitur veram esse Catholicorum fidem, contra quam nihil, præter fabulas, chimæras, & imposturas, opponere Lutherani queunt.

CAPUT IV.

Thomasius, Budæus, Barbeyracus, *& communiter Lutherani Scriptores, iuris naturæ scientiam denegant omnibus qui ante Lutherum vixerunt. Illorum lepida commenta, & festivæ calumniæ refelluntur.*

I. IAm in ipso *contractus trini fenebris tractatu* admonui, a Patrum, & Scholasticorum superciliosa contemptione, veluti ab infecto fonte, hæresum septentrionalium colluvionem promanasse. Connexæ quippe semper fuere, & sunt, inquit MELCHIOR CANO prudentissimus censor, post natam Scholam, Scholæ contemptio, & hæresum pestes. Ex temeritate qua primos, sanctioresque Ecclesiæ catholicæ Doctores hactenus vexarunt Lutherani, Calvinianique Scriptores, colligere quisque iure valet, qua modestia, qua honestate veneraturi sint Theologos scholasticos, eorumque doctrinam. Ut in posteriorum temporum catholicos Doctores oblatrare impudentius valeant heterodoxi, larvam Theologiæ scholasticæ sibi effingunt, in quam sua vibrent scommata. Quare, ut istorum ora obstruam, Theologiæ scholasticæ notionem præmittam fas est. Porro scholastica Theologia scientia

est

eſt quæ de Deo, rebuſque divinis apte ratiocinatur. Scholaſtica nuncupatur, quod via, rationeque diſputet, ad vivum quibuſque reſecatis ineptiis. Olim abſque præſtituta preſſaque methodo vagabatur, & in Patrum operibus diſperſa iacebat Theologia. Eam in certam ratiocinandi formam redegit Petrus Lombardus, ſuas argumentationes ex Scripturis primum, poſt ex apoſtolicis, & eccleſiaſticis traditionibus, Conciliis, Patribuſque collegit. Interpretatur quæ ſunt naturæ iuris, immo cum moralis naturalis fundus ſit, in quo ſupernaturalia præcepta ſeruntur, ſcientia iuris naturæ lumine ſuperno illuſtratur. Unica eſt Theologia chriſtiana, quæ varias excipit appellationes. Vocatur *dogmatica*, dum dogmata ſola exponit: *polemica*, dum adverſus hæreticos dogmata explicata vindicat: *moralis*, dum hominum mores format: *ſcholaſtica*, cum ordinem rationemque diſputandi ſignificet; numquam a dogmatica, a polemica, a morali ſeiuncta eſt: quoniam quælibet ſcientia quæ ordinem methodumque in diſputando ſervat, *ſcholaſtica* nuncupatur. Error vulgi, immo ſciolorum, & hæreticorum eſt craſſiſſimus, cum ſub nomine Theologiæ ſcholaſticæ, ſeu methodicæ, quæ preſſe, ordinateque ratiocinatur, larvam quamdam ſpuriæ Theologiæ depingunt, quæ tota in reculis, rixis, cavilliſque ineptiſſimis occupatur. Siquidem abuſus iſti hominum, non ſcientiæ ſunt. Nulla ars, nulla facultas, nulla ſcientia ab his corruptelis immunis eſt. Suam ergo craſſiſſimam ignorantiam produnt hæretici, eorumque gregales, dum Scholaſticos ſophiſtas, cavillatores, & rixatores, de rebus vanis, ineptis, nulliuſque prorſus utilitatis diſputantes repræſentant. Quandoquidem, ſicut inter uxoratos ſunt adulteri, inter artifices veteratores, inter inſtitores avari & raptores, inter Sacerdotes ſacrilegi; ita inter Theologos rabulæ, nugatores, ſophiſtæ reperiuntur. Quid heinc? Ideone improbandæ artes, damnandæ ſcientiæ, deridendi, contemnendi abſolute earumdem profeſſores ſunt?

II. Chriſtianus Thomaſius *capite* IV. epocham ſuæ hiſtoriæ iuris naturalis ab origine Accademiarum ad Reformationis, ſeu revera deformationis, Lutheranæ tempora extendit. Si huic Hiſtorico-Critico fidem habeas, videbis univerſum terrarum orbem ſpiſſa tenebrarum caligine circumfuſum, decem & amplius ſæculorum intervallo ad Moyſem Teutonicum Lutherum uſque. Suppreſſo occidentali Imperio, ſcholæ publicæ defierunt in Italia, Anglia, Gallia, Hiſpania, ceteriſque regnis, quæ ſæculo nono innovatæ fuere: eas moderabantur magiſtri ut plurimum ex Monachis electi. Ceterum, quia iſtius rei narratio præter meum inſtitutum eſt, illam prætereo una cum perpetuis aberrationibus, quibus ſcatet hiſtoria Thomaſiana. Digna, atque ſpectabilis Scholaſticorum natio a Petro Lombardo ſua ducit orſa, ut communis opinio fert. Thomaſius indicat Commentatores Petri Lombardi, & S. Thomæ Aquinatis, de quibus hæc ſcribit cap. IV. §. 17. *In his omnibus commentariis, tam ſuper ſententias Lombardi, quam ſuper ſummam Thomæ, fruſtra quæ-*

quæres doctrinas utiles, & a sana ratione profectas; sed omnia repleta sunt auctoritatibus, subtilitatibus, inanitatibus. Inter inanitates, & futilitates amandat auctoritates Scripturarum, Patrum, & seniorum Theologorum, quibus suas firmare sententias student laudati Scriptores.

III. Theologos sibi vendicasse iuris naturæ, & moralis Philosophiæ præcepta explicanda, narrat Thomasius *cap.* IV. *§.* 17. eosque accusat, quod in alienam Philosophorum segetem falcem extenderint. Sicut in ceteris, etiam hic fallitur Lutheranus Historicus. Theologi quippe munus est viam æternæ beatitudinis acquirendæ docere fideles. Illuc autem, absque legis naturalis observatione, fieri ne potest ut quispiam perveniat? Sed de hoc infra. Iesuitis improperat, quod periculosa in morum Theologiam principia invexerint. *In primis autem*, subdit ibidem, *Iesuitæ operam dederunt ut principia maxime noxia, & periculosa in doctrina morali inculcarentur, & adhuc hodie id faciunt*. Tantum malum Iesuitis absolute adscribere, calumnia est apertissima; cum multi sapientiores Iesuitæ voce, & opere saniora morum principia defendant, & inculcent. Neque in universam Societatem regerendæ sunt laxæ, & erroneæ quorumdam Casuistarum opiniones. Quælibet professio suos habet fictos, ut alias dixi, & dicendum sæpius est.

IV. Franciscus Budæus, in Lutheranorum & ipse schola imbutus, eorumque præventus erroribus, postquam *§.* 10. suæ *histor. iur. nat.* accusavit Patres, quod officia hominis, & Christiani permiscuerint, impetit *§.* 11. posteriores Theologos. Luget, quod duriora fata & ius naturæ, & universam Theologiam post sextum sæculum exceperint. Universum orbem ignorantiæ, & superstitionis caligine involutum deplorat. Morum Philosophiam, ceterasque artes incultas, squallore, & rubigine obsitas iacuisse, & veluti profugas, mortalium sedibus relictis, extra mundum se recepisse contendit. Fatetur tamen *§.* 12. morum iurisque naturæ scientiæ operam dedisse nonnullos, quos vocat recentiores, sed *subtili & spinoso dicendi genere, quæ forte propria illorum hominum laus est. Sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt. Divina, humanaque iura miscent. Rationum momenta aut plane non, aut ieiuna quandoque, & ridicula afferunt*. Absque *ordine*, mi homo, Theologi scholastici iuris naturæ capita tractarunt? Eccur? Quod humana divinaque misceant. Lutherani passim Scripturis sanctis abutuntur, ut errores suos turpissimos contra fidei arcana propugnent. Dum audiunt morum regulas, ab ipso naturæ iure deductas, divini verbi, & sanctorum Patrum suffragiis roborari, tum vociferantur, divina humanis immisceri. Quam ignoranter hæc obtrudant, infra palam faciam. Nunc non eo inficias, inculto, nimisque arido stilo Scholasticorum plures scripsisse. At nævum hunc omnes fere, præter Lutheranos, improperare Scholasticis possunt. Ecquis negaverit, homines istos deridendos sese propinare, dum orationem minus comptam Scholasticis opponunt

nunt, ac si ipsi tot Tullii, tot Terentii, tot Salustii, tot Cæsares essent! Quis ex toto Lutheranorum grege stilo tam eleganti controversias theologicas & morales tractavit, ut Paulus Comitolus, Melchior Cano, Hieronymus Osorius, ut plures alios sileam? Nervorum robore, secus Latini eloquii venustate, & orationis concinnitate valere Germanos audivi. Sed, quæ continuo subdit D. Budæus, exscribamus. *Nec tamen ab erroribus variis, iisque gravissimis fuerunt immunes, quos tantum abest ut Romanæ Ecclesiæ Theologi, qui horum, ceu maiorum suorum, se premere vestigia gloriantur, emendaverint, correxerint, ut auxerint etiam hereditatem, novis commentis locupletatam ad posteros transmissuri.* Maiores nostri fuerunt simul maiores parentum vestrorum, a quibus vos degeneres defectionem fecistis. Depositum sanæ doctrinæ a Christo Apostolis, & ab Apostolis maioribus nostris traditum ad nos, & a nobis ad posteros non intercisa temporum serie perveniet. Hereditatem istam maiores nostri integram a cuiusque sæculi erroribus, sed potissimum ab hæresibus, quas Pseudopatriarchæ vestri Lutherus, & Calvinus disseminarunt, sartam tectam custodiere, æternumque custodient posteri. Si qui privatorum quandoque erraront, istorum menda diris devovit Ecclesia nostra.

V. Plus quam veteres, desipere novos Theologos nostros addit §. 13. Franciscus Budæus: quia, inquit, *aut ignorantia, aut, quod credere malim, malitia quosdam eorum in transversum agit.* Probabilismi commentum, & peccatum philosophicum obtrudit, quorum vestigia in antiquioribus deprehendi innuit his verbis. *Huiusmodi figmentorum, ut ut iam in antiquioribus illis, Thoma, Bonaventura, Vasquezio, Sanchezio, Carena, Navarro, Corduba, Azorio, Ramirezio, Castanegio, Escobario, Ledesma, Valentia, Castropalao, Medina, Sanctio, Aragonio, Lopezio, Martinezio, Zanardo, Villalobosio, aliisque, cum primis vero Diana, vestigia quædam deprehendantur; recentiores tamen, Honoratum Fabri, Antonium Terillum, Amadæum Guimenium, & plures, audacia eo usque provexit, ut non tantum assererent, sed & scriptis publicis contenderent, fas esse eligere sententiam, vel unius viri doctrina inclyti auctoritate munitam, ut ut ceteroquin legi plane repugnantem.*

VI. Quod, inter cetera, obfirmatam Lutheranorum cæcitatem mihi evidenter patefacit, est illorum apertissima mala fides in factis Catholicorum enarrandis, eorumque doctrinis exponendis. Non est magni momenti quod nunc indicaturus sum; tamen & hoc manifestat istorum candorem, & sinceritatem. Casuistarum, & quidem laxiorum, turbæ accenset Budæus duos Ecclesiæ Doctores Thomam, & Bonaventuram. In eodem subsellio cum Escobario, cum Diana, cum Villalobosio illos collocat eruditissimus Historico-criticus. Errores quos obtrudit, duo evincunt, & illius calumniandi animum, & Ecclesiæ Romanæ vigilantiam in sanioris doctrinæ deposito custodiendo. Peccatum philosophicum, & opinionem Terilli, & Moyæ, docentium cum aliis, fas esse eligere sententiam unius docti viri auctoritate

tate munitam, tametsi legi repugnantem, anathemate confixit Ecclesia Romana. Quin prima ipsius Probabilismi capita damnavit, universumque systema communis quoque Doctorum catholicorum sententia improbat. Quot alias laxiores, aut etiam æquo severiores a Theologis catholicis invectas opiniones non damnarunt Pontifices summi, ut puram, atque intaminatam servarent morum doctrinam? Recogitent hæc Lutherani, & extremo suffundantur pudore. Vigilant apud nos iudices, ne quid adversus morum integritatem grassetur impune. Prodeunt etiam ex nostris opinionum monstra, non malitia, ut calumniatur Budæus, sed imbecillitate hominum. At illico canes Domini, Episcopi, Pastores clamant, & damnant Si ego Lutheranorum, Calvinistarum volumina revolvere vellem, quæ errorum monstra non occurrerent? De religione, de Deo, de articulis fidei fundamentalibus quot familiæ, tot sectæ. Ex tot libris, in quibus impietas, atheismus, tolerantismus, naturalismus apertissime suadentur apud Protestantes, quisnam proscriptus? Dominari in fidem nemo debet: nonne? Quidquid in mentem venit, ad æternam populi perniciem evulgare typis licet in Ecclesiis Reformatis, seu in Babilonicæ confusionis synagogis. Et, cum reipsa homines isti undique densissima errorum caligine circumdati & obsessi sint, audent nihilosecius catholicæ Ecclesiæ Theologis errores, & ignorantiam improperare. Provoco Lutheranos, Calvinianosque omnes, ut vel unicum designent librum, a Catholico quopiam evulgatum impietatis suspectum, qui flammis datus non fuerit. Contra in Ecclesiis Lutheranis, & Calvinianis impune discurrunt pari passu pietas, & impietas, falsitas, & veritas, religio, & incredulitas. Hæc omnia in cuiusque oculos irruunt; & nisi ab instituta via recederem, eadem documentis invictis demonstrarem.

VII. Sed clamat iterum Budæus *§. 16.* „ Ita moralis doctrina ... profuga velut „ & extorris, modo per Iurisconsultorum, modo per Theologorum castra oberrans, „ mitius profecto ab illis quam his habita est, quippe quibus parum fuit non „ itaut decebat, illi litare; sed corrumpere insuper, & depravare, pulchrum visum fuit. Nec alia eam temere excipere fata potuerunt, *ex quo a Philosophis „ neglecta, quin eiecta in exilium, & penitus proscripta fuit.* "

VIII. Usque dum ergo Theologi morum doctrinam & rationibus a iure naturæ deductis, & divinarum Scripturarum lumine, & sanctorum Patrum scitis illustrare satagerunt, eam profugam, & in exilium eiectam spectavimus? Permiscuere Theologi auctoritates, lumen cæleste & divinum cum lumine naturali: & hæc immixtio morum castitatem fœdavit? Solis Philosophis, uno naturæ lumine, seu rectæ rationis usu, amandatis Scripturis, Patribus, moralis doctrina explananda est? Hæc sunt Lutheranorum, & Calvinistarum effata, hæc dogmata, quæ eam virtutum, & sanctitatis messem peperere quam oculis conspicimus. Et, ut hoc festivum sane sistema evincat Budæus, a primis illud arcescere fontibus aggreditur.

Ad Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem se recipit, & quatuor circiter §§. istorum doctrinam exponit. Plurima laudat, quaedam carpit, numquam moralis doctrinae fulgorem apparuisse fatetur maestus & lugens, donec tandem ex imo pectore respirans clamat: *Fata dedere Hugonem Grotium, illum iuris naturae restauratorem felicissimum post Lutherum, & Philippum Melancthonem.*

IX. Christianus Thomasius, Budaeo longe impudentior, *loc. cit.* §. 19. Scholasticis insultat inquiens: *Interim paullo ante Reformationem, & circa eamdem, nonnulli graviter, & distincte de ineptiis studiorum scholasticorum conquesti sunt:* quos inter Reuclinum extollit, quod latinitate revera Teutonica Scholasticos perfricuerit. Palmam tamen omnibus praeripuisse in maledicendis Scholasticis scribit §.20. Erasmum Roteredamum, *dum non solum*, inquit, *in scriptis suis passim errores eorum theologicos, & philosophicos notavit, sed stilo acuto, & mortificante Monachorum, & Professorum malitiam, stultitiam, & ignorantiam, partim in colloquiis familiaribus, partim in encomio Moriae ad vivum depinxit.* Haec rescribo, ut lectores ipsi veluti manibus tangant honestam, castamque scribendi rationem quam Lutherani Doctores adhibent. Enim vero nihil eos *mortificare*, ut Thomasiana voce utar, magis valet quam rustica eorum loquendi forma. §. 30. sigillatim Albertum Magnum, & Thomam Aquinatem carpit, quorum doctrinam eo spectare asserit, *ut homines usu rectae rationis, & libertate sentiendi privarentur, ac sub iugum dispoticum non solum quoad corpus, sed & intuitu animae, & conscientiae mitterentur.* Qui opera S. Thomae Aquinatis legit, eaque cum his imposturis confert, statim colligit, quodnam sit Lutheranorum Doctorum sinciput. Sed ad amoeniora progrediendum. Ut indicavi alias, Lutherani Doctores contendunt, mundum universum semper caligasse in iuris naturae arcanis cognoscendis, lucemque solummodo illuxisse mundo, Luthero orto, & excucullato. Quamdiu enim monasticam vitam egit, & ipse tenebris circumfusus oberrabat. At, capucio posito, & Catharina desponsata, tum aperti sunt oculi eius, & iuris naturae arcana, & verae religionis sanctitatem penetravit.

X. Ne gratis haec asserere videar, en verba quibus suum auspicatur caput v. cuius hic est titulus „ De fatis iurisprudentiae naturalis a tempore Reformationis „ ad Hugonem Grotium. " *Iam porro inquirendum est qui factum fuerit ut per Reformationes Lutheri, Zwinglii, & aliorum instrumentorum, quibus divina providentia in opere Reformationis usa fuit, praeter alias emendationes antiquorum errorum, non etiam differentia, & genuinus usus luminis naturalis, & supernaturalis, tam in cathedris ecclesiasticis, quam accademicis fuerit restitutus. Equidem in eorum scriptis contra Papatum* (en fulgentissimum naturalis luminis radium!) *deprehenduntur multae bonae ad istum scopum pertinentes doctrinae, dum partim ineptas Aristotelicae* com-

communiter receptæ doctrinæ series observationibus passim notarunt, partim vivis coloribus eam delinearunt. Papæ? Multas ergo bonas doctrinas contra Papatum in confutandis nugis Aristoteleis collegerunt Lutherus, & Zvvinglius? Sed pauca alia verba, quibus suum *Thomasius* claudit paragraphum, transcribamus. *In primis autem in controversia de transubstantiatione ostenderunt, quod etiam in quæstionibus theologicis non plane seponi, aut verba sacræ Scripturæ contra regulas rectæ rationis exponi debeant*. Scitissime. Lumen naturale discernit, num in hostia consecrata sit corpus Christi simul cum pane, aut panis in corpus Christi transierit? Lumen naturale Calvini revera ibi non videt Christi corpus. Videt autem naturale Lutheri lumen. Quodnam horum lumen fatuum? Calvinus figuratum sensum tribuit evangelicis verbis. Lutherus in sensu litterali eadem verba exponit, contenditque ibi vere, & realiter extare Christi corpus, quamquam simul cum pane. Realiter ibidem corpus Christi reperiri fatentur quoque Catholici, sed pane in corpus Christi converso. Ecquis tantas componere lites valet? Lumen naturale? Quis tam demens, ut id afferat? Verba evangelica? Dissidium partium, quarum quælibet a se stare evangelica verba contendit, oppositum evincit. Ergo iudex admittendus, qui verum divinæ Scripturæ sensum definiat. Hoc adeo exploratum est, ut evidentissime demonstret, Lutheranos id negantes destitutos esse lumine & naturali, & supernaturali. Luminis naturalis usu cognoscendum mysterium, quod est supra humanam rationem, docent; respuunt vero lumen naturale, exuuntque ipsum communem sensum, dum eos sic urgemus. Nulla umquam fuit inter Christianos secta, quæ, ut vindicaret proprias hæreses, a se stare divinas Scripturas non contenderet; ut patet in Arianis, Nestorianis, Eutichianis, Socinianis, aliisque. Evidens ergo est, solo Scripturarum usu lites dirimi non posse; quemadmodum nec lites civiles, quæ ex diversa legum intelligentia pendent, iudice sublato, definiri possunt. Admittendus ergo iudex supremus, qui inter partes diffidentes decidat, quænam vera, quænam falsa sit. Alioquin quot capita, tot religiones. Istius iudicis necessitatem lumen naturale, experientia manifestissima, ipseque communis, & intimus sensus evincunt. Et tamen in tanta lucis plenitudine furentes cæcutiunt Lutherani, qui usum rectæ rationis ad sidera usque extollunt. Quorsum hæc? Ut *Thomasium* errantem, palantemque insequerer. Intrusit ille vi summa in ipsam iuris naturæ historiam hoc profundissimum mysterium: idcirco hæc pauca vel invitus reponere ego debui, ut, quam sint communi sensu in hoc religionis puncto Lutherani exuti, omnibus palam facerem. Rancidula hæc sunt, fateor; at non ego, sed Thomasius eadem in scenam reducit. Heinc quoque patet quam sint festivi, & iucundi Lutherani nostri. Improperare catholicis Theologis & Patribus ipsis minime erubescunt, quod iuris naturæ decreta Scripturæ sanctæ testimoniis, & religionis nostræ documentis confirment, eo ipso tempo-

C ij re

re quo illi altissima Evangelii mysteria, quæ nullam cum natura relationem habent, naturalis iuris historiæ immiscent, & crassa perturbatione involvunt.

XI. Animadvertit *Thomasius*, non unius hominis, aut ætatis esse, errores qui altas egerunt radices, evellere. Addit, Reformatores Ecclesiarum evangelicarum, Lutherum, & Calvinum, super rectæ rationis usu in interpretando Cœnæ mysterio in extrema contraria abiisse. Quod mutuum bellum inter ipsos Patriarchas impedimento fuit, ne usque ad Hugonem Grotium iuris naturæ scientia instauraretur. Verba *Thomasii* digna sunt ut exscribantur. *Infaustum dissidium* (inquit cap. v. §. 2.) *inter duos Reformatores Ecclesiarum evangelicarum, seu protestantium super eodem articulo de sacra Cœna, & super eadem quæstione primaria de usu luminis naturalis in interpretatione sacrarum litterarum ortum, & postea hucusque magis magisque auctum, si non unica, certe ex præcipuis causa una fuit cur ista disquisitio maxime necessaria impedita fuerit, & cur potius in utraque Ecclesia duæ illæ classes Scholasticorum, orthodoxorum, & mysticorum, quarum utraque, ut hactenus monstravimus, illi disquisitioni obfuit, iterum caput erexerint.*

XII. Parerga, quæ historiæ iuris naturæ Censor noster inserit, me cogunt ut eadem meditanda lectoribus proponam. Et quando parerga utilia lectoribus sunt, haud debent importuna reputari. Sponte itaque, libereque fatetur super articulo capitali Reformatorum dissidium, quod hucusque non extinctum, *sed magis magisque auctum est*. Ergo necessario consequitur, alterutram partem hæreticam esse. Articulus de quo partes dissident, fidei est, & quidem fundamentalis. Ut utraque opinio falsa sit, fieri potest; at plus una esse vera nequit. Quid ad hæc Lutherani? Quid Calviniani? Alterutri hæretici sint necesse est. Duorum sæculorum intervallo dissidium inter evangelicas Ecclesias extingui non potuit usu rectæ rationis in sacrarum litterarum interpretatione. Ergo usus privatus rectæ rationis in dirimendis litibus quæ passim suscitantur in interpretandis divinæ Scripturæ sensibus, sufficiens iudex esse nequit. Siquidem Lutherani, Zvvingliani, Calvinistæ hactenus aut bene, aut male usi sunt recta ratione. Si bene, & dissidium non est extinctum, sed magis auctum; usus privatus rectæ rationis iudex ineptus est ad lites finiendas: si male, ergo duorum sæculorum Lutherani, Calvinistæ, cetérique sectarii damnati sunt. Porro, si duobus sæculis recta abusi sunt ratione, imposterum ne futurus erit usus bonus? Quis inficias iverit veritatem, quam sub initium indicavi, nullam videlicet in universo orbe præ Lutherana, Calviniana, Zvvingliana reperiri sectam adeo cæcam, stupidam, dementemque? Sed hæc obiter, ut Thomasii vestigiis insisterem, eiusque confusam, perturbatamque scribendi formam patefacerem.

XIII.

XIII. Theologos tribuit Thomasius in classesduas, etiam inter Protestantes post natam Reformationem. Alteros Scholasticos, alteros Mysticos vocat. Notiones Theologiæ scholasticæ, & mysticæ non tradit. Sed, quantum ex implexa locutione colligi licet, scholasticam rixosam, pugnatricem; mysticam pacificam, & tranquillam appellat. Narrat, Theologos mysticos vitæ emendationem, atque sanctitatis christianæ cultum urgere inter ipsos Protestantes. E contrario Theologos scholasticos in Accademiis *vitam impiam & asoticam* (inquit §. 6.) promovere. Considerabant Theologi mystici, *quod talis vita impia & asotica in omnibus statibus orbis evangelici propagaretur, si eiusmodi studiosi postea adhiberentur ad functiones ecclesiasticas, aut scholasticas. Ergo credebant melius esse, si loco Theologiæ polemicæ doceretur Theologia pacifica .... Sed metus tamen auctoritatis, & potentiæ doctrinæ scholasticæ deterrebat viros hos optimos*. Contra hos viros optimos ira excandescit §. 8. quod eorum opera confunderent illorum sermonem. Praxis quippe minime optimis consiliis respondebat. Quare pene lacrymatur, quod *Albertus Valentini Andreæ* excellens ipso iudice Theologus, in laqueos mysticæ Theologiæ inciderit. Ex quibus hæc colligit §. 9. *Itaque initio sæculi decimi septimi doctrina de virtutibus & vitiis, sive de differentiis iusti & iniusti, boni & mali, de iure naturæ &c. tam apud Pontificios, quam apud Evangelicos miserrimo, & pene incurabili morbo laborabat. Scholastici pontificii in libris, qui titulis de iustitia & iure, vel finibus insigniebantur, talia dogmata insinuabant animis discentium quæ solum inserviebant incremento Papatus, & Clericatus, & supprimebant auctoritatem Principum, & ordinum politicorum, & laicorum. Præterea diversissimas res inter se miscebant, iura naturæ, gentium, Mosaica, Iudaica, Græca, Romana, imperialia, pontificia, colligendo videlicet ex istis quidquid inde peti poterat ad scopum modo memoratum.*

XIV. Hæc omnia mirum in modum confirmant, *Thomasianam historiam* iuris naturæ esse ingentem mendaciorum, & calumniarum, errorum, & antilogiarum congeriem. Et, ut a primis hic exscriptis initium capiam, instauratio illa mirifica virtutum, disciplinæ, & iuris naturæ, quam novus ille legislator Lutherus, & Philippus Melancthon induxerant sæculo sexto decimo, penitus ne extincta erat etiam apud evangelicos Protestantes initio sæculi decimi septimi? Extincta sane, quia, Luthero & Melancthone parentibus, numquam vixit. Tractatus de iustitia, & iure, quos ediderunt Theologi catholici, eo spectant, ut incrementa Papatus promoveant? Papatus suam a Christo, velint, nolint Lutherani, institutionem habet, suamque auctoritatem. Quam veritatem in tractatu de fide Theologi Romani communiter defendunt. In tractatibus de iustitia & iure, occasione data, controversias quæ dominium in res temporales spectant, quandoque versant. Verum habet, Theologos istos suas confirmare sententias auctoritate sacrarum Scriptura-

rum tum veteris, tum novi testamenti, Patrum tum Græcorum, tum Latinorum, Legum & civilium, & ecclesiasticarum. Et, quod hanc viam insistant, propterea ne Mosaica, Iudaica, Græca, Romana consarcinant? Qui talia blaterat, nonne insanum se prodit? Et profecto idcirco recensitos errores & fabulas rescripsi, ut propriis verbis Thomasium depingerem.

XV. Pergit Historicus noster describere aberrationes Scholasticorum, & Mysticorum. Invehitur §. 12. in protestantes Doctores, quod Theologos pontificios *sine discretione* totos exscribebant. Carpit inclytam IESU societatem his verbis. *Iesuitæ, ut semper fuerunt astuti, ita etiam hic favebant & Scholasticorum, & Mysticorum classi*: §. 11. Quid hic mali, quod utramque Theologiam, cum scholasticam, tum mysticam propugnaverint? Quin in eorum gloriam hoc redundat, eosque doctissimis Theologis abundasse evincit. Iniuria ergo illos Thomasius vellicat. Plura alia, quæ Historicus iste congerit, missa facio.

XVI. Ioannes Barbeyracus in *laud. præf.* §. 10. suæ adversus SS. Ecclesiæ Patres satyræ finem imponit, ominans sæculum tandem venturum fore in quo & Patres; & eorum studiosi admiratores immodicam, qua fruuntur, existimationem amissuri sint. Subdit vero §. 11. Legislatores *Lutherum*, & *Calvinum* non modo religionem, sed moralis doctrinæ, iurisque naturæ scientiam redintegrasse. Dolet tamen, Calvinum, & Bezam, pluresque Lutheranorum crudele dogma de hæreticorum punitione defendisse, atque *Tolerantismum* in religionis negotio persecutos fuisse. Heinc collige, qualis fuerit *Barbeyraci* religio. Post ad Philosophorum describendas sectas retrocedit, & tandem concludit, *Scholasticorum Theologiam moralem aggestum esse plurium partium assutarum, corpus confusum absque principiis solidis, plenum auctoritatibus Aristotelis, iuris civilis, canonum, Scripturarum, & Patrum: bona esse mixta malis; sed mala prævalere bonis: postremæ ætatis Casuistas errores monstrosos, & detestandos invexisse*. Hæc ex multis pauca perstrinxi, ut lectores mei, & præcipue Itali quidam, tandem aliquando resipiscant, intelligantque, quinam sint viri isti quos iuris naturæ doctos interpretes existimant. Aut istorum hominum impietatem, cæcitatem, & imperitiam deprehendunt; aut secus. Si illud; improbi & ipsi, quod impios Doctores sibi in magistros asciscant. Si hoc; cæci & ipsi, quod tam spissas tenebras non videant. Nec est quod opponant istorum doctrinam, & eruditionem dumtaxat magni facere. Quoniam infra patefaciam, si quam isti doctrinam sanam promunt, totam a nostris surripuisse, & erroribus atque mendaciis fœdatam iterum resinxisse.

CA-

CAPUT V.

Grotii, Seldeni, Hobbesii, Cumberlandi, Pufendorfii; Thomasii, Budæi, Heinecii in ius naturæ & gentium conatus, & studia.

I. HActenus vidimus ex Lutheranis, Calvinianisque Scriptoribus præterita caliginosa sæcula, obsoletas leges, obscurata iura, cæcutientes Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem, universæque Græciæ Sapientes illusos, & christianæ religionis eruditiores, acutiores, sanctioresque Doctores omnes desipuisse ad magnum aquilonarem Moysem *Lutherum* usque, qui e tenebrarum captivitate Germaniæ partem in lucem veritatis, & conscientiæ libertatem asseruit. Sed tantum facinus unius non erat brachii, vel duorum. Vix inceptum opus iacuit. Sed, quando desperata res videbatur, divina factum providentia est, ut Phœnix Belgicus, HUGO GROTIUS, appareret in mundum, & naturæ gentiumque iura, fere penitus antiquata, ad pristinum revocaret splendorem. Ne satyram me scribere quisquam suspicetur, referam ego hoc in capite dumtaxat opera quæ citati Protestantes ad ius naturæ & gentium illustrandum edidere, & censuras, atque elogia, quæ illi ipsi mutuo in suos hoc de argumento libros, & Auctores tulerunt, paucis perstringam. Itaque Christianus *Thomasius* hæc de laudato Hugone Grotio scribit *cit. cap.* v. §. 14. *pag.* 65. „ Igitur cum summa ignorantia, & confu„ sio, ac suppressio luminis naturalis per aliquot sæculorum decades inter gentes „ ethnicas, & christianas, & novissime inter protestantes, æque ac catholicas, „ tantas radices egisset; quis, quæso, prævidere, vel ominari potuisset, istam „ confusionem emendari, ac in ordinem redigi umquam posse? Tantum abest ut „ sperare potuisset eam emendationem proxime expectandam esse. Sed divinæ „ providentiæ nihil est impossibile. Omnia agit suo, idest debito, tempore. Et „ ubi error summum attigit fastigium, adventus veritatis appropinquat. Confusio „ veri, & falsi per Doctores in cathedras ecclesiasticas, & accademicas introdu„ cta erat, tres Facultates accademicæ, theologica, iuridica, philosophica, nugis „ scholasticis erant addictæ. Suscitabat igitur divina sapientia virum, qui neque „ Doctor ecclesiasticus, neque accademicus esset, qui neque Theologiam, neque „ Iurisprudentiam, neque Philosophiam tamquam Professor publicus doceret; si„ mul tamen & egregius Theologus, & excellens Ictus, & Philosophus eximius „ esset. Propagatum erat malum per Orthodoxiam scholasticam, & per Theolo„ giam mysticam in universo orbe eruditorum. Opus igitur erat ut is qui illum „ erudire deberet, nec Scholasticus esset, nec Mysticus, interim tamen Scholastico-

,, rum doctrinam intelligeret . . . atque eius sufficientiam probe cognosceret . . .
„ *Talis erat vir incomparabilis, & numquam satis laudandus*, *HUGO GROTIUS*."

II. Eadem phrasi scribit Budæus in sua iuris naturæ historia §. 22. *Fata tandem dedere* HUGONEM GROTIUM, *illum iuris naturæ restauratorem felicissimum, qui restitutæ suo nitori huius Philosophiæ moralis partis gloriam, apud litteratum, quacumque patet, orbem iam pridem retulit : . . . Hic signum aliquod ad bene de iure naturali sperandum sustulit, viamque primam ingressus est, quam clarissimi deinceps, solertissimique viri suis signarunt vestigiis*.

III. Hæc, licet plus iusto exaggerata, encomia nequaquam invideo Hugoni Grotio; sed inter magnos viros & ego illum suspicio. Præ aliis quæ edidit operibus eminet volumen inscriptum de *iure belli, & pacis*, omnium eruditorum plausu exceptum. Et revera, si quis inficias iret, Grotium nonnullas de bello controversias optimo in lumine collocasse, is lucere in meridie solem sereno cælo negaret. Sed, quod ego magnopere in hoc Auctore admiror, est iudicium, prudentia, gravitas, moderatio, sinceritas, qua fontes, unde aquam in suos derivavit hortos, patefacit. Condemnat ille, ut infra videbimus, in antecessum vel ipsos posteriores suos Reformatos, & Protestantes, Scholasticis infensos. Ut tamen pleniorem Grotii notitiam habeas, hæc pauca adiiciam, quæ de eo scribit Iacobus Bruckerus Lutheranus in sua Hist. crit. Philosoph. Tom. IV. part. II. cap. IV. §. 10. pag. 747. *Sunt tamen qui eum* [Grotium] *reprehendunt, quod . . . senio propior diffidere amicis cœperit, incertus quoque in eligenda inter Christianos dissentientes sententia hæserit*. Si aqua illi hæsit in seligenda inter diffidentes Christianos religione, nullius religionis hominem non iniuria dixeris. Sed criticen audias velim quam de laudato ipsius opere formavit, quis? Ipse Christianus Thomasius, eius encomiastes mirificus, qui post recensita elogia statim *cap. VI. §. 2. pag. 69.* hæc scribit. „ Ut enim taceam eius obscuritatem, quæ subinde eius interpretibus occasionem dedit multa cum cura in verborum Grotii sensum genuinum inquirendi; ipse Grotius in fundamentalem propositionem iuris naturæ non inquisivit cum debita diligentia; sed nimis superficiarie hoc thema tractavit, forte ne Scholasticos irritaret. Sæpe etiam nimis sollicitus est in conquirendis *Græcorum*, *& Latinorum Scriptorum* testimoniis, dum aliquid iuris naturæ & gentium esse probare voluit. Nec legis homonymiam sustulit, sine qua tamen tractatione, in doctrina iuris naturæ tuto progredi non licet. Adde, quod *lumen revelatum*, *& naturale* ubique fere misceat, & in explicatione textuum Scripturæ Rabbinorum, & Socinianorum traditiones, & interpretationes nimis æstimet : unde occasionem sumpserunt Theologi variis stricturis Grotii doctrinam notandi. Sed & ius gentium non debita diligentia exposuit, supponendo saltem ius gentium esse speciem iuris voluntarii."

IV.

IV. Claudius Salmasius, qui ex Grammatico Ictus audire voluit, hanc in Grotium tulit censuram, quam refert Budæus in *hist. iur. nat.* ex Thoma Crenio *Tom. I. Animadversf. Philolog.* „ In philosophicis, si disputandi solertia spectetur, „ vix mediocribus par est: nec umquam vidi qui minori cum vi ratiocinetur: id „ quod testantur scripta eius, quibus *Rivetus* & *Maresius* rescripserunt. In studio „ litterarum multos habet pares, & plurimos superiores. In iure quantum excel- „ luerit, ostendit sparsio florum ad ius Iustinianæum. Librum eius de iure belli, „ ac pacis refutandum suscepit quidam Professor almæ Iuliæ, qui amicis aliquot, „ quos vidi, adfirmavit, se ostensurum esse, nullam paginam vacare insigni- „ bus erratis. " Professorem designatum a Salmasio Seldenum esse, advertit Budæus.

V. Religio ergo Hugonis Grotii Calvinistæ in discrimen adducitur ab ipsis evangelicis Reformatis? Fundamenta iuris naturæ perfunctorie nimis delibavit; obscura eius scriptio, atque implexa. Hæc duo non levis momenti sunt in principe iuris naturæ instauratore. Porro, si hæc de *Grotio* narrant illi ipsi qui a divina providentia mundo eumdem donatum scribunt ad extinctum naturæ lumen accendendum; quid de iis qui longe inferiores Grotio in hac caussa fuerunt, dicendum erit? Verum, an falsum sit quod de religione Grotii fertur, mea non interest disquirere. Opus illius de *I. B. & P.* non paucis scatere erroribus scio. At non propterea digna laude fraudandus Auctor celebris est. Quod eidem vitio Thomasius cum Barbeyraco, Pufendorfio, ceterisque vertit, nempe & quod sæpe Græcorum, & Latinorum testimonia conquisiverit, & quod lumen supernum cum naturali permiscuerit, istorum, non illius, inscitiam demonstrat. Græcos ergo, & Romanos Scriptores consulere Grotius non debuit? Et quosnam ergo? *Taiphalos*, *Sarmatas*, *Cimbros*, *Teutonicos*? Lumen naturale cum supernaturali sæpe coniunxit? Ita sane. Et quoniam hæc duo Pufendorfius, Thomasius, Budæus, VVolfius, ceterique Lutherani, & Calviniani separaverunt, in turpissimos errores, ac in Pelagianismum prolapsi sunt, ut mox constabit.

VI. Nec solum Hugoni Grotio, verum etiam *Guillelmo Leibnitio* Lutherano errori tribuerunt, quod in iis quæ intra naturæ limites concluduntur, interpretandis, viam non rationis tantum, sed etiam auctoritatis institerit. Et sic hi duo Phœnices, alter Belgicus, alter Germanus Lipsiensis, aliorum insipientium Protestantium ferula vapulant, propterea quod veram docendi methodum adhibuere cui methodo si adhæsissent illorum censores, tam crasse non aberrassent. Et quoniam de Leibnitio (tametsi ille de naturæ iure, quod ego sciam, non scripserit) mentio incidit, mea interest admonere, celebrem hunc virum, & Hugonem Grotium me semper exceptos velle, dum ceteris Lutheranis, Calvinianisque in hoc opere barbaram, imperitam, & impudentissimam scribendi rationem improperabo.

bo. Siquidem *Leibnitius*, non secus ac *Grotius*, acutum ingenium, vastam eruditionem, unaque moderationem, & iudicium prodit. Nihilominus Iacobus Bruckerus *Hist. Phil. Tom.V. cap.* VIII. *§.* 25. *pag.* 369. ex Ioachimo Langio hæc de Leibnitio scribit. *Disputationis fervori adscribendum esse putamus, quod vir quidam doctus censuit, iudicium defecisse.* Levia hæc. Subdit *§.* 30. pag. 384. *Id nos in præsentia monemus, fuisse haud paucos qui Spinozismi, saltem Deismi incrustati culpam Leibnizio, & qui eius hypotheses suas fecit, Wolfio intentarent. Maxime autem Ruardus Andala Leibnizium Spinozismi accusare non cunctatus est . . . Non tacendum vero ipsos Iesuitas Trivoltianos magnos cetera Leibnizii admiratores, cum recensione Theodiceæ facta, sententiam dicerent, laudata ingenti lectionis & iudicii copia, & tractationis ordine, accuratione, & concinnitate systematica; fateri tamen multos errores Philosophum summum admisisse, maxime vero optimi mundi assertionem (optimissimum vocant) non nisi larvatum Materialismum, & spiritualem Spinozismum involvere, eiusque suspicionem iam antea per harmoniam præstabilitam; brutorum immortalem, & immateriam animam cum meruisse.* Item pag. 387. *His tandem illi adiiciendi sunt qui narrant de fato supremo admonitum, composito, & frigido oris habitu hoc dedisse responsi: ceteris quoque hominibus esse moriendum: hisque dictis, mox efflavisse animam.*

VII. Nec mirandum hæc duo septentrionis sidera in suspicionem impietatis adducta esse. Ecqui enimvero fieri potest ut homines revera docti, acuti, eruditi, sicuti *Grotius*, & *Leibnizius* fuere, sectam aut Lutheranam, aut Calvinianam profiteantur? Mihi firma sententia est, virum doctum, aut impium, aut catholicum esse; aut nullam, aut catholicam profiteri religionem. Et reapse Hugonem Grotium inter dissentientes Christianorum sententias in Catholico-Romanam propendisse ferunt. Hinc est quod Iacobus Budæus in sua *iur. nat. Hist. §.* 24. relata hæreseos censura in opus de *I. B. & P.* anno 1637. lata ab Inquisitione Romana, hæc addit: *Quam severitatem forte non expectasset Grotius, qui multa Romanæ Ecclesiæ placita etiam in hoc ipso opere non sine aliorum indignatione comprobavit.* Ut ut sit de Grotii, & Leibnizii religione, eorumdem eruditionem, ingenii vim, modestiam, moderationemque inter Lutheranos, Calvinianosque in religionis negotio absque exemplo, commendare quisque iure debet. Et, quod nostra summopere interest, ambo hi duo viri summi Lutheranorum, & Calvinistarum, Pufendorfii, Budæi, Barbeyraci, Thomasii, aliorumque iuris naturæ Scriptorum inscitiam, illusiones, vanamque tradendæ iuris naturæ scientiæ rationem damnant, ut clarius videbimus infra.

VIII. Ioannes Seldenus Anglus Calvinista volumen de iure naturæ & gentium iuxta Hebræorum disciplinam edidit. Opus istud aggressum Seldenum esse, æmulandæ Grotii gloriæ cupiditate actum, scribunt Budæus *Hist. iur. nat. §.* 25. Bru-

cke-

ckerus *Tom. V. cap.* IV. §. 12. Hoc in opere fuso calamo exponit Noachidarum præcepta septem, quæ ius naturæ spectant. Noachidas Hebræi vocant gentes omnes, ab Hebræa natione distinctas. Præcepta Mosaica in lege scripta solum populum Iudæum, hæc iuris naturæ mandata omnes omnino gentes adstringebant. Præcepta ista in classes duas tribuebant. Prioris generis capita septenario numero concludebantur, suntque sequentia. I. de cultu extraneo. II. de maledictione sanctissimi Nominis. III. de effusione sanguinis, seu homicidio. IV. de illicito concubitu. V. de furto. VI. de iudiciis. VII. de membro animalis viventis non comedendo. Prima sex ipso rerum initio a Deo hominibus imperata dicunt, vocantque *primordialem legem*; septimum tempore Noachi latum esse contendunt, quo Deus tum Noacho, tum ceteris hominibus prohibuit ne carnem cum sanguine comederent. De his omnibus fuse Seldenus, tanta eruditionis copia, ut, inquit Bruckerus *loc. cit.* recondat magis iuris naturæ decreta quam in apricum producat. Adversus Seldeni doctrinam plura scribit Samuel Pufendorfius in Eride Scandica *pag.* 200. *& seq.* Verum ea, cum præter institutum nostrum sint, prætereunda censemus.

IX. Impietas plus quam scientia celebrem reddit Thomam Hobbesium similiter Anglum, alterum iuris naturæ Scriptorem. De eo hæc scribit Christianus Thomasius Hist. iur. nat. cap. VI. §. 9. *Edidit Libellum de Cive, in quo fontem omnis obligationis, & legis naturalis ex præcepto de pactis servandis deducere voluit.* Non continuo ac libellus editus in lucem fuit, expertus Hobbesius adversarios est: quia scilicet, addit ibidem Thomasius, *nondum tetigerat Hobbesius in illo libello regnum tenebrarum, idest Theologiam scholasticam, & artes politicas Papatus, & eius reliquias inter Protestantes. At, postquam an.* 1651. *edito Leviathane, non solum illas doctrinas in tractatu de Cive propositas fusius explicuisset; sed etiam in huius sectione ultima, quam de regno tenebrarum inscripsit, inquirere cæpisset in arcana politica Papatus &c. . . . statim ira Theologorum, accademicorum potissimum, adversus illum exarsit.* Hæc non minus impium, quam Hobbesium, produnt Thomasium. Quid blatero iste passim arcana Papatus crepat? Hæc ne ad iuris naturæ historiam pertinent? Quæ Thomas Hobbesius in *Leviathane* non contra libros Scholasticorum, sed adversus libros divinos *cap.* XXXIII. scribit, in medium proferre interest, ut eiusdem impietas evidentius pateat. Docet vero *libros illos canonicos, idest leges esse in unaquaque civitate, quæ summi imperantis auctoritate latæ sint. Imperantium omnium Imperatorem Deum quidem esse, & illi a civibus præstandam esse obedientiam, quidquid in contrarium iubeat Rex terrenus. Sed de obedientia Deo præstanda controversiam nullam esse; sed quando, & quid locutus sit Deus: idque ab iis quibus nulla data est revelatio supernaturalis, sciri non posse, nisi per rationem illam naturalem, qua pacis, & iustitiæ obtinen-*

dæ

de causa auctoritati summarum potestatum se submiserunt. Hæc sub initium, & quæ sequuntur, in fine capitis habet.

Quatenus non differunt Scripturæ a legibus naturæ, dubium non est quin sint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus qui ratione naturali præditi sunt manifestam. Sed auctoritas hæc alia non est quam quæ doctrinæ omni morali, si vera sit, attribuenda est. Si leges a Deo ipso factæ sint, nempe leges divinæ positivæ; nulla accedente auctoritate humana, illis solis leges esse quibus Deus ipsas ita promulgavit, ut nulla illis per ignorantiam relinquatur excusatio. Illi igitur quibus Deus non revelavit supernaturaliter, quod Scripturæ ab illo sint, vel eos qui illas prædicant, ab eo missos esse, nulla, ut eas recipiant, auctoritate obligantur, præterquam eius qui summam habet in civitate potestatem. Is enim Legislator solus est. Rursus, si auctoritas civitatis non sit, quæ Scripturas facit esse leges, auctoritate aliqua alia, vel privata, vel publica id fiet; is solus ad obedientiam tenetur cui Deus illas supernaturaliter pro legibus dictavit. Nam, si unusquisque pro legibus divinis habere obligaretur quicquid aliquis prætextu inspirationis, vel revelationis ostenderet (in tanto hominum numero, per arrogantiam, vel ignorantiam, somnia, phantasmata, insaniamque pro spiritus divini testimoniis accipientium, vel per ambitionem falso iactantium) impossibile esset ut leges ullæ pro divinis agnoscerentur: Si Scripturæ leges fieri non possunt sine auctoritate publica, auctoritas illa civitatis erit, vel Ecclesiæ. At Ecclesia, si una persona sit, eadem res est cum civitate: quæ quidem, quia constat ex hominibus, civitas; quia constat ex hominibus christianis, Ecclesia appellatur. Totus autem numerus christianorum hominum, nisi una civitate comprehendantur, non est persona una, neque ulla existit persona universalis, cuius auctoritate regendi sunt. Scripturæ ergo non sunt leges per auctoritatem Ecclesiæ universalis. Quod si civitas una esset per totum orbem Ecclesia universalis, sequeretur Reges, cœtusque summos pro privatis personis habendos esse; & ab una universali potestate per totum orbem christianum iudicandos, deponendos, & puniendos esse. Quæstio igitur de auctoritate Scripturarum reducitur ad hanc: „ Utrum Reges christiani, iique cœtus qui in civitatibus christianis summam habent potestatem, liberi sint in suis ipsorum dominiis: an UNI VICARIO CHRISTI subditi sint, ab eo iudicandi, condemnandi, deponendi, interficiendique, prout Vicario illi expedire bono communi spirituali visum fuerit. " *De qua quæstione determinandum non est antequam propius inspexerimus in iura regni Dei, ut sciamus inde, cuius sit Scripturas sacras interpretandi auctoritas. Quicumque enim potestatem habet legitimam faciendi ut Scriptura aliqua pro lege habeatur, potestatem etiam habet eiusdem Scripturæ interpretationem approbandi, & improbandi.*

X. Iacobus Bruckerus *Tom. V. cap. VI. §. 16. pag. 171. & seq.* hunc ipsum locum

cum ex Hobbesio transcribit, ut eiusdem impietatem evincat, fannionemque esse Scripturarum divinarum. Sed in transcriptione sinceritas desideranda est. Initium cum capituli extrema parte infarcit Bruckerus, signo nullo adiecto. Ea negligit quæ Lutheranorum caussam evertunt. Adeste animis, Thomasii, Bruckeri, Budæi, Barbeyraci, & quotquot estis Lutherani, Calvinianique omnes. Thomas Hobbesius, vobis fatentibus, impius est. Cur vero impius, nisi quia lumine rationis metiri omnia, vel ipsas Scripturas divinitus revelatas voluit? Huc detrudit tandem illa *eclectica* Philosophia, quam vos miris laudibus extollitis. Huc nova a vobis ratiocinandi in religionis controversiis invecta forma necessario impellit. Vos omnes *Thomam Hobbesium* Philosophum summum, virumque acerrimi iudicii deprædicatis. At Philosophus iste maximus, acutissimus, sagacissimus loco descripto testatur, Lutheranos, Calvinianosque turbas esse phanaticorum, greges imperitos, somniatores, circulatoresque, quorum quisque legislator supremus, quisque iudex, & arbiter legum, & Scripturarum sedet: turbas esse adeo stupidas, confusasque, ut quisque pro ingenio, spiritus privati larva obtecto, atque pro tribunali supremo divinas Scripturas reiiciat, aut suscipiat; quisque interpretetur sensum verum, aut falsum. Gens Lutherana, & Calviniana adeo a communi sensu, & recta ratione defectionem fecit, ut, sicuti alias diximus, repetendumque sæpius est, nulla in orbe terrarum natio, quantumvis barbara, & efferata, reperiatur adeo cæca, & pertinax in religionis negotio, ac sunt Lutherani, Calvinianique. Dixi in religionis negotio, nam in aliis facultatibus doctrina, eruditione, ingenio, comitate, & honestate plurimos inter ipsos resplendere si negarem, ineptirem ipse. Quin summopere dolore afficior, dum acerbiori stilo excipere in religionis controversiis eos cogor. Sed hæc acris loquendi ratio causæ gravitati, & negotii magnitudini, non iræ, qua nulla afficior, tribuenda est. Siquidem in hac lite Lutheranorum, & Calvinistarum iniustitia adeo manifesta, & splendida est, ut vel ipsorum cæcorum oculos percellat. Volunt ipsas divinas Scripturas seipsas, omni visibili iudice sublato, divinitus traditas patefacere, verumque sensum singulis prodere. Fatentur factum, quod publicum est, innumerabiles nempe Christianorum sectas a tempore promulgatæ legis evangelicæ ad nos usque extitisse, quarum singulæ semper Scripturas a se stare iactabant. At, cum semper fuerint sectæ oppositæ, mutuo se se collidentes, alterutram sinistro in sensu divinas Scripturas interpretatam esse necessum est. Ergo necessario admittendus iudex supremus, qui verum sensum definiat, qui litibus, religionis caussa exortis, finem imponat, qui ordinem, tranquillitatem, unitatem, pacem, societatem in Republica servet christiana. Et, cum Lutherani, Calvinianique veritatem adeo splendidam, luculentamque pernegent a duobus sæculis; idcirco cæciores, pervicacioresque quacumque iudaica, idololatrica, impiaque secta a me re-

reputantur, ipso impio Thoma Hobbesio vade & sponsore, qui clamat loco a Iacobo *Bruckero*, & a me sincere exscripto. *Quæstio igitur de auctoritate Scripturarum reducitur ad hanc:* Quisnam sit iste Scripturarum supremus iudex. *An unus Christi Vicarius; an Reges christiani, iique cœtus qui summam habent potestatem.* Audistis, o Lutherani, & Calviniani, Atheistam e sinu vestro prodeuntem, simulque clamantem: Iudex supremus requiritur, qui & divinitatem, & sensum Scripturarum inter diffidentes Christianos definiat. Quid quod alter quoque Ecclesiæ vestræ filius *Antonius Collins*, non secus ac Hobbesius, Atheus, vos omnes deridet; ut sub finem istius dissertationis indicabo? Necessitatem itaque istius iudicis supremi experientia tot sectarum, tot controversiarum, ipseque communis sensus, intimaque ratio evincunt. Huc recidit tota difficultas. Quisnam sit iudex iste? Hactenus impius, & Atheista *Thomas Hobbesius* vester, qui in hoc capitali principio, nempe in necessitate admittendi istius supremi iudicis Scripturarum, cum Catholicis plene convenit: vosque Lutheranos, & Calvinianos, hanc reiicientes iudicis eiusmodi necessitatem, damnat, execratur. Recedit postea a Catholicis, quod ille Regem, seu supremam potestatem civilem, & laicam hunc supremum iudicem esse velit; nos vero Catholici e contrario propugnamus, hunc supremum iudicem esse visibilem Christi Vicarium, caput Ecclesiæ sponsæ suæ, Pontificem Romanum. Vos, Lutherani, a duobus sæculis adversus hanc supremi iudicis auctoritatem nihil, nisi nugas, & vanissimas ratiunculas, vix vetularum aliqua dignas, opposuistis, passim garrientes: Ergo divinæ Scripturæ subiiciuntur auctoritati humanæ. Ineptias istas sane vanissimas millies profligarunt Romanæ Ecclesiæ Doctores. Incredibilis Lutherana cæcitas! Renuunt subiicere controversias religionis iudicio universæ Ecclesiæ, tamquam iudici supremo falli nescio; & eas subdunt iudicio cuiusque rustici, & idiotæ hominis. Tantum cæcitatis portentum incredibile apparet; & tamen veritas facti est manifesta, ut in disputatione cum ministro *Claudio* demonstrat doctissimus *Bossuetus*. Rex, qui iudices in singulis provinciis constituit, ut leges a se latas interpretentur, numquid aut supra leges, aut supra seipsum illos evehit? Numquid iudices isti subiecti & Regi, & legibus non sunt? Christi Vicarius cum Ecclesia ipsa & divinis Scripturis subiectus est, & Christo, cuius vices gerit. Eius auctoritas non efficit ut Scriptura quæ non sit reipsa divina, evadat divina; aut quæ divina est, amplius non sit. Sed eius auctoritas eo spectat, ut Scripturam reipsa divinam declaret cœtui christiano esse talem; ut lites, super eiusdem sensu identidem insurgentes inter Catholicos, componat, definiatque verum earumdem Scripturarum sensum. In quibus muneribus peragendis, ne erret, Deus peculiari lumine eidem assistit. En quam facile nugæ vestræ, adversus Catholicos excogitatæ, seipsis dehiscant. Contra *Thomam Hobbesium* avibus fortasse felicioribus argutabitis. Admissa suprema

ma

ma potestate definiendi Scripturarum sensum, ubinam gentium erit (clamare merito contra ipsum valetis) nostra illa conscientiæ libertas? Hac positione facta, iterum super cervices nostras cadit servitutis iugum. Dominatus tyrannicus in fidem recrudescit. Quod dominatus iste papalis sit, aut regalis, perinde est: reponet dubio procul celeberrimus Philosophus Anglus *Hobbesius*. Heu vos Lutherani, Calvinianique. Quousque tam insigniter insanitis contra rectam rationem, communiaque societatis principia? Vos, Pufendorfii, Thomasii, Budæi, VVolfii, in familia patrem, in civitate Rectorem, in provincia Præsidem, in regno Regem necessario constituendum fatemini, ad ordinem societatis constituendum, ad tollendas lites, ad defendendam, protegendamque multitudinem ab hostibus, a periculis. Et, ut in Republica christiana lites componantur, ut tollantur dissidia, ut ab erroribus, a lupis rapacibus præserventur greges, ut unitas illa fidei custodiatur, quæ universæ religionis basis, & fundamentum est, caput supremum, iudicem ultimum, qui Dei vices in hominum regimine gerat, respuitis, contemnitis, detestamini? Vah stolidum pecus! Talia dubio procul reponet *Thomas Hobbesius* vester, quem vos, tamquam Phœnicem Britannum, deprædicatis. Hæc ego diverticuli gratia recitavi, ut aliquid reponerem Lutheranis, Calvinianisque, qui in ipsis rebus philosophicis, in ipsa iuris naturæ historia, ubique recta, & oblique arcana Papatus, idololatriam papisticam, tyrannidem, sicam Inquisitionis Romanæ crepant. Nemo ergo mihi vitio vertat, si, ut errabundos, & confuse certantes sequar, e via quandoque digredior.

XI. Inter plures qui Thomæ Hobbesii errores labefactarunt, præstat *Richardus Cumberlandus*, qui cum adversario manus conseruit, & opus edidit ita inscriptum, *Tractatus philosophicus de legibus naturalibus* &c. quod e Latino in idioma Gallicum vertit *Ioannes Barbeyracus*, ut intelligibilem redderet scriptionem latinam, implexam sane, obscuramque. De hoc Cumberlandi opere alibi sermo redibit. Omnes in Auctore hoc ingenii vim commendant.

XII. Samuel Pufendorfius Lutheranus post Hugonem Grotium ceteris sectariis præstat in explicando iure naturæ & gentium. Christianus Thomasius in sua *Hist. iur. nat. cap.* VI. *§.* 14. *& seq.* vicissitudines, tumultus, bella litteraria, quæ Pufendorfio peperit illius opus *de iur. nat. & gent.* distincte recenset. Narrationis orsa capit ille a calumniis Theologorum Romanæ Ecclesiæ. *Docuerant*, inquit, *Scholastici ob interesse Cleri pontificii, quod moralia non cadant sub demonstrationem, ita ut laici adigerentur determinationem actionum iustarum, & iniustarum ab ipso Clero, & Scholasticis petere.* Ubique insanit homo iste. Scholastici ergo, dum iuris naturæ & gentium principia, & consectaria dispiciunt, ob oculos habent Cleri pontificii emolumentum? Dum hæc nos paradoxa legimus, miramur, unaque ridemus Lutheranicam levitatem, ne quid opportunius illorum calumniandi ani-

animo pronuntiem. Quis Scholasticorum negavit umquam morum principiis evidentiam? Quis illorum asseruit, illa demonstrationibus non subiici? Quis e contrario negaverit, nisi stultus, in genere morum plures occurrere in dies quaestiunculas quae regulis boni, & aequi, minime vero demonstrationibus definiri debeant? Ad Pufendorfium quod attinet, eiusdem citatum opus Londini Scanorum editum anno 1672. magnificis laudibus extollit: & negari haud potest, Pufendorfium eruditione, ingenio, & ratiocinio praeditum esse. In pluribus tamen, & quidem potissimis iuris naturae principiis, turpiter aberravit; & ab Scholasticis, quos impudenter contemnit, non modo doctrinam, sed vel ipsas scribendi formulas, neque Tullianas, neque Terentianas, mutuatus est. Adversarios sustinuit acerrimos, & vehementes. Ab humanitate, nedum ab honestate abhorrent gravissima improperia quibus se se mutuo proscindunt Lutherani isti Doctores. Christianus *Vigil* edidit *Christianam Benedictionem adversus impiam, & immanem maledicentiam Pufendorfii in epistola ad Scherzerum adhibitam anno 1675.* Finem istius Benedictionis, in qua purum, putumque Scarabaeum Pufendorfium vocat, claudit isto *pio voto, ut Deus det Pufendorfio poenitentiam, ut resipiscat a laqueis diaboli principis calumniantium, quibus hactenus captivus fuit.*

XIII. Nicolaus *Beckmannus* adeo acerbo stilo exceptus a *Pufendorfio* est, ut Christianus *Thomasius*, in maledicendo nemini secundus, *loc. cit. §. 26.* scribat fieri vix posse ut homo anima rationali praeditus tantopere insaniret, quemadmodum *Pufendorfius*, quem impotenti ira abreptum excusat. Adversus *Pufendorfium* libellum famosum edidit Nicolaus *Beckmannus*, cui hunc praefixit titulum *Nicolai Beckmanni ICTI legitima defensio contra M. Samuelis Pufendorfii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem, & iustitiam, ut carnatus diabolus, & singularis mendaciorum artifex per fictitia sua entia moralia* (*diabolica puto*) *toti honesto, & erudito orbi malitiose ac ignominiose exponere voluit.*

XIV. Nec miramur, *Pufendorfium* calumniis, maledictis, dicteriis impetitum ab aemulis fuisse. Enimvero, quemadmodum veritas vitiosos, scelestosque, ita clarorum virorum eruditio, scientia, merita praeclara, invidos, superbos, tetricos, morososque homines percellunt, torquent, vexant, agitant, discruciantque. Et ipse experientia didici inter ipsos Catholicos, nedum Luteranos, Calvinianosque, homines reperiri qui, cum non valeant ratione errores suos propugnare, ad calumnias, & maledicta confugiunt. Nulla itaque nos subit admiratio, *Pufendorfium* aemulorum aculeis obnoxium fuisse; sed merito eiusdem Pufendorfii rusticam, vilem, & praeter modum omnem illiberalem defensionem despicimus. Singulis fere paginis adversarium suum his alloquitur verbis. *Asinius Tenebrio: impurissimus nebulo: nequissimus sycophanta: male pereas infame caput. Vah, mi Asini Tenebrio. Nonnisi in cerebro Asinii Tenebrionis tam absurda nasci poterant: mi stolide furcifer:*

fer : animal insociabile. Et, ut plura omittam, hæc scribit Pufendorfius Erid. Scand. pag. 10. *Niger ille calumniator, nigræ scholæ primipilus : nigri magistri niger discipulus : nigræ scholæ tiro niger. Calumniatorum omnium antesignanus, vel potius orci, aut inferni monstrum : monstrorum omnium teterrimum*. His floribus tota aspersa est Pufendorfii apologia. Lege totam *Eridem Scandicam*, ubi peiora offendes, Hi ne præclari morum magistri? Hi sunt qui iuris naturæ regulas ad societatem custodiendam, ad imbuendos mores explanare audent? Quod errores acerbioribus censuris plectantur, quod falsarum opinionum monstra detestanda repræsenteutur, quod opiniones moribus perniciosas quisque pro modulo suo insectetur, deridendas, detestandasque maiori qua valet eloquentiæ vi exhibeat, adhibitis etiam errorum enormitati congruis vocabulis : nihil in simili scribendi ratione reprehendendum, nihil caritati christianæ oppositum; cum erga errores, falsasque opiniones exerceri caritatis officia nequeant. Verum enimvero personas, Auctoresque ipsos maledictis, improperiis, dicteriisque incessere, ut Pufendorfius egit, hominem dedecet honestum, nedum christianum. Asinius Tenebrio, seu *Nicolaus Beckmannus* contra Pufendorfium librum edidit hoc inscriptum titulo. *De Magistri Samuelis Pufendorfii Professoris Philosophiæ in Carolina Scanorum execrabili iuris doctrina, horrendo atheismo, perversis moribus, & belluina vita brevissime, sed verissime scribit Severini de Monzambano & Tenebrionis Asinii iustus censor veridicus, constans, qui eo fine id facit, ut omnes Litterati ore, corde, & calamo pestiferam filii huius Severini, sive Tenebrionis Asinii, hoc est Pufendorfii, doctrinam extirpare conentur. In Accademia Catoniana calumniis & risui Pufendorfio contraria*. Narrat Bruckerus *Tom. V. cap.* IV. §. 17. Nicolaum Beckmannum, Pufendorfii æmulum, eiurata tandem Lutherana religione, in *Stiria* Romanam amplexum esse. Præter memoratum opus de *I. N. & G.* aliud opusculum, inscriptum de *Homine, & Cive*, edidit Pufendorfius, in quo, quæ fusiore calamo in maiore opere docuerat, succincte & in compendii formam redacta tyronibus exhibet. Plura quoque de iure naturæ & gentium in *Eride Scandica* edisserit.

XV. CHRISTIANUS THOMASIUS Lutheranus, Pufendorfii acerrimus defensor, in dicacitate, satyra, maledicendique arte omnibus suis præstat. Inter alia opera quæ publici iuris fecit, sunt sequentia, quæ ad ius naturæ attinent. *Planior Historia iuris naturalis* &c. *Cautelæ circa præcognita iuris prudentiæ* &c. *Fundamenta I. N.* &c. & plura alia, quæ recensct Bruckerus *Tom. V. cap.* IX. ubi §. 19. refert censuram quam *viri docti* inusserunt *Christiano Thomasio*, quæ est eiusmodi. „ Reprehendunt (inquit) ingenium, ad satyram quasi natum, & mordaci „ dicacitate in quoscumque non sine amaro risu insurgens qui paradoxis, & no„ vis assertis subscribere renuerunt . . . Addunt valde favere Scepticis, non quod „ omnem evidentiam neget, sed quod dubia ubique ex dubiis nectat, & coacta

„ industria augeat, verbisque exaggeret. Veritatem porro, aiunt, non ex internis „ primisque fundamentis eum derivare, adeoque nec ad sacrarum litterarum fon- „ tes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumen- „ ta recurrere; sed ratiociniis topicis utentem cæcos in iudicando haud raro ca- „ tulos parere. Favere autem *naturalismo*, quem vocant, & religioni revelatæ „ interdum officere; scatere libros eius excerptis *Atheorum*, *Scepticorum*, *Naturalistarum*, *Socinianorum*, quos umquam Gallia, vel Belgium tulerit; nec ea „ cum verbo divino comparare: abiici propter omnem rerum & consuetudi- „ num veterum abusum, non vero eas emendari: plura diruere eum quam æ- „ dificare, & omnem religionis christianæ vim ad ratiocinia quædam moralia, „ gratiam ad naturam revocare . . . Fuerunt quoque nonnulli qui animum le- „ vem, aliisque insultantem, & mendaci fama confisum alios arrodentem, homi- „ nibus autem ἀπαιδεύτοις, quique sine religione vivunt, frigidam suffundentem „ ei vivo adhuc obiecerunt, & conscientiam eius peculiaribus scriptis excitare sa- „ tagerunt, quod post *Io: Ioachimum VVeinderum* Theologum Rostochiensem gra- „ vi increpatione fecit Anonymus quidam, qui Atheis, & incredulis occasionem „ eum dare ridendi miracula mosaica, & christiana, omnemque veritatem in sa- „ cris paginis explicatam, obiecit."

XVI. Anonymus laudatus, est, ipso Bruckero teste, *Ioachimus Langius*, qui *Exercitationem conscientiæ ad Cl. Thomasium propter iniquitatem nuper proditam in Programmate* &c. edidit. His mihi testimoniis haud est opus, ut nullius religionis Thomasium, Lutheranismum extrinsecus profitentem, credam. Istius mei iudicii rationes supra indicavi. Qui plura de *Christiano Thomasio*, eiusque patre *Iacobo Thomasio* scire vult, consulat laudatum *Bruckerum*.

XVII. Franciscus Budæus Lutheranus *Sinopsim historiæ iuris naturæ & gentium* scripsit. Ex instituto argumentum istud non tractavit. In suis tamen operibus sparsim plura de hac materia disputat. In institutionibus *Theologiæ moralis* omnia iuris naturæ officia quæ praxim spectant, versat. Passim Pontificios Lutheranico more, idest rustice, carpit. Minus, quam quos recensui, audax, & mordax; at & ipse Lutheranæ hæreseos caligine obductus torvis oculis respicit unicam matrem suam; extra cuius sinum æternum periturus aberrat cum ceteris suis. Passim eiusdem in Pontificios, seu Catholicos improperia refellam.

XVIII. Ioannes Gottl. Heinnecius *Elementa iuris naturæ, & gentium* edidit. Opusculum istud secundis typis Venetiis prodiit, quod quidam Italiæ nostræ semidocti sub initium, quasi opus recondita doctrina plenum, ambabus ulnis suscipiebant. At ex eiusdem lectione didicere, quemlibet ex nostris, non Theologis modo, sed Casuistis, eadem versare præter propter argumenta, maiori eruditione, perspicuitate, & doctrina. Mihi tamen minus ceteris Istis Lutheranis displicet. Dictio cla-

clara absque fuco, non inelegans. Ceterum communiter res omnes obviæ sunt.

CAPUT VI.

Iudicium in methodum qua Christianus VVolfius *ius naturæ exponit. Parallelus istius methodi cum methodo illa quam Scholastici servant.*

I. PLura edidit Christianus VVolfius volumina philosophica, & mathematica. De his nec verbum faciam. Sex integris Tomis in 4. ius naturæ illustravit, de quibus pauca dicturus sum. Et primum in viro hoc moderationem laudare debeo. Ceteri Lutherani Scriptores, ut Pufendorfius, Thomasius, Barbeyracus, Bruckerus, Budæus, & communiter omnes, in ipsas controversias philosophicas *Romanenses*, *Papistas*, *superstitionem Pontificiorum* intrudunt, dicteria spuunt, calumnias intorquent fide mala, & fraude summa. Oppositam, ad hoc quod attinet, insistit viam VVolfius. Intra chorum canit, & institutum suum persequitur, quin e via digrediatur. Quare eiusdem moderationem, & prudentem scribendi rationem debita fraudare laude non debeo.

II. Verum, si mihi eiusdem moderatio placet, eo magis displicet illius scribendi methodus. Quid de hoc ad te? inquies. Tibi si displicet, placet aliis. Bene habet. At in sæculo degimus in quo liberum cuique est in opera publici iuris facta iudicium ferre. Buccinant Lutherani, Calviniani, & saperdæ innumeri, cuiusque nationis, & religionis adversus Scholasticorum methodum. Carpunt vanas illorum subtilitates, quæstiones inutiles, barbaram scribendi rationem. Eccur mihi eadem uti libertate adversus istos Scholasticorum contemptores vetitum erit? Unum ego præstabo, videlicet, nullum mihi e calamo excidere verbum patiar, quod Cl. VVolfium perdoctum Philosophum, & Mathematicum, omnium ore celebratum, lædat. Pauca quæ dicturus sum, unice spectant eiusdem scribendi formam, qua iuris naturæ præcepta, & officia exponere ille contendit; at, ut ego quidem arbitror, implicat, & obscuriora efficit. Et hæc quæ dicturus sum, eo tandem recidunt, ut quidam scioli resipiscant, qui hanc impeditam scribendi rationem exaltant; tametsi nec eam percipiant, nec ex lectione eiusmodi operum profectum ullum capiant.

III. Et primum nemo unus ex Græciæ, nemo unus ex omnibus Latii Sapientibus in exponendis iuris naturæ mandatis, & officiis pro formandis hominum moribus hac methodo VVolfiana usus est. Et, quod nec Græcia, nec Latium novit, Sarmati, Cimbri, Taifali, Teutoni invenerunt? Scholastica docendi ratio latuit sapientiam Græcorum, & Latinorum. Damascenus ergo, & Lombardus eam ad-

invenere? Si opportunior, si facilior discipulorum profectui fuisset, sapientum ne aciem fugisset? Qui sic disputant, notionis methodi scholasticæ expertes sunt. Scholasticorum docendi ratio, si non corticem, & superficiem eiusdem, sed medullam, & spiritum spectes, eadem apud omnes semper fuit. Est quippe forma ratiocinandi ipsi intellectui veluti ingenita. Quid, amabo te, discriminis inter S. Thomæ Aquinatis articulum, & orationem Demosthenis, Marci Tullii, Livii? Non sane aliud, nisi quod illi methodum, in oranda caussa servatam, verborum elegantia, figurarum apparatu, eloquentiæ ubertate vestiunt, ornant, venustamque efficiunt; contra Scholastici his ornamentis & lenociniis caussam suam exutam proponunt. Ceterum tam in oratione Tulliana, quam in articulo S. Thomæ hæc servatur ratio. Primum status quæstionis clare proponitur. Quæ faciliori caussæ intelligentiæ viam aperiunt, puta principia certa, de quibus disputatio nulla est, quid declinandum, quid summopere advertendum, ut punctum controversiæ intelligatur, præmittuntur: quæ omnia unico verbo *prænotanda*, seu *præsupposita* Scholastici vocant. Deinde rationes pro caussa suscepta oratione simplici, perspicua, cuiusque artificii vacua adducunt. Post obiecta adversariorum resolvunt. Hanc insistit viam S. Thomas, Scholasticorum facile Princeps. Hæc ipsa ratiocinandi forma præter propter elucet in orationibus Demosthenis, Marci Tullii, omniumque Rhetorum. Hoc dumtaxat discrimen intercedit, quod hi indicatis ornamentis suam vestiunt orationem; contra Scholastici, his neglectis, nudam proponunt veritatem. Rhetores obtecta via, & veluti per cuniculos; Scholastici recta, nudoque pectore arcem humanæ mentis invadunt.

IV. Verum, ut planior res fiat, ipsam consulamus experientiam. Vis ratiocinandi, & facultas mutuo communicandi cogitationes nostras a natura insita est. Ars hanc facultatem perficit; non alias excogitat vias. Porro nemo sive in privata, sive in publica oratione hanc mathematicam methodum sectatur. Fac eloquentissimum Advocatum ad tribunal senatorium caussam gravissimam sive civilem, sive criminosam adferre, in ea oranda methodo VVolfiana utatur, suæ caussæ rationes secet in propositiones centum. Ut has probet, iudices mittat ad videndas alias ducentas, quas iam olim firmavit ut certas. Post reducat in viam iudices, & alias illis propositiones afferat ad confirmandam caussam suam. Post commentaria ad singulas propositiones adiiciat. Cedo. An non deridendum, sibilandumque Advocatus iste sese exhiberet? Nonne e foro pelleretur ut amens?

V. Ultro pergamus. Ascendat Concionator suggestum, adeat Legatus Principem, tractent Politici in senatu gravissima belli & pacis negotia methodi VVolfianæ usu. Gravissima iuris naturæ præcepta, officia hominis in Deum, in se, in proximum explicent: observationem altius inculcent, ut a transgressione legum, & ab officiorum neglectu homines revocent. Reipublicæ, & Principatus contro-

ver-

versias vi propositionum, citationum, commentariorum VVolfii versent. Quid tum? Quae resolutio? Quae conclusio? Qua celeritate, qua brevitate negotia expedirentur?

VI. Inepta itaque methodus ista in foro, inepta in senatu, inepta in suggestu, inepta in communi sermone. Ubi ergo opportuna? In iuvenum scholis? Methodo ergo tali imbuendi iuvenes sunt, quam ipsi in nullo hominum commercio, in nulla societate, in nullo tractando negotio adhibere sine derisione valent?

VII. VVolfius *Tom. I. de iur. nat. in proleg. §.* 2. contendit, neminem ante se hac sua methodo scientifica ius naturae exposuisse. Nec fallitur. Nulli quippe in mentem venerat tam abstrusa, & praerupta via, spinis & stricturis ubique consita, nullibi continuata, & plana, sed secta, & quolibet passu aliqua fossa interrupta. Carpit methodum Pufendorfii his verbis. „ Vulgo *Pufendorfius* ius naturae demonstrasse dicitur. Enimvero qui sic iudicant, methodi demonstrativae satis ignaros se se „ probant, & qui vel in Mathesi, vel in operibus nostris philosophicis fuerit versatus, quantum a veritate distet iudicium, abunde intelliget. Legat ea quae de „ methodo philosophica, eadem omnino cum scientifica, seu demonstrativa (*§.* „ 792. Log.) commentati sumus (*§. 116.* & seq. disc. prael.) & inquirat, num *Pufendorfius* regulis eiusdem satisfecerit. Nisi enim in re manifesta caecutire velit, „ eumdem a methodo scientifica tantum abesse deprehendet, quantum distat a „ terra caelum."

VIII. Plaudat sibi VVolfius de sua methodo scientifica mathematica, deliciis affluat, corde iubilet eam meditando. Interim liceat & nobis asserere, illum dulcissime falli, atque illusionibus & chimaeris mentem suam saturare. Methodus mathematica ad demonstrationes mathematicas conficiendas opportuna, & optima est. Si ad Philosophiam moralem, cuius est hominum societatem regere, formare mores, componere lites, mentem flectere, coercere appetitus, transferatur, vana, inepta, & perridicula evadit. Pufendorfius ea usus methodo est quam adhibuerunt alii sapientes viri tum Graeci, tum Romani, tum scholastici; quamquam illa non parum abusus sit. Quippe saepe, quae parvi sunt momenti, prolixa, & impedita oratione versat, involvit; & quae maiorem postulant interpretationem, praeterit. Verum naevus iste hominis, non methodi, est. VVolfianum opus lectores torquet, exagitat, illos per circuitum agit. Cum isti VVolfianarum propositionum circumseptam arcem ingredi, & invadere penetralia velint, ecce hinc valla, illinc fossae, laberynthus, & anfractus, quae iter intercipiunt, & aggressores propulsant.

IX. Et ut libere, quod sentio, prodam, VVolfiana methodus suapte natura eo spectat, ut adolescentum cerebra perturbet, eorumque fibras disrumpat, ut in eorum mentes non scientiam, non eruditionem, sed stultitiam, si vellent sedulo il-

larum propositionum connexionem comprehendere, inducat. Quod si neges, dicas velim, quænam sit melior tractandæ scientiæ, suadendæque veritatis methodus. Illa dubio procul quæ facilius, expeditius, clariusque in hominum mentes veritatem defert. Quemadmodum ea locutio dicitur nobilior, excellentior, quæ paucioribus verbis, & maiori perspicuitate cogitationes meas alteri communicat. Atqui methodus VVolfiana per ambages, & circuitus veritatem ad hominum mentes defert. In quinquaginta propositiones dividit methodus hæc doctrinam quæ unica, & ad summum duabus propositionibus plenissime exhauriri poterat. Sed quod methodum illam a Philosophia morali exterminare debet, est, quod illa lectores suos, ut rotas, in gyrum perpetuum circumagit. Ut probet propositionem trigesimam, modo te remittit ad decimam, modo ad quinquagesimam. Illuc pergis, & continuo aliam citationem offendis quæ te mittit ad Philosophiam moralem. Arripis iter, & illuc cum perveneris, quasi lætus de invento demonstrationis promissæ arcano, en tibi obviam alia citatio, quæ te remittit ad Logicam: & hæc te iterum mittit ad *Noologiam*: & hæc quoque iterum te in gyrum agit ad *Psychologiam*: & hæc te circumagit ad *Cosmologiam*: hinc revocaris ad *Theologiam* naturalem: & tandem aliquando hæc te denuo ad *ius naturæ* amandat, ut continenter per hunc te rotes circulum. Factum tam evidens, & obvium narro, quam obvia & manifesta sunt VVolfii volumina. Vellem ut aliquis eorum quæ narravi, periculum faceret. Et sane, ut tu ex opere VVolfiano de *iure naturæ* profectum percipere valeas, opus est ut omnia fere volumina quæ edidit, in promptu habeas, eaque in cubiculo non valde angusto bene disposita, & modo ad unum accurrere, modo inspicere aliud, nunc progredi, nunc regredi, nunc pergere ad ultimum, nunc redire ad primum, a primo ad quartum, a quarto ad secundum volumen. Et en in hoc vitioso, atque perridiculo citationum circuitu percurrendo occupatos lectores, temporisque iacturam gravissimam factam.

X. Quæ hactenus dixi, aliquibus exemplis confirmanda sunt, ne pro ingenio illa finxisse videar; tametsi iis omnibus qui VVolfium legerunt, obvia & manifesta sint. In medium afferam nonnullas propositiones VVolfianas, ut cum Scholasticorum propositionibus conferre quisque easdem valeat. Derident novi VVolfiani Scholasticos. Illorum barbaram locutionem contemnunt, & paucorum abusus in ipsam artem regerunt. Exaggerant quasdam illorum dicendi formulas, puta *formaliter*, *materialiter*, *naturam naturantem*, & *naturam naturatam*; ac si dicerent *gallinam gallinatam*, & *gallinam gallinantem*. Audiamus nunc Terentios, Tullios, Cæsaresque istos Cimbros.

§. I.

§. I.

Cenſus nonnullarum propoſitionum VVolfianarum.

I. CHriſtianus VVolfius *Tom. III. de iur. nat. cap.* 11. explicat obligationem circa ſermonem. Ex hoc itaque capite paucas tranſcribo illius propoſitiones, ut inde quiſque perſpicuitatem, brevitatem, & elegantiam colligere methodi VVolfianæ valeat. Sed iterum, antequam id præſto, obſequium, officiumque meum in Cl. VVolfium, tot voluminum editione celebrem, & Mathematicum inſignem, in memoriam revoco. Unice illius methodum, veluti diſcendis morum diſciplinis inutilem, & perniciofam, reiiciendam ſuadeo, & evinco. Igitur prima illius propoſitio ſignata ſ. 148. (neque enim cum capite numerus incipit, ſed ſequitur numerus propoſitionum antecedentium, quæ erant de modo acquirendi derivativo in genere, quibuſcum nulla videtur ſequentium connexio) eſt ſequens.

VV O L F I U S ſ. 148.

Qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert uſus loquendi.

Primum in ſimplici præfatæ propoſitionis difficillimæ expoſitione te remittit ad (*ſ.* 117. *Log.*) poſt ad (*ſ.* 273. *Pſych. Emper.*) iterum ad (*ſ.* 139. *Log.*)

Adiicit deinde commentarium in eamdem propoſitionem; & in hoc quoque commentario te denuo in gyrum circumagit: & primum ad (*ſ.* 118. *part.* 1. *Phil. pract. univerſ.*) poſt ad (*ſ.* 678. *Pſych. rat.* & *ſ.* 256. *part.* 1. *iur. nat.*) & iterum ad (*ſ.* 239. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*) Integram paginam implet, ut laudatam propoſitionem ſuadeat. Neque hoc contentus ſequentem addit propoſitionem.

VV O L F I U S ſ. 149.

Quoniam qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert uſus loquendi.

Quantum hæc differat a prima, tute vides: & tamen hanc quoque exponit, & te remittit ad (*ſ.* 148.) Commentariolum breve adiicit: & quinque aliis propoſitionibus contextis hanc addit.

VV O L F I U S ſ. 154.

Veriloquium eſt ſermo moraliter verus.

Exponit moraliter verum esse, si verba quæ profers, animi tui sensa exprimant: Quæ expositio adeo vera est, quin necesse sit te remittere ad (§. 150.) & aliam adiicere propositionem cum commentario.

WOLFIUS §. 156.

Falsiloquium est sermo moraliter falsus.

Eam exponit inquiens: „ Moraliter falsum est, si verba quæ profero, sint a „ mente tua aliena (§. 152.) " quod pluribus explicat, & continuo aliam subiicit.

WOLFIUS §. 157.

Quoniam falsiloquium est sermo moraliter falsus (§. 156.) moraliter vero falsum esse potest quod logice verum est (§. 153.) falsiloquium non supponit falsitatem logicam, nec per ipsum probatur falsitas logica.

Adiicit commentarium, & postea alias infarcit propositiones cum commentariis; quibus missis, hanc rescribo.

WOLFIUS §. 164.

Quando ad veriloquium obligamur, a falsiloquio abstinere debemus.

Propositio seipsa cuique nota est, etiam minus acuto; tamen hanc adiicit expositionem, & commentarium; quæ omnia transcribere volo.

EXPOSITIO.

„ Quando enim ad *veriloquium* obligamur, cum *veriloquium* sermo sit moraliter „ verus (§. 154.) verba nostra cum cogitationibus nostris convenire debent (§. 150.) „ consequenter, cum lex præceptiva, sit simul prohibitiva contrarii (§. 722. *Part. „ I. iur. nat.*) prohibitum est uti verbis quæ a cogitationibus nostris dissentiunt, „ adeoque ab iis abstinendum (§. 163. *Part. I. Phil. pract. univ.*) Enimvero sermo „ qui constat ex verbis a cogitationibus nostris dissentientibus, moraliter falsus „ (§. 152.) adeoque *falsiloquium* est (§. 156.) A *falsiloquio* igitur abstinere debe„ mus, quando ad *veriloquium* obligamur; consequenter *falsiloquium* illicitum est „ (§. 170. *Part. I. Phil. pract. univ.*) "

COM-

COMMENTARIUS.

Contradictoria sunt verum loqui, & verum non loqui. Sed qui falsum loquitur, non loquitur verum. (§. 150. 152.) Ergo qui obligatur ad loquendum verum, ei permissum non est loqui falsum. Manifestum itaque est in eo casu quo ad veriloquium obligamur, falsiloquium illicitum esse. E. g. si tibi animus non est mutuo mihi dandi pecuniam, & necesse sit ut mihi dicas, num mutuo dare velis, non licet dicere, ac verbis fidem tuam astringere.

VVOLFIUS §. 165.

„ Quoniam ad *veriloquium* obligamur, quando sine eo officio cuidam erga alios, „ vel obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri ne„ quit, seu quando alteri ius est ad animi nostri sensa cognoscenda, sive perfe„ ctum, sive imperfectum (§. 162.) *A falsiloquio autem abstinere debemus, quan„ do ad veriloquium obligamur* (§. 164.) *Falsiloquium* illicitum est, seu ab eo ab„ stinere debemus, quando sine *veriloquio* officio cuidam erga alios, vel obligatio„ ni contractæ, qua alteri in *singulari tenemur, satisfieri nequit, seu quando alteri ius sive imperfectum, sive perfectum est ad animi nostri sensa cognoscenda.*

VVOLFIUS §. 166.

„ Quoniam *falsiloquium* repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi con„ tractæ, qua alteri in singulari tenemur, si sine *veriloquio* neutri satisfieri possit; „ quando autem satisfieri nequit sine *veriloquio*, *falsiloquium* illicitum est, & ab „ eo abstinere debemus (§. 165.) *Falsiloquium, quod repugnat officio cuidam erga „ alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, illicitum est*, & „ ab eo abstinendum, & eodem modo patet, *falsiloquium illicitum esse, quod est „ contra ius, sive perfectum, sive imperfectum alterius.*

COMMENTARIUS.

Atque adeo patet, falsiloquium in se non esse illicitum, sed illicitum effici repugnantia cum officio erga alios, vel obligatione qua alteri teneris in singulari, aut, si mavis, eum iure sive perfecto, sive imperfecto alterius. Quando enim repugnat officio erga alteros, aut obligationi, qua alteri in singulari teneris, cum iure perfecto alterius pugnat. Falsiloquio itaque in se non inest moralis quædam turpitudo; sed eam trahit ab actu moraliter turpi, qui eidem accedit.

VVOL-

WOLFIUS §. 172.

„ *Si sine falsiloquio officio cuidam erga teipsum, vel erga alios, aut obligationi con-*
„ *tractae, qua alteri in singulari teneris, satisfieri nequit, falsiloquium licitum est.*
„ *Idem valet, si falsiloquium non dicendo violatur ius alterius sive perfectum, sive imper-*
„ *fectum.* Cum enim obligatio sit necessitas moralis agendi (§. 118. *Part. I. Phil.*
„ *pract. univ.*) officium vero tam erga te, quam erga alios, sit actio ad quam
„ emittendam obligamur (§. 224. 226. *Part. I. Phil. pract. univ.*) officio erga nos-
„ metipsos, & erga alios non minus satisfaciendum quam obligationi qua alteri
„ in singulari tenemur. Enimvero lex naturae dat nobis ius ad omnes actus sine
„ quibus obligationi nostrae satisfieri nequit (§. 159. *I. Part. Phil. pract. univ.*) Ergo
„ dat *etiam ius ad falsiloquium*, quod sine eo officio cuidam erga nosmetipsos, vel
„ alios, aut etiam obligationi contractae, qua alteri in singulari tenemur, satisfie-
„ ri nequit; consequenter in hoc casu *falsiloquium licitum*. Quod erat pri-
„ mum.

„ Nemo quicquam facere debet quod est contra ius alterius (§. 901. *Part. I. iur.*
„ *nat.*) adeoque ius alterius nullo modo violare licet (§. 239. *I. Part. Philos. pract.*
„ *univ.*) Quod si ergo falsum non dicendo violatur ius alterius, sive perfectum,
„ sive imperfectum, cum lex naturae det nobis ius actuum, sine quibus obligationi
„ nostrae satisfacere non possumus (§. 159. *Part. I. Phil. pract. univ.*) consequenter hi
„ actus liciti sunt (§. 170. *I. Part. Phil. pract. univ.*) falsum dicere tum licet; *con-*
„ *sequenter falsiloquium licitum*. Quod erat secundum. "

COMMENTARIUS.

Exemplum habemus in obstetricibus AEgyptiacis, quae a Rege iussae necare in par-tu masculos infantes Hebraeorum, hoc minime fecerunt, sed Regi persuaserunt, mulie-res Hebraeas tanta facilitate parere, ut, antequam vocatae adesse possint, partus iam sit in lucem editus. Sine ipsarum enim falsiloquio vita masculorum Hebraeorum serva-ri minime potuisset; immo nec propriae saluti consulere licuisset obstetricibus. Exem-plum aliud extat apud Plinium Lib. III. epist. XVI. ubi Arria falsiloquio solatur Pae-tum maritum. AEgrotabat enim Paetus, & filius, uterque mortifere. Cum filius de-cessisset parentibus carissimus, funus ei ita paravit, & exequias duxit, ut ignoraret maritus, & quotiescumque cubiculum intraret, marito interroganti, quid ageret puer, respondebat eum bene quievisse, & libenter cibum sumpsisse. Erat hic falsiloquium medium avertendi periculum mortis a marito, quod partim a terrore, partim a ni-mio angore animi imminere videbatur.

VVOL

VVOLFIUS *§. 216.*

„ *Si ad veriloquium non obligamur, nec tacere datur metu periculi, nobis, vel* „ *aliis imminentis, falsum loqui licet.* Etenim, si tacere non datur, aut verum, „ aut falsum loquamur necesse est: quod per se patet. Quod si ad veriloquium „ non obligamur, nec moraliter necesse est ut verum loquamur (*§. 118. Part. I.* „ *Philos. pract. univ.*) cumque tacere non detur, nec simpliciter est falsum loqui „ (*§. 184*) Quamobrem, cum quilibet operam dare debeat ut sibi caveat a malis „ corporis, atque fortunae, quantum in potestate sua est (*§. 183. Part. I. iur. nat.*) „ eademque ab aliis, quantum datur, avertere debemus (*§. 608. part. 1. iur. nat.*) „ adeoque, ubi nobis, vel aliis periculum aliquod imminet ex veriloquio, id of- „ ficio erga nosmetipsos, vel alios repugnat: veriloquium efficitur illicitum (*§.* „ *170. Part. I. Phil. pract. univ.*) consequenter metu periculi, nobis, vel aliis im- „ minentis, *falsum loqui licet.* "

§. II.

Nonnullae animadversiones in recensitas propositiones VVolfii.

I. ET ut ab ultima initium capiam, plusquam centum paginas implet VVolfius propositionibus circiter 161. de suis *veriloquiis*, & *falsiloquiis*. Vix unum textum sanctarum Scripturarum allegat ad aliquam propositionem firmandam. Solum, ut errorem suum de licito *falsiloquio* confirmet, exemplum obstetricum AEgyptiarum in medium affert. Cui assuit aliud exemplum, narratum a Plinio de *Arria* solante *Paetum* medio mendacio; quod tamen ille non *mendacium*, sed *falsiloquium* vocat. Quare etiam celebres ICti Lutherani verborum, & rerum notiones pervertunt, cum illorum interest. Nec illos postea pudet eiusmodi defectum quibusdam Casuistis nostris improperare. Si loco Plinii legisset VVolfius Augustinum (*lib. de & contr. mendac.*) simile exemplum invenisset. Porro distinctio falsiloquii deliberati a mendacio tam nova, & vana est, quam est eiusmodi methodus.

II. Recensitas propositiones ex centum & amplius idcirco excerpsi, non ut earumdem doctrinam expenderem, aut refellerem id quod cum vero pugnat; sed ut methodi VVolfianae vanitatem evincerem. Vidisti multiplicatas propositiones, prolixa commentaria, ut id probetur quod sua natura cuique ratione praedito notum est. Quae paucissimis declarari verbis possunt, plures implent paginas. Consule

fule loca citata, quæ intexit fuis explanationibus, ut te in circuitu fuorum librorum contineat; & vix ullum invenies in quo id evincatur quod promittitur. Quam implexa poftea fit locutio, quam ftrigofa, non eft quod patefaciam. Res ipfa loquitur, & Scholafticorum cauffam orat.

III. Si poftea vocabula quæ ipfi afperiores Scholaftici non excogitarunt, defideres, dabo aliqua, quæ in oculos incurrunt: nec enim abuti otio licet in his quifquiliis. *Loc. cit. cap.* v. §. 953. inquit; *Difpiciendum eft, utrum dolofum, aut culpofum fit periurium.*

VVolfius *Philofoph. pract. univ. Part. I.* §. 1.

Scientia affectiva eft fcientia voluntatem, & noluntatem ad actus fuos determinandi.

§. 2.

Scientia practica eft fcientia locomotivam facultatem, vel etiam cognofcitivam determinandi ad actus externos, vel internos voluntati, & noluntati conformiter exequendos, vel omittendos.

IV. Mille fimiles propofitiones excerpere poffem ex VVolfii operibus. Sed paucæ quas recenfui, fatis funt ad VVolfianorum, & Lutheranorum retundendam dicacitatem, & fuperbiloquentiam illam, qua fcholafticos Theologos deridendos propinare ftudent. Provoco illos, ut vel ex uno alicuius nominis Theologo fcholaftico excerpant propofitiones iis fimiles quas nunc ex VVolfio adduxi. Quin, fi omnia Scholafticorum dumeta percurramus, tot fpinas, tot anfractus, tot falebras non offendemus. Nullius mihi fane Scholaftici lectio tantum tædii, faftidiique attulit umquam, quantum unius VVolfii lectio. Ineptas, vaniffimafque quæftiones verfant illorum plures: non repugno. Sed de his modo fermo non eft. Temporis, perfonarumque defectus ifti funt. Methodum, qua res etiam nihili Scholaftici verfant, cum methodo VVolfiana comparatam, optimam, perfpicuam, facilemque afferimus. Quid? An non optima illa methodus qua homo fuas nænias, nugas, cavillationes uno veluti afpectu exponit, ut extemplo earumdem, & infuper eorum omnium quæ contra opponi poffunt, callentiffimus efficiaris? E contrario VVolfiana methodus te in propofitionum labyrinthum detrudit, ibique te in perpetuum rotat circulum. Quid? Scholaftici quifquilias, vanas fubtilitates verfant? Efto. Sed, ut dixi, clara, & obvia methodo. VVolfius controverfias fummi momenti difpicit; fed methodo implexa, fluctuofa, fpinis, dumetis, anfractibus, mæandris, falebris undique obfepta. At quod rem conficit, eft, Scholaftici qui ius naturæ illuftrant, an non omnes alicuius momenti controverfias quas VVolfius verfat, tractarunt ipfi prius? Quid tibi mali affert quod inutiles quoque quæftiones difcutere illi voluerint? Tu fruges elige, relictis glandibus. Quamquam plu-

plurimæ (non dico omnes) Scholasticorum controversiæ, quæ vocantur inutiles, non prorsus carent utilitate, re bene pensata. Quid quod, si propositiones VVolfianas ad severam criticen revocemus, plus stribliginis, quisquiliarum, & futilitatum in eisdem reperiemus quam in pluribus alicuius nominis Scholasticis? Sed ea est humani palati infirmitas, ut omnia nova eidem sapiant. Quando primum scholasticæ dapes mensis appositæ fuere, dulcissimæ omnibus erant; elapso congruo tempore viluerunt. Quis fidem oppignoraret suam, eas non pristinum indepturas locum?

V. Breve specimen eorum quæ VVolfius suis sex Tomis de *iur. nat.* tractat. Tomus I. quatuor capitibus concluditur. Capita ista in *§§.* 1263. distributa sunt. Primum ius, & onera hominum, eorum libertatem, æqualitatem, & alia quæ hinc consequuntur, dispicit. Secundo capite officia hominum erga semetipsos, quo nempe studio corporis conservationem, & perfectionem comparare, quibus cibis corpus nutrire, quibus induere vestibus, qua industria expellere morbos, vitare ebrietatem, ceteraque noxia, qua patientia sustinere adversa, & qua moderatione prospera fortuna uti debeant, & plurima alia exponit. Tertio capite edisserit officia hominis erga alios. De amore proximi, inimicorum, de ignominiis, de calumniis, conviciis, detractionibus, de famæ, & vitæ defensione, de homicidio, aliisque pluribus disputat. In quarto capite cultum quo colendus, amandus, & orandus sit Deus, manifestat. Sed omnia oratione adeo sicca, stylo adeo arido, & salebroso dividit, secat, involvit, ut tædium, non amorem excitet. Plura docet gravibus obnoxia censuris.

VI. Alter Tomus includit disputationes de primæva rerum communione, de dominio, & modo idem acquirendi originario, & de obligationibus, ac iuribus ex dominio oriundis. In tertio Tomo disputatur de modo acquirendi derivativo, seu de translatione dominii, de veritate in sermone manifestanda, seu *veriloquio*, & *falsiloquio*, de sinceritate, simulatione, & dissimulatione, de promissionibus, & pactis, de iureiurando, & votis. Unicus inter Lutheranos, quos legere mihi licuit, est qui, votorum onera solvenda ostendens, non carpat vota monastica, eaque superstitione polluta effutiat. Tomo finem imponit tractatibus de modo constituendi alteri ius quoddam in re sua, de derelictione præsumpta, de usucapione, & præscriptione. In quarto, & quinto Tomo vasta contractuum provincia exornatur. Sextus Tomus ad meas non pervenit manus.

VII. Specimen istud tibi exhibere volui, ut compertum tibi sit, nullam ab istis dispici controversiam quæ non sit a nostris prius enucleata. Nec VVolfio, sive ceteris Lutheranis, Calvinianisque vitio verto, quod nova nobis non exhibeant; sed illorum thrasonicam iactantiam, qua Scholasticis, veluti stupidis & truncis, insultant, iure retundo.

CA-

CAPUT VII.

Tres Scholasticorum classes. Postrema ius naturae & gentium, omnibus pensatis, felicius prae cunctis novatoribus exponit.

I. SCholasticorum chorum ducit Petrus Lombardus. Horum Principes sunt S. Thomas Aquinas, S. Bonaventura, Albertus Magnus, Alensis, Scotus, Durandus, Antoninus. Secundae classis sunt Caietanus, Victoria, Sotus, Molina, Suarez, Vasquez, Iavellus, Bannez. Postremae classis Sylvius, Medina, Comitolus, Lessius, Corradus, Salmanticenses, Gonzalez, & mille similes. Hos quippe nominavi, quod menti occurrerint primi, salvo erga alios obsequio, officioque.

II. Si cum unius S. Thomae Aquinatis doctrina de iure naturae & gentium opera quae ab infami defectione Martini Lutheri ediderunt heterodoxi transalpini, compararem, non levem causae meae praeiudicium inferrem. Quae siquidem noctuarum cum sole, pygmeorum cum gigante comparatio? Fateor me, repugnante animo, haec in scenam inducere. Sed ad hoc me renitentem coegerunt & transalpini novatores, & sciti plures Italiae nostrae, qui, neglectis frugibus quas domi habent, glandes, & quisquilias extrinsecus conquirunt. Sex solae quaestiones Angelici Doctoris de hominum officiis, de legibus, de iustitia & iure praestant omnibus quae de iure naturae & gentium edidere Pufendorfius, Thomasius, Budaeus, VVolfius, ceterique omnes eiusdem sectae. Si solam methodum, & perspicuitatem spectes, in admirationem te actum sentis. Una oculorum acie quaestionis statum, & quae in utramque adduci partem possunt, unaque cum caussae resolutione conspicis. Vix verbum superfluit, quin quot verba, tot, ut ita dicam, sententiae. Phrasis opportuna: si elegantior esset, veritatis gravitatem, & maiestatem fucaret; si neglectior, illam foedaret. Blaterent Oudinus, Clericus, Thomasius, ceterique Protestantium nugivenduli, barbaram esse locutionem: quoniam veram isti orationis notionem ignorant. Si excipias plures voces, formulasque loquendi, quas usus tum invexerat (quasque ipse Marcus Tullius, si animi sensa melius, & facilius exprimunt, probat; & illarum non paucas istius naturae in S. Thomae sermone esse, solus amens inficiabitur:) si, inquam, eiusmodi voces excipias, in quo Auctore reperies Atticum illum nitorem, concinnam illam brevitatem, qua, omnibus ad vivum resecatis, veritas in animum tuum seipsa nuda, clara, splendida illabitur? Una sola voce prae alia posita, non raro graves evanescunt difficultates. Plurimos tum antiquos, tum novos Scriptores legi. In aliquibus integros libros, in aliis plura folia attenta mentis indagine saepe meditari opus mihi fuit, ut alicuius con-

tro-

troversiæ decisionem eruerem. Unum consulo Thomam; & ecce mihi hinc omnia quæ contra, illinc omnia quæ pro me sunt, sub unico conspectu proposita. Si de metaphysica scientia sermo sit; quis hoc in genere cum Aquinate vel longe comparandus? Deus immortalis! Quæ profunditas mentis, quæ vis acuminis, quæ ratiocinii efficacitas, quæ rationum soliditas, quæ rerum omnium dispositio, quis ordo mirabilis, quæ omnium rerum comprehensio? At caruit, inquiunt, linguæ Græcæ notitia. In huiusmodi caussa sedere iudex nolo. At quid, si tali ornamento caruisse Thomam concederem? Ingenium ne Aquinatis hoc idiomate egebat, ut naturæ arcana penetraret? Linguæ Græcanicæ usus idcirco utilis est, ut Græcorum Sapientum consuli scripta valeant. Quid, si ingenium Thomæ nullis Græcorum ingeniis in acumine, iurisque naturæ comprehensione inferius esset? Quid, si omnibus tum Græcis, tum Latinis in hac scientia præstiterit? Necessaria ne tum illi fuisset istius idiomatis cognitio? An ignorantes Græci, quod linguas exoticas nescierint? Neque hæc sic intelligas velim, quasi parvi faciam linguæ Græcæ peritiam. Absit tam enormis deceptio. Plurimi illam facio, dum divinæ Scripturæ, dum genuina Auctorum sensa, dum alia eruditionis puncta sunt definienda. Addo, ad ipsa naturæ iura penetranda illis omnibus utilissimam esse eiusdem linguæ notitiam qui ingenio mediocri præditi sunt, qui, Græcis Doctoribus inferiores cum sint, illorum Scriptorum ope proficere hoc etiam in genere valent. At, cum S. Thomas Græcis ingenio superior fuerit, in Metaphysicæ scientia plus illi Latinæ usu egent, ut Thomam intelligant, quam Thomas Græcæ cognitione, ut Græcos legat. Quamquam nec linguæ Græcæ indoctus prorsus Thomas fuit; sed eam notitiam eiusmodi linguæ habuit quæ sat erat ut in gravioribus difficultatibus consulere Græcorum scripta posset. Dicant nobis Oudinus, Clericus, Thomasius, Barbeyracus, ceterique Protestantes, quis umquam tam vastam iactare Patrum tum Græcorum, tum Latinorum eruditionem valet, ac unus Thomas? Eius scriptum, quod *Catena aurea* nuncupatur, an non quid divini portendit? Incredibilis ille sanctarum Scripturarum usus ad quamlibet suam confirmandam doctrinam, nonne memoriam mithridatica vastiorem prodit? Sed quid ego actum ago; & in silvam ligna affero? Innumeri sunt qui Aquinatis doctrinam dignis celebrarunt elogiis. Censores illi qui eiusdem ingenium, sane prodigiosum, eiusque auro, cedroque digna opera flocci faciunt, homunculi sunt, quos libido, furor, voluptas, & turpiora scelera ita fascinarunt, ut vel ipsum communem sensum exuerint. Quare deridendi hi sunt, non refellendi.

III. Si secundæ classis Theologos spectes, quis, quæso, ex transalpinis heterodoxis cum aliquo istorum comparandus in exponendo naturæ iure? Caietani acumen loco prodigii habitum suo tempore fuit. Quis illi in difficilioribus arcanis naturæ iuris reserandis comparandus? Celebriores S. Thomæ interpretes legi. Nemo, mea qui-

quidem sententia, CAIETANO æqualis. Sint alii eruditiores, sint faciliores, abundent perspicuitate. Sed vix quidquam ex iis didici. Ad eruditionem quod attinet, alibi maiori in copia nunc habetur quam in quolibet Angelici commentatore. Verum, dum aliqua doctrina abstrusior, & difficilior occurrit, *Caietanus* ceteris altius assurgit, & rem penitius invadit, penetrat, referatque arcana omnia. Quod postea ad divinas Scripturas pertinet, teste doctissimo, & morum probitate spectatissimo *Mazzochio*, Metropolitanæ Ecclesiæ Neapolitanæ Canonico, & linguarum exoticarum callentissimo, atque tot operum eruditionis immensæ editione celeberrimo, Caietanus in Scripturarum divinarum interpretatione inter celebriores interpretes resplendet. *P. Franciscum Victoriam* universa Hispania, acutissimorum ingeniorum feracissima, ut summum Magistrum venerabatur. Eius Relectiones *de bello*, *de potestate civili*, & *de naturæ iure* transalpinorum heterodoxorum, sibi quasi vindicantium primam eiusdem iuris illustrationem, ora penitus obstruunt. Ingens de legibus volumen eximii Doctoris *Francisci Suarez* prævalet omnibus operibus quæ hoc de argumento vulgarunt Pufendorfius, Budæus, Thomasius, VVolfius, ceterique omnes ex Protestantibus. Qui fuerint Sotus, Molina, Vasquez, Lessius, Bannez, illorum de iustitia, & iure volumina patefaciunt. Chrysostomus Iavellus sæculo & amplius ante Pufendorfium, de homine, de cive, & insuper de cive christiano maiori eruditionis copia quam Lutherani septentrionales scripsit, ut patet ex eius secundo ingenti volumine.

IV. Verum sermonem odii, invidiæque plenum, & solum cogentibus præfatis transalpinis susceptum, in pauca contrahere lubet. Aio ergo, Grotios, Pufendorfios, Thomasios, VVolfios a nostris usurpasse quidquid sanæ doctrinæ in eorum operibus continetur. Lege Pufendorfium *de homine*, *& cive*; & nisi in quolibet mediocri Scholastico meliora de eodem argumento inventurus sis, herbam tibi porrigere velim. Aliqua vox diversa occurret. Quod nostri vocant *tractatum de actibus humanis*, illi *officium hominis* appellant. Ceterum, si voces elegantiores, & phrases amœniores frequentius in Pufendorfio quandoque quam in quibusdam Scholasticis nostris, occurrunt; non est tamen quod absolute aut ipse, aut ceteri illius sectarii gloriari vel in hoc ipso genere valeant, ac si Terentiano, vel Tulliano pollerent eloquio. Quin dico illorum esse hoc punctum dissimulare. Nam deridendum se propinaret qui contenderet, in linguæ Latinæ peritia excelluisse laudatos Teutonos. Itaque, dum nostris postremæ classis Theologis comparo Grotios, Pufendorfios, Thomasios, Budæos, VVolfios in iuris naturæ interpretandis arcanis, non partium studio indulgeo, sed favore eosdem prosequor. Erunt qui hanc meam comparationem, veluti nimio partium affectu partam, improbaturi sint. Verum, quid isti dicturi erunt, cum mox demonstravero, præfatos omnes, eorumque gregales turpiter errasse in hac ornanda provincia? Unum ab his excipio HUGO-

NEM GROTIUM, virum revera doctum, gravem, moderatumque, ut alias dixi. Is viam communem persecutuus est in hac tractanda caussa, nempe rationis, & auctoritatis. Scripturas divinas, Patres, Canones, Doctores scholasticos, Summistas, Philosophos, Poetas, Oratoresque consuluit: alios ad ornamentum, alios ad confirmandam causae doctrinam adhibuit. Et hoc est quod ceteri heterodoxi, Pufendorfius, Budaeus, Barbeyracus, vitio Grotio vertunt. *Nimis sollicitus est in conquirendis Graecorum, & Latinorum Scriptorum testimoniis, dum aliquid iuris naturae & gentium esse, probare voluit.... Adde, quod lumen revelatum, & naturale ubique fere misceat.* Thomasius *Hist. iur. nat. c.* VI. §. 2. Verum habet. Grotius Scripturas, Patres, S. Thomam, Caietanum, Victoriam, aliosque Theologos passim laudat. De Scholasticis haec scribit in proleg. num. 52. *Qui his successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, saepe ostendunt; sed in infelicia, & artium bonarum ignara secula inciderunt. Quominus mirum, si inter multa laudanda, aliqua condonanda sunt: Tamen, ubi in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea vitanda quae in aliorum dictis reprehendi possunt. In quo ipso tamen diversa tuendi studio, laudabile praebent modestiae exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo inquinare coepit, conviciis turpi fetu impotentis animi.* Haec sola quae Phoenix Belgicus promit, satis sunt ad propulsandas aliorum, quos memoravi, adversus Scholasticos imposturas. Porro, quia *Grotius* graviter, moderateque caussam oravit, licet a communione Romana seiunctus, licet eiusdem opus a Romana Sede proscriptum sit, utpote erroribus scatens; tamen non sine laudis praefatione eiusdem meminimus. Utinam licuisset simili humanitate officioque Pufendorfios, Budaeos, Barbeyracos, Thomasios, ceterosque suscipere. Libentissime illos ipsos, tametsi haereticos, simili lenitate excepissem. At adeo isti agrestes sunt, asperi, superciliosi, thrasones, & totius fere generis humani, demptis Lutheranis, & Calvinianis, derisores, ac contemptores, ut nisi acerbiori sermone propulsari illorum imposturae vix possint.

CAPUT VIII.

Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomasius, Barbeyracus, Heinnecius, VVolfius, ceterique transalpini haeretici solo naturae lumine, sublata auctoritate omni tum divinarum Scripturarum, tum antiquorum Scriptorum, interpretantur iuris naturalis mandata: ipsas divinas Scripturas, nedum naturae decreta, humano subiiciunt ratiocinio.

I. DUM quorumdam Casuistarum laxas, perniciosasque opiniones pleno in lumine collocare soleo, ut erroris gravitas, morum corruptio, animarum pernicies, & cetera absurda quae inde proficiscuntur, evidentius pateant, lectoresque ab istorum *Moralistarum* lectione absterream, defensores *Casuistarum* inclamare solent, me illorum sensa adulterasse, propositiones eorumdem minus sincere retulisse. Quam falsitatem, & manifestissimam imposturam non semel penitus profligavi. Protestantium aberrationes in methodo humanae societatis, dirigendae mediis naturae legibus, adeo sunt crassae, adeo enormes, ut merito verear ne & ipsi Casuistarum rancidulam cantionem sint adoptaturi. Porro, ne id facere audeant, duo praestabo. Primum ipsorum verba transcribam, quibus docent, solo naturae lumine instruere se velle homines in iis quae sunt naturae iuris, sublata qualibet auctoritate, sive Scripturarum, sive Patrum, sive quorumque: tum demonstrabo, hunc esse gravissimum errorem.

II. Et ad primum quod attinet, *Thomas Hobbesius* non modo solo naturae lumine civem suum regere contendit, abstrahendo a lumine divino; sed ipsas divinas Scripturas humanae subiicit rationi & potestati. Illius verba dedimus supra: ideo, ne actum agam, ab illis referendis supersedeo. Quid quod impius iste ioci loco divinas habet Scripturas, quarum auctoritas tam varia per ipsum est, quam diversi sunt gradus summarum potestatum, sine quarum auctoritate, & approbatione nullius esse roboris Scripturas divinas effutit?

III. Richardus Cumberlandus *serm. praelim. §. 27.* haec scribit. *Verum in sequenti tractatu consultum duximus, intra Philosophiae fines nos totos continere, ac proinde omnino abstinuimus a quaestionibus theologicis de iure dominii divini..... nec consideravimus, quantum detrimenti facultates hominum qui nunc sunt, passae sint e peccatis protoplastorum, de quibus e Scripturae testimoniis iudicium ferendum est; sed*

hagens

legem naturalem, e SOLA, cuius nunc conscii sumus, ratione, & experientia conati sumus probare.

IV. Samuel Pufendorfius ab ipsis suis Lutheranis veluti erroris postulatus fuit, quod lumen rationis a revelationis lumine separaverit, ut fatetur ipsemet Pufendorfius, qui in sua *Eride Scandica* refert in *præfat.* ad Lectorem, quæ scribit Ludovicus Sekendorfius contra talem methodum his verbis. *Equidem methodum illam quam Dn. Samuel Pufendorfius a principiis revelatis abstrahendo secutus est, in se reiicere nolim, nec ipsius hypothesim eamdem cum HOBBESIANA iudicare, multo minus aculeatis disceptationibus, quæ inde surrexere, me ingerere cupiam; pro modico tamen ingenio meo tantam utilitatem quæ a separatione principiorum naturalium a iure divino revelato, seu, quod eodem fere recidit, a Decalogo quæritur, perspicere non possum, quanta prima fronte videtur. Etsi enim verum sit quod Ethnicus, qui S. Scripturam pro vera, aut regula actionum humanarum non habet, ex sola ratione, & illo lumine quod saltem apud plerasque, & cultissimas nationes agnoscitur, informandus sit; tali tamen modo in christiano orbe scribere, & fundamentum iuris divini revelati postponere, aut negligere, non adeo necessarium est.. Turcæ, atque Ethnici libros nostros latinos, aut alia lingua conscriptos non legunt: cum illis efficacius disceptatur machinis, & gladiis; aut, si quid cum iisdem super commerciis, & similibus negotiis tractetur, principia iam nota sunt, & horum præcipuum, nempe utilitas, mutua subtili disceptatione haud constat. Hæc ubi claudicat, aut cessat, frustra ratiocinari instituas. Enim vero e recentibus hypothesibus (contra mentem quidem & scopum Auctorum) proterva nostra, & verbum Dei quotidie magis fastidiens, iuventus ansam arripit, ut veteres regulas, quæ apud ipsos tamquam Christianos merito valere debebant, non amplius magni æstimet; recentibus autem haud constanter fidem adhibeat, & non ulterius quam quatenus expedit. Unde & hodie plures quam umquam alias, dantur homines qui Principum, ac Rerumpublicarum destinatis qualibuscumque e laxis illis, & per probabilitatem corruptis principiis facile assentiri, coloremque allinire possunt.*

V. Non negat Pufendorfius se hac via incessisse, quin aperte id fatetur, & hanc suam methodum propugnat, ut veram, his verbis ibidem. *Igitur nihil iniqui fecisse videbimur, si parem libertatem, quam in alios sibi sumpsit Sekendorfius, in ipsum quoque exerceamus. Pufendorfii igitur mens est, ius universale deducendum esse e principiis lumine rationis cognitis, quo illud sit ad captum omnium hominum, quamcumque circa sacra persuasionem foveant, quod idem idoneum sit ad dirigendas omnium inter se hominum actiones, nullo religionis discrimine.* Hominum societatem moderari magister Pufendorfius contendit, *nullo religionis discrimine*. Hoc est Lutheranæ Reformationis unum ex consectariis, de quo iam iam dicturi sumus, quam monstrosum sit. Factum propositum confirmandum nunc est.

VI. Christianus Thomasius in suo opere inscripto, *Fundamenta iuris naturæ, & gentium, ex sensu communi ducta, cap. proœm. §.17.* hæc scribit. *Debuissent etiam Scriptores iuris naturalis, utpote quod cordibus omnium hominum inscriptum est, abstrahere a revelatione, & Scriptura sacra; cum natura, & revelatio, tamquam diversa principia, non sint confundenda. Sed paucissimi quidem id observarunt. Quin potius communiter Scriptores iuris naturæ magno cumulo immiscere solent loca Scripturæ; quamvis plerique diversas habuerint intentiones scholastici Doctores, ut sub prætextu zeli divini conscientias hominum magis sub tyrannide tenerent, ac cum rationibus eas ligare non possent, auctoritatibus falsarum sacræ Scripturæ interpretationum eas terrerent.*

VII. Similia & peiora repetit ibidem §. 19. *Nunc vero cûm eodem fato cum Pufendorfio satis expertus fuerim, provocatione ad sacram Scripturam magis irritari crabrones, quam si ea abstineatur, & præterea lex illa positiva universalis a meipso iam iterum fuerit destructa, ac denique hypothesis ista de fundamento iuris naturæ in statu integritatis quærendo iam sit fere sepulta: ratio iuris naturæ modo dicta suadet ut a sacris litteris, & a statu integritatis plane abstraham.... Ut taceam Scripturæ sacræ scopum esse vitam felicem futuri sæculi; doctrinam autem moralem, & totam iurisprudentiam intendere saltem VERAM felicitatem vitæ præsentis.* Audisti doctrinam hominis Lutherani? Veram tibi spondet in hac vita felicitatem, missa doctrina revelata, quæ futuram beatitatem spectat.

VIII. Ioannes Barbeyracus in *præfat. ad opus Pufendorfii §. 32.* abstrahendum a divina revelatione in tradenda *iur. nat.* scientia suadere nititur. Idque ille ipse declarat in præfat. ad *tractatum Moralis SS. PP. pag. 8.* ubi contra P. Cellier scribit: *Ius naturale, & morale, nixum sola rationis lumine, se tractasse in universa sua præfat. ad Pufendorfium.* Sed, quid Auctoris istius in audacia, & impudentia Thomasio haud inferioris, verba transcribo, si omnes & Græcorum, & Latinorum Scriptores contemnit, omnemque auctoritatem de medio aufert?

IX. Heinnecius in *præfat. ad elementa iur. nat.* „ At, si dicendum quod res „ est, boni illi viri vix secum expendisse videntur, quam parum ponderis apud „ gentes, iuris Romani ignaras, & a christiana pietate alienas, habitura sint ar„ gumenta, ex iure Iustinianeo, sacris Pandectis, iure pontificio, Thomæ, Alber„ ti Magni, Bonaventuræ, & aliorum operibus deprompta. Apud Plautum Mo„ stell. III. 1. vers. 29. consultus a domino Theuropide, Tranio servus, quid nunc „ faciendum censeat, quando ea omnia facta neget vicinus quæ ipse retulisset? „ lepide, ac percallide respondet.

Egon' quid censeam?
Cape, obsecro hercle te, cum eo una iudicem;
Sed eum videto ut capias qui credat mihi.

Tam

Tam facile vinces, quam vulpes pirum comest.

„ Idem vereor ne postulent ii qui se iura belli, pacis, fœderum, omnesque, quæ „ inter gentes intercedere possunt, controversias, vel ex legibus Romanis, vel ex „ iure pontificio, *vel ex sacris veteris, novique fœderis libris*, vel denique ex va- „ stis Philosophorum scholasticorum commentariis se definire velle pollicentur. „ Iudices enim postulant eos qui his libris, sibique, eorum auctoritate fretis, cre- „ dant; polliceanturque victoriam tam facilem, quam si vulpes pirum comedat. „ Quid vero, si gens quædam cum Turcis, vel Sinensibus, vel Iaponibus de vio- „ latis fœderum legibus expostulet? His scilicet facile persuadebitur, iusta esse o- „ mnia quæ, non dicam Iureconsulti, aut Pontifices Romani, vel Thomas A- „ quinas, sed ipsi Prophetæ, ac Apostoli scripserunt. At ego id eos credo non „ facilius consecuturos ac Turcas, si Mahumedem, aut Sinenses, si Confucium „ suum nobiscum iudicem capere vellent."

X. De Christiano VVolfio non est quod textus transcribam. Iam supra ostensum fuit, Auctorem hunc sola methodo mathematica iuris naturæ regulas tradere: & facto res constat. Percurrito sex iuris naturæ Tomos: vix unam aut Scripturarum, aut Patrum auctoritatem offendes, ad quam, ceu ad supremum tribunal, in causa dubia litem revocet. Scriptorum, quos hoc in capite recensui, methodum sequuntur ceteri fere omnes heterodoxi Scriptores. Lutherani, qui olim Scripturas, & antiquitatem ecclesiasticam ubique iactabant, iam Scripturis, & antiquitate amandatis, ad solas demonstrationes mathematicas morum regulas exigunt.

CAPUT IX.

Hobbesii, Cumberlandi, Pufendorfii, Thomasii, Heinnecii, Barbeyraci, VVolfii, & aliorum, abstrahentium a doctrina revelata in exponendo naturæ iure, aberrationes patefiunt.

I. UT Lutheranorum aberrationes nos methodo opportuna demonstremus, post expositum in media luce factum, cui tota innititur caussa quæ est in manibus, illos nempe, missa doctrina revelata, solo naturæ lumine dirigere humanam societatem, disputandi ratio postulat ut ideam istius humanæ naturæ promamus, eiusdem vires, morbosque sincere exponamus. Neque enim idoneam porrigere ægroto medicinam medicus potest, nisi infirmitatis naturam compertam habeat: nec perspicilla apta applicari oculo valent, nisi gradus visionis, seu de-

bilitatis & hebetudinis ocularis pateat. Ut in malorum & infirmitatum naturæ humanæ descriptione ordo aliquis servetur, primum corporis, post animi ægritudines exhibebo.

II. Hieronymus Osorius eleganti oratione humanæ naturæ infirmitates describit. Ut enim, inquit ille *Lib. I. cap. 1. de iustitia cælesti*, a natali cuiusque die capiamus exordium, & omnes vitæ partes oratione perstringentes, tandem ad illius exitum veniamus: horam nullam videbimus aut dolore vacuam, aut labore solutam, aut metu liberam, sed ætatem omnem molestiis, difficultatibus, & infinitis calamitatum angoribus involutam. Vitæ initium a fletu ducimus, membrisque devinctis, in terram abiecti, viam dolorum ingredimur. Cetera animantia præsidiis naturæ tecta, atque vestita in lucem prodeunt. Homines nudi, omnibus egentes, in mundum venientes sua primordia misera & ærumnosa fletibus lamentantur. Si quæ teneram ætatem morborum incommoda comitantur, spectes, vix persequi oratione vales. Quæ cura nutrices, quæ sollicitudo parentes afficit? Quibus vitæ periculis obnoxii pueri non sunt? Pubertatem cum attingunt, quæ affectuum perturbatio, quæ amorum, voluptatumque procellæ animum exagitant? Illecebræ, voluptates, pecunia & doloribus emptæ, nervos incidunt. Quid, cum adulta ætate imperandi, dominandique libido animum inflammat, invidia conficit; odium arrodit, consumitque? Quid, cum varia, multiplex, & infinita cupiditas spiritum invadit, ipsamque naturam tot morbis oppressam dilacerat? Quid, si tempestates illas turbulentissimas, quæ varios status nuptorum, mercatorum, imperantium obsident, commemorarem? Adde lubricam amicorum fidem, sociorum proditiones, rerum civilium turbines, paupertatis, inopiæ, atque miseriarum fluctus. Adde cædes, insidias, supplicia, dedecus, ignominiam, & reliqua mala, quibus vita florens, vel momento temporis, quasi impetu quodam turbidæ tempestatis obruitur, vel in summa laborum omnium contentione tandem absumitur. Quid autem ipsius ætatis extremæ morbos, atque molestias, & corporis exhausti deformitatem referam? Quid denique cadaveris ipsius horrificam speciem tetris coloribus depingam? Est ne aliquid vel in odore putidius, vel aspectu truculentius, vel contagione pestilentius, vel deformitate horrendius? Sic igitur in summa vitæ brevitate vis ingens malorum circumquaque obsidet: laborem labor excipit: dolor ex dolore nectitur: mœrorem atque luctum sæpe gravior quidem luctus consequitur: infinitæ curæ, molestiæ, sollicitudines animum opprimunt, eumque frangunt, atque debilitant, & de omni statu deiiciunt. Quamvis autem animus aliquando in tantis malis falsa quadam boni specie commotus inaniter exultet, & futili lætitia intemperanter elatus gestiat; non tamen umquam solidum gaudium capit. Amittendi enim quæ possidet, metu cruciatur: &, cum id quod valde expetendum iudicabat, effluere repente sentit, dolore conficitur; frustraque

tan-

tandem intelligit, non veram sese, sed falsam & inanem voluptatem fuisse consectatum, ac infinitis curis, & morbis animi contabescit. Semper itaque brevissimum gaudium gravis, & diuturna ægritudo contaminat. Licet enim mors animantia cuncta populetur; nullum tamen est homine vel pluribus mortis ipsius telis expositum, vel graviore eiusdem sensu cruciatum. Unde colligitur, nihil esse in terris homine calamitosius. Est enim hominis vita imagini similis & umbræ, atque, ut Pindari verbis utar, cum umbræ somnio comparanda. Illius cupiditas nullo termino circumscribitur. Semper animus humanus eget: semper aliquid cum sollicitudine inquirit. Expetit honores, exquirit voluptates, imperia insectatur. In ore hominum cum gloria & dignitate versari desiderat. Ex quo planum fit, omnes homines impetu quodam naturæ vim sempiternam, & opes immortales appetere, ipsiusque Divinitatis imitandæ studio ardentissimo concitari; usque adeo ut scelestissimis etiam hominibus hic ardor mentis insideat. Omnes enim immortalitatem appetunt, summamque vim atque sempiternam desiderant: eaque de caussa multa, & præclara facinora moliuntur. Quid igitur? Num homines ad infinitam nati miseriam? Numquid melioris conditionis spes penitus illis abiicienda? Absit. Sed illorum furore, & amentia fit ut, quo magis ad beatam vitam omnibus corporis, & animi viribus enituntur, eo magis in vitæ pestem atque perniciem incurrant. Hactenus, paucis demptis, & immutatis, doctissimus Osorius.

III. Heterodoxorum acuti Scriptores septentrionales solo rationis lumine, solisque præsidiis a naturæ iure derivatis, in hoc omnium miseriarum exilio, in hoc caliginoso carcere tranquillos, atque felices efficere homines, eosque per tam procellosum mare, per tam obscuram tenebrosamque viam ducere ostentant ad pacis, & quietis fruitionem. Verum, ut eorum aberrationes evidentius pateant, lubet animi ægritudines, seu corruptos mores paullo fusius recensere.

CAPUT X.

Corrupti humanæ naturæ mores ex S. Augustino describuntur. Mysterium formidandum vita hominis. Sapientes Ethnicorum, hominum mala viderunt, caussam ignorarunt. Quam sint cæci Heterodoxi, Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomasius, Barbeyracus, VVolfius, Heinnecius, ceterique, qui solo naturæ lumine moderari hominum societatem insipienter se iactant.

I. CApite superiore mala potius physica, quæ naturæ imbecillitatem consequuntur, quam moralia, quæ animam contaminant, breviter ex doctissimo Osorio delibavi. In præsentia ex Augustino morum corruptionem, atque horrendam deformitatem describere lubet. Porro S. Pater *Lib. XXII. de Civ. Dei cap.* XXII. hæc scribit. „ Nam, quod ad primam originem pertinet, omnium morta„ lium progeniem fuisse damnatam, hæc ipsa vita, si vita dicenda est, tot & „ tantis malis plena, testatur. Quid enim aliud indicat horrenda quædam profun„ ditas ignorantiæ, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso „ quodam sinu suscipit, ut homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non „ possit? Quid amor ipse tot rerum vanarum, atque noxiarum, & ex hoc mor„ daces curæ, perturbationes, mærores, formidines, insana gaudia, discordiæ, li„ tes, bella, insidiæ, iracundiæ, inimicitiæ, fallacia, adulatio, fraus, furtum, ra„ pina, perfidia, superbia, ambitio, invidentia, homicidia, parricidia, crudelitas, „ sævitia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, „ adulteria, incesta, & contra naturam utriusque sexus tot stupra atque immun„ ditiæ, quas turpe est etiam dicere, sacrilegia, hæreses, blasphemiæ, periuria, „ oppressiones innocentium, calumniæ, circumventiones, prævaricationes, falsa „ testimonia, iniqua iudicia, violentia, latrocinia, & quidquid talium malorum „ in mentem non venit, & tamen de vita hominum non recedit? Verum hæc „ hominum sunt mala, ab illa tamen erroris, & perversi amoris radice venien„ tia, cum qua omnis filius Adam nascitur. Nam quis ignorat cum quanta igno„ rantia veritatis, quæ etiam in infantibus manifesta est, & cum quanta abun„ dantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, homo veniat ad hanc „ vitam; ita ut, si dimittatur vivere ut velit, & facere quidquid velit, in hæc „ fa-

„ facinora, & flagitia, quæ commemoravi, & quæ commemorare non potui, vel „ cuncta, vel multa perveniat? Sed divina gubernatione non omni modo desérente damnatos, & Deo non continente in ira sua miserationes suas, in ipsis „ sensibus generis humani prohibitio, & eruditio contra istas, cum quibus nascimur, tenebras vigilant, & contra hos impetus opponuntur, plenæ tamen etiam „ laborum, & dolorum . . . Nonne hic apparet, in quid velut pondere suo pro- „ clivis, & prona sit vitiosa natura, & quanta ope, ut hinc liberetur, indigeat? „ . . . . *Ab huius tam miseræ quasi quibusdam inferis vitæ non liberat nisi gratia* „ *Salvatoris Christi Dei, ac Domini nostri.*"

II. Pauca alia ex eodem S. Augustino *Lib. IV. contr. Iulian. cap.* XII. transcribo. *Vide nunc, utrum ista quæ dicam, non evertant assertionem tuam. In Lib. III. de Republica idem Tullius hominem dicit, non ut a matre, sed ut a noverca natura editum in vitam, corpore & nudo, & fragili, & infirmo, animo autem noxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines : in quo tamen inesset tamquam obrutus quidam divinus ignis ingenii, & mentis. Quid ad hæc dicis? Non hoc Auctor iste male viventium moribus dixit effectum, sed naturam potius accusavit. Rem vidit* (Tullius,) *causam nescivit.*

III. Liceat & mihi post Osorium, & Augustinum nonnulla de vita hominis dicere, ut planiorem mihi ad Lutheranorum, de iure naturæ disputantium, insipientiam demonstrandam viam sternam. Duas in homine substantias considero, corpoream unam, spiritualem alteram. Naturæ ordo postulat ut inferiora mediis, media supremis obediant, videlicet corpus animæ, anima Deo. Istius ordinis perturbationem homines, nemine excepto, sentiunt. Bellum illud, non dicam civile, non domesticum, sed intestinum, quod inter has duas substantias ardet, lucta illa immanis diurna, atque nocturna, qua caro in spiritum, & in carnem spiritus decertat, turbatum naturæ ordinem ostendit. Recta ratio pro tribunali sedet, obedire superiori inferiorem imperat, lites dirimere, turbulenta consilia, prava molimina, & perduellionis machinationes auferre satagit. Imperat animus manui, oculo, pedibus, corpori universo; & imperio respondet obsequium. Ad nutum animi movetur, sedet, manducat, bibit corpus. Imperat sibi animus; & non fit quod imperat. Pugnat secum animus, quasi in duos divisus hostes, qui mutuas, perpetuas, atque vaferrimas adversus semetipsos struunt insidias. Nihil tam distans a spiritu quam corpus; & tamen hoc illi fasces submittit, obsequiumque præstat. Nihil tam sibi intimum, quam animus sibi; & tamen imperio animi non paret animus; sed animus veluti in animum assurgit, modo deprimit, & modo deprimitur; nunc hic palmas ostentat, nunc ille recepta vulnera patefacit; modo concidit, modo erigitur. Pax sancitur, & statim rumpitur. Doli, fraudes, proditiones, præstigia continua. Hæc sunt portenta formidanda, quæ ipsius Augustini aciem,

ciem, tametsi acutissimam, obtundebant. Audiamus eiusdem verba. *Unde monstrum hoc? & quare istud? Imperat animus corpori, & paretur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat animus ut moveatur manus; & tanta est facilitas, ut vix a servitio discernatur imperium: & animus animus est; manus autem corpus est. Imperat animus, ut velit animus, nec alter est; nec facit tamen. Unde hoc monstrum? & quare istud? Imperat, inquam, ut velit, qui non imperaret, nisi vellet, & non fit quod imperat. Sed non ex toto vult: ergo non ex toto imperat. Quoniam voluntas imperat, ut sit voluntas, nec alia, sed ipsa; non utique plena imperat: nam, si plena esset, nec imperaret ut esset, quia iam esset. Non igitur monstrum partim velle, partim nolle; sed ægritudo animi est: quia non totus assurgit veritate sublevatus, consuetudine prægravatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia una earum tota non est: & hoc adest alteri quod deest alteri.*

IV. Edisserant nobis rectæ rationis falsi exaggeratores hocce naturæ arcanum. Imperat sibi animus, ut assequendæ suæ felicitatis viam excogitet, ut secum per horam meditetur, ut vulnera sibi a concupiscentia inflicta consideret, ut mentem sursum elevet, ut suæ naturæ auctorem contempletur, cum eodem colloquatur. Denuntiato imperio a voluntate, mens, imperio excusso, terga vertit, & in remotissimas regiones avolat, ibique in rebus omnino diversis, vanis, ineptisque detinetur; non secus ac illi qui serio homines alloquentes, vel audientes, si feles, aut catellus occurrat, hominum dimisso colloquio, cum catello, vel fele colloquuntur, nugantur, iocantur. Suæ abstractionis, inurbanitatis, atque indignitatis admonitus animus, ad se revertitur, & ante Domini maiestatem denuo prostratus, veniam rogat. Vix obtenta venia, iterum aufugit, & in longinquiorem pergit regionem. His perpetuis vicissitudinibus obnoxius animus est, & continuis dissidiis, luctis, pugnisque dilaceratur in partes eo ipso tempore quo Deum suum alloquitur, precatur, atque cum eo unicum salutis suæ negotium agit. Quid ad hæc novi Sapientes Lutherani? Solo naturæ lumine utique rusticæ inurbanitatis hominem arguent, & noxæ gravitatem exaggerabunt. At istius societatis humanæ naturæ ordinem numquid unico naturæ lumine, rectæque rationis solius usu instaurabunt, moderabuntur? An humanam societatem in ordinem redigent, continebuntque, si ab ordinis principio, nempe Deo, homines huc atque illuc aberrantes divagantur? Græci, Latinique Sapientes ethnici hæc omnia quæ indicavi, viderunt, sed caussam nescierunt, inquit Augustinus. Verum ad hoc quod pertinet, mox clarius, & pressius urgebo adversarios.

V. Interim tu, lector christiane, serio meditare (lubet enim te digressione paullulum alloqui) quam formidandum, tremendumque mysterium sit homo super terram. Miles est in campo hostium circumdatus multitudine. Conflictus perpetui absque induciis, insidiæ, proditiones, certamina sine intermissione. Navis est in

me-

medio mari, hinc procellis, fluctibus, turbinibus, illinc piratis; proditoribusque exagitata. Fremente aquarum strepitu, cælum obnubilatum tonitrua, fulgura, sagittasque iaculatur. Fausto sidere coruscante, recta portum versus tendit, at perpetuo subiecta naufragii periculo. Splendidissimam supra adspectat coronam, regale diadema, amplissimum imperium, felicitatem sempiternam. Infra respicit flammarum voraginem, sulphuris torrentem, fletus, ululatus, ærumnas, tormenta infinita. Et, dum portu potiri, cælumque tenere credit, en iræ, libidinis, vindictæ turbinem, qui navem submergit; æternoque naufragio periclitatur homo, perpetuis suppliciis cruciandus. An non tremendum, formidandumque mysterium istud? Illud profunda animi demissione meditare o homo, & cum timore, ac tremore negotium salutis tuæ operare, missis recnlis. Brevissima digressiuncula opportuna visa est: quidquid morosi homines dicturi sint.

VI. Lubet hæc omnia auctoritate ethnici Ciceronis confirmare, ut evidentius percipiant Protestantes Iurisconsulti suam crassam aberrationem. Itaque *Lib. III. Tuscul. sub init.* hæc scribit. *An quod corporis gravitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? Ita fit ut animus de se ipse tum iudicet, quum ad ipsum, quo iudicatur, ægrotet. Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus, haud erat sane quod quisquam ratione, ac doctrina requireret. Nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simulatque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, idest magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.*

CAPUT XI.

Usus rectæ rationis in iure naturali explicando. Duo extrema vitanda. Humana natura fundus est, in quo suas agit radices naturæ ius. Qui veneficas istius soli qualitates ignorant, inepti sunt ad explicanda iuris naturalis dictata. Heterodoxi, Hobbesius, Pufendorfius, Thomasius, VVolfius, Heinnecius, a revelata doctrina abstrahentes, soli rectæ rationi innixi, cæciores Ethnicis sunt, quod medicinam unicam morbo opportunam negligant. Istorum methodus Pelagianismum, & Naturalismum fovet. Errores ab istis evulgati contra ius naturale.

I. QUorsum, inquient morosi censores, quæ latius duobus superioribus capitibus disputata sunt? Quorsum, percontor ego, exacta infirmitatis descriptio, antequam definiatur quæ medicina infirmo sanando exhibenda sit? Fundus, in quo Deus iuris naturalis semina sparsit, natura humana est, iis gravata morbis, quos duplici capite indicavi. An non stultus haberetur medicus qui homines immani lue affectos sanare deliberaret, nulla pestis habita ratione? Hac ipsa stultitia laborant Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomasius, Barbeyracus, Heinnecius, VVolfius, qui perturbatam, confusam, fractamque societatem humanam, & sævissima originalis culpæ peste fauciatam sanare, qui homines felices, tranquillosque reddere, æquabili devincire ordine, mutua donare pace, solo rationis naturalis lumine dirigere, superciliose contendunt. Porro hoc naturæ lumen peccatum originale, omnium malorum principium, nec a longe cognoscit; quin hoc ipsum lumen ab eodem crimine spissis circumfusum tenebris est, adeoque obtusum evasit, ut vel ipsius iuris naturalis non pauca præcepta sæpius inexcusabiliter ignoret. Heinc apparere infit istorum hominum insipientia. Verum, ut hæc omnia in apricum producam, tribuenda sunt in partes suas.

II. Rectæ rationis usum adhibendum in omni scientia esse, etiam revelata, nedum in morali Philosophia, nemo, nisi qui ratione caret, ire inficias potest. Hoc argumentum suse, ac erudite de more versant Melchior Cano *Lib. VIII. de loc theolog.* Daniel Huetius in *quæstionibus Alnetanis de concordia rationis, & fidei*. Animadvertit laudatus Cano, duo in hoc genere fuisse extrema, ambo vitanda.

Unum

Unum eorum qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut, sive disputent, sive scribant, Scripturam sacram prorsus negligant. Fuerunt, suntque qui ipsas theologicas disputationes sophisticis, ineptisque rationibus transfigere in deliciis habent. Alterum extremum illorum est qui solis sacrarum Scripturarum testimoniis omnia definiunt. Illi *Pelagianismum*, isti *Quakerismum* redolent. Martinus Lutherus, Pseudopatriarcha Scriptorum quos refellere pergo, & qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit, subdit idem Cano, camerinani confluere, non modo asseruit, omnem Philosophiam esse Theologo inutilem, & noxiam, sed etiam omnes speculativas disciplinas errores esse. Verum hæc, cum præter nostrum institutum sint, missa facio; illaque dumtaxat indicavi, ut notum facerem, semper Lutheranos per abrupta, errorumque extrema incedere. Lutherus semper Scripturas iactabat. Lutherani, quibuscum sermo est, Scripturas divinas omnino negligunt. Negligimus, inquient, in morali Philosophia, seu in iuris naturæ scientia tradenda; secus in re theologica. Nec ego inficior, principem locum Scripturarum auctoritatem in Theologia, secus in iuris naturalis scientia occupare merito debere. At non propterea tantæ efficacitatis est lumen naturale, ut se solo reserare vel ipsa difficiliora iuris naturalis arcana valeat. Homo, cum sit natura sua rationalis, ingenita illi ratiocinatio est. Hac in quacumque disputatione, sive divina, sive humana, sive naturali, sive civili, uti debet; quin sine ea disputare in nulla materia valet. Porro, si Theologis ipsis vim ratiocinandi, & rectæ rationis exercitium concedimus, singulari profecto titulo id vindicamus iuris naturæ interpretibus. Exerant itaque Hobbesiani, Pufendorfiani, Thomasiani, VVolfiani, Heinneciani omnes ingenii vires, acuant mentis aciem, solidiora Metaphysicæ principia promant in medium. Ad ratiocinandi certamen, & quidem ex principiis naturæ, illos provocamus: tantum abest ut istius generis conflictum evitemus. At nos vi rectæ rationis, doctrina revelata præfulgente, evincimus, cæcutire illos, atque turpiter in hac caussa ineptire. Ut vero vitilitigatoribus cavillandi ansam eripiam, quo unice tendat oratio mea exponam oportet. Dico itaque turpiter aberrare Iurisconsultos protestantes, qui ut inutilem, & superfluum reiiciunt Scripturarum usum in investigatione naturalis iuris, eiusque difficilioribus arcanis enucleandis. Quare ignoranter non minus ac iniuste SS. Ecclesiæ Patribus, & catholicis Scriptoribus improperant, quod a recta tradendæ scientiæ iuris naturæ methodo recedant, propterea quod in subsidium Scripturas sanctas, & sapientum testimonia advocent. E contrario asserimus nos præfata omnia ad hanc illustrandam scientiam magnopere utilia, & valde opportuna esse. Quod autem reipsa valde utile, quod commodum, illud cum M. Tullio, & ceteris Sapientibus in morali acceptione dicimus necessarium. Si quis postea progredi ultra velit, & disputationem instituere, sit ne doctrina revelata scientiæ iuris na-

naturæ tradendæ simpliciter, & methaphysice necessaria: quousque humanæ mentis vires sibi relictæ, & hoc externo divino auxilio destitutæ pertingere valeant quid in aliquo raro casu evenire queat, & cetera eiusmodi in controversiam adducere : illis hæc enucleanda relinquo qui in vanissimis quæstionibus tempus terunt. Mihi sat est adversus recensitos Protestantes evincere, non superfluum & intempestivum, sed quam maxime opportunum, atque adeo necessarium Scripturarum præsidium, quo utuntur catholici Scriptores, dum iuris naturalis præceptiones interpretantur. Si enim hoc externum lumen negligimus, qua ratione sperare a Deo possumus internam illam peculiarem gratiam, quam Theologi catholici ad difficiliora iuris naturalis arcana penetranda necessariam propugnant?

III. Ut igitur ad incitas redigamus Naturalistas (sic enim compellare eos lubet) nostros, negabunt ne illi, lumen rectæ rationis tenebrarum caligine circumfusum esse? Voluntatis infirmitatem, & intellectus ignorantiam si inficientur, contemptione, non ratione vincendi sunt. Omnes ne veritates iuris naturalis comprehendit intellectus, peccati originalis tenebris obscuratus? Quid ad hæc? Si eas comprehendit; nullus ergo hominum saltem sapientum in hoc genere erravit? Errarunt reapse Sapientes, tum Græci, tum Latini: errant ipsi Naturalistæ nostri, contraria inter se docentes, & rusticissimis conviciis se se proscindentes. Ergo superiori lumine eget intellectus humanus, quo potissimum difficiliora naturæ iuris dignoscere præcepta valeat. Pelagiani ne sunt Pufendorfiani, Thomasiani, VVolfiani, aliique? Negant? Concedunt ergo mentis ignorantiam, ex peccati labe contractam. Quo lumine ignoratio isthæc pellenda est? Non naturali, tenebris septo. Ergo divino supernaturali. Necessaria ergo est revelata doctrina, divinumque lumen in ipso naturæ iure recte interpretando.

IV. Insipientiam, audacesque conatus Hobbesii, Pufendorfii, Barbeyraci, Heinnecii, Thomasii, Volfii, aliorumque Naturalistarum evidentius demonstro auctoritate tum humana, tum divina. Utramque excludunt Naturalistæ nostri. *Barbeyracus* in præfatione sua ad *Pufendorfium*, non Patres modo Ecclesiæ christianæ, sed ipsos & Græciæ, & Latii Sapientes omnes reiicit. Idem fere præstat *Bruckerus*. Hi novi Socrates, Platones, Stagiritæ, Trismegisti, Tullii aquilonares iuris naturæ scientiam mundo peperere. Porro, ut festiva sane, & iucunda leviculorum hominum persuasio quantum aberret a veritate, patefaciam; duo adversus illos ex Sapientum auctoritate depromo. Unum, quod ius naturale, cum sit ipsius naturæ germen, non aliunde melius, excepta doctrina revelata, hauriri quam ex ipsius naturæ voce, quam ex hominum consensu, potest. Porro Sapientes istius naturæ, Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles apud Græcos, Tullius, Seneca apud Latinos, plura iuris naturæ præcepta una voce interpretati sunt. Insipienter ergo eosdem audire recusant Sapientes Cimbri nostri. Alterum, quod Sapientes isti in

in gravissimos lapsi errores sunt, solo naturæ lumine hominum societatem moderantes. Alterutrum ergo confiteantur oportet adversarii : aut solum rectæ rationis lumen sufficiens haud esse ad universam iuris naturalis scientiam assequendam, docendamque; aut semetipsos Sapientes esse, non dicam e cælo delapsos, in naturali iure interpretando, sed infra Deum supra omnes mortales perspicaciores. Secundum concedent illi. At nos tum ipsorum armis eosdem conficimus. Mutuo enim & ipsi secum pugnant; & quod unus adfirmat, negat alter. Ipsorum ergo experimento rationis rectæ lumen caligat in subeundis naturæ recessibus.

V. Denique divinæ revelatæ doctrinæ auctoritate Naturalistarum insipientiam, atque ineptissimam tradendæ iuris naturalis scientiæ methodum patefacimus. Ecclesiastes cap. III. *Mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.* Sed, missis pluribus istiusmodi testimoniis, unum affero ex III. Reg. cap. III. vers. 7. & seq. *Et nunc, Domine Deus, tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo : ego autem sum puer parvulus, & ignorans egressum, & introitum meum. Et servus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudine. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum? Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit Dominus Salomoni : Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum; sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium : ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.*

VI. Salomon a Deo petit, non mysteriorum fidei, non arcanorum prædestinationis, & reprobationis, sed regendæ, moderandæque Hebraicæ societatis scientiam. Cognovit Salomon humanum ingenium, & quam sint illius vires imbecilles, inquiens Eccles. I. *Cunctæ res difficiles : non potest eas homo explicare sermone.* Idque repetit Sap. IX. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Animadvertit Melchior Cano ipsum Aristotelem hanc eamdem veritatem, experimento, intimoque sensu edoctum, declarare. Prudenter quippe inquit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quæ manifestissima sunt, caligare quam noctuæ oculos ad fulgorem solis. Nec opus est ut fusiore oratione pandamus quam infirmi sint ingenii nostri conatus, quam angusta, fluxa, & infidelis memoria, quam impeditum, retusum, & obscurum acumen. Et tamen licet hæc omnia vera sint, nihilominus *Naturalistæ aquilonares* voce scriptoque Christiani

Tho-

Thomasii clamant loc. laud. cap. IX. num. 7. *Scripturæ sacræ scopum esse felicitatem futuri sæculi; doctrinam autem moralem, & totam iurisprudentiam intendere saltem VERAM felicitatem vitæ præsentis*. Quod paganus Aristoteles huius vitæ felicitatem in mente, quam infirmam fassus est, contemplante veritatem, seu beatitudinem temporalem locaverit, graviter utique erravit, cum experientia oppositum sentiret; at, quod *Naturalistæ*, Thomasiani, VVolfiani, Heinneciani, lumine christianæ fidei in baptismate perfusi, & evangelicam legem profitentes, veram felicitatem præsentis vitæ in iuris naturalis meditatione, cognitioneque constituant, error est eiusmodi, qui istorum hominum indolem manifestat. Neminem Salomoni similem surrecturum Deus revelavit. Sed ecce plusquam Salomones sunt Pufendorfiani, & VVolfiani. Scientia se destitutum declaravit Salomon, quæ satis esset ad angustam Rempublicam Iudaicam moderandam. Adversarii autem nostri solo rectæ rationis lumine universam totius humani generis Rempublicam se dirigere, & quidem irreprehensibili ordine, ostentant, atque iactabundi gloriantur.

VII. Ut iam supra animadverti, ipsi Ethnicorum Sapientes humani ingenii imbecillitatem agnoverunt. Quid itaque Patres omnium sæculorum veritatem eamdem confirmantes, referam? Pauca tantum ex Augustino, & Thoma delibabo. S. Augustinus Lib. II. de peccat. merit. & remiss. cap. V. *Sicut corporis oculus non adiuvatur luce, ut ab eadem luce clausus aversusque discedat; ut autem videat, adiuvatur ab ea; neque hoc omnino, nisi illa adiuverit, potest: ita Deus, qui lux est hominis interioris, adiuvat nostræ mentis obtutum.*

VIII. S. Thomas Aquinas Lib. IV. contr. Gent. cap. 111. *Patitur autem communiter humanum genus diversas pœnas & corporales, & spirituales.... Inter spirituales autem est potissima debilitas rationis, ex qua contingit quod homo difficulter pervenit ad veri cognitionem, & de facili labitur in errorem, & appetitus bestiales omnino superare non potest, sed multoties obnubilatur ab eis*. Similia habet 2. 2. quæst. 11. art. 4. *Humana ratio in rebus divinis est multum deficiens: cuius signum est, quia Philosophi de rebus humanis naturali investigatione perscrutantes in multis erraverunt, & sibi ipsis contraria senserunt.*

IX. Verum, ut Iurisconsulti protestantes gravius sentiant crassam suam aberrationem, audiant ipsum Platonem *in Phæd. pag. 85. edit Ser.* sic loquentem. „ Nam „ mihi quidem, SOCRATES, æque ac tibi videtur de huiusmodi rebus certam, „ ratamque cognitionem habere, aut esse earum rerum quæ nullo modo fieri „ possunt, aut certe quæ cum summa difficultate contingunt... Hoc vero unum „ illis in rebus studiose est elaborandum, ut aut discamus quomodo hæc se ha„ beant, aut inveniamus; aut si hoc fieri non potest, humanarum saltem ratio„ num, ea quæ melior, firmiorque, idest quæ minus refutari possit, delecta, ei „ quasi

„ quasi insideamus, ut illa tamquam rate vecti vitæ istius pericula, difficultatesque enavigemus; nisi quis possit certiore, tutioreque modo, firmiore videlicet „ vehiculo, *idest divino quodam verbo traduci, atque transmitti* &c." Divinæ revelationis necessitatem Platonem recensitis verbis docere fatentur eiusdem Interpretes ad iuris naturalis sublimiores veritates cognoscendas. Et hanc ipse revelationem ardentibus votis expetebat, ut evidenter constat ex *dialog.* 2. *ALCIB. pag.* 150. *&* 151. *Edit. Ser.* ubi *Socratem*, & *Alcibiadem* sic colloquentes introducit. *SOCR. Necessarium est igitur expectare, donec quis discat, quo animo & erga deos, & erga homines esse oporteat. ALC. Ecquando vero tempus illud erit, SOCRATES? Et quis illud docturus est? Lubentissime enim viderem hunc hominem, quisnam ipse sit. SOCR. Hic ille est nimirum qui de te curam gerit. Sed mihi videtur quemadmodum ait Homerus Minervam Diomedi caliginem ab oculis semovisse:*

Scilicet ut recte norit Divumque, hominemque:

Sic oportet te, excussa ea quæ oculis tuis nunc obversatur, caligine, propius oculorum aciem ad eam rem admovere, ut possis novisse malumque, bonumque. Nunc enim id quidem positum esse videtur extra tuam potestatem. ALC. Auferat sive caliginem, sive quid aliud voluerit. Ita enim me comparavi, ut nihil eorum quæ ille imperaverit, subterfugiam, quicumque tandem fuerit vir ille, dummodo melior sim evasurus. SOCR. Atqui & ille mirifico quodam erga te est affectus animo. ALCIB. Ad illud igitur usque tempus operæ pretium fuerit differre sacrificium. SOCR. Et recte tu quidem: ita enim tutius videtur quam ut tanti periculi aleam subeas. Plato, Socrates, Alcibiades, & ceteri Ethnicorum Sapientes tenebrarum caligine undique circumfusos in investigatione naturæ iuris sese fatentur: idcirco necessariam divinam lucem esse ad eiusmodi tenebras dissipandas docent, & eadem se perfundi enixis precibus implorant. Pufendorfius, Thomasius, ceterique Iurisconsulti protestantes e contrario, Socrate, Platone, Alcidiade doctiores, sapientioresque supra tenebrarum chaos constituti ita toti coruscant, ita undique refulgent, ut, reiecta quacumque cælesti divinaque revelatione, valeant vel sublimiora iuris naturæ arcana propria mentis ratione sola luculentissime reserare.

X. Paucis omnia perstringam. Lumen intellectus humani caligat in ipsa veritatis naturalis meditatione. Quid, si veritas hæc ad morum reformationem pertineat? Hoc in eventu concupiscentiæ, humanarumque appetitionum lutulenti vapores, atque spissæ tenebræ obnubilant rationis lucem: impotentis voluntatis impetus secum abripit mentem, illamque in caliginoso carcere sepultam detinet. Pufendorfius, Thomasius, Cumberlandus, VVolfius, ceterique naturæ iura interpretantur, ut homines imbuant, dirigantque in Deum, in seipsos, in proximos. Duplici ergo ratione lumen intellectus humani foveri superiori lumine debet, & propter mentis infirmitatem in ipsa abstracta veritate investiganda, & propter mutuam il-

 lam

lam coniunctionem voluntatis cum concupiscentia, ceterisque pugnantibus appetitionibus. Adhibeatur utique mentis oculus in iuris naturæ investigatione: intendatur intellectus acies, rectæ rationis fax præcedat, subeat naturæ recessus toto virium conatu; verum, cum passim sinus occurrant tortuosi, anfractus obscuri, quos mentis oculus non discernit, tum lux doctrinæ a Deo revelatæ affulgeat necesse est, tum cælesti lumine mentis nostræ tenebræ dissipandæ sunt.

CAPUT XII.

Adversariorum sophismata profligantur.

I. QUo pertinet tam altius exaggerata oratio? An hæc duo lumina, revelationis, & rationis, separari nequeunt? Individua ne hæc sunt? Porro, si separantur reipsa, quæ lex cogit ut illa nos semper in disputationibus coniuncta adhibeamus? Mens nostra est, inquit Pufendorfius in *Eride Scandica* ad lectorem adversus Seckendorfium, quæ ius universale ex principiis lumine rationis cognitis arcessit. Lumen istud cunctis hominibus opportunum, atque ad moderanda omnium hominum inter se officia, nullo habito religionis discrimine, sat est. Quo iure media in luce exposito, cuique licet, quæ sua religio, sive christiana, sive iudaica docet, eidem superaddere. Nos non solos alloquimur Christianos, sed omne prorsus humanum genus. Innumeræ sunt nationes quæ doctrinam revelatam ne agnoscunt quidem, nec eam admitterent, si eisdem manifestaretur. Quid itaque religionis christianæ interest, si doctrina natura prior eadem religione, nec ei adversa, vel repugnans, sed amice potius cum eadem conspirans, tradatur iuxta nativam suam indolem, quin *alteretur, aut particularis reddatur per assumptas e christiana religione hypotheses, quas alii non Christiani ignorant, aut non agnoscunt, immo ex ipsis Christianis aliqui in dubium revocant, quibus tamen universali iure utique opus est*. Verba sunt Pufendorfii *loc. cit.*

II. Adversus hoc Pufendorfii systema scripserunt, ut indicavi supra, præter alios Valentinus Alberti, & Seckendorfius, similiter Lutherani. Assentiuntur isti, ut iuris naturalis decreta deducantur ex solis principiis quæ recta ratio suggerit, abstrahendo a doctrina relevata, dum Ethnici, secus dum Christiani imbuendi sint. Quam distinctionem propulsare ibidem Pufendorfius studet. Divina Scriptura, inquit, principia, aut disciplinam iuris universalis non tradit; quin hanc disciplinam supponit. Quapropter S. Paulus *Rom.* 1. & 2. gentes arguit, quod flagitiis cum recta ratione pugnantibus se inquinassent; quod legem, eorum cordibus inscriptam, ita vitiorum caligine obscurassent, ut vel ipsum Deum verum inexcusabiliter ignorarent. Porro Ethnici isti argui iure nequeunt ob violatam naturalem legem, ex prin-

principiis doctrinæ revelatæ minime cognitam. Quid quod ius civile Romanum, cuius in magna christiani orbis parte usus invaluit, ab Ethnicis conditum primum est? Nec cohæret, subdit Pufendorfius, ratiocinium istud. Turcæ, & Ethnici non legunt nostros libros. Ergo ius universale non est aptandum ad captum omnium gentium; sed superstruendum est hypothesi, quæ a magna parte generis humani non agnoscitur. Non cohæret, inquit ille: nam artes formandæ sunt, & scientiæ, prout earum indoles requirit, sive paucos, sive multos lectores inveniant. Tandem ad id quod ultimo loco opponebant Valentinus, & Seckendorfius, hoc Pufendorfii systema in causa esse cur iuventus verbum Dei fastidiat, atque in pietate frigescat, respondet ille, falsum hoc esse, cum aliunde iuventutis pietas accendi, & foveri queat.

III. Christianus Thomasius, Budæus, aliique communiter victoriam adiudicant Pufendorfio, cuius caussam & ipsi amplectuntur defendendam. Budæus in *Hist. nat.* §. 36. hæc scribit. *Ego vero maximopere miror potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. Pufendorfius illorum exponebat officia qui christianæ religionis sunt expertes: horum contra instruunt vitam & Theologi, & quotquot naturæ aut integræ, aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos niti oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur..... Superiorem ex hoc certamine discessisse Pufendorfium multa evincunt.* §. 37. ibi.

IV. Hæc omnia sigillatim referre libuit, ne quidquam nos dissimulasse clamitent. Paucis omnia perstringam. Utraque pars, ut ego quidem sentio, erravit: Pufendorfii systema reipsa falsum erroneumque: illud adversarii conatu minus felici exagitarunt. Ut Pufendorfianos, Thomasianos, Heinnecianos, Budæanos, VVolfianosque pressius urgeam, unum & alterum præmitto, Et primum iuris naturæ decreta alia perspicua, & manifesta omnibus; alia difficilia, alia difficiliora, alia difficillima, & abstrusissima. Splendida, omnibusque pervia illa de quibus loquitur Paulus *Epis. ad Rom. cap.* 1. & 2. Hæc obiicienda sunt tum Christianis, tum Ethnicis, istorumque lumine vitiorum horrorem patefacere. Mentis oculus suum exequatur officium, penetret iuris arcana, quoad vires satis sunt. At, si oculus infirmus, atque caligans est, adiicienda eidem sunt perspicilla: lumen inferius subobscurum fovendum lumine superno, & divino est. Alterum, mentem humanam, seu lumen rationis obnubilatum, obscuratumque reipsa esse, & ad plura iuris naturæ decreta cognoscenda ineptum. Hanc veritatem omnes Christiani fatentur, ut supra demonstravimus. Doctrina ergo revelata & Christianis, & Ethnicis, & universo generi humano necessaria est ad exactam universi naturæ iuris cognitionem. Nec est quod reponas, Ethnicos, Turcasque flocci facere doctrinam revelatam, Scripturas divinas risu, & sibilis excipere. Intempestiva responsio hæc. Quoniam nunc quæstio haud est, sint ne Ethnici Scripturas divinas amplexuri. Scimus, has

ab illis ignorari, & nihili fieri. In hoc vertitur difficultatis cardo: sit ne universo generi humano, originalis culpæ labe inquinato, tenebrisque obducto, necessaria doctrina revelata ad difficiliora iuris naturæ decrera agnoscenda, ad ordinem istius societatis humanæ moderandum? Quo posito, sic urgeo Pufendorfianos, VVolfianosque. Cum aliquam artem docere debeo, silere ne iure valeo aliquod potissimum eiusdem artis instrumentum, vel aliquod principium; tametsi sciam a pluribus nationibus illud minime suscipiendum fore? Sat mihi est, evidenter constare, hoc principio, vel instrumento talem scientiam, aut artem egere, ut illud manifestare debeam. Omnes Christiani fatemur, caligare humanæ mentis aciem in investigatione iuris naturæ, nisi doctrina revelata illustretur. Ideo ne negligenda, silendaque veritas hæc est, quod surdi Ethnici audire eam nolint? An medicus alicuius infirmitatis curam præscripturus, veram, necessariamque medicinam silentio præterire licite valet, propterea quod plures ægroti nolint eam suscipere? Nonne fatetur ipse Pufendorfius, artes, scientiasque formandas esse, prout earum indoles requirit, sive multos, sive paucos inventuræ lectores sint? Atqui veritas luculentissima est, & certissima, scientiam iuris naturæ, qua regitur humana societas, indigere doctrina revelata. Ergo hæc doctrina, hoc cæleste lumen manifestandum est, sive multi, sive pauci lectores illud suscepturi sint. Numquid Christus omnibus gentibus suam non revelavit doctrinam? Quid ergo tu abscondis thesauros quos omnibus communes esse Dominus imperat? Utique, dum instruendi Ethnici sunt, a iuris naturæ principiis initium ducendum est. At numquid ibi subsistendum?

V. Ex quibus colligas velim, utramque Lutheranorum factionem errare. Siquidem Pufendorfius cum suis erravit, quod reipsa doctrinam iuris naturæ a doctrina revelata omnino seiunxerit. Valentinus Alberti, & Seckendorfius minus feliciter Pufendorfii errorem profligarunt, quod docuerint, coniungendam doctrinam utramque esse, dum Christianis, secus dum Ethnicis iuris naturæ decreta explicantur: & ad hoc quod attinet, etiam isti hallucinantur. Nam veritas, non uni nationi, non uni populo, sed universo humano generi manifestari omnino debet. Id solum verum est, alio modo Ethnicis, alio modo Christianis proponendam veritatem esse; sicut alia via pueri, indocti, rusticique, alia adulti, experrecti, atque exercitati imbuuntur.

VI. Distincta sunt, & separata hæc duo lumina, rationis, & revelationis; at non separatus homo est, qui utroque lumine eget. Quid ergo nugantur Pufendorfiani, Heinneciani, VVolfianique, se instruere Ethnicos velle? Taceo, quod vix sive Turcarum, sive Ethnicorum aliquis umquam lecturus sit illorum opera. Sed quæro: Ethnici isti suntne homines culpa originali sauciati? Doctiores ne isti, eruditioresque Christianis ipsis? Christiani utroque lumine egent. Potiori ergo iure eodem indigent rudiores, cæcioresque Ethnici. Indigent; sed illud non recipiunt.

Quid

Quid inde ? Numquid illorum obstinatio a recta tradendæ doctrinæ methodo absterrere viros doctos debet ? Aberrant ergo toto cælo Lutherani Doctos, re dum in exponendo naturæ iure, neglecto revelationis lumine, ad solius rectæ rationis tribunal omnia vel difficillima arcana solvenda revocant. Et miranda sane secta ista est, quæ, cum olim ubique creparet Scripturas divinas, in præsentia easdem fastidiat, earumque usum negligat. Verum arcanum istud mox reserabo.

VII. Franciscus Budæus Lutheranus *Inst. moral. P. II. in prolegom. §. 41.* laudat consilium *Valentini Alberti* adversus Pufendorfium; at simul propugnat, Pufendorfium non errasse. *Nec tamen erravit Pufendorfius, dum idem ius naturæ tantum secundum rationem traderet.* Fassus quippe est Pufendorfius in *præf. Lib. de offic. hom. & civ.* in Theologia morali recte adhiberi doctrinam revelatam. Quid intelligit Pufendorfius nomine Theologiæ moralis? Respondet ipse cit. præf. *§. 1. Tertia Theologia moralis habetur, illi parti Theologiæ contradistincta qua credenda exponuntur.* Confinia inter ius naturale & Theologiam moralem designat *§. 3. Non quidem*, inquit, *pro auctoritate papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret... sed tamquam ea, cui spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit.* Nonne opportune hic intruditur *auctoritas papalis?* Sed miseri homines, dummodo aurito discipulorum gregi, & tunicato popello ut deridendum repræsentent Papam Romanum, tum doctos effecisse suos auditores, lectoresque gloriantur. Verum, ut nos intra præstitutam viam consistamus, dicimus, tam *Budæum*, quam *Pufendorfium* crassa hallucinatione & se, & lectores decipere, nugis, & chimæris hominum mentes pascere. Theologia moralis, credenda non proponit? Et ea scientia, quæ hominum officia moderatur adversus seipsum adversus Deum, adversus proximum, non est moralis? Hanc scientiam morum, seu moralem esse, soli dementes negarent. Vides, viros istos summos, vel ipsas communissimas notiones implicare, ut fucum faciant imperitis? Hanc moralem doctrinam vocarunt omnes tum Latini, tum Græci Sapientes. Et quoniam isti doctrinam revelatam ignorarunt, & ex solis rectæ rationis principiis morum scientiam derivarunt; idcirco in plures errores lapsi sunt, ut alias diximus, & dicendum sæpius est. Sapientiores ne Budæus, Pufendorfius, Barbeyracus, ceterique commilitones omnibus Græciæ, & Latii Doctoribus, ut absque doctrina revelata imbuere homines possint? Pufendorfius *loc. cit. §. 6.* unum præ aliis discrimen inter Theologiam moralem & ius naturale assignat, quod illa hominem christianum informet ad æternam vitam comparandam; istud vero *hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat.* Cedo. Solo iuris naturalis lumine efficere ne vales in hac vita hominem honestum, civem sincerum, fortem, fidelem? Homo a te imbuendus commentitius ne est, an verus, qui ex-

ret in rerum natura? Verus, inquis, & quidem peccati originalis vulneribus circumquaque fauciatus. Hunc ergo hominem tu felicem, fauftumque reddere contendis in hac vita? Pro futura vero comparanda illum docebit Doctor Theologus? An non vides quod duplici ex capite aberras a veritate? Primo, quod hæc iuris naturæ fcita difficiliora a caligante hominis mente comprehendi nequeant, nifi lumen divinæ revelationis tenebras diffipet. Secundo, licet reipfa doctrina revelata, & fcientia naturæ iuris differant inter fe, fintque reipfa feparatæ, quid inde? Homo imbuendus duabus fubftantiis conftat, quæ mutuo pugnant. Hoc bellum inteftinum inter has duas fubftantias foras erumpit, & focialitatem humanam fraudibus, dolis, rapinis, iniuriis abrumpit. Tu ne fola iuris naturæ fcientia hominum tum intimam, tum extimam tranquillitatem moderari, & mutuam inter eos confervare iactas focietatem? Nemo id hactenus affecutus eft. Infiftis: Ego focietatem civilem, Theologus moralem fervabit. Nugæ hæ funt, gerræque vaniffimæ. Moralis quippe eft actuum humanorum directio: & ut craffiffimum errorem defendas, rerum naturas adulterare, ac pervertere ftudes. Dicas, mi homo: perduellio illa furens carnis adverfus fpiritum nonne ordini repugnat naturali? An non iure naturæ pars inferior obedire fuperiori aftringitur? Velis, nolis, adfirmare cogeris. Hunc perturbatum naturæ ordinem agnoverunt ethnici Sapientes; at caufam nefcierunt: idcirco erroribus fcatet eorum moralis. Ab hac cauffa abftrahere Pufendorfiani volunt in moderandis hominum officiis. Ergo gravius quam ipfi Ethnici aberrant.

CA.

CAPUT XIII.

ARCANI suspicio, cur novi heterodoxi Scripturarum usum in iuris naturalis explicatione reiiciant, manifestatur. Illorum contra ius naturae errores gravissimi. Ineptissime exprobrant Casuistis nostris laxas opiniones, cum ipsi crassissimos errores doceant. Illorum calumnia, quod apud nos Catholicos lumen rationis supprimatur, denuo exploditur. Monitum ad saperdas quosdam Italos Grotianos, Pufendorfianos, VVolfianosque.

I. NUllus dubito quin multorum iam censuras subierim, quod oratione adeo prolixa systema Pufendorfianum, aliorumque gregalium exagitaverim. Paucis, inquies, transigenda res erat; cum error profligatus, utpote parvi momenti, dignus tam longa disputatione minime esset. Ita ne vero? Imperitorum sententia hæc est. Scopus istius systematis aperiendus, ut & isti, quo res pertineat, agnoscant. Docent itaque communiter Auctores laudati, nihil CHRISTUM IESUM in Evangelio prohibere quod non fuerit lege naturali vetitum. Hac ratione licitas *usuras* moderatas defendunt, licita *falsiloquia*, licitam quoque *polygamiam* sustinent. Quo principio constituto, nemo non videt, universum evangelicum ædificium a summo ad ima dirutum iri. Quoniam licet eorum quæ Christus in Evangelio prohibet, plurima sint iure naturæ vetita; tamen, si leges divinæ ratiocinii naturalis examini subiiciantur, actum de Evangelio est. Porro ita res se habet. Protestantes nostri, neglecta doctrina revelata, & eiusdem iudice, sola natura duce iuris decreta sub examen inducunt; canones istius iuris condunt definiuntque. Quid tum? Ad istos canones doctrinam revelatam revocant. Exemplis disputatio evidentior fiat. Usura, polygamia, divortium &c. inquiunt Protestantes saltem plures, iure naturali vetita non sunt. Ergo neque lege revelata, potissimum evangelica. Textus itaque doctrinæ revelatæ, qui prohibere videntur fenora, polygamiam, divortia &c. ad legis naturalis præscriptum interpretandi sunt. Et quamquam præfata omnia lege naturali reipsa vetita sunt; tamen, quia demonstrationes ab istius iuris principiis arcessitæ non ita cuique ingenio evidentes apparent, quin cavillationibus, & sophismatibus nequeant implicari, consequitur Protestantes perpetuo contrariarum opinionum fluctu circumvolvi,

cum iudicem, qui definiat fint ne, an fecus, recenfita peccata vetita, ipfi non habeant.

II. Hugo Grotius, Scriptor gravis, & quem femper a communi Proteftantium grege exceptum volo, vim argumentationis faffus eft Lib. I. de B. & P. cap. II. *§. 6. Illud libenter agnofco, nihil nobis in Evangelio præcipi quod non naturalem habeat honeftatem; fed non ulterius nos obligari legibus Chrifti, quam ad ea ad quæ ius naturæ per fe obligat, cur concedam, non video. Et qui aliter fentiunt, mirum quam fudent, ut probent, quæ Evangelio vetantur, ipfo iure naturæ effe illicita, ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc eiufmodi, ut eis abftinere honeftius effe dictet ipfa ratio; at non talia, ut abfque lege divina nefas in illis appareat.*

III. Grotius haud præfenfit, e fuis Proteftantibus, & Evangelicis reperiendos fore qui polygamiam, nedum ufuram, ut licitam, & triumphantem propugnarent. At, ut narrat vel ipfe Chriftianus Thomafius *in Hift. iur. nat. cap.* VI. *§. 16.* prodiit dialogus de polygamia fub ficto nomine *Sinceri Vahrenbergii*, fub quo nomine creditus fuit communiter latere *Ioannes Lyferus*, qui fub *Athanafii Vincentii*, & *Theophili Alethæi* nomine poftea polygamiam, non folum licitam, fed & præceptam effe, defendere voluit. Addit Thomafius. „ Illo vero tempore per non pau- „ ca Germaniæ loca diffeminatum fuit a viro non obfcuræ famæ (*Ioanne Adamo* „ *Scherzero*) ac fi *Pufendorfius* auctor fcripti *Vahrenbergiani* effet. Et, cum Fri- „ dericus *Gefenius* fuperintendens Garlebienfis fub nomine *Chriftiani Vigilis* differ- „ tationem fuper polygamia fimultanea *Sincero Vahrenbergio* oppofitam ederet, „ de *Sincero Vahrenbergio* ita fcripfit, ut diferte quidem Pufendorfium eius aucto- „ rem effe non affereret, fed iis tamen verbis uteretur quæ a quovis impartiali „ lectore fic intelligerentur, ac fi *Pufendorfium* argueret, quafi fub ifto *Vahrenber-* „ *gio* latitaret."

IV. En quo turpiffimorum errorum adducit *la liberté de penfer*: qua libertate ut fruantur docti noftri heterodoxi tranfalpini, defectionem a vera Chrifti Ecclefia fecerunt. Sed refcribamus quæ docet ipfe Chriftianus Thomafius in cit. Hift. iur. nat. præf. fec. I. num. 42. pag. 9. *Huius iuris neceffitas & ufus exinde quoque apparebat, poftquam difputatione publica anno 1685. Lipfiæ habita de crimine bigamiæ, oftenderam, ne quidem muliebris polygamiæ prohibitionem ex folo iure naturæ demonftrari poffe, murmurantibus quidem multis eruditis, fed ob deficientiam rationum evidentium publice contradicere non audentibus. Ut iam taceam, nullas libidinis fpecies ex iure naturali fufficienter impugnari poffe, quod oftendi cap. II. Lib. III.* Hic autem Liber tertius eft illius Tomi infcripti *Fundamenta iur. nat. & gen.* &c. ubi plura congerit in libidinis favorem. Inter alia hæc fcribit cap. II. num. 27. pag. 255. *Concubinatus tam antiquus, quam hodiernus vagæ libidini, ideft beftialitati, fcorta-*

tio-

lioni, stupro, est oppositus, atque ab iis qui concubinatu utuntur, ad evitandum concubitum libidinosum usurpatur. Saltem in eo differt a matrimonio, quod concubina, & liberi inde nati non sint iusta uxor, & liberi. Fit enim sæpe ad dies vitæ, nisi quod libertas divertendi, & pœnitendi hic ubique maior fuerit. Quod vero ad species scortationis fuerit relatus, iterum debetur CLERO PONTIFICIO, qui, ut diximus, omnia dicebat scortationem, cui non accesserat benedictio sacerdotalis. His exceptis, reliqui Scriptores appellant matrimonium secundarium, vel simile quid.

V. En patefactam arcani suspicionem cur Lutherani nostri in moderanda humana societate, regendisque hominum officiis, abstrahere a doctrina revelata tanto studio adnitantur: ut usuras, ut polygamiam, ut concubinatum, vel *simile quid* honestare facilius valeant. *Clero Pontificio* debetur, quod concubinatus scortationum flagitiis accenseatur? Ceterum per Lutheranos est *matrimonium secundarium*, vel *simile quid?* Scitissime. Quid est *τὸ simile quid*? Festiva profecto phrasis, & iucunda expressio. Et homines isti vocem exaltare adversus Casuistarum nostrorum laxas opiniones audent? In quo Casuista Pontificio tam monstrosæ aberrationes ut illæ quæ ex Lutheranis Theologis rescriptæ sunt? Quis Casuistarum defendit concubinatum, ut *matrimonium secundarium*, vel *simile quid*?

VI. In huius dissertationis calce, ad illos quorum initio memini, semidoctos quosdam Catholicos convertere orationem paullisper volo. Ex paucis quæ hactenus delibavi, colligere isti valent, quo loco habendi sint Auctores illi quorum studere operibus solent, & non tantum ut magistros suspicere. Quam sint Scriptores isti delirantes, impudentesque in universi humani generis Sapientes, inde constat quod a Luthero, a Zvvinglio, ab Hobbesio, a Cumberlando, a Pufendorfio purgatam a superstitione religionem, a barbarie defæcatas litteras, instauratam iuris naturæ scientiam ovantes iactent. Apud novos istos Septentrionis Aristarchos Græciæ, Latiique Sapientes, primi Christianorum Doctores vilescunt, Theologi scholastici stupidi, & trunci sunt. Doctrina divinitus revelata, sin basilice contemnitur, data opera negligitur. Solius naturæ iuris decreta se interpretari gloriantur. Inter hæc vero naturalia decreta eminet *Papatus Romanus*, quem singulis disputationibus interserunt. Huc tandem recidunt illorum maledicta, impotens furor, imposturæ, & convicia tam rustica, quæ vel servum pecus, tunicatumque popellum dedecent. Suppressum in Ecclesia Romana rationis lumen calumniantur tanta impudentia, quæ fidem superat omnem. Et, quoniam hunc præ ceteris clavum tundunt, sub oculos revocare illorum dilemma interest. Barbeyracus, sive quicumque alius sit Auctor præfationis ad librum Doctoris *Bentley* inscriptum, *La Friponnerie laique des pretendus Esprits-forts d'Angleterre* contra libertatem cogitandi Doctoris *Collins* hæc dictatorio stilo gallice scribit *pag. 31.* quæ latine sic verto. *Alterutrum fateantur* (Romani) *necessum est. Aut potiuntur homi-*

mines iure examinandi quæ credunt, aut secus. Si ais, Ecclesia, quæ homines hoc iure privat, falsa, iniusta, tyrannica sit oportet. Si peccant homines credenda discutientes, Ecclesia Romana ad peccandum eos sollicitat, dum foris extantes ad se trahere studet. Ecclesia hæc similis leonum cavernæ, obscuroque carceri est: extra quem oculis opus est, ut eumdem ingrediaris; sed intus extans clausos tenere oculos debes, ne egrediendi voluntas accendatur. His cavillationibus nugivenduli excantant imperitum vulgus, & his calumniis impudentissimis fucum faciunt scitulis etiam nostris. Iure potiuntur homines examinandi credenda, quibus rationabili obsequio subiiciuntur hominum mentes. Quisque in Ecclesia Romana pro modulo suo divinas examinare, & interpretari Scripturas valet. Catholicorum volumina in fidei articulos heterodoxorum mendacia profligant. Ecclesia Romana iudex pro tribunali sedet, ut gliscentes lites, & contrarias interpretationes, post severissima peracta examina, post discussiones, oppugnationes, omnesque humanæ mentis conatus, studia, & industriam, componat, definiatque. Suppressum ne rationis lumen in regno Anglico, Gallico, Germanico, quod supremi iudices sedent, qui lites super varia legum regni interpretatione in dies insurgentes, componant, definiantque, post audita utriusque partis rationum momenta? Quid? Extrinsecus dumtaxat acquiescere isti astringuntur, secus intrinsecus? Quid heinc? Argumentationis confinia iam transilisti. Disputatio nostra est, num suppressum sit rationis lumen in illa Ecclesia in qua nihil credendum proponitur nisi post severum maturumque examen? Quod postea, peracto examine, partes captivare intellectum debeant iudicis definitioni, non infert luminis naturalis suppressionem. Quin contra rectus naturæ ordo præcipit ut iudicium inferioris, superioris iudicio subiiciatur. Provoco Barbeyracos, Pufendorfios, Budæos, omnesque heterodoxos transalpinos, ut respondeant huic interrogationi. Si Christus Dominus nunc, ut olim, federet, non Hierusalem, sed Romæ, si congregato Concilio omnium sectarum, & cuiusque sectæ rationibus, disputationibus, qua voce, qua scriptis auditis, definiret tandem, hanc præ alia sectam veram profiteri religionem, verumque suæ Scripturæ assequi sensum; suppressum ne tum esset rationis lumen? Quid mussitas? Quid hiscis? Deus tum, inquis, iudex esset, qui nec fallere, nec falli valet. Bene habet. Sed hoc tantum infert, quod tu divinæ definitioni submittendo iudicium non errares. Quæstio est, num hæc tui iudicii subiectio divinæ definitioni rectæ rationis usum supprimat, impediatque? Si ais; ergo Protestantes subiiciendo proprium iudicium divinæ revelationi, medio spiritu privato repræsentatæ, rationis lumen extinguunt. Si negas; ergo subiectio iudicii tui, superioris definitioni non supprimit rationis lumen. Quid ad hæc? An cavillari audebis, rationis lumen non supprimi, quando divino iudici mens nostra subiicitur; e contrario vero rectam rationem destrui, si hæc hominis definitioni parere debeat, eidemque fasces submittere? Extincta ergo ratio-

tionis fax in electo populo Iudæorum, quando summis Sacerdotibus, quando Aaroni, Moysi, Salomoni, Davidi, Isaiæ, Ieremiæ, ceterisque Prophetis mentis obsequium præstitum ab illo fuit? Finge, disputandi gratia, Deum constituisse suum Vicarium in terris, qui, post auditas dissidentium partium rationes, quid in hac, quid in illa controversia iustum, quid verum, quid fide credendum, quid reiiciendum sit, definiat. An negabis, hoc fieri a Deo posse? An non factum in electo populo Iudaico? An non factum in Ecclesia christiana, dicam ego loco suo? Positione autem admissa istius iudicis, Dei vices in mundo christiano gerentis, inferri ne iure potest, eiusdem in controversiis componendis definitiones extinguere in litigantibus rationis lumen? Patet ne ad effugium rima aliqua?

VII. Profligato ex hac parte vanissimo sive *Barbeyraci*, sive *Bentley* sophismate, ex altera parte iugulum Lutheranorum, Calvinistarumque perimus, omni ad effugium occlusa ianua. Aut admittendus reipsa in vera Christi Ecclesia est iudex supremus, falli nescius in definiendis religionis articulis, aut in christiana societate tot sunt religiones, quot sunt capita. Doctissimi Catholicorum viri luculentissimis demonstrationibus hanc evicerunt veritatem. Quare actum agerem, si in ea illustranda otio abuterer; potissimum quod obiter, & provocatus hoc de argumento verba facio. Quid quod vel ipse impius *Antonius Collins* in suo sermone de *Libertate cogitandi* evincit, aut *Tolerantismum* omnium sectarum, & ipsum denique *Atheismum* vi examinis Lutherani & Calviniani admittendum; aut Catholicæ Romanæ Ecclesiæ irreformabile iudicium suscipiendum esse? Et, ne quis suspicetur me hæc ex ingenio asserere, referam quæ scribit Barbeyracus in præf. cit. *ad observationes Bentley* pag. 31. *Itaque mirandum haud est* (Catholicos Romanos) *Belgii blanditiis sibi demeruisse* D. Collins. *Viro Protestante egebant* [Catholici Romani] *qui ad ultimos abusus gradus cogitandi libertatem urgeret . . . Hac nixus considerατione* D. Bentley *satis clare indicat variis in locis* (D. Collins) *adlaborasse pro* communione Romana *contra* Protestantes : *ne quid fiat absque consilio*. *Quædam quoque adiicit, quæ suspicandi occasionem præbent, matrem* D. Collins *fuisse* Catholico-Romanam, *quæ filio suæ communionis principia insinuavit*.

VIII. Hæc rescribenda erant, ut orbis litterarius intelligat, quam amœni sint Protestantes nostri. Antonio *Collins* Catholicis opus erat, ut evincerent Ecclesias Lutheranas, & Calvinianas turbas esse acephalas, fanaticas, furentes, cæcas, absque duce, absque capite, absque iudice, absque ordine? Turbas confusione, perturbatione, caligine, & tenebris undique circumfusas? Turbas, in quibus quisque id credit quod proprium sinciput ex Scripturis divinis credendum iudicat? Turbas, in quibus Manichæi, Cerinthiani, Origenistæ, Pelagiani, Ariani, Iconoclastæ, Albigenses, Sociniani, Anabaptistæ, &, quotquot hæreticorum sectæ fuerunt, eruntque, tolerandæ sunt? Impio Antonio *Collins* opus erat Catholicis, ut hoc

hoc evincerent, si vel rudiores, quin vel ipsum catholicæ religionis vulgus has splendidissimas veritates continenter in ore habent? Dicant potius adversarii nostri, Catholicorum caussam adeo esse evidentem, adeo exploratam, ut vel ipsi impii Athei eam agnoscant; contra, Protestantium errores adeo crassos esse, adeo turbulentos, perniciosos, ut vel ipsi impii, in quorum numero sunt *Hobbesius*, & *Collins*, illos derideant, improbentque. Latius hæc trahere instituti mei ratio non sinit. Sæpe e via digredior, Pufendorfii, Barbeyraci, Thomasii, Heinnecii, Budæi, quos refello, intempestivis, nedum falsis, imposturis adversus Catholicos ubique intrusis, & sparsis provocatus, & coactus.

IX. Pauca, quæ in hac prolegomena dissertatione obiter delibavi, summopere confirmant quæ supra dicta sunt, videlicet in universo terrarum orbe sectam haud quaquam reperiri cæciorem, pervicaciorem, & (sit venia verbo) stolidiorem Lutherana & Calviniana. Quod sit dictum absque præiudicio doctrinæ & eruditionis qua in aliis a religione scientiis harum sectarum plurimi præstant. Truncus sit oportet, & statua, qui tum ex Lutheranis, tum ex Calvinistis plurimos viros doctissimos eruditissimosque non suspiceret. At in religionis adversus Catholicos controversiis nec unum me legisse scio quem ipso communi sensu exutum, cæcum, omnia per imposturas, & calumnias, atque ex insidiis agentem non invenerim: quod nemo cordatus negare potest.

X. Colligant heinc Italiæ nostræ saperdæ nonnulli, quantum a via hactenus aberrarunt recta, dum in addiscenda iuris naturalis scientia, omissis limpidissimis fontibus, lutulentissimas Protestantium lacunas adierunt. Plus ex una hac de re S. Thomæ quæstione doctrinæ, quam ex integris Pufendorfii, Heinnecii operibus indepti fuissent. Ex alia parte præiudiciis, & erroribus illorum mentes inquinatæ non essent, neque in religionis fervore adeo tepescerent. Sensim sine sensu istorum librorum lectio quodam erga religionem tepore animos afficit, contemptibilem auctoritatem supremam reddit, & infirmas humanæ mentis vires plus iusto exaltat. Dicteria illa, scommata, vellicationes, derisiones Papatus, Papistarum, &c. quæ in istorum libris passim occurrunt, vestigia in lectorum mentibus imprimunt, queis animus a recta deducitur via; & heinc paullatim languescit fides, caritas extinguitur, & tandem aliquando impietas succedit. Atque illud omnium malorum maximum est, quod sciuli nostri, catholicæ doctrinæ armis denudati, & antequam veræ doctrinæ lumine mens illustrata sit, hæreticorum libros revolvunt, satyras, paræmias, censuras, scommata memoriter addiscunt, & errores ignoranter epotant. Ipse audivi plurimos, cum de fenore in Italia nostra bellum arderet litterarium, inclamantes, divinas Scripturas ad rectæ rationis tribunal exigendas esse, errasse Patres, desipuisse Scholasticos; signatum esse super nostrarum animarum mentes rationis lumen, illud consulendum; nihil iussisse Christum quod non

non ſit lege naturali præceptum. Heinc colligebant, moderatam uſuram haud eſſe prohibitam: quæ graviſſima præiudicia, & iniquas præceptiones e tranſalpinorum hæreticorum lectione didicerant. Pudere autem illos deberet ab hoſtibus ſanandæ infirmitatis pharmaca, & a catholicæ religionis deriſoribus inveniendæ veritatis lumen emendicare. Numquam ergo hæreticorum libri legendi? Legantur, facultate habita, non repugno. Sed prius chriſtianæ doctrinæ fundamenta altius præiaciantur, prius catholici Doctores conſulantur; & poſtea hæretici legantur, tamquam hoſtes, qui inſigni vafritie fucum lectoribus facere ſtudent. Verum, niſi illos refellendi occaſio adſit, ſi illos penitus neglexeris in religionis controverſiis, ſatius tibi erit. Quoniam vix aut controverſiam philoſophicam, aut punctum eruditionis tractare infenſiſſimi hi hoſtes conſueſcunt, quin religionis cauſſam, & Papatum eidem immiſceant, & impoſturas calumniaſque fide mala excogitatas interferant, ac Catholicorum privatorum abuſus, vitia, & corruptelas in ipſam Romanam Eccleſiam regerant. Porro imperiti lectores, haud ſuſpicantes tantam in filiis ancillarum fraudem, calumnias pro veritatibus deglutiunt, illorumque fucis, & artificiis non raro capiuntur. Tuta ergo res erit nullum cum iſtis habere commercium.

L I.

LIBER PRIMUS

DE IURE NATURAE, ET GENTIUM, DEQUE POSITIVO DIVINO, ET HUMANO.

DISSERTATIO PRIMA.

DE HOMINIS OFFICIIS, SEU DE ACTIONIBUS HUMANIS.

CAPUT I.

De Deo, & homine, quatenus sunt iuris naturæ principia. S. Thomæ doctrina, qua exacta hominis idea refertur, & fundamenta moralitatis præiaciuntur. Eorum quæ de origine entium moralium scribit Samuel Pufendorfius, *examen.*

I. PRæpotens universi conditor Deus, quemadmodum omnia ex nihilo creavit omnipotentia summa, ita sapientia infinita res omnes tum invicem, tum ad seipsum mirabili ordine disposuit, atque ordinavit. Res omnes ratione destitutas, ceu partes componentes hoc universum, concinna harmonia aptavit, easdem hominis servituti commodoque subiecit, hominem sibi arctiori vinculo devinxit, atque omnia tandem in suæ omnipotentiæ, & providentiæ manifestationem direxit. Ordo iste regula est, & mensura actuum humanorum, seu moralium. Actus quippe isti sunt moralitatis, seu bonitatis, & malitiæ subiectum, cui insunt modi isti morales. In hocce porro ordine ius naturæ, ad quod, ceu ad amussim, hominum officia revocantur, & a quo diriguntur, situm est. Hinc apparet, Deum ut primum, hominem ut secundum, principia esse naturæ iuris. Ordo enim qui elucet in rebus omnibus, a Deo est, sicuti res ipsæ quibus inest. Actus vero humani ab hoc ordine dirigendi, & recta ratio ipsa dirigens ab homine proficiscuntur. Homo, ratione præ ceteris istius universi creatu-

turis ornatus, tria respicit; Deum quem colit; seipsum regendum, moderandumque; ceteras creaturas rationales, quibuscum societatem componit. En universum regnum iure naturæ dirigendum, & in Dei, a quo omnia proficiscuntur, gloriam ordinandum.

II. Hæc omnia explicat Angelicus Doctor perspicuitate summa. Clamabunt Pufendorfiani, Thomasiani, Heinneciani, VVolfiani, nos, ratione domi relicta, auctoritate armatos in campum progredi. Sed falluntur eruditi homines. Nos AQUINATIS nostri doctrinam non ideo in medium afferimus, ut eidem fasces illi submittant; sed ut illorum pudibundam iactantiam, qua sibi iuris naturæ scientiam vendicant, retundamus; ut discant, &, velint nolint, fateantur, hanc provinciam unum S. Thomam felicius exornasse, ac uberius, non dicam Lutheranis, & Calvinianis, qui eam erroribus crassissimis respersere, sed ceteris omnibus qui aut præcessere, aut secuti post ipsum sunt, illustrasse. Hæc autem, tamquam fundamenta iuris naturæ, & moralitatis, præmittit S. Thomas Aquinas in *Lib. I. Eth. lect.* 1.

III. „ Sapientis est ordinare: cuius ratio est, quia sapientia est potissima perfectio rationis, & cuius proprium est cognoscere ordinem. Nam, si vires sensitivæ cognoscunt res aliquas absolute, ordinem tamen unius rei ad aliam cognoscere, est solius intellectus, aut rationis. Invenitur autem duplex ordo in rebus. Unus quidem partium alicuius totius, seu alicuius multitudinis ad invicem, sicut partes domus ad invicem ordinantur. Alius est ordo rerum in finem: & hic ordo est principalior quam primus. Nam, ut Philosophus dicit in undecimo Metaph. ordo partium exercitus ad invicem est propter ordinem totius exercitus ad ducem. Ordo autem quadrupliciter ad rationem comparatur. Est enim quidam ordo quem ratio non facit, sed solum considerat; sicut est ordo rerum naturalium. Alius autem est ordo quem ratio considerando facit in proprio actu; puta, cum ordinat conceptus suos ad invicem, & signa conceptuum, quæ sunt voces significativæ. Tertius autem est ordo quem ratio considerando facit in operationibus voluntatis. Quartus autem est ordo quem ratio considerando facit in exterioribus rebus, quarum ipsa est causa, sicut in arca, & domo. Et quia consideratio rationis per habitum perficitur; secundum hos diversos ordines, quos proprie ratio considerat, sunt diversæ scientiæ. Nam ad Philosophiam naturalem pertinet considerare ordinem rerum quem ratio humana considerat, sed non facit; ita quod naturali Philosophia comprehendamus & Metaphysicam. Ordo autem quem ratio considerando facit in proprio actu, pertinet ad rationalem Philosophiam, cuius est considerare ordinem partium orationis ad invicem, & ordinem principiorum ad invicem, & ad conclusiones. Ordo autem actionum voluntariarum pertinet ad considerationem moralis Philo-

„ losophiæ. Ordo autem quem ratio considerando facit in rebus exterioribus con„ stitutis per rationem humanam, pertinet ad artes mechanicas. Sic moralis Philo„ sophiæ, circa quam versatur præsens intentio, proprium est considerare opera„ tiones humanas, secundum quod sunt ordinatæ ad invicem, & ad finem. "

IV. His principiis universim constitutis in homine, suam disputationem sistit Angelicus Doctor, eumque considerat, prout est & iuris naturæ, & moralitatis veluti fundus. His quippe verbis, omni sublato medio, suam persequitur orationem. „ Dico autem operationes humanas, quæ procedunt a voluntate hominis secun„ dum ordinem rationis. Nam, si quæ operationes in homine inveniuntur quæ „ non subiacent voluntati, & rationi, non dicuntur proprie humanæ, sed natura„ les; sicut patet de operationibus animæ vegetativæ, quæ nullo modo cadunt „ sub consideratione moralis Philosophiæ. Sic igitur subiectum moralis Philosophiæ „ est operatio humana ordinata in finem, vel etiam homo, prout est voluntarie „ agens propter finem. Sciendum est autem, quod, *quia homo naturaliter est ani„ mal sociale*, utpote qui indiget ad suam vitam multis, quæ sibi ipse solus præ„ parare non potest, consequens est quod homo naturaliter sit pars alicuius mul„ titudinis, per quam præstetur sibi auxilium ad bene vivendum, quo quidem au„ xilio indiget ad duo. Primo quidem ad ea quæ sunt vitæ necessaria, sine qui„ bus vita transigi non potest: & ad hoc auxiliatur homini domestica multitudo, „ cuius est pars. Nam quilibet homo a parentibus habet generationem, & nutri„ mentum, & disciplinam. Et similiter singuli, qui sunt partes domesticæ fami„ liæ, se invicem iuvant ad necessaria vitæ. Alio modo iuvatur homo a multi„ tudine, cuius est pars, ad vitæ sufficientiam perfectam, scilicet ut homo non „ solum vivat, sed & bene vivat, habens omnia quæ sibi sufficiant ad vitam. Et „ sic homini auxiliatur multitudo civilis, cuius ipse est pars, non solum quantum „ ad corporalia, prout scilicet in civitate sunt multa artificia, ad quæ una do„ mus sufficere non potest; sed etiam quantum ad moralia, in quantum scilicet „ per publicam potestatem coercentur insolentes iuvenes metu pœnæ, quos paterna „ monitio corrigere non valet. Sciendum est autem, quod hoc totum quod est civilis „ multitudo, vel domestica familia, habet solum unitatem ordinis, secundum quam „ non est simpliciter unum: & ideo pars eius totius potest habere operationem, quæ „ non est operatio totius; sicut miles in exercitu habet operationem quæ non est „ totius exercitus. Habet nihilominus & ipsum totum aliquam operationem quæ „ non est propria alicuius partium, sed totius: puta conflictus totius exercitus, „ & tractus navis est operatio multitudinis trahentis navim. Est autem aliquod to„ tum quod habet unitatem non solum ordine, sed compositione, aut colligatio„ ne, vel etiam continuitate, secundum quam unitatem est aliquid unum simpli„ citer. Et ideo nulla est operatio partis quæ non sit totius. In continuis enim

„ idem

„ idem eſt motus totius, & partis: & ſimiliter in compoſitis, & colligatis operatio partis principaliter eſt totius. Et ideo oportet quod ad eamdem ſcientiam pertineat talis conſideratio & totius, & partis eius. Non autem ad eamdem ſcientiam pertinet conſiderare totum quod habet ſolam ordinis unitatem, & partes ipſius. Et inde eſt quod moralis Philoſophia in tres partes dividitur: quarum prima conſiderat operationes unius hominis ad finem, quæ vocatur Monaſtica. Secunda autem conſiderat operationes multitudinis domeſticæ, quæ vocatur Oeconomica; tertia autem conſiderat operationes multitudinis civilis, quæ vocatur Politica &c.“

V. Hæc pauca ex plurimis quæ ibi perſequitur Doctor ſanctus, reſcribere volui. Ut autem ſpiſſam novatorum caliginem fortius diſſipem, mea refert nonnulla alia ex eodem S. Thoma tranſcribere, quibus hi tres hominis ordines, ſeu reſpectus explicantur, & pax mutua, bello ſublato, inculcatur. Hæc porro ANGELICUS in *cap.* XIV. *Ioann. lect.* 7. ſcribit. „ Sciendum eſt, quod pax nihil aliud eſt quam tranquillitas ordinis: tunc enim aliqua dicuntur pacem habere, quando eorum ordo inperturbatus manet. In homine autem triplex eſt ordo, ſcilicet hominis ad ſeipſum, hominis ad Deum, & hominis ad proximum: & ſic triplex pax in homine. Quædam intrinſeca, ſecundum quam pacificatur ſibi ipſi abſque perturbatione virium. Pſal. CXVIII. *Pax multa diligentibus* &c. Alia eſt per quam homo pacificatur Deo, totaliter eius ordinationi ſubiectus. Rom. V. *Iuſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Tertia eſt pax ad proximum. Hebr. XII. *Pacem ſequimini cum omnibus Sanctis, & ſanctimoniam.* Sed notandum, quod in nobis tria ordinari debent, ſcilicet intellectus, voluntas, & appetitus ſenſitivus: ut videlicet voluntas dirigatur ſecundum mentem, ſeu rationem; appetitus vero ſenſitivus ſecundum intellectum, & voluntatem. Et ideo Auguſtinus in Lib. de verb. Dom. pacem Sanctorum definiens dicit: *Pax eſt ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, amoris vinculum, conſortium caritatis*: ut ſerenitas mentis referatur ad rationem, quæ debet eſſe libera, non ligata, nec abſorpta aliqua inordinata affectione; tranquillitas animi referatur ad ſenſitivam, quæ debet a moleſtatione paſſionum quieſcere; ſimplicitas cordis referatur ad voluntatem, quæ debet in Deum obiectum ſuum totaliter ferri; amoris vinculum referatur ad proximum; conſortium caritatis ad Deum. Hanc autem pacem hic Sancti habent, & habebunt in futuro: ſed hic quidem imperfecte, quia nec ad nos, nec ad Deum, nec ad proximum pacem ſine perturbatione aliqua poſſumus habere; ſed in futuro habebimus eam perfecte, quando ſine hoſte regnabimus, ubi numquam poterimus diſſentire. Et utramque hic Dominus nobis promittit. Primam, cum dicit: *Pacem relinquo vobis*, in hoc ſcilicet ſæculo, ut hoſtem vincatis, & ut invicem diligatis; quod eſt quaſi teſtamentum ſervandum nobis ſtatutum a Chri-

„ sto Eccli. xlv. *Statuit illi testamentum pacis, & Principem fecit eum.* Sicut Augustinus dicit, non poterit ad hereditatem Domini pervenire qui testamentum eius noluerit observare; nec potest concordiam habere cum Christo qui discors voluerit esse cum Christiano. Secundam vero, cum dicit: *Pacem meam do vobis*, scilicet in futuro. Isai. ult. *Declinabo super eam* (scilicet Hierusalem cælestem) *quasi flumen pacis.* "

VI. En tibi hominis, quatenus & principium est naturæ iuris, & subiectum ab ipso iure dirigendum, delineatam imaginem, accitis & ab ipsa morali Philosophia, & ab ipsa divina Theologia coloribus. Erumpant Lutherani, & Calviniani omnes iuris naturæ interpretes, suamque virgam censoriam extendant in hæc quæ ex AQUINATE recitavi. Est ne hic quidquam censura dignum? Immo quid hic quod illorum non retundat audaciam? Paucis verbis plurima docet Doctor sanctus, sed tanta perspicuitate, nitore, & facilitate, ut in admirationem lectorem rapiat. Quid, quando ex illius secunda parte Summæ omnes humanas facultates, intellectum, voluntatem, ceterosque appetitus, & quæ inde proficiscuntur vitia, & virtutes explicabo? Et Lutherani, Calvinianique Scriptores iuris naturæ illustrationem sibi, iactatione plusquam thrasonica, asserere audent?

VII. Et, ne gratis hæc dixisse videar, expendam quæ de origine entium moralium fuso sermone exponit Samuel Pufendorfius *Lib. I. cap. 1. de I. N. & G.* Et quæ de rebus ipsis absolute acceptis scribit Ricardus Cumberlandus *cap. 1. tract. de legib.* Quæ ibi verborum farragines, qui rerum aggestus, quæ confusio, quæ rerum indigesta moles? Pufendorfius caput 1. laudatum in 23. §§. tribuit. De origine entium moralium, eorumque diversitate inscriptum caput est; & de hac origine vix ibi sermo est. Siquidem moralium entium fontes sunt intellectus, & voluntas humana, seu voluntarium, & liberum. Igitur ista duo distincte explicanda erant, cum proximæ entium moralium origines sint. Et reipsa Theologi catholici, qui via, & ratione incedunt, primum de voluntario, post de libertate, & tandem de moralitate agunt. Quatuor nos veluti entium genera, seu quatuor modos in ente consideramus: primum physicum, alterum voluntarium, tertium liberum, quartum moralem. En paucis rem totam expressam. Quod autem has entis affectiones appelles, aut modos, aut accidentia, quæstio metaphysica est nullius momenti. Pufendorfius §. 4. ova ponit infra excutienda sui gravissimi erroris; nempe, moralitatem haud esse actionibus intrinsecam; sed unice ex arbitrio entium intelligentium suam nancisci existentiam: quem errorem mox profligabo. Hæc moralia entia tribuit ille in classes quatuor, quas appellat *statum*, *personam moralem*, *qualitatem*, & *quantitatem*. Statum vocat *ens morale suppostititium ob analogiam, quam habet cum spatio*. §. 6. Nonnulli sciculi, cum quid simile in Scholasticis offendunt, commotum stomachum, contusas ex vocum barbarie aures clamant; deliciantur vero, cum eiusmodi

modi elegantes formulas legunt in eruditissimo Pufendorfio. Plura ibidem congerit de loco, de spatio, de tempore tanta confusione, & verborum involucro, ut vix legi queant. Integros insumit §§. ut exponat *statum* hominis alterum esse absolutum, alterum erga alios homines; alium esse statum pacis, alium belli. Advertit, pacem aliam esse communem respectu omnium hominum, aliam esse peculiarem expresso fœdere initam; aliam *internam* inter membra eiusdem Reipublicæ, aliam *externam* erga alios extra Rempublicam. Bellum aliquod est *commune* inter omnes homines; aliquod *particulare*, quod certi homines gerunt: & est vel *internum*, seu civile; vel *externum*. Iterum §. 9. *statuum* partitionem resumit, admonetque, aliquos status adiunctam *intensionem*, vel *remissionem* existimationis habere. Posterius genus *status* §. 10. dividit in *iunioratum*, & *senioratum*, in *maiorennitatem*, & *minorennitatem*.

VIII. Post explicationem entium moralium, quæ ad spatium analogum pertinent, §. 12. exponit illa entia moralia quæ per analogiam ad substantias concipiuntur, suntque *personæ morales simplices*, vel *compositæ*, *publicæ*, vel *privatæ*. Personæ publicæ vel sunt *politicæ*, vel *ecclesiasticæ*. Privatas personas distinguit 1. ex negotio, quæstu, aut artificio, circa quod quis est occupatus. 2. ex conditione, qua quis utitur in civitate, in qua alius civis, alius inquilinus, alius peregrinus. 3. ex familia, in qua ille mariti, patris, heri, hæc uxoris, iste filii, vel servi personam sustinet. 4. ex stirpe, unde homines nobiles, & plebeii appellantur. §. 13. *personas morales compositas* dividit in *publicas*, & *privatas*, *sacras*, & *politicas*. Sacras rursus partitur in generales, ut Ecclesia catholica est; & speciales, ut Concilia, Consistoria, Synodi, Presbyteria. Simili partitione distribuit personas politicas. §. 14. gradus recenset, quos eadem persona sustinere valet, nempe domi patrisfamilias, in curia senatoris, in foro advocati, in aula consiliarii. §. 15. admonet, personarum moralium umbras reperiri, & simulacra: unde factum est ut personæ vocabulum scena sibi peculiariter vendicet. Fictæ personæ notionem in eo sitam asserit, ut alterius seriæ personæ gestus, habitusque referat. De more perperam intrudit Petrum Alexandrinum Episcopum, probantem baptismum ab Athanasio puero inter ludendum collato; & ritum quo Sanctorum Albo accensentur servorum Dei animæ. §. 16. a personis ad res transit, quas in primæva communione homo suis usibus applicabat; at, partitione illarum facta, quisque de re sua, excluso quocumque alio, disponit. Res autem solam denominationem extrinsecam subeunt, quatenus iuris obiectum constituunt. Hactenus, inquit §. 17. de entibus moralibus quæ concipiuntur ad analogiam substantiarum; nunc autem disputandum de iis est quæ formaliter sunt modi: quos modos distribuit in *affectivos*, & *æstimativos*. Secundum illos personæ certa ratione affectæ intelliguntur; secundum hos personæ, & res æstimari aptæ sunt. Illi vocabulo *qualitatis*, hi *quantitatis*, latissime

accepto, veniunt. Has qualitates dividit in *formales*, & *operativas* : illæ non ordinantur ad actum, sed subiecto tantum conveniunt. Operativam qualitatem dividit in primam, & secundam. Illa concipitur, prout res apta est ad actum : & est vel *interna*, vel *externa* ; quam etiam dicere possis *patibilem qualitatem moralem*. Secunda est quæ oritur a prima. §. 18. inter attributa moralia recenset titulos, puta *Serenissimum*, *Eminentissimum*, *Illustrissimum* &c. Plura de his titulis congerit, quæ prætereo. §. 19. qualitates operativas morales in *activas*, & *passivas* dividit. Illarum species sunt *potestas*, *ius*, & *obligatio*. Potestas est qua quis legitime quidquam moraliter agere valet : quæque duplex est, *perfecta*, & *imperfecta*. Rursus respectu subiecti potestas ista dividitur in *personalem*, & *communicabilem*. Illa subsistit in persona, qualis est mariti in uxorem; hæc alteri communicari pro arbitrio potest. *Iuris* vocabulum, inquit §. 20. valde ambiguum est. Ius istud inter qualitates *activas*, & *passivas* collocat, seu utrisque accenset. *Obligationem* exponit §. 21. per quam quis præstare, aut admittere, vel pati quid necessitate morali tenetur. Dantur enim, inquit, *qualitates patibiles*, *quæ certo modo iudicium hominum afficere intelliguntur*. §. 22. de *quantitatibus moralibus* sermonem instituit. Quantitas in rebus dicitur *pretium*, in personis *æstimatio*. Tandem §. 23. concludit, quod entia moralia, sicut impositioni suam debent originem, ita ab eadem suam aut stabilitatem, aut mutationem suscipiunt.

IX. Paucis perstringere specimen eorum volui quæ tribus supra viginti paragraphis Samuel Pufendorfius fuso calamo in capite veluti præliminari ad ius naturæ, & gentium præmittit. Selectiora vocabula, elegantiores phrases, doctrinas profundiores, magisque reconditam eruditionem in apricum ex tanto Auctore educere studui. Quod si antiquata vocabula, barbaræ phrases, ineptæ doctrinæ, futilis eruditio tibi videntur, quæ compendiaria oratione dedi; quid, si illa in fonte legeres? Opus haud est ut evincam, summum hunc Lutheranum Doctorem omnia susdeque permiscere. Res ipsa loquitur. Illius oratio adeo strigosa, & implexa, distinctiunculæ adeo vanæ, doctrinæ adeo disparatæ, ordo tam perturbatus, ut legi absque ingenti fastidio nequeant. Quæ ad Politicam, ad civile regimen, & procurationem spectant, cum actuum humanorum moralitate, seu malitia, & bonitate confundit. In prolusione ad ius naturæ & gentium ea explicanda suscipit, & quidem fuso calamo, quæ sunt externi quidam ritus, & gradus, quos ius civile invexit : & ICti suis in locis præfata omnia eleganti oratione, ordineque perspicuo declarant. Et hi sunt illi PUFENDORFII, qui buccis inflatis ad sidera extolluntur? Hi sunt quos *Bruckerus*, *Budæus*, *Thomasius*, *Barbeyracus* veluti e cælo delapsos esse iactant ad iacentem iuris naturalis scientiam erigendam, illustrandamque, ad Scholasticorum barbariem, ignorantiam, & non tantum stupiditatem eliminandam? Hi sunt Platones, Panætii, Terentii, Tulliique septentrionales, qui singulis paginis Theologis scho-

scholasticis inscitiam, gerras, chimæras, confusionem, barbariemque exprobrant? Et tamen quis Scholasticorum, qui ius naturæ & gentium illustrarunt, tanta confusione, tanta rerum perturbatione scripsit, ac Pusendorfius ille vir summus in ipso ingentis operis vestibulo?

X. *Ricardus Cumberlandus* & ipse prolegomena præmittit ad suum *de legibus naturæ tractatum*. Sub initium sibi blanditur, meliorem præ ipso *Hugone Grotio* reperiisse methodum leges naturales investigandi. Nam Grotius ex effectis manifestis naturales leges colligit; *Cumberlandus* e contrario caussas ipsas, unde leges istæ proficiscuntur, dispicit. De *Cumberlandi* doctrina plura infra. Unum in præsens animadverto, videlicet opus istud tam lutulento stilo, tantaque obscuritate scriptum esse, ut, sua veluti rubigine exesum, natalitiis tenebris sepultum iacuisset, nisi *Barbeyracus* e Latino in Gallicum idioma vertisset, notisque illud exornasset. Quæ tamen enarrationes non minuunt, sed Auctoris errores, ut mox videbimus, augent.

CAPUT II.

Ricardus Cumberlandus *ad benevolentiam singulorum hominum erga alios homines, ad propensionem propagandæ stirpis, ad cerebri humani magnitudinem, ad eiusdem inclinationem ad venerem non limitatam tempori, ad ampliora vasa spermatica omnes revocat naturales leges. Hi, & alii errores profligantur.*

I. RIcardus Cumberlandus Anglus, Ecclesiæ Romanæ iuratus hostis, *nihil infensius* (inquit *Payne* eiusdem vitæ scriptor) *detestabatur quam Papismum*; *nihil altius illius animum exulcerabat quam quæ huic Ecclesiæ favere videbantur*. Numquam illi de hac Ecclesia sermo erat quin eius odium, fractis aggeribus, excandesceret; tametsi in ceteris negotiis temperato animo esset. Cum Carolus II. thronum occupavit, tanto correptus timore fuit, ne schismatica Anglicana Ecclesia in sinum Romanæ matris suæ rediret, ut mortifera febris eum invaserit. Celebris fuit hypocrita, qui ore religionis tuendæ studium iactans, morum pravitate eam fœdabat. Hæc pauca delibare volui, quoniam, inquit Aristoteles *Lib. I. Ethic. cap.* 1. atque eiusdem interpres S. Thomas, summopere scire interest qui sint mores illius qui de morum honestate scribit.

II. In hominis itaque benevolentiam, ceu in primam originem, & fundamentum, naturæ iuris decreta revocat novus iste Philosophus. Illius verba in medium

dium adducenda, ne quidquam per exaggerationem dictum appareat. In titulo cap. 1. *Leges naturæ omnes ad unam de benevolentia erga rationales omnes reducuntur*. Deinde ipso primo capite *pag.* 4. hæc præmittit : *Sufficiet nobis in opusculi huius initio lectorem monuisse, totam moralis Philosophiæ, legumque naturalium doctrinam in observationes naturales, omnium experientia notas, aut in conclusiones a vera Physiologia agnitas & stabilitas, ultimo resolvi*. Nonne firmissima hæc sunt iuris naturæ fundamenta? Meditationes quibus vi Physiologiæ explicantur corporum naturalium phœnomena, origines sunt in quas ultimo tota moralis Philosophiæ, & legum naturalium doctrina resolvitur? Sed ultra pergamus. Hoc eodem *cap.* 1. *pag.* 5. §. 4. totius doctrinæ suæ propositionem præiacit his verbis. „ Quamquam „ autem innumera sint quæ e cognitione universi desumi possint in materia parti- „ cularium dictaminum, ad mores formandos dirigentium; visum est tamen pauca „ tantum, eaque generalissima seligere quæ generalem, quam initio proposui, legum „ naturæ descriptionem aliquatenus explicent, & in unico dictamine, omnium legum „ naturalium parente, paullo apertius continentur. Illud autem ita se habet. „ *Benevolentia maxime singulorum agentium rationalium erga omnes statum constituit* „ *singulorum, omniumque benevolorum quantum fieri ab ipsis potest felicissimum;* & „ *ad statum eorum, quem possunt assequi, felicissimum necessario requiritur; ac pro-* „ *inde commune bonum erit suprema lex*. “ Quam hæc propositio, quæ totius fere capitis doctrinam continet, sit implexa, atque obscura, nemo non videt. Nec clarior est explicatio quam continuo Auctor exhibet. Nomine *benevolentiæ*, non quamcumque volitionem languidam, & emortuam, quæ nihil pariat, sed efficacem, cui effectus respondeat, se intelligere declarat. Illius interpretes *Maxvvll*, & *Barbeyracus* mutuo pugnant in interpretanda hac voce *benevolentia*. Ille quippe hoc pacto argumentatur. Tametsi actiones alicuius individui in bonum commune, atque totius humani generis felicitatem tendant, non propterea consequitur propriam ipsius individui felicitatem illas procurare. Deinde animadvertit, *Cumberlandum* hac voce *benevolentia* modo instinctum quo ad amandum alios ducimur, modo actiones quæ ex eodem instinctu proficiscuntur, intelligere: quo in sensu concludit accipi generalem naturæ legem minime posse. Barbeyracus in suis enarrationibus ad Cumberlandum refutat interpretem Anglum, nempe *Maxvvll*, aitque ineptas esse quas opponit difficultates. Contendit Barbeyracus, *Cumberlandum* hanc propositionem evidenter demonstrasse: Benevolentia universalis magis magisque promovet possibilem felicitatem generis humani: ergo magis magisque promovet possibilem felicitatem huius, aut illius individui. Ignorantiæ arguit Anglum interpretem, quod in quæstionem vocaverit sensum in quo Cumberlandus benevolentiam accipit. Luce quippe meridiana clarius, inquit, est, Auctorem nostrum *benevolentiæ* nomine actum liberum voluntatis nostræ, cognitione, deli-

deliberationeque productum, intelligere. Nec ipse inficior, Cumberlandum nomine benevolentiæ non raro amorem deliberatum accipere. At non minus certum est sæpe etiam cum naturæ instinctu benevolentiam confundere. Comparat siquidem *cap.* 11. *§.* 22. hanc benevolentiam amori illi quo animantia ad propagandam speciem feruntur. *Ego* (inquit) *tantum adiiciam, manifestum admodum esse, animalia hoc modo in alterius sexus, & prolis amorem impelli, atque adeo angustam φιλαυτίαν exui, qua semel sepofita facile ducuntur ad alia, atque alia adamanda, donec amor tandem omnia congenera ob naturæ similitudinem complectatur; atque adeo in communi animantium natura fundatum esse illud, quod multiplici experientia observatum est, homines post susceptam prolem pacis esse amantiores, & propensiones ad prolem suscipiendam omnes ad pacis amorem disponere.*

III. Ut ab ultimis verbis incipiam, quis crederet, Scriptorem hunc adeo potuisse desipere, ut cum ipsa manifesta experientia pugnare ausus fuerit? Imporens ille amor quo homines ad concubitum cum mulieribus abripiuntur, primum est legum naturalium principium? Eiusmodi amor quo individua multiplicantur, unice bonum commune spectat? Iuvenes illi qui puellarum amore succensi, contemptis legibus tum naturalibus, tum divinis, humanisque, nullum non movent lapidem, ut libidinem expleant, numquid bonum promovere commune student? Numquid iuvenes isti propagandæ stirpis benevolentia aguntur? Tali ne commercio societas coalescit? An non & religionis, & societatis leges similem congressum quam severissime vetant? Nihil itaque tam falsum quam quod scribit Cumberlandus, *propensiones* nempe *ad prolem suscipiendam omnes ad pacem disponere. Idque in communi animantium natura fundatum esse.* Oppositum experientia docet. Propagandæ prolis amor animantia ipsa, nedum homines, suspiciosa, zelotypa, anxia, & belligera efficit. Nonne gallus, gallinarum multitudine stipatus, si occurrentem, atque in suas amasias ingredientem gallum videt, eum confestim aggreditur, nec a conflictu desistit, donec aut victus iaceat, aut victor evadat? Similia in ceteris animantibus plus minusve conspicimus. Evidens itaque est, perridiculum esse *Cumberlandi* effatum, videlicet *propensiones propagandæ stirpis pacifica efficere animantia.*

IV. At non minus festiva est, & ridicularia altera eiusdem propositio, scilicet *homines post susceptam prolem pacis esse amantiores.* Quin nihil magis hominem anxium, turbulentum, cavillatorem, usurpatoremque efficit, quam prolis multitudo. Quas angustias sustinet paterfamilias ut filiabus provideat, ut filios patrimonio ditet? Quæ bella passim aliquis non suscitat, ut vicinorum bona capiat, quibus filios opulentos reddat? Amor itaque propagandæ stirpis non pacem, non concordiam, sed rixas, discordias, bella, homicidia parit. Amor iste non bonum commune, sed privatum, summo impetu anhelat. Quid, si diffidia provinciarum,

regnorumque calamitates, quas amor multiplicandæ prolis, seu amor explendæ libidinis peperit, oratione complecterer? At sunt hæc omnibus nota. *Bonum commune* hominibus lex suprema? Utique bonum commune est id in quod hominum actiones tendere debent. Sed vi illius benevolentiæ, de qua loquitur Anglus iste, nihil homines minus deliberate curant quam commune bonum. Extra mentem raptus fuerit oportet *Cumberlandus*, dum talia scripturiebat. Bonum quippe proprium est quod homines agit, & sibi mancipia efficit. Boni proprii amor dominatur, imperat, iubet. Huc studia, curæ, molimina omnia tendunt. Omnes suam propriam, non communem felicitatem quærunt; &, ut beati evadant, miseri efficiuntur.

V. Sed alia quæ hoc eodem *cap.* 11. *Cumberlandus* scribit, examinanda occurrunt. Iam sub initium *cap.* 1. monuit, ut vidimus supra, legum naturalium doctrinam in naturales corporum observationes a Physiologia agnitas resolvi. Quod ut evincat, *cap.* 11. *§.* 23. inquit. „ Postulat methodi nostri ratio ut nunc nonnulla expendamus quæ hominum corporibus propria sunt, ut videamus, an non illa homines ceteris animalibus aptiores faciant ad benevolentiam mutuam inter se exercendam, atque adeo ad societates magis amicas constituendas. " Proprium autem hominis esse scribit ingens cerebrum, cuius virtute homines ad pacem, ad societatem aptiores esse contendit, his verbis. „ Cerebri magnitudo insignis est in proportione sui corporis, ut habet Aristoteles. Et, ut plurimum homo duplo plus cerebri habet quam bos, nempe ad librarum quatuor, vel quinque pondus. Inde vero sic ratiocinandum esse puto. Corporis humani mediocris pondus non assurgit ultra quartam partem ponderis corporis bovini; & tamen duplo plus cerebri ei concessum est in regimen tantilli corporis. Inde sequitur, octuplum cerebri datum esse ad regendum æquale pondus membrorum. Ipse etiam comperi, corpora ovium maiorum, & porcorum corpora pondere corpus humanum æquare. Eorum autem cerebrum tantum octavam circiter partem habere ponderis cerebri humani .... Ex his autem sponte sua hoc sequitur, maiorem & molem, & vim cerebri, quæ in homine conspicitur, ei naturaliter inservire, ut multiplicem actuum, seu motuum varietatem inde pendentem diligentiore deliberatione, consilio, & cura (qui usus sunt cerebri peculiares) dirigat. Hoc autem fieri nequit, quam sibi maximum proponendo, commune nempe universi, bonum, entium vero rationalium præcipue; & optima media commodissima ratione sollicitando, idest, efficaci benevolentia rationales sibi omnes devinciendo .... In avibus aliquot, & piscibus cerebri quantitas adeo exigua est, ut ab oculorum suorum mole & pondere æquetur, quandoque etiam superetur ... nec his tamen hoc deest ingenii, ut pacate agant cum animalibus sui generis. Quanto minus hoc deesse potest (salva ipso- „ rum

„ rum felicitate) hominibus universim, qui amplissimis agendæ cognitionis instru-
„ mentis donantur; præsertim cum in cerebri usu ad prosecutionem veri, bonique
„ maximi, maxima pars felicitatis humanæ consistat? "

VI. Hoc itaque est istius Britanni Philosophi ratiocinium. Homines exercendæ benevolentiæ adversus sui similes, & ad ineundam cum eisdem societatem aptiores sunt ceteris animantibus, quod illorum cerebrum superet in magnitudine aliorum animantium cerebra. Et hoc unum ex principiis est quibus refutat Thomam Hobbesium, inquientem, *homines ursis, lupis, & serpentibus esse ferociores: statum eorum naturalem esse statum belli omnium in omnes: nullam inter eos esse naturam boni, vel mali publici, antequam civitates constituantur; adeoque nullam eiusmodi boni notitiam, nullum eius oppositum.* Quod ut evincat Hobbesius, hanc inter ceteras affert rationem *Leviath. cap.* XV. Bruta inter iniuriam & damnum non distinguunt: itaque, quamdiu bene sibi est, ceteris non invident. Homo autem tunc maxime molestus est, quando otio, opibusque maxime abundat: tunc enim sapientiam suam in regentium actionibus reprehendendis ostentare amat.

VII. Ut hunc errorem Cumberlandus refellat, præ aliis rationibus unam opponit ex cerebri magnitudine arcessitam. Unde autem colligit Cumberlandus, hac cerebrum præditum esse prærogativa, qua societas, & mutua benevolentia homines inter promoveatur, & custodiatur? Quam istius effectus rationem assignat? Nullam omnino. Nos contra habemus, unde istius principii falsitatem ostendamus: Nam, si illud consisteret, inde sequeretur, homines maiori ornatos cerebro aptiores, & efficaciores esse ad benevolentiam, & societatem exercendam, promovendamque. At frequenter evenit, ut magni genii, sapientioresque nequiores, turbulentioresque, pacis, & societatis violatores sint. Quomodo scit Cumberlandus, mentem hominis ita pendere ex ingentiore cerebri quantitate, ut nequeat arcta, & vehemens *benevolentia* haberi sine ingenti cerebro? *In avibus*, inquit, *& piscibus cerebri quantitas adeo exigua est, ut oculorum suorum mole, & pondere æquetur, quandoque etiam superetur: nec his tamen hoc deest ingenii, ut pacate agant cum animalibus sui generis.* Hoc exemplo confirmat suum principium, ex maiore cerebri quantitate arctiorem proficisci benevolentiam, & societatem. Verum, hoc admisso principio, consequitur, eiusmodi pisces, & aves, parvulo instructas cerebro, minus aptas esse ad pacem, & benevolentiam. Et tamen, Cumberlando iudice, pacate una vivunt pisces eiusdem speciei. At, inquit Auctor *Bibliothecæ ratiocinatæ Tom.* XXXII. *art.* 4. cur pisces isti, qui tanta benevolentia mutuo sese complectuntur intra eamdem speciem, bello semper ardent contra alios alterius speciei? Cur mutuo se se devorant, deglutiuntque? Duplici ne cerebro instructi sunt? Uno, quo sui similes diligant, in eosque benevolentiam exerceant; altero, quo ceteros dissimiles hostiliter persequantur? Errores itaque *Hob-*

besii

besii crassis aberrationibus labefactare infelici conatu nititur *Cumberlandus*. Non inficior, plura contra eumdem opponere principia vera ; sed tot erroribus hæc permixta sunt, ut, si ille per prærupta, hic per anfractus ambulet. Quod ut evidentius lector colligat, alterum transcribo ex hocce Philosopho *Cumberlando* principium, quo utitur adversus *Hobbesium*, ut inde evincat, mutuam inter homines benevolentiam originem esse unde leges naturales dimanant.

VIII. Principium istud eruit Cumberlandus ex inclinatione ad propagandam speciem. Inquit enim *cap. cit.* §. 28. „ Ad indicium igitur quartum, animalibus „ omnibus commune, a propensione ad propagandum suum genus desumptum, „ hoc solum (quod observavi) habet corpus humanum, quod ipsi peculiare est, „ nempe quod eius *propensiones ad venerem non limitatæ* sunt ad quasdam anni „ tempestates, ut ceterorum fere animalium, sed quodammodo perpetuæ sunt. „ Hinc autem fit ut hominibus plerisque necessaria sint connubia, & prolis suscipiendæ appetitus vehementior : hinc sequitur, nec ab his divelli posse appetitus, immo & pacta circa alimoniam, & regimen familiæ. Quoniam autem „ hæc omnia a sanguinis humani partibus agilioribus, & a maiorum vi vasorum „ spermaticorum proveniunt, necesse est ut pariter maiora sint inter homines „ quam inter bruta : maior itaque erit familiæ alendæ regendæque cura, quæ sine cognitione legum naturalium, & propensione aliqua ad earum observationem nulla esse potest."

IX. Digna profecto tanto Philosopho moralis doctrina. In hoc homines brutis præstant, quod singulis & omnibus quatuor anni tempestatibus semper exercendæ libidini idonei sint, & parati? Brutorum desideria sua habent definita confinia. Tum solum bruta libidini indulgent, cum adsit prolis suscipiendæ occasio. Hac sublata caussa, a turpi abstinent voluptate. Homines vero nullos temporis limites agnoscunt; sed quolibet tempore his frui illecebris valent. Dum hæc *Cumberlandus* scriptis consignabat, odio forte raptus erat contra Catholico-Romanam Ecclesiam, quæ cœlibatum colit, & castitatem consulit. Verum non modo deturpare hominum dignitatem *Cumberlandus* tentat; sed falsa quoque de ipsis animantibus scripturit. Siquidem istorum plurima non alicui anni tempestati suam coercent libidinem, sed pluries in annum generant; ut testantur qui de Indis, & Americanis brutis scripsere; quin & in Europa in non paucis animalibus id evenire, Naturalistæ tradunt, & experientia ipsa testatur.

X. Plurima alia ex Cumberlando referre possem, ut eiusdem operis futilitatem evidentius patefacerem. Nec propterea inficior, plures in eodem, sicut in quolibet opere, contineri veritates ; sed illas innumeris, & crassissimis permixtas erroribus assero. Erravit impius *Hobbesius*, qui Deum ipsum de throno detrudere scelerate tentavit. At, si *Cumberlandus* ex hac parte profligavit Hobbesianam

im

impietatem, in alios ipse prolapsus errores est. Præterquamquod omnia tam barbara oratione involvit, & tam perturbate omnia collocat, ut vix legi sine ingenti molestia queant. Barbeyracus Gallica sua versione delinire dictionis asperitatem, notisque illustrare obscuram doctrinam fategit. At, licet amœnior sit Gallica versio, non propterea melior doctrina est. Quin prolixis enarrationibus ex arbitrio adiectis, & erroribus respersis auxit, non minuit aberrationes. Dum lego Lutheranos, novosque Reformatos, aut morum, aut fidei quæstiones versantes, mihi videre videor homines Andabatarum more secum pugnantes, & Turris Babelicæ ædificatores omnia confundentes. Extorres miseri sunt, & segreges a principio veritatis per abrupta, & anfractus discurrunt errabundi, &, crescente in dies obstinatione, & rebellione a sancta matre Ecclesia, densiori quoque incredulitatis, impietatisque caligine obducuntur. Quare non assentior *Cl. Antonio Genuensi* in Regia Neapolitana Universitate Professori, scribenti in Prolegom. ad Elem. Metaph. §. 14. *Sed nullibi melius hæc studia exculta sunt quam in Anglia; idque non ob aliam rationem, ut puto, quam ob libertatem philosophandi.* Experientia oppositum docet. Ubinam tot Athei, tot Deistæ, quot sunt in Anglia, non ob aliam scilicet rationem quam ob libertatem philosophandi? At, ut ipse perdoctus *Genuensis* ibidem animadvertit §. 6. ex Verulamio, numquam consummati, sed inepti Philosophi Athei fuere. Quid vero novi attulerunt Angli adversus impios, quod non fuerat sapientius a nostris valde antea dictum? Sed de hoc fusius alibi.

XI. Ut vero ad *Cumberlandum* revertar, pauca adversus illius capitale principium, missis aliis consectariis, dicam. In hominum itaque benevolentiam leges revocat naturales. Hanc benevolentiam humanæ societatis fundamentum constituit. Multis minime opus est ut evincam, hominem hunc prorsus delirare. Quoniam ex iis quæ in dissertatione superiore dicta sunt, id luculenter innotescit. Animadverti ibidem, duas in homine reperiri substantias, secum pugnantes intestino, & non interrupto bello. Utique homo amore in alios homines fertur; & benevolentia, qua mutuo mares, & feminæ se complectuntur, fundamentum est societatis. Amor iste societatis non tam liber quam necessarius est. Quandoquidem homo vivere, & stirpem propagare absque societate nequit. Maritus, uxor, filius una sint necessum est. Ex hac parte benevolentia fundamentum est societatis; & in eamdem quoquomodo leges revocari naturales queunt. Verum enimvero, cum amor iste peccato originali perturbatus sit, impotens, effrenis, & turbulentus factus est. Aio & ego, amorem in homine, veluti Regem in throno, Imperatorem in exercitu, dominari, flectere, regere omnia. At quemadmodum Rex nisi legibus regiminis clavum moderetur, nisi amorem suum intra æquitatis fines coerceat, tyrannus evadit; ita hominis amor, nisi rectæ rationis lumine dirigatur, nisi superiori & cælesti igne purgetur, tyrannus est, qui omnia pervertit;

tit; atque eodem tempore bellum & pacem, fœdera & perduelliones parit, coniungit, & separat, diligit, & odit, blanditur, & insectatur. Societatis necessitas mutuum infert amplexum; at propriæ felicitatis cupido, & præstandi ceteris ambitio, atque principatus, dominandique libido dissidia, iurgia, discordias, bella perpetua, & crudelissima procreant. Rectæ rationis lumen ordinem ostendit quo inferiora mediis, media supremis parere debent. Videt homo experrectus hæc omnia; sed vires deficiunt quibus tot debellare hostes, tyrannosque valeat. *Video meliora, proboque: deteriora sequor.*

XII. Qualis ergo amor est qui recte omnia dirigit, qui societatem firmat, pacem colit, fœdera servat inter homines, & homines Deo aureis vinculis devincit? Amor iste divinus est. Hæc sola benevolentia cælestis pacem sine bello, societatem sine divisione, tranquillitatem absque perturbatione, ordinem absque confusione sarta tecta custodit. Sed, ut magis *Cumberlandi* falsa doctrina appareat, illud in memoriam revocandum, quod, nisi primus homo peccasset, humana societas, mutua fulta benevolentia, tranquilla absque dissidio ullo vigeret. Perpetrata culpa, tranquillitas ordinis in dissidia, bella, & tumultuantium affectuum turbam conversa est. Porro omnes mutuo pugnantes passiones in amorem proprium inordinatum reducuntur. Hæc amoris proprii perturbatio, ex prima culpa invecta, fons, & origo est omnium passionum, discordiarum, bellorumque, atque calamitatum. Et hunc amorem, dissidiorum parentem, *Cumberlandus*, Ecclesiæ protestantis ferventissimus propugnator, præiacit, tamquam humanæ societatis & concordiæ fundamentum.

XIII. Nos, inquiunt Cumberlandiani, Pufendorfiani, ceterique de iure naturæ agentes, sola naturæ principia consulimus, ad Theologos messe relicta tractandi ea quæ a doctrina revelata pendent. Ita res se habet. Sed hic est illorum error, & cæcitas non ferenda. Quod Ethnicorum Philosophi hac via incesserint, venia digni sunt, quod doctrinam revelatam ignoraverint. At Lutheranorum, & Calvinistarum cæcitas inexcusabilis omnino est. Vident isti, sicut videbant Pagani, humanæ naturæ infirmitatem: &, quam illi nescierunt medicinam, isti perspectam habent. Sciunt hi, benevolentiam humanam perturbatam, & inordinatam, discordiarum, litium, bellorumque originem esse secundissimam: & in hanc *Cumberlandus* leges regerit naturales? Falleris, inquies. Homo suapte natura benevolus est: benevolentia ex ipsa proficiscitur natura. Philosophus benevolentiam, quæ hanc naturam absolute consideratam consequitur, præ oculis habet, eamque considerat, ceteris relictis, quæ ex culpa originali, quæ Philosophos latet, eidem acciderunt. Cum itaque natura hæc humana sciungi a benevolentia nequeat; iure, tamquam fundamentum legum naturalium, & societatis mutuæ, hanc designamus benevolentiam.

XIV.

XIV. Existimabam moralem Philosophiam Protestantium eo pertinere, ut hominum, qui reipsa extant in mundo, mores formaret; at mea me fefellit opinio. Istorum Philosophia moralis naturam humanam spectat ut abstractam, & in metaphysica præcisione existentem. Hi sunt medici, qui ægrotum invisentes naturam humanam, ut ab infirmitate qualibet immunem, sanare student. Næ isti peritissimi medici ?! Sinamus ergo Scriptores istos Ethnicis cæciores. Utique vires naturæ expendendæ, meditandæque. Considerandum, quo natura ex se propendeat, quo inclinet, quo tendat. Verum una eiusdem morbi affectiones, intestinæ revolutiones considerandæ; &, quid reipsa valeat, tota mentis indagine perscrutandum est. Porro natura ista ex una parte ad societatem, ex altera ad divisionem, separationemque fertur. Paganorum Doctores, caussam istius intestini belli nescientes, idoneam sanandæ naturæ medicinam ignorarunt. Istorum vestigia persequi novatoribus placet. His itaque in suarum tenebrarum spissa caligine relictis, veritatem paucis manifestemus.

XV. Amor est qui, veluti clavus navim, hominem, hominumque societatem moderatur, flectit, subiicit, erigit, quocumque vult. Rex est qui omnibus appetitionibus imperat, qui obstacula superat, qui grandia molitur, qui non agit perperam, non invidet, non æmulatur, non est ambitiosus; sed omnia sustinet, omnia suffert. Amor iste primum naturali rationis lumine dirigitur: deinde & luce, & flamma cælesti fovetur, accenditur, & perficitur. Amor iste Paganos latuit, eumque Lutherani, & Calviniani reiiciunt, repudiantque. Lumen itaque tum naturale, tum divinum benevolentiam humanam dirigit, roborat, & sursum effert. Hæc benevolentia, præfato lumine directa, societatem veram inducit, pacem alit, tranquillitatem fovet. Hæc est doctrina S. Pauli Apostoli Epis. ad Rom. cap. III. *Qui diligit proximum suum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, &, si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.*

XVI. Revocet Britannus Philosophus Cumberlandus hominum societatem, legesque naturales in benevolentiam maris cum muliere concumbentis, in libidinem humanam nulli tempori limitatam, in vasa spermatica ampliora in homine quam in brutis. Quoniam hæc philosophandi ratio, Protestante hæretico revera digna, sat est ut heinc colligas, quo in pretio habendi sint libri quos ad illustrandum naturæ ius evulgant Lutherani, & Calviniani. Hæc sunt opera digna ut *Barbeyraci* penicillo dealbentur. Hi sunt sapientes illi aquilonares, qui iacentem, obscuratamque iuris naturæ scientiam ad pristinam lucem restituerunt; qui, exclusa doctrina revelata, supernoque lumine, iuris naturalis arcana reserare contendunt.

C A-

CAPUT III.

Doctrina S. Thomæ *de homine propter finem operante. Finis, qui principium extrinsecum est humanarum actionum, notio, & partitio. Plures hoc de argumento quæstiunculæ. Admonitio ad Pufendorfianos, VVolfianos, & Heinneccianos.*

I. INter præcipuas angelicæ doctrinæ prærogativas, perspicuitas, & ordo admirandus in primis resplendent. In prima suæ Summæ parte Dei existentiam, naturam, attributa, personarum pluralitatem, potestatem, vimque creatricem istius universi, & innumera alia arcana quæ Dei naturam consequuntur, incredibili claritate exponit. In secunda eiusdem Summæ parte, quam eius Asseclæ in partes duas tribuerunt, de homine propter finem operante sermonem instituit; atque eiusdem officia adversus se, adversus Deum, adversus ceteros homines singulari perspicuitate, & ordine declarat. Quid naturæ vires valeant, quibus auxiliis egeant, ut se se in officia exerant, dispicit. Intellectus, & voluntatis, quæ sunt duo iuris naturæ proxima principia, operationes omnes tam ordinate enucleat, tanta luce perfundit, ut in admirationem raptus lector hæreat.

II. Quoniam vero amor est qui in homine dominatur, ut capite superiore diximus, ab amore ultimi finis S. Thomas suam primam secundæ partis auspicatur]. Initio huius libri doctrinam, qua Doctor Angelicus in Commentariis super *Ethic. Arist.* ideam veluti universalem hominis, se, Deum, & ceteros homines respicientis, perhibet, in medium produxi. In præsens, quæ idem Doctor sanctus in sua 1. 2. de hominis officiis mirabili ordine tradit, exponam. Primam suam quæstionem in octo partitur articulos. Nos vero sequentibus quæstiunculis omnia perstringemus. Facilia quippe sunt, & omnibus pervia quæ hoc in capite dicturi sumus, idcirco paucis expedienda.

III. Quæst. I. *Quid, & quotuplex sit finis; & an homini agere propter finem conveniat?* Resp. Vulgari circumfertur proverbio, in omnibus respiciendum esse finem, qui est humanarum operationum extrinsecum principium, & terminus. Principium in intentione, terminus in executione. Huc pertinet quod Propheta David canit Psal. CXVIII. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas ... propter retributionem*. Communis finis notio hæc est: *Id cuius gratia aliquid fit*. Duplicem distinguit finem Angelicus. Unum appellat *cuius*, alterum *quo*. Ille res ea est ob quam consequendam agens operatur; hic est eiusdem rei adeptio. Præ-

Præter hos duos fines alius nominatur finis *cui*, videlicet *cui* quæritur res illa quæ habet rationem finis *cuius*: æterna retributio eſt finis *cuius* gratia; homo eſt finis *cui* deſideratur illa æterna merces. Alteram diviſionem tradit S. Thomas in finem *operis*, & in finem *operantis*. Finis *operis* res illa eſt quam opus ſuapte natura ſpectat, & in quam tendit. Finis *operantis* eſt in quem agens ex ſuo arbitrio ordinat opus ſuum. Tandem celebris eſt diviſio in finem *ultimum*, in quem voluntas omnia dirigit, & in quo ſiſtit; & in finem *intermedium*, ſeu non ultimum, in quo voluntas non quieſcit, ſed ultra pergit; ut, dum vult laborem propter mercedem, mercedem ob alendam vitam, vitam ob ſalutem animæ, animæ ſalutem ob Dei gloriam, in qua tandem ſiſtit.

IV. Homini agere propter finem convenit. Idque S. Thomas ex ipſius humanæ naturæ finitione evincit. Homo quippe ratione, & voluntate a ceteris creaturis diſtinguitur. Quare actiones illæ humanæ dicuntur quæ a voluntate, rationeque deliberante procedunt. Aliæ enim actiones, quæ ſine rationis deliberatione fiunt ab homine, *hominis*, non humanæ appellantur, quod ab homine ut animali, non ab homine ut ratione prædito dimanent. Porro actiones humanæ propter finem ſint neceſſum eſt: quia, quoties homo deliberate agit, finem ſibi præſtituit, cuius gratia operatur. Eccur præſtituere finem ſibi debet? Quia nequit humana voluntas agere, niſi propter bonum, quod eſt eiuſdem adæquatum obiectum. Ergo, quoties deliberate agit, proponere ſibi bonum debet. Bonum autem propoſitum finis rationem habet. Ergo homini agere propter finem convenit.

V. Quæſt. II. *Solius ne hominis eſt propter finem agere?* Reſp. Negat S. Thomas *art.* 2. ſed omnia agentia propter finem operari docet. Nullum quippe agens in actionem erumpere valet, niſi ab aliqua cauſſa determinetur. Eſt enim indifferens ad hoc aut illud agendum. Ergo, ut hoc potius præ alio agat, determinari ab aliquo debet. Porro hoc eſt diſcrimen rationales inter & irrationales creaturas, quod quæ ratione præditæ ſunt, ſemetipſas movent per propriam voluntatem, prævio rationis iudicio proponente finem, qui in ſui proſecutionem voluntatem allicit; quæ vero ſunt rationis expertes, non movent ſeipſas in finem; ſed moventur ab alio. Nam, ſi ſenſu carent, ab alio diriguntur in finem; ut ſagitta in finem, ſeu ſcopum dirigitur a ſagittante; quæ vero ſenſu prædita ſunt, naturæ inſtinctu in finem ducuntur. Homo finem, & media fini conſequendo idonea cognoſcit. Bruta apprehendunt finem, & abſque omni conſultatione in eumdem naturæ inclinatione rapiuntur. Aliqua bruta, ut canis, equus &c. ita ſe gerunt in mediorum, quæ fini obtinendo viam parant, electione, ut, conſultatione præmiſſa, agere videantur; ſed ex ceteris operationibus liquido conſtat, inſtinctu, non conſilio illa duci. Naturæ auctor omnes creaturas quæ ratione ca-

carent, dirigit in finem. Bruta utique movent quoquomodo ſeipſa in rem quæ finis eſt; at finis rationem cum reſpectu ad media, & mediorum proportionem cum fine non diſtinguunt, nec conſulere ſuper iiſdem valent. Ceteræ creaturæ ſenſu deſtitutæ extrinſecus tantum in finem moventur. Neque hinc colligas velim, homines a Deo non moveri in finem: moventur enim & iſti, ſed iuxta propriam naturam, libero arbitrio inſtructam.

VI. Hinc colligas, uno in ſenſu agentia omnia propter finem operari, quatenus ab auctore naturæ diriguntur in finem; altero in ſenſu ſolum hominem inter iſtius univerſi creaturas agere propter finem, quia ſolus finem cum mediis, & media cum fine confert. Actiones ridendi, flendi, admirandi, licet ab homine prodeant, ſi tamen rationem præveniant, ſicut & prima cogitatio intellectus, & motus indeliberati voluntatis, non ſunt proprie actus humani; cum non producantur ab homine per rationem agente. E contrario actiones ipſæ quæ brutis competunt, ut comedere, bibere, ambulare, &c. ſi fiant deliberatione imperante; humanæ ſunt.

VII. Diſputare hic Theologi ſolent, operetur ne Deus propter finem. Communis ſententia eſt, illum agere ad extra propter finem, quatenus unum propter aliud ordinet; non quatenus ideo velit hoc, quia vult aliud: ſeu actio qua vult finem, ei cauſſa non eſt cur velit media: quia quo actu finem, eodem & media vult, & omnia in ſeipſum ordinat, ut Salomon ait Prov. XVI. *Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*.

VIII. In controverſiam ſimiliter revocant Theologi, num omnes actiones humanæ, tam elicitæ, nempe quas ipſa voluntas producit, quam imperatæ, nempe quæ eliciuntur ab intellectu, aliiſque potentiis, ſint propter finem. Communis ſententia adfirmat. Nam actiones quæ in mediorum executione occupantur, ut conſenſus, electio, & uſus, ſunt eiuſdem finis effectus. Siquidem ideo voluntas eligit media, quia vult finem. Aliæ actiones quæ finem ſpectant, ut ſimplex volitio, & intentio, ſimiliter ſunt propter finem: quia voluntas a finis bonitate vel vera, vel apprehenſa movetur. Bonitas itaque finis illicit, movetque voluntatem in ſui proſecutionem.

IX. Quæſt. III. *Officia humana recipiunt ne a fine ſpeciem, ſeu bonitatem, ac malitiam?* Reſp. Humana officia, ut moralia, S. Thomas conſiderat; ita ut actiones humanas, & actiones morales pro eadem re accipiat. Porro has actiones humanas ſuam a fine ſpeciem capere docent Scripturæ divinæ, & Patres. Inquit enim S. Matthæus cap. VI. *Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*. Quem textum ſic interpretatur S. Auguſtinus Lib. II. de ſer. Dom. in mont. cap. XIII. *Oculum hic accipere debemus ipſam intentionem, qua facimus quidquid facimus: quæ ſi munda fuerit, & recta, & illud aſpiciens quod aſpiciendum eſt;*

omnia

omnia opera nostra, quæ secundum eum operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellavit. Luculentius rem hanc explicat S. Doctor Lib. de morib. Manich. cap. 111. *Quod non vescimini carnibus, & vinum non bibitis, signaculum oris mirandum, & laudandum putatis. Quod quæro a vobis quo fine faciatis? Finis enim, quo referuntur ea quæ facimus, idest propter quem facimus quidquid facimus, si non solum inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum facta nostra laude aliqua digna sunt. Sin ille iure merito culpatur, quem spectamus, & intuemur, cum in aliquo versamur officio; id quoque officium nemo improbandum, vituperandumque dubitaverit. De Catilina memoriæ proditum est, quod frigus, sitim, famem ferre poterat: hæc erant illi spurco, sacrilegoque etiam cum Apostolis nostris communia. Unde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi fine illo, quem diversissimum sequebantur?* Hanc S. Augustini doctrinam ipse S. Thomas in hac 1. 2. *quæst.* 1. *art.* 3. allegat, & ratione sua confirmat. Actiones, inquit, humanæ & a principio, & a termino speciem capiunt bonitatis, vel malitiæ. Principium autem extrinsecum actionis humanæ est finis movens voluntatem, quæ simul in eodem fine, executionis ordine spectato, tamquam in termino quiescit. Heinc concludit Angelicus Doctor. *Et ideo manifestum est quod principium humanorum actuum, inquantum sunt humani, est finis: & similiter est terminus eorumdem: nam id ad quod terminatur actus humanus, est id quod voluntas intendit tamquam finem.*

X. Quæst. IV. *Sit ne aliquis finis ultimus humanæ vitæ?* Resp. Hanc quæstionem *art.* 4. proponit S. Thomas, qui abstrahit a fine vero, de quo in altera sequenti quæstione agit, & ficto. Ordinate quippe incedit, & a generalibus ad particularia gradum facit. Quæstiunculæ his verbis respondet. *Impossibile est in finibus procedere in infinitum quacumque ex parte. In omnibus enim quæ per se habent ordinem ad invicem, oportet quod, remoto primo, removeantur ea quæ sunt ad primum .... Non est possibile in moventibus causis procedere in infinitum: quia non esset primum movens, quo subtracto alia movere non possunt, cum non moveant nisi per hoc quod moventur a primo movente. In finibus autem invenitur duplex ordo, scilicet ordo intentionis, & ordo executionis: & in utroque ordine oportet esse aliquid primum. Id enim quod est primum in ordine intentionis, est quasi principium movens appetitum: unde, subtracto principio, appetitus a nullo moveretur. Id autem quod est principium in executione, est unde incipit operatio: unde, isto principio subtracto, nullus inciperet aliquid operari. Principium autem intentionis est ultimus finis; principium autem executionis est primum eorum quæ sunt ad finem. Sic ergo ex neutra parte possibile est in infinitum procedere: quia, si non esset ultimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur; nec etiam quiesceret intentio agentis. Si autem non esset primum in his quæ sunt ad finem, nul-*

lus inciperet aliquid operari, nec terminaretur consilium; sed in infinitum procederet. Ea vero quæ non habent ordinem per se, sed per accidens sibi invicem coniunguntur, nihil prohibet infinitatem habere: causæ enim per accidens indeterminatæ sunt. Et hoc etiam modo contingit esse infinitatem per accidens in finibus, & his quæ sunt ad finem.

XI. Integram argumentationem S. Thomæ rescribere volui, ut vel ex hac sola colligant Pufendorfiani, VVolfianique vim, ordinem, profunditatem, atque perspicuitatem ratiocinii quo utitur Doctor Angelicus in qualibet sua firmanda sententia. Innumeri sunt fines particulares, qui ordinem per se, seu essentialem non habent inter se: nec enim unus istorum ab altero pendet in movendo appetitu, cum sint disparati. Quare voluntas a quolibet particulari fine incipere valet, eumque alteri subiicere; cum nullus ex his finibus particularibus suapte natura ita determinatus sit, quin eadem voluntas ab altero incipere possit. Hinc voluptuosus quærere pecuniam valet, ut epuletur, ut fornicetur, ut ludat, ut ædificet, & ad quemcumque alium finem, ob rationem datam, quod nullus ab altero in appetitu movendo pendet.

XII. Quæst. V. *Unius hominis valent ne esse plures ultimi fines?* Resp. Negat S. Thomas *art.* 5. tresque rationes assignat. Prima hæc est. Unusquisque suam appetit perfectionem. Ergo, quoties appetit bonum, tamquam ultimum finem, appetit ultimam, plenamque perfectionem, quæ totum impleat appetitum. Nisi enim totam appetitionis amplitudinem satiaret, iam non esset ultima perfectio. Si totam implet; nil ergo alteri fini relinquit occupandum. Notio finis ultimi est, ut omnia referantur ad illum. Si duo essent ultimi fines; vel unus istorum amaretur propter alium, vel secus. Si primum, iam finis, qui propter alium amaretur, non esset ultimus, cum referretur ad alium: quæ ordinatio ultimi finis notioni repugnat. Si secundum, neuter esset ultimus finis, cuius notio est, ut omnia propter ipsum appetantur. Altera ratio. *Sicut in processu rationis principium est id quod naturaliter cognoscitur; ita in processu rationalis appetitus, qui est voluntas, oportet esse principium id quod naturaliter desideratur. Hoc autem oportet esse unum: quia natura non tendit nisi ad unum. Principium autem in processu rationalis appetitus est ultimus finis: unde oportet id in quod tendit voluntas sub ratione ultimi finis, esse unum.* Tertia ratio eiusmodi est. *Cum actiones voluntariæ ex fine speciem sortiantur, sicut supra habitum est; oportet quod a fine ultimo, qui est communis, sortiantur rationem generis; sicut & naturalia ponuntur in genere secundum rationem formalem communem. Cum igitur omnia appetibilia voluntatis, inquantum huiusmodi, sint unius generis, oportet, ultimum finem esse unum: & præcipue quia in quolibet genere est unum primum principium: ultimus autem finis habet rationem primi principii, ut dictum est. Sicut autem se ha-*

habet ultimus finis hominis simpliciter ad totum humanum genus ; ita se habet ultimus finis huius hominis ad hunc hominem . Unde oportet quod sicut omnium hominum est naturaliter unus finis ultimus , ita huius hominis voluntas in uno ultimo fine statuatur . Nec verbum adiicio tam sublimi , & luculentæ doctrinæ , quam ipse Christus Dominus confirmat , inquiens Matth. VI. *Nemo potest duobus dominis servire* , qui scilicet supremi sint, nec unus alteri subiaceat.

XIII. Quæst. VI. *Vult ne homo , quæ appetit , omnia propter ultimum finem ?* Resp. S. Thomas *art. 6.* hanc proponit quæstionem , & affirmanter respondet ob duplicem rationem . Quoniam quidquid homo appetit , sub ratione boni illud appetit . Porro aut illud appetit ut bonum perfectum; & tum est ultimus finis : aut ut bonum minus perfectum ; & tunc hoc bonum vult, ut tendat in bonum perfectum, quia semper inchoatio alicuius ordinatur in perfectionem consummatam, in ultimo fine constitutam . Accedit quod ultimus finis eodem modo appetitum movet quo prima caussa ceteras movet . Omnes autem secundæ caussæ moventes non movent , nisi secundum quod moventur a primo motore . Igitur secunda appetibilia appetitum non movent nisi in ordine ad primum appetibile , quod est ultimus finis . Hactenus S. Thomas totidem fere verbis . Qua de re late disputat in *dispp. quæst. de carit. art. 11. Omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita ; sicut non est possibile quod semper de Deo cogitetur . . . . Sed quod omnia virtualiter referantur in Deum , hoc pertinet ad perfectionem caritatis , ad quam omnes tenentur* . Ibidem distinguit relationem habitualem a virtuali his verbis . *Aliud est habitualiter referre in Deum , & aliud virtualiter . Habitualiter enim refert in Deum etiam is qui nihil agit , nec aliquid actualiter intendit , ut dormiens . Sed virtualiter aliquid referre est agentis propter finem ordinatum in Deum . Unde habitualiter referre omnia in Deum non cadit sub præcepto , sed virtualiter referre omnia in Deum cadit sub præcepto caritatis ; cum hoc non aliud sit quam habere Deum ultimum finem* . Verum de hoc plura in *dissert. de carit.* dicta sunt, quæ ibi videri possunt.

XIV. Quæst. VII. *Sit ne omnium hominum unus ultimus finis* ? Resp. Finis ultimus sub duplici aspectu consideratur, Primo secundum generalem finis ultimi rationem : & sub hac consideratione unus est omnium finis ultimus . Altero modo spectatur ut res quædam particularis , in qua homo suum ultimum finem constituit : & sub hac consideratione unus non est omnium hominum finis ultimus . Quoniam non una omnium est sententia de re in qua boni summi , & perfecti , explentis appetitionem voluntatis, ratio sita sit . Nam hanc summi boni perfectionem alii in divitiis, alii in voluptatibus constituunt . Finis vero ultimus sub priori consideratione unus est omnium : siquidem omnes appetunt id quod existimant esse bonum summum & perfectum , quodque potens sit saturare usque-

H ij

quequaque voluntatis amplitudinem. Et in hoc ratio formalis finis ultimi sita est.

XV. Quæst. VIII. *Utrum in hoc fine ultimo aliæ creaturæ conveniant?* Resp. In octavo articulo, quo suam claudit S. Thomas quæstionem, propositum dispicit quæsitum, illudque paucis resolvit. Finis *cuius gratia*, seu res quæ reapse est ultimus finis, unus est hominum, & aliarum creaturarum. Omnia quippe Deus propter semetipsum operatus est. Si vero sermo sit de fine *quo*, non unus est hominum, & creaturarum irrationalium finis. Nam homines cognitione, & amore Deum indipiscuntur; aliæ vero irrationales creaturæ ultimum finem, seu Deum, assequuntur, quatenus aliquam Dei similitudinem participant prout existunt, aut vivunt.

XVI. Perstringere paucis volui primam quæstionem, quam in octo distributam articulos S. Thomas de homine propter finem operante tractat, ut aliquo suffundantur pudore Pufendorfiani, VVolfiani, Heinneciani, ceterique similes, qui Scholasticis obscuritatem, iuris naturalis ignorationem, & tumultuariam scribendi rationem exprobrant. Quid, si omnia argumenta, quæ singulis articulis sibi obiicit, dirimitque Angelicus brevitate, & eruditione summa, in medium attulissem? Porro hæc omnia viam aperiunt ad naturam humanam, quæ iuris naturæ fundus est penitius cognoscendam. Et tamen ubinam celeberrimi iuris naturæ interpretes heterodoxi hoc primum humanarum actionum principium illustrant? Ubi Pufendorfius, Heinnecius, Thomasius, ceterique hanc doctrinam, omnium primum explicandam, declarant? Quæ idcirco illis vitio verto, quod, cum omnia perturbate, confuseque permisceant, temeritate incredibili summis catholicæ Ecclesiæ viris insultare non erubescunt.

CAPUT IV.

De beatitudine, quæ est verus ultimus finis hominum. In nullo bono creato, sed in solo Deo sita est. Christiani VVolfii *de summo bono propositiones.*

I. PRimum S. Thomas universalem finis ultimi notionem dispexit: post ad rem ipsam, in qua hæc finis ultimi natura sita est, declarandam accedit. Paganorum Sapientes nullum aliud argumentum tanto studio ac istud de finibus bonorum, & malorum illustrarunt. Huc illorum curæ, & ultimi conatus. Quinque libros insumpsit Marcus Tullius. At nulla umquam caussa inter eos fuit in qua minus convenirent, & de qua magis dissiderent. S. Augustinus *Lib. XIX. de Civ. Dei cap.* I. advertit, Marcum Varronem numerare ducentas octoginta & octo se-

ctas

ctas mutuo pugnantes super illa felicitate quæ beare homines valet. *De finibus enim* (inquit Augustinus) *bonorum, & malorum multa, & multipliciter inter se Philosophi disputarunt. Quam quæstionem maxima intentione versantes, invenire conati sunt quid efficiat hominem beatum. Illud enim est finis boni nostri, propter quod appetenda sunt cetera, ipsum autem propter seipsum. Finem ergo boni nunc dicimus, non quo consumatur, ut non sit, sed quo perficiatur, ut plenum sit; & finem mali, non quo esse desinat, sed quousque nocendo perducat. Fines itaque isti sunt summum bonum, & summum malum. De quibus inveniendis, atque in hac vita summo bono adipiscendo, vitando autem summo malo, multum, sicut dixi, laboraverunt qui studium sapientiæ in huius sæculi vanitate professi sunt; nec tamen eos, quamvis diversis errantes modis, naturæ limes intantum ab itinere veritatis deviare permisit, ut non alii in animo, alii in corpore, alii in utroque fines bonorum ponerent, & malorum. Ex qua tripartita veluti generalium distributione sectarum Marcus Varro in libro de Philosophia tam multam dogmatum varietatem diligenter, & subtiliter scrutatus advertit, ut ad* CCLXXXIII. *sectas, non quæ iam essent, sed quæ esse possent, adhibens quasdam differentias, facillime perveniret.*

II. Notio beatitudinis absolute acceptæ bonum est plene, & usquequaque saturans appetitum rationalis animæ. Boetius dicit, statum esse omnium bonorum aggregatione perfectum. Sicuti duplicem finem distinguit S. Thomas, ita duplicem distinguit beatitudinem. Altera appellatur *obiectiva*, & est res ipsa, seu finis *cuius gratia*. Altera *formalis*, estque actus quo homo obtinet, & amplectitur ipsam beatitatem obiectivam, seu bonum quod satiat appetitionem humanam. Beatitudo *obiectiva* duplex. Altera supernaturalis, quæ est summum bonum, viribus divinæ gratiæ obtinendum: altera naturalis, quæ similiter est summum bonum, viribus naturæ comparandum. Rursus beatitudo obiectiva altera essentialis, quæ est Deus ipse, ut infra dicturus sum; altera accidentalis, quæ comprehendit cetera bona creata extra Verbum.

III. Doctor Angelicus quæstionem secundam, in octo itidem articulos tributam, occupat in investigatione & examine illarum felicitatum in quibus constituere plures suam beatitatem solent. Et primum definit, non posse in divitiis consistere: divitiæ quippe anxium, non beatum efficiunt hominem, ut testatur Salomon omnium ditissimus. Demonstrat *art.* 2. beatitatem hanc non esse in honore sitam: quia honor est testimonium excellentiæ, quæ iam splendet in illo cui honor exhibetur. Multo minus in fama; quæ, si vera est, consequitur, non confert beatitudinem, ut ostendit *art.* 3. Dominium, & potestas pluribus aliis indigent, & sollicitudinem afferunt, & curas multas, quæ hominem non beatum, sed anxium efficiunt: idque probat S. Thomas *art.* 4. quemadmodum *art.* 5. evincit, bona corporis non reddere hominem beatum: tum quod hæc brevitati, & mutationi sint ob-

obnoxia: tum quod hæc ad conſervationem hominis ordinantur. Ipſe autem homo nequit ſibi eſſe ſua beatitudo, nec ultimus finis. Voluptates vero, & delectationes, ut demonſtrat S. Doctor *art. 6.* ſunt effectus felicitatis, & beatitudinis, non cauſſa eiuſdem. Anima autem ipſa nequit eſſe ſua beatitudo, quia nequit eſſe ſuus ultimus finis, ut declarat *art. 7.* Et tandem concludit *art. 8.* in nullo bono creato, neque in omnibus bonis creatis ſimul collectis conſiſtere beatitudinem poſſe. Siquidem beatitudinis eſt plene, & undique explere, ac ſaturare appetitionem voluntatis; quam ſatietatem omnia bona creata ſimul etiam coniuncta præſtare nequeunt.

IV. Excluſis bonis creatis ab hominis beatitudine, quæſtionem tertiam inſtituit AQUINAS, ſimiliter in octo diſtributam articulos, in quorum primo beatitatem noſtram in ſolo increato bono ſitam evincit. Quoniam Deus ſolus eſt bonum infinitum, & perfectum, potens ſaturare animam noſtram, ſancto Davide teſte: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*: Pſal. XVI. Diſtinguit, ut ſupra, duplicem beatitudinem: alteram obiectivam, quæ eſt Deus ipſe, increata bonitas; alteram formalem, quæ eſt quid creatum, nempe animæ operatio, qua obtinetur, & poſſidetur ipſa infinita atque immenſa bonitas. Quod in ſolo Deo ea omnia inveniantur quæ ſaturare voluntatem noſtram queunt, patet ex quatuor humani cordis deſideriis, quæ continenter hominem exagitant, flectunt, circumagunt. Primum eſt veritatis deſiderium, cum Angelis commune. Alterum eſt deſiderium voluptatis, commune cum brutis. Tertium eſt deſiderium æternitatis, commune cum omnibus entibus corruptionis expertibus. Quartum deſiderium eſt honoris & dignitatis, proprium hominis, qui vitam politicam, & civilem agere ſuſpirat. Huc recidunt omnia ad quæ cor hominis inclinatur. Porro hæc omnia in unico ſolo Deo viſo, & poſſeſſo ſplendent. Ibi enim apparet veritas ſine ænigmate, cuius poſſeſſio voluptatis torrente ſitim animæ extinguit. Et, cum Deus æternus ſit, perpetua quoque eiuſdem poſſeſſio erit. Quis autem tantam exprimere dignitatem poteſt, qualis eſt evectio ad thronum Dei, ad eiuſdem menſam, imperium, regnumque æternum poſſidendum? Plura diſputant Theologi, potiſſimum, num Deus, ut trinus, ſit beatitudo obiectiva; & in quo actu, intellectus, an voluntatis, beatitudo formalis ſita ſit. Verum hæc omnia præter inſtituti noſtri conſilia extant; idcirco illa, ſicut & tres alias quæſtiones, quibus Doctor Angelicus beatitudinem, & ea omnia quæ eamdem comitantur, explicat, miſſa facio.

V. Sat mihi fuit obiter indicare immenſam illam felicitatem, ad quam comparandam creatus homo eſt. Noſter quippe ſermo omnis ſpectare huc debet, ut hunc portum hominibus, qui peregrinantur a Domino, patefaciat. Crocitent Lutherani, Calvinianique, nos doctrinam revelatam cum naturali confundere, ratiociniis, a iure naturæ arceſſitis, Scripturarum, Patrumque auctoritates permiſcere.

Fe-

Felices in hac vita cum ethnicis Philosophis homines efficiant illi. Exprobrent nobis iuris naturæ ignorationem. Nos interea, hæc illorum deliria recogitantes, eorumdem miseremur cæcitatis. Iactant novi isti Sapientes, se hominem imbuere velle, ut recte, morateque se gerat erga seipsum, erga Deum, & erga proximum. Et de principio, hæc omnia officia moderante, vix verba faciunt, aut in solis creatis bonis ultimi finis gloriam constituunt. Atque adeo miseros reddunt homines, dum illos efficere beatos contendunt. Separant Doctores isti quæ coniuncta sunt, susdeque pervertunt omnia; & dum supra ceteros Scriptores semetipsos extollunt, sese deridendos propinant. Festiva sunt quæ VVolfius scribit in prolegomeno ad ius naturæ. Iuris naturæ scientiam necessariam asserit ad virtutem colendam, ad conscientiæ custodiam, ad culpas cavendas. *Qui summum bonum* (inquit *§. 7.*) *consequi, & felicitatis compos fieri voluerit, ei iuris naturæ cognitio necessaria*. Iuris naturæ cognitionem primum omnium, tamquam fundamentum, quod præire debet, necessariam omnes fatemur. At fieri ne potest ut homo, hac sola notitia instructus, summum bonum assequatur, evadatque felicitatis compos? Ubinam hoc summum bonum reperitur? In quo sita est felicitas isthæc? Obmutescit. Verborum farraginem consarcinat, ut id probet quod nulla eget probatione; & ea silentio obvolvit quæ imprimis erant declaranda. Subdit *§. 8. Qui vitæ perfectæ studet, ei cognitio naturæ necessaria*. Satis ne est cognitio ista, ut quis vitæ perfectionem assequatur? Christus Dominus dixit: *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Quid, inquient VVolfiani, in medium Christum IESUM adducis? Sola nunc naturæ decreta scrutamur. Bene habet. At numquid natura ista habet seipsa suam felicitatem, summum suum bonum? Assequi ne perfectionem suam valet iis solis quæ ex suo unico colligit fundo? Quod Ethnicorum Philosophi in tot sectas divisi fuerint, & per tot ambulaverint anfractus in istius summi boni, & beatæ felicitatis investigatione, aliqua digni fuerunt venia, ut alias dixi. At Lutherani nostri, talia scribentes, omni sunt excusatione destituti. Lege, si per otium licet, laudata iuris naturæ prolegomena VVolfiana, ut ipse iudex sis, quam sint istorum scriptiones Reipublicæ sive christianæ, sive ethnicæ, utiles. Nam, si cum ethnicorum scriptis in ius naturæ conferas hæreticorum septentrionalium opera, colliges, pluris faciendum esse unius Marci Tullii, unius Plutarchi, unius Senecæ scripta, quam omnia istorum novatorum ingentia volumina.

CAPUT V.

De officiis voluntariis. Quam præclare hæc S. Thomas, ceterique Theologi catholici exponant. Quam ieiune, imperite, & obscure de his scribant Pufendorfius, Thomasius, ceterique earumdem sectarum.

I. HActenus S. Thomas principium extrinsecum, quod voluntatem ad sua peragenda officia movet, exposuit: nunc ipsius animæ penetralia ingreditur. Recta id disputandi methodus postulabat. *Proponendum est primum* (inquit vel ipse Seneca de vita beata cap. 1.) *quid sit quod petamus. Tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrime possimus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua.* Ultimi finis notionem, & bonum illud increatum, in quo solo ultimus finis, seu beatitudo nostra reperitur, proposuit reipsa Angelicus. Nunc ad officia, quibus illuc pervenitur, exponenda procedit. Ultimos subit animæ recessus, secretiora penetrat latibula, intentiones, molimina, conatus, deliberationes, consilia, electiones, usus, & cetera vel occultiora arcana reserat. Per immensam illam voluntatis humanæ profunditatem discurrit, anfractus, specus, antra, labyrinthos offendit. Observat ibi iniustitias, proditiones, vaferrimas machinationes concipi, atque parari: & omnia patefacit. Tumultuantium affectuum, & rebellantium passionum turbas in suas digerit classes, & incredibili perspicuitate singulas dispicit, luculenterque enucleat. Totam secundam partem suæ Summæ, quæ, ut ego quidem arbitror, ceteris partibus præstat, & quid portentosum præfert, occupat in explicandis animæ affectibus, vitiis, & virtutibus, ceterisque, quæ hinc consequuntur. Vix de hoc divino propemodum opere loqui mihi contingit, quin me rapi sentiam in eiusdem elogia texenda.

II. Paucis ille hæc omnia explicat in procemio ad *quæst.* VI. his verbis. *Quia igitur ad beatitudinem per actus aliquos necesse est pervenire, oportet consequenter de humanis actibus considerare; ut sciamus, quibus actibus perveniatur ad beatitudinem, vel impediatur beatitudinis via. Sed quia operationes, & actus circa singularia sunt, ideo omnis operativa scientia in particulari consideratione perficitur. Moralis igitur consideratio, quia est humanorum actuum, primo quidem tradenda est in universali, secundo vero in particulari.* Plura ibidem habet, quæ generalem quamdam actuum humanorum œconomiam produnt; sed brevitatis gratia ea prætereo, & eiusdem quæstionis doctrinam explicandam aggredior.

III. Quæst. I. *Quid sit officium voluntarium?* Resp. Finitio quam tradit *quæst.* VI. *art.*

art. 1. S. Thomas, hæc eſt: *Voluntarium eſt a principio intrinſeco cum cognitione finis*. Primæ finitionis particulæ diſtinguunt motum voluntarium a motu per vim, aut per artem producto, ſeu a motu *violento* & artificiali, qui a principio extrinſeco producitur. Ceteræ particulæ diſtinguunt officium voluntarium ab actione naturali, quæ, tametſi a principio intrinſeco eliciatur, non eſt tamen cum finis cognitione. Hæc finis cognitio preſſe accipitur, quatenus finis cognoſcitur ut bonum alliciens voluntatem. Quare actus quibus intellectus ex principiis concluſiones agnoſcit, non ſunt abſolute voluntarii, niſi prout a voluntate imperantur: quia actus iſti cognoſcunt concluſiones, & principia ſub ratione veri, non ſub ratione boni. Itaque hæ particulæ, *cum cognitione finis*, ſtrictim intelligendæ ſunt, prout cognoſcitur finis ut finis, ſeu ut bonum, voluntatem in ſui proſecutionem pertrahens. Et inſuper requiritur ut cognitio hæc internoſcat reſpectum finis ad media, & mediorum proportionem ad finem.

IV. Diſputant Theologi, ſitne beatorum amor voluntarius. Adfirmat communior ſententia, quod amor iſte ſit a principio intrinſeco cum finis cognitione. Et, licet neceſſitas iſtius amoris tollat libertatem indifferentiæ; non tamen impedit quominus ſit voluntarius actus. Nec enim omnis actus voluntarius eſt liber, quamvis omnis actus liber ſit voluntarius. Sed diſputatio hæc vocum, non rei eſt.

V. Actiones brutorum non ſunt voluntariæ: quoniam, tametſi ſint a principio intrinſeco, non tamen cognitione, finem cum mediis comparante, diriguntur. Apprehendunt bruta finem; at nec illum cum mediis, neque hæc cum fine conferre valent. Diſtinguit S. Thomas *art.* 2. duplicem finis cognitionem: perfectam unam, de qua nunc ſermo fuit; imperfectam alteram, quæ, inquit Angelicus, *in ſola finis apprehenſione conſiſtit, ſine hoc quod cognoſcatur ratio finis, & proportio actus ad finem*. Unde infert, eo modo in brutis reperiri voluntarium quo reperitur cognitio. Imperfecta hæc eſt, & ſimulacrum cognitionis. Ergo imperfectum quoque in iiſdem reperitur voluntarium, ſeu quædam remota voluntarii ſimilitudo. Lubet iſthuc tranſcribere verba Marci Tullii de officiis Lib. I. cap. IV. *Inter hominem & belluam hoc maxime intereſt, quod hæc tantum, quantum ſenſu movetur, ad id ſolum quod adeſt, quodque præſens eſt, ſe accommodat, paullulum admodum ſentiens præteritum, aut futurum. Homo autem, quoniam rationis eſt particeps, conſequentia cernit, principia, & cauſas rerum videt, earumque progreſſus; & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, & rebus præſentibus adiungit, atque annectit futuras: facile totius vitæ curſum videt, ad eumque regendum præparat res neceſſarias. Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ ſocietatem: ingeneratque in primis præcipuum quemdam amorem in eos qui procreati ſunt; impellitque, ut hominum cœtus & celebrari inter ſe, & ſibi obedire velit, ob eaſque cauſas ſtudeat parare ea quæ ſuppedi-*

peditent & ad cultum, & ad victum; nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quae cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria veri inquisitio, atque investigatio.

VI. Quaest. II. *Sublato omni voluntatis actu, est ne voluntaria omissio, advertente ratione, urgenteque praecepto?* Resp. Ante resolutionem primum omnium voluntarii partitiones praemitto. Voluntarium, aliud in actu, quod est actio reipsa egrediens a principio intrinseco cum cognitione finis; aliud in potestate, quatenus in virtute voluntatis continetur. Sed haec umbra est voluntarii, non voluntarium. Dividitur etiam voluntarium in elicitum, quod a voluntate immediate producitur; & in imperatum, quod imperante voluntate ab aliis potentiis efficitur. Rursus voluntarium aliud directum, quod voluntas reali influxu producit; aliud indirectum, seu interpretativum, quod non producitur positivo influxu, sed ex omissione, qua non impeditur, resultat, & reducitur in voluntatem, inquantum non impedit, cum possit, & teneatur. Hoc voluntarium indirectum dicitur interpretativum: quia qui aliquod damnum non impedit, cum possit, & teneatur, perinde se habet iuxta moralem prudentum interpretationem, ac si reipsa concurreret ad illud producendum. Item voluntarium aliud physicum vocant, quatenus procedit a propria persona quae physice elicit actionem; aliud morale, quod pendet a voluntate alterius personae, quae transferre in alteram personam suam voluntatem potest variis modis. Tandem voluntarium aliud perfectum, aliud imperfectum; aliud necessarium, aliud liberum. Necessarium duplici ex capite oritur: aut ex perfectissima cognitione summi boni, clare visi, & possessi, ut est amor beatorum; aut ex imperfectissima apprehensione finis, ut est brutorum appetitio necessaria, & imperfecte voluntaria. Quibus delibatis propositae quaestiunculae respondetur.

VII. *Sublato omni voluntatis actu, omissio non est voluntaria.* Mirum est quam acriter disputent in utramque partem Theologi super hac propositione. Convenit fere penes omnes, reipsa moraliter loquendo, omissionem non esse absque omni actu voluntariam: quia in praxi numquam contingit quod aliquis actus voluntatis omissionem voluntariam non praecedat. Sed disputant, utrum id metaphysice, & attenta quavis potentia repugnet. Aiunt isti, negant illi. Nos, missis his tricis, absolute evincimus, numquam voluntariam reperiri omissionem, quin aliquis actus voluntatis praecedat, vel comitetur. Hanc sententiam tradit S. Thomas laud. quaest. VI. art. 3. *Voluntarium dicitur quod est a voluntate. Ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Uno modo directe, quod scilicet procedit ab aliquo, in quantum est agens, sicut calefactio a calore. Alio modo indirecte, ex hoc ipso quod non agit; sicut submersio navis dicitur esse a gubernatore, inquantum desistit a gubernando.*

Sed

Sed sciendum, quod non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit, sed solum tunc cum potest, & debet agere. Si enim gubernator non posset navem dirigere, vel non esset ei commissa gubernatio navis, non imputaretur ei navis submersio, quae per absentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas volendo, & agendo potest impedire hoc quod est non velle, & non agere, & aliquando debet; hoc quod est non velle, & non agere imputatur ei, quasi ab ipsa existens. Et sic voluntarium potest esse absque actu; quandoque quidem absque actu exteriori cum actu interiori; sicut cum vult non agere; aliquando autem etiam absque actu interiori, sicut cum non vult.

VIII. Ex his ultimis verbis inferri potest, iuxta Angelicum Doctorem absolute non repugnare omissionem reperiri absque actu voluntatis praecedente; quamvis, si praxim spectemus, vix omissio voluntaria destituta omni actu sit. Ut luculentius, quae sit mens S. Thomae in hac controversia, pateat, referam quae de hac controversia scribit in hac 1. 2. *quaest.* lxxi. *art.* 5. ubi, recensitis utrisque sententiis, concludit. *Utraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Si enim intelligatur in peccato omissionis illud solum quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori; ut cum aliquis vult non ire ad Ecclesiam: quandoque vero absque omni actu vel interiori, vel exteriori; sicut cum aliquis hora, qua tenetur ire ad Ecclesiam, nihil cogitat de eundo, vel non eundo ad Ecclesiam. Si vero in peccato omissionis intelligantur etiam causae, vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse. Non enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis praetermittit id quod potest facere, & non facere ..... Quandoque autem actus voluntatis directe fertur in aliud, per quod homo impeditur ab actu debito: sive illud in quod fertur voluntas, sit coniunctum omissioni; puta cum aliquis vult ludere, quando ad Ecclesiam deberet ire: sive etiam sit praecedens; puta cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad Ecclesiam: & tunc actus iste interior, vel exterior per accidens se habet ad omissionem: quia omissio sequitur praeter intentionem... Unde manifestum est quod tunc peccatum omissionis habet quidem aliquem actum coniunctum, vel praecedentem, qui tamen per accidens se habet ad peccatum omissionis. Iudicium autem de rebus dandum est secundum illud quod est per se, & non secundum illud quod est per accidens. Unde verius dici potest, quod aliquod peccatum possit esse absque omni actu: alioquin etiam ad essentiam aliorum peccatorum actualium pertinerent actus, & occasiones circumstantes.* Consule quae scribit *quaest.* 11. *de mal. art.* 1. ubi plura habet huc pertinentia.

IX. Quaestio haec tanti non est, ut ea omnia quae in utramque adduci partem solent, expendamus. Quod in praxi omissio, sublato omni voluntatis actu, non sit voluntaria, exinde patet quod, ut sit voluntaria, a voluntate hanc *voluntarii* prae-

prærogativam accipere debet. Nihil vero a voluntate otiosa, nullumque influxum præbente producitur. Voluntas actibus suam vitam exercet: dum omni caret actione, veluti mortua in actu secundo est. Qua ergo via omissio a voluntate recipit hanc *voluntarii* perfectionem, si omnis voluntatis actio subtrahatur? Clarius rem explico. Duplex est voluntarium: in actu primo unum, & est ipsa potentia valens producere actum voluntarium, sed non producens; alterum in actu secundo, seu in exercitio. Omissio non potest voluntaria appellari a voluntate in actu primo: quia nihil ab ea sub hac consideratione recipit. Voluntaria ergo evadit ex voluntate in actu secundo. At intelligi in actu secundo nequit, nisi media aliqua actione. Quæ quidem actio haud est necessaria ut omissio absolute, & per se, sive secundum suam naturam sit vitiosa. Ex intrinseca natura omissionis satest hominem teneri ad opus præstandum; & nolle, seu suspensum hærere. Verum id in exercitio minime continget absque actu, qui sit caussa, vel occasio eiusdem omissionis, a quo actu accipiat quod sit voluntaria, & libera. Ut enim sit culpabilis, voluntaria, & libera sit necessum est. Libertas autem; & ratio voluntarii perfectiones positivæ sunt. Ergo ab aliqua caussa realiter influente proficiscantur oportet. Quomodo enim fieri omissio libera, & voluntaria potest, sublata omni caussa positive agente? S. Thomas, quando naturam expendit omissionis, omnem actum excludit; quando omnia quæ in exercitio concurrunt, actum necessarium asserit. Et hæc satis sint.

X. Quæst. III. *Potest ne omissio esse voluntaria, quin urgeat præceptum?* Resp. Distinguenda omissio est ab effectu qui illam consequitur. Omittis panem indigenti dare. Omissionem hanc mors indigentis sequitur. Si teneris impertiri eleemosynam; & omissio, & mors consequens tibi imputantur. Ad quæsitum respondeo. Omissio absque præcepto esse voluntaria potest. Omissio matrimonii, omissio vescendi cibis delicatioribus, & plures similes omissiones merito dignæ sunt, quin nulla præcedat obligatio. Similes quippe omissiones procedere possunt a voluntate deliberata. Hinc patet non requiri obligationem, ut effectus recensitas omissiones consequens, sit voluntarius. Maceratio quippe corporis, temperantia a licito concubitu sunt effectus præmio digni, si cetera adsint. Illud tamen verum est quod, ut effectus malus, omissionem voluntariam consequens, aut concomitans, sit vitiosus, præceptum, seu debitum præcedat oportet; ita ut, si nulla sit obligatio vitandæ omissionis, nec omissio erit vitiosa, nec effectus, consequens talem omissionem, culpabilis erit omittenti. Debitum ergo, & potestas omissionis vitandæ necessaria sunt, ut omittens reus omissionis, & eorum quæ inde consequuntur malorum evadat.

XI. Quæst. IV. *Quæ sint involuntarii caussæ?* Resp. Quatuor communiter assignantur. Violentia, metus, concupiscentia, & ignorantia. Violentia involuntarium pro-

producit, cum vis extrinsecus inferatur. Id autem pugnat cum voluntario, cuius natura est, ut sit a principio intrinseco. Enimvero *violentum* (inquit S. Thomas quæst. xxii. de verit. art. 1.) *est id cuius principium est extra, nihil conferente eo qui cogitur*. Duo ad violentiam requiruntur. Alterum, quod principium vim inferens, sit extraneum. Alterum, quod qui patitur vim, resistat, & repugnet contraria inclinatione: si enim indifferens esset, vim non pateretur.

XII. S. Thomas in hac *quæst.* vi. *art.* 4. hanc præbet distinctionem. *Duplex est actus voluntatis: unus quidem, qui est eius immediate, velut ab ipsa elicitus, scilicet velle; alius, qui est actus voluntatis, a voluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus; ut ambulare, & loqui, qui a voluntate imperantur, exercentur autem mediante potentia motiva.*

XIII. Quæst. V. *Vim ne voluntas pati potest in actibus tum imperatis, tum elicitis?* Resp. Actus imperati a voluntate duplicis sunt generis: alii sunt imperati, & eliciti ab ipsa voluntate. Voluntas enim sibi, non secus ac ceteris, imperare valet, & reipsa imperat. Ex intentione finis electionem imperat mediorum, & alios actus, sive a se ipsa, sive ab intellectu prodeuntes, qui media spectant. Voluntas pati nequit vim in actionibus a se elicitis, & sibi imperatis: quia ad eiusmodi actus naturali propensione fertur. Sustinere autem vim potest in actibus imperatis, & ab aliis potentiis producendis. Imperare voluntas potest ut pes ambulet, ut manus aperiat oculos, vel claudat; potest velle ne manus moveatur, ne pes ambulet: & ab exteriori potestate vel impediri motus, vel ad eumdem cogi valet.

XIV. Disputare hic Theologi solent, valeat ne Deus vim voluntati inferre. Cui quæstiunculæ respondet S. Thomas pluribus in locis, sed potissimum quæst. xxii. de verit. art. 8. *Dicendum, quod Deus potest immutare voluntatem de necessitate, non tamen potest eam cogere. Quantumcumque enim voluntas immutetur in aliquid, non dicitur cogi in illud: cuius ratio est, quia ipsum velle aliquid est inclinari in illud: coactio autem, vel violentia est contraria inclinationi illius rei quæ cogitur. Cum igitur Deus voluntatem immutat, facit ut præcedenti inclinationi succedat alia inclinatio; & ita quod prima auferatur, & secunda maneat. Unde illud ad quod inducit voluntatem, non est contrarium inclinationi iam existenti, sed inclinationi quæ prius inerat: unde non est violentia, nec coactio. Sicut lapidi ratione suæ gravitatis inest inclinatio ad locum deorsum, hac autem inclinatione manente, si sursum proiiciatur, erit violentia: si autem Deus a lapide auferat inclinationem gravitatis, & det ei inclinationem levitatis; tunc ferri sursum non erit ei violentum: & ita immutatio motus potest esse sine violentia. Et per hunc modum intelligendum est quod Deus voluntatem immutat sine eo quod voluntatem cogat.*

XV.

XV. Animadvertit autem S. Thomas in hac *quaest.* VI. *art.* 5. quod, ut violentia efficiat actum involuntarium, debet esse absolute, & simpliciter talis, reluctante omni conatu voluntate, etiam exterioribus potentiis, quoad licet. Quare, si quis tua manu alium percuteret, & tu indifferenter te haberes, & non efficaciter repugnares, non esset violentia. Si puella omni virium conatu non reiicit aggressorem, non est vim passa. Si quis vi compellatur ad adorandum idolum, licet mente reluctetur, nisi exterius, quoad potest, repugnet; violentiam non sustinet, nec involuntaria actio dicitur. Sancti Martyres voluntate deliberata sustinebant tormenta, licet repugnarent iniquae actioni infligenti supplicia. Qua de re consule S. Thomam *cit. quaest.* VI. *art.* 5. *ad* 2.

XVI. Quaest. VI. *An quae fiunt ex metu, sint involuntaria?* Resp. Quaestionis decisioni praeire metus finitio debet. Est autem metus *instantis periculi caussa mentis trepidatio*. In iustum, & levem tribuitur. Ille grave malum valde probabiliter menti obiicit; & appellatur cadens *in virum constantem*: quia etiam constantes viri eiusmodi percelluntur metu, qui validis rationum momentis imminere repraesentat mortem, membrorum mutilationem, tetrum carcerem, flagellationes, bonorum proscriptionem, damnationem ad triremes, infamiam, & id genus similia. Maior, aut minor metus gravitas praeter imminentium malorum qualitatem, a personae quae metum patitur, conditione etiam colligitur. Metus qui respectu viri est levis, respectu puellae, mulieris, adolescentis potest esse gravis. Dupliciter metus respectu agentis timidi habere se potest. Primo tamquam caussa obiectiva, moraliter movens hominem ad agendum, vel omittendum; ut cum quis latroni, pugione districto aggredienti, & iugulum petenti, dat pecuniam, ut mortem evitet; vel ad declinandum naufragium merces in mare proiicit. Secundo concomitanter, quando revera non est caussa, cur homo agat; sed tantum comitatur actionem, quae fit *cum*, non *ex* metu. Confiteris veritatem delicti capitalis iudici interroganti cum metu mortis, quia revera mors imminens incutit timorem; at non ex metu mortis (cum potius ex metu negares eamdem) sed ob praeceptum urgens confitendae veritatis, ob Dei gloriam, animaeque tuae salutem: *cum* metu tamen agis. Quandoque timor est tota caussa cur effectus ponatur; ut dum luxuriosus mortem minatur puellae honestae, ni consentiat in sui deflorationem, tum est caussa, ut dicitur, totalis: si mulier meretrix esset, timor diceretur caussa partialis: quia, etiam illa sublata, effectus haberetur. De metu nunc sermo est iusto, & qui sit tota actionis caussa.

XVII. Responsio communis est, ea quae fiunt ex metu, simpliciter voluntaria esse, involuntaria autem secundum quid. Quod hoc pacto evincit S. Thomas cit. quaest. VI. art. 6. *Quae per metum aguntur, mixta sunt ex voluntario, & involuntario. Id enim quod per metum agitur, in se consideratum, non est voluntarium;*

sed

sed fit voluntarium in casu, scilicet ad vitandum malum quod timetur. Sed, si quis recte consideret, magis sunt huiusmodi voluntaria quam involuntaria: sunt enim voluntaria simpliciter, & involuntaria secundum quid. Unumquodque enim simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu; secundum autem quod est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundum quid. Hoc autem quod per metum agitur, secundum hoc est in actu secundum quod fit. Cum enim actus in singularibus sint, singulare autem, inquantum huiusmodi, est hic & nunc; secundum hoc id quod fit, est in actu, secundum quod est hic & nunc, & sub aliis conditionibus individualibus. Sic autem hoc quod fit per metum, est voluntarium, inquantum scilicet est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur; sicut proiectio mercium in mare fit voluntarium tempore tempestatis propter timorem periculi. Unde manifestum est quod simpliciter voluntarium est: unde & competit ei ratio voluntarii, quia principium eius est intra. Sed quod accipiatur id quod per metum fit, ut extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati, hoc non est nisi secundum rationem tantum: & ideo est involuntarium secundum quid, idest prout consideratur extra hunc casum existens.

XVIII. Hæc doctrina altius memoriæ commendanda est, tamquam apprime necessaria ad percipiendam necessitatem divini amoris, quo pœnitens sincere in Deum convertatur. Quæ fiunt ex metu, quid involuntarii admixtum habent. Conversio vero peccatoris, ut sit vera, & sincera, totam animam, totum cor, totam sacrificare Deo voluntatem debet. Quod fit ex metu, est voluntarium *hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur*, inquit Angelicus. Sublato malo imminente, metus evanescit. Quemadmodum mercator vult mercium iacturam, imminente naufragio; sublata circumstantia tempestatis, vult conservationem mercium. Detestatur peccator culpam ex inferni metu. At, si infernus non esset, culpam vellet. Hanc ille hypothesim expresse non format; sed in eiusdem timoris natura involvitur. Quoniam iuxta omnes tum Theologos, tum Philosophos, timor producit involuntarium secundum quid. Quid hoc prodit? Hoc sane, quod sublatis circumstantiis, nollet id quod hic & nunc agit. Quod autem sint simpliciter voluntaria quæ fiunt ex metu, evidens est. Quoniam mercator, spectatis mercium valore, & propriæ vitæ conservatione, & gravissimo periculo naufragii, omnibusque hic, & nunc expensis, absolute vult mercium iacturam. Actiones enim sunt in singulari, omnibus circumstantiis consideratis. Et de illis iudicium fit, secundum quod reipsa eveniunt. Idcirco absolute, quæ fiunt ex metu, sunt voluntaria. Secundum vero quod sunt in apprehensione, dicuntur involuntaria secundum quid. Quoties in S. Thoma, aut in alio Auctore legis, actiones ex metu non esse *simpliciter* voluntarias,

rias, hoc in ſenſu id intelligas velim, non eſſe voluntarias omni ex parte abſque ulla timoris mixtura: habent enim quid timoris admixtum, quatenus, ſublatis circumſtantiis, homo eadem reſpueret quæ hic & nunc revera vult.

XIX. Argutare in oppoſitum ſolent. Quæ fiunt ex metu, ſunt voluntaria ex ſuppoſitione, ſeu ex hypotheſi imminentis mali: qua ſuppoſitione, ſeu hypotheſi ſublata, non ſunt voluntaria. Hinc pœnitentia ex timore gehennæ non eſt abſolute voluntaria. Habet quippe incluſam conditionem: ***Sublato inferno, peccarem.*** Atque adeo attritio ex ſolo metu mala erit, & faciet hominem hypocritam, ut docet Lutherus.

XX. Utique operans ex metu agit ex ſuppoſitione imminentis mali. Quid inde? An non propterea actio voluntaria, & libera? Agens, ſpectatis omnibus, & expenſis, abſolute hic & nunc eligit hoc medinm, quo evitet maius malum. Quin maxime voluntarius, & liber eſt actus iſte, ut ex gravi, ſeriaque conſultatione, & conſideratione omnium circumſtantiarum proficiſcens. Timor gehennæ bonus eſt, non ſolum hominem hypocritam non facit, ut contendebat Lutherus, ſed donum Dei eſſe docent Scripturæ, & Tridentina Synodus. Quas conditiones exigat, ut ſatis ſit ad veram chriſtianam pœnitentiam, in tractatu de pœnitentia palam fiet. Hoc certum eſt, gehennæ timorem diſponere & parare cor humanum ad pœnitentiam. At, ſublato divino amore, plenam voluntatem peccandi non excludere ibi oſtendetur. Satis mihi nunc eſt palam feciſſe, actiones, timore imminentis mali elicitas, eſſe ſimpliciter voluntarias, & liberas; quamvis quid involuntarii admixti habeant.

XXI. Hinc colliges, non eſſe a peccato mortali immunes homines qui ex quocumque graviſſimo metu aliquid perpetrant natura ſua inhoneſtum, & vitioſum. Quam ob cauſſam graviter peccabant qui ob metum tormentorum fidem negabant tantummodo exterius, licet in corde eamdem retinerent. Quæ enim per ſe mala ſunt, nullo honeſtari metu poſſunt, etiam amittendæ vitæ. Id ſolum verum habet, metum minuere culpæ gravitatem: quemadmodum enim timor diminuit voluntarium, & liberum; ita etiam aliquid malitiæ adimit, & delinquenti facilius veniam conciliat. Quæ vero intrinſecus mala non ſunt, licet lege humana prohibeantur, poſſunt interdum gravi metu urgente abſque culpa executioni demandari. Exempli gratia, quando vitæ conſervatio cedit in maiorem Reipublicæ utilitatem, maiuſque bonum; tum ſervanda eſt vita, lege neglecta. Quando vero legis humanæ violatio infert contemptionem, aut ſcandalum; tum etiam cum vitæ diſpendio ſervanda lex eſt. Si quis in deriſionem catholicæ religionis ad manducandas carnes in Quadrageſima, ad non audiendam Miſſam in die feſto cogeretur; mors ſuſtinenda eſſet potius quam religionis catholicæ præcepta v olanda.

XXII.

XXII. Quæst. VII. *Qui contractus ex metu initi, sint irriti?* Resp. Omnes contractus ex metu gravi celebrati, cum sint voluntarii & liberi, sunt validi iure naturali; quod metus, ut dictum est, rationem voluntarii & liberi non auferat. Sicut enim peccatum ex metu gravi perpetratum voluntarium est; ita etiam contractus, quamvis ex metu initi, voluntarii sunt. Lex tamen tum ecclesiastica, tum civilis nonnullos contractus, ex metu celebratos, irritos declaravit. Matrimonium ex metu celebratum nullum est, ut habetur *cap.* Veniens *de sponsalibus*. Nulla est promissio, aut solutio dotis ex metu, ut declaratur *l.* 4. *digest. tit.* 2. *l. Si mulier*. Iurisdictio ex metu data, nulla. *l.* 2. *ff. de iudiciis*. Electio Prælatorum ex metu similiter nulla. *Cap.* ubi periculum, *de elect. §. Ceterum in* VI. Absolutio ab excommunicatione metu facta pariter nulla. *Cap. unic. de his quæ vi, metusque causa in* VI. Vota solemnia ex metu facta, irrita. Difficultas est de votis simplicibus, de quibus nil iura positiva decrevere. Hæc, cum naturæ iure valida sint, servanda videntur. Circumstantiæ spectandæ sunt, & dispensatio peti potest.

XXIII. De iuramento metu extorto disputant Theologi; quorum subtilitatibus missis doctrina S. Thomæ amplectenda est 2. 2. quæst. lxxxix. art. 7. ad 3. *In iuramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit, & talis obligatio tollitur per coactionem: quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen eius promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ: quia magis debet damnum temporale subire quam iuramentum violare. Potest tamen repetere in iudicio quod solvit, vel Prælato denuntiare, non obstante quod contrarium iuravit: quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: esset enim contra iustitiam publicam. Romani autem Pontifices ab huiusmodi iuramentis absolverunt, non quasi decernentes eiusmodi iuramenta non esse obligatoria; sed quasi huiusmodi obligationes ex iusta causa relaxantes.*

XXIV. Hanc eamdem doctrinam confirmat quæst. XCVIII. art. 3. ad 1. *Coactio non aufert iuramento promissorio vim obligandi respectu eius quod licite fieri potest. Et ideo, si aliquis non impleat quod coactus iuravit, nihilominus periurium incurrit, & mortaliter peccat. Potest tamen per auctoritatem summi Pontificis ab obligatione iuramenti absolvi, præsertim si coactus fuerit tali metu qui cadere posset in constantem virum. Quod autem dicitur, quod tales non sunt puniendi tamquam pro mortali crimine, non hoc ideo dicitur, quia non peccent mortaliter, sed quia pœna eis minor infligitur.* Quando itaque res promissa honesta, & licita est, iuramentum etiam ex metu factum obligat. Quod autem tua bona des aggressori, nil mali præfert. Idcirco implendum iuramentum, docet S. Thomas.

XXV. Quæst. VIII. *Quæ sunt ex concupiscentia, sunt ne involuntaria?* Resp. Con-

cupiscentiæ nomine quælibet appetitus sensitivi commotio, seu passio circa bonum intelligitur, exclusa tristitia, & dolore circa malum. Concupiscentia duplex est. Altera antecedens, quæ præcedit voluntatis actum, estque eiusdem caussa. Visio obiecti delectabilis accendit appetitum sensitivum: & voluntas desiderat, vel delectatur de eo. Altera consequens, quæ actionem voluntatis consequitur, quatenus exercitium actionis excitat, accenditque passionem concupiscentiæ. De hac nulla quæstio. Hæc enim non potest esse involuntarii caussa, cum actionem consequatur. Solum ostendit, tamquam signum, peccati magnitudinem, seu magnam voluntatis delectationem in exercenda actione. Quare hæc non diminuit, sed auget potius culpam. Propositæ quæstiunculæ respondet S. Thomas 1. 2. quæst. VI. art. 7. *Concupiscentia non causat involuntarium, sed magis facit aliquid voluntarium. Dicitur enim aliquid voluntarium ex eo quod voluntas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit: & ideo concupiscentia magis facit ad hoc quod aliquid sit voluntarium, quam quod sit involuntarium.* Non est tamen confundendum voluntarium cum libertate. Nam voluntarium situm est in inclinatione cum finis cognitione; &, quo maior est inclinatio, eo maius est voluntarium. Porro, si hoc voluntarium spectetur, ut liberum, cum libertas iudicii indifferentiam postulet, concupiscentia vehemens, & antecedens obscurare hoc iudicium potest, & simul diminuere libertatem, atque adeo malitiam. Quam doctrinam pluribus in locis S. Thomas tradit, & potissimum quæst. III. de mal. art. II. *Meritum, & demeritum in electione consistit ex ratione præcedente. Passio autem obnubilat, vel etiam ligat iudicium rationis. Quanto autem iudicium rationis fuerit purius, tanto electio est perspicacior ad merendum, vel demerendum. Unde qui inducitur ad bene faciendum ex iudicio rationis, laudabilius operatur quam qui inducitur ad hoc idem ex sola animi passione: hic enim errare potest indebite miserendo.* Concupiscentia itaque minuit voluntarium, quatenus liberum est; auget vero, quatenus naturale. Discrimen quod est inter timorem & concupiscentiam, assignat S. Thomas cit. quæst. VI. art. 7. ad 1. & ad 2. *Timor*, inquit, *est de malo; concupiscentia autem respicit bonum. Malum autem secundum se contrariatur voluntati; sed bonum est voluntati consonum.* Ideo timor semper minuit & voluntarium, & liberum; secus concupiscentia, ut dictum est.

XXVI. Quæst. IX. *Utrum ignorantia inferat involuntarium?* Resp. De ignorantia fuso calamo agemus *Tom. II.* Apparatus ad Theologiam christianam. Idcirco paucis hanc gravissimam quæstionem expediam. D. Thomas ignorantiam dividit in antecedentem, concomitantem, & consequentem his verbis cit. quæst. VI. art. 8. *Ignorantia tripliciter se habet ad actum voluntatis. Uno modo concomitanter, alio modo consequenter, tertio modo antecedenter. Concomitanter quidem, quando ignorantia est de eo quod agitur; tamen, etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia*

non

non inducit ad volendum ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum, & ignoratum; sicut in exemplo posito, scilicet cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere cervum. Et talis ignorantia non facit involuntarium, ut Philosophus dicit: quia non causat aliquid quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse actu volitum quod ignoratum est. Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem, inquantum ipsa ignorantia est voluntaria. Et hoc contingit dupliciter, secundum duos modos voluntarii supra positos. Uno modo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam; sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando, secundum illud Iob XXI. Scientiam viarum tuarum nolumus: *& hæc dicitur ignorantia affectata. Alio modo dicitur ignorantia voluntaria eius quod quis potest scire, & debet: sic enim non agere, & non velle, voluntarium dicitur, ut supra dictum est. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod considerare potest, & debet; quæ est ignorantia malæ electionis, vel ex passione, vel ex habitu proveniens: sive cum aliquis notitiam quam debet habere, non curat acquirere: & secundum hunc modum ignorantia universalium iuris, quæ quis scire tenetur, voluntaria dicitur, quasi per negligentiam proveniens. Cum autem ipsa ignorantia sit voluntaria aliquo istorum modorum, non potest causare simpliciter involuntarium; causat tamen secundum quid involuntarium, inquantum præcedit motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset scientia præsente. Antecedenter autem se habet ad voluntatem ignorantia, quando non est voluntaria, & tamen est causa volendi quod alias non vellet; sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret; puta, cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam, proiicit sagittam, qua interficit transeuntem. Et talis ignorantia causat involuntarium simpliciter.* Si plura de ignorantia Pelagiana, Iansceniana, Probabilistica cupis, consule laudatum *Tom. II. Apparat.* & *Tom. I. Histor. Probabilis. in Appendice*, ubi ex instituto materia hæc discussa est.

XXVII. Samuel Pufendorfius in suo *tract. de Hom. & Civ.* ab officiis, seu ab actionibus humanis, quæ iure naturæ dirigi debent, initium capit. Verum tam implexe, & ieiune hæc versat, ut nihil obscurius scriptum apud Scholasticorum aliquem, etiam inferioris subsellii, inventurus sis. Plures Auctoris istius errores infra refellam. Christianus Thomasius *Lib. I. cap. 1. de natura hominis morali*, pluribus insumptis §§. quibus physicam corporis humani naturam exponit, tandem §. 17. intellectum, & voluntatem definit his verbis: *Igitur intellectus est facultas animæ humanæ cogitandi in cerebro, & voluntas facultas eiusdem animæ concupiscendi in corde.* Adeo impedite de intellectu, & voluntate scribit Lutheranus iste, ut corpoream potius quam spiritualem animam se propugnare indicet. Quippe §. 28. aperte scribit, *in mundo nihil esse, nisi corpora*: & §. 34. repetit, *omnem vo-*

luntatem esse concupiscentiam in corde. Omnis concupiscentia amor est . Omnis amor est desiderium uniendi se cum re amata. Omne desiderium conatus est agendi . Dum vero voluntas conatus est cordis, differt a conatu qui sentitur in aliis membris corporis, ut conatus eiiciendi excrementa, conatus in ulcere. Hinc ultra pergit, & §.40. improbat communem, certamque doctrinam, quam supra confirmavi, voluntatem nempe non posse cogi. *Unde falsum est*, inquit, *commune dicterium , quod voluntas non possit cogi*. Et a quo cogi potest? Ab homine? A Deo, cui omnia obediunt? Transcribit §. 10. doctrinam *Cumberlandi* de magnitudine cerebri humani, & de hominis propensione ad venerem, non aliquo tempore limitata. Innumeris istius Lutherani aberrationibus prætermissis, paucas hic obiter indicasse sufficiat, ut Italiæ nostræ iuvenes qui iuri naturæ student, ab istorum Protestantium lectione abducam. Quoniam nihil ex istis addiscere præter errores valent. Quid quod vel ipsas erroneas opiniones tanta obscuritate, & tanta imperitia exponunt, ut homo bonis studiis addictus, legere istorum opera sine fastidio nequeat?

CAPUT VI.

De humana libertate. Hac homo in sui creatione præditus fuit, nec eam per originalem culpam amisit. Lutheri, Calvini, Pufendorfii, Christiani Thomasii, aliorumque Protestantium errores.

I. QUæstionem præ ceteris omnibus necessariam investigandam suscipio. Quoniam, sublata libertate, superfluerent iura omnia, conatus, studia, industria, ceteraque hominum molimina vana, & commentitia forent. Sola quippe officia libera, iuris tum naturalis, tum positivi directioni subiacent. Porro omnium primum, quid libertatis nomine intelligatur, exponendum est. Et, quia plures libertas excipit sensus, notionem divisio eiusdem præcedat fas est; quemadmodum & ipse Marcus Tullius *Lib. I. cap.* 1. officia dividit, antequam definiat. Dividi autem libertas solet primum in libertatem *naturæ*, qua homo conditus fuit; *gratiæ*, qua a culpa redemptus est, de qua S. Paulus Rom. VI. *Cum servi essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ* : & *gloriæ*, ad quam, ex miseriis subducti, destinati sumus, ut ait idem S. Paulus Rom. VIII. *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Libertas *naturæ* vocatur etiam *spontaneitatis*, seu *complacentiæ*, quæ a violentia, & coactione immunis est. Coactio est vis extrinsecus illata, passo reluctante. Hoc in sensu libera dicuntur bruta ipsa; & humana voluntas in omnibus actionibus suis internis, & elicitis, tametsi ne-

necessariis, libera nuncupatur : quia ad istos interiores actus cogi a nemine potest. Hanc doctrinam fuse exponit S. Thomas tum *I. Part. quæst.* xli. *art.* 2. *ad* 3. tum *quæst.* x. *de potent. art.* 2. *ad* 5. ubi ait , quod *naturalis necessitas* , *secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur* , *ut felicitatem* , *libertati voluntatis non repugnat . . . Dei libertas enim voluntatis violentiæ* , *vel coactioni opponitur . . . Libere ergo Spiritus sanctus procedit a Patre* ; *non tamen possibiliter* , *sed ex necessitate*. Libertatem hic accipit Angelicus Doctor pro ipsa immunitate a coactione, & pro naturali voluntaria inclinatione, ac necessaria propensione divinæ voluntatis.

II. Alia est libertas *indifferentiæ*, quæ non modo a coactione , seu violentia ; verum etiam a *necessitate*, seu a determinatione ad unum per modum naturæ immunitatem secum affert. Hæc itaque libertas facultas est quæ indifferentiam præfert ad opposita . Duplex est. Una *contrarietatis*, seu *specificationis*, ut aiunt, quæ oppositos producere actus, nempe odium, & amorem, bonum , & malum , valet. Altera est *contradictionis*, seu *exercitii*, quæ agere , vel non agere, elicere actum, vel omittere eumdem absolute valet. *Tò absolute* significat quod, spectata natura obiecti limitati , atque adeo cum indifferentia ab intellectu propositi , ita voluntas prosequitur illud obiectum, ut possit suspendere prosecutionis actum.

III. Ad libertatis perfectionem sola requiritur exercitii indifferentia , sublata indifferentia *contrarietatis* ad malum, quæ imperfectio libertatis est . Quamobrem & Deus extra se liber est, tametsi malum velle nequeat ; & Christus Dominus liber est, quamvis malum patrare non possit. Quoniam vero ex perspicua libertatis idea graviorum difficultatum resolutio pendet, lubet paucis ea hic indicare quæ fusius infra dicturus sum. Voluntas humana sedes est libertatis . Caussa, & principium libertatis est intellectus, proponens voluntati bonum amandum cum indifferentia iudicii. Toties vero proponit intellectus cum indifferentia iudicii , quoties id quod proponit, finitum & limitatum est, non æquans voluntatis potestatem. Hæc est angelica S. Thomæ doctrina 1. 2. *quæst.* xvii. *art.* 1. *ad* 2. ubi inquit : *Radix libertatis est voluntas, sicut subiectum* ; *sed*, *sicut causa* , *est ratio*: *ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri*, *quia ratio potest habere diversas conceptiones boni*. De variis intellectus actibus, qui liberam præcedere electionem debent, infra dicam.

IV. Quemadmodum varia est *libertatis* acceptio ; ita multiplex est *necessitatis* sensus. I. Alia est necessitas coactionis, & violentiæ, quæ extrinsecus inducitur ; a qua voluntas, ut dixi, libera est, & cui membra exteriora tantummodo subiecta sunt. II. Alia est necessitas inclinationis naturalis, a principio intimo proficiscens, quæ ad unum naturaliter determinat ; ut inclinatio in natura spirituali erga beatitudinem in communi. III. Alia necessitas, quæ extrinsecus advenit ;

qualis est in beatis necessitas amandi Deum. IV. Rursus alia appellatur *antecedens* & absoluta; alia *consequens*, & conditionata. Antecedens rationis, & voluntatis usum præcedit; ut contingit in motibus primo primis, qui involuntarii, seu indeliberati nuncupantur. Necessitas consequens, seu conditionata, ea est quæ consequitur liberam aliquam suppositionem, seu deliberationem; ut necesse est ambulare, si ad ambulandum me determinaverim. Necessitas antecedens nuncupari etiam solet necessitas *consequentis*; & necessitas conditionata necessitas *consequentiæ*. V. Tandem alia appellatur *physica*, & absolute invincibilis, quæ est ipsa ac antecedens; alia *moralis*, quæ in summa difficultate (iuxta communem loquendi modum) sita est, abstinendi a malo, vel faciendi bonum; qualis dominatur in hominibus inveterata aliqua consuetudine, vel habitu pravo affectis; quem expellere absolute valent, sed maxima cum difficultate.

V. Potestatis nomine, quæ in voluntate libera requiritur ad oppositum, intelligitur potestas expedita. Potestatem hanc Theologi considerant & in actu primo, & in actu secundo. Potestas voluntatis in actu primo, proxima, & expedita, illa dicitur cui nihil ex parte sui deest ad operandum. Hac ratione in Schola Thomistica gratia sufficiens constituit potentiam proxime completam, & expeditam ad operandum, quia ex parte potentiæ nil amplius requiritur; ut vero erumpat in actum secundum, requiritur gratia efficax, quæ ex parte actus secundi se tenet.

VI. Pro libertatis intelligentia præ oculis quoque habenda est celebris distinctio sensus compositi, & divisi: quæ in vero sensu explicata a nemine negari iure valet; in sensu falso e contrario ab omnibus sibillanda. Sensus falsus huius distinctionis est, si quis diceret, hominem, auxilio efficaci determinatum ad bonum, libertatem habere non in sensu composito cum ipso auxilio, sed in sensu diviso, idest sublato tali auxilio. Hoc in sensu etiam homo vinculis devinctus libertatem habet ad ambulandum, si vincula frangantur: quo nihil absurdius concipi potest. Verus sensus est, hominem, præfato auxilio efficaci determinatum ad amorem, liberum esse ad oppositum sub ipso auxilio, non in sensu composito, quatenus scilicet valeat coniungere amorem cum non amore, actionem cum non actione, quod repugnat; sed in sensu diviso, inquantum, dum amat, retinet facultatem expeditam ad non amorem, aut ad odium. Ne multa, sensus compositus excludit, inquiunt, coniunctionem actionis cum negatione eiusdem; minime vero excludit potestatem ad non agendum, vel ad agendum oppositum.

VII. Plures fuere adversus libertatem errores. Hanc negarunt Stoici, *fato* omnia subiicientes. *Fati* nomine omnium caussarum influxum significabant. Alii ex divina præscientia cogi indeclinabiliter homines ad malum afferebant. Manichæi, ut refert S. Augustinus *Lib. III. cap.* v. *contr. duas epist. Pelag.* libertatem negabant

bant ex natura mala Deo coæterna. Pelagiani, in aliud extremum declinantes, errarunt, libertatem nimium extollentes. Docebant quippe hominem æque ad bonum, atque ad malum solis naturæ viribus idoneum esse, quin egeat ad bonum divinæ gratiæ subsidio: contra quos hæc S. Augustinus *epis.* XLVII. ad Valentinianum *num.* 4. scribit. *Fides catholica neque liberum arbitrium negat sive in vitam malam, sive in bonam; neque tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid.* Contendebant Pelagiani, liberum arbitrium læsum haudquaquam fuisse per peccatum originale; sed, veluti in æquilibrio constitutum, æquales habere vires sive ad bonum, sive ad malum. Heinc inferebant, libertatem arbitrii cum necessitate gratiæ, quæ voluntatem præveniat, componi minime posse. *Si alterius ope indigeo, liber non ero*, effutiebat Pelagius. Lutheri, Calvini, Iansenii, aliorumque errores adversus libertatem mox referam.

§. I.

Hæreticum Lutheri, Calvini, & Iansenii systema de libero arbitrio in æternæ salutis negotio.

I. SI nativis, sincerisque coloribus Lutheri, Calvini, & Iansenii de libero arbitrio systema depingatur, nisi me omnia fallunt, in nihilum occidunt gravissimæ, quæ inter Catholicos fervent, quæstiones. Siquidem non raro accidit ut homines longiores contentionum, litiumque funes texant, perpetuaque diffidia foveant, quod principium unicum, unde tota pendet controversia, pleno in lumine haudquaquam collocetur. Eadem veritas sub una oculorum acie adversantes difficultates explodit, non item sub altera. Quorsum hæc? Novum ne referandum mihi arcanum est in Lutheri, Calvini, & Iansenii doctrina de libero arbitrio exponenda? Minime gentium. Sed notam illorum hoc de argumento hæresim sub eo repræsentare aspectu deliberavi, ut ex solo eiusdem intuitu in fumum abeant sophismata illa quibus vellicari Catholicorum plurium doctrina solet.

II. Et, ne plus iusto in limine hæream, caussam aggredior tractandam. Primum hominem libero præditum arbitrio fatentur vel ipsi hæresiarchæ; at extinctum, sublatumque penitus esse post Adæ peccatum contendunt. Liberum hominem in hoc lapsæ naturæ statu dumtaxat asserunt in civili societate, operumque naturalium regimine. In genere vero moris, æternæque salutis negotio, exclusa omni eligendi facultate, omnique activa indifferentia sublata, necessario illum peccare docent, nullasque omnino partes habere in iis quæ divina gratia præventus operatur. Omnino periit libera eligendi potestas in Adamo peccante. Er-

go necessario homo peccat, necessarioque, dum auxilio divino prævenitur, operatur. Quam operationem voluntario quidem, seu spontaneo motu homo elicit; minime vero libere, libertate electionis, & indifferentiæ. Nullas omnino partes exercere propugnant homines, cum Dei auxilio ad operandum applicantur; sed mere passive se habere in morum sanctitate; quamvis voluntario, seu spontaneo motu, quemadmodum & bruta, physice agant. Paucis accipe totius Lutheranæ, Calvinianæque doctrinæ succum. Non ideo Lutherus, & Calvinus negant in homine liberi arbitrii indifferentiam, & electionem, quia Deus gratia, suapte natura efficacissima, humanam voluntatem præveniat, & prædeterminet; sed contra ita ratiocinantur homines isti: Patrato peccato originali, extincta fuit tum in Adamo, tum in eiusdem posteris libertas indifferentiæ: ergo auxilium divinæ gratiæ necessario hominem applicat ad operandum. Admisso primo errore extinctæ per peccatum originale humanæ libertatis, consequentia legitima est; quemadmodum, quia in brutis nulla est electionis, & indifferentiæ facultas, necessario a Deo determinantur. Contra Catholici argumentantur. Homines post Adami lapsum libero arbitrio, tametsi læso, infirmo, vulneratoque, instructi sunt. Ergo libere a Deo præveniuntur, & applicantur. En paucis delineatum verum, germanumque Lutheranæ, Calvinianæque hæresis specimen.

III. Quæ paucis perstrinxi, ostendenda nunc sunt propriis Lutheri, Calvinique verbis. De Iansenio infra dicam. Et, ut a Luthero initium arcessam, hic est illius de libero arbitrio articulus, quem LEO X. in Bulla, *Exurge Domine*, anno 1520. edita contra eumdem Lutherum *num. 36.* damnavit. *Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo. Et dum facit quod in se est, peccat mortaliter.* Pauca transcribam, non ex universis eius operibus, sed tantum ex opusculo de *servo arbitrio* adversus *Erasmum*, ubi ex instituto caussam versat. In aliis quippe opusculis iampridem omnem sustulerat libertatem: in quem errorem calamum acuit *Erasmus*, & Lutherum strenue exagitavit, prostravitque. Lutherus vero insita sua protervia adversus *Erasmum* opusculum edidit, inscriptum de *servo arbitrio*, insertumque est *Tom. III.* operum Lutheri. Inquit ergo. *Sequitur nunc liberum arbitrium esse plane divinum nomen, nec ulli posse competere, quam soli divinæ maiestati . . . Quod si hominibus tribuitur, nihilo rectius tribuitur quam si divinitas quoque eis tribueretur: quo sacrilegio nullum esse maius possit.* Libero arbitrio donatum Adamum fuisse, quis neget? Nullum itaque sacrilegium, quod arbitrio præditus homo sit. Larvam arbitrii, quam in homine admittit Lutherus, paullo post explicat his verbis. *Quod si omnino vocem eam omittere nolumus, quod esset tutissimum, & religiosissimum; bona fide tamen eadem uti doceamus, ut homini arbitrium liberum, non respectu superioris, sed tantum inferioris se rei concedatur; hoc est, ut sciat se se in suis facultatibus, & possessionibus habere ius utendi, facien-*

ciendi, omittendi pro libero arbitrio, licet & idipsum regatur solius Dei libero arbitrio, quocumque illi placuerit. Ceterum erga Deum, vel in rebus quæ pertinent ad salutem, vel damnationem, non habet liberum arbitrium; sed captivus, subiectus, & servus est, vel voluntatis Dei, vel voluntatis satanæ. Hoc est capitale Lutheri principium. Homines in civili commercio, in officiis humanis, in comedendo, in bibendo, in saltando liberi sunt. In æternæ vero salutis negotio nulla libertate instructi sunt, nullas in eodem habent partes; sed solus Deus, cuiusque humanæ libertatis cooperatione reiecta, salutem operatur nostram, passive tantum hominibus se habentibus. Quin contendit, nihil Patres de libero definiisse arbitrio: sic enim pergit ibidem. *Rogamus itaque per Christum, mi Erasme, tu cum tuis nobis saltem concedite, ut periculo conscientiæ nostræ absterriti, liceat metu trepidare, vel saltem assensum differre dogmatis, quod tu ipse vides esse nihil, nisi inanem vocem, & strepitum syllabarum: scilicet, vis liberi arbitrii est, vis liberi arbitrii est; etiam si ad summum veneritis, & omnia vestra probata sint, & constent. Deinde adhuc incertum apud ipsos tuos, an ea vox sit, vel non sit, cum ipsi inter se se varient, & sibi ipsis non constent. Iniquissimum est, immo longe miserrimum, solo phantasmate voculæ unius, eiusdemque incertæ, nostras conscientias vexari, quas Christus sanguine suo redemit. Ac, nisi vexari nos sinamus, rei accusamur superbiæ inauditæ, quod tot Patres tot sæculorum contempserimus, qui liberum arbitrium asseruerint, cum verius, ut ex dictis vides, nihil prorsus de libero arbitrio definierint; ac sub prætextu & nomine illorum, liberi arbitrii dogma erigitur, cuius tamen neque speciem, nec nomen possunt ostendere, & mendaci vocabulo sic deludunt orbem.* Quæ disputatio esse cum homine potest qui, omni fronte posita, blaterat, Patres, Augustinum, Hieronymum, Fulgentium, Prosperum, ceterosque nil de libero definiisse arbitrio?

IV. Luculentius paullo post suam exponit sententiam, dum & Erasmi, & Catholicorum improbat doctrinam. Erasmus in suo adversus *Lutherum* opere, ut liberum propugnaret arbitrium, in Semipelagianismum declinavit, cum liberum arbitrium suis se præparare viribus, seseque applicare ad gratiam accipiendam asseruerit: contra quam doctrinam hoc pacto Lutherus invehitur. *Vides ne, mi Erasme, hac definitione teipsum prodi? . . . quod harum rerum nihil omnino intelligis . . . &, ut supra dixi, minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio quam omnes alii; neque totum libero arbitrio, omnia tamen illi tribuis. Tolerabilius longe tradunt Sophistæ, vel saltem Pater eorum Petrus Lombardus, qui liberum arbitrium dicunt esse facultatem discernendi, deinde & eligendi boni quidem, si adsit gratia, mali vero, si desit gratia . . . Tu vero utrinque parem vim facis liberi arbitrii, quod suapte, sine gratia, vi, & sese applicare possit ad bonum, & sese avertere a bono . . . Non hæc dico, quod Sophistarum sententiam de libero arbitrio*

pro-

probem ; sed quod tolerabiliorem esse ducam quam Erasmi : propius enim accedunt ad veritatem. Non enim illi liberum arbitrium, sicut EGO, NIHIL esse dicunt ; tamen, cum sine gratia ipsum nihil posse dicunt, præsertim Magister Sententiarum, pugnant Erasmo, immo videntur sibi ipsis quoque pugnare, & sola verbi controversia torqueri. Ita ergo Lutherus extinctum in salutis negotio liberum arbitrium contendit, ut nihil, vel ipsa gratia præditus, homo agere valeat. Et profecto quod non est, nec sanare, nec erigere, nec prævenire, vel determinare gratia potest. Pergit Lutherus. *Nihil nisi inanis vox liberi arbitrii reliqua sit, velint, nolint . . . Ego ex his verbis nihil possum concipere, quam liberum arbitrium esse inanem voculam, cuius res amissa sit.*

V. Scripturarum testimonia ab Erasmo producta deludit Lutherus incredibili fatuitate. Ad illud Ioannis, *Potestatem dedit eis filios Dei fieri,* respondet: *Ioannes non loquitur de ullo opere hominis, neque magno, neque parvo, sed de ipsa innovatione, & transmutatione hominis veteris ..... Hic homo MERE PASSIVE, ut dicitur, se se habet, nec facit quidpiam, sed fit totus.* Post multa folia iterum clamat. *Igitur ipsum ORIGINALE PECCATUM liberum arbitrium prorsus nihil sinit posse, nisi peccare, & damnari ...... Ego sane de me confiteor, si qua fieri posset, nollem mihi dari liberum arbitrium.*

VI. Transcribendum integrum opusculum, alioquin spissum, mihi esset, si ea omnia congerere vellem quibus probare contendit liberum arbitrium titulum vanum esse sine re, purum putumque Sophistarum (sic vocat Scholasticos) figmentum : & solam admittit *spontaneitatem*, quam etiam *lubentiam* vocat. Dum hos, & alios similes errores in Luthero lego, satis mirari nequeo Lutheranos, qui tam delirantem Sycophantam ut propriæ sectæ Patriarcham venerantur, & ut Theologiæ reformatorem extollunt vel ipsi inter eos doctiores. Quid ? Errantem Lutherum non sequimini ? Cur ergo ut legislatorem suscipitis ? Si erravit in fundamento universi iuris naturæ adeo manifesto ; quanto impudentius in obscurioribus arcanis deliravit ? Sublato penitus per peccatum originale libero arbitrio, legitima consecutione infert hæresiarcha Lutherus ibidem, divinum decretum omnia necessario præfinire, & determinare. Decretum Dei *fulmen* vocat, sub quo liberum arbitrium penitus contritum, & extinctum in Adamo peccante asserit. Verum Lutherus, sicut ceteras, ita quoque istam controversiam summa confusione, & perturbatione implicat, & involvit ; ac passim antilogiis manifestis semetipsum conficit. Ad Calvini, qui suos errores clariori methodo exponit, & sibi magis constat, doctrinam describendam accedamus.

VII. Calvinus Lutheri de libero arbitrio doctrinam adoptavit. In hoc tantum discrepant. Lutherus in suis scriptis iudicio caret, & immani furore abreptus, huc atque illuc irruit, modo ut insanus, modo ut sannio, & stilo lutulento, & implexo

plexo errores suos exponit. Contra Calvinus profundus, acutus, vafer, versutus, arte scribendi peritissimus. Iram qua vexabatur, suo tempore exercet. Ut Lutherum versutia, eruditione, & elegantissimo stilo superat; ita facilius lectoribus imponit, & errores suos fucat, atque catholicorum dogmatum veritatem adulterat. Fatetur Calvinus, eamdem cum Luthero caussam se habere. Numquam, sicut nec Lutherus, ex divinæ gratiæ efficacitate, sed ex primi peccati mortali vulnere extinctum liberum humanum arbitrium colligit.

VIII. Verba Calvini transcribo. Is in *secundum Lib. Pighii* de libero arbitrio hæc scribit. *Respondeo, & Lutherum, & nos omnes duplicem constituere naturam: priorem, qualis a Deo condita fuerat, quam puram & integram fatemur fuisse; alteram, quæ lapsu hominis vitiata, suam integritatem perdidit.* Et paullo post. *Iam vero, ut nihil prætermittat* (Pighius) *quod odium quolibet modo conflare queat Lutheri sententiæ, aut nostræ, originem trahere a veteribus hæreticis commemorat* &c. Post multa, libertatis, quam cum Luthero defendit, notionem exhibet. *Sed quoniam astute Pighius cum necessitate coactionem perpetuo confundit, quarum discrimen tenere, & diligenter meminisse plurimum ad propositam quæstionem refert, hæc quatuor, quid inter se differant, observare convenit, voluntatem aut liberam esse, aut servam, aut spontaneam, aut coactam. Liberam voluntatem vulgo intelligunt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonum aut malum eligere habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest, cum alterum alteri repugnet. Verum docendi causa, quid significet dicendum est, ut intelligatur, quid sit coactio. Eam ergo sic vocamus quæ non sponte sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc, vel illuc; sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus quæ ultro se flectit, quocumque ducitur; non autem rapitur, aut trahitur invita. Serva postremo voluntas est quæ propter coruptionem sub malarum cupiditatum imperio captiva tenetur, ut nihil quam malum eligere possit; etiamsi id sponte, & libenter, non externo motu impulsa faciat. Secundum has definitiones homini arbitrium concedimus, idque spontaneum, ut, si quid mali faciat, sibi, ac voluntariæ suæ electioni imputare debeat. Coactionem, & violentiam tollimus, quia pugnet cum natura voluntatis, nec simul consistat; liberum autem negamus, quia propter ingenitam homini pravitatem* (N. B.) *ad malum necessario feratur, nec nisi malum appetere queat. Atque hinc colligere licet, quantum sit necessitatis, & coactionis discrimen. Neque enim hominem dicimus invitum trahi ad peccandum; sed, quoniam vitiosa sit eius voluntas, sub peccati iugo teneri captivam; ideoque necessario male velle. Ubi enim servitus, illic necessitas: sed plurimum interest voluntaria ne sit servitus, an coacta. NOS AUTEM NON ALIBI* (N. B.) *STATUIMUS PECCANDI NECESSITATEM QUAM IN VITIO VOLUNTATIS.* Luculenta hæc sunt. Non alibi Calvinus cum Luthero necessitatem voluntatis constituit quam in malitia contracta ex peccato originali.

IX.

IX. Sed alia testimonia in medium afferamus. Calvinus Lib. I. Inst. cap. xv. §. 8. *Potuit igitur Adam stare, si vellet, quando nonnisi propria voluntate cecidit: sed, quia in utramque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandum constantia; ideo tam facile prolapsus est.... Hinc tanta Philosophis obiecta caligo, quod in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni, & mali electio. Veniebat illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia, nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probe quidem hactenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit, nihil mirum, si cælum terræ misceant. Qui vero Christi se discipulos esse professi, in homine perdito, & in spirituale exitium demerso, liberum arbitrium adhuc quærunt, inter Philosophorum placita, & cæleslem doctrinam partiendo, plane desipiunt.* In margine vero adiicitur. *Pelagianorum, & Papistarum delirium.* At delirare Calvinum cum toto suo grege, vel ipsi ethnici Philosophi evincunt. Non de primi hominis dotibus, quas ignorarunt Sapientes ethnici, sed de corrupti hominis libertate, qualem in semetipsis experiebantur, locuti sunt. Perspiciebant, quin manibus fere tangebant, virtutes inter & vitia discrimen auferri, si ab homine auferatur libertas indifferentiæ. Natura rationalis ex peccato non periit. Ergo neque liberum arbitrium, seu neque mens, neque voluntas, quæ animam spiritualem necessario consequuntur, evanuerunt. Vitiata utique, & inquinata voluntas est: idcirco sanari, & sordibus ablui indiget; præparari, & determinari ad bonum opus habet. Quod autem mortuum extinctumque est, neque sanari, neque corroborari, neque applicari ad opus potest. *Lib. II. Inst. cap.* II. *& seqq.* particulam quampiam libertatis, sicut & Lutherus, in officiis humanæ societatis admittit. Philosophorum effata, præcipue Marci Tullii, expendit. Morbos quos homines ex culpa contraxere, comparat ferocibus equis, qui, exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter, ac sine modo lasciviant. Titillatur quippe animus nunc voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc immoderatis abripitur affectibus. Inter tantam malorum multitudinem ardere virtutum igniculos, & semina animæ insita testatur Cicero, quæ opinionum pravitate frequentissime inficiuntur. Philosophorum sententiam summam hanc esse fatetur. Subdit, Ecclesiæ Patres, ne Philosophorum, quibuscum certamen erat, cachinnos contra se provocarent, carnique suapte natura torpenti novam desidiæ ad bonum occasionem præberent, plus æquo humanæ voluntatis vires extulisse, & Scripturas divinas Philosophorum dogmatibus conciliare studuisse. S. Ioannem Chrysostomum omninm primum hac in parte errasse, quod doceat, mala, & bona in nostra Deum posuisse voluntate: omnes Patres Græcos in extollenda voluntate nimium excessisse: ceteros veteres omnes, uno excepto Augustino, vacillasse, atque perplexe fuisse locutos effutit, Lutherum

rum omnino imitatus. Ad Scholasticos tandem devenit, de quibus hæc scribit §.4. *Principio consentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum liberi ad voluntatem proprie pertinere, quæ ad utrumque flecti possit. Quare, cum libertas proprie voluntati conveniat, THOMAS optime quadrare dicit, si liberum arbitrium dicatur vis electiva, quæ mixta quidem ex intelligentia, & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus, in quibus situm esse doceant vim liberi arbitrii, in ratione scilicet, & voluntate. Nunc, quantum utrique tribuant, breviter videndum superest.* Post animadvertit, triplicem ab Scholasticis distingui libertatem, a necessitate primam, secundam a peccato, a miseria tertiam. Quarum primam ita inhærere voluntati contendunt, ut avelli ab eadem nequeat; duas alteras per peccatum amissas concedunt. *Hanc distinctionem* (inquit §.5.) *ego libenter recipio, nisi quod illic necessitas cum coactione perperam confunditur. Inter quas quantum sit discriminis, & quam necessario considerandum, alibi apparebit.* Fatemur & nos, maximum esse discrimen coactionem inter & necessitatem. Illa cum spontaneitate, hæc cum indifferentia pugnat. Tota ergo libertas calviniana a coactione, secus a necessitate immunis est. Quod fusius explicat in opere de *libero arbitrio* contra *Pighium*, ubi prolixa apologia suam libertatem a sola coactione propugnare nititur. *Ego vero* (inquit) *quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor quod in tota mea institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, ut eius causa velim contentionem aliquam movere, modo rei intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium & fateor, & constanter assevero, ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror.* Verum, ut dictum est, etiam bruta sponte aguntur sua; nec ipsa externo violento motu trahuntur. Non plus ergo libertatis homo habet quam bruta? Sed brutescentem Calvinum iterum audiamus, qui incredibili fraude depravare Augustini doctrinam studet. Inquit ergo loco cit. *Verum iam sæpius dictum est, quam ut repetere opus sit, ideo liberi arbitrii nomen concedere* (Augustinum) *hostibus solitum, ne ob vocem passim receptam, morositatis invidiam subiret. Aliud ergo afferat oportet, si premere nos velit. Nec se, nec quemquam dubitasse orthodoxorum testatur, quin nemo peccet, nisi libere volens. His subscribimus nos quoque, si LIBERE pro SPONTE positum interpreteris, ut mens Scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quod Deus nihil præceperit quod non sit in potestate nostra situm, nempe si sana esset voluntas.... Nunc vero, cum prorsus corruptæ sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutiles, non amplius in nobis quærenda, sed e cælo petenda est potestas illa quæ legis iustitiæ sufficiat. Hæc, non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper verbo adiuvandi utitur, quo videtur innuere, non ipsum agere omnia, sed nobis partes in agendo aliquas relin-*

linquere... Primum aut non animadvertit, aut animadvertere se dissimulat hic nugator (Pighius) *Augustinum illis in libris non ex instituto tractare quid sit, aut quidnam valeat liberum arbitrium; sed obiter eius facere mentionem.* Quæ esse cum tanto cavillatore disputatio valet? Modo Augustinus voce arbitrii utitur, ut communem declinet invidiam; modo obiter, & non ex instituto liberi arbitrii quæstionem versat. Quid est vel in divina Scriptura, vel in Scriptore quolibet tam perspicuum, tam luculentum, quod eludi his effugiis nequeat? Sed finge, Augustinum in *libris ad Marcellinum*, laudatis a *Pighio*, obiter rem hanc tractare. Adeamus librum *de gratia & libero arbitrio* scriptum ad *Vitalem*, ubi ex instituto controversiam dispicit tanta perspicuitate, ut solus Calvinus implicare Augustinianam doctrinam valeat. Pauca producam ex Augustino: post Calvini adiiciam commenta. Quamquam enim eo oratio mea nunc pertineat, ut exponam dumtaxat, non ut confutem Calvini de libertate systema; tamen pauca obiter saltem illius commenta explodere opportunum iudicavi.

X. Innumera Scripturarum testimonia in medium promit Augustinus, ut arbitrii libertatem evincat. *Cap.* 11. sic infit. *Revelavit autem nobis per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem revelaverit, commemoro vobis, non humano eloquio, sed divino. Primum, quia ipsa divina præcepta homini non prodessent, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perveniret. Ideo enim data sunt, ut homo excusationem de ignorantia non haberet.....* „ Ipse ab initio fecit illum, & reliquit illum in manu „ consilii sui. Si volueris, conservabis mandata, & spem bonam placiti. Apponet „ tibi ignem, & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In con- „ spectu vita, & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei. " *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium. Quid illud quod tam multis locis omnia mandata sua custodiri, & fieri iubet Deus?...* „ Nolite fieri, sicut equus, & „ mulus, quibus non est intellectus: *&* noli repellere consilia matris tuæ ... noli „ negligere legem... noluit intelligere, ut bene ageret... noluerunt accipere disciplinam. " *Et innumerabilia talia in veteribus libris divinorum eloquiorum quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humanæ? In libris etiam novis evangelicis, & apostolicis quid aliud ostenditur? ubi dicitur:* „ Nolite vobis condere thesauros „ in terra: *&* nolite timere eos qui occidunt corpus: *&* qui vult venire post „ me, abneget semetipsum: *&* pax in terra hominibus bonæ voluntatis: " *& quod dicit Apostolus Paulus:* „ Quod vult, faciat: non peccat, si nubat; qui au- „ tem statuit in corde suo non habens necessitatem *potestatem autem habens suæ* „ *voluntatis*, & hoc statuit in corde suo servare *virginem* suam, bene facit. " *Item dicit.* „ Si autem volens hoc facio, mercedem habeo. " *& alio loco:* „ So- „ brii estote, iusti, & nolite peccare... " *Et alibi:* „ Omnes qui pie volunt vi- „ vere in Christo IESU, persecutionem patientur; " *& ipsi Timotheo:* „ Noli

„ ne-

„ negligere gratiam quæ in te eſt : " *& ad Philemonem* : „ Ne bonum tuum „ velut EX NECESSITATE eſſet, ſed ex voluntate .... " *Item Ioannes in Epiſtola ſua* : „ Nolite diligere mundum : " *& cetera huiuſmodi ; nempe , noli hoc, & noli illud, & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium.*

XI. Arrigite aures Calviniani, adeſte animis. Notionem liberi arbitrii exponit Auguſtinus, ſitam non in actione ſpontanea , ſed in facultate indifferenti agendi hoc vel illud. Quoties divina Scriptura dicit : *Noli hoc, & noli illud ; & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium.* Quibus aliis luculentioribus vocibus exprimere S. Doctor poterat indifferentiam ad agendum, vel non agendum, ad faciendum hoc, vel faciendum illud, ad arbitrii libertatem neceſſariam eſſe ? Et hanc doctrinam integro hoc libro repetit. Subdit cap. IV. *Proinde, cariſſimi, ſicut ſuperioribus teſtimoniis Scripturarum probavimus ſanctarum ad bene vivendum, & recte agendum eſſe in homine liberum voluntatis arbitrium ; ſic etiam de gratia Dei, ſine qua nihil boni agere poſſumus, quæ ſint divina teſtimonia, videamus .... In hac re poteſtatem voluntatis oſtendit, ubi ait :* „ Non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, ut ſervet virginem ſuam : " *& tamen non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt.* Quid ? Paulus Apoſtolus excluſit ne neceſſitatem ? Aſſeruit ne, voluntatem noſtram habere ſervandæ virginitatis poteſtatem, ut declinaret Phariſæorum invidiam ? Ne vero effutire quiſquam valeat, Auguſtinum plus iuſto extollere humanæ libertatis vires, ſemper addit in toto illo libro, & ubique, ubi de arbitrio ſermonem habet, ſibi illud nequaquam ſufficere, ſed gratia Dei egere. Nec tamen (continuo ibi ſubdit) *ſufficit arbitrium voluntatis humanæ, niſi a Domino victoria concedatur oranti, ne intret in tentationem.... Homo ergo gratia iuvatur, ne ſine cauſa voluntati eius iubeatur.*

XII. Quid ad hæc explorata Auguſtini teſtimonia reponit Calvinus ? Audi, & obſtupeſce. *Faciam* (inquit loco cit. in reſpon. ad Pighium) *quod hactenus ſolitus ſum. Nemini enim alteri aptius quam Auguſtino ipſi mandari poſſe has partes exiſtimo, ut mentem ſuam interpretetur. Quid ergo, cum homini liberum arbitrium tribuit, ſub hoc nomine comprehendat, poſtea definit his verbis.* „ Voluntas (*inquit*) „ in homine ſemper eſt libera ; ſed non ſemper bona : aut enim a iuſtitia libera „ eſt, quando ſervit peccato, & tunc eſt mala ; aut a peccato libera eſt, quando „ ſervit iuſtitiæ, & tunc eſt bona. Gratia vero Dei ſemper eſt bona , quæ prius „ mala fuerat : per quam etiam fit ut ipſa bona voluntas, quæ iam eſſe cœpit, „ augeatur. " *Habemus, non alia cauſa liberam dici voluntatem, niſi quia ſpontaneo movetur affectu. Pighius autem longe aliud requirit, ut ſcilicet liberam habeat vel boni, vel mali eligendi facultatem. Libera eſt, inquit Auguſtinus, quia ſponte mala.*

Ver-

Verba desunt, quibus Calvini ausus exprimatur. Nos, cavillatoris verba usurpantes, vere Augustino partes mandamus, ut causam suam agat. Non modo S. Pater verba illa, *sponte mala*, ab ipso Calvino adiecta, non adhibet; sed tanta evidentia indifferentiam voluntatis exponit, ut unus Calvinus imponere simplicibus oppositum audeat. Subdole, & insigni fraude Augustini textum detruncatum exhibet, ut fucum facere imperitis possit. Integrum Augustini testimonium exscribo, initium capiens ab ultimis verbis adductis a Calvino. *Per hanc etiam fit ut ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augeatur*. Hic sistit Calvinus, pergit vero Augustinus: *Et tam magna fiet, ut possit implere divina mandata, quando voluerit, cum valde perfecteque voluerit. Ad hoc enim valet quod scriptum est*: Si volueris, conservabis mandata: *ut homo, qui voluerit, & non potuerit, nondum se plene velle cognoscat, & oret ut habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adiuvatur, ut faciat quod iubetur*. . . . . Integer Augustini liber transcribendus mihi esset, si vellem ea omnia referre quæ scribit, ut indifferentiam effectricis voluntatis ad utrumque extremum patefaciat. *Adiuvatur*, inquit S. Augustinus, *liberum arbitrium, ut, declinato malo, eligat bonum*. Si adiuvatur, ergo vivit, ergo operatur, ergo eligit unum præ alio.

XIII. Heinc colligas velim, quam iucundæ sint, & festivæ Lutheranorum, & Calvinistarum sectæ, quæ vel ipsa prima principia, intimo sensu cognita, perfracte negare non reformidant. Non modo sublatam libertatem a necessitate clamant Lutherus, & Calvinus; sed eo prolapsi sunt, ut tanti erroris patronum prædicent Augustinum. Tolerari utcumque illorum insipientia posset, si in explicanda libertate errarent. At, cum facti veritatem negent luculentissimam, omnium contra se indignationem concitant. Calvinus ad sidera usque Lutherum exaltat, tubamque, divino inflatam spiritu, vocat. Scribit enim adversus Pighium Lib. I. *Non Lutherum initio locutum, sed Deum per os eius fulminasse. Neque nos hodie loqui, sed Deum e cælo virtutem suam exerere..... Nam, si quis temporis illius statum prudenter consideret, quo exortus est Lutherus, eum alias fere omnes difficultates habuisse cum Apostolis communes videbit; una vero in re iniquiorem, ac duriorem fuisse eius conditionem quam illorum, quod nullum erat tunc in mundo regnum, nullus principatus, cui illi bellum indicerent. Hic autem emergere nullo modo poterat, nisi eius imperii ruina, & interitu, quod non modo potentissimum erat, sed reliqua omnia, quasi obnoxia, tenebat*. Communes ergo cum Apostolis difficultates *Lutherus* habuit? Communia ieiunia, itinera, preces, martyrium? Communes sustinuit labores in æquandis solo monasteriis, in constuprandis sacris virginibus? Commune ne convivium in modio salis cum diabolo comedendo? Quicumque Lutheri scripta legit, videt hominem mero ingurgitatum, modo huc, modo illuc furentem, bacchantem, atque despumantem, furiis agitatum, & ira. Nunc scurram, sannionemque

agit;

agit; nunc præconis evangelici personam sustinet. Non ex historicis hæc colligo; sed illius opera typis prodita eiusmodi nobis coloribus depingunt *Lutherum*. Calvinus Lutherum extollit, potissimum quod docuerit, *liberum arbitrium rem esse post primi hominis lapsum de solo titulo .... figmentum esse in rebus, & titulum sine re*.

XIV. En quam verum sit, nullis nos egere testibus, ut evincamus, Reformatores istos Ethnicis peiores esse. Illorum scripta, illorum opera testimonium perhibent de ipsis. Bellum indicunt non Evangelio, non doctrinæ divinitus traditæ modo, verum etiam ipsi libero arbitrio, lumine naturali, & intimo sensu cuique noto. Lubet pauca alia ex Calvino transcribere, ut novum præbeam lectoribus eiusdem dementiæ argumentum. Audi illum loquentem Lib. II. Inst. cap. 11. §. 11. *Semper sane mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, fundamentum nostræ Philosophiæ esse humilitatem. Magis etiamnum illud Augustini. Quemadmodum, inquit, Rhetor ille rogatus, quid primum esset in eloquentiæ præceptis, respondit pronuntiationem; quid secundum, pronuntiationem; quid tertium, pronuntiationem: ita, si me interroges de religionis christianæ præceptis, primo, secundo, & tertio, & semper respondere liberet humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, ubi homo, aliquantæ virtutis sibi conscius, a superbia fastuque abstinet; sed ubi talem se vere sentit, qui nullum habeat, nisi in humilitate, refugium*. Ut hanc porro humilitatis virtutem in homine excolat, foveat, atque perficiat, hæc illi meditanda proponit *cap.* IV. ubi hæc scribit §. 1. *Hominem peccati iugo ita captivum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, unde liqueret eum, dum necessario peccat, nihilo tamen minus voluntarie peccare. Sed quoniam, dum in servitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quam suo, quale sit actionis utriusque genus, expediendum restat: tum solvenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat, sessoris nutum expectanti: Deum, ac diabolum sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, composite illam regit, tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit, petulantiam, luxuriamque coercet, pervicaciam retundit, in viam rectam deducit. Quod si eam diabolus occupavit, instar stolidi, ac petulantis sessoris, per invia rapit, impellit in foveas, per præcipitia devolvit, ad contumaciam, ferociamque instigat*. Tandem concludit, voluntatem, *Satanæ præstigiis fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessario præbere*.

XV. Verum, ut paucis rem expediam, dicant nobis Lutherani, Calvinianique: in quo differunt a brutis Christiani in genere moris? Spontanee agunt bruta; spontanee tantum operantur Christiani, iuxta Lutherum, & Calvinum. Nullo ergo

pacto in æternæ salutis negotiô a brutis differunt Christiani. Spoliatus cælestibus donis fuit primus homo, læsa natura ipsa; at extincta anima non fuit. Ergo neque liberum arbitrium, quod necessario animam consequitur. Qua ergo ratione extat anima, & arbitrium? Læsa anima, sauciatum arbitrium. Nihil, suis viribus relictum, supernaturale valet; quemadmodum nec infirmus se erigere suis viribus potest; at alterius ope adiutus valet. Infirma est anima, infirmum arbitrium; verumtamen tum anima, tum arbitrium vivunt, vita utique naturali, & gravissime infirma; at vivunt tamen. Ergo divini medici gratia sanata anima, sanatum arbitrium vivunt vita supernaturali. Vivunt? Ergo agunt. Agunt? Ergo iuxta suî naturam. At natura liberi arbitrii, testibus Luthero, & Calvino, ut a Deo conditi, ante peccatum in hoc sita erat, ut, exclusa necessitate, indifferentiam haberet. Hæc indifferentiæ essentia extincta non est, sicut non est extincta anima. Ergo natura liberi arbitrii etiam post peccatum suam retinet essenrialem indifferentiam, infirmam quidem, & impotentem ex se ad quodcumque opus supernaturale. Ante peccatum sanum erat arbitrium, robustum, validum. Post peccatum infirmum, imbecillum, vulneratum. Gratia sanante eget, ut assurgat, ut opera, æterna mercede digna, producat. Et ut pressius urgeam, & ad incitas redigam Lutheranos, Calvinianosque, si qui tamen hæresim hanc Lutheri, & Calvini hodie sequuntur (nam moderni Lutherani Pelagiani potius quam Lutherani sunt) Lutherus, & Calvinus libertatem indifferentiæ admittunt ad opera naturalia, & civilia, ut sunt ædificare domos, colere vineas, politicam societatem moderari &c. Hæc homo libere libertate indifferentiæ operatur: ergo propter aliquem finem honestum, vel inhonestum. Actiones quippe humanæ deliberatæ hic & nunc, seu, ut dicitur, in individuo, non sunt indifferentes, quemadmodum vera sententia docet, de qua infra. Bonæ ergo; aut malæ sint necesse est. Præterea quid impedit quominus, Dei gratia sanante, hoc indifferens arbitrium, ad ordinem supernaturalem evectum, bonum operetur libere? Libere libertate indifferentiæ voluntas operatur in ordine civili. Ergo hoc liberum arbitrium, gratia divina elevatum, & roboratum, libere libertate indifferentiæ, quacumque necessitate reiecta, bonum morale operabitur. Antilogiis semetipsos perimunt hæresiarchæ isti.

XVI. Ut plenius Lutheri, Calvinique systema de libertate pateat, pauca ex Concilio Tridentino, & ex *Antidoto Calvini* in præfatum Concilium delibanda sunt. Sacra Synodus tribus canonibus sequentibus Lutheri, & Calvini doctrinam de libero arbitrio proscribit *sess.* VI. Can. IV. inquit: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum, & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat, ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed, veluti inanime quoddam, nihil omnino agere, mereque passive se habere; anathema sit.*

Can.

Can. v. *Si quis liberum hominis arbitrium post* ADAE PECCATUM AMISSUM, ET EXTINCTUM *esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam; anathema sit.*

Can. vi. *Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie, & per se, adeo ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ quam vocatio Pauli; anathema sit.*

XVII. Audiamus nunc superciliosum Calvinum, qui inflatis tibiis Patres Tridentinos sibilandos aggreditur. *Hæc* (inquit) *moderatio est, quam tenent venerandi Patres ad errores corrigendos, quos de iustificatione hominis nostra ætate exortos esse dicunt. Sic quidem præfantur, ut initio nihil spirent præter Christum. Sed, cum ad rem ventum est, multum abest quin illi relinquant quod suum est. Immo nihil tandem aliud continet eorum definitio, quam tritum illud Scholarum dogma, partim gratia Dei, partim operibus propriis iustificari homines, ut aliquanto se magis verecundos ostendant quam fuerit Pelagius.* De more futelis & cavillis, ne dicam mendaciis, rem agit vafer homo. Totum iustificationis opus Dei est, non partim Dei, partim creaturæ: quia quidquid in hoc negotio homo agit, vi divinæ gratiæ prævenientis, & adiuvantis agit. Verum, non eo meum spectat institutum, ut Calvini errores convellam, quod docti Catholici præclare iam præstitere, sed ut Calvinianæ doctrinæ de libero arbitrio systema nativis coloribus depingam. Quare quæ persequitur ille, transcribo. *Liberum arbitrium pronuntiant viribus fuisse attenuatum, & inclinatum, non tamen* EXTINCTUM. *De nomine non litigabo; sed, cum libertatem minime fuisse* EXTINCTAM *contendunt, hoc sane intelligunt, aliquid restare facultatis humanæ voluntati ad bonum eligendum. Ubi enim non est* INTERITUS, *illic saltem aliqua est vitæ portio. Tollunt deinde omnem ambiguitatem, cum attenuatum dicunt, & inclinatum.* Debacchatur in Patres, quod attenuatum dumtaxat esse, non extinctum definiant liberum arbitrium. Adversus hanc Tridentini catholicam doctrinam adeo furenter irrumpit, ut spiritum videas ferocem, radianti luci obluctantem. Perfracte extinctum penitus liberum electionis & indifferentiæ arbitrium contendit. Quare subdit: *Sed insistunt Prophetæ verbis, quod conversionem a nobis exigendo liberum arbitrium compellet; quod frustra faceret, eorum quidem opinione, nisi aliquod esset liberum arbitrium. Fateor sane absurdas fore eiusmodi locutiones, nisi esset aliqua in homine voluntas. Non tamen propterea concedo, liberam obsequendi facultatem inde posse colligi. Valde enim novitios esse oportet venerandos istos Patres, si ex præceptis æstimant quid valeat homo; cum ideo potius requirat a nobis Deus quod supra vires nostras est, ut, imbecillitatis nostræ convicti, superbiam omnem exuamus. Meminerimus ergo, aliud esse voluntatem in homine, aliud liberam boni ac mali electionem. Sublata enim post lapsum primi hominis eligendi libertate, sola volun-*

tas relicta est, quæ sub peccati tyrannide captiva usque adeo tenetur, ut nonnisi ad malum feratur. Audistin' humillimum Calvinum, qui, ut, superbia pulsa, humilitatis virtus colatur, extinctam asserit arbitrii libertatem? *Ut superbiam omnem exuamus*, truncos, & stipites in boni electione nos Deus voluit? Quam fuerit hac superbia exutus, & denudatus Calvinus, ex iis quæ recensui, & ex iis quæ continuo adiicit, colligere quisque potest. Scholasticorum nugas amplexatos esse Tridentinos Patres effutit urbanissimus hæresiarcha: sic enim clamat. *Asserunt* (Tridentini Patres) *gratia Dei nos præparari ad percipiendam iustitiam; sed huic gratiæ partes assignant excitandi, & adiuvandi, ut ipsi libere cooperemur. Nempe putidas nænias hic audimus, quas in Scholis deblaterare Sophistæ solent.* Ita ex tripode definit sapiens iste Plato. Sophista ne Paulus? inquiens I. Cor. xv. *Gratia eius in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Sed quid divinas Scripturas oppono homini, vel ipsis primis naturæ lumine notis principiis proterve reluctanti? Voluntatem animæ rationalis non extinctam Adami culpa fatetur: & hanc liberam a necessitate esse inficiatur? Hæc duo non minus pugnant quam hominem non esse hominem, lapidem non esse lapidem. Voluntas enim animæ rationalis aut non est, aut, si est, libera ad bonum, malumve eligendum sit oportet; nisi extra hunc viæ statum constituta, aut infinita beatitate clare visa, ita plenissime saturetur, ut nequeat nisi bonum velle; aut æternum damnata, ita obstinetur in malo, ut prætergredi iniquitatis confinia amplius non possit. Acutum sæpe dixi Calvinnm; elegantem, eloquentissimumque Scriptorem sæpius appellavi: sed, dum religionis dogmata exponit, sive odio percitus, sive cæcitatis caligine obductus, stipitem & truncum frequentissime sese exhibet. Nihil de libero arbitrio scripturit quod a suo magistro Luthero elegantiori quidem stilo non transcripserit; & non minus ac Lutherus proprio se conficit mucrone.

XVIII. Ut superius dixi, non eo oratio mea pertinet, ut Calvinianam doctrinam profligem, cum id sapientes Theologi peregerint; tamen, occasione data, temperare mihi haud valeo, quin obiter saltem lectorum oculis immanissimæ, unaque stultissimæ doctrinæ horrorem, atque feritatem exponam. Quid? Abs stirpe primi criminis, libertatis iacturam repetunt? Amissam tum primum libertatem, eversas cælestes opes, extinctum rationis lumen, cupiditatum dominatu captivum animum, libidinis tyrannide constrictam voluntatem, totam denique vitiatam, corruptamque humani generis naturam vociferantur novi Septentrionis Apostoli? Natura illa, quæ primum cælestium donorum copia affluebat, non aliud nunc est quam lutulenta vitiorum, & omnium scelerum, atque flagitiorum perpetua sentina? Quid inde? Pœnas ergo luant homines, quod voluntate primi parentis peccaverint. Deus per Moysem, deinde per Christum Dominum gravissima præce-

pta,

pta; & sublimem divinamque legem servandam imposuit, quibus? Hominibus omni eligendi libertate destitutis? Deum ergo, non modo iniustum, sed iniquum, sævum, crudelem, truculentumque facis. Novit Deus homines compedibus devinctos teneri; & eos ad percurrendum in stadio, ut bravium accipiant, urget? An iniustus ille non foret qui ebriis hominibus novum aliquod præceptum, novamque legem imponeret? Præterea, quid, Luthere, & Calvine, reformare Christi Ecclesiam molimini; si destitutos libertate mali vitandi homines blateratis? Quid crocitas Calvine? Pœna dignus est homo, quoties voluntas adest; tametsi necessitatis catena obstricta? Qui enim vult peccare, quamvis necessario velit, peccat. Quid, si tales nugas a Sophista quopiam audires? Digna ergo bruta sunt præmio, & pœnarum severitate plectenda, quod non coacte, sed sponte agant? Quid interest quod sponte agant, si tamen necessario operantur homines? Cur qui coactus peccat, a supplicio liber est? Non alia ratione, nisi quod vitare peccatum, quod committit, non potest. Sed neque qui necessario delinquit, evadere delictum valet. Sed quid ultra provehor adversus homines qui humani generis iudicium contemnunt, qui naturæ vocibus aures occludunt, qui omni exuta fronte, quidquid in buccam venit, effundunt? Cuinam in mentem venisset, tam monstrosa errorum portenta confingi vel a dementissima plebecula potuisse?.

XIX. Si ad Turcarum, Iaponum, & cuiusque efferatæ nationis tribunal hanc caussam orarem, omnibus suffragiis definiretur, Lutheranos, & Calvinistas omnium, quotquot in mundo sunt, sectarum esse dementissimos, quod magistrorum loco habeant Lutherum, Calvinumque, tantorum parentes errorum. Quid? Lutherani, Calvinianique plures hodie liberum fatentur arbitrium, & a pseudopatriarchis suis recedunt. Ita'ne vero? Agnoscunt ergo suorum Patriarcharum errores crassissimos, qui funditus diruunt pietatis, iustitiæ, fortitudinis, & cuiusque religionis fundamenta. Sublata quippe libertate, corruat religio omnis necessum est; ut fatentur totius humani generis Sapientes. Porro quæ stolidior reperiri secta valet præ illa quæ tales duces sequitur? Fatentur Lutherani, Lutherum negasse libertatem voluntatis humanæ: & Lutherum hunc *Beatum Martinum* appellant, & a Deo electum ad reformandos corruptos Ecclesiæ mores asserunt? Similes ne umquam Prophetas Deus elegit, qui populum deciperent in capitali religionis principio? Non est ergo quod reponant, se errores detestari Lutheri, eiusque veras tantum doctrinas amplecti. Quoniam, si errorum, & quidem graviſſimorum, magistrum fatentur Lutherum, eumdem mendacem reformatorem, verumque seductorem fateantur oportet. Plurima, quæ dicenda occurrerent, prætereo, quod iam fuso calamo Theologi catholici delirantium Calvinistarum, & Lutheranorum absurda de libertate commenta penitus profligaverint.

§. II.

Christiani Thomasii, Budæi, Pufendorfii, & aliorum Lutheranorum de libertate opinationes.

I. IN libertatis dogmate cæcus, & furens cum fuerit Lutherus magister, cæci sint oportet discipuli, qui diversas trahuntur in partes, more scilicet turbarum, quæ absque duce vagantur. Lutheranorum pars maior, Luthero neglecto in hac controversia, libertatem indifferentiæ propugnant. Hos inter est Pufendorfius, qui de *iur. nat. & gent. Lib. I. cap.* IV. libertatem defendit. Contra Christianus Thomasius in suo *de iur. nat. tract.* libertatem absolute negat. Pauca transcribam. Et primum redarguit *Budæum*, quod modo adfirmaverit, modo negaverit libertatem. Inquit ergo Lib. I. cap. 1. de nat. homin. moral. §. 132. *Hic disputo contra dominum Budæum, qui, cum ei placerent quidem nonnulla a me in doctrina morali inventa, quæ ipse cogitabat cum Ethica scholastica combinari posse; sed facile tamen videret doctrinam de pluribus voluntatibus unius hominis cum multis systematibus scholastico-theologicis non facile combinari posse; peculiari disputatione defendere voluit, unam esse singulorum hominum voluntatem.... Optarem ut vir clarissimus ipse operam dedisset inveniendi veritatem, & inquirendi in naturam voluntatis..... In prima editione Ethices suæ hanc communem scholasticæ Philosophiæ doctrinam secutus, sequentem inter intellectum & voluntatem posuerat differentiam cap.* II. *§.* 30. „ Inter intellectum & voluntatem discrimen intercedit ratione modi operandi. Intellectus enim est potentia necessaria &c.... Ast a voluntate homo habet tum „ quod sponte agat... tum quod libere agat. "

II. Refert Thomasius alium locum Budæi, in quo libertatem coarctat ad actiones externas. *Id vero tantum intelligendum est de actionibus externis, quas ita temperare homo potest, ut, licet necessario appetat, ad quæ per suas cupiditates fertur, pœnarum tamen, & præmiorum cogitatione moveat voluntatem in alteram partem; & sic a criminum perpetratione eamdem retrahat. Ex quo patet, quomodo, sublata licet omni libertate, leges nihilominus pœnæ atque præmii locum habere queant. Multo itaque minus homo libertate gaudet virtutis veræ operandæ, saltem quamdiu sibi relictus, nec divino lumine collustratus est.*

III. Deinde sic resumit suam orationem Thomasius. *Cur tam astute dissimulat vir eruditus, quod sententiam melius edoctus mutaverit? Cur per verba*, inquiunt, mihi videtur *&c. lectorem seducit?... Agitur de libertate non istius hominis, sed in specie de libertate interna voluntatis. Vulgaris illa & perpetua libertas interna voluntatis fuit destructa per confessionem, quod voluntas sit potentia necessaria, non libera.*

Et tamen iam contra asseritur, hominem habere libertatem. Quo vero intuitu? Si intuitu voluntatis, aperta est contradictio; si intuitu alterius cuiusdam potentiæ, mutatur status controversiæ. Adde, quod nec secundum propriam confessionem, nullius partis, aut facultatis respectu, arbitrium vel libertas homini possit tribui. Contendit vero Lutheranus iste, tres in homines reperiri voluntates. Inquit enim §. 132. *Eadem ratio ostendit quod actiones voluntariæ non possint oriri ex communi & una voluntate.* Subdit §. 135. *Quod vero voluntates istæ tres non solum sint oppositæ, sed & revera pugnantes, monstrat partim earum natura, partim effectus, tum in singulis, tum in diversis hominibus.* Si tres voluntates diversas admittit, tres quoque animas differentes admittat oportet. Rationem vero cur hominem libertate denudet, assignat §. 97. *Nam, si voluntas sequi deberet intellectum, necesse esset ut intellectus semper esset rectus. Atqui fatentur dari etiam intellectum corruptum. Hunc ergo voluntas non debet sequi. At voluntas non habet potentiam iudicandi, uter intellectus sit rectus, vel corruptus; cum omne iudicium pertineat ad intellectum. Ergo voluntas nescit quem sequi debeat. Ergo, si dum nescit, tamen sequitur, imprudenter facit.* Tandem §. 118. hæc adiicit. *Illi vero, qui libertatem electionis omni voluntati humanæ tribuunt, ex eo in errorem hunc delapsi sunt, quod toti humano generi unam eamdemque naturam tribuerint; & cum observarint, quosdam homines singulos non ita difficulter, id est voluntate sua parum repugnante, omittere quasdam actiones, putarunt & alios æque facile id facere posse, & nolle saltem sua libertate uti. Porro, cum unam voluntatem tribuerint etiam singulis hominibus, & tamen senserint actiones hominum externas sæpe præcedere pugnam in animo internam, & tamen nulla facultas animæ possit pugnare cum seipsa; vel simpliciter dixerunt pugnare cum appetitu, vel insuper tertium quiddam finxerunt, pugnare appetitum sensitivum cum intellectu; voluntatem vero hic esse, tamquam tertiam quamdam facultatem liberam, & eligere posse, utrum appetitum velit sequi, utrum intellectum.*

IV. Hæc referre libuit, ut novum argumentum resipiscendi præberem illis qui Protestantium libris delectantur in addiscendis iure naturæ officiis. Monstrosa commenta Thomasii palam faciunt, apud novos Septentrionis hæreticos quemque pro ingenio suo cudere dogmata nova. Nihil apud eos certum, nihil fixum, ordo nullus, consusio perpetua. Tot sectæ, quot cerebra. Diversarum naturarum homines effingit Thomasius. Tres in quolibet homine commentus est voluntates, omnesque destitutas libertate. Budæus modo propugnavit, modo de medio sustulit libertatem. Nulla apud Protestantes lex, quæ petulantia, & insolescentia ingenia coerceat. Providentia, quæ in ordinem, & intra definita confinia retineret effrenem opinandi temeritatem, *Papismum* redoleret: idcirco, excusso cuiusque moderaminis iugo, vides novas Lutheranorum, Calvinistarumque turbas, Anda-

batarum more belligerantes, non de rebus quæ absque religionis dispendio in utramque disputari partem valeant, sed de ipsis primis religionis capitibus, atque fundamentis. Festiva commenta trium voluntatum, humanæque naturæ diversæ, a *Thomasio* fabricata, risu & sibilo, non argumentatione, refellenda censemus. Quæ contra libertatem opponit, vanissima sunt sophismata. Voluntas, inquit, potentia cæca est, quæ intellectus errores corrigere non potest. Intellectus potentia est necessaria, & erroribus obnoxia. Ubi ergo libertas indifferentiæ? Nugæ hæ sunt, Lutherano viro dignæ. Si arenam ex una parte, lapides ex altera, & ex altera calcem colloces, parietem ne construes? Non separatim, sed simul coniunctæ hæ duæ potentiæ, intellectus, & voluntas, liberum constituunt arbitrium. Adeo quippe confœderatæ sunt, & reciproca indigent ope, ut una absque altera nequeat libertatem constituere; quemadmodum nec oculus sine lumine, nec lumen absque oculo producere visionem potest. Si Lutherani nugis similibus veritates, intimo sensu cuique notas, negare audent; quid mirum, si tanta insolescunt audacia adversus religionis divinæ mysteria?

§. III.

Hæresis Ianseniana de libertate, in tertia propositione contenta: Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione: *paucis perstringitur.*

I. DUobus præcedentibus paragraphis idcirco pravam & impiam doctrinam Lutheri, Calvini, & aliorum hæreticorum contra arbitrii libertatem propriis ipsorum verbis fuso calamo exposui, ut viam mihi pararem faciliorem ad constituendum pleno in lumine *Iansenianum* systema contra libertatem indifferentiæ, non minus quam ovum ovo, Lutherano, & Calviniano simile. Lutherus, ut vidimus, omni freno excusso, laxatisque habenis, & familiari suo furore abreptus, impotenter contra libertatem humanam debacchatus est. Ita extinctum per originale peccatum contendit liberum arbitrium in genere morali, ut sit merum *figmentum*, purum putumque *nihil*. Admittit tamen spontaneam libertatem a coactione immunem. Lutheri doctrinam adoptavit Calvinus; sed suæ singularis eloquentiæ vi, elegantiæ lenocinio, verborumque fucis horridam eiusdem asperitatem delinire exquisita sua vafritie studuit. Deperditam, penitusque extinctam per originale crimen in genere morali & ille propugnat libertatem indifferentiæ

ad

ad bonum & ad malum; quam libertatem pleniſſime ante lapſum protoparens humani generis poſſidebat. Liberum tamen hominem viatorem eſſe defendit; atque elata voce clamat, ſe pro hæretico habere illum qui liberum eſſe hominem pernegat. Quo in ſenſu? Quia homo *non coactè, ſed ſponte*, licet neceſſitate ad unum determinante devinctus, & veluti actus, agat. Ex quo infert, humanam libertatem ſub gratia divina mere *paſſive* ſe habere. Hæc eſt ſincera imago hæreſis Lutheranæ, & Calvinianæ de libero humano arbitrio, ut ex utriuſque hæreſiarchæ productis teſtimoniis manifeſte conſtat.

II. Porro, quemadmodum Calvinus doctrinam Lutheri, ita Ianſenius doctrinam Calvini amplexus eſt, totamque adoptavit. Et qua arte Calvinus temperare Lutheranæ hæreſis horrorem conatus eſt, eadem prorſus Ianſenius longe quæſitis pigmentis Calvinianam hæreſim delinire, atque cavillatoriis commentis incruſtare verſute pertentavit. Poſt ſedulam tum Calvini, tum Ianſenii lectionem, & utriuſque comparatione facta, evidenter deprehendi, doctrinam Calvini totam immigraſſe in *Auguſtinum* Ianſenii; atque Ianſenium de libero arbitrio continenter *calvinizare*, & medullitus Calvinianum, non ambigue, ſed evidentiſſime ſeſe prodere. Eadem argumenta, eadem obiecta, reſponſa eadem, effugia, latebræ, ſophiſmata, & in Theologos, quos Scholaſticos vocant, ſcommata, dicteria omnino eadem. Diſcrimen unicum eſt, quod Ianſenius plurima conſarcinat S. Auguſtini teſtimonia; præcipua tamen, quæ faceſſere imperitis negotium poſſent, iam Calvinus prius mediam in lucem produxerat. Ne multa: quæ Calvinus preſſe, & Attica oratione complexus eſt, Ianſenius amplificavit, auxit, inflavit. Si ex inſtituto oppugnare Ianſenius canones Concilii Tridentini, quos ſupra reſcripſi, & bullas S. Pii V. Gregorii XIII. atque adeo Eccleſiæ catholicæ doctrinam deſtinaſſet, effrenatius ſcripturire nequiviſſet, ut mox conſtabit. Non inficior, quandoque Ianſenium ſcripto ſuo intexere & interpretamenta, & diſtinctiunculas, quibus & Concilii canones, & Pontificum bullas revereri, & cum eiſdem ſuam conſociare doctrinam iactat, eamque ut catholicam divendere imperitis curat. Verum reipſa omnia deridet, contemnit, & tam aperte & directe ſe ſe & Concilio, & bullis opponit, ut illiberalius ſcribere nequiviſſet, ſi data opera, quemadmodum Calvinus in *Antidoto*, & Kemnitius in *Examine*, carpere canones Concilii Tridentini, præfataſque bullas voluiſſet. An bona fide id egerit, Deo reſervatum iudicium eſt. Si proteſtationem in calce operis adiectam ſpectes, Catholicum; ſi opus ipſum legeris, Calvinianum manifeſte deprehendes. Si eiuſdem acumen, eruditionem, ſcribendique artem expenderis; colliges, ipſum latere minime potuiſſe Eccleſiæ catholicæ doctrinam, neque illi defuiſſe phraſes, modoſque opportunos, quibus exprimere, interpretari, & declarare pro dignitate tum Concilii, tum apoſtolicæ conſtitutionis articulos potuiſſet, ſi huc ſua molimina ſpectaſſent.

III.

III. Quare diligens severaque Calvini, & Iansenii lectio, amborumque conlatio duo in me summopere miranda excitavit. Primum, repertos fuisse homines adeo partium studio obcæcatos, quos pernegare minime puduerit, hæresim quinque famosarum propositionum in Augustino Iansenii reperiri. Siquidem non minus patenter, atque basilice Iansenius, ac Lutherus, & Calvinus, adfirmat, penitus extinctum esse in genere moris liberum arbitrium post Adæ lapsum. Ex quo hæretico articulo cetera proficiscuntur. Porro hunc articulum non obiter, non latenter, sed claritate proterva, & fusa oratione probare, & confirmare adnititur, ut mox evincam. Heinc colligit, peccatores homines æque ac dæmones ad peccandum necessario obstringi, liberosque dumtaxat dici, non quia a peccato abstinere valeant, sed quia hoc, vel illud peccatum patrare possint. Quamobrem, sicuti dementes haberentur illi qui negarent, in libris Lutheri, & Calvini reperiri hæresim contra libertatem humanam in sensu Lutheri, & Calvini; ita profecto mentis sanitate laborant alii qui negant, præfatas propositiones extare in Augustino Iansenii, & quidem in sensu Iansenii, seu in sensu quem produnt in opere Iansenii; cum germanus sensus hæreticæ doctrinæ, non ex corde, sed ex opere Auctoris colligi valeat. Alterum, quod me admiratione defixum suspendit, est, Theologos catholicos extitisse, qui systema Calvino-Iansenianum confundere cum doctrina Thomistarum, sive quorumque Catholicorum ausi fuerint, & Calvinismo-Iansenismi teterrimam maculam obiecisse Thomistis; ut inter alios obiecit *P. Annatus*. Prolixam, eruditamque apologiam Thomistarum P. Gonet edidit, & P. Annatum salse defricat, atque pluribus latissimum Thomistas inter & Calvino-Iansenianos discrimen patefacit. Omissis ego omnibus quæ P. Gonet, & ceteri Apologistæ adduxerunt pro Thomistica Schola, sola descriptione doctrinæ hæreticæ Calvino-Iansenianæ, tanta evidentia demonstrabo, Thomisticam Scholam, omnesque catholicos Theologos non minus ac infernum a Paradiso distare a systemate Ianseniano, ut ii soli qui aut sensu communi carent, aut supina doctrinæ Calvino-Iansenianæ ignorantia obcæcati sunt, audeant in Calvinismi, & Iansenismi suspicionem invidiosissimam Thomistas, sive quamcumque catholicam Scholam adducere. Optime P. Gonet advertit, solam propriæ afflictæ caussæ defendendæ necessitatem obstrinxisse P. Franciscum Annatum cum ceteris, ut hanc chimæricam imposturam excogitaret. Ad rem accedamus.

IV. Sola tertia damnata Iansenii propositio evincit, eamdem prorsus esse Calvini, ac Iansenii de libertate hæresim. *Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*. Hic autem est totus succus hæreticæ Calvinianæ doctrinæ, ut confitetur vel ipse Honoratus Turnely de grat. Christi p. 1. pag. mihi 265. *Hæc autem sententia eadem est ac CALVINI, qui numquam eo sensu negavit liberum arbitrium, quasi*

quasi actiones nostræ voluntatis liberæ non essent voluntariæ; sed eo in sensu, quod negaret nobis inesse indifferentiam ad utrumlibet. Consule quæ supra ex Calvino adduxi; & inde colliges, hanc facti veritatem extra disputationis aleam constitutam esse.

V. Habemus itaque Iansenium, non secus ac Calvinum, negare libertatem indifferentiæ, a necessitate immunem, in hoc statu naturæ lapsæ. Illud nunc est reliquum ut videamus, num ex eodem principio quo Calvinus, suum quoque Iansenius deducat errorem. Supra evidenter patefeci, Calvinum, non ex gratiæ efficacitate, non ex decreto prædeterminante negare libertatem indifferentiæ. Nullibi in operibus Calvini, nisi oculi me fefellerint, vel leve de hoc vestigium. Sed contra, quia extinctum per peccatum originale arbitrium indifferentiæ contendit, ideo cum Luthero colligit, hominem necessario agere, gratiamque divinam ita voluntatem humanam, *passive* se habentem, impellere, ut hæc dissentire nequeat. Ex hoc venefico fonte suos derivavit Iansenius rivulos. Luculentissimis Iansenii testimoniis, quod proposui, evidenter demonstro. Hæc autem Iansenius *Lib. III. de statu nat. lapsæ cap.* XIII. scribit. *Ex quibus omnibus recte colligas, non alio sensu post lapsum ante reparationem superesse libertatem arbitrio ad bonum, nisi quia arbitrium est tantummodo capax boni, hoc est quia, Deo quod AMISSUM est reparante, actualem libertatem arbitrii boni faciendi recipere potest*. Luculentius hoc idem explicat *Lib. IV. de grat. Christ.* cap. IX. ubi hæc habet. *Vera itaque ratio, cur cælestis delectatio ad actus bonos necessaria sit, ex natura medicinæ, seu medicinalis adiutorii petenda est. VOLUNTAS ENIM PER PECCATUM PRIMI HOMINIS IN LIBIDINUM IMPERIUM PRAECIPITATA EST. Ex quibus fit, ut in OMNIBUS actionibus ante gratiam delectatione quadam libidinosa præeunte, ac titillante provocetur, cui consentiendo peccat.*

VI. Hæc est clavis prima, & potissima Calviniani, & Iansenianì systematis, quæ præ oculis habenda semper est ab iis qui veram Calvinianæ, & Iansenianæ doctrinæ imaginem contra arbitrii libertatem exprimere velint. Heinc est quod Iansenius in statu innocentiæ Molinianus sit, gratiamque versatilem propugnet. Hanc vero libertatis iacturam, a peccato originali invectam, collocat in *libidinoso imperio*, ita dominante, & captivante voluntatem humanam, ut nullam hæc retineat activam indifferentiam ad utrumlibet. Heinc infert duplicem illam delectationem, terrenam unam, cælestem alteram, ceu duo pondera, quibus, veluti captiva, premitur, agitur, urgetur humana voluntas. Si delectatio carnalis prævalet, necessario voluntas peccat; si delectatio cælestis superior & victrix sit, necessario voluntas bonum operatur. Has duas delectationes simul belligerantes, & de victoria certantes, effusa oratione describit *de stat. nat. lapſ. Lib. IV. cap.* IX. ubi hæc habet. *Conflictus ille delectationum sopiri non potest, nisi altera alteram de-*

le-

lectando superaverit, & eo totum animæ pondus vergat. Quod enim amplius delectat, secundum id operemur necesse est. Vigente enim delectatione carnali, IMPOSSIBILE est ut virtutis, ac honestatis consideratio prævaleat. Rursus *Lib. VIII. de grat. Christ. cap. 11.* inquit: *Delectatio victrix, quæ Augustino est efficax adiutorium, relativa est. Tunc enim est victrix, quando alteram superat. Quod si contingat, alteram ardentiorem esse, in solis inefficacibus desideriis hærebit animus, nec efficaciter umquam volet quod volendum est.* En paucis, & perspicuis verbis expositum Iansenianum systema. Præcipitatum, extinctumque est liberum arbitrium, Adamo peccante. Quid heinc? Delectatio carnalis, excusso rectore, & moderatore, libero nempe arbitrio, cui ante peccatum subiecta ad nutum parebat, post peccatum originale continuo imperii habenas usurpavit, & captivam voluntatem, libertate indifferentiæ destitutam, summa & plena tyrannide premit, opprimit, & volvit, veluti passivam lancem, quæ maiori ponderi succumbit. Hæc est clavis, hæc basis hæresis Calvino-Iansenianæ contra libertatem. Quamobrem manifeste fallitur, nisi me omnia fallant, *D. Honoratus Turnely* Doctor Sorbonicus, cum aliis pluribus, immo plurimis, qui solam delectationem victricem relativam clavim hæresis Iansenianæ esse adfirmat. Ex qua manifesta aberratione inferunt, omnes esse Iansenistas qui gratiam divinam *delectationem cælestem, sanctamque inspirationem* appellant. Adversus has voces Andabatarum more belligerant plurimi, & ingentia volumina edunt, ut eas urbe & agro explodant; ac si voces istæ, sua natura innoxiæ, sentina essent Calvino-Iansenianæ adversus libertatem hæresis. Quorum argutationes si starent, Iansenista Augustinus, Iansenistæ essent Catholici maiori ex parte, ne dicam omnes, ut infra declarabo.

VII. Clarius Iansenius Lutheri, & Calvini errorem a se adoptatum propugnat *Lib. III. de stat. nat. laps. cap. 11.* ubi cum suo Calvino hanc esse S. Augustini sententiam effutit. *Sententia igitur Augustini, quam tantopere Pelagiani detestati sunt, non alia quam ista est: quod arbitrium voluntatis post lapsum primi hominis, antequam divina gratia visitetur, hoc est antequam christianam suscipiat fidem, unde incipit gratia, sub cupiditatibus terrenis ita arcte captivum possideatur, ut libertas illa voluntatis, velut ferreis vinculis adstricta, nullo modo surgere possit, ut bonum velit, aut faciat; sed ut TANTUMMODO CAPTIVO MOTU VERSETUR IN MALO. Qua de causa liberum arbitrium toto illo tempore non tam esse liberum quam servum, hoc est liberum esse iustitiæ, peccati autem servum, SUBLATA FUNDITUS INDIFFERENTIA PROXIMA AD BONUM, ET MALUM. Doctrina ista in Augustini scriptis tam luculenta, & perspicua est, ut ausim dicere, nullam in hac tota materia esse clariorem, quam ipse, non tamquam opinionem, sed tamquam immobilem christianæ fidei BASIM docet.* Subdit eodem Lib. cap. VI. *Sensus enim ipsius* (Augustini) *est, ante gratiam victricem cupiditatum, hoc est ante infusam per Spiritum sanctum carita-*

ritatem, multoque magis ante fidem, NULLAM supereſſe in voluntate libertatem ad bonum, NULLAM POTESTATEM, ut RESISTAT concupiſcentiarum carnalium deſideriis; ſed illis pleno iure dominantibus miſerabili ſervitute ſubiacere captivam. Rurſus ſub finem eiuſdem capitis hæc adiicit. *Docet* (Auguſtinus) *hæc omnia fieri non ex animi quadam INDIFFERENTIA, & quaſi libertate ad bonum & ad malum, ſed mere ex imbecillitate: quia videlicet, ut ipſe loquitur, præcepti capax eſt, non efficax, quia non poteſt implere legem.... Docet proinde, talem hominem, non ſolum eſſe liberum, ſed peccato ſervire ſubditum, captivum ſub lege peccati; carnalibus deſideriis obſtrictum teneri, ſub paſſionibus agi, ut ſub viro dominante; iacere in vinculis peccatorum; ſubiugatum eſſe concupiſcentiæ, ut faciat quidquid illa compellat; tamquam emptum mancipium ſervire libidini, trahi a concupiſcentia ad quidquid illicitum eſt; ſervum eſſe dominantis cupiditatis, etiam delectari contra legem facere. Docet, concupiſcentiam ipſam eſſe robuſtiſſimam, eſſe invictiſſimam, concupiſcentiam dominari, ſuperare pugnantes, dominatum & quaſi regnum obtinere, habitare cum principatu. Quis dixerit, niſi catholicæ fidei parum conſcius, hominem in tam miſerabili ſtatu captum, ſervum, mancipium libidinis, carentem viribus reſiſtendi invictiſſimæ dominantique concupiſcentiæ, fide, & gratia, & ſcientia mali, eſſe arbitrio liberum ad faciendum bonum?... Supra toties dixit* (Auguſtinus) *victam vitio naturam libertate caruiſſe: NON MANERE AMPLIUS LIBERTATEM: AMISSUM ESSE LIBERUM ARBITRIUM.*

VIII. Ultra pergit, & cap. IX. hanc conſtituit theſim probandam, quæ eſt titulus illius capitis.

Periit non ſolum libertas ad agendum bonum, ſed etiam abſtinendi a peccato.

Quam theſim ſic evincit. *Hactenus abunde ex Auguſtino demonſtravimus, arbitrium poſt lapſum primi hominis, antequam per gratiam a dominantis cupiditatis ſervitute liberetur, non eſſe liberum ad opus bonum. Sed hac occaſione merito dubitari poteſt, an ſit ſaltem liberum, ut recedat a malo, etſi non faciat bonum. Hoc eſt, utrum ſit liberum ſaltem ut abſtineat a peccato; an vero in peccandi neceſſitatem, viribus ſuis ineluctabilem, præcipitatum ſit... Itaque ſanctiſſimus, & profundiſſimus Doctor Auguſtinus, non contentus declaraſſe, hominem poſt lapſum OMNI boni operis faciendi LIBERTATE privatum, eadem fiducia partem utramque docet, non eſſe etiam ei iam liberum a peccatis abſtinere, ſed in peccandi neceſſitatem peccando cecidiſſe.... Et quidem non eſſe iam liberum a peccando abſtinere, quamvis olim liberrimum fuerit, ita perſpicue, & conſtanter, frementibus licet Pelagianis, docet, ut in dubium revocari nequeat.* Hanc doctrinam confirmat integro hoc *cap.* IX. & X. deinde *cap.* XI. hunc alium articulum, qui titulum format eiuſdem capitis, probandum ſuſcipit.

Loco libertatis abſtinendi a peccato inducta eſt peccandi neceſſitas.

IX. Ex plurimis quæ in præfatæ thesis confirmationem adducit, hæc pauca perstringo. *Si enim non est liberum a peccato abstinere, profecto necesse est peccatum facere, ut per se patet liquidissime: nam propterea ista duo promiscue, & pro iisdem ab Augustino usurpari solent. Invectam igitur esse peccato primi hominis peccandi necessitatem, ferre non poterant Pelagiani . . . . Sed hanc arbitrii libertatem ad bonum, & malum funditus Augustinus pro utraque parte subvertit. Docet enim contra Pelagianorum istas assertiones, libertatem arbitrii non solum cum necessitate solius boni faciendi posse consistere, sed etiam cum necessitate solius mali.* Quem errorem ut confirmet, plures consarcinat S. Augustini textus, in quibus Doctor sanctus necessitatem usurpat pro gravi difficultate, ut illa est quæ ex inolita consuetudine proficiscitur. Rursus integro *cap.* XII. eadem oberrat chorda, & errorem suum Augustini auctoritate incrustare contendit.

X. Errorem hunc, adeo luculenter cum Tridentini Concilii canonibus pugnantem, consociare cum doctrina catholica non reformidat Iansenius *capp. seqq.* XIII. & XIV. Exquisito artificio obtegere illum imperitis studet; reipsa tamen hæresis suæ venenum apertius pandit illo ipso loco quo illud abscondere satagit. Sophismata *cap.* XIII. huc recidunt. In hoc statu naturæ lapsæ ad libertatem non est necessaria indifferentia contrarietatis; sed sat est a coactione immunitas. Liberum esse peccatorem versute asserit. Cur? Quod bonum agere, quod abstinere a malo absolute possit? Minime gentium. Cur ergo? Quia, inquit, *liberum arbitrium liberrime peccare potest. Nam ad actum liberum non requiritur indifferentia contrarietatis.* Audistin'? Iansenius tandem hominem peccatorem simillimum diabolo effecit. Obfirmati in malo dæmones sunt; libere tamen hoc, vel illud malum seligere valent; amplissimam vero iniquitatis circumferentiam prætergredi nequeunt. Pariter homo peccator transilire imperii libidinosi confinia nequit. Per septem provincias peccatorum mortalium, superbiæ, avaritiæ, luxuriæ, iræ &c. excurrere valet: quia delectatio terrena dominans, & imperans suam iurisdictionem, & potestatem in totum iniquitatis regnum extendit. Libertatem contradictionis, seu exercitii hanc vocat, quam sicut ad merendum, ita ad peccandum sufficere ait Iansenius, ut infra clarius explicat.

XI. Fusius *cap.* XIV. exponit amissam libertatem faciendi bonum, & abstinendi a malo. Distinguit duplex boni genus: aliud spirituale, ad vitam æternam utile; aliud morale naturale. Omnes, inquit, fatentur liberum arbitrium impar esse se solo ante gratiam ad primi generis bonum. *Huc igitur* (pergit ille) *redit ista disputatio, utrum senserit Augustinus, ac discipuli eius . . . arbitrium post lapsum hominis ita captivum esse, & boni faciendi libertate spoliatum, ut quidquid fecerit ante gratiam, hoc est ante fidem, unde libertas a peccato incipit, non tantum nihil ad pietatem, & salutem conferat, sed neque sit moraliter bonum, utpote quod sit verum, & pro-*

proprie dictum peccatum : a qua controversia reipsa non differt illa in qua communiter quæri solet, utrum omnia opera infidelium sint peccata.

Itaque in hac quæstione indubitatum existimamus, esse illam sententiam S. Augustini, atque discipulorum eius, quam iam iam diximus, nullum videlicet opus bonum, ne quidem moraliter, ab humano arbitrio posse fieri, nisi per gratiam, non quamlibet liberetur; ut proinde ante fidem non sit ei liberum a peccato, dum hic & nunc agere meditatur, abstinere; sed, quocumque se se verterit, quadam humanis viribus INSOLUBILI peccandi NECESSITATE teneatur. Qua sententiæ Augustinianæ expressione satis indicamus, quo pacto illa tria quæ supra ex sanctissimi Doctoris lucubrationibus demonstravimus, iuxta mentem eius intelligenda sint : periisse scilicet libertatem ad bonum, non solum ut non possit ante gratiam totam iustitiæ moralis legem implere, sed nec unum quidem opus eius : periisse libertatem abstinendi a peccato, ut nec in ullo quidem opere, peccati culpam possit effugere : inductam esse necessitatem peccandi, non tantum in aliquibus actibus... sed sensus eius est, inductam esse peccandi necessitatem in OMNIBUS actibus . . . Hanc eius doctrinam, quam brevissime fieri poterit, variis argumentorum classibus confirmabimus. Et reipsa confirmare illam persequitur pluribus capitulis usque ad libri finem, immo toto *Lib. IV.*

XII. Opponit sibi *Lib. IV. cap.* xxv. hanc a S. Pio V. damnatam thesim *: Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit* . Hoc autem responsum præbet. *Necessitas peccandi ab Augustino tradita solum est necessitas in genere, ex qua fit ut non possint homines ante gratiam agere nisi male. Hæc autem non impedit quominus in peccatis singularibus perpetrandis liberam & indifferentem ad faciendum, & abstinendum habeant voluntatem. Sic enim & demones necessario peccant; quamvis in singulis actibus peccatum non necessitate, sed voluntatis libertate committant; sicut non ignobiles etiam recentiores Auctores docent.* Hoc idem responsum retulit *cap.* xxII. aliud tamen addit, nempe quod necessitas ista hypothetica sit, libere in Adamo volita. *Talis enim necessitas* (inquit) *non nisi ex hypothesi præcedentis liberæ determinationis nascitur. Nec aliud revera est, nisi primæ liberæ voluntatis perpetuitas, & immobilitas . . . Non loquitur ergo illa proscripta propositio de tali necessitate malæ voluntatis ex hypothesi . . . sed de necessitate potius absoluta.* Interpretamentum istud non dico crassum ineptumque esse, sed addo bona fide a Iansenio obtrudi non potuisse. An ignorabat ille, omnes ad unum Theologos negare, sat esse libertatem quam habuerunt posteri in primo parente ad peccata actualia? Hoc eius interpretamentum damnavit Alexander VIII. *proposit.* I. Calumnia nimium impudenti Iansenius tum hoc *cap.* xxv. tum *cap.* xxII. tum alibi imponit Scholasticis, quasi isti docuerint, ad peccandum sat esse hominibus viatoribus libertatem contradictionis, aut libertatem illam qua fruuntur dæmones, patrandi videlicet hoc, aut illud peccatum, sed necessitate iniqui finis obstri-

ftricti & devincti. An latuit Ianfenium, catholicos Doctores omnes requirere libertatem contrarietatis? Purgent, fi valent, eiufdem difcipuli hunc fuum magiftrum ab iniquo decipiendi animo.

XIII. Ad hanc propofitionem xxv. Baii profcriptam, *Omnia opera infidelium funt peccata, & Philofophorum virtutes funt vitia*, hæc reponit cap. xxvii. eiufdem Lib. IV. *Utramque partem enim tam conftanter, & luculenter, tot modis Auguftinus tradidit, ut, fi ulla eft doctrina in univerfis lucubrationibus eius manifefta, & minus obnoxia cavillationibus, illa emicet inter omnes. Unde etiam tricas omnes, quibus doctrinam eius obvolvere nituntur quidam recentiores, minus verfati in principiis eius, diffipavimus. Quod, fi, illis non obftantibus, liceat Auguftinum alio detorquere; fidenter aufim dicere, nos fruftra hæreticos fanctorum Patrum auctoritate premere, quos tam licenter ad noftri temporis doctrinas. detorquemus. Nihil enim eft in toto Auguftino tam clarum de gratia, vel de quolibet doctrinæ capite, quod non probabilioribus gloffis in alienos fenfus pervicacior quifque adverfarius verterit. . . . . Cur ergo, inquies, profcriptæ funt? Idcirco, inquam, quod altera fententia Scholafticorum ftudiis, humanas magis rationes, quam ecclefiafticam traditionem attendentibus, in fcholis effet receptior, atque tritior. Quis enim nefciat, effe nubem Scholafticorum, qui nonnulla opera bona in infidelibus agnofcunt, & Philofophorum virtutes, non vitia, fed virtutes effe profitentur? Sed, quantumvis illi numerofi fuerint, non poffunt ecclefiafticæ doctrinæ per Auguftinum adverfus Pelagianos conftitutæ . . . ufque ad ætatem circiter primorum Scholafticorum, quafi per manus traditæ, ullum afferre præiudicium. Hoc tamen egit fummorum Pontificum prudentia, ut, quia Scholafticorum difputationibus Auguftini doctrina ita erat obfcurata, & interpretationibus plaufibilibus quidem, fed ab eius mente remotiffimis, quafi obruta, ut, quænam effet vera illa, & ab Auguftino afferta fententia, difficillime difcerni poffet, altera pars fine præiudicio veritatis tantifper vetaretur, tamquam quæ vetufta, quafi novitate noftri temporis Doctores, vetuftatis eius infcios, offenderet, fcandaloque perturbaret. Non enim veritas tantummodo, fed & pax Ecclefiæ Præfectis cura eft, cuius interitu etiam veritas apud homines plerumque periclitari folet.*

XIV. Hæc omnia, licet aliquantulum prolixiora, refcribere volui. Quorfum? Ut illa convellam? Id fi præftarem, ab inftituto meo recederem. Cur ergo? Ut id quod propofui, evidentiffime demonftrarem, nempe, Ianfenium in articulo de libero arbitrio perpetuo *calvinizare*, & eamdem prorfus, ad hoc quod attinet, cum Luthero, & Calvino docere hæresim, extinctum nempe penitus effe per peccatum originale liberum hominum arbitrium. Huc dumtaxat inftitutum meum pertinet, ut hinc poftea concludam, quanta laborent ignorantia illi qui Calvinifmum & Ianfenifmum obiicere five Thomiftis, five cuicumque Catholicorum fcholæ, audent.

XV.

XV. Ceterum adeo monstrosa commenta sunt, quibus suam (adulterare, dixerim, an fucare?) hæresim Iansenius conatur, ut abstinere vix possim quin obiter, & per transennam unum & alterum verbum faciam. Quis non se commotum sentit, dum sola interpretamenta legit in damnatam propositionem Baianam? Quid? Romana Sedes damnavit illam propositionem, doctrinam Ecclesiæ continentem, Iansenio iudice, ne Scholasticorum nubem offenderet? Ubinam, quæso, sunt extra hanc Scholasticorum nubem soles, seu Doctores Theologi in universa Romana catholica Ecclesia, qui oppositum aliquando docuerint? Errarunt ergo omnes Ecclesiæ Doctores a sæculo XIII. usque ad Lutherum, Calvinum, & Iansenium? Ea est Episcopi Iprensis moderatio, & humilitas, ut omnibus sui temporis Ecclesiæ Theologis Doctoribus bellum denuntiet, & Augustinianæ, immo catholicæ, doctrinæ, ut ipse ait, ignorantiam exprobret? Et hanc Augustiniano-catholicam doctrinam Romana Sedes *tantisper* vetavit, proscripsit, utpote vetustam, ne Doctores nostri temporis, vetustatis illius inscios, offenderet, & perturbaret? Præfectis Ecclesiæ non veritas modo, sed pax etiam curæ est. Dubio procul. At numquid Romana Sedes catholicæ veritatis dispendio pacem curabit? Anathema in innocentissimam, sanctissimamque evangelicæ doctrinæ veritatem intorquebit Romana Ecclesia, ne turbam Scholasticorum commoveat? Tam monstrosa commenta evulgare ausus est Iansenius? Si hæc admittantur, quid certi, quid tuti a Romana Cathedra prodibit? Si damnationi suarum propositionum supervixisset novus iste Augustini commentator, quæ in Romanam Sedem non eructasset? Iansenistæ improperant Casuistis pluribus, quod in pravos sensus detorqueant damnatas propositiones ab Alexandro VII. & Innocentio XI. Sed iure longe superiore nos improperamus illis, quod omnes pontificias bullas, sibi adversantes, adulterent. En quam verum sit bullas adversantes uni factioni exaltari ab altera, & contra. Sed quinam fuere Scholastici isti, qui propositionis Baianæ doctrinam impugnarunt? S. Thomas, S. Bonaventura, Alensis, Albertus Magnus, Scotus, Durandus, omnesque non Scholastici tantum, sed Ecclesiæ Doctores a sæculo XIII. ad hæc usque tempora. Porro numquid Doctores Ecclesiæ sæculi XIII. quidquam in hac controversia innovarunt? An ignorarunt isti antecessorum Patrum doctrinam? An sanctum Thomam Aquinatem sancti Augustini doctrina latuit? Testem advoco Iansenium, qui *Tom. II. de ratione, & auctoritate Lib. proœmial. cap.* XXII. hæc de S. Thoma scribit. *Quemadmodum novum testamentum nihil est aliud nisi vetus revelatum; & Augustini doctrina nihil præter fidei principia in suas deducta conclusiones: ita S. Thomæ Summa, ubi Theologiam tradit pro magna parte, nihil aliud est nisi Augustinus contractus. Ex quo profecto magnitudo S. Augustini multo splendidius enitescit. Si enim a nonnullis de S. Thoma recte dictum est, quot articulos, tot esse eius miracula: quot miraculis ille tandem claruisse dicendus est* au

qui S. Thomam tot miraculorum patratorem fecerit? Nihil hic invidiam cuiusquam, vel ne S. Thomas succenseat mihi, pertimescendum puto, qui, quantum sanctissimo Augustino antecessori ac magistro suo debeat, facilius ipsemet forsitan pro humilitate sua, quam quisquam alius amator eius ardentior quam prudentior fateretur... Hanc laudem qui S. Thomæ surripere volunt, potissimam ex eius doctrina margaritam avellunt.

XVI. Nemo nostrum hanc splendidissimam margaritam avellit a S. Thomæ Summa. Omnes eius discipuli grates summas Iansenio habent, quod S. Thomæ Summam *Augustinum contractum* appellet. At S. Thomas in hoc suo Augustino contracto 2. 2. *quæst.* x. *art.* 4. ex instituto disputat, *utrum omnis actio infidelium sit peccatum*. Definit vero his verbis. *Manifestum est quod infideles non possunt operari bona opera quæ sunt ex gratia, scilicet opera meritoria; tamen bona opera ad quæ sufficit bonum naturæ, aliqualiter operari possunt. Unde non oportet quod in omni opere suo peccent....* Ad 2. *Fides dirigit intentionem respectu finis ultimi supernaturalis; sed lumen etiam naturalis rationis potest dirigere intentionem respectu alicuius boni connaturalis....* Ad 3. *Per infidelitatem non corrumpitur totaliter in infidelibus ratio naturalis, quin remaneat in eis aliqua veri cognitio, per quam facere possunt aliquod opus de genere bonorum*. Testimonia tum Scripturarum, tum S. Augustini, quæ opponuntur a Iansenio, expendit Doctor Angelicus, & iuxta communem Ecclesiæ catholicæ doctrinam interpretatur. Si S. Thomas Augustini doctrinam calluit, eam quoque compertam habuerunt eius discipuli. Dominicus Soto, ut innumeros alios omittam, qui ante Baium scripsit *Lib. I. de nat. & grat.* testatur, Lutherum solum hanc invexisse hæresim, videlicet quod omnia opera infidelium sint peccata. Testimonia quæ ex Scripturis, & ex Augustino opponuntur a Calvino, & Iansenio, aliis luculentissimis testimoniis interpretatur. Sed quid Sotum nomino, cum omnes ad unum Theologi catholici qui hoc de argumento scripserunt, hanc esse S. Thomæ doctrinam, ab ipsis divinis Scripturis, ab unanimi SS. Ecclesiæ Patrum consensione haustam, docuerunt, docebuntque, quoadusque mundus durabit?

XVII. Sed quid Iansenium reprehendo, quod omnium sui temporis Theologorum doctrinam contempserit? Paucis perstringenda nunc sunt quæ capitis initio innui, quæque conceptis Iansenii verbis liquidissime confirmavi; videlicet, Iansenium doctrinam Ioannis Hus, Lutheri, & Calvini de libero arbitrio adoptasse. Docuit hæresiarcha Hus: *Omnia peccatoris opera sunt peccata*: quæ propositio damnata est in Concilio Constantiensi. Inter propositiones proscriptas *sess.* xlv. *num.* 16. damnata hæc est: *Mortale peccatum inficit universaliter actus hominis vitiosi, sicut virtus vivificat omnes actus virtuosi*. Concilium Tridentinum damnavit hæresim Lutheri, & Calvini de amissione liberi arbitrii sess. VI. can. V. *Si quis liberum hominis arbi-*

arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit.... anathema sit. Et rursus can. VII. *Si quis dixerit, opera omnia quæ ante iustificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata.... anathema sit*. S. Pius V. Gregorius XIII. Urbanus VIII. eosdem errores, & alios inde necessario manantes sacro confixere mucrone. Iansenius adversus hæc sacra Concilia, & Pontificum bullas explicato vexillo frontem erexit, & non tantum subdole, & per cuniculos, latebrasque, sed aperta & audaci fronte errores damnatos propugnavit integris libris, nedum capitibus. Neque vocibus, & phrasibus fucatis, sed expressis, & manifestis, directeque pugnantibus cum Tridentinis canonibus, usus est, quibus hæresim Lutheranam, & Calvinianam defenderet, confirmaretque. Calvinus, ut dixi, levissimis quibusdam pigmentis horrorem Lutheranæ hæresis delinivit. Iansenius quibusdam aliis testimoniis, ex divina Scriptura, & S. Augustino incredibili fraude, & astutia excerptis, amplificare Calvini doctrinam infelicissimo conatu pertentavit. Pro hæretico Calvinus habet qui negat liberum arbitrium. Idem iactat Iansenius. Calvinus *Lib. II. Inst. cap. v. num. 4.* sibi opponit, *frustra exhortationes suscipi, supervacaneum esse admonitionum usum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parere*. Respondet. *Similia olim cum obiectarentur Augustino, libellum de correptione, & gratia scribere coactus fuit*. Fusius versat argumentum istud *Lib. IV. contra Pighium*: & post plurima congesta commenta, tandem concludit iustam esse obiurgationem ob voluntatem liberam, qua in Adamo omnes peccarunt. *Iam nemo aliud causari potest, cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porro malitia non aliunde est quam ex hereditaria corruptione.*

XVIII. Hanc eamdem obiectionem sibi opponit Iansenius *Lib. IV. de stat. nat. lap. cap.* XXVIII. inquiens: *Aliud argumentum peti potest ex ratione præcepti, cohortationis, obiurgationis, atque vituperationis* &c. & cum Calvino ad Augustinum confugit. *Respondetur. Adversus Manichæos hoc argumentum frequenter Augustinus premit... Peccandi necessitas quam Augustinus tradit, sublataque libertas bene faciendi, non repugnat arbitrii libertati... Sed in eo tota hallucinatio est, quod, cum audimus liberum voluntatis arbitrium, solemus imaginari indifferentiam quamdam voluntatis ad bonum, & malum; quam semper hominibus adesse mordicus asserebat Iulianus, inficiabatur Augustinus*. Tandem cum suo Calvino ad libertatem in Adamo habitam se recipit. Infinitus essem, si integram comparationem adornare vellem doctrinæ Iansenianæ cum Calviniana. Verum quæ hactenus dicta sunt, satis superque id quod demonstrandum suscepi, evincunt.

XIX. Pauca adiicere lubet ad præcavenda versuta effugia, & technas, quibus suam occultare hæresim Iansenius conatur. Sæpe distinguit libertatem generice, & specifice acceptam; contrarietatis, & exercitii. Sæpe etiam admittit indifferentiam ad bonum, & ad malum, & potestatem quamdam abstractam ad actum

oppositum. Hac distinctionum varietate, & vocum æquivocatione emollire Lutheri, & Calvini hæresim, & quamdam libertatis larvam obtrudere versute studet. Excludit utique ferream illam & fatalem necessitatem Manichæorum, Stoicorum, & Astrologorum. Ceterum cum aperte doceat amissum penitus esse per culpam originalem liberum arbitrium, omnem veram libertatem, sive contrarietatis, sive exercitii, ab hoc statu naturæ lapsæ reiicit, solamque libertatem a coactione, secus a necessitate immunem defendit. Indifferentia quam iactat, non aliud est præter flexibilitatem naturalem, & passivam arbitrii ad bonum, & ad malum, cum omnem, ut vidimus, activam indifferentiam sive specificationis, sive exercitii in hoc statu excludat. Heinc patet quam fraudulenter libertatis specificationis, & exercitii distinctione abutatur, cum reipsa neque unam, neque alteram libertatem vero in sensu admittat. Quandoquidem iuxta ipsum homo iustus, dum bene agit, necessario agit, & dum peccat, necessario peccat, licet hoc, aut illud eligere malum queat. Verum, ut dixi, instituti mei ratio non eo pertinet, ut omnia Ianseniani systematis artificia pandam, & refellam.

§. IV.

Nonnisi ex Lutheranæ, Calvinianæ, & Ianseniana doctrinæ ignorantia, Thomistarum de libero arbitrio, & divinis auxiliis systema comparari cum Lutheri, Calvini, & Iansenii systemate potest.

I. PAucis nunc ex principiis certo constitutis colligo quam sit vana, & imaginaria censura illa quæ inuri Scholæ Thomisticæ solet. Ab uno & amplius sæculo Calvinismum, & Iansenismum obiicere recentiores plures cœperunt scholis SS. Augustini, & Thomæ in controversiis de libero arbitrio, & auxiliis divinæ gratiæ. Continuo ac Calvini, & Iansenii systema legi, demiratus sum, formari ab aliquo Theologorum inter utrumque systema comparationem hanc potuisse.

II. Extinctam penitus libertatem electionis, & indifferentiæ in genere moris post Adæ culpam, docent Lutherus, Calvinus, Iansenius. Hoc constituto principio, legitima consecutione inferunt, necessario hominem operari sive bonum, sive malum. Liberum arbitrium Adami, ante peccatum, appetitiones carnales, & cupiditates omnes moderabatur imperio summo, & tranquillo. Peccato patrato Rex iste e throno cecidit, periit, penitusque extinctus est, inquiunt Lutherus, Calvinus, & Iansenius. Quid post? Confusa, interturbata, involuta omnia. Novum suc-

succeſſit regimen, novum tyrannicum imperium *libidinum*, ut verbis Ianſenii utar, ſeu delectatio carnalis ſuperior, & victrix libertatis peremptæ. Quid heinc? Conſectarium legitimum hoc eſt. Ergo auxilium, quo Deus hominem ad operandum determinat, neceſſario illum impellit, flectit, dirigit. Deus quippe cum agentibus liberis libere, cum agentibus neceſſariis neceſſario concurrit. Auxilium quo Deus bruta regit in ordine naturali, neceſſitatem inducit, quod bruta libertate deſtituta neceſſario agant. Homines iuxta Calvinum, & Ianſenium poſt lapſum Adæ libertatem indifferentiæ in genere moris amiſerunt. Quacumque igitur gratia, ſive in ſenſu Thomiſtico, ſive in ſenſu Moliniano, ſive in ſenſu Calviniano, Deus hominem moveat, ſemper homo, libertate indifferentiæ deſtitutus, neceſſario aget.

III. Thomiſtæ, & Catholici omnes humanam indifferentiæ libertatem per peccatum originale læſam, infirmam, ſauciatam fatentur; extinctam, deperditam, amiſſam negant, & pro hæreticis habent Lutherum, Calvinum, Ianſenium, omneſque qui extinctum liberum arbitrium poſt originale crimen docent. Vivit itaque anima ornata ſua primæva libertate; ſed ægrota, imbecillis, vulnerata. Medicina indiget, ut ſanetur; lumine, ut illuſtretur; inſpiratione, ut præveniatur; auxilio, quo determinetur; rectore, quo dirigatur. Liber igitur homo eſt poſt Adæ culpam. Ergo libere a Deo prævenitur, adiuvatur, prædeterminatur. Infirma eſt libertas noſtra. Dogma de peccato originali id evincit. Si infirma, ipſa ne efficacem reddet Dei gratiam? Miror homines, clamat Auguſtinus, infirmitati ſuæ, quam firmitati divinæ promiſſionis ſe malle committere. Quid? ſubdit S. Proſper. Si immane illud peccati monſtrum noſtram non devoravit libertatem, mortem animæ infligendo; illam ne occidet Deus, eamdem ad bonum elevando, adiuvando, determinando? Hæc libertas non eſt interfecta per vulnerantem, & eripietur per medentem? Non amittunt homines ſuam indifferentiæ libertatem, cum peccando diaboli tyrannidi ſubduntur; eam vero deperdent, cum ab hoc captivitatis iugo, ſanante gratia, ſubtrahuntur? Quin eo liberior voluntas eſt, quo efficaciori gratia ſanatur; ſicuti quo validior eſt medicina, eo fortius ægroti vires inſtaurantur.

IV. Paucis nunc invicem ſyſtema conferamus. Extinctam penitus libertatem indifferentiæ per peccatum originale in genere moris docent Lutherus, Calvinus, Ianſenius. Ergo, quacumque gratia a Deo determinetur homo, libertate deſtitutus, ſemper neceſſario operatur; ſicut, quocumque auxilio moveantur bruta in ordine naturali, ſemper neceſſario agunt, quia libertate carent. Contra docent Thomiſtæ, & Catholici omnes. Vivit libertas noſtra indifferentiæ ad utrumlibet. Ergo, quocumque auxilio a Deo determinetur, libere determinatur: quia Deus cum cauſſis liberis libere concurrit. Vivit libertas iuxta Catholicos, ſed infirma, & debilis. Ergo divina gratia ſanatur, & perficitur. Toto cælo ergo differunt

Thomistæ a Calvino, & Iansenio in *principio capitali* de libertate post peccatum Adæ penitus amissa iuxta illos. Differant ergo & in consequentia necessum est. Numquam Calvinus hoc usus fuit argumento. Deus gratia natura sua efficaci voluntatem humanam applicat, determinat: ergo homo necessario agit. Sed e contrario. Homo per peccatum Adæ amisit libertatem: ergo indiget gratia, necessario illum applicante.

V. Quis nunc ferat Theologos illos qui SS. Augustini, & Thomæ, a quibus illi descivere, doctrinæ Calvino-Iansenianum errorem obtrudere audent? Imitati hi sunt Annibalem, bellum in hostium regna inferentem, ut proprii regni imminentem depopulationem arceret. Sic isti, ut adversarios, Semipelagianismi censuram *concordiæ* noviter excogitatæ inferentes, exquisita dexteritate eluderent, & iacenti caussæ propriæ consultum irent, bellum in adversarios regessere, Calvinismi primum, post Iansenismi spectrum obtrudentes. Vanum commentum, & chimæricam imposturam celebres Thomistæ Lemos, Alvarez, Gonet, Gonzalez, Massoulie, Reginaldus, Serry, Benitez, Graveson, aliique multi profligarunt luculentissimis rationum momentis, & ampla eruditione. Post tot celeberrimos viros, via non minus brevi, quam plana & aperta, eamdem invidiosam censuram propulsare, aliud agens, pretium operæ existimavi. Quid? Aliquid ne novi hac in controversia tibi ascisces? Tu ne etiam ex illis es qui novam in hac caussa historiam, & clavim arcani referandi se adinvenisse gloriantur? Absit a me insipientiæ tantum. Lutheri, Calvini, & Iansenii principia recensui, quæ evidentissime pugnant cum principiis Thomistarum, & Catholicorum. Heinc necessario consequuntur duo. Unum, scholam Thomisticam toto cælo distare in controversia de libertate a Luthero-Calviniano-Ianseniano errore. Alterum, vanam omnino esse *concordiam* recenter excogitatam, qua in tuto collocari libertatem contenditur contra Lutherum & Calvinum, gratia versatili, & scientia exploratrice; ac si hæretici isti ideo negarent libertatem, quia gratia Dei natura sua efficax sit. Et tamen huic commentitio, & falsissimo fundamento tota superstruitur concordiæ machina: quo fundamento sublato, necessario præceps corruit.

VI. Luce meridiana luculentius demonstratum est, inquies, toto cælo systema Thomistarum, & cuiusque catholicæ scholæ ab hæresi Calvino-Ianseniana distare. At non propterea ostensum est, libertatem humanam cum gratia natura sua efficaci, & prædeterminante conciliari posse. Verum habet. Sed hæc controversia ab instituto meo aliena est. Duo, quæ in hac caussa mihi certa sunt, paucis perstringo. Primum, Deum gratia intrinsecus & natura sua efficaci voluntatem humanam determinare, certum, inconcussum, luculentumque ex divinis Scripturis, & perenni traditione mihi est. Quamobrem eadem evidentia falsum reputo, Dei gratiam versatilem esse, indifferentem, & determinabilem ab humana voluntate.

Com-

Commentum inauditum iudico, quod voluntas humana, infirma, debilis, fauciata efficacitatem præbere divinæ gratiæ valeat, quod Dei gratia uberrimam vim suam ab hac humana infirmitate suscipiat. Alterum, eadem evidentia & firmitate mihi certum, est, voluntatem humanam, hac divina, & natura sua efficaci gratia ornatam, liberrimam esse libertate indifferentiæ ad oppositum, & dissentire, si velit, eidem gratiæ posse. Si autem quæras a me, ut modum explicem quo hæc duo una concilientur, & componantur, respondeo, me penitus illum ignorare. Addo quæsitum istud insidiis, & astutia plenum esse, ad veritatem deludendam invectum. Cedo. Scripturarum divinarum auctoritate evinco, animam rationalem unitam esse humano corpori. Tu hanc veritatem negare expresse minime audes. Sed insistis, ut modum exponam quo hæc fiat coniunctio. Et, quia hunc modum exponere ego nescio, tu negas animam coniunctam esse corpori. Idem omnino in præsentia agis. Divinam gratiam, non a creatura, sed a Deo, a quo datur, suam habere efficacitatem, tanta evidentia divinæ Scripturæ, Patres, & ratio evincunt, ut hanc veritatem directe inficiari vix audeas. Ideo ad absurdum te recipis, inclamans, libertatem lædi ex talis gratiæ efficacitate: quia modum ignoras quo cum hac efficaci gratia conciliari libertas indifferentiæ possit. Sed adversus te invehitur Augustinus inquiens: Numquid negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est? Negas animam corpori unitam, quia occultum unionis modum tenere nequis? Negas gratiam natura sua efficacem, quia modum quo cum hac gratia conciliatur libertas indifferentiæ, intelligere minime vales? Quid de aliis dicam, qui diffident, altercantur, & perpetuo rixantur de vocibus quibus hæc gratia nuncupanda sit. Alii motionem virtuosam, alii qualitatem physicam voluntati impressam, alii inspirationem, alii delectationem victricem, alii auxilium efficax eam vocant. Si quisque proprio in sensu super his nomenclaturis abundaret, dummodo duo quæ præmisi, firma consistant, nihil mali esset; quemadmodum quisque modum exponere, quo anima unitur corpori, potest. Verum enimvero quotquot homines hæresis notam impingunt illis qui hanc gratiam, vel delectationem, vel qualitatem physicam, vel inspirationem, vel motionem appellandam existimant, duo mala perpetrant. Unum, turbas commovent, dissidia fovent, Dei Ecclesiam vexant, turbant, scinduntque in partes, ut propria pomæria extendant. Alterum, ignorantes, & audaces se produnt: quoniam improbant quod ignorant; carpunt quod nesciunt; scire contendunt quod sciri nequit; & explicari petunt quod humanæ mentis aciem omnino fugit: negant veritates manifestas, quia comprehendere nequeunt arcana occultissima. Inter istos eminent *Turnelyani*, quos Iansenismi notam Theologis catholicis inurere pro ingenio minime pudet, ut palam faciam paragrapho sequenti adversus *D. Honoratum Turnely* Doctorem Sorbonicum. Negabant Nestoriani unionem hyposta-

ticam Verbi divini cum humanitate, quod Catholicos inter haud constaret, quæ sit eiusdem unionis natura, videlicet an modalis entitas, an relatio &c. Similiter Calviniani negantes realem præsentiam Christi in Eucharistia iactabundi a nobis quærunt qua ratione hæc realis præsentia fiat, an per creationem, an per adductionem localem, an per reproductionem. Hæ autem argutationes sophisticæ sunt, & insidiarum plenissimæ, ut Catholici omnes fatentur. More ergo istorum argutantur illi qui percontantur, quid sit, & quomodo Deus efficaciter determinet voluntatem: an hoc divinum auxilium dicendum sit qualitas physica, an delectatio, an inspiratio, an motio virtuosa. Catholico Theologo sat est fateri, & docere divinæ gratiæ efficacitatem a Deo esse, Deum esse primum voluntatis nostræ adjutorem, determinatorem, & voluntatem nostram sub hac efficaci gratia revera libere, & quidem libertate indifferentiæ, & activa facultate operari, dissentire, consentire eidem gratiæ posse. Qua autem hoc ratione fiat, nos latet, nec scire interest: & quocumque vocabulo hæc gratia exprimatur, perinde est.

§. V.

Vindicatur P. Antoninus Massoulie *ab impostura labis Ianseniana, quam iniuria summa illi impingit Doctor Sorbonicus* D. Honoratus Turnely.

I. ISTius capitis initio indicavi, me velle veris, sincerisque coloribus hæreticam doctrinam Lutheri, Calvini, Iansenii adversus libertatem repræsentare, ne a minus peritis cum ea confundantur catholicorum Theologorum sanæ doctrinæ. Sunt enim hac tempestate non pauci qui utrum contra Iansenii, Quesnellii, & aliorum errores tam ardenti studio dimicent pro Ecclesia Romana, an pro domo sua; utrum ut dogmata catholica asserant ab erroribus, an vero ut suis scholis vanos triumphos canant, suisque adversariis invidiam conflent extremam; non adeo perspicue constat. Antequam vero ultra pergo, veniam a benigno lectore impetro, si in hoc & sequenti paragrapho a via digredior. Necessitas innocentiæ ab imposturis propugnandæ me ad digressionem cogit. Duo Ordinis mei Theologi præclarissimi ferula unius Doctoris Sorbonici iniuste vapulant. Nemo hactenus illos vindicavit. Quis igitur reprehendere me iure poterit, si occasione data, istorum doctrinam iniuria summa denigratam ab iniustis censuris asserere studeam?

II. P. Antoninus *Massoulie* O. P. Provinciæ Tolosanæ, regulari disciplina, & sapientum virorum copia fecundæ, alumnus, atque lumen & ornamentum, duo volumina de gratiæ divinæ auxiliis edidit Romæ anno 1693. Opus in lucem prodiit, celebris Magistri Generalis Antonini Cloche (cuius pro inclyta natione Gal-

lica

lica Affiftens erat Maffoulie) & plurium non modo noftri, verum etiam aliorum facrorum Ordinum Theologorum fuffragiis, & potiffimum Cardinalis Ferrarii, non tam purpura, quam fapientia eminentiffimi, tunc temporis facri Apoftolici Palatii Magiftri, auctoritate munitum, dicatumque Innocentio XII. Pontifici Maximo. Plura alia opera edidit Maffoulie & adverfus Quietiftas, & ad mores formandos, divinæque pietatis igniculos fuccendendos aptiffima, atque cælefti unctione perfufa. Fuit P. Maffoulie celeberrimus fui temporis Theologus, non facræ doctrinæ modo, verum etiam linguarum, præfertim Græcæ, & Hebraicæ, peritiffimus, qui in academia Tolofana plurium annorum fpatio cathedram theologicam moderatus eft. De eo hæc fcribit Iacobus Echardus Tom. II. Biblioth. Script. O. P. *Mirum, quantum in Urbe orbis chriftiani capite claruerit, quanti habitus ab eruditis omnibus, ab univerfo Cardinalium cœtu, a fummis Pontificibus, qui, eo vivo, clavum Ecclefiæ tenuerunt. Inquifitor generalis Tolofanus iam agebat ab anno MDCXCIII. & Inquifitionis Romanæ confultor electus fuit. De quæftionibus graviffimis, & ad fidem fpectantibus, nempe de Quietiftarum, feu Molinofiorum hærefi, de Myfticorum novorum heteroclita pietate, & contemplatione, de peccato philofophico, & præcepto amoris Dei, de cultu Sinenfium fuperftitiofo, Congregationes plures a fummis Pontificibus Innocentio XI. Alexandro VIII. Innocentio XII. Clemente XI. inftitutæ funt: in his, ut inter Doctores felectos, fuum votum ferret Maffoulieus, voluerunt iidem.* Hæc pauca præfari volui, ut intelligant omnes, qualis fit vir quem a Ianfenifmi labe vindicandum fufcipio contra Doctorem Sorbonicum.

III. Porro de hoc infigni viro *D. Honoratus Turnely* Doctor Sorbonicus *Tom. III. de gratia Chrifti part.* 1. *pag.* 224. *edit. Venet.* 2. hæc fcribit. „ Atque ita in eo „ fyftemate Ianfenii delectatio illa fuperior, quafi ex mechanica lege voluntatem „ movet, ac rapit, five ad bonum, five ad malum, prout cæleftis, vel terrena „ præponderat. *Quia* (inquit Auctor recentior Maffoulie Tom. II. difp. III. quæft. „ VI. art. I. p. 209.) *hæc eft in omni ftatu immobilis divinæ providentiæ lex confti-* „ *tuta, ut actio ex proportione maioris inæqualitatis oriatur, qua agens fibi fubiiciat* „ *paffum, & maior vis vincat minorem.* Neque id profecto mirum in fyftemate „ Ianfenii videri debet.“

IV. Plures legi innocentes Scriptores æmulorum calumniis gravatos; at fimilem *Maffoulie* neminem. Debuiffet Doctor Sorbonicus ex duobus voluminibus in folio *P. Maffoulie* verbum aliquod promere, quod vel remote faltem indicaret, voluntatem fub delectatione victrici neceffario, *quafi ex lege mechanica*, moveri. Anne in allegata propofitione iftius mechanicæ legis fufpicio aliqua? An propofitionem P. Maffoulie negare quifquam ratione præditus valet? Non eft ergo verum, Doctor Sorbonice, quod maior vis vincat minorem? Minor ne vincet maiorem? Verum

rum alia rescribamus, quæ Doctor *Turnely* obtrudit contra P. Massoulie pag. 323.
„ Non est quod recentiores adeo venditent, & extollant auctoritatem P. Massoulie. Quæ enim ille docet circa gratiam sufficientem, in qua dumtaxat absolutam agnoscit ad superandam oppositam cupiditatem potentiam, non vero relativam, ac viribus proportionatam, PLANE consentiunt cum Ianseniana, & a Thomistica doctrina plurimum discordant. "

V. Quid est relatio, Doctor Sorbonice? Respectus ad alterum. Bene habet. P. Massoulie, te fatente, admittit gratiam sufficientem, quæ devincendæ *oppositæ cupiditatis* potestatem habeat. Et vis ista non est relativa, cum sit ad oppositum? Sed persequamur rescribere alia quæ ibidem opponit Censor, qui sic pergit. „ *Tom. II. diss.* III. *quæst.* VI. *art.* 2. postquam suse demonstravit (P. Massoulie) exemplo rerum naturalium, hanc esse in omni statu immobilem divinæ providentiæ *constitutam* legem, ut actio &c. (rescribit periodum supra relatam; & continuo sic pergit) *ar.* 2. de divinæ gratiæ motione sic loquitur P. Massoulie. *Si fortior sit divinæ gratiæ motio, ut ea motione accensa caritas vincat, superetque pravam cupiditatem; tunc motio divinæ gratiæ efficax est. Quod si e contra vehementior sit ipsa cupiditas, cassa & inefficax redditur divina motio, aut eius vis ita retardatur, ut, licet effectum aliquem habeat, non habet tamen perfectum, ad quem ex divina ordinatione refertur* .... Et postea: *Palam est*, inquit, *sufficientem gratiam, quam schola D. Thomæ admittit, verissime & propriissime sufficientem esse, cum re ipsa nihil desit, si vis ipsius agendi spectetur. Quod enim gratiæ divinæ motio, v. g. ut quatuor, interdum effectum non habeat, non est ex defectu ipsius motionis divinæ, quæ vim agendi non habeat. Est enim verissime sufficiens, immo, & natura sua efficax, nec minorem suo in ordine vim habet agendi quam habet v. g. calor in ordine physico, quem nemo negaverit vim habere sufficientem comburendi; ita ut, si admotum lignum ignis non comburat, id non oriatur ex eo quod ipsi igni desit sufficiens vis agendi; sed, quod lignum, oppletum humiditate, & aqua, impressioni, seu vi, & efficaciæ ignis obsistat. Atque idem de voluntate sentiendum est. Nam, si prava voluntas minori v. g. obstinatione obfirmata esset, minusque intensus esset pravus ipsius habitus, quo veluti pondere a virtute colenda retrahitur, & ad vitium impellitur; ipsa eadem divinæ gratiæ motio, ut quatuor, voluntatem ad virtutem impelleret, atque huius consensum obtineret .... Quod si ea gratiæ divinæ motio, ut quatuor, voluntatis consensum non obtineat, id non oritur ex defectu ipsius motionis gratiæ divinæ, sed ex prava dispositione voluntatis, quæ ob pravum habitum intensum, v. g. ut quinque, ipsius actionis impressioni, & vi seu efficaciæ divinæ motionis non subiicitur.* Hactenus Pater Massoulie. Non poterat ille verbis significantioribus exprimere sententiam Sambovii, Pauli Irenæi, & aliorum, quorum testimonia retulimus, „ ubi

„ ubi de potestate absoluta, & relativa, quorum verba videtur exscripsisse: gra„ tiam nempe sufficientem absolute quidem in se, & *præcisis subiecti dispositioni„ bus* sufficere, & ad opus perfectum ex divina voluntate antecedenti referri. „ Nullibi vero significat *P. Massoulie*, sufficere relative in his circumstantiis, seu „ quatenus ardentior est illa concupiscentia . . . . . Nemo sane hic non recogno„ scat Iansenianum systema, ac radicem ipsam, unde quinque propositiones ne„ cessario fluxu dimanant. Neque vero potuit dictus *P. Massoulie* invidiosum istud „ doctrinæ suæ cum Ianseniana consortium declinare, nisi censuram apostolicam „ quinque propositionum Iansenii derivando in sensum adeo absurdum, & a men„ te Iansenii alienum, ut Ianseniana hæresis figmentum ac merum phantasma „ videri possit. " Hactenus D.*Honoratus Turneli* Doctor Sorbonicus.

VI. Uno vel altero verbo impingi calumnia hæresis potest. Ut ea explodatur, plura communiter necessaria sunt. Paucis tamen ego refellam impactam Theologo nostro censuram. Iansenianum contendit Doctor Sorbonicus P. Massoulie, quod doceat, *gratiam sufficientem absolute quidem in se, & præcisis subiecti dispositionibus sufficere; nullibi vero significet sufficere relative*. Unde colligit Doctor Sorbonicus, *P. Massoulie* non admittere gratiam sufficientem relative ad actum eliciendum, spectatis circumstantiis? Ex verbis quæ modo transcripsit ex opere P. Massoulie? At hæc verba, opposita a Censore, gratiam efficacem relativam, seu in quadam contemperatione sitam exprimunt. An Doctor Sorbonicus confundit cum sufficienti efficacem gratiam? Alterutrum ergo. Aut Doctor Sorbonicus Iansenismi accusat P. Massoulie, quia gratiæ efficacitatem in quadam congruitate, & contemperatione reponit, quæ respectu unius est efficax, inefficax vero, seu sufficiens respectu alterius; aut quia negat veram gratiam sufficientem, constituentem potentiam expeditam in actu primo ad agendum. Si primum; Iansenismi damnare debet universam scholam Augustinianam. Nonne communiter istius Ordinis Theologi defendunt, eamdem numero gratiam, seu delectationem, ut ipsi cum S. Augustino aiunt, quæ in minus excæcatis & obduratis foret *efficax*, in aliis maiori obductis cæcitate inefficacem esse? Neque heinc derogari divinæ gratiæ efficacitati evincunt. Quandoquidem, si Deus delectationem sanctam inspirat, quæ reluctantem comprimat cupiditatem, id præstat voluntatis suæ proposito. Innumera producunt celebres istius scholæ Theologi ex S. Augustino testimonia, & rationes, quibus proprium systema confirmant. Gratia hæc medicinalis est, & sanans. Quo ergo gravior est ægroti morbus, eo validius applicandum antidotum est. Quam doctrinam ut confirmet P. Massoulie *loc. cit.* a Censore Sorbonico, adducit hæc S. Thomæ in *cap.* v. *ad Rom.* verba. *Ubi abundavit peccatum*, inquit S. Paulus, *superabundavit & gratia*. Subdit vero Angelicus : *Sicut enim magnitudinem morbi non sanat nisi fortis, & efficax medicina; ita requirebatur abundans gratia*

tia ad hoc ut sanaret abundantiam delictorum. Quis dixerit, inquiunt, eadem gratia prævenţos Sanctos omnes fuisse? Quis dixerit, non plus auxilii, seu sanctæ delectationis requiri ad subeunda pro fidei confessione truculenta supplicia quam ad tolerandam levem aliquam iniuriam ad superandam inveteratam consuetudinem quam ad vincendam levem tentationem? Evincunt porro hoc suum systema toto cælo distare a Ianseniano errore. Quoniam Iansenius (& hoc omnes Theologi ante-Ianseniani fateri debent) statuit gratiæ efficacitatem in delectatione victrici, quæ deliberationem, & indifferentiam activam liberi arbitrii penitus extinctam supponit. Contra Augustiniani, & catholici Theologi omnes cum hac gratia efficaci (sive vocetur auxilium, sive qualitas, sive motio, sive sancta delectatio) componunt indifferentiam activam liberi arbitrii. Siquidem intellectus sub hac gratia proponit bonum hic & nunc amplectendum, ut limitatum finitumque; atque adeo cum indifferentia iudicii, veraque libertate. Discrepant quoque a Iansenio circa gratiam inefficacem: quia ipsi admittunt gratiam efficacem, seu sanctam delectationem, cui voluntas dissentire potest; admittunt gratiam sufficientem, cui resistit, & quæ dat potestatem veram, propriam, & expeditam, & quidem relativam ad servanda omnia divina mandata.

VII. Quid ad hæc Doctor Sorbonicus? Iansenianum ne systema est quod universa schola Augustiniana propugnat? Negabit ne, eamdem esse, si substantiam spectes, Augustinianorum, & P. Massoulie in citata *quæst.* VI. doctrinam? Factum luce meridiana clarius inficiaretur. Si asserit, falsitatem inauditam, ut mitissime loquar, pronuntiat. Nam gratiam vere sufficientem in sensu Thomistico fuso calamo pluribus articulis exponit P. Massoulie, & quidem in ipsa citata *differt.* III. *quæst.* I. Verum de hoc infra. Ut enim imposturæ enormitas, qua Censor Sorbonicus Ianseniana lue aspergit P. Massoulie, luculentius appareat, paucis animadvertere interest, Patrem Massoulie in laudato *Tom. II. differt.* III. post explicatam communem Thomistarum doctrinam circa gratiam tum sufficientem, tum efficacem, tribus prolixis quæstionibus, nempe III. IV. & V. tres modos proponere, quibus declarat, in quo posita sit vis divinæ motionis gratiæ efficacis, & communem scholæ Thomisticæ doctrinam omni argumentorum genere, & incredibili eruditione propugnat. Post *quæst.* VI. explicat quartum modum, quo efficaciam divinæ gratiæ in quadam congruitate, & contemperatione constituit. Hunc ille modum non adoptat, ut necessarium ad divinæ gratiæ efficacitatem explicandam; sed illum, tamquam probabilem, & communi captui utilem, atque veluti eruditionis caussa adiicit. Sic ille testatur *loc. cit. pag.* 226. ubi hæc scribit. *Ex his vero omnibus liquet, non esse omnino necessarium hunc explicandi modum, facilique negotio expediri omnia posse quæ in huius confirmationem afferri umquam possent, vel quæ inde usurpantur ad impugnandum primum explicandi modum, quem, ut omnium fundamentum*

tum initio, cui ceteri inniterentur, substravimus. Et post pauca addidit, *utilem esse, neque aspernandum eum modum, cum plura commoda habere possit. Praecipuum vero quod inde reportari commodum posse arbitramur, illud est quod quam facillime argumentum diluat, quod ex D.Matth.cap.x1.* Væ tibi Corozaim *&c. desumitur cum suis appendicibus. Inde enim liquido constat, potuisse Corozaitas præ Tyriis reprehendi, quia cum iisdem auxiliis conversi fuissent Tyrii, quibus non erant conversi Corozaitæ. Cum enim minor esset Tyriorum obstinatio, & resistentia, maior vero Corozaitarum; eadem auxilia quæ maiorem Corozaitarum obstinationem non superabant, superassent obstinationem Tyriorum, eosque convertissent, in iisque vim omnem suam exeruissent, fuissentque efficacia, cum tamen in Corozaitis, obsistente obdurata voluntate, dumtaxat sufficientia essent*. Exponit alia commoda quæ hic modus parit, quæque brevitatis caussa prætereo.

VIII. His constitutis, enormitatem Turnelyanæ calumniæ in lucem expono. Nemo post celeberrimum *Lemos* scholæ Thomisticæ doctrinam de auxiliis divinæ gratiæ felicius, atque eruditius propugnavit, explicuit, & ab adversariorum oppugnationibus asseruit quam P. Massoulie. Hac doctrina instructus & obarmatus aggreditur systema Iansenianum, illudque ex omni parte profligat, atque labefactat, ut ex illius opere constat. Ad maiorem victoriæ complementum adiecit quartum peculiarem modum, quo probabiliter iudicavit, aliquid lucis addi divinæ gratiæ efficacitati. Quid heinc, Doctor Sorbonice? Pressius nunc colloquamur. Doctrinam Thomisticam anti-Iansenianam esse asseris ipse. Hac Massoulie instructus doctrina prostravit hæresim Iansenianam. Quoniam vero alio peculiari argumento, quod probabile iudicavit, usus est; idcirco Iansenista audit? Iansenianum systema in chimæram transmutavit? Ut gradatim imposturæ gravitas appareat, finge, hunc peculiarem modum falsum esse. Finge affinitatem habere cum Iansenii errore. Quid tum? Propterea ne Iansenista Massoulie? Ad summum deceptus in hac parte est; nullo vero modo fœdus cum profligato aliunde hoste inivit. Quot Controversistæ catholici aliquo argumento vano & falso inter plura vera utuntur adversus hæreticos? Propterea ut strenui catholicæ doctrinæ assertores hæretici audiunt apud Doctorem Sorbonicum? En primum, & infimum calumniæ gradum. Pergamus ultra. Quid quod modus iste probabilis, immo probabilissimus est, quem, ut dixi, & universa schola Augustiniana, & doctissimi Thomistæ propugnant? En secundum calumniæ gradum. Accedamus ad tertium. Quid in hoc peculiari modo carpit Doctor Sorbonicus? Quod gratiæ sufficientis in eodem *P. Massoulie* non meminit. Finge, non meminisse ibi. An gratiam sufficientem quatuor integris articulis in sensu Thomistico non exponit, & quidem in tuo sensu relativo? Audi pauca verba ex cit. Tom. pag. 10. *Gratia sufficiens equidem in actu primo sufficit, ut voluntatem perficiat, & compleat, efficiatque* (N.B.) *proportionem potentiæ cum actu eliciendo; verum, ut reipsa actum efficiat, necesse est ut efficaci gratia*

tia applicetur. Intellexiſtin' tertiæ calumniæ gradum? Arrige aures, ut attentius quartum, & quidem graviſſimum, ſentias. Quid quod in hac ipſa quæſtione, oppoſita a moroſo tetricoque Cenſore, non ſemel, ſed pluries *gratiæ ſufficientis* meminit? Audi quæ ſcribit quæſtione a te citata pag. 225. & ſeq. *Id enim pertinet ad ſufficientem gratiam, quæ potentiam ita complet, & perficit, ut nihil aliud præter applicationem deſit : quæ tamen applicatio, ſeu divina motio, & efficax gratia adeo neceſſario ſufficientem ſupponit, ut numquam citra miraculum applicatio conferatur, niſi antecedat ſufficiens gratia : & ex ſufficienti gratia, & diſpoſitionibus antecedentibus prius ſuperadditæ vires fuerint, quibus ea proportio* (N. B.) *cum actu eliciendo conſtituatur*. Quid quod non modo meminit, ſed lectorem altius monet, ut, ſi amplecti hunc modum velit, illum non ſeiungat a *gratia ſufficienti*! En illius verba ſub finem eiuſdem quæſtionis pag. 227. *Sed, ſi quis eum explicandi modum uſurpare velit, monitus ſit neceſſe eſt, alioſque ipſe moneat* (Audiſtin'?) *eo explicandi modo ſumi adæquate divinum auxilium, ut comprehendit SUFFICIENS, & efficax; quam obſervationem ſupra ſatis explicuimus. Ea vero cautione adhibita ſecure quiſque voluerit hunc etiam explicandi modum, ac ſine periculo poterit uſurpare*. Satin' hæc? Revera pluſquam ſatis. Quoniam non modo Cenſor Sorbonicus non monuit lectorem, ſed eum celavit, eum decepit, ei imponens, *Patrem Maſſoulie* negare in hac quæſtione gratiam ſufficientem proportionatam cum actu eliciendo. Ne nimium accuſatorem ad incitas redigam, torqueamque, ultimum addam impoſturæ gradum, non quidem gravem, ſed fere lepidum in hoc ſitum, quod modus præfatus, ut probabilis a P. Maſſoulie propugnatus, in ſpeciem favere videatur ſyſtemati Moliniano, & Congruiſtarum, ut advertit ipſe P. Maſſoulie *cit. diſs. 111. quæſt. VI. art. 2.* ubi inquit pag. 212. *Dices igitur, videri recidere hunc explicandi modum in recentiorum ſententiam, quæ efficaciam gratiæ in congruitate reponit. Neque enim efficacem eſſe gratiam negant; ſed volunt eam efficacem eſſe, ſi voluntati congruat, ipſique contemperata ſit. Unde & adverſariis ſolemne eſt, eamdem gratiam in uno efficacem, in altero inefficacem admittere . . . Verum reſpondeo, nec ſolum quantum latus unguis eſt, ſed multis, ut dicunt, paraſangis, & quantum cælum a terra diſtat, hunc explicandi modum a communi recentiorum ſententia remotum eſſe*. Minus tamen recedit quam alii tres modi; & idcirco minus Doctori Sorbonico Moliniano diſplicere debuiſſet. Nemo nunc non videt, quam enormis ſit impoſtura quam Cenſor Sorbonicus affingit P. Maſſoulie, de Republica litteraria optime merito.

§. VI.

§. VI.

Fallitur, & fallit D. Honoratus Turnely, *dum asserit* P. Massoulie *ad figmentum, ac merum phantasma revocare systema Iansenianum. In hoc absurdum lapsum esse Doctorem Sorbonicum evincitur.*

I. PRimum omnium lectorem moneo, me daturum operam ut non solum in vindicanda veritate, & innocentia *P. Massoulie* asserenda, D. Honorato *Turnely* sim validior, verum etiam ut in moderata, honestoque viro digna, ratione scribendi sim longe superior. Suspectum hæresis Iansenianæ postulavit ille Patrem *Massoulie*, pium doctumque Theologum. Absit ut vicem Doctori Sorbonico reddam. Quin illum celebris Theologi, probique Catholici, & de Republica litteraria optime meriti loco habeo, suspicioque. Aio, non modo illum toto cælo ab hæresi Ianseniana prorsus distare; sed de eadem etiam a se oppugnata victorem colo. Id solum contendo, atque iure meritoque evincendum assumo, adversarium hunc nostrum in exponenda Ianseniana hæresi adversus libertatem deceptum, atque in illud prolapsum absurdum esse quod ipse iniuria, & quidem summa, doctissimo P. *Massoulie* affingit. Vindicata itaque P. *Massoulie* sana doctrina, liceat & mihi unam vel alteram Turnelyani operis thesim ad severiorem criticen adducere, eiusque scribendi formam expendere. Sed, antequam id præsto, rursus ob oculos reducam censuram latam in P. Massoulie. *Nemo sane* (inquit Doctor Sorbonicus) *hic non recognoscat Iansenianum systema, ac radicem ipsam, unde quinque propositiones necessario fluxu dimanant. Neque vero potuit dictus P. Massoulie invidiosum istud doctrinæ suæ cum Ianseniana consortium declinare, nisi censuram apostolicam quinque propositionum Iansenii derivando in sensum adeo absurdum, & a mente Iansenii alienum, ut Ianseniana hæresis figmentum, ac merum phantasma videri possit.*

II. Sub examen iam veniat systema illud ad quod D. Honoratus *Turnely* revocat hæresim Iansenianam, ceu ad clavim, & radicem, ex qua quinque propositiones Iansenianæ pullulant. Ut evincam, Doctorem Sorbonicum in illud absurdum lapsum esse quod *P. Massoulie* imponit, in medium nequaquam proferam aliquam periocham, ex doctrinæ illius corpore excerptam, ne suspicio oriatur detruncatam esse; sed theses ipsas promam, quas demonstrandas proponit, & ad quas revocat systema hæreticum Iansenianum. Hæc est autem prima thesis, quæ titulum paragraphi format *cit. Tom. de grat. Chris. quæst. III. pag. 234. edit. Ven. 2.* quam-

quamque & ego per modum tituli expono, ut omnium oculis perſpicue obverſetur, eſtque ſequens.

Delectatio ſuperior, ſeu relative victrix Ianſeniani ſyſtematis BASIS, ac FUNDAMENTUM eſt.

Hæc eſt tota & integra theſis, nullo apice dempto. Reſcribamus alteram, quæ ibidem *pag.* 235. conſtituit ſimiliter titulum alterius paragraphi, & eſt ſequens.

Quinque famoſæ propoſitiones ex delectatione ſuperiori relativa, velut a fonte, ac radice a Ianſenio derivantur.

III. Hanc theſim ſic continuo, nullo interpoſito verbo, exponit. *Cum delectatio ſuperior, ac relativa totius Ianſenianæ doctrinæ baſis, ac fundamentum ſit, neceſſe eſt Ianſenium ad eam, velut ad primum ac radicale quoddam principium, revocare quæcumque docet in ſuo grandiori volumine, cui titulus AUGUSTINUS.*

IV. Mea nunc intereſt palam facere, D. Honoratum Turnely vi harum theſium ad phantaſticum commentum, merumque figmentum revocare ſyſtema Ianſenianum, illudque confundere cum Catholicorum doctrina. Et revera an celebriores Auguſtiniani, Cardinalis Noriſius, Auguſtinus Burgenſis, Baſilius Pontius Manſo, item Macedo, Cardinalis Lauria, Iſambertus Habert, & alii, teſte Laurentio Berti viro doctiſſimo, non propugnant gratiam efficacem eſſe delectationem victricem, & quidem relativam, & gradibus veluti diſtinctam, & contemperatam delectationi carnali, ſeu concupiſcentiæ terrenæ devincendæ? Propterea ne hæretici Ianſeniani? Quid plura? An non Moliniani ipſi propugnant gratiam relativam, contemperatam malitiæ gradibus, quæque reſpectu Tyriorum eſt efficax ſeu victrix, & reſpectu Corozaitarum inefficax eſt? An toto cælo diſtant a ſyſtemate Ianſeniano ob hoc ſolum quod gratiam, non delectationem, non lumen cæleſte, non ſanctam delectationem, non divinam inſpirationem vocent? Sed hæc longius quæſita ſunt, & extrinſecus.

V. Ipſæ theſes Doctoris Sorbonici ſub criticen veniant, & ſingula verba ad examen. *Delectatio.* Hic ne latitat venenum Ianſenianum? *Superior.* Quid hic erroris? An gratia quæ Paulum, quæ omnes peccatores in Deum convertit, *ſuperior* non eſt? *Seu.* Hic ne quidquam veneni? *Relative victrix.* In cauda venenum. In his forſitan duabus ultimis vocibus tota concluditur Ianſeniana hæreſis? Negas ne gratiam dari efficacem? Abſit. Datur ergo gratia efficax? Si efficax, ergo victrix. Si victrix, ergo ſuperior. Si ſuperior, ergo relativa, quæ victam, & proſtratam delectationem terrenam reſpicit. Quid iocaris? Non in ſingulis verbis ſeiunctis, ſed in omnibus ſimul acceptis reſidet Ianſeniana hæreſis. Redeat itaque ſub oculos integra theſis. *Delectatio ſuperior, ſeu relative victrix, Ianſeniani ſyſtematis baſis, ac fundamentum eſt.* Hæc verba ergo ſimul iuncta, *Delectatio ſuperior, ſeu relative victrix,* conſtituunt radicem illam veneficam Ianſenianæ hæreſis?

sis? Quid est hæresis Ianseniana adversus libertatem, de qua nunc sermo nobis est? Ad meritum, aut demeritum non requiri libertatem a necessitate, sed a coactione tantum immunem. Ubi in præfatis quatuor vocibus, sive separatim, sive coniunctim acceptis, vel leve vestigium istius hæresis? Et tamen Doctor Sorbonicus alteram similem thesim reducit in scenam. *Quinque famosæ propositiones ex delectatione superiori relativa, velut a fonte, ac radice, a Iansenio derivantur.* Delectatio ergo superior relative victrix bestia illa immanis est quæ quinque propositionum funesta cornua emittit? Sed iterum insto. Ubinam in hac thesi, ut iacet, vel minima vola hæresis Iansenianæ contra liberratem? Iam demonstravi; & quidem evidenter, nisi me meus fallat amor, omnem gratiam efficacem esse victricem, superiorem, perhibentem relationem ad victam profligatamque concupiscentiam, seu delectationem terrenam.

VI. Nec est quod Doctor Sorbonicus opponat, non alium se velle suæ thesis testem quam Iansenium ipsum, qui *Lib. de grat. primi hominis cap.* VII. fatetur, hanc delectationem esse veram clavim, qua sibi aditum aperit ad scripta S. Augustini intelligenda. Quandoquidem, dum hoc opponit, a versutia Iansenii se mirifice deceptum patefacit. Iansenius, utpote acutus & callidus, non secus ac Calvinus, deprehendit reipsa ab Augustino gratiam Dei appellari triumphatricem, & sanctam delectationem, divinamque inspirationem. Et sub hac Augustini larva occultare interdum studuit *clavim Calvinianam* extinctæ libertatis indifferentiæ ob originale crimen, ut mox dicam. Sciat interim Censor noster, non omnia quæ Iansenius docuit, hæretica esse, aut hæresim redolere.

VII. Sed, ut pressius urgeam Doctorem Sorbonicum, cedo. Nonne quinque propositiones continent & clavim, & radicem, & fundamentum totius Iansenìani systematis, & ipsam totam hæresim Iansenianam? Dubio procul. Et in nulla istarum indicatur hæc venefica radix, *Delectatio superior relative victrix?* Quoniam radix Lutheranæ, & Calvinianæ hæresis contra libertatem est extinctio libertatis in peccato originali, nonne LEO X. nonne Concilium Tridentinum hanc radicem manifestarunt damnando eos qui dixerint liberum arbitrium extinctum esse per peccatum Adami? Et in quinque *propositionibus famosis*, tanto studio, tanta maturitate, tanta partium contentione ex universo Iansenii volumine excerptis, nec verbum habetur istius *delectationis superioris relative victricis*, quæ, Doctore Sorbonico iudice sedente, est basis, radix, clavis, fons, fundamentum continens universam hæresim Iansenianam? Quid ad hæc? Tot docti, & sapientes viri tum in universa Gallia, tum Romæ, tam longo tempore, tam severo examine Iansenii volumen cribrarunt, Romanæ Sedi patefecerunt totum id quod damnandum iudicarunt in hoc opere: & hanc delectationem superiorem relative victricem præteriere? Malos plantæ fructus, & lutulentos fontis rivulos manifestavit Ec-

clesia, ut quid vitandum esset, compertum foret: & malam plantam, & veneficam radicem, & pestiferum fontem, & clavim omnium errorum occultam reliquit? Radix in primis, & fons omnium errorum aperiendus, atque patefaciendus erat. Alterutrum ergo. Aut Ecclesia ignoravit, vel occultavit radicem Iansenianæ hæresis; aut turpiter aberrat Doctor Sorbonicus in manifestanda clavi, & radice hæresis Ianseuianæ.

VIII. Nemo nunc non videt, Censorem nostrum ad purum putumque figmentum reducere systema Iansenianum, dum illud, tamquam fructum in radice, tamquam rivulum in fonte concludit in recensita sua thesi. Debuisset Censor severus huic suæ thesi, *Delectatio superior relative victrix*, adiicere aliquam saltem ex his particulis, *quæ extinctum supponit arbitrium*, *quæ excludit indifferentiam activam*, *cui humana voluntas non potest resistere*. Quid? Hæc omnia alibi dicit. Verum habet. Quid heinc? Duo profecto, quæ oratio mea evidenter ostendit. Primum, quod Doctor Sorbonicus implexe, perturbate, atque confuse exponit systema Iansenianum. Alterum, quod ad *thesim*, iuxta obvium naturalemque sensum innoxiam, & ab errore immunem, tamquam ad clavim, radicem, fundamentumque, revocat hæresim Iansenianam.

IX. Quid refert, inquies, quod asseratur, clavim hæresis Iansenianæ esse delectationem victricem, vel amissionem liberi arbitrii? Verbis tantum hæc duo different. Ita ne vero? Immo tam grave discrimen est, ut heinc bellorum tragædiæ, quæ a tanto tempore turbant Ecclesiæ pacem, proficiscantur. Unam oculorum aciem converte in veram sinceramque picturam quam hæresis Iansenianæ, damnatæ in tertia famosa propositione, de qua sola nunc mihi sermo est, formavi. Iansenius, non secus ac Calvinus, *quassatum*, *præcipitatum*, *amissumque* per peccatum originale liberum arbitrium docet. Hæc clavis, hæc basis, hoc fundamentum hæresis Calviniano-Iansenianæ; ut ex illorum verbis, & Ecclesiæ canonibus palam feci. Ex hac venefica radice prodit delectatio illa terrena superior, & relative victrix, quæ cum delectatione cælesti pugnat. Hæ duæ delectationes mutuo certant, & sub eisdem humana voluntas, veluti bilanx passiva, duabus pressa ponderibus, altero prævalente, altero succumbeute, captiva iacet, volvitur, passive agitur. Delectatio quæ prævalet, voluntatem, destitutam activa indifferentia, necessario impellit cum sola *spontaneitate*. Et, quod hæc sit vera, & nativa pictura hæresis Calviniano-Iansenianæ adversus libertatem, præter argumenta repetita ab eorum testimoniis, & Ecclesiæ auctoritate, patet reipsa. Tam Lutherus, quam Calvinus, & Iansenius libertatem electionis admittunt in Adamo ante peccatum. Hæc libertas captivam tenebat delectationem terrenam, plenissime dominabatur in omnes appetitiones carnales sensualesque. Ut hoc auferatur regimen, & imperium, quid primum omnium requiritur? Ut e solio detruda-

datur Rex, nempe liberum arbitrium, eiusque potestas activa, seu imperativa omnino extinguatur. Hac extincta libertate, necessario consequitur, delectationem terrenam, quæ prius captiva erat, occupare solium, evadere dominam, necessario impellere voluntatem, exclusa quacumque electionis indifferentia. En veram clavim, radicem, & principium hæresis Iansenianæ, damnatæ in tertia propositione: ***Ad merendum, & demerendum*** &c. Error ergo, & quidem crassissimus, est thesis Doctoris Sorbonici, constituentis hæresim Iansenianam in sola delectatione victrici, tamquam in radice. Nam ideo delectatio victrix Ianseniana hæresim includit, non quia delectatio victrix, sed quia hæc delectatio, cum supponat extinctam libertatem indifferentiæ, tyrannico imperio necessario impellit ad sui nutum voluntatem: quia iuxta Calvinum, & Iansenium libertas electionis, seu indifferentiæ activæ amissa est per peccatum: quia iuxta Calvinum, & Iansenium necessitas ad unum non officit libertati quæ requiritur ad meritum, vel demeritum. Hæc perpetua doctrina Iansenii, qui *Lib. VII. de grat. Chris. cap.* XIX. scribit: *Nulla necessitas actibus liberis formidanda est, sed sola vis & coactio, & necessitas violentiæ.*

X. Audiat nunc Censor Sorbonicus consecutionem. Admissa hypothesi *Calviniano-Ianseniana*, gratia efficax Dei, quocumque sensu exponatur, necessario movet voluntatem, destitutam libertate indifferentiæ activæ. Voca hanc gratiam sive delectationem victricem, sive motionem, sive qualitatem, sive actionem, sive in sensu Thomistico, sive in sensu Moliniano, sive in sensu Calviniano, sive quocumque alio excogitabili nomine, si efficax sit, necessario movet voluntatem, facta positione Calviniano-Ianseniana, quod voluntas per peccatum originale amiserit activam indifferentiam electionis. Ut itaque doctrina catholica contra hæreticum Calviniano-Iansenianum systema in controversia de libertate propugnetur, præmittenda est catholica veritas, nempe, libertatem indifferentiæ amissam non esse post peccatum originale. Quem primum catholicum articulum consequitur hæc alia veritas, videlicet Deum sua efficaci gratia caussas liberas libere movere, & caussas necessarias necessario. Modus vero quo id præstat, arcanum est, quod humanam fugit intelligentiam. Quod hæc gratia efficax vocetur delectatio superior, victrix, motio, auxilium, qualitas, perinde est. Quoniam vocum diversitas, quando sensus doctrinæ catholicæ evidenter oppositus est doctrinæ hæreticæ, nullum facessit negotium. Nec temeritate sane impotenti caret qui ob solam hanc vocum diversitatem hæresis notam imponere non erubescit.

XI. Quibus omnibus claro in lumine constitutis, liceat nunc mihi paullulum vocis sonum extollere adversus & *Turnely*, & *Turnelyanos* illos quos non pudet hæresis Iansenianæ labem aspergere celeberrimis Theologis catholicis, quod una præ alia voce, uno præ alio modo usi sint in explicanda divinæ gratiæ effica-

citate. Ex qua sive vocum, sive modorum diversitate nullum sequitur, ut palam feci, absurdum. Erigunt censores isti tribunal, iudices supremi sedent. Hos Iansenistas, illos Rigoristas, hos catholicos, illos hæreticos ex tripode pronuntiant: & qui non *turnelyzat*, continuo *iansenizat*. Pro certo habeo, & D. Honoratum Turnely, & Turnelyanos nonnullos bona intentione, pioque zelo has censuras tanta liberalitate imponere sibi adversantibus. Verum, si factum spectetur, censores isti dissidia, schismata, clades, tragædias parturiunt in Ecclesia funestissimas. Pro arbitrio, ut manifeste probavi, sibi fingunt isti Ianseniani systematis clavim, & ianuam. Hanc sibi fabricatam clavim, veluti in potestatis iudiciariæ signum, Iansenismi teterrimam notam quibuslibet sibi obsistentibus affingunt nonnulli D. Honorati Turnely discipuli. Mira res! Usquequaque grassantur depravatissimæ opiniones, quæ sinceritatem divini cultus adulterant, quæ superstitionem promovent, quæ morum integritatem corrumpunt, unde hæreses omnes semper profectæ sunt. Super his canes muti, altum silentium; immo declamant, & invehuntur in eos qui pro morum reformatione vocem exaltant, calamumque acuunt. Qui iuxta systema *D. Honorati Turnely* non exponit divinam gratiam, qui eam vocant delectationem victricem, licet & indifferentiam activam liberi arbitrii sub hac ipsa gratia victrice, & dissentiendi facultatem sincere, & vere propugnent, Iansenistæ sunt, Calviniani sunt. Donec tam incauta, ne dicam immoderata, denigrandi catholicorum hominum famam libido triumphabit, quid pacis, quid fausti ominari possumus? Si, quæ proxime adiicit D. Honoratus *Turnely*, lector serio secum reputaverit animo, colliget, me mitissima eum excipere oratione. Ut enim P. *Massoulie*, Ianseniana lue tinctum, accitis undique captiosis subsidiis evincat, audias velim quæ sibi obiicit.

XII. Ne ullus dubitandi locus lectori superfit, P. *Massoulie* doctrinam hæreticam esse, hæc sibi opponit Doctor Sorbonicus post latam in eum censuram supra rescriptam. *Nec te moveat* (inquit continuo pag. 324.) *quod dictum opus* (P. Massoulie) *Romæ sub oculis summi Pontificis typis mandatum fuerit*. Intellexistin'? Non te moveat quod opus dicatum summo Pontifici INNOCENTIO XII. & auctoritate Magistri Generalis O. P. & Theologorum eiusdem, & aliorum Ordinum, & sapientissimi Cardinalis Ferrarii, tunc temporis Magistri sacri Palatii, præsidio munitum ROMAE typis prodierit. Non te moveat quod hactenus per medium & amplius sæculum nec Romæ, nec ex Italia, nec ex Germania, nec ex Hispania, nec ex universo orbe Episcoporum, aut Theologorum aliquis contra doctrinam P. *Massoulie* reclamaverit. Verum enimvero te moveat, commoveatque mirum in modum quod unicus *D. Honoratus Turnely* Doctor Sorbonicus, postquam, deserta suæ celeberrimæ Universitatis antiqua doctrina in hac caussa, ad nova castra, ambigua tamen veste, & ancipiti pede, amphibiorum more im-

mi-

migravit, in censorem supremum sese erigat adversus libros qui ROMAE eduntur, quosque sapientiores, eruditioresque Theologi Romani non probant modo, sed præconiis multis etiam efferunt, & exaltant. Hæc censura te commoveat. Theologorum Romanorum maturum cautumque iudicium nihil pendito. P. Massoulie *Romæ* sua volumina edidit. *Iansenista*. Vir Cl. P. Laurentius Berti suam Theologiam *Romæ* edidit. *Iansenista*. Cardinalis Norisii opera Romanorum Censorum iudicio sana. *Iansenista*. Quid hæc opponis? clamat iterum D. *Turnely*, qui eadem *pag.* 324. sic persequitur. *Nonne liber Cardinalis Sfondrati Romæ pariter editus fuit, & cum S. Pontificis Innocentii XII. commendatione, & Cardinalium plurimorum applausu? Non tamen religioni duxere nonnulli Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani dictum librum, velut plures errores continentem, denuntiare S. Pontifici Innocentio in solemni epistola scripta septimo calendas martii an.* 1697. Dominus *Turnely* negotium istud reducit in scenam? Inter *plures errores*, quos Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani deprehenderunt in præfato libro, numerarunt ne gratiam versatilem, ab humana voluntate determinabilem, & suam efficacitatem recipientem? Erroris ne loco habet censor noster, quod infirma voluntas humana efficacem reddere queat gratiam divinam? Nemo sanæ mentis improbabit, sed commendabit Archiepiscopos, & Episcopos, qui supremo iudici Romano Pontifici denuntiant libros quos continere errores iudicant. Cur istos non est imitatus D. *Turnely?* Quid? Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani non sunt ausi censuram inurere libro Cardinalis Sfondrati; sed legitimo supremo iudici illum iudicandum detulerunt: & privatus unus Doctor Sorbonicus, non Episcopus, non Archiepiscopus, in supremum censorem se erigit, & hæreticam declarat doctrinam P. Massoulie? Plura sileo, & aio, opera Theologorum Romæ edita non esse canones indefectibiles; sed constanter assero, libros Romæ typis editos, & consuetis Theologorum tum generalium sacrorum Ordinum, tum Magistri sacri Palatii censorum suffragiis probatos, peculiari obsequio suspiciendos, summoque in pretio habendos, ob hoc scilicet quod Romæ prodierint, & quod Romani Theologi illos probaverint. Quid? An forte Theologi Romani apostolicæ Sedis, cui in Congregationibus sacris inserviunt (sicut reipsa inserviit P. Massoulie) non magis perspectam habent eiusdem sanctæ Sedis doctrinam quam D. Turnely, & nonnulli Turnelyani? Porro quod D. Turnely, eiusque asseclæ nec teruncii faciant Theologos Romanos, quod in eosdem censoriam virgam extendant, quod libros illorum suffragiis probatos hæreseos damnent, iudicent æqui rerum æstimatores, an hic tantus ausus ferendus sit.

§. VII.

Breves vindiciæ P. Ioannis Baptistæ GONET *ab iniustis censuris D. Honorati TURNELY.*

I. P. Carolus Renatus *Billuart in præf. ad Tom. I.* prudenter asserit, Thomistas non queri, *D. Turnely* Doctorem Sorbonicum Molinæ placita amplexatum esse. Id miratur dumtaxat, Theologum hunc tribunal inter utramque scholam erexisse, in quo animum ab omni partium studio alienum simulans, utriusque partis rationum momenta in medium se afferre spondet. Quod sane munus *infidelissime* (inquit Cl. P. Billuart) *& in gravissimam scholæ nostræ iniuriam prosecutus fuit, passim principia nostra solidiora aut tacens, aut dissimulans, aut contemptui, & ludibrio habens; opposita vero, qua parte placent, propalans, & laudans; qua parte vitio laborant, occultans, aut pigmentis obliniens.* P. Billuart opiniones aliquas, quæ mihi visæ sunt laxiores, refelli, ut intelligant adversarii nostri, me non pro domo, sed pro veritate pugnare. Verum eadem sinceritate opus Cl. P. Billuart in pluribus commendo, & recensitum iudicium magnopere probo. Doctor Sorbonicus nunc universæ Thomisticæ scholæ doctrinam sub ementito aspectu exhibet, nunc Theologos celebriores Dominicanos, *Massoulie*, *Contensonium*, *Gonetum*, carpit, vexat, & iisdem aut Iansenismi, aut fraudis dicam impingere exquisita arte studet. Ut P. Ludovicum Molinam a nota temeritatis adversus S. Augustinum afferat, perdoctum Theologum Gonetum malæ fidei arguit, quod minus sincere P. Molinæ in S. Augustinum censuram referat. Integram P. Molinæ censuram rescribere, nec apice dempto, cogor, quoniam super hac D. *Turnely* litem intentat *P. Gonet*, eique fraudis notam impingit. Porro hæc est P. Molinæ censura contra S. Augustinum in sua famosa *Concordia quæst.* XXIII. *art.* 4. *&* 5. *membr. ultim. pag.* 394. *edit. Antverp. an.* 1695. „ Nos pro nostra tenuitate rationem totam conciliandi libertatem arbitrii cum divina gratia, præscientia, & „ prædestinatione, quam toto *art.* XIII. *quæst.* XIV. *& art.* VI. *quæst.* XIX. *quæst.* XXII. „ & tota hac quæstione tradidimus, sequentibus principiis, ex quibus eam deduximus, quæque in variis locis tradidimus, inniti iudicavimus: *Quæ si data, explicataque semper fuissent, forte neque Pelagiana hæresis fuisset exorta, neque LUTHERANI tam impudenter arbitrii nostri libertatem fuissent ausi negare, obtendentes cum divina gratia, præscientia, & prædestinatione cohærere non posse:* NEQUE EX AUGUSTINI OPINIONE, CONCERTATIONIBUSQUE CUM „ PELAGIANIS TOT FIDELES FUISSENT TURBATI, AD PELAGIANOSQUE DEFECISSENT: *facileque reliquiæ illæ PELAGIANORUM in Gallia,*

„ *qua-*

„ *quarum in epistolis Prosperi, & Hilarii fit mentio, fuissent extinctæ, ut patet ex* „ *iis in quibus homines illos cum Catholicis convenisse, & ab illis dissensisse eædem* „ *epistolæ testantur: concertationes denique inter Catholicos fuissent compositæ.* „ Plurima alia similia habet P. Molina contra S. Augustinum, qui, quasi futuri censoris præscius, exclamat: *O quid perdidit qui te audire non potuit.* Lib. IV. contr. Iul. oper. imperfect. cap. CXIX. *Mira sunt quæ dicitis: nova sunt quæ dicitis: falsa sunt, quæ dicitis. Mira stupemus, nova cavemus, falsa convincimus.* Lib. III. contr. Iul. c. III. *Quis dedignetur talem habere Doctorem?* Lib. II. de orig. anim. An in præfata P. Molinæ censura in summum gratiæ, & libertatis Doctorem S. Augustinum obsequium, moderatio, & modestia splendeant, iudicent æqui rerum arbitri. S. Augustini doctrina de gratia, quam tot sæculis & ante, & post P. Molinam semper magni fecit Ecclesia tota, quam ceteri posteriores Ecclesiæ Doctores, præsertim *S. Thomas Aquinas*, obsequio summo venerati, & amplexati sunt: hæc, inquam, Augustini doctrina fideles turbavit? In Pelagianismum eos detrusit? Hæc Augustini doctrina Pelagianismum peperit? Hæc doctrina in caussa fuit cur in Gallia Pelagianorum reliquiæ extinctæ non fuerint? Ex hac Augustini doctrina LUTHERANI ansam arripuere impudenter negandi arbitrii libertatem? Supra ostensum est verbis Lutheri, & Calvini, atque Concilii Tridentini, & Leonis X. auctoritate, Lutherum, & Calvinum libertatem impudenter negare propter originale peccatum. Luculentum ergo est toto cælo aberrare hic P. Molinam. Et, ablata hac hypothesi, quam falso supposuit ex inscientia systematis Lutherani, & Calviniani contra libertatem, magna ex parte corruit illius celebris *Concordia*, quæ tot celeberrimas discordias peperit. Si Lutherus, & Calvinus compertam habuissent Concordiam hanc, non asseruissent libertatem humanam extinctam fuisse in Adamo? Compertam, exploratamque illam habuit Iansenius. Quid inde? Sed hæc nunc extra chorum sunt. Ad P. *Gonetum* accedamus.

II. D. Honoratus *Turnely* Tom. I. Edit. Ven. 1. pag. 438. hæc scribit contra Thomistas, & in primis contra P. Gonet. „ Duo reponunt Molinæ defensores. I. Nec „ verba, nec sensum Molinæ in citato CONCORDIAE loco ab adversariis, GO„ NET *in primis*, sincere referri. Hæc sunt verba Molinæ: *Nos pro nostra* &c. „ Quibus verbis non de scientia media tantum sermo instituitur, ut supponere vi„ detur GONETUS, sed de tota ratione conciliandi libertatem arbitrii cum divi„ na gratia, & obstinatione: de qua ratione (non de scientia media) post verba „ iam citata immediate subiungit Molina: *Quæ si data, explanataque semper fuis*„ *sent*: GONETUS ponit *fuisset*, ut de scientia media Molina sic putaretur locu„ tus. Est genuinus, & manifestus huius loci sensus: si sequentia principia qua„ tuor (*inter quæ unum est scientia media*) ea ratione, & methodo ad concilian„ dam libertatem arbitrii cum divina gratia, præscientia, & prædestinatione con-

 „ ne-

„ nexa inter sese, atque dispofita semper fuissent, qua ratione, & ordine, ac me-
„ thodo ea omnia data, explanataque iam sunt; forte neque Pelagiana hæresis
„ &c. " Hactenus D. Honoratus Turnely.

III. Quis inducere sibi in animum posset, Doctorem Sorbonicum talia obtrudere potuisse, ut fraudis, seu minoris sinceritatis argueret Thomistas universe, & *in primis Gonetum*? Cur sincere GONETUS non allegavit Molinæ censuram contra S. Augustinum? Quod loco *fuissent* scripsit *fuisset*. Nullum aliud fraudis argumentum? Nullum. Tota ergo fraus latitat in illo singulari *fuisset* pro plurali *fuissent*. In reliquis omnibus sincerissima est censura severissima quam P. Molina intorsit contra S. Augustinum. Porro, ut a fraudis nota *P. Gonetum* vindicem, non dicam plurale *fuissent* mendum esse, cum possit iuxta critices regulas referri, non ad principia, sed ad *rationem totam*; cum hæc sit quæ totam illam periodum regit. Non dicam, peritos omnes eiusmodi famosæ controversiæ nomine *scientiæ mediæ*, a P. Molina invectæ, intelligere, & comprehendere totum systema Molinianum, quatuor fultum principiis. Hæc prætereo. Thomistæ, & in primis GONETUS citatum P. Molinæ testimonium in medium producunt, ut evincant, P. Molinam proprio ore fassum esse, novum systema se in materia de gratia & libero arbitrio invexisse, sanctoque Ecclesiæ Doctori Augustino iniuriosum fuisse, atque incredibili contemptione eiusdem doctrinam despexisse. Porro quid ad hanc rem attinet, sive applicetur censura Moliniana soli scientiæ mediæ, sive universis quatuor principiis quibus illa nititur? Audax ne censura est, si soli scientiæ mediæ attribuatur; modesta vero & humilis, si ad quatuor principia extendatur? Quid ad hæc? Cur ergo insinceri Thomistæ, & *in primis GONETUS*?

IV. Qua igitur ratione a temeritatis & audaciæ nota adversus S. Augustinum vindicat Doctor Sorbonicus præfatam censuram? Audi. Si quatuor, inquit, principia, inter quæ unum est scientia media, ea ratione, methodo, & ordine S. Augustinus explanasset, digessisset, & coniunxisset ad conciliandam arbitrii libertatem cum divina gratia, & præscientia, qua ratione, ordine, & methodo illa explicuit, digessitque P. Molina: quid tunc? Tunc ex doctrina S. Augustini neque Pelagiana hæresis exorta, neque turbati Catholici fuissent, neque tot ad Pelagianos defecissent, neque Lutherani tam impudenter ausi essent arbitrii libertatem inficiari. Næ hæc modestissima censura? Immo quid humilius, quid obsequentius in S. Augustini doctrinam excogitari poterat? Aut hæc quatuor principia, quorum unum est scientia media, ignota Augustino fuere, aut nota. Nulla hic ad evadendum media scientia. Si primum; ergo Auctor Concordiæ quatuor excogitavit principia in dogmate conciliandi arbitrii libertatem cum divina gratia &c. quæ ignoravit sacra Patrum antiquitas, & præcipue S. Augustinus. Ergo Auctor Concordiæ iure sibi asciscit novum in hoc dogmate invexisse systema. Si secundum; ergo S. Augustinus

nus hebes fuit, & ignorans, qui, cum ante oculos haberet quatuor principia, quibus concordiam libertatis cum divina gratia conciliare potuisset, illustrare, digerere, interpretari illa nescivit ea perspicuitate, & methodo quo illa explicuit P. Molina. Immo S. Augustinus tam confuse, & perturbate eadem exposuit, ut inde recensita absurda profecta sint. Quam lepida & festiva sit interpretatio hæc, qua Doctor Sorbonicus nomine defensorum Molinæ GONETUM cum Thomistis carpit, & fraudis accusat, unaque Auctorem Concordiæ a contempta doctrina S. Augustini excusare contendit, nemo non videt.

V. Verum, ut evidentius pateat quam infelici conatu Theologus iste Molinianus caussam pro P. Molina oret, pauca subiicere lubet. Negat Doctor Sorbonicus, P. Molinam novum in hac controversia systema invexisse; sed ait, nova methodo quatuor principia explicasse. Porro, ad hoc quod attinet, falsitatis illum redarguunt celeberiores Molinæ asseclæ & defensores, P. Fonseca, P. Vasquez, P. Granado, P. Valentinus Herice, P. Tiphanius, P. Henricus Henriquez, quorum luculentissima testimonia recensent Thomistæ Gonet, Serry, Billuart. Unum & alterum ego rescribo, quod in rem meam conferant. P. Tiphanius *Lib. de ord. prior. & posterior. cap.* XXIV. testatur, *nullum alium Theologum ante Molinam, nec per somnium quidem, de scientia media cogitasse, nec eam ullibi vel supposuisse, vel adhibuisse ad ullam sive Scripturæ, sive Theologiæ scholasticæ difficultatem expediendam*. P. Valentinus Herice *I. Part. tract.* I. *disp.* VII. *cap.* I. *num.* 7. & 8. inquit. *Scientiæ mediæ patroni e nostra Societate sunt. Inter eos princeps Molina.... In qua ego re divinam veneror submisse providentiam, & singulare ipsius beneficium in nostræ Religionis magistros collatum agnosco .... & doctissimos eiusdem familiæ Scriptores ... cælesti lumine perfuderit, hacque illustraverit scientia, qua libertas arbitrii contra Lutherum, & Calvinum, aliosque sectarios defendi possit... Itaque, ut singulari obedientia venenum inobedientiæ, quod homines imbiberant, sanavit Ignatius; ita hac scientia conditionali satanicum dogma contra libertatem funditus evertitur.* Minus caute, ut mea minima præfert opinio, P. Herice comparat scientiam mediam cum obedientia quam S. Pater Ignatius servandam iubet. Nam, quod hæc virtus splendidissima obediendi supremæ Potestati, auscultandi eiusdem oraculis & mandatis, omni captioso effugio, & vanis interpretamentis sublatis, sit validissimum antidotum contra superbiam, & appetitum dominandi, ultro fatentur omnes. Verum quod scientia media *satanicum dogma* contra libertatem evertat, ceu imaginarium commentum, reiicere docti omnes debent, qui systema Luthero-Calvinianum non ignorant. Scientia media eo studia sua collineat, ut profliget hæresim Luthero-Calvinianam libertatis amissæ per peccatum originale? Huc ne pertinent scientiæ mediæ molimina? At nolo hæc pressius urgere. Sat mihi est palam fecisse, D. Honoratum *Turneb* in duobus, quæ probanda assumpserat, evidenter de-

defeciſſe. Nam cenſuram, latam ab eo in P. Gonetum, manifeſto falſam declaravi. Vindicias P. Molinæ a novitatis, & nimii auſus nota contra S. Auguſtinum falſitatis revincunt ſapientiores Theologi Moliniani, ſicuti demonſtrant Theologi Thomiſtæ. Reponet utique ad hoc ultimum Doctor Sorbonicus, plurimos, & non minus celebres Molinæ aſſeclas iuniores pro ſe ſtare, qui a novitatis labe purgare Molinam ſtudent. Et hoc verum habet. Sed hoc reſponſo Doctor Sorbonicus, dum Charybdim declinat, incidit in Scyllam. Siquidem ille exprobrat Ianſeniſtis in citato ſuo *Tom. de grat. Chriſt.* variationem *Ianſeniſmi* pro temporum conditione. Porro, ſi ex una parte antiqui & præſtantiores Theologi, tum domeſtici, tum extranei, quos inter Cardinalis Baronius, cuius authenticam epiſtolam adverſus Concordiam dabo, Molinam inventorem novi ſyſtematis fatentur, & novitatis arguunt; ſi vero ex altera parte poſteriores diſcipuli negant, P. Molinam inventorem eſſe ſcientiæ mediæ; ſi eiuſdem mollem doctrinam de gratia divina ductili, & determinabili ab infirma libertate humana a Semipelagianiſmi cenſura defæcare ſtudent, alio invecto ſyſtemate *novi Congruiſmi*: poterunt & adverſarii opponere variationem *Moliniſmi* pro temporum opportunitate. Sed hæc aliena ſunt a meo inſtituto: quæ ideo adduxi, ut ſcholam Thomiſticam, eiuſque graves Theologos a D. Honorati Turnely Doctoris Sorbonici cenſuris vindicarem.

§. VIII.

Refellitur tertia propoſitio Ianſenii: & libertas indifferentiæ ad merendum vel demerendum, oppoſita neceſſitati, ſeu determinationi ad unum, auctoritate tum ſacræ Scripturæ, tum S. Auguſtini, cui maxime fidunt Calvinus, & Ianſenius, evincitur.

I. NIhil in ſancto Dei verbo frequentius quam hominem in ſuos actus dominari, poteſtatem habere bonum malumve eligendi, omni excluſa neceſſitate. In ipſo primo Libro *Geneſ. cap. iv.* hæc habentur. *Quare iratus es? Et cur concidit facies tua? Nonne, ſi bene egeris, recipies; ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum aderit? Sed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Quid luculentius contra delectationem terrenam & carnalem Ianſenianam? Dominio Cain potiebatur in ſuam concupiſcentiam. Contra hoc ſanctum Dei oraculum effutit Ianſenius, hominem eſſe veluti mancipium ſub imperio libidinum, & carnalis concupiſcentiæ.

II. Eccleſiaſtici xv. *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu* con-

consilii sui. Adiecit mandata & praecepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam, & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Si quis vellet indifferentiam activam arbitrii exprimere, quae alia adhibere verba deberet? Deuteronomii xxx. *Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, & e contrario mortem, & malum, ut diligas Dominum Deum tuum... Testes invoco hodie caelum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum.* Si quis surdo diceret: Audi legem meam, quam tibi propono, ut valeas eam aut implere, aut respuere: si quis caeco diceret: Propono tibi videndum nigrum, & album, ut possis quod malueris, videre: nonne stultus haberetur? Qui ergo fieri potest ut eligat bonum potius quam malum qui ad alterutrum determinatus est?

III. Alia testimonia ex veteri testamento promuntur. *Numer.* xiv. haec habentur. *Amalecites, & Chananaeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Ieremias Propheta cap. vii. *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus.... Misi ad vos omnes servos meos Prophetas... Et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam, sed induraverunt cervicem suam, & peius operati sunt quam patres eorum. Et loqueris ad eos omnia verba haec, & non audient te; & vocabis eos, & non respondebunt tibi. Et dices ad eos: Haec est gens quae non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: periit fides, & ablata est ab ore eorum.* Rursus cap. xxxii. *Non obedierunt voci tuae, & in lege tua non ambulaverunt. Omnia quae mandasti eis ut facerent, non fecerunt; & evenerunt eis omnia mala haec.* Deuter. cap. xxx. *Mandatum hoc quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum..... Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Considera, quod hodie proposuerim in corde tuo vitam, & bonum, & e contrario mortem, & malum: ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & custodias mandata illius.* Propheta Isaias cap. i. *Si volueritis, & audieritis me, bona terrae comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.* Item cap. v. *Quid est quod debui facere vineae meae, & non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas?* Propheta Amos cap. v. *Quaerite bonum, & non malum, ut vivatis.*

IV. Pauca ex novo testamento. Matth. xix. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata... Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo.* Item cap. xxiii. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* S. Paulus Apostolus I. Corinthior. cap. vii. *Nam qui statuit in corde*

suo

suo firmus, non habens necessitatem, POTESTATEM autem habens suæ voluntatis; & hoc iudicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit. Item Epist. II. ad eosdem Corinth. cap. IX. *Unusquisque, prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.*

V. Ut ab ultimis verbis Apostoli initium capiam, omnem gratiam & sufficientem, & efficacem Deus promittit; *quasi dicat* (inquit S. Thomas in hunc locum lect. 2.) *non timeatis dare, ne indigentia gravati, pœniteat aliquando vos dedisse: quia potens est Deus facere abundare omnem gratiam Spiritus sancti, qua scilicet gaudeatis de bono opere quod fecistis.* Duo hic Apostolus constituit. Primum, potestatem quam homo *habet suæ voluntatis*, faciendi, & non faciendi opus, exclusa necessitate, non solum extrinseca, verum etiam intrinseca. Secundum est, Deum omnem gratiam donare, qua voluntas possit legem implere.

VI. Ceterum, ne singulis oraculis explicandis insistam, frustranea essent recensita oracula divina, & derisoria, nisi homo tali præditus potestate esset, qua posset eligere, & non eligere bonum, & reiecto bono, eligere malum. Porro iuxta Iansenium voluntas humana delectatione victrice superiore ita pressa est, & necessario determinata ad unum, ut non habeat potestatem relativam ad oppositum Nec veritatem hanc eludere Iansenius valet, dicendo, possibile esse hominem velle oppositum per Dei gratiam. Quia versutus homo loquitur de gratia efficaci, qua absente, voluntas captiva sub tyrannide dominantis delectationis non potest velle oppositum. Præfata autem oracula loquuntur, non de possibilitate absoluta & abstracta, sed de potestate adimplendi hic & nunc, omnibus circumstantiis spectatis, divinum præceptum, aut illud transgrediendi. Iansenius cavillatur cum suo Calvino, hæc oracula divina aut loqui de voluntate Adami innocentis, non hominis viatoris; aut de voluntate hominum viatorum, quatenus isti flecti ad bonum, & malum possunt. Primum responsum est purum putumque delirium. Nam Deus alloquebatur per Prophetas suos Iudæos tunc viventes, & audientes, ut luculentissimum est. Alterum responsum continet sincerum venenum hæresis Iansenii, qui libertatem constituit cum Calvino in immunitate a coactione, & in naturali flexibilitate, seu instabilitate voluntatis, qua fluxu successivo ad hoc, aut illud malum volvi a dominante delectatione potest. Hunc errorem & Concilium Tridentinum, & Ecclesia pluribus constitutionibus damnavit.

VII. Ad S. Augustinum, liberi arbitrii, & gratiæ victricis strenuum vindicem, quod attinet, iam plura dedimus supra illius testimonia contra Calvinum, excerpta ex *Lib. de gratia & libero arbitrio*. Innumera S. Doctoris testimonia afferunt Theologi fere omnes contra errorem *Calvino-Iansenianum* circa libertatem. Pauca obiter

obiter indicabo. Libro de fide contra Manichæos *cap.* x. hæc fcribit. *Quis non clamet, ftultum effe præcepta dare ei cui liberum non eft, quod præcipitur, facere; & iniquum effe eum damnare cui non fuit poteftas iuffa complere?* Libro de duabus animabus contra Manichæos cap. XII. *Dicere animas effe malas, & nihil peccare, plenum eft dementiæ: dicere autem peccare fine voluntate, magnum deliramentum eft: & peccati reum tenere quemquam, quia non facit quod facere non potuit, fummæ iniquitatis eft, & infaniæ. Quamobrem illæ animæ, quidquid faciunt, fi natura, non voluntate, faciunt, ideft fi libero & ad faciendum, & ad non faciendum motu animi carent, fi denique his abftinendi ab opere fuo poteftas nulla conceditur; peccatum earum tenere non poffumus.*

VIII. S. Doctor quibufdam in locis docet, liberum arbitrium Adamo peccante nos perdidiffe, ut *epift.* CVII. ad Vitalem. *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.* Similia habet Enchir. cap. XXX. *Libero arbitrio male utens homo & fe perdidit, & ipfum.* Item Lib. de perfect. inft. cap. IV. *Victa vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit libertate naturæ.* Non femper vel ipfi acutiffimi & fapientiffimi Scriptores, dum aliquam veritatem exponunt, eam muniunt contra verfutos interpretes iis principiis quæ alibi fufe explicarunt. Quodnam arbitrium nos per peccatum originale perdidiffe afferit S. Auguftinus? Illud quod in ftatu innocentiæ poffidebamus, immune a miferiis, a peccato. Ita feipfum explicat Lib. I. contra duas epiftolas Pelagii cap. II. *Quis noftrum dicat, quod primi hominis perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, fed illa, quæ in paradifo fuit, habendi plenam cum immutabilitate iuftitiam.*

IX. Interdum S. Auguftinus neceffitatis nomen ufurpat pro gravi difficultate, ut Lib. II. de perfect. iuftit. cap. V. *Quia peccavit, fecuta eft peccantem peccandi dura neceffitas.* S. Doctor Pelagianos refellit, qui propugnabant illud æquilibrium, quod aliqui etiam hodie defendunt, quibufdam linimentis munitum, hominem nempe poffe *pari momento fe ad vitia, vel virtutes movere.* Quem errorem ut convellat S. Auguftinus, vulnera, quibus fauciatum fuit ex Adæ peccato liberum arbitrium, exponit; & miferiarum neceffitatem declarat, qua premitur: fed neceffitas hæc arbitrii indifferentiam non excludit. Sexcentis quippe in locis omnem neceffitatem determinantem ad unum luculentiffimis argumentis explodit. Lib. II. contra Fauftum. *Liberum arbitrium, quo vel bene, vel male vivitur, propter iuftum iudicium Dei ab omni neceffitatis vinculo vindicamus.* Lib. III. de libero arbitrio cap. II. ait, *animam in ignorantia, & difficultate natam, nulla tamen neceffitate comprimi ad permanendum in eo in quo nata eft.* Ne nimius fim, animadvertas velim, S. Doctorem variis modis ufurpare neceffitatis nomen, prout argumenti quod tractat, conditio fert. Cum difputat adverfus Pelagianos, voluntatem fub ne-

necessitate asserit, exclusa gratia ad bonum operandum, malumque vitandum necessaria. Verum divina gratia præventus, & roboratus homo infirmus libere, omni sublata necessitate, agit. Aliquando asserit, necesse esse hominem operari secundum id quod magis allicit, & delectat; & tum de necessitate consequente sermonem habet. Si plura cupis, consule P. *Massoulie* & alios Thomistas, qui non minus docte quam erudite omnia quæ difficultatem ingerere possunt, dissolvunt.

§. IX.

Ex doctrina S. Thomæ *vera libertatis idea. Calvini, & Iansenii sophismata in antecessum præfocata.*

I. ANgelicus Doctor libertatis imaginem tam vividis coloribus depingit, & more suo tanta perspicuitate, cum brevitate coniuncta, omnia sive antiquorum, qui præcessere, sive recentiorum, qui subsecuti sunt, libertatis hostium sophismata dissolvit, ut, eius doctrina lecta, omnes evanescant difficultates. *Lib. II. contr. Gentes cap.* XLVII. altius libertatis humanæ originem arcessit, ex eiusdem nempe immaterialitate, & intelligentia. Spiritus est rationalis anima. Ergo libera. Si enim spiritualis est, intelligens sit oportet. Si intelligens, igitur libera. Quandoquidem spiritus, a materiali determinatione solutus, universalia percipit, meditatur; &, sua consultatione præmissa, ex uno colligit alterum. Errori obnoxius intellectus est; sed hunc suum ipsum errorem deprehendit: supra suas reflectit cogitationes: arbiter sedet, ut verum a falso distinguat; & voluntati, a qua movetur, & applicatur, bonum, quod eligere debet, proponit. Hanc reciprocam harmoniam, & mutuam subiectionem melius singuli experimur quam explicare valeamus. Audiamus S. Thomam *Lib. cit. cap.* XLVIII. sic ratiocinantem. *Iudicii libertate carent aliqua, vel propter hoc quod nullum habent iudicium, sicut quæ cognitione carent, ut lapides, & plantæ; vel quia habent iudicium, a natura determinatum ad unum, sicut irrationalia animalia. Naturali enim æstimatione iudicat ovis lupum sibi nocivum; & ex hoc iudicio fugit ipsum. Similiter autem in aliis. Quæcumque igitur habent iudicium de agendis non determinatum ad unum a natura, necesse est liberi arbitrii esse. Huiusmodi autem sunt omnia intellectualia. Intellectus enim apprehendit non solum hoc, vel illud bonum, sed ipsum bonum commune. Unde, cum intellectus per formam apprehensam moveat voluntatem, in omnibus autem movens, & motum oporteat esse proportionata, voluntas substantiæ intellectualis non erit determinata a natura nisi ad bonum commune. Quidquid igitur offertur sibi sub ratione boni, poterit voluntas inclinari in illud, nulla determinatione naturali in contrarium pro-*

prohibente. Omnia igitur intellectualia liberam voluntatem habent, ex iudicio intellectus venientem: quod est liberum arbitrium habere, quod definitur liberum de ratione iudicium. Consule plura alia quae S. Thomas habet *ibidem*, & *I. Part. quaest.* lxxxiii. & *de verit. quaest.* xxii. & xxiv. & inde colliges, quam ventosi sint istius temporis Metaphysici non pauci qui antiquioribus Scholasticis adscribere inscitiae dicam non erubescunt.

II. Paucis exposita libertatis humanae idea, pergit S. Doctor ad convellendos errores quos ex antiquis renovarunt Calvinus, & Iansenius. Aures erigant novatores, audiantque Angelicum illorum de libertate systema iam pridem perspicue, solideque diruentem. Narrat ille fuisse quosdam qui (non aliter ac Calvinus, & Iansenius) libertatem constituebant in sola immunitate a coactione, secus a necessitate; hancque libertatem sufficere ad meritum, & demeritum effutiebant. Quam opinionem *haereticam* appellat S. Doctor *quaest.* vi. *de malo ar. unic.* his verbis. *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid agendum; non tamen ponebant, quod voluntas cogeretur. Non enim omne necessarium est violentum; sed solum id cuius principium est extra: unde & motus naturales inveniuntur aliqui necessarii, non tamen voluntarii. Violentum enim repugnat naturali, sicut & voluntario: quia utriusque principium est intra; violenti autem principium est extra. Haec autem opinio est haeretica. Tollit enim rationem meriti, & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium, vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est enim numeranda inter extraneas Philosophiae opiniones: quia non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia Philosophiae moralis. Si enim non sit aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum; tollitur deliberatio, exhortatio, praeceptum, & punitio, & laus, & vituperium, circa quae moralis Philosophia consistit. Huiusmodi autem opiniones, quae destruunt principia alicuius partis Philosophiae, dicuntur positiones extraneae; sicut nihil moveri, quod destruit principium scientiae naturalis. Ad huiusmodi autem positiones ponendas inducti sunt aliqui homines, partim quidem propter protervîam, partim propter aliquas rationes sophisticas, quas solvere non potuerunt.* Haec meditentur, simulque erubescant indifferentiae libertatis osores.

III. Fuso calamo principia verae libertatis ibidem explicare pergit S. Thomas, quae legi ab omnibus vellem. Pauca ex multis delibabo. *Forma rei naturalis est individuata per materiam: unde & inclinatio ipsam consequens est determinata ad unum. Sed forma intellecta est universalis, sub qua multa possunt comprehendi. Unde; cum actus sint in singularibus, in quibus nullum est quod adaequet potentiam universalis, remanet inclinatio voluntatis indeterminate se habens ad multa.* Haec doctrina altius defigenda memoriae est. Voluntas non aliunde necessitatem pati valet quam ab

ab obiecto. Porro, cum nullum obiectum, nullusque actus particularis *adæquare*; seu explere totam voluntatis potentiam valeat, semper libera manet. *Sicut* (pergit Angelicus) *si artifex concipiat formam domus in universali, sub qua comprehenduntur diversæ figuræ domus, potest voluntas eius inclinari ad hoc quod faciat domum quadratam, vel rotundam, vel alterius figuræ .... Secundo considerandum est, quod potentia aliqua dupliciter movetur. Uno modo ex parte subiecti; alio modo ex parte obiecti. Ex parte subiecti quidem, sicut visus per immutationem dispositionis organi movetur ad clarius, vel minus clare videndum. Ex parte vero obiecti, sicut visus nunc videt album, nunc videt nigrum. Et prima quidem immutatio pertinet ad ipsum exercitium actus, ut scilicet agatur, vel non agatur; aut melius, vel debilius agatur. Secunda vero immutatio pertinet ad specificationem actus. Nam actus specificatur per obiectum. Est autem considerandum, quod in rebus naturalibus specificatio quidem actus est forma; ipsum autem exercitium est ab agente, quod causat ipsam motionem. Movens autem agit propter finem. Unde relinquitur quod primum principium motionis, quantum ad exercitium actus, sit ex fine. Si autem consideremus obiecta voluntatis, & intellectus, invenimus quod obiectum intellectus est primum principium in genere causæ formalis: est enim eius obiectum ens, & verum. Sed obiectum voluntatis est primum principium in genere causæ finalis: nam eius obiectum est bonum, sub quo comprehenduntur omnes fines; sicut sub vero comprehenduntur omnes formæ apprehensæ. Unde & ipsum bonum, inquantum est quædam forma apprehensibilis, continetur sub vero, quasi quoddam verum; & ipsum verum, inquantum est finis intellectualis operationis, continetur sub bono, ut quoddam particulare bonum. Si ergo consideremus motum potentiarum animæ ex parte obiecti specificantis actum, primum principium motionis est ex intellectu. Hoc enim modo bonum intellectum movet etiam voluntatem. Si autem consideremus motum potentiarum animæ ex parte exercitii actus, sic principium motionis est ex voluntate. Nam semper potentia ad quam pertinet finis principalis, movet ad actum potentiam ad quam pertinet id quod est ad finem; sicut militaris movet frenorum factricem ad operandum. Et hoc modo voluntas & movet seipsam, & omnes alias potentias. Intelligo enim, quia volo: & similiter utor omnibus potentiis, & habitibus, quia volo .... Sic ergo ad ostendendum quod voluntas non ex necessitate movetur, oportet considerare motum voluntatis & quantum ad exercitium actus, & quantum ad determinationem actus, quæ est ex obiecto. Quantum ergo ad exercitium actus, primo quidem manifestum est quod voluntas movetur a se ipsa: sicut enim movet alias potentias, ita & seipsam movet. Nec propter hoc sequitur quod voluntas secundum idem sit in potentia, & in actu. Sicut enim homo secundum intellectum in via intentionis movet seipsum ad scientiam, inquantum ex uno noto in actu venit in aliquid ignotum, quod erat solum in potentia notum; ita per hoc quod homo aliquid vult in*

actu,

actu, movet se ad volendum aliquid aliud in actu; sicut per hoc quod vult sanitatem, movet se ad volendum sumere potionem. Ex hoc enim quod vult sanitatem, incipit consiliari de his quæ conferunt ad sanitatem; & tandem determinato consilio vult accipere potionem. Sic ergo voluntatem accipiendi potionem præcedit consilium, quod quidem procedit ex voluntate volentis consiliari. Cum ergo voluntas se consilio moveat; consilium autem est inquisitio quædam, non demonstrativa, sed ad oppositam viam se habens; non ex necessitate voluntas seipsam movet. Sed, cum voluntas non semper voluerit consiliari, necesse est quod ab aliquo moveatur ad hoc quod velit consiliari. Et si quidem a seipsa, necesse est iterum quod motum voluntatis præcedat consilium, & consilium præcedat actus voluntatis. Et, cum hoc in infinitum procedere non possit, necesse est ponere, quod quantum ad primum motum voluntatis, moveatur voluntas cuiuscumque non semper actu volentis ab aliquo exteriori, cuius instinctu voluntas velle incipiat.... Relinquitur ergo... quod id quod primo movet voluntatem, & intellectum, sit aliquid supra voluntatem, & intellectum, scilicet Deus: qui cum omnia moveat secundum rationem mobilium, ut levia sursum, gravia deorsum, etiam voluntatem movet secundum eius conditionem, non ut ex necessitate, sed ut indeterminate se habentem ad multa. Patet ergo quod si consideretur motus voluntatis ex parte exercitii actus, non movetur ex necessitate. Si autem consideretur motus voluntatis ex parte obiecti determinantis actum voluntatis ad hoc, vel illud volendum, considerandum est quod obiectum movens voluntatem est bonum conveniens apprehensum. Unde, si aliquod bonum proponatur, quod apprehendatur in ratione boni, non autem in ratione convenientis, non movebit voluntatem. Plurima quæ in hoc eodem *cit. art.* habet, missa facio brevitatis gratia. Duas alias quæstiones de voluntate, & libero arbitrio in eisdem disputatis versat Angelicus, nempe XXII. & XXIV. *de verit.* triginta constantes articulis. Mirabar quod tot in locis, & tam fuso stilo libertatis ideam, proprietatesque enucleaverit, omniaque sophismata penitus profligaverit, non semel, sed pluries. Verum præsensit ille forsitan, non pauciores futuros quam antea extiterant, libertatis oppugnatores. Idcirco omnia quæ liberum arbitrium spectant, exhaurire operæ pretium existimavit. Et reipsa neque hæretici, neque materialistæ, vel athei quidquam excogitarunt adversus libertatem quod convulsum a S. Thoma in antecessum non fuerit. Qui rei periculum facere velit, legat loca a me laudata, & inveniet nihil hic a me per exaggerationem dictum esse.

IV. Hæreticam appellat S. Thomas opinionem quæ negat ad meritum, & demeritum libertatem indifferentiæ. Quod enim ex necessitate est, tametsi spontaneum, deliberatione caret. Siquidem deliberatio, ut docet idem S. Doctor, circa duo versatur, quorum quodlibet possit eligere, aut reprobare voluntas, quæ dominium supra suos habere actus debet. Qui autem dominio in actus suos po-

potitur, facultatem quoque habet volendi, vel nolendi easdem actiones proprio subiectas dominio. Contra, qui necessario quidquam agit, minime facultatem habet volendi, vel nolendi illud. Quod confirmat S. Thomas *I. Part. quaest.* LXXXIII. *art.* 3. ubi inquit. *Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato. Et ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet.* Et *art.* 4. subdit: *Liberum arbitrium . . . nihil aliud est quam vis electiva.* Essentia autem, seu natura electionis est indifferentia eligendi unum prae alio, ut repetit idem S. Thomas 1. 2. quaest. XIII. art. 2. *Cum electio sit praeacceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium, quae eligi possunt: & ideo in his quae sunt penitus determinata ad unum, locum non habet.* Quae omnia lato calamo, & immensa eruditione, atque doctrina exponit laud. *quaest.* XXII. & XXIV. *de verit.*

§. X.

Sola indifferentia contradictionis ad essentiam libertatis pertinet. Nisi auferatur iudicii indifferentia, voluntas amittere libertatem nequit.

I. PElagiani contendebant, ad naturam libertatis utramque indifferentiam necessariam esse, & contradictionis, & contrarietatis, quarum notiones dedi supra. Communis Theologorum sententia est, solam contradictionis indifferentiam essentiam constituere libertatis. Indifferentia enim contrarietatis, seu *specificationis*, quae versatur inter extrema contraria, qualia sunt bonum, & malum, defectus libertatis est: quia haec indifferentia includit potestatem peccandi. Potestas autem peccandi libertatis imperfectionem prodit, ut egregie explicat S. Thomas II. Sent. dist. XXV. quaest. 1. art. 1. ad 2. *Ad perfectionem liberi arbitrii non pertinet ut indeterminate se habeat ad bonum, vel ad malum: quia liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est; cum bonum sit obiectum voluntatis, nec in malum tendat, nisi propter aliquem defectum, quia apprehenditur ut bonum; cum non sit voluntas, aut electio nisi boni, aut apparentis boni. Et ideo ubi perfectissimum est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest. Sed hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere, vel non facere possit: & hoc Deo convenit: bona enim quae facit, potest non facere; nec tamen malum facere potest.* Si plurima alia cupis, consule S. Thomam *quaest.* XXII. *art.* 6. & *quaest.* XXIV. *de verit.* Ratio evidens est. Deus est perfecte liber. Angeli, beati perfecta fruuntur libertate; & tamen peccare nequeunt. Nulla perfectio est in creaturis quae non sit in Deo. Ergo indifferentia ad peccandum in hominibus imperfectio, non perfe-

fectio est. Quare perfectior est libertas in Angelis sanctis, in beatis, qui peccare nequeunt, quam in nobis, qui peccare valemus.

II. Quod secundo loco explicandum proposui in hoc paragrapho, diligentiorem curam postulat. Quoniam ad clariorem libertatis notionem penitius deprehendendam valde conducit. Communiter omnes qui libertatis notionem promunt, tria constituunt. I. ut voluntas sit activa, tum seipsam, tum ceteras hominis facultates movens, ut caussa princeps. II. ut sit indifferens ad agendum, & non agendum, ad agendum hoc, vel illud. III. ut plenum suarum actionum, sive hæ elicitæ ab ea sint, sive imperatæ, dominium habeat. Vera hæc omnia sunt; sed, quia vera istius indifferentiæ notio, & unde dimanet, non explicatur, idcirco interminabiles, perpetuæque lites fervent. Quoniam, dum voluntas & a se, & a Deo ad operandum determinata, infallibiliter operatur, & fieri nequit ut non operetur, præsupposita libera determinatione, clamitant multi, veram libertatis notionem ignorantes, liberam non esse voluntatem, quia indifferens non est ad eliciendum reipsa actum contrarium. Ut igitur has nugas profligemus, dicimus, numquam voluntatem sua privari libertate, nisi auferatur iudicii indifferentia. Siquidem, quamdiu consistit caussa, tamdiu effectus, seu proprietates quæ eamdem necessario consequuntur, existant oportet. Radix autem proxima libertatis est iudicii indifferentia. Indifferentis vero iudicii caussa est ipsa immaterialitas, seu spiritualitas animæ; quemadmodum supra ex S. Thoma demonstravi. In cuius confirmationem unum & alterum eiusdem textum adducam ex mille quos referre possem. In hac 1. 2. quæst. XVII. art. 1. ad 2. *Radix libertatis est voluntas, sicut subiectum; sed, sicut causa, est ratio. Ex hoc voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni. Et ideo Philosophi definiunt liberum arbitrium, quod est liberum de ratione iudicium.* Sed legas velim S. Doctorem in sæpius laudata *quæst.* XXIV. *de verit.* ubi quindecim articulis liberi arbitrii naturam, proprietatesque exponit. Inquit art. 2. *Si iudicium cognoscitivæ non sit in potestate alicuius, sed sit aliunde determinatum; nec appetitus erit in potestate eius; & per consequens nec motus, vel operatio absolute. Iudicium autem est in potestate iudicantis, secundum quod potest de suo iudicio iudicare. De eo enim quod est in nostra potestate, possumus iudicare. Iudicare autem de iudicio suo est solius rationis, quæ super actum suum reflectitur, & cognoscit habitudines rerum de quibus iudicat, & per quas iudicat. Unde totius libertatis radix est in ratione constituta.* Millies hanc doctrinam repetit Angelicus.

III. Porro, ut evidentius teneas hanc iudicii indifferentiam, scias oportet, eam in hoc sitam esse. Ratio voluntati obiectum proponit, ut finitum limitatumque, quod æquare haud valet eiusdem voluntatis amplitudinem. Ideo dicitur cum indifferentia propositum, quia respui a voluntate potest, ut bonum valde inferius

seipsa. Siquidem, quia bonum propositum limitatum est, ita intellectus iudicium illud proponit, ut simul ex adverso, sin expresse, saltem reipsa alia iudicia se se insinuent; seu, bonum illud, quia scilicet finitum suapte natura, rationum momenta præbet, ut intellectus alia opposita iudicia formare possit. Quapropter advertit S. Thomas, respectu ultimi finis, seu beatitudinis, non reperiri libertatem specificationis, quia intellectus illam proponit ut plene saturantem appetitum. In hac vita respectu beatitudinis adest libertas exercitii: quia hæc ab homine non videtur, valetque de ea non cogitare. Ceterum haud valet propriam respuere beatitudinem in communi, etiam in hac vita; quamvis, usque dum vivit, possit in eo suam constituere beatitudinem in quo miseram, & ærumnosam vitam ducat. Libertas ergo humana circa media versatur, quæ fini assequendo idonea sunt. Et, ut dixi, Deum ipsum viatores libere amant, illumque habere odio valent; cum possit a ratione proponi ut quid propriis appetitionibus oppositum.

IV. Animadvertas insuper velim, præter iudicium illud quod eligendum bonum cum indifferentia proponit, ulterius requiri iudicium quod practicum appellatur. In qualibet siquidem deliberatione quædam syllogistica ratiocinatio occurrit, ut frequenter S. Thomas docet, & *P. Ioseph a Vita* præclare explicat. Bonum amandum est. Hoc bonum est. Ergo amandum. Secunda propositio in examen frequenter vocatur; &, expensis in utramque partem rationibus, iudicium practicum decernit, tale bonum esse eligendum. Voluntas quippe non amplectitur bonum, nisi quatenus est hic & nunc determinate iudicatum ut illi conveniens opportunumque. Quapropter ipsa electio aliquid rationis participat, inquit S. Thomas 1. 2. quæst. XIII. art. 1. *In nomine electionis importatur aliquid pertinens ad rationem, sive ad intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem.* Et clarius *I. Part. quæst.* LXXXIII. *art. 3. ad* 2. docet, hoc iudicium esse veluti conclusionem consultationis præcedentis. *Iudicium* (inquit) *est quasi conclusio, & determinatio consilii. Determinatur autem consilium primo quidem per sententiam rationis, & secundo per acceptationem appetitus . . . . Et hoc modo ipsa electio dicitur quoddam iudicium, a quo nominatur liberum arbitrium.* Nec præiudicii quidquam infertur libertati, quod post proposita media, cum indifferentia eligenda, peracta consultatione, voluntas certo eligat bonum per iudicium practicum determinatum. Quoniam libertas consurgit ex collectione actuum, & consultatione præcedente hoc practicum iudicium, quod infallibiliter operatio voluntatis consequitur. Audi S. Thomam cit. quæst. XXIV. de verit. art. 2. *Cum ad operationem nostram tria concurrant, cognitio, appetitus, & ipsa operatio; tota ratio libertatis ex modo cognitionis dependet. Appetitus enim cognitionem sequitur; cum appetitus non sit nisi boni quod sibi per vim cognitivam proponitur. Et quod quandoque videatur appeti-*

tus,

tus cognitionem non sequi, hoc ideo est, quia non circa idem accipitur appetitus; & cognitionis iudicium. Est enim appetitus de particulari operabili; iudicium vero rationis quandoque est de aliquo universali, quod est quandoque contrarium appetitui; sed iudicium de hoc particulari, operabili ut nunc, numquam potest esse contrarium appetitui. Qui enim vult fornicari, quamvis sciat in universali fornicationem malam esse, tamen iudicat sibi ut nunc bonum esse fornicationis actum, & sub specie boni illum eligit. Qua de re, si plura aves, consule ipsum S. Thomam 2. 2. *quæst.* xx. *art.* 2.

V. His præmissis, concludit Angelicus, posita indifferentia iudicii, necessario consequi libertatem. Quandoquidem, si libertatis istius caussa est indifferentia iudicii, fieri nequit ut, posita, & consistente caussa ista, non consistat quoque libertatis effectus. *Unde* (inquit S. Thomas cit. quæst. xxiv. de verit. art. 2.) *totius libertatis radix est in ratione constituta. Unde secundum quod aliquid se habet ad rationem, sic se habet ad liberum arbitrium. Ratio autem plene & perfecte invenitur solum in homine. Unde in eo solum liberum arbitrium plenarie invenitur.*

§. XI.

Ex parte solius obiecti necessitas proficiscitur voluntatis. Si Deus imprimere necessitatem voluntati velit, iudicii indifferentiam auferat oportet. Motio, quamvis efficacissima, perficit, non minuit libertatem.

I. EX his quæ breviter dicta sunt, palam est, non ex parte subiecti, sed ab obiecto totam oriri voluntatis necessitatem. Plurimæ in Theologia, & qualibet scientia disputationes, lites, & contentiones ardent, quod disputantes frequenter in ipsis rerum notionibus dissideant. Experientia didici, diversas omnino libertatis notiones formari in scholis variis: & hinc interminabiles lites, perpetuæque. Plures ideam libertatis in quadam indifferentia subiectiva sola ad utrumque extremum constituunt. Considerant libertatem veluti bilancem inter duo pondera, quasi in æquilibrio ad alterutram partem: sub quo aspectu bruta ipsa libera dicenda forent: nam certum est indifferentiam subiectivam ad fugam, & prosecutionem in eisdem reperiri. Quid quod in ipsis rebus sensu carentibus, in ipso pariete, in ipsa tabula indifferentia subiectiva reperitur ad hos, vel illos colores? Perspicue ergo, firmiterque doctrina S. Thomæ, & communiter omnium

Theologorum præ oculis habenda est, ut, vera libertatis notione penes omnes constituta, legitime institui disputatio valeat. Hanc autem libertatis notionem in ratione proponente bonum cum indifferentia modo supra explicato S. Thomas constituit. Quoties ergo disputatur, sit ne libera voluntas, videndum, num ratione regatur; num bonum quod appetit, & amat, propositum a ratione sit cum indifferentia. Ut vero indifferenter proponatur bonum, ipsum limitatum & finitum sit necessum est: quoniam tum æquare voluntatis amplitudinem nequit; atque adeo voluntas dominio potitur, quo ipsum respuere valet. Exemplis res clarior evadet. Homo in amentiam lapsus eamdem omnino indifferentiam subiectivam voluntatis, quam ante amentiam habebat, retinet. At, quia ratione ordinate obiecta proponente caret, libertate quoque destituitur. Beati a sola infinita bonitate Dei clare visa, atque possessa necessitatem recipiunt: quia immensa illa bonitas non solum æquat, sed infinite superat voluntatis amplitudinem.

II. Quibus constitutis, quacumque motionis efficacitate Deus præveniat, & prædeterminet voluntatem, nullam imprimere necessitatem eidem valet, nisi iudicii indifferentiam removeat. At numquid necessitate Deus voluntatem astringere nequit? Valet sane eidem libertatem auferre; sed libertatis caussam removendo, nempe indifferentiam iudicii. Ceterum usquedum hæc iudicii indifferentia non aufertur, illæsa consistunt libertatis iura. Qui enim vult primum, velit & alterum, cum eodem necessario connexum, opus est. Iudicii porro indifferentia auferri nequit nisi per claram infiniti boni visionem.

III. Quid itaque clamitant, auxilium quo Deus efficaciter, & immutabiliter voluntatem præmovet, ut libere velit, iudicii indifferentia præcedente, bonum, præiudicium libertati inferre? *Deus* (inquit S. Thomas quæst. VI. de mal. art. unic. ad 3.) *movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas: sicut etiam in omnibus providentia divina infallibiliter operatur; & tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingenter, inquantum Deus omnia movet proportionabiliter, unumquodque secundum suum modum.*

IV. Invidiam conflant adversarii vocibus quibus Thomistæ appellare hanc Dei motionem solent: eam siquidem vocant isti motionem *physicam*, *prædeterminantem*, *prævenientem*, *motionem virtuosam* &c. quas voces usurpare idcirco cœperunt, ut reviviscentes, sicuti ipsi existimarunt, Pelagianorum, & Semipelagianorum errores efficacius repellerent. Sola morali, ideſt extrinseca tantum motione, lege nempe extrinsecus clamante & suadente, allici & moveri voluntatem, contendebant præfati hæretici. Contra Catholici cum Augustino intrinsecus voluntatem præveniri, adiuvari, & determinari contendunt. Quod vero hoc intrinsecum

au-

auxilium, ipsam voluntatem immediate movens, atque determinans, *præmotio*, *prædeterminatio physica*, *delectatio victrix* appelletur, perinde est, si a variis philosophandi modis præscindas, & solam efficacitatem divinæ gratiæ, qua voluntas applicatur ad agendum, consideres. Si enim concedis, voluntatem a Deo intrinsecus moveri; præmoveri quoque concedas necessum est. An negabis, ordinem in hoc movendi genere servandum? Concipere autem ordinem istum nequis, nisi definias aut Deum primum esse moventem, & voluntatem secundam; aut contra voluntatem primam esse motionis caussam, Deum vero secundam; aut denique Deum & voluntatem, nullo subordinationis ordine servato, simul concurrere ad producendum effectum. Porro, ut ab hoc ultimo membro incipiam, hoc admisso, duæ essent primæ caussæ, sibi minime subiectæ in genere movendi, & producendi effectum. Nam quod creatura in alio essendi genere a Deo pendeat, aliud heinc non sequitur, nisi quod creatura a Deo producta fuerit. Hoc vero extraneum prorsus est ab instituto nostro. In præsens quippe ordinem caussarum in movendo dumtaxat dispicimus, quærimusque quænam hoc in genere prima sit, Deus, aut voluntas, aut ambæ simul, ita ut neutra præcedat. Deum primam esse caussam in hoc movendi genere, quis iverit inficias? Primus ergo Deus voluntatem movet. Ergo præmovet. Illa enim particula *præ* non aliam ob caussam adiicitur, nisi ad ostendendum Deum in movendo *præcedere*. Tum. Præmovet aut extrinsecus legem proponendo, aut intrinsecus. Nullus hic evadendi locus est. Si extrinsecus tantum; ergo instauratur Pelagiana hæresis. Si intrinsecus; ergo non moraliter dumtaxat: ergo physice. Movet, inquis, Deus, quin, si vis, & præmovet in sensu explicato, quatenus est primus; at auxilio non determinante ad unum, sed indifferenti, & a voluntate ipsa determinabili. Ita ne vero? Concedis ergo, voluntatem intrinsecus moveri. Ergo admittis præmotionem, quatenus Deus est primus motor. Admittere quoque debes hanc præmotionem esse physicam hoc in sensu, quatenus intrinsecus & realiter voluntatem afficiat. Totum ergo dissidium huc recidit: determinet ne Deus intrinsecus voluntatem. Si enim determinat; ergo prædeterminat: sicuti si movet; ergo præmovet. Iniuria itaque summa culpantur Thomistæ ob usum harum vocum *prædeterminationis physicæ*; cum istæ duæ voces non aliud significent quam Deum intrinsecus determinare voluntatem indifferentem ad agendum. Ceterum qua voce appellari debeat modus iste quo Deus voluntatem prædeterminat, an dici debeat *qualitas physica impressa voluntati*, an *motio transiens*, an *actio ipsius Dei*, an *delectatio sancta*, & *illuminatio cælestis*, quis definire valet? An de his vocibus disputandum est? An vera notio modi quo Deus voluntatem movet, percipi ab humana mente potest? Moveri, determinari, & quidem intrinsecus, voluntatem a Deo, Scripturæ, Concilia, Patres, & luculentissima rationum momenta evin-

 cunt;

cunt; modus vero quo id Deus præstat, humanam fugit cognitionem. Mihi duo certa sunt; nempe Deum gratia natura sua efficaci voluntatem determinare, & voluntatem sub hac gratia liberam esse libertate indifferentiæ.

V. Misso itaque vocum dissidio, res ipsa discutienda est. At numquid huc ego celeberrimam de auxiliis divinis in humanam voluntatem controversiam revocabo? Si id agerem, ab instituto meo toto cælo aberrarem. Sed ea exposui quæ ad rectam humanæ libertatis ideam formandam conducere existimavi. Non sum nescius, plures futuros qui nimiæ prolixitatis in explicanda libertate me sint reprehensuri. At meminerint censores isti, hoc nostro infelici tempore nihil frequentius in discrimen disputationemve adduci quam libertatis argumentum. Ego autem non casuisticam, seu meros conscientiæ casus, ab hominibus excogitatos, discutiendos, sed dogmata, & præcepta christianæ professionis exponenda suscepi. Hæc obiter. E diverticulo in semitam regredior, & pauca adiiciam, veluti per transennam, ex S. Thoma, qui invictissimis rationibus evincit, divinum auxilium, quo Deus efficaciter voluntatem determinat, nullum inferre humanæ libertati praeiudicium; sed contra ipsam roborare, atque perficere. *Lib. III. cont. Gent. cap.* lxxxviii. adducit hæc duo Scripturæ loca, ut intrinsecam efficaciam divinæ motionis evincat. *Cor Regis in manu Domini, & quocumque voluerit, inclinabit illud*: Prov. xxi. Allegat alterum ex S. Paulo ad Philip. ii. *Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate*. Ex quibus hoc pacto argumentatur cap. lxxxix. *Quidam vero non intelligentes, qualiter motum voluntatis Deus in nobis causare possit absque praeiudicio libertatis voluntatis, conati sunt has auctoritates male exponere; ut scilicet dicerent, quod Deus causat in nobis velle, & perficere, inquantum dat nobis virtutem volendi, non autem sic quod faciat nos velle HOC, vel ILLUD; sicut Origenes exponit in III. Periarchon, liberum arbitrium defendens contra auctoritates prædictas. Ex hoc processisse videtur opinio quorumdam qui dicebant, quod providentia non est de his quæ subsunt libero arbitrio, scilicet de electionibus; sed providentia refertur ad exteriores eventus. Non enim qui eligit aliquid consequi, vel perficere, puta ædificare, vel ditari, semper poterit ad hoc pervenire. Et sic eventus nostrarum actionum non subiacet libero arbitrio, sed providentiæ disponuntur.*

Quibus quidem, auctoritatibus sacræ Scripturæ resistitur evidenter. Dicitur enim Isa. xxvi. Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine. *Unde non solum virtutem volendi a Deo habemus, sed etiam operationem.* 2. *Præterea. Hoc ipsum quod Salomon dicit*, Quocumque voluerit, inclinabit illud, *ostendit non solum divinam causalitatem ad potentiam voluntatis extendi, sed etiam ad actum ipsius.* 3. *Item. Deus non solum dat rebus virtutem; sed etiam nulla res potest propria virtute agere, nisi agat in virtute ipsius, ut supra ostensum est. Ergo homo non potest vir-*

virtute suae voluntatis sibi data uti, nisi inquantum agit in virtute Dei. Illud autem in cuius virtute agens agit, est causa non solum virtutis, sed etiam actus eius quod in artifice apparet, in cuius virtute agit instrumentum, etiam quod ab hoc artifice propriam formam non accepit, sed solum ab ipso applicatur ad actum. Deus est nobis causa, non solum voluntatis, sed etiam volendi. 4. Amplius. Perfectius invenitur ordo in spiritualibus quam in corporalibus. In corporalibus autem omnis motus causatur a primo motu. Oportet igitur quod in spiritualibus omnis motus voluntatis a prima voluntate causetur, quae est voluntas Dei. 5. Adhuc. Superius ostensum est quod Deus est causa omnis actionis, & operatur in omni agente: est igitur causa motuum voluntatis. 6. Item . . . Huius, quod aliquis intelligat, consilietur, & eligat, & velit, oportet aliquid esse causam: quia omne novum oportet quod habeat aliquam causam. Si autem est causa eius aliud consilium, & alia voluntas praecedens, cum non sit procedere in his in infinitum, oportet devenire ad aliquod primum. Huiusmodi autem primum oportet esse aliquid quod est melius ratione. Nihil autem est melius intellectu, & ratione, nisi Deus. Est igitur Deus principium nostrorum consiliorum, & voluntatum.

VI. Quis aliquo commento eludere hanc sancti Thomae doctrinam valet? Docet, Dei virtutem & voluntatem movere, & eiusdem caussam esse. Qui indifferenter se habet ad aliquem effectum, dicitur ne operari effectum hunc? Applicare Deum voluntatem ad agendum, quomodo artifex applicat instrumentum, docet Doctor sanctus. Cur vero applicatio haec non praeiudicet libertati, sexcentis in locis explicat. Unum referam ex 1.2. quaest. x. art. 4. *Ad providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed servare. Unde omnia movet secundum eorum conditionem; ita quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate; ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas est activum principium, non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa; sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his ad quae naturaliter movetur . . . Voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat quo congruit naturae ipsius. Et ideo magis repugnaret divinae motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quod suae naturae non competit, quam si moveretur libere prout competit suae naturae.* Si plura alia cupis, consule loca citata eiusdem S. Doctoris.

CA-

C A P U T VII.

Mirabilis actuum humanorum harmonia, & ordo. Quam inepte de humanis officiis disputent Pufendorfius, Thomasius, Cumberlandus, Heinecius, VVolfius, *ceterique Protestantes.*

I. SAmuel *Pufendorfius* in suo de *homine & cive* tractatu officia humana exponens adeo ieiune principia proxima, quæ humana officia producunt, nempe voluntarium, liberum, libertatisque ideam, mentis, & voluntatis reciprocam motionem explicat, ut mirum sit, opusculum istud a sciolis magni fieri. Sed ea est eorum qui tumultuarie, nullaque servata methodo scientias addiscunt, conditio, ut vix distinguere fucatum a genuino, verum a falso sciant. In opere autem *de iur. nat. & gent.* de intellectu, & voluntate, de ignorantia, de conscientia fusior illi sermo; & de more falsa miscet veris. *Cumberlandus*, ut viam latam sibi aperiat ad mores humanos formandos, a vasorum spermaticorum amplitudine, ab ingenti cerebri quantitate, a ceteris humani corporis partibus præsidia arcessit. *Heinecius* de voluntario, de libero, de actuum tum mentis, tum voluntatis œconomia vix verba facit. *VVolfius* in Philosophia morali immensa propositionum multitudine omnia involvit.

II. Illud hic advertendum, Auctores istos, excepto *Thomasio*, viro impudentissimo, libertatem propugnare, desertis ducibus Luthero, Calvinoque. Ut humani generis invidiam declinarent, fateri tandem aliquando liberum esse hominem coacti sunt. Si recte saperent, & nisi cæcitatis caligo eos abduceret, confiteri quoque deberent, Lutherum, & Calvinum nonnisi commentitiam, & ludicram prædicare potuisse religionem; si ipsis fatentibus, primum veræ religionis, humanæque societatis fundamentum, humanam nempe libertatem, penitus suffoderunt. At, his missis, propositum exequamur.

III. Duplex in primis ordo in animæ nostræ internis officiis distinguitur, intentionis nempe, & executionis. Novem comprehendit ordo iste officia. Actio prima *finis cognitio*. Nil quippe volitum, quin sit præcognitum. Hæc finis cognitio voluntati exhibet bonitatem, quæ ad sui amorem invitat, & allicit. Huic primæ intellectus actioni respondet voluntatis actus, qui *simplex volitio* nuncupatur; quique primus voluntatis fructus est, in quem ut erumpat voluntas, impelli ab aliquo principio debet, ut supra ex S. Thoma demonstravi. Omnes voluntatis actus

sunt

sunt volitiones; sed hæc prima, ut a posterioribus distincta, *simplex volitio* idcirco appellatur, quia in finis complacentia sistit, illumque in se a mediis seiunctum diligit; & propterea *velleitas*, seu actio languida, & inefficax vocatur. Virtutis pulchritudo etiam vitiosis arridet, eam absolute spectatam diligunt; at dilectione torpida & infirma: quia, ut ad executionem respectum habet, ab eadem voluntatem avellunt. Hanc simplicem finis volitionem efficax eiusdem finis *intentio* consequitur, quæ finem mediis comparandum spectat, seu finem spectat, ut rationem prodit volendi media quibus obtineatur. Et quamquam actus quo media executioni demandantur, specie distinguatur a finis intentione; nihil tamen impedit quo minus voluntas uno actu feratur in finem, & in media, quatenus in fine continentur. Quoniam tum plura ordinate, & per modum unius attinguntur, ut S. Thomas docet 1. 2. *quæst.* VIII. *art.* 3. his verbis: *Manifestum est ergo quod unus & idem motus voluntatis est quo fertur in finem, secundum quod est ratio volendi ea quæ sunt ad finem, & in ipsa quæ sunt ad finem.* Ceterum actus electionis mediorum absolute distinctus ab intentione finis est.

IV. Sæpe finis intentio intellectui, attenito voluntati a nonnullis Scriptoribus attribuitur. Verum similes locutiones non adeo præcisæ sunt, nec ad Metaphysicæ regulas exactæ; sed promiscue quandoque intentio pro attentione usurpatur in communi sermone: quoniam sicut attentio operationes dirigit, ita intentio affectuum, & universæ moralis disciplinæ œconomiam moderatur. Intentio oculus, & lucerna sæpe nuncupatur: quia quemadmodum oculus hominum gressus, sic intentio voluntatis molimina, conatus, & studia in ultimam humanorum actuum amussim dirigit, ordinatque. Ab istius intentionis rectitudine tota pendet morum sanctimonia. Si istius intentionis oculus simplex & splendens fuerit, totum corpus lucidum erit. Hæc scopum definit in quem collineare conatus tuos debeas. Si hæc prava fuerit, cetera omnia, licet virtutis speciem præferant, sordent, & inquinata iacent.

V. Intentioni succedit *consilium*, situm in ratiocinio intellectus practici. Hic media explorat quibus obtinendus finis est. Illorum cum hoc convenientiam maiorem aut minorem, propinquitatem proximiorem aut remotiorem expendit, libratque. In hoc consilio duo includuntur actus. Prior est *inquisitio mediorum*, quando media incerta sunt & dubia; posterior *iudicium*, quo mediorum utilitas, & cum fine convenientia iudicatur. Priorem actum dirigit virtus, quæ nuncupatur *eubulia*; posteriorem *synesis*, *gnome*. Consilium agendorum summopere inculcant Patres, & Scripturæ sanctæ. *Ego sapientia in consilio habito, & eruditis intersum cogitationibus*, inquit Salomon *Proverb.* VIII. Et iterum cap. XXV. *Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles: ne forte insultet tibi, cum audierit, & exprobrare non cesset.* Consilium peculiare donum Dei est, paucis con-

conceffum; tametfi vix unus fit qui illud fibi non arroget. Duo ad confilium neceffaria: prudentia, quæ fine penetratione mentis, & rerum experimento raro reperitur; affectuum puritas, ingenua benevolentia. Amicum habes fincerum, candidum, benevolum, fed hebetem, loquacem, nullius penetrationis. Amicitia hæc inutilis. Habes alterum perfpicacem, acutum, eruditum, fed fubdolum, verfutum, vafrum: quid hinc commodi? Videbis plurimos, qui acute omnia cribrant, enucleant, media omnia in fcenam revocant, quæ contra obfunt, difpiciunt; fed ita morofi, fuperftitiofi, & anxii, ut nec ipfi, quid confilii dare debeant, internofcant; & frequentiffime peiora fuadent, & eligunt. Quid ergo? Nulli ne confiliarii boni? Audi omnium hominum fapientiffimum Salomonem Ecclef. VI. *Multi pacifici fint tibi, & confiliarius fit tibi unus de mille.* Heinc collige quam difficile fit verum reperire confiliarium. Scribit enim S. Ambrofius Lib. II. Offic. *Talis debet effe qui confilium dat, ut feipfum formam aliis ad exemplum bonorum operum exhibeat in doctrina, in integritate, in gravitate, ut fit eius fermo falubris, atque irreprehenfibilis, confilium utile, vita honefta, fententia decora.*

VI. Confilium fequitur *voluntatis confenfus*, quo propofita media approbantur, & acceptantur, quatenus utilia funt, & ad finis affecutionem idonea, & confentanea. Actus ifte ab electione unius præ alio medio fecernitur; quando tamen plura occurrunt media quæ ad finem conducunt, in quæ confentire voluntas poffit, & in eifdem fibi complacere propter propinquitatem cum fine. Si unicum fit ad finem medium, tum ab electione minime diftinguitur confenfus. Hic te admonere iuvat, ut fenfum a confenfu diftinguas. Non pauci, dum fenfum in tentationum fpectris experiuntur, anxii funt, quod non difcernant fenfum inter & confenfum difcrimen. Scite S. Bernardus hac de re loquitur de dom. inter. cap. VIII. *Locum fuperiorem ratio femper obtineat. Si vero aliquem motum ad id quod non debet, vel quomodo non debet, fenferit; non confentiat, fed illi refiftat. Nam folus confenfus reos nos facit. Tunc enim anima mori, ficut fcriptum eft, dicitur, cum ipfa ratio ad peccatum per confenfum incurvatur. Anima enim quæ peccaverit, ipfa morietur.*

VII. Poft confilium fuccedit *electio mediorum*, quæ eft actus voluntatis. Præfupponit utique actum rationis dirigentis, ordinantis, & mediorum cum fine utilitatem conferentis. Verum voluntas eft quæ eligit unum præ alio medium, ut docet S. Thomas I. 2. *quæft.* XIII. *art.* I. Et quamvis circa media verfetur, nil impedit quominus eligere finem valeat, quoties finis rationem induit medii conducentis ad alium finem fuperiorem; ficut principium unius fcientiæ poteft alterius effe conclufio. In lata fignificatione dicitur voluntas eligere finem ultimum, fecundum illud Deuter. XXVI. *Dominum elegifti hodie, ut fit tibi Deus, & ambules*

in

in viis eius. Item Luc. x. *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea*.

VIII. Electionem comitatur *imperium*, cuius est iubere mediorum executionem. Omnes quos descripsi, actus interiores sunt: electio ipsa intra voluntatem sistit. Imperium, quod est actus intellectus, foras erumpit, & ceteris potentiis tum internis, tum externis executionem intimat, iubetque, ut præclare S. Thomas 1. 2. quæst. XVII. art. 5. ad 1. *Post determinationem consilii, quæ est iudicium rationis, voluntas eligit; & post electionem ratio imperat ei per quod agendum est quod eligitur; & tunc demum voluntas alicuius incipit uti exequendo imperium rationis: quandoque quidem voluntas alterius, cum aliquis imperat alteri; quandoque voluntas ipsius imperantis, cum aliquis imperat sibi ipsi*. Quomodo voluntas applicet intellectum ad imperandum, & vicissim intellectus imperet voluntati, mutuamque istius duplicis potentiæ subiectionem, & reciprocum ordinem explicat idem S. Thomas *loc. cit. art.* 1.

IX. Intimato imperio, continuo succedit *usus activus* voluntatis: qui actus ab electione distinguitur. Hæc media spectat ut futura; ille ut præsentia, & in executionem redigenda per potentias exteriores. Hoc opus, hic labor est. Officium istud omnium difficillimum. Plurimi sunt qui recte iudicant, qui consilia optima præbent, qui eligenda decernunt. At, cum executioni demandanda consilia sunt, tum omnia evanescunt, languent, torpescunt: & si manum operi admovent, cito ab inceptis recedunt. Quæ omnia præclare S. Bernardus explicat Lib. I. de Considerat. cap. 1. *Quoties vis, & incassum? Quoties moves, nec permoves? Quoties conaris, & non datur ultra? Eniteris, & non obtines: parturis, & non paris: tentas, & non abriperis. Ubi incipis, ibi deficis; &, dum adhuc ordiris, succidunt te*. Hæc singuli experimur, dum pia proposita multiplicamus, quibus sæpe executio non respondet ob voluntatis nostræ imbecillitatem.

X. Postremus, & nonus actus est *fruitio* finis. Hic actus voluntatis est, quæ quemadmodum finem possidendum concupiscit, sic eo obtento, & possesso fruitur. Fruitio hæc quies est appetitus, & delectatio de amato fine. *Venite, fruamur bonis*: *Sap.* 2. Duplex distingui fruitio solet. Altera imperfecta, quæ sibi de fine sperato, & amato complacet, secundum illud Rom. XIII. *Spe gaudentes*. Altera perfecta, & consummata, quæ finis adeptionem consequitur, & solum in patria habetur.

XI. En delineatam actuum humanorum picturam paucis quidem, & nimis rudi penicillo. At, si plura cupis, consule laudatum S. Thomam, qui de more hæc omnia incredibili perspicuitate, & profunditate exponit, omnes animæ recessus penetrat, & omnia ob oculos ponit. In hac mirabili harmonia duo potissimum sollicitos habere nos debent, intentio, & executio. Intentio, tametsi cognitionem, & vo-

& volitionem finis præsupponat, nihilominus illa est a qua plurimum pendet succedentium actionum honestas & sanctitas. Hæc est fax quæ prælucet, quæ tenebras dissipat, quæ, veluti sol, aliis officiis lumen, & perfectionem communicat. Heinc est quod dæmon, quod præstigiator amor nostri omni versutia eam fucare conantur. Quoniam superbiens, aut insolens intentio ipsa bona opera corrumpit; quemadmodum opera prava quamcumque vel sanctissimam intentionem inquinant. Monitum ergo S. Bernardi *Lib. de præcep. & dispensat. cap.* XIV. alta sit mente repositum. *Ut interior oculus vere sit simplex, duo illi esse arbitror necessaria, caritatem in intentione, & in electione veritatem. Nam, si bonum quidem diligat, sed veritatem non eligat; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et nescio quemadmodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem, magistra veritas,* Estote, *inquit*, prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. *Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? Aut vero vera dici potest simplicitas quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim:* Ignorans ignorabitur. *Patet ergo laudabilem illam, & a Domino laudatam simplicitatem, absque his duobus non esse bonis, benevolentia, atque prudentia; ut oculus videlicet cordis non solum pius, qui fallere nolit, sed & cautus sit, qui falli non possit.* Impensius hanc meditari cælestem doctrinam vellem illos qui piis, rectisque intentionibus plenos sese iactant; sed semper, aut frequenter in electionibus deficiunt. Preces Deo fundunt, ut simplicitatem intentionis dirigat; sed quam illi habent, non quam Deus immittit. Orant ut Deus semetipsos in suscepta deliberatione defigat. Resipisce, & dum deprehendis electionem cum veritate pugnare, intellige falsam esse intentionem tuam, quam ignorantiæ prætextu inepte excusare studes. Quoniam *ignorans ignorabitur*. Si lumine cælesti perfusa intentio tua foret, totum opus lucidum esset. Falsa est intentio. Ergo totum negotium obscurum reputatur. Heinc quoque collige quam turpiter illi aberrant qui cum falsitate bonitatem moralem veram componunt beneficio ignorantiæ invincibilis.

CA-

CAPUT. VIII.

De actuum humanorum moralitate. Vera istius moralitatis notio. Error Pufendorfii, *moralitatem constituentis in imputativitate, castigatur.*

I. HActenus de voluntario, & libero, quæ sunt fundamenta & principia efficientia actuum moralium, disputatum est. Heinc consequitur discutiendam nunc esse istorum actuum moralitatem. In quolibet morali actu quatuor distinguuntur, esse physicum seu naturale, voluntarium, liberum, morale. Tria prima iam explicata sunt; quartum explicandum remanet. Ut vero facilius, & distinctius id præstemus, variis quæstiunculis rem totam dispiciam.

II. Quæst. I. *Sita ne est in libertate, aut denominatione aliqua extrinseca, actuum humanorum moralitas?* Resp. Communis sententia est, necessario quidem libertatem moralitatem præcedere, tamquam eiusdem fundamentum, & caussam effectricem; secus in eadem sitam esse istius essentiam. Quod debeat præcedere, patet. Quoniam actio quæ non est libera, nequit moraliter bona esse, aut mala. Actiones quippe necessariæ hominum dominio non subiacent; atque adeo nullam præter physicam bonitatem habere valent. Porro quod in libertate non consistat humanorum actuum moralitas, similiter evidens est. Siquidem actus idem, invariata libertate, duplicem induere moralitatis speciem potest. Quis occidit maritum, ut adulterium perpetret cum eiusdem uxore, duo crimina committit eadem & unica libertate. Si in hac sita moralitas esset, unicum, sicuti unica est libertas, non duo peccata forent. Tandem denominatio extrinseca quid rationis est. Ergo in eadem consistere moralitas nequit; cum hæc quid reale sit, nemine cogitante, actui morali inhærens, ut infra evidenter palam fiet.

III. Quæst. II. *Moralitatis notio sita ne est in ordine, & conformitate ad regulas morum?* Resp. Adfirmat S. Thomas, & communiter graviores Theologi. Inquit enim Angelicus 1. 2. quæst. XVIII. art. 8. *Actus humanus, qui dicitur moralis, habet speciem ab obiecto relato ad principium actuum humanorum, quod est ratio. Unde, si obiectum actus includat aliquid quod conveniat ordini rationis, erit actus bonus secundum suam speciem.* Hoc idem repetit quæst. XIX. art. 1. ad 3. *Bonum per rationem repræsentatur voluntati, ut obiectum: & inquantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, & causat bonitatem moralem in actu voluntatis. Ratio enim principium est humanorum, & moralium actuum.* In hoc itaque officiorum ordine ad obiectum, morum regulis circumscriptum, sita est moralitatis essentia. Quæ sint morum regulæ, mox dicam. Hic ordo, qui etiam dicitur tendentia, & habi-

tudo

tudo, realis est, seu actus ipse suapte natura conformis, aut dissonus legi æternæ, & rationi est. Disputant Theologi, num transcendentalis, an prædicamentalis relatio dicenda hæc sit. Sed hæc disputatio inter illas reiicimus quæ nullius momenti sunt. Communiter docent esse relationem transcendentalem.

IV. Quæst. III. *Quænam sint morum regulæ?* Resp. In primis duæ sunt. Altera extrinseca, & remota, videlicet lex æterna. Altera proxima, & intima, quæ in ipso residet homine, nempe mentis ratio. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. lxxi. art. 6. *Habet autem actus humanus, quod sit malus ex eo quod caret debita commensuratione. Omnis autem commensuratio cuiuscumque rei attenditur per comparationem ad aliquam regulam, a qua si divertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex: una propinqua, & homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* Hæc S. Thomæ doctrina suapte natura evidens est. Regula moralitatis firma, immobilis, omnique carens defectu sit oportet. Porro sicut solus Deus est primum principium sine defectu in rerum productione; ita est prima regula cuiusque moralitatis. Quam doctrinam exornat hac similitudine idem S. Thomas cit. quæst. lxxi. art. 2. ad 4. *Quidquid est contra rationem artificiati, est etiam contra naturam artis, qua artificiatum producitur. Lex autem æterna comparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum. Unde eiusdem rationis est, quod vitium & peccatum sit contra ordinem rationis humanæ, & quod sit contra legem æternam. Unde Augustinus dicit in III. de lib. arbitrio cap. xv. quod a Deo habent omnes naturæ, quod naturæ sunt: & intantum sunt vitiosæ, inquantum ab eius, qua factæ sunt, arte discedunt.*

V. Hæc æterna lex rationem nostram dirigit, & lumen signatum super intellectum humanum est quidam radius, sive participatio eiusdem æternæ legis. Porro lumen istud, sive dictamen rectæ rationis est proxima & immediata operationis nostræ regula. Hæc quippe est divinæ providentiæ dispositio, ut sicuti caussis secundis vim ad agendum communicat, & cum eisdem producit effectus; ita quoque lumen suæ æternæ legis hominibus impertiat, quo moderari proprias valeant actiones. Lumen istud, universale respiciens bonum in communi, applicatur per practicum conscientiæ dictamen ad operationes particulares, ut fusius explicabimus in *differt. de conscientia.*

VI. Quæst. IV. *An moralitas actionum consistat in imputativitate?* Resp. Samuel Pufendorfius *Lib. I. de iure nat. & gent. cap.* v. constituit actionum moralitatem in *imputativitate*, inquiens §. 3. „ Formale actionis moralis consistit in imputativitate, „ ut ita loquar, per quam effectus actionis voluntariæ agenti potest imputari... „ Unde facile intelligitur, caussæ moralis, proprie ac stricte loquendo, formalem „ rationem in imputatione, sed *terminaliter* spectata, consistere. Est autem & hoc „ observandum (subdit §. 4.) quod formale actionis moralis, i. e. *imputativitas*, „ ha-

„ habeat rationem formæ positivæ, ex qua *radicaliter* affectiones, proprietates, & „ consecutiva eiusdem resultant. "

VII. Non ideo signavi verba, *imputativitatem*, *terminaliter*, *radicaliter*, ut locutionis barbariem *Pufendorfio* improperarem; sed ut paullulum, occasione data, vellicarem saperdas non paucos. qui, dum in Scholasticis nostris voces minus etiam barbaras legunt, inflatis buccis concrepant, Scholasticorum barbariem exaggerantes. *Pufendorfii* error, & quidem crassus, refellendus est; si tamen confutatione eget, cum sponte sua falsitatem prodat. Siquidem cuiusque rei natura & essentia primum in ea locum tenet; & cetera consectaria sunt. Porro prius est quod actio bona, aut mala moraliter sit, quam quod alicui imputetur sive ad præmium, sive ad pœnam. Cur, quæso, ad pœnam homini imputas actionem hanc? Quia mala, quia divinæ, vel humanæ legi adversa. Ergo prius est quod actio sit consentanea, aut dissentanea legi, quam quod sit homini vel ad mercedem, vel ad supplicium imputabilis. Verum hic *Pufendorfii* error ab alio peiori pendet, de quo infra sermo erit. Probatum itaque manet, actionum moralitatem sitam esse in conformitate ad regulas morum. Idque ex ipsis divinis Scripturis patet. Deus enim ad Cain dixit Gen. IV. *Nonne, si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Quid quod, antequam imputetur actio, gradus malitiæ, aut bonitatis expenduntur, ut maior, aut minor pœna, maius, aut minus præmium agenti destinetur?

CAPUT IX.

Unde actus morales speciem capiant.

I. Fuso sermone rem hanc discutit S. Thomas 1. 2. *quæst.* XVIII. in quindecim articulos tributa. Pauca hic delibabo. Definit *art.* 2. actiones morales speciem accipere ab obiecto, inquiens: *Bonum, & malum actionis, sicut & ceterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. Primum autem quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id quod dat rei speciem. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma; ita actio habet speciem ex obiecto, sicut & motus ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei; ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto convenienti.* Si obiectum absolute spectetur, actio sumit ab eodem bonitatem genericam. At nullum reipsa obiectum reperitur quod non sit in aliqua specie constitutum: idcirco ab eodem actio suscipit suam specificam bonitatem. Quodlibet obiectum sub duplici spectari ratione valet, nempe physice, & moraliter: & idem physice obiectum duplicem moralitatis præbere speciem potest. Eadem femina potest esse obiectum adulterii, vel actus coniugii, amoris, vel odii: eadem

pecunia obiectum furti, & restitutionis. Obiectum, & finis operis eodem recidunt, & pro eodem habentur. Finis operis, seu intrinsecus eleemosynæ est pauperis levamen; simulque est obiectum quod præbet primam speciem moralitatis. Heinc est quod non raro dicitur, actiones speciem capere a fine, videlicet operis. Advertas tamen velim, quod, ut actio aliqua sit æterno præmio digna, præter finem operis dirigi debet ab operante in finem superiorem, nempe Deum, ut præclare docet S. Augustinus Lib. IV. cont. Iulian. cap. III. *Quidquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officium videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.* Actio, quatenus obiectum spectat, officium nuncupatur. Hæc officia, puta virginitas, qua Vestales a venereis abstinebant; subsidium, quod Ethnici tribuunt pauperibus, bona sunt: at ex fine non recto mala evadunt. Et hoc compertum apud omnes est. Num mala evadant, quoties homo in his officiis sistens, nec ad malum, nec ad bonum finem dirigit, dictum est in *differt. de carit. Lib. I.* Interim audi quæ *loc. cit.* subdit Augustinus. *Noveris, non officiis, sed finibus distinguendas esse virtutes. Officium est autem quod faciendum est; finis autem propter quem faciendum est.* Et paullo post. *Siquidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse iustitiæ; sed cum quæritur, quare fiat; & respondetur, ne plus pecuniæ litibus pereat: quomodo iam hoc factum veræ poterit esse iustitiæ, cum serviat avaritiæ?*

II. Actus qui sunt indifferentes, speciem capiunt a fine; sed tum finis, tum circumstantiæ, obiecti rationem induunt, ut optime docet S. Thomas 1. 2. quæst. XCII. art. 2. *Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, ut supra dictum est. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam, sicut supra dictum est, quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum: & respectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare. Præcipit autem lex omnes actus virtutum. Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi; & respectu horum lex habet prohibere. Quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes; & respectu horum lex habet permittere: & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus qui sunt vel parum boni, vel parum mali.*

III. Primam & essentialem aut bonitatem, aut malitiam actiones humanæ ab obiecto suscipiunt, ut dictum est. Præter hanc primam moralitatem, quæ naturam actionis moralis constituit, reperiuntur aliæ bonitates, aut malitiæ accidentales, quæ a circumstantiis suam arcessunt speciem, quæ est præter essentiam actionis ab obiecto derivatam. Quæ circumstantiæ augent eiusdem actionis malitiam, aut bonitatem. Huiusmodi circumstantiæ numerantur a S. Thoma *quæst.* VII. *art.* 3.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis personæ conditionem, seu gradum designat. *Quid* actionis accidentia, seu mo-

modum determinat. *Ubi* loci circumstantiam prodit, puta furtum in loco sacro perpetratum. *Quibus auxiliis*, nempe quibus instrumentis usus peccator est in executione delicti. *Cur* actionis finem significat. *Quomodo* qualitatem prodit actionis. *Quando* temporis quantitatem, aut horam exprimit.

IV. Officia humana, etiam interna, aliquam bonitatem, vel malitiam ab his suscipiunt circumstantiis, ut indicavi. Quoniam inquit S. Thomas 1. 2. quaest. XVIII. art. 3. *In rebus naturalibus non invenitur tota plenitudo perfectionis, quae debetur eis ex forma substantiali, quae dat speciem; sed multum superadditur ex supervenientibus accidentibus, sicut in homine ex figura, ex colore, & sic de aliis; quorum si aliquod desit ad decentem habitudinem, consequitur malum. Ita etiam est in actione. Nam plenitudo bonitatis eius non tota consistit in sua specie; sed aliquid additur ex his quae adveniunt tamquam accidentia quaedam: & huiusmodi sunt circumstantiae debitae. Unde si aliquid desit quod requiratur ad debitas circumstantias, erit actio mala.*

V. Ut actio aliqua bona, vel mala sit vi circumstantiae, haec aut adesse actui debet, aut ab eodem abesse. Quare carentia circumstantiae quae nullo modo actioni debetur, nihil bonitatis actioni detrahit; addit tamen aliquam bonitatem, si ex consilio opportune addatur. Opportune, inquam, quatenus magis ad finem conducunt. Quare, si nihil conferunt ad finem, nil bonitatis addunt. Quod quis hora matutina, aut meridiana impertiat eleemosynam, nihil bonitatis addit; nec homicidium commissum feria tertia plus malitiae habet quam si committatur feria quarta: quoniam inepte prorsus hae circumstantiae ad finem se habent. Interdum circumstantiae, non tamen semper, naturam induunt obiecti; ut quando per se, & primario illas operans vult, & intendit tamquam finem.

VI. Saepe actio humana, praeter bonitatem acceptam ab obiecto, aliam induit ex fine operantis: puta, si quis ieiunet, ut ad meditationem, & ad opera divina promptius peragenda se praeparet; ieiunium istud habet suam bonitatem ex obiecto, & simul aliam ex fine in quem dirigitur ab operante. Si actus exterior per se ordinatur ad finem; tum finis est qui determinat bonitatem quae est ex obiecto. Si finis disparatus sit, & ex solo operantis arbitrio ordinetur obiectum ad talem finem; tum actus moralis duplicem habet vel bonitatem, vel malitiam, inquit S. Thomas 1. 2. quaest. XVIII. art. 7. *Obiectum exterioris actus dupliciter potest se habere ad finem voluntatis. Uno modo, sicut per se ordinatum ad ipsum; sicut bene pugnare per se ordinatur ad victoriam. Alio modo per accidens; sicut accipere rem alienam per accidens ordinatur ad dandum eleemosynam. Oportet autem . . . quod differentiae dividentes aliquod genus, & constituentes speciem illius generis, per se dividant illud. Si autem per accidens, non recte procedit divisio . . . Sic igitur, quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differen-*

 tia

tia specifica, quæ est ex obiecto, non est per se determinativa eius quæ est ex fine; nec e converso. Unde una istarum specierum non est sub alia; sed tunc actus moralis est sub duabus speciebus, quasi disparatis. Unde dicimus, quod ille qui furatur, ut mœchetur, committit duas malitias in uno actu. Si vero obiectum per se ordinetur ad finem, una dictarum differentiarum est per se determinativa alterius: unde una istarum specierum continebitur sub altera. Si plura aves, consule ipsum S. Thomam, qui in argumentorum solutione, quæcumque opponi possunt, dispellit.

VII. Idem actus voluntatis successive potest esse bonus, & malus; ut, dum quis incipit comedere carnes ante mediam noctem, & comesturam continuat post illud tempus, quando urgere incipit præceptum vetans talium ciborum usum. Idem vero actus eodem tempore nequit esse malus ex obiecto, & bonus ex fine: si quis enim furetur, ut det eleemosynam, furtum illud semper malum est, nec honestari a fine bono potest. Malitia namque, quæ est ex obiecto, utpote essentialis, ineptum actum reddit ad suscipiendam bonitatem ex fine.

CAPUT X.

Qua fieri ratione potest ut sæpe sint bona mixta malis, & mala mixta bonis?

I. IMpeditam quæstionem, quam in utramque disputant partem Theologi etiam nostrates, dispiciendam aggredimur. Si id promere quod sentio, licet, utraque pars minus perspicue difficultatem dirimit. Quæ penes omnes certa sunt, delibanda. Idem exterius officium eleemosynæ, a duobus principiis proficiscens, bonitatem, & malitiam induere potest: quia tum duplicis actionis obiectum est. Bona intentione imperatur a domino: illam perversa exequitur servus. Sancta fuit Christi passio, ut volita a Christo; sacrilega, ut a Iudæis peracta.

II. Idem similiter actus physicus, qui duo obiecta disparata respiciat, bonitatem ex uno, malitiam ex altero suscipere valet; ut, dum quis dat eleemosynam Petro propter Dei gloriam, & Paulo propter inanem gloriam: licet enim idem actus physicus sit, moraliter tamen duplex est, & quid successionis habet.

III. Huc difficultas recidit, num idem physicus actus, ex obiecto bonus, sed ob finem pravum volitus, retineat bonitatem ex obiecto, & pravitatem ex fine. Henricus a S. Ignatio *Lib. III. cap.* XII. docet, unum eumdemque physice actum internum respectu eiusdem obiecti, diversis intentionibus imperatum, quarum una bona, altera mala sit, quæque disparate, & concomitanter se habeat ad priorem, bonum simul, & malum esse: quam sententiam doceri a P. Contensonio cum aliis,

aliis, asserit; sed aperte fallitur. Sententia, ut ab Henrico explicata, vix revocari in discrimen valet.

IV. Sententia P. Contensonii *Lib. VI. differt.* 1 r. *cap.* 11. *spec.* 2. hæc est. Quando actus ex obiecto bonus propter finem pravum elicitur, tum opus bonum vel eligitur præcise per modum puri medii, conducentis ad finem; vel per modum finis intermedii, ita ut voluntas non solum alliciatur a fine, sed etiam ab obiecti bonitate moveatur, quamvis illi obiecti amori superadiiciatur finis mali relatio. Tunc, inquit P. Contensonius, bonus erit actus ex obiecto, malus ob finem. Quoniam, inquit, actus quo voluntas per se, & propter se amat levamen pauperis, quamvis feratur in finem malum, aliquam tamen ex illo obiecto haurit bonitatem; si obiectum illud prosequatur tamquam finem intermedium, & non tamquam purum medium.

V. Hæc P. Contensonii (cuius ingenium, eloquentiam, & eruditionem si quis non magnificaret, in meridie cæcutiret) sententia falsa est. Factum, ut ita dicam, verum est; sed male explicatur, & falso principio propugnatur. Nam omnes fatemur, sæpe, quin frequentissime occurrere ut bona sint mixta malis, & mala mixta bonis. Sed tum plures contingunt actus. Allicitur quis ex pauperis miseria ad erogandam eleemosynam; & cum eam, præsente spectatorum corona, distribuit, complacet sibi: inanis gloriæ nubecula se se immiscet, amor proprius inflatur; superbia bonis operibus insidiatur. Sed tum actus bonus eleemosynæ obiectum evadit istius vanæ gloriæ, inanis complacentiæ; atque adeo duo, vel plures actus sunt.

VI. Dico itaque, actum ex obiecto bonum, relatum in finem pravum, totum esse malum. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. XIX. art. 7. ad 2. *Voluntas non potest dici bona, si sit intentio mala causa volendi. Qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod de se est bonum sub ratione mali. Et ideo, prout est volitum ab ipso, est malum. Unde voluntas eius est mala.* Ratio evidens est. Obiectum non dat actui speciem, nisi circumstantiis vestitum; seu, ea ratione voluntas illud spectat, & attingit. Porro eleemosyna propter inanem gloriam data, rectæ rationis dictamini repugnat. Ergo obiectum malum est. Malus ergo actus. Ut enim officium bonum sit, dirigi prudentiæ regula debet. Quis porro dixerit, ieiunium, eleemosynam, divini verbi promulgationem, & cetera id genus officia, propter inanem gloriam peracta, prudentiæ christianæ dictamine dirigi?

VII. Distinctio P. Contensonii, qua contendit obiectum bonum eligi vel tamquam medium, vel tamquam finem intermedium, & ordinari ad finem malum posse, inanis & commentitia est. Nam tum finis intermedius suam bonitatem retinet, quando in finem ultimum consentaneum, & eidem non repugnantem or-

ordinatur; secus quando finis ultimi malitia cum finis intermedii honestate pugnat. Pugnant autem simul inanis gloriae pravitas cum eleemosynae honestate. Porro qua ratione internoscere quis valet eleemosynam eligi non ut medium, sed ut finem intermedium? Reipsa haec eleemosyna dirigitur ad inanem gloriam. Ergo inanis gloria illa est quae dirigit, movetque operantem. Nam aut inanis gloria movet divitem ad erogandam eleemosynam, aut secus. Si primum, inanis gloria est finis ultimus, a quo actus speciem capit. Levamen pauperis nequit natura sua, tamquam finis intermedius, subiici inani gloriae; cum haec duo pugnent simul. Et, dum reipsa homo hanc eleemosynam dirigit in finem malum, rem perversam agit, rerumque ordinem perturbat, dum bonum propter malum operatur, quemadmodum dum malum eligit propter bonum.

VIII. Opponit P. Contensonius hoc S. Thomae testimonium ex 1.2. quaest. XVIII. art. 4. ad 3. *Nihil prohibet, actioni habenti unam praedictarum bonitatum deesse aliam: & secundum hoc contingit actionem quae est bona secundum speciem suam, vel secundum circumstantias, ordinari ad finem malum, vel e converso. Non tamen est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant.* Hactenus Contensonius. Sed alteram periodum adiicit Doctor sanctus, quae rem totam dirimit. *Quia quilibet singularis defectus causat malum; bonum autem causatur ex integra causa.* Quodnam malum causat finis malus? Nam ipse suapte natura malus est. Aliud vero malum causat, inquit Angelicus. Quodnam? Ipsam bonitatem ex obiecto inquinat, inficit. Quare, licet absolute, & praecise accepta eleemosyna bona sit; relata tamen in finem pravum, mala evadit. Idcirco dicit S. Thomas, non esse simpliciter, idest vere bonam, sed malam. Vitilitigatoris, & sophistae est cavillari hanc vocem *simpliciter*, quasi haec prodat, actionem partim bonam esse, partim malam; cum ex toto contextu, & ex aliis luculentissimis testimoniis compertum sit, S. Thomam docere, actionem bonam, directam in finem pravum, totam malam esse: quia malum ex quocumque defectu, bonum ex integra caussa.

IX. Alterum testimonium, quod ex *art. 7.* eiusdem quaestionis obiicit Contensonius, extraneum prorsus est, & truncatum producitur, non secus ac primum. *Quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differentia specifica, quae est ex obiecto, non est per se determinativa eius quae est ex fine, nec e converso. Unde una istarum specierum non est sub alia; sed tunc actus moralis est sub diversis speciebus quasi disparatis.* Hactenus P. Contensonius. Pergit vero Angelicus: *Unde dicimus, quod ille qui furatur, ut moechetur, committit duas malitias in uno actu.* Duas malitiae species in eodem physico actu reperiri posse, nemo umquam est inficiatus. Illud vertitur in discrimen, possit ne simul bonus, & malus esse;

quod

quod negat S. Thomas: quoniam bonum est ex integra caussa. Magis abludit a vero quod ex eodem S. Thoma repetit: *Alio modo per accidens, sicut accipere rem alienam per accidens ordinatur ad dandam eleemosynam.* Quid heinc? Bonum ne furtum evadit, factum eleemosynæ erogandæ caussa? Nec ipse Contensonius id asserere audet. Ergo perperam testimonium istud obtruditur.

X. Vera sunt quæ a posteriori congerit P. Contensonius, sed male explicata. Frequenter etiam in viris sanctis evenit ut illorum bona opera septa veluti sint inanis gloriæ, vanæque complacentiæ nubeculis. Insidias struit vaferrimus amor propriæ excellentiæ. Superbiæ fumus rimas sibi aperit, & latebras, per quas penetrare, & invadere vel ipsa sacratiora opera queat. Et quamvis tota mentis indagine sanctæ intentionis ianuam custodire, excubiasque agere satagamus, nihilosecius adeo versipelles sunt hostes nostri tum domestici, tum extranei, ut quamlibet vigilantiam nostram deludant, fallantque non raro vel oculatiorem attentionem. Hinc Sanctorum timor, & tremor; hinc humilitas, & pavor. Verum hæc boni, malique mixtura non contingit, ut PP. Contensonius, Henricus a S. Ignatio, & alii contendunt, videlicet quatenus viri Dei ad vanam gloriam referant officia sua, seu ut eodem actu velint opera sua bona ob vanam gloriam. Absit a Dei viris tam apertum facinus. Sed evenit, quatenus iuxta virentem fructuum optimorum plantam serpit sensim sine sensu serpens malignus, qui suo venefico halitu editos iam fructus optimos menti repræsentat sub magno bonitatis splendore, ut tantæ lucis aspectu intumescat animus, infletur, insolescat. Actiones istæ malæ comitantes, & circumstantes actiones bonas, easdem non inficiunt; sed animum operantis inquinant. Verum itaque habet priores operationes non amittere bonitatem suam, nisi dum referuntur in finem pravum. Non est ergo quod P. Contensonius improperet Salmanticensibus, Ioanni a S. Thoma, ceterisque Theologis nimiam doctrinæ severitatem, propterea quod doceant, actionem bonam, relatam in finem malum, suam exuere bonitatem. Quandoquidem doctrina vera, certaque est. Quod praxim autem spectat, negotium accidit, ut nos explicuimus, videlicet sæpe bona per mixta malis esse, & e contrario. Verum hæc mixtura non uno, sed pluribus actibus peragitur. Quæ doctrina ipsa experientia constat, & intimo sensu quisque eam deprehendit. Quis hominum bene moratorum opera sua in vanam gloriam referre studet? Quis suam in Dei gloriam intentionem non dirigit? At, dum hæc præstat, sentit inimicum, domesticumque hostem insidiose illabentem, & irruentem: & non raro vaferrimus hostis, veluti sibilus auræ tenuis, inflat cor, titillat animum, ut de operibus bonis glorietur. Igitur utraque sententia docet, sæpe bonis iustorum operibus superbiam insidiari, animumque ob bona patrata facinora sibi paullulum blandiri. At vera sententia negat, unico partu bonum, & malum produci, bo-

numque esse officium, mali finis gratia peractum; sed, dum bona permiscentur malis, & mala bonis, a diversis principiis hæc duo diversa genera proficiscuntur. Nec enim arbor bona malos, aut arbor mala bonos edere fructus valet.

XI. Opponunt testimonium divinæ Scripturæ *IV. Reg.* x. ubi de Iehu dicitur: *Quia studiose egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti contra domum Achab: filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.* Deinde subditur: *Porro Iehu non custodivit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit a peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Israel.* Quem locum expendens S. Augustinus *Lib. contr. mendac. cap.* 11. inquit: *Cum vero scriptum sit, eum rectum cor non habuisse cum Deo; quid ei profuit quod pro nonnulla obedientia, quam de domo Achab omnino delenda pro cupiditate suæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem transitoriam regni temporalis accepit?*

XII. Argumentum istud, quod magni faciunt adversarii, vanum commentum est; quod pluribus in locis sibi opponit, & resolvit S. Thomas, potissimum 2. 2. *quæst.* cx. *art.* 3. *ad* 2. & in hac 1. 2. *quæst.* cxiv. *art.* 10. *ad* 2. Distinguendum est in opere officium, & finis, seu præceptum exequendi operis a præcepto dirigendi opus in finem verum, & honestum. Primum impleri absque secundo potest. Præceptum exterminandæ domus Achab implevit Iehu. Hoc officium regni temporalis infima mercede remuneravit Deus; secus peccatum, quo in finem malum opus illud ordinavit. Voluit Iehu implere divinum præceptum: & actus iste quo voluit divini præcepti observantiam, ex officio bonus erat, & temporali mercede dignus. Verum actus quo voluit opus bonum ob finem pravum, totus malus fuit. *Similiter* (inquit S. Thomas 1. 2. quæst. cx. art. 10. ad 2.) *etiam obstetrices, licet habuerint bonam voluntatem quantum ad liberationem puerorum, non tamen fuit earum recta voluntas quantum ad hoc quod mendacium confinxerunt.* Nonne & ipse *Iehu* mendacium pronuntiavit, cum dixit: *Achab coluit Baal parum; ego autem colam eum amplius?* Si verum adversariorum commentum foret, dicendum, quod *Iehu* ex mendacio, prolato ob finem bonum, præmium fuerit assecutus; quemadmodum illud obtinuit ob opus bonum directum in finem pravum. Quod tamen nec ipsi admittunt. Egregie S. Gregorius *Lib. XVIII. moral. cap.* 111. inquit: *In qua magis recompensatione cognoscitur quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, pro admixta culpa mendacii in terrenam est recompensationem declinata, ut in vita sua, quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt, bona reciperent, & ulterius quod expectarent, mercedis suæ præmium non haberent. Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Tacendo quippe*

pe conatæ sunt infantium vitam tegere, mentiendo suam. Perperam itaque eiusmodi obtruduntur facta, in quibus plura distinguuntur; nec vel longe indicant, actum illum, quo vel opus bonum in finem pravum, vel opus malum in finem bonum ordinatum fuit, præmio donatum fuisse. Cetera quæ opponere adversarii solent, discussione non indigent: seipsis enim corruunt: idcirco illa prætereo.

CAPUT XI.

Actiones humanæ, tametsi ex obiecto indifferentes, reipsa tamen, seu in individuo, aut bonæ semper sunt, aut malæ. Plurium recentiorum commenta refelluntur.

I. PUnctum quod enucleandum suscipimus, quoniam morum formationem spectat, summi momenti est. Agitur quippe in eo de fine in quem operationes nostræ a deliberata prodeuntes voluntate dirigi debeant. Ut perspicuæ decisioni via paretur, quædam in antecessum præmittamus fas est.

II. Et primum dantur actus humani ex obiecto, atque adeo ex sua specie indifferentes, qui nec boni in ordine morali sint, nec mali. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. XVIII. art. 9. *Contingit quandoque aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, qui tamen est bonus, vel malus in individuo consideratus*. Et in responsione ad 1. *Aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, potest esse multipliciter. Uno modo sic, quod ex sua specie debeatur ei quod sit indifferens: & sic procedit ratio. Sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens. Non enim est aliquod obiectum humani actus quod non possit ordinari vel ad malum, vel ad bonum per finem, vel circumstantiam. Alio modo potest dici indifferens ex sua specie, quia non habet ex sua specie quod sit bonus, vel malus; sicut homo non habet ex sua specie quod sit albus, vel niger; nec tamen habet ex sua specie quod non sit albus, aut niger: potest enim albedo, vel nigredo supervenire homini aliunde quam a principiis speciei*. Doctrina hæc valde communis est, quidquid aliqui in oppositum disputent. Idcirco satis sit eam indicasse. His præmissis, sequentem statuo thesim.

III. *Omnis actus humanus moralis in individuo aut bonus, aut malus est, nullus indifferens*. Plura sunt divinarum Scripturarum testimonia, quibus evidenter declaratur conclusio nostra, & inculcatur. *Sive ergo* (inquit S. Paulus I. Cor. x.) *manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Quis dixerit, hic non iubere Deum ut omnia opera nostra in eum dirigamus finem qui in eiusdem cedere gloriam valeat? Sed audiamus ipsum Redemptorem nostrum

strum, qui voce Evangelistæ Matthæi *cap.* XII. inquit: *Qui non est mecum, contra me est; & qui non congregat mecum, spargit.* Neutraliter hic habere se homo nequit. In alterutram se declarare partem debet. Subdit vero idem Salvator divinus: *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum; aut facite arborem malam, & fructum eius malum.* Nulla arbor indifferens: aut bona, aut mala est. Tandem concludit: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.*

IV. Cl. P. Eusebius Amort, de Republica litteraria optime meritus, in sua *Disquis. dogmat.* de actu morali indifferenti in individuo, narrat, in Bavaria numerum *Neotericorum*, qui defendunt actus morales indifferentes per se in individuo, ab anno 1708. increvisse. Deinde rescribit quæ Theologi in celebri universitate Germaniæ discipulis ab an. 1732. & ab an. 1736. dictarunt in defensionem opinionis propugnantis actus indifferentes in individuo. Inter alia quæ extremam laxitatem produnt, hoc interpretamentum obtrudunt, quo eludere evangelicum oraculum de ratione reddenda cuiusque verbi otiosi contendunt *Neoterici* Professores. De verbo otioso reddenda utique ratio Deo est. Quid heinc? Anne etiam de opere otioso? Minime. Quod si hæc responsio tibi non arridet, dicas, definitionem verbi otiosi non esse bonam. Verbum otiosum est quod non ordinatur in finem honestum. Tu nega hoc antecedens. Sed rescribamus verba ipsa, quibus Theologi universitatis Germaniæ suam sententiam exprimunt. Illa refert P. Amort loc. cit. pag. 4. edit. Venet. R. 1. *non deesse equidem aliquos qui negant consequentiam, nec admittant paritatem a verbis ad opera, eo quod verbis sit labi pronius, & peccare facilius quam operibus: adeoque licet non detur actus indifferens verbalis, dicunt tamen posse dari actum indifferentem realem, seu in actione aliqua consistentem. Interim tamen, cum huic responsioni non videatur adeo firmum subesse firmamentum,* (fatentur Theologi alii præfatæ universitatis Germaniæ hanc doctrinam quæ docet de *verbis otiosis, non de operibus otiosis* reddendam esse rationem in divino formidandoque tribunali, non niti adeo *firmo firmamento*) *idcirco præbent ipsi hoc aliud* 2. *responsum.*

Resp. 2. *cum pluribus aliis negando antecedens* (nempe verbum otiosum est quod non dirigitur in finem honestum.) *Hæc enim definitio: Illud est verbum otiosum quod non est ordinatum ad finem positive honestum: est probabilius falsa ex duplici capite. Primo quia potest dari verbum otiosum, licet finis sit honestus illud proferendi. Ergo illa definitio non convenit omni. Antecedens probatur ex communi sensu: qui iudicat eum loqui otiose qui in eodem sermone, vel concione, quam bono fine instituit, sæpius & pluries idem repetit, & sic verba inutiliter multiplicat, ut supra tempus ex naturali quadam ac superflua loquacitate excurrat. Secundo quia illa definitio non convenit soli. Posito enim quod aliquis in tempore, vel loco, in*

quo

quo loqui aliunde non est prohibitus, dicat alteri, Hodie est tempestas, pluvia, *non intendendo his verbis finem positive honestum, non censetur loqui verbum otiosum*.

V. Plura quæ ex præfatis Theologis Germanis refert P. *Eusebius Amort*, sileo; ne lector excandescat. En quam verum sit pruriginem emolliendi sanctum evangelicæ legis rigorem, eo in dies progredi, ut vel ipsa luculentissima Christi Domini oracula in nihilum redigantur ineptissimis distinctiunculis, & commentis. Quid mirum, si Lutherani, dum legunt a catholicis Theologis talia doceri, in cachinnos erumpant? Otio ipse abuterer, si in eisdem næniis refellendis immorarer. Pergam ergo confirmare auctoritate SS. Patrum sententiam nostram.

VI. S. Augustinus Lib. II. de peccat. merit. cap. XVIII. *Quamquam voluntas mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona, nec mala sit. Aut enim iustitiam diligimus, & bona est: & si magis diligimus, magis bona; si minus, minus bona est: aut, si omnino non diligimus, non bona est*. Evidentius hanc doctrinam declarat *epist.* XIX. ad Hieronymum his verbis. *Sed cavendum est, videlicet in hac disputatione, ne sicut Philosophi quædam facta hominum media dicamus inter recte factum & peccatum, quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur; & urgeamur, eo quod observare legis cæremonias non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum: ut, si bonum dixerimus, ea nos quoque observare cogamur; si autem malum, non vere, sed simulate ab Apostolis observatas esse credamus. Ego vero Apostolis non tam exemplum Philosophorum timeo, quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quam forensium Advocatorum, quando in alienarum causarum actione mentiuntur*. Quid desiderari luculentius potest? S. Gregorius Magnus *Lib. XXVI. Moral.* explicans testimonia Scripturarum, quæ indicavi *cap.* XIII. inquit: *Non enim ante oculos Dei vacuæ transvolant cogitationes nostræ, & nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis*. Plures adiicere alios Patres possem, quos missos facio. Adeo quippe compertum est Patres omnes hanc propugnare doctrinam, ut P. Gabriel *Vasquez* candide fateatur, illam esse S. Augustini, Prosperi, Fulgentii, S. Thomæ, aliorumque Patrum: a qua tamen recedere, religioni minime ille sibi vertit; idque non raro præstat.

VII. Rationum momenta, quibus S. Thomas hanc nostram firmat sententiam, inconcussa sunt. Omnis actus humanus idcirco humanus nuncupatur, ut supra probatum est, quia a recta proficiscitur, & regitur ratione. Rationis autem est ordinare omnem actionem quæ sub eius lumine elicitur, in aliquem finem. Neque enim fieri potest ut aliqua actio sit ratione moderata, & non sit in aliquem finem directa. Quoniam notio, & natura rationis est distinguere hominem a brutis, quatenus homines vi istius rationis agunt propter finem. Hinc est quod actiones, etiamsi ab ipsa humana voluntate eliciantur, humanæ non sunt, nisi rationis

nis lumine dirigantur : atque hominis, non humanæ appellantur. Porro aut bonus, aut malus est finis in quem actio dirigitur. Si bonus finis, bona quoque actio; si malus est finis, mala itidem actio sit necessum est. Hanc rationem his verbis proponit S. Thomas 1. 2. quæst. XVIII. art. 9. *Actus moralis non solum habet bonitatem ex obiecto, a quo habet speciem; sed etiam ex circumstantiis, quæ sunt quædam accidentia : sicut aliquid convenit individuo hominis secundum accidentia individualia, quod non convenit homini secundum rationem speciei. Et oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum, vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis : unde habet rationem boni. Necesse est autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum. Si autem non procedit a ratione deliberativa, sed ex quadam imaginatione (sicut cum aliquis fricat barbam, vel movet manum, aut pedem) talis actus non est proprie loquendo moralis, vel humanus, cum hoc habeat actus a ratione : & sic erit indifferens, quasi extra genus actuum moralium existens.*

VIII. Mollioris Ethices propugnatores negant hoc luculentissimum S. Thomæ principium, videlicet debitum ordinandi omnes actiones humanas in finem honestum. Sat est, inquiunt, hominem agere ob naturæ commoditatem, voluptatemque. An licitum non erit, appetitus humanos suis frui actionibus; aures cantus melodia, oculos florum, aliorumque colorum varietate, odoratum odorum suavitate, tactum carnis teneritudine oblectari, palatum comedere & bibere ob voluptatem, nisi obsit valetudini?

IX. Hanc carnalem doctrinam diris devovit Ecclesia sub Ven. Innocentio XI. in his duabus proscriptis propositionibus : quarum prima, in ordine octava, est. *Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini : quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Altera, in ordine nona, est. *Opus coniugii, ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, ac defectu veniali.* Has propositiones docuerunt, teste P. Dominico Viva in Commentariis, Ioannes Sanchez, Escobarius, Diana, Martinus Perez, & alii. *Quia* (inquit P. Viva) *iuxta probabilissimam sententiam Scoti, Vasquez, & aliorum, dari potest actus moralis indifferens in individuo; puta, si quis accedat ad ignem, ut calefiat; vel si quis deambulet per pomarium, ita ut advertat huiusmodi actiones nec prohiberi, nec præcipi, sed permitti.* Hanc probabilissimam doctrinam, cui nititur propositio damnata, haud refellit P. Viva. Afferit utique num. 10. *Ad rationem... fundatam in possibilitate actionis moralis indifferentis in individuo*

satis

satisfecisse abunde. Verum nec tenuiter, nedum abunde, opinionem hanc confutavit, ut mihi videtur, & legenti constabit. Quin *num. 13.* scribit: *Sequitur primo, ex condemnatione harum propositionum nullatenus concuti opinionem de possibilitate actus moralis indifferentis in individuo*. Eccur concussa non est opinio isthæc? Quod eam docuerint Vasquez, Escobarius, Diana, Tamburinus? Istius opinionis doctrinæ nixa potissimum est proscripta thesis: & non est concussa? Verum ultra pergit P. Viva, &, ut mea præfert opinio, partim confutare, partim approbare damnatam propositionem videtur. Scribit enim *num. 19.* „ Neque dicas, quod, „ sicut possumus citra culpam cælum, aut vernantem campum prospectare, mu- „ sicam audire, rosam olfacere ob voluptatem naturæ consonam, quia ex natura „ ipsa operis huiusmodi delectatio ad finem debitum, nempe ad vitæ conserva- „ tionem, ordinatur; ita pariter potest homo citra ullam etiam venialem cul- „ pam uti coniugio directe ob delectationem, quia pariter ex natura operis ad „ finem debitum ordinatur &c.

„ Nam, ut diximus, lata est disparitas inter voluptatem ortam ex aspectu „ campi vernantis, & voluptatem ortam ex actu coniugali: illa enim est volu- „ ptas moderata, quæ animum ad cælestia trahit potius quam retrahat; & idcir- „ co natura ad hoc ipsum præstandum eam instituit, unde illam intendens ordi- „ nat ad finem *intentum* a natura; contra vero *voluptas venerea*, *utpote immodi-* „ *ca*, animum minus aptum reddit ad finem suum &c. “

X. Hæc distinctio mihi non arridet. Nam P. Viva docere videtur, idcirco esse proscriptam *propos.* IX. quod opus coniugii exerceatur ob voluptatem veneream immodicam. Sed propositio proscripta voluptatem absolute profert, non immodicam. Nonne in *propos.* VIII. damnatur quæcumque comestura ob solam voluptatem? Id non exprimi in damnata thesi contendit P. Viva, inquiens num. *6. Quamvis in thesi id non exprimatur*; iuxta tamen, subdit, communem DD. sententiam neque moderate comedere ob solam voluptatem licet. Sed fallitur P. *Viva* id non exprimi in damnata thesi, illam comesturam defendente quæ non obest valetudini. Ex duplici capite propositio hæc damnabilis est: vel ob solam immoderationem, seu intemperantiam; vel ob solam voluptatem. Catholicorum nemo defendit immoderatum, & intemperantem cibum non esse peccatum. Damnata ergo propositio est, quod doceatur in ea, cibum potumque, perceptum ob solam voluptatem, esse licitum. Doctrina *P. Viva* eo spectare videtur, ut *universim* illicitum sit frui actibus appetitus naturalis: inquit enim num. 7. *Et sane, si liceret universim frui actibus appetitus naturalis, liceret etiam ebrietas*. Ceterum, quando voluptas actus natura sua moderata est, ut est illa olfactus, visus, auditus, tunc licita est, quia ipsius actus natura ordinatur ad finem debitum. Sed hoc idem dicebant Auctores damnatæ thesis, ut constat ex iis quæ ipse P. Viva sibi opponit

num.

num. 9. Respondetque illum qui intendit opus coniugii ob solam voluptatem, *exponere se probabili periculo prolabendi in varias culpas excedendo modum debitum. Secus vero* (N. B.) *qui moderatam intendit voluptatem, olfaciendo rosam, aut audiendo gratum concentum.* Hæc eadem repetit num. 13. *Quarto posse hominem licite prospectare campum, olfacere rosam, audire musicam ob delectationem illam, conservationi vitæ consonam; etiamsi solum virtualiter, & ex natura operis ea delectatio ad hunc finem ordinetur.* Quam ambigue, ut mitissime dicam, interpretetur has duas propositiones damnatas *P. Viva*, ceteri iudicent. Huc recidit illius doctrina, si omnia simul conferantur. Cibus, potus sunt illicita, quia ob magnam voluptatem ex natura operis eiusmodi actus non ordinantur in finem debitum; immo exponunt periculo prolabendi in varias culpas. Contra, audire musicam, prospectare campum, olfacere rosam ob solam voluptatem non sunt mala. Eccur? quod homo advertit esse voluptatem moderatam, & ordinatam ex fine operis ad debitum finem. Sed etiam manducans advertit esse moderatam cibi voluptatem; & maritus advertit moderatam esse voluptatem ex opere coniugii perceptam, & ex parte operis in debitum finem ordinatam. Ergo utrobique eadem ratio, ut contendunt Auctores damnatæ thesis. Nec ulla apparet ratio cur voluptas sensuum auditus, visus, odoratus virtualiter ex natura operis tendat in finem; secus voluptas palati, & operis coniugalis. Quoniam etiam voluptas percepta ex moderato cibo magis quam musicæ auditus, quam olfactus rosæ, virtualiter & ex natura operis tendit in finem consonum conservationi naturæ. Licitum ergo erit comedere, & bibere moderate ob solam voluptatem, quia hæc voluptas moderata virtualiter tendit in finem naturæ convenientem.

XI. Opponent aliqui. Cur tam severe inquiris, & criticen exerces in commentarios *P. Viva?* Sincere respondeo: quia, ut mihi videtur, & communiter visum est viris doctis, partium studio non præventis, P. Viva frequenter variis distinctiunculis extenuat, & ad nihilum fere reducit multas propositiones damnatas. Idcirco, data occasione, admonere lectores mea interesse existimavi, ut opera P. Viva, sicut plurium cuiusque ordinis Casuistarum, caute legantur. Quod attinet ad actus, recensitos a P. Viva, ob solam voluptatem exercitos, sive moderati, sive immoderati sint, eo modo proscribuntur ac comedere, bibere, exercere opus coniugii ob solam voluptatem. Ceterum, dum homo deliberate agit, facile dirigere eiusmodi actus in finem honestum valet, ut honestam musicam ad pellendam tristitiam, olfactum rosæ ad caput confortandum, aspectus campi ad animum exhilarandum. Eiusmodi directiones in homine bene morato faciles, in peccatore perraræ.

XII. Sed recensitam opinionem de indifferentia actus in individuo hoc pacto iterum profligandam aggredior. Homo deliberate operans, ut homo operari debet

bet, & ut a brutis distinguitur. Ergo operari astringitur ob finem rationalis naturæ, qui est bonum honestum. Et hinc homo indeliberate operans non peccat. At quoties ut homo ratione præditus agit, agere ut rationalis debet, atque adeo propter bonum rationis; sicut homo artifex non semper ut artifex, & secundum artis regulas operatur; at, dum agit ut artifex, iuxta artis regulas ordinare, & disponere opus suum debet. Ergo quoties homo deliberate ut homo agit, semper urgetur præcepto dirigendorum actuum in finem honestum. Semper autem operatur ut homo, quoties deliberate agit.

XIII. Inconcusso argumento altero, ex ipso sacrosancto Evangelio deducto, confirmatur sententia nostra. Omnis actio otiosa mala moraliter est. Omnis autem actio in finem honestum non directa otiosa est. Ergo mala. Prima propositio est ipsius Christi IESU Matth. XII. *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii*. Quæ verba ita interpretantur Patres, quos inter S. Gregorius Lib. VII. Moral. cap. XXV. *Otiosum quippe verbum est quod aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret*. Pluris opera, seu res ipsæ, quam verba facienda sunt. Opus ergo otiosum illud est quod aut honesta intentionis rectitudine, aut iusta necessitatis ratione caret. Malum itaque, atque adeo puniendum in die iudicii. Numquid animadvertet Deus in verba otiosa, secus in otiosa opera? *Quod si* (clamat Hieronymus) *de verbo otioso ratio redditur, quanto magis de operibus hominum?* Verba igitur, & opera illa dicuntur otiosa quæ in debitum rationis finem non diriguntur; quemadmodum res quæque otiosa & inutilis appellatur quæ præstituto fini non deservit. Nulla hic ad effugium rima patet. Alterutrum fatendum. Aut verbum prolatum, & opus peractum finem honestum habent; aut secus. Si primum, ergo bona. Si alterum, ergo mala.

XIV. In omnes torquet partes argumentatio isthæc adversarios, & in varia, vanaque responsa coniicit. Alii dixere, verba otiosa in iudicium discretionis, secus condemnationis adducenda. Quod responsum, tamquam audax stultumque, communiter reiicitur: quoniam, ut inquit S. Paulus II. Cor. V. *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*. Nihil ad hoc formidandum tribunal defertur quod bonum, aut malum non sit. In iudicium, inquis, discretionis adducenda otiosa verba sunt. Esto. At, ut quid discernuntur, nisi vel ut bona, vel ut mala discernantur? Aliquid ne otiosi etiam in illo tribunali effinges?

XV. Reponunt alii cum Theologis Germanis, seu Bavaris, de quibus dictum est supra, opera indifferentia, utpote nec vetita, nec præcepta a lege, sed permissa, non esse in iudicium adducenda. Si responsio isthæc non est præcedenti melior, haud mirari debemus, cum veritas luculentissima nullam excipiat respon-

sio-

sionem solidam. Opera indifferentia utique lege peculiari nec vetantur, nec prohibentur. At lege a natura insita homo rationalis, quoties ut rationalis agit, astringitur ordinare opera sua in rationis finem, nempe in bonum honestum. Opera indifferentia, facta ab homine absque deliberatione, remanent in sua indifferentia absque pœna, aut mercede; secus opera quæ deliberatam rationem consequuntur.

XVI. Respondent alii, discrimen inter verba otiosa & opera indifferentia reperiri. Illa natura sua ordinantur ad mentis conceptus pandendos; secus opera indifferentia, quæ non sunt propter aliquem finem, sed in semetipsis sistunt. Præterquamquod verba sunt proximi mentis partus; opera externa a mente remota sunt: idcirco illa in finem, non item opera dirigi debent. Nugæ istæ sunt, & gerræ plusquam siculæ. Numquid verbum otiosum, nisi mendax sit, non manifestat mentis conceptus? Hæc manifestatio mentalium conceptuum non extrahit verba a genere otii. Verba otiosa quæ præveniunt rationem, indeliberata sunt; & licet manifestent mentales conceptus, nulla sunt pœna digna, quod libertate careant. At verba quæ deliberate proferuntur, otiosa dicuntur, quia carent intentionis rectitudine. Similiter opera vana, & otiosa sunt quæ regula carent rationis; & honestatis: nec Deus minorem in operibus quam in verbis rectitudinem exposcit. Futile ergo est discrimen allatum. Verborum quippe natura est mentalium conceptuum manifestatio; sicuti operum indifferentium natura in respectu ad obiecta indifferentia sita est. Ceterum æque opera ac verba otiosa punienda sunt, quæ proprio honesto fine privantur ab agente. Quod verba propinquius menti accedant, propterea ne magis punienda quam facta? Quin attentius quam verba, dirigenda sunt exteriora opera, quoniam maioris momenti sunt.

XVII. Ultima responsio ceteris futilior est, quæ in damnatam ab Ecclesia propositionem recidit. Negat hæc, opus otiosum esse quod in finem honestum ordinatum non sit. Ut opus otio careat, sat est ut aliquam naturæ commoditatem spectet. Hæc responsio supra rescripta est ex Theologis Bavaris, seu Germanis. Verum habet. Sed hæc naturæ commoditas aut utilis est naturæ conservationi, instaurationi, & sanitati vel reparandæ, vel servandæ; aut spiritui exhilarando: & qui huc sua opera dirigit, in finem honestum dirigit. Iam dictum est supra, hominis officia alia esse erga se, alia in Deum, & in proximum. Porro officia hominis erga se huc potissimum spectant, ut corporis conservationem, perfectionem, sanitatem, & ea omnia quæ, ut bene se corpus, animusque habeant, necessaria & consona sunt, respiciant. Præclare S. Thomas hic *cit. quæst. XVIII. art. 9. ad 3.* inejtum sophisma convellit. *Omnis finis a ratione deliberativa intentus pertinet ad bonum alicuius virtutis, vel ad malum alicuius vitii. Nam hoc ipsum quod aliquis agit ordinate ad sustentationem, vel quietem sui corporis, ad bonum vir-*

virtutis ordinatur in eo qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis. Quid magis rationi consonum quam ea exercere officia quæ sanitati corporis, animo temperate recreando utilia sunt, aut necessaria? Perperam ergo inter adiaphora, seu indifferentia officia hæc collocantur. Si vero hæc officia exerceas ob solam delectationem, voluptatemque, iam continuo mala sunt, ut ex propositionibus proscriptis ab Ecclesia vidimus.

XVIII. Obiicies 1. Nullum extat præceptum quo astringantur homines opera sua in finem honestum dirigere. Si esset præceptum istud, ad aliquod Decalogi mandatum reducendum esset. Porro in nullo Decalogi mandato continetur. Ergo commentitium est. Resp. Negari haud potest præceptum quo verba otiosa prohibentur. Hoc præceptum in quodnam decalogicum revocatur mandatum? Ad primum, respondent plures, quo iubemur omnia opera nostra in Deum dirigere vel proxime, vel, ut aiunt, mediate. Sed haud est necesse ad aliquod ex mandatis Decalogi præceptum istud revocari. Dantur quippe quædam Decalogi veluti præambula, cuiusmodi sunt præceptum diligendi nosmetipsos, & ordinandi opera nostra in finem honestum. Sunt enim hæc naturæ insita, quod homo seipsum diligat; quod, dum deliberate agit, agat ut homo, propter scilicet bonum rationis, seu honestum. Lumen illud, signatum super omnium nostrum vultus, & dictamen illud generale synderesis adeo clare præscribunt in omnibus operibus humanis, seu deliberatis distinguendum hominem esse a brutis, ut pudere adversarios deberet quærere, ubinam sit præceptum istud: est enim naturale mandatum, ipsi naturæ insitum, ab eaque indivulsum. Quod si quis obstinate insisteret, obiice illi verba S. Pauli: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Nihil hic excipit S. Paulus, sed omnia comprehendit.

XIX. Obiicies 2. Præceptum istud adfirmans est. Ergo non obligat pro quolibet officio. Resp. Adfirmans est, sed universale, omnes comprehendens actiones; negansque mandatum includit, quo vetatur nihil præter rationem agendum. Hoc enim interest inter præceptum peculiare pro actione determinata impositum, & præceptum generale ipsi naturæ ingenitum. Illud pro semper non obligat, secus istud. Præcepta particularia ad singulares virtutes pertinent. Præceptum istud universale ad nullam virtutem particularem reducitur; sed est omnium virtutum fundamentum. Honestum, & vitium sunt duo prima genera: & sicuti honestas absolute accepta ad virtutem singularem non attinet, ita neque vitium in sua hac generica notione alicui particulari virtuti opponitur.

XX. Obiicies 3. Non datur præceptum semper agendi deliberate. Ergo neque adest præceptum dirigendæ operationis deliberatæ in finem honestum. Nullum præceptum violant homines, dum fricant barbam, dum movent pedem, manum &c.

&c. Ergo nullum infringit præceptum qui negligit officia deliberata in bonum honestum referre. Resp. Paritas vana est, atque adeo consequentia falsa. Præcepta homini sive imposita, sive insita a natura, impossibilia non iubent. Ratio autem humana a sensibus pendens sæpe ab imaginatione præoccupatur. Quare fieri nequit ut homo semper advertat, dum agit. Idcirco non adest præceptum quod urgeat hominem ut semper deliberate agat; adest vero, ut, dum deliberate operatur, operetur ut homo, nempe propter finem honestum.

XXI. Obiicies 4. Dantur actus indifferentes secundum speciem. Ergo dantur actus indifferentes in individuo. Quoniam species quælibet continet sua individua; cum nulla species consistere absque individuo valeat. Indifferentia est vera moralitatis species: habeat igitur sua individua oportet. Resp. Sophisma istud non minus quam cetera omnia, vanum est. Si quid evinceret, concluderet, actum indifferentem secundum speciem non posse ab homine, etiam volente & connitente, in finem honestum dirigi; quod fatuitate non caret. Dantur actus indifferentes secundum speciem, non hoc in sensu, ut indifferentia sit forma specifica talium actuum, sicuti rationalitas est differentia specifica hominis; sed sunt ex meritis obiecti, neque vetiti, neque præcepti, ita indifferentes, ut suscipere vel malitiam, vel bonitatem queant; sicuti homo indifferens est ad albedinem, vel nigredinem. Hæc itaque indifferentia ad bonum, & ad malum, neutrum excludit; sed suscipere alterutrum potest. Nec destruitur indifferentiæ species, dum actus indifferens ex obiecto evadit in individuo bonus, vel malus; sed indifferentiæ status determinatur ad alterutram partem; actus autem semper ex meritis obiecti remanet indifferens; quamquam ex circumstantia finis bonitatem, aut malitiam induat; sicut homo absolute est indifferens ad varios colores, quamquam reipsa semper sit aliquo colore ornatus.

XXII. Obiicies 5. Qui sequuntur opinionem P. Vasquez, aut Scoti, eliciunt actus indifferentes, qui nec boni, nec mali sunt. Numquid opinio, quam Scotica schola, & P. Vasquezius cum tanta discipulorum multitudine docet, probabilitate destituta erit? Porro, si probabilis est, qui hac probabilitate præventi officia ex obiecto indifferentia exercent, in nullum finem eadem dirigunt. Ergo indifferentia sunt. Propterea non bona, quia non relata in finem honestum; non mala, quia directa opinione probabilissima, quæ ipsis probabilior, nedum probabilis, apparet.

XXIII. Resp. Argumentum istud aliquod fortasse aliquibus negotium facessit, mihi nullum. Frequentior est in casuistica Theologia argumentatio illa quæ a multitudine, probabilitatis præsidium repetit. Verum, non a multitudine opinantium, sed a veritate, vel a falsitate actio bona, aut mala evadit. Sententiam nostram Scripturæ divinæ, Patres omnes, iudice ipso *P. Vasquezio*, & invicta ratio-

tionum momenta, Ecclesia ipsa in proscriptis propositionibus evidentem demonstrant. Quid ergo adversariorum multitudinem obtrudis? Quid quod, si multitudo cum multitudine Theologorum conferatur, plures pro nostra quam pro contraria stant? Esto. At non heinc consequitur, adversam sententiam non esse probabilem? Quid, si negarem eidem quamcumque practicam probabilitatem? Probabilis ne opinio illa quam Patres, quam graviores Theologi improbant? Quam ipsum naturæ lumen reiicit ut falsam? Quam vel ipsi ethnici Poetæ damnarunt?

Vina sitim sedant, natis venus alma creandis
servit: finem horum transiliisse nocet.

Sed fac probabilem esse. Propterea ne actus erunt indifferentes? Minime gentium. Sed mali erunt. Probabilitas contrariæ sententiæ efficere dumtaxat valet ne actuum malitia operantibus imputetur; minime vero aufert quin actus reipsa otiosi, seu vacui fine debito, mali sint. Ceterum, utrum concedendum sit, reperiri ignorantiam invincibilem quæ a culpa excuset operarios otiosos, quamcumque isti suæ opinionis probabilitatem obtrudant, non facile assentirer. Urget semper oraculum Christi Domini, punienda esse otiosa verba: ergo longe severius otiosa opera. Garrire, cavillari, distinctiunculas excogitare plures valent homines sophistæ ad rixandum in scholis, ad altercandum in circulis; sed videndum, num hæc ante Christi tribunal vim habere debeant.

XXIV. Obiicies 6. Doctrina hæc sævum prodit rigorismum, & iugum suave Christi nimis grave efficit: scrupulis continuis animas torquet, anxias, tristesque reddit. Omnibus ne delectationibus vale dicendum? Quis est qui, dum suaves comedit escas, dum fragrantem rosam olfacit, dum virentem campum, florens viridarium prospectat, harmonicos cantus audit, non oblectetur, delectationemque non percipiat? An David ipse non canit: *Delectasti me, Domine, in factura tua?* Si hæc peccata sunt; vera ergo erit doctrina Ioannis Hus, Lutheri, Calvini, blasphemantium, homines in actionibus omnibus peccare; quam hæresim damnarunt Concilia Constantiense, & Tridentinum. Hoc *sess.* VI. illud *sess.* XV. ubi hæc sextadecima *Hus* propositio proscripta est: *Divisio immediata humanorum operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa.* Adde, quod S. Hieronymus *epist.* LXXXIX. ad Augustinum scribit: *Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercora, capitis naribus purgamenta proiicere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum, nec malum est: sive enim feceris, sive non feceris; nec iniustitiam habebis, nec iustitiam.*

XXV. Hæc opponere ii dumtaxat valent qui christianæ legis indolem, & humanæ naturæ dotes ignorant. Iugum Christi honestatis amori suave; contra delectationibus carnis, & sensuum voluptatibus asperum, amarum. Iugum Christi hostiliter cum voluptatibus pugnat. Quo magis homines moderantur sensus, cohi-

bent passiones, quo longius a brutis distant, operantes, non ut bruta naturæ impetu, sed rationis ductu; eo facilius portant Christi iugum, &, pulsa tristitia, lætantes in via Dei ambulant. Directio omnium operum in finem honestum nec scrupulos inducit, nec anxietatibus pungit animum: quoniam directio ista non actualis, sed virtualis est. Cedo. Onus ne grave istud quod homo singulos dies auspicetur a Dei invocatione, omniumque operum oblatione in Dei gloriam? Hæc sola oblatio, hæc prima directio sat est ad regenda cetera omnia quæ per integrum diem operaris; tametsi plurima sis facturus quorum nulla te subit cogitatio. Quo frequentius repetitur directio isthæc, eo lætior & exultabunda anima incedit. Delectationes plurimas experitur in dulcium escarum sapore, in pulcherrimo naturæ prospectu, in cantus auditu, in odorum fragrantia; sed istis utitur, non fruitur, bestiarum more. Omnia in præstitutum a ratione honestum finem dirigit. Dum homines assuescunt in voluptatibus sistere, & sensibus indulgere, pedetentim a morum regulis, a rationis luce cum filio prodigo in brutorum regionem abeunt, & siliquis pasti voluptatum cœno sese ingurgitant. Et tum clamant, iugum Christi severum esse, crudele, immane, quod illorum voluptates damnet. Experientiam consulamus. Mundanis viris vera Christi paupertas, stultitia est; pœnitentia, qua caro reprimitur, sensus coercentur, subiguntur appetitiones, truculenta est carnificina. Contra Dei viris suave convivium, dulces epulæ. Interroga bene moratos homines, grave ne illis sit iugum istud dirigendorum operum in finem honestum. Uno ore clamabunt, suavissimum esse, & omnium consolationum plenissimum: tum dies lætos ducere cum vigilantius & ferventius propter verum finem operantur; tum tristem, mœstamque agere vitam, cum tepidi, oscitantes, negligentesque in hoc operum moderamine fuerint. Et quoniam sæpe sensus rationem præveniunt, voluptas vigilantiam fallit, & subdole irrepit; heinc est quod viri sancti trepidant, humiliantur, & cum tremore & pavore æternæ salutis negotium agunt. Respondeant actuum otiosorum propugnatores. An non peccamus quotidie omnes? An non cadunt septies in diem iusti? Propterea ne ab operibus cessandum? Propterea ne laxanda lex est? Propterea ne scrupulis, anxietatibus, superstitionibus lacerantur in partes? Pavidi utique semper sunt viri iusti; sed tum beatos se reputant, cum pavidos se experiuntur. Pavor iste, vigilantia, attentio, sollicitudo in hoc altissimo negotio, non tristes, non anxios animos efficiunt, sed hilares, experrectos, constantes. Quid, si Augustini lacrymas fusas ob voluptates captas, modo in ipso Ambrosiani cantus auditu, modo in escis percipiendis repræsentarem? Quid Hieronymi auctoritatem obtrudunt? Narrat Doctor maximus naturæ opera, alvum exonerare, nares purgare, rheumata eiicere, quæ nulla præeunte deliberatione, & necessario exercentur. Dum vero libere fiunt, spectata illorum natura, sive feceris, sive non feceris, nec iustus, nec iniustus

eva-

evadis. Vestigium ne in tota illa epistola est de debito operationum dirigendarum in finem honestum? Ubi hanc versat doctrinam, nonne conceptis verbis clamat: Si de verbis otiosis reddenda ratio est, quanto magis de operibus? Qua ratione Hieronymi, eadem & S. Thomae auctoritatem obtrudere possent. Nam & Angelicus integrum articulum insumit, ut evincat, officia reperiri ex obiecto indifferentia. Verum de hoc plusquam satis.

XXVI. Ioannis Hus haereticalis doctrina merito proscripta est in Concilio Constantiensi, quod haeresiarca ille, non secus ac posteriores discipuli, Lutherus, & Calvinus, contenderet, hominem peccatorem in singulis actibus peccare. Haec est illius doctrina. *Divisio immediata humanorum operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est vitiosus, & agat quidquam; tunc agit vitiose: & si est virtuosus, & agat quidquam; tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.* Hunc errorem adoptavit Lutherus, qui ex operibus Hus, & VVicleffi se profecisse testatur in praefatione quam in istorum haereticorum opera ipse praemisit: & a Luthero errorem adoptavit Calvinus. Verum error hic perperam obtruditur contra sententiam nostram. Nos enim & iustos venialiter peccare, & peccatores opera moralia bona efficere posse defendimus.

XXVII. Obiicies 7. Divinae Scripturae, quae *omnia in Dei gloriam facienda, semper orandum* praescribunt; Patrum testimonia, quae omnia in finem dirigenda evincunt, aut probant dirigenda esse in finem supernaturalem; aut nihil evincunt. Non primum: quia alioquin omnia opera infidelium essent peccata. Ergo neque secundum; cum non minus primum quam secundum evincant.

XXVIII. Fateor hoc argumentum non leve mihi facessere negotium. Urgent ex una parte Scripturarum oracula, & Patrum, praesertim Augustini, testimonia, quae omnia propter Deum facienda esse declarant. Urgent ex altera parte Ecclesiae definitiones, quibus decernitur, non omnia sive peccatorum, sive infidelium opera esse peccata. Theologi plures, & doctrina, & eruditione celebres, reipsa propugnant, omnia opera dirigenda esse in Deum finem supernaturalem, nullumque dari actum per se talem in individuo indifferentem, etiam in ordine supernaturali: quoniam homo in hoc providentiae statu elevatus est ad ordinem supernaturalem. Omnibus auxilia sufficientia offeruntur, vel conferuntur ad dirigendos actus suos in finem eumdem. Dicunt vero, non omnia peccatorum, vel infidelium opera esse peccata: quoniam ipsa opera ex officio bona, dum non detorquentur in finem pravum, non inficiuntur a malitia omissionis dirigendi eiusmodi opera in Deum. Neque heinc sequitur: Ergo infideles semper peccant, aut quia opera natura sua bona in finem pravum inflectunt, aut quia omittunt eadem

dirigere in verum finem ultimum, nempe Deum, quem ignorant. Quandoquidem respondent, Deum infidelibus ipsis interdum illustrationem infundere, & auxilium, quo aliquando in verum Deum aliquod opus bonum ordinant. Sententiam hanc probabilem reputo. Iuxta hanc opinionem corruit obiectio. Oppositam ego propugnavi *Tom. I. in Decal. dissert.* IV. Idcirco alia via occurro argumentationi quam obtrudere adversarii erubescere deberent. Siquidem, ipsis fatentibus, Scripturæ, & Patres præcipere videntur, omnia opera dirigenda esse in Deum auctorem supernaturalem. Ergo de hoc dumtaxat disputari posset, urgeat ne semper, & pro semper præceptum istud. Verum quod dirigi debeant omnia opera in finem honestum, naturæ rationali consonum, neque in disputationem ex Scripturis, & Patribus revocari potest. Discrimen autem, cur nullum opus in individuo sit indifferens respectu honestatis moralis, & sit indifferens in ordine ad meritum supernaturale, evidens est, & constat ex iis quæ dicta sunt. Nam obligatio operandi ob finem honestum insita est naturæ rationali. Quoties enim homo ut rationalis operatur, ob finem rationis operetur oportet. Præceptum caritatis dirigendi omnia opera in finem supernaturalem adfirmans est, & peculiare, quod pro semper non obligat. Consule, si plura cupis, *cit. Tom. I. in Decal.*

XXIX. Quæst. I. *Sufficit ne habitualis directio operum in Deum, sive in honestum finem?* Resp. Negat S. Thomas pluribus in locis. In *disput. quæst. de carit. art.* 11. scribit: *Omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita, sicut non est possibile quod semper de Deo cogitetur, hoc enim pertinet ad perfectionem patriæ; sed quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis, ad quam omnes tenentur.* Post ad 3. subdit: *Aliud est habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter. Habitualiter enim refert in Deum & qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens; sed virtualiter aliquid referre in Deum est agentis propter finem ordinatum in Deum.* Interdum S. Doctor directionem habitualem pro virtuali usurpat. Requiritur ergo virtualis intentio, quæ actuum præcedentium virtute remanet in voluntate. Consule quæ dicta sunt in *Tom. I. in Decal. diss.* IV.

XXX. Fusius quam par erat, quæstionem versavi; at utilitate prolixitas compensabitur. Quæstio quippe hæc universalem morum regulam spectat: etenim errorem in capitali principio plurima consequuntur absurda. Si itineris initio a semita deflectis, quo magis progrederis, eo longius ab scopo declinas. Primum omnium ergo honestæ piæque intentionis lux dirigat universum negotiationis tuæ opus, præcedatque officia omnia. Memento primum dignitatis animæ tuæ, qua a brutis animantibus seiunctus es, & inter spirituales creaturas collocatus. Recordare postea redemptionis tuæ, qua Deus te ad finem supernaturalem revexit, ut scilicet vivas divinam vitam, cuius principium & radix vivifica est gratia sanctificans.

ficans, quam in baptismate recepisti. Vita hæc cælestis omnia in suum finem erigit quæ malitia non sordent. Ad hanc regulam oculos converte, animumque intende. Tum iter tuum faustis avibus perficies, rectasque semitas alacriter percurres. Dum mane surgis, primum omnium Creatorem, Patrem, Provisoremque tuum omnipotentem. Deum profundo reverere obsequio, victimas omnium operationum tali die exercendarum eidem lita. Oblationem hanc sæpius in diem instaura, amorisque ignem accende. Tum experimento edoctus comperies, quam vanæ, quam ineptæ sint nugæ quas adversæ sententiæ patroni opposuere. Concionatoria ne hæc?

XXXI. Quæst. II. *In duabus propositionibus ab Ecclesia damnatis, & supra relatis, comprehenditur ne opinio de actuum indifferentia in individuo?* Resp. Ut meam prodam imbecillitatem, non video qua ratione opinio isthæc declinare proscriptionem possit. Non me latet, clamaturos adversarios fore, opinionem hanc docere Scotum, Vasquezium, & innumeram Scholasticorum multitudinem. Puerorum terriculamenta hæc sunt. Suspiciendi sunt Scotus, Vasquez, & ceteri omnes, & merito excusandi, quod ante definitionem Ecclesiæ scripserunt. Si post Ecclesiæ oracula scripsissent, aliud docuissent. Laxius de more scripsit in istius opinionis favorem P. Matthæus Moya *tract.* VI. *disp.* II. *quæst.* III. nec allegare pro hac opinione reformidat S. Gregorium Nazianzenum, Hieronymum, immo vel ipsum D. Thomam *probabiliter* faventem. Laudat quoque S. Bonaventuram, Scotum, Vasquez, Stubrochium, nempe Honoratum Fabrum, quorum auctoritate probare studet, & coniuges propter delectationem posse licite exequi coniugales actus, & homines ceteros manducare, bibere, sensusque alios exercere ob moderatam voluptatem captandam. Sed hæ theses proscriptæ ab Ecclesia sunt.

DISSERTATIO II.

DE IURE NATURALI, GENTIUM, ET POSITIVO,

prout est norma actionum humanarum,

seu

DE LEGIBUS.

PRAELOQUIUM.

HActenus iuris naturalis, & universae moralis honestatis fundamenta iecimus. Animae rationalis actus voluntarii & liberi ii sunt qui iure naturali, & positivo divino, ac humano moderari, & regi debent. Lutherus, Calvinus, & ceteri qui libertatem a necessitate immunem negant, de medio necessario tollunt leges omnes. Vindicata adversus istos rationalis naturae hostes libertate, eiusque idea exposita, illud nunc est reliquum ut iura, seu leges quae hominis liberi officia moralia dirigunt, coercent, & moderantur, pleno in lumine collocemus. Plura diximus supra adversus aquilonares haereticos, qui elatis cothurnis, thrasonica iactantia sibi plaudunt, se iuris naturalis scientiam, tot saeculis iacentem, & undique tenebris circumfusam ad primaevum, Luthero duce, revocasse splendorem. In hac dissertatione crassiores *Hobbesii*, *Pufendorfii*, *Thomasii*, & aliorum errores contra naturae iura, nempe, non rebus ipsis cohaerere, sed sola hominum opinione consistere naturale ius, bonum, & malum, quemadmodum *Hobbesius* (in cuius castra, velit, nolit, immigravit *Pufendorfius*) & alii contendunt, pro modulo meo profligabo, potissimum S. Thomae Aquinatis invictis rationum momentis. Heinc propriam inscitiam deprehendent illi semidocti homines qui praefatos haereticos, tamquam iuris naturae magistros, suscipiunt, & praeconiis extollunt. Sed ad rem.

CA-

CAPUT I.

Variæ iuris acceptiones. Pro lege hic accipitur.

I. Diversa sunt Iurisconsultorum de hac *iuris* voce placita, tum circa originem unde proficiscitur, tum circa varios significatus quos perhibet. Hugo Grotius in *Prolegom. de iur. bel. & pac. §.* 12. non aliunde eiusdem repetendam originem arbitratur quam ab ipso *Iove*, a quo Iovis nomine ius Latinis dictum probabiliter putat. Quam etymologiam prius usurpaverat Scip. Gentil. *orig. pag.* 270. ut animadvertit Heinecius *Lib. I. cap.* 1. *§.* 9. *de iur. nat. & gent.* & post illos Ioannes Baptista *Vico*. Franciscus Connanus *Lib. I. iur. civil. cap.* 11. *num.* 4. iuris etymologiam a dictione *iuxta* arcessit: quam deductionem communitèr ut arbitrariam reiiciunt alii. Maioragius *Lib. IV. Misc. cap.* 1. a verbo *iuvo ius* derivat, quod adversus vim præsidium afferat. Sed commentum vanum est. Quarta derivatio, Latinis Scriptoribus satis familiaris, est a verbo *iubeo*, unde iussum, & inde, dempta syllaba, *ius* dictum volunt. Hæc derivatio minus præcedentibus displicet.

II. Ulpianus *Lib. I. ff. de iust. & iur.* a iustitia ius deducit inquiens: *Est autem ius a iustitia appellatum*. Communior est derivatio hæc. Quare etiam Isidorus *Lib. V. etymol. cap.* 111. scribit, *ius esse dictum, quia iustum est*. Et S. Augustinus *in Psalm.* cxlv. inquit: *Ius, & iniuria contraria sunt. Ius enim est quod iustum est*. Hoc idem scribit S. Doctor Lib. XIX. de Civ. Dei cap. xxi. *Illud ius esse dicunt quod de iustitiæ fonte manavit*. Hæc de etymologia, unde ius suam sortitum est appellationem.

III. De multiplici istius vocis significatu pauca nunc delibanda sunt. Sæpe usurpatur ius pro eo quod rationis dictamini, divinæ, humanæque legi consentaneum est. Interdum accipitur pro loco in quo litigantibus ius suum cuique redditur, inquit Ulpianus l. ff. de interrog. iur. faciend. *Ius eum solummodo locum esse ubi iuris dicendi, vel iudicandi gratia* (iudex) *consistat*. Interdum pro sententia accipitur, qua iudex ius dicit, ut alicui rem suam adiudicet. Sententia siquidem iudicis lex quædam privata est.

IV. Communiter ius accipitur etiam pro facultate quidquam agendi, vel omittendi, aut ad rem aliquam assequendam, aut obligandi alterum ad aliquid agendum, vel omittendum. Et talis potestatis violatio iniuriam infert, & restitutionis debitum. Hinc, quando aliquid cuidam ex iustitia debetur, is habere ius ad illud dicitur. Hoc in sensu quis habet ius agnationis, cognationis ad tutelas, ad hereditates, quod ius *necessitudinis* nuncupatur; sicut & quando heres dicitur succedere in omne defuncti ius.

V.

V. Iuris nomine ars ipsa non raro intelligitur, seu scientia legum, canonum; sicuti medicinæ, inquit S. Thomas, ars a medicinis applicandis suam recipit appellationem. Ex quo ii qui huic scientiæ student, *Iurisconsulti*, vel periti, aut doctores, aut professores iuris nuncupantur.

VI. Tandem verior, & principalior iuris significatus pro ipsa lege, seu norma humanorum actuum suscipitur. Leges quippe id quod iustum est, vel inter ipsos cives, vel Rempublicam inter & cives præcipiunt. Et idcirco leges ipsæ tum divinæ, tum humanæ iuris nomine communiter veniunt: & sic dicitur ius naturale, divinum, humanum, ecclesiasticum, seu canonicum, civile, publicum, & privatum. Paucis hæc fere omnia exponit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. LVII. art. 1. ad 1. *Sicut nomen medicinæ impositum est primo ad significandum remedium quod præstatur infirmo ad sanandum, deinde tractum est ad significandam artem qua hoc fit; ita etiam hoc nomen* ius *primo impositum est ad significandam ipsam rem iustam, postmodum autem est derivatum ad artem qua cognoscitur quid sit iustum: & ulterius ad significandum locum in quo ius redditur; sicut dicitur aliquis comparere in iure; & ulterius dicitur etiam, quod ius redditur ab eo ad cuius officium pertinet iustitiam facere; licet etiam id quod decernit, sit iniquum.*

VII. Gratianus dist. 1. cap. *Ius generale* docet, ius in communi accipi pro lege; legem in particulari pro constitutione scripta. S. Thomas *loc. cit. ad* 2. concludit, ius proprie non esse legem, sed aliqualem legis rationem. *Et ideo lex non est ipsum ius, proprie loquendo, sed aliqualis ratio iuris.* Ius ergo latius ipsa lege patet.

VIII. Non est operæ pretium fusius varios iuris significatus dispicere: quoniam in præsens, missis ceteris omnibus significationibus, ius pro lege, seu norma actionum humanarum accipimus. In hac vero significatione *ius* est iusti, aut iniusti, boni, aut mali regula. Quare quod in aliis facultatibus est norma, ut in mathematicis est circulus, in Geometria linea, in arte fabrili perpendiculum, in ceteris rebus mensurationi obnoxiis ulna, pertica, cubitus, palmus &c. id est in humanis officiis *ius*.

IX. Ius pro lege usurpatum, quemadmodum in præsentia accipitur, tribui in naturale, & positivum solet. Positivum in divinum, & humanum: istud in sacrum, & profanum. Profanum in illud quod est omnibus populis commune, & in aliud quod est alicui Reipublicæ proprium. Illud ius gentium, istud civile nuncupatur. Aliud ius publicum, particulare aliud. Ius publicum est quod publica est auctoritate institutum, & respicit publicam utilitatem. Ius publicum quandoque idem est ac universale, quod omnes fere gentes, & civitates comprehendit; & coalescit partim ex præceptis naturalibus, partim ex placitis Gentium: quandoque vero peculiare tantum est, cum videlicet populum particularem, ut Athenien-

nienſem, Romanum, Germanum &c. ſpectat. Et hæc quantum ad varios iuris ſignificatus ſatis ſint.

CAPUT II.

De lege in communi. Unde ſuam repetat originem. Eiuſdem notio, & diviſio. Cur præter naturalem, & humanam, divinam poſitivam Deus indixerit. Pufendorfii, Cumberlandi, Thomaſii, *aliorumque gregalium ſyſtema vanum.*

I. ANtequam de lege in particulari ſermonem inſtituo, legem ipſam, prout ad quaſque peculiares leges ſeſe extendit, diſcutere opportunum exiſtimavi. De legis origine variæ ſunt opiniones. Aliqui a *legendo*, eo quod lex ſcripta legatur, eam derivant: quæ derivatio communiter reiicitur, cum neceſſe minime ſit ut lex abſolute ſcripturæ conſignetur. Melius a deligendo eam alii repetunt, ut S. Auguſtinus quæſt. xx. in Levit. *Legem a legendo, ideſt ab eligendo, Latini Auctores appellatam eſſe dixerunt.* S. Thomas in hac 1. 2. *quæſt.* xc. eam derivat a *ligando*, quia *obligat ad agendum.* Sed hæc levia ſunt. Legis acceptiones variæ. I. Interdum ſumitur pro conditione adiecta alicui contractui. II. Pro quacumque regula quidquam præſcribente, ſive bonum, ſive malum: nam & iuſſa tyrannorum iniquæ leges appellantur, contra quas clamat Iſaias cap. x. *Væ qui condunt leges iniquas.* III. Pro termino, & cuiuſque rei confinio, iuxta illud Proverb. VIII. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos.... legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* IV. Pro ipſa legis executione; ſicut inquit Ioan. VII. *Nemo ex vobis facit legem.* V. Pro diſciplina religionis dogmata continente; iuxta quam acceptionem dicimus legem chriſtianam, legem veterem, legem novam. VI. Pro quacumque inclinatione, & inſtinctu uſurpatur, iuxta illud Rom. VII. *Video aliam legem in membris meis* &c.

II. Notio legis quam S. Thomas tradit 1. 2. *quæſt.* xc. *art.* 4. hæc eſt: *Ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.* Directio hæc præcipiens eſt. Ex quo lex a conſilio diſtinguitur. *Ad bonum commune.* Per has particulas lex a præcepto, quod nec bonum commune directe ſpectat, nec perpetuitatem prodit, diſtinguitur. Quare fallitur P. Dominicus *Viva*, qui *part.* 1. *quæſt.* 1. *art.* 1. *num.* 1. poſt relatam S. Thomæ definitionem ſubdit, *clarius* legem definiri a P. Suarez, quod ſit *præceptum commune, iuſtum, ac ſtabile, ſufficienter promulgatum.* Quæ ſane definitio & vana eſt, quod legem cum præcepto confundit, & diminuta, quod præceptum iuſtum, ac ſtabile ab iis promulgari poteſt

test qui potestate carent leges ferendi. Sed, utcumque res se habeat, falsum est quod clarior hæc definitio sit ea quam tradit Angelicus. Immo, ut minus, hæc implexa est & obscura. Alio modo S. Thomas describit legem loc. cit. art. 1. *Lex quædam regula est, & mensura actuum, secundum quam aliquis inducitur ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Dicitur mensura, non quorumcumque actuum, sed humanorum, seu moralium. Posteriores particulæ distinguunt legem a consilio: quod istud non obliget, sed tantum proponat, suadeatque; lex contra urget, astringitque ad actum. S. Thomas, explicans hanc suam definitionem, inquit, quod eiusmodi mensura, seu regula fit ipsa ratio. *Regula autem, & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum:* suumque articulum concludit his verbis: *Unde relinquitur quod lex sit aliquid pertinens ad rationem.*

III. Acriter Theologi disputant, utrum lex sit actus intellectus, aut voluntatis; seu ad voluntatem ne, aut ad intellectum lex pertineat. Omnes fatentur, S. Thomam in ratione, seu in intellectu legem constituere. Quam S. Thomæ doctrinam non Dominicani modo omnes, sed graviores S. I. Theologi, ut Valentia, Vasquez, Tannerus, Granado, & alii sequuntur. P. Suarez *Lib. I. cap. v.* ambiguus est; eumque auctoritas S. Thomæ determinare non valet. Fatetur neutram opinionem posse evidenter demonstrari; quod nec nos inficiamur; sed asserimus, doctrinam S. Thomæ probabiliorem esse, tum vi rationum, tum auctoritate Theologorum. Sed res tanti non est ut longiorem contentionis funem ducamus. Paucis controversiam hanc perstringere lubet. Lex regula est humanorum actuum. Ratio autem, non voluntas, est agendi regula. Ergo ad rationem, non ad voluntatem, lex pertinet. Lex illuminat, dirigit. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos:* Psal. XVIII. Item Psalm. CXVIII. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Igitur lex presse accepta, secundum suam essentialem notionem, dubio procul ad rationem attinet, cuius est loqui, dirigere, illuminare, docere, quocumque voluntatis actu præciso; si res secundum solam metaphysicam notionem spectetur. Ceterum reipsa omnis lex positiva actum voluntatis includit. Imperium enim quo lex intimatur, actum præsupponit voluntatis. Idque demonstravit S. Thomas supra quæst. XVII. art. 1. *Imperare est essentialiter actus rationis: imperans enim ordinat eum cui imperat, ad aliquid agendum, intimando, vel denuntiando: sic autem ordinare per modum cuiusdam intimationis est rationis.* Imperium elicitur ab intellectu: idcirco, si absolute spectetur, nihil nisi rationem prodit. Verum quia reipsa non producitur ab intellectu, nisi præcedente voluntatis motu, a quo efficacitatem accipit; inde est quod reipsa ad legem ferendam concurrit etiam voluntas.

IV. Obiicies 1. Scripturæ divinæ legem in voluntate constituunt. Nam David Psalm.

Psalm. CII. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*. Item Psalm. XXXIX. *In capite libri scriptum est de me ut faciam voluntatem tuam*. Quid quod leges Principum placita appellantur? Resp. Iam dictum est, nullam legem positivam sine voluntatis actu ferri. Testimonia divina explicant quod reipsa fit: & modo rationi, ut ex supra allatis testimoniis patet, modo voluntati legem adscribunt. Porro S. Thomas vi rationis infert, in lege condenda potiores esse intellectus partes. Quod P. Suarez *cit. Lib. cap.* v. *num.* 24. afferat, melius intelligi legem naturalem, si in actu voluntatis lex constituatur, prodit quodnam sit illius erga S. Thomae doctrinam obsequium, & propensio. Quod non ideo dico, quasi P. Suarez praesidio, S. Thomae doctrina egeret; sed ut, data occasione, patefacerem, Auctorem hunc ab Angelici Doctoris via frequenter recedere. Sententiam S. Thomae praeter laudatos Iesuitas defendit P. Azorius cum aliis pluribus sociis.

V. Notionem legis partitio eiusdem consequitur. Tametsi sub finem superioris capitis indicata obiter sit iuris pro lege accepti divisio, nihilosecius lubet paullo clarius legis diversitatem exponere. Prima partitio est in aeternam, & temporalem: quoniam lex aut in Deo, aut extra Deum est. Si in Deo, aeterna; si extra Deum, temporanea sit oportet. AEternam legem sic describit S. Thomas 1. 2. quaest. XCIII. art. 1. *Lex aeterna nihil aliud est quam ratio divinae sapientiae, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum*. Temporalis aut a Deo, aut ab homine est: & dividitur in naturalem, & positivam. Naturalis est aeternae legis participatio quaedam in creatura rationali; de qua infra sermo erit. Lex positiva ab aliquo potestatem habente condita est, quae aut divina, aut humana nuncupatur. Positiva divina duplex. Altera lex veteris foederis, quam Deus Angelorum ministerio Moysi, & Moyses populo Israelitico manifestavit, intimavitque. Altera est lex novi testamenti, quam Christus ipse praescripsit, & promulgavit ore proprio, & Apostolorum praedicatione universo mundo denuntiavit. Positiva humana ab homine lata similiter duplex. Altera ecclesiastica, quae rogatur vel a Pontificibus, vel a Conciliis. Altera civilis, quam condunt Principes, Reges, Imperatores &c.

VI. S. Thomas 1. 2. *quaest.* XCI. *art.* 4. controversiam scitu dignam, quaeque hic opportunam sedem habet, dispicit. Disputat, cur praeter legem naturalem, omnibus hominibus a Deo insitam, & humanam, aliam condiderit positivam, quae divina appellatur? Cui quaesito hac magni momenti doctrina respondet. *Praeter legem naturalem, & legem humanam necessarium fuit ad directionem humanae vitae habere legem divinam. Et hoc propter quatuor rationes. Primo quidem quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad ultimum finem. Et si quidem homo ordinaretur tantum ad finem qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis,*

minis, non oporteret quod homo haberet aliquid directivum ex parte rationis supra legem naturalem, & legem humanitus positam, quae ab ea derivatur. Sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis aeternae, quae excedit proportionem naturalis facultatis humanae... ideo necessarium fuit ut supra legem naturalem, & humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege divinitus data. Secundo quia propter incertitudinem humani iudicii, praecipue de rebus contingentibus, & particularibus, contingit de actibus humanis diversorum esse diversa iudicia, ex quibus etiam diversae, & contrariae leges procedunt. Ut ergo homo absque omni dubitatione scire possit quid ei sit agendum, & quid vitandum; necessarium fuit ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat quod non potest errare. Tertio quia de his potest homo legem facere de quibus potest iudicare: iudicium autem hominis non potest esse de interioribus motibus, qui latent; sed solum de exterioribus actibus, qui apparent.... Quarto quia... lex humana non potest omnia quae male fiunt, punire, vel prohibere: quia, dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis; quod est necessarium ad conversationem humanam. Ut ergo nullum malum improhibitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohiberentur. Et istae quatuor causae tanguntur in Psal. XVIII. *ubi dicitur:* Lex Domini immaculata, *idest nullam peccati turpitudinem permittens*; convertens animas, *quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit*; testimonium Domini fidele, *propter certitudinem veritatis, & rectitudinis*; sapientiam praestans parvulis, *inquantum ordinat hominem ad supernaturalem finem, & divinum.*

VII. Quatuor haec rationum momenta ab imis convellunt systema Pufendorfii, Thomasii, & aliorum Lutheranorum, qui pueriliter iactant sese iuris naturalis scientiam instaurasse. Quid sola ratio valeat, gratia destituta, in Ethnicorum sapientibus patet: & evidentius in Lutheranis, Calvinianisque id constat. Hi enim, utpote rebelliores luci divinae, & oppido magis ingrati caelestibus auxiliis, in crassiores errores lapsi sunt. Blaterent Barbeyracus, Budaeus, Thomasius, ceterique, nos antiquorum testimoniis implere folia nostra. Quoniam, si ex fructibus plantae, & ex messe agri qualitas colligitur: unde melius ius naturae quam ex naturae voce; & unde clarius naturae vox audiri quam ab iis qui naturae donis abundantius ceteris affluxerunt, potest? Testimonia S. Thomae frequentissime promimus, non quod in obsequium Auctoris mens captivetur; sed quod doctrinam contineant luculentissimam, quam carpere multi hactenus tentarunt, labefactare nemini datum fuit.

CA-

CAPUT III.

Sit ne lex propter communitatem, & bonum commune. De eiusdem necessitate, iustitia, & duratione.

I. Communitas duplex. Imperfecta prima, ut est privata domus, quæ communiter sibi sufficere non potest; perfecta altera, ut civitas. Rursus altera communitas est naturalis, in qua omne genus humanum convenit; politica, seu mixta altera, peculiari modo congregata. Priorem communitatem spectat lex naturalis. Posterior communitas aut est congregata sub divina lege sub aliquo capite; ut fuit olim Synagoga, & nunc est Ecclesia catholica: aut lege aliqua ab hominibus lata, ut sunt civitates, Respublicæ &c. Quibus præmissis, dicimus leges proprie non ferri propter communitatem imperfectam, sed perfectam tantum. Communitas imperfecta, ut est privata domus, non sibi sufficit ad humanam felicitatem comparandam: nec personæ quæ componunt domum, sibi præstare sufficiens iuvamen queunt. Nec paterfamilias potestate cogente, & æquali in omnes domesticos potitur. Diverso quippe modo dominatur in uxorem, in filios, in servos. Non est ergo in patrefamilias perfecta potestas legislativa, qua valeat unitatem quamdam moralem in domo constituere, prout requiritur ad legis naturam. Lex ergo perfecta communitatem, ut civitatem, provinciam, regnumque, spectat. Hæc omnia tradit S. Thomas 1. 2. quæst. xc. art. 3. ad 3. *Sicut homo est pars domus; ita domus est pars civitatis. Civitas autem est communitas perfecta ... & ideo, sicut bonum unius hominis non est ultimus finis, sed ad commune bonum ordinatur; ita etiam & bonum unius domus ordinatur ad bonum unius civitatis, quæ est communitas perfecta. Unde ille qui gubernat aliquam familiam, potest quidem facere aliqua præcepta, vel statuta; non tamen quæ proprie habeant rationem legis.*

II. Frequenter transcribo S. Thomæ testimonia, ut pudore suffundantur Lutherani Icti, qui iuris naturæ scientiam sibi arrogant. Legatur Pufendorfius *Lib. de iur. nat. & gent. cap.* v. ubi legem in communi exponit; & quisque iudicet, num quidpiam promat quod luculentius dictum a vulgari Casuista non fuerit.

III. Lex ergo a præcepto distinguitur, quod hoc uni, vel alteri homini, illa communitati indicitur. Nec tamen necesse est ut totam communitatem lex obliget; sed sat est ut vel totam, vel partem communitatis lex sibi subiiciat; dummodo commune eiusdem communitatis bonum spectet. Contingere enim non raro potest ut bonum commune civitatis exigat quod una hominum conditio, & non altera legi subiiciatur. Aliqui interdum distinguunt leges personales a lege publica.

ca. Sed eiusmodi locutiones minus exactæ sunt. Etiam privilegium quandoque lex vocatur, cum potius exemptio a lege sit.

IV. Triplici ratione lex a præcepto distinguitur. I. Lex communitatem directe spectat. II. Lex natura sua perpetua est. III. Præceptum a quocumque superiore imponi valet: legem ille solus ferre potest qui vel a Deo, vel a Republica potestatem accepit. Dum dicitur, legem directe spectare communitatem, non est sensus, quod lex spectet communitatem, quasi abstracte sumptam; sed personas, quæ communitatem componunt, afficit: quandoque collective, quatenus præcipit, vel prohibet actum qui a sola præstari, vel omitti communitate potest; & interdum distributive, quatenus a singulis exequenda est, aut ab illis quorum lex expresse meminit, iuxta legum diversitatem.

V. Non solum lex communitatem, sed etiam eiusdem communitatis bonum spectat commune; ut docent omnes cum S. Thoma, qui 1. 2. *quæst.* xc. *art.* 2. perspicue hoc demonstrat, concluditque: *Unde oportet quod, cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quodcumque aliud præceptum de particulari opere non habeat rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune: & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* Omnis lex includit præceptum, quatenus vim præcipiendi habet; sed nullum præceptum, dum particularis personæ commodum, utilitatemque respicit, legis obtinet rationem. Idque patet in omnibus legibus. Lex naturalis bonum commune totius generis humani in ordine ad naturalem felicitatem respicit. Leges divinæ homines ad cælestem gloriam omnibus paratam dirigunt. Leges humanæ tam canonicæ, quam civiles, bonum commune promovent. Idque evidentius mox constabit.

VI. Necessitas legum, posita creaturæ rationalis creatione, seipsam prodit. Poterat utique Deus non creare hominem; & tum legis necessitas nulla esset. At, homine condito, necessario lex consequitur, quod creatura hæc superiori, a quo producta est, subiacet. Ergo ab eodem regi, eidemque parere debet. Porro quatenus hæc creatura ratione prædita est, legis capax est, directionis, & imperii: & tandem quoniam ex nihilo deducta fuit, in nihilum tendit, & ad bonum, malumve flecti potest, in errores labi, & vitia: ergo legis regimine eget. Conditum ergo hominem lex necessario consecuta est. Quare mera est illusio quorumdam, qui homines quandoque *exleges* comminiscuntur. Numquam homines absque societate, numquam hominum societas absque lege & naturali, & divina. De legum civilium ortu, & progressu infra sermo erit.

VII. Altera legis prærogativa est quod sit iusta, tum ex parte materiæ subiectæ legi, tum ex forma qua rogatur, tum ex parte legislatoris. Iustam esse debere legem fatentur omnes. Nam vel divina est, vel humana. Si divina, est ipsa iustitia; si humana, similis divinæ sit oportet; alioquin lex non esset. Qua-

re

re optime S. Augustinus *Lib. de ver. Relig. cap.* XXXI. inquit: *Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, ut secundum eius immutabiles regulas, quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat*. Heinc necessario consequitur, legem omnem debere rem honestam præcipere. Omnis enim iniustitia, & turpitudo ab æterna Dei lege vetita sunt. Nullus inferior in superiorem potestatem habet. Ergo nullus Princeps, cum inferior Deo sit, rem turpem, aut iniustam præcipere valet. Quoniam res hæc a Deo vetita est. Materia ergo legis aut honesta, aut indifferens, & apta ad bonum commune sit necessum est. Possibilis quoque esse debet; cum impossibilia Deus non præcipiat, ut divina Scriptura docet, & Ecclesia definivit in Concilio Tridentino *sess.* VI. *cap.* XI. *can.* XVIII.

VIII. Ex parte formæ qua lex præscribitur, iusta sit oportet, quatenus distribuit onera, respectu habito ad subditos qui illa ferre debent. Proportio quippe in hac distributione servanda est. Tandem, ut iusta sit ex parte legislatoris, requiritur legitima potestas ferendæ legis. Hæc omnia perspicue docet S. Thomas I. 2. quæst. XCVI. art. 4. *Leges positæ humanitus vel sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur, secundum illud Prov.* VIII. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. *Dicuntur autem leges iustæ & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex actore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis; & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut & quælibet pars id quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum. Et secundum hoc leges, huiusmodi onera proportionabiliter inferentes, iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales.*

IX. Ex triplici autem capite laborare iniustitia leges valent, si aut non cedant in bonum commune, & utilitatem subditorum, sed ad gloriam, & cupiditatem illius qui leges condit; aut non servent iustam distributionem in onerum partitione; aut excedant potestatem legislatoris. Sic optime ibidem S. Thomas persequitur. *Iniustæ autem sunt leges dupliciter. Uno modo per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis: vel ex fine, sicut cum aliquis præsidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam: vel etiam ex actore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem: vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiamsi ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ quam leges.*

X. Si iniustæ leges forent, quæ inæqualem onerum, graduum, & dignitatum distri-

distributionem præciperent; iniustissimi dicendi forent legum latores, & executores illi qui reipsa inæqualiter onera distribuerent, & præmia. Verum de hoc alibi.

XI. Tandem perpetuitas comitatur legem, aut ex parte principii; & secundum hanc rationem sola lex æterna initium non habet; aut ex parte termini, quod dupliciter evenire potest: aut quia numquam habitura finem est, ut substantiæ spirituales, Angeli, anima rationalis &c. aut quia diuturnam temporis durationem includit, quatenus ex natura sua lex firma & permanens est, diuturnoque tempore communiter viget, sublato aliquo raro eventu. In hoc secundo sensu legem perpetuam, seu stabilem, firmamque asserimus, quatenus ita fertur ut semper duret. Et hoc est discrimen præcipuum inter præceptum & legem, quod illud morte præcipientis occidit; lex vero, denato legislatore, consistit. Discrimen istud ex natura utriusque, legis, & præcepti, constat. Nam lex communitatem, & bonum publicum spectat: hæc autem perpetua sunt. Præceptum personam afficit, & bonum talis personæ immediate respicit. Porro aut persona præcepto obnoxia, aut superior præceptum imponens desinunt: idcirco præceptum suapte natura cessat, & diuturnitatem excludit. Quæ omnia experimento constant. Nam lex æterna immutabilis est, æternumque stabit, sicuti æternum stetit. Lex naturalis, quæ legis æternæ participatio est, perpetuo durat: quæ enim præcipit, semper bona; quæ vetat, semper mala sunt.

XII. Lex divina, lata per Moysem populo Israelitico, finem habuit in Christi adventu; pluresque leges humanæ abrogantur. Falsum ergo est leges esse perpetuas. Hanc obiectiunculam iam in antecessum profligavi, cum innui, legem non esse hoc in sensu perpetuam, ut numquam habitura finem sit; quemadmodum est anima rationalis suapte natura immortalis. Perpetuam diximus legem, quatenus natura sua stabilis, & permanens est; nec cessat nisi aut voluntate legislatoris revocetur, aut contraria consuetudine evanescat. Legislator quandoque terminum legi imponit, sic exigente bono communi subditorum. Hac ratione definito tempore legem mosaicam Deus circumscripsit. Heinc solum infertur, aliquas leges positivas interdum cessare; quod verum habet: at hoc non impedit eas stabiles esse, & permanentes, & quamdam perpetuitatis speciem habere, tum respectu communitatis, tum respectu boni communis, quæ perpetua sunt.

C A-

CAPUT IV.

De legis promulgatione. Qualitas promulgationis legis humanæ, civilis, & ecclesiasticæ. Utrum sufficiat quod lex, sive civilis, sive ecclesiastica, promulgetur in Curia.

I. PRomulgandam esse legem docent omnes, ut obligandi vim obtineat. Rationem assignat S. Thomas 1. 2. *quæst.* xc. *art.* 4. his verbis. *Lex imponitur aliis per modum regulæ, & mensuræ. Regula autem, & mensura imponitur per hoc quod applicatur his quæ regulantur, & mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quod lex habeat suam virtutem.*

II. Iuxta legum diversitatem promulgationis varietas requiritur. Lex æterna promulgatur media inspiratione, seu illustratione divina. Lumine quoque super homines a Deo signato promulgatur lex naturalis. Lex divina positiva modo promulgatur interna revelatione; & hac via Prophetis suis multa Deus promulgavit: modo externa propositione; sicut Christus Apostolis suam promulgavit legem solemnitate externa; sicuti lex mosaica in monte Sina, & lex evangelica in die Pentecostes promulgata fuit.

III. Lex humana semper aliquo signo exteriori, quo in hominum notitiam devenire possit, promulgari debet; ut mox clarius explicabitur.

IV. Disputant Theologi, sit ne hæc promulgatio conditio, an pertineat ad legis essentiam. Disputationem hanc iis accenseo quæ nullius sunt momenti; cum conveniat penes omnes, legem non obligare, nisi sit promulgata. Quare satis est dicere, promulgationem esse conditionem essentialiter necessariam, ut lex reipsa, seu, ut aiunt, in actu secundo obliget; quemadmodum necesse est intellectum obiectum proponere, ut voluntas in eiusdem prosecutionem alliciatur.

V. Tota difficultas eo pertinet, ut qualitas promulgationis declaretur, quæ requiritur, ut lex humana obliget. De divina, & naturali nulla controversia est. Quæ penes omnes certa sunt, prælibanda. Porro omnes adfirmant, spectato naturali iure, & quacumque præcisione facta, non aliam promulgationis rationem requiri præter eam quæ necessaria est, ut lex naturali, & ut sic dicam, morali modo ad

notitiam perveniat subditorum. Quoniam, ut lex legitime condita obliget, satis est ut nota sit communitati quæ servare illam debet; sive lex civilis sit, sive ecclesiastica.

VI. Ad leges civiles imperiales quod attinet, Imperator Iustinianus sancivit *Novel.* lxvi. eas non obligare nisi post promulgationem factam in singulis provinciis. Dicitur enim in præfata *Novel. cap.* I. constitutiones pro testamentorum valore factas vim obligandi habere, *ex quo in commune factæ sunt manifestæ. In provinciis autem, ex quo discretæ per Metropolitas palam factæ sunt, vel postea factæ fuerint.* Et sub Novellæ finem in epilogo hæc adiiciuntur. *Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc declarata sunt legem, præceptis propriis tua Eminentia omnibus faciat manifesta & qui in hac maxima civitate, & qui foris inhabitant, quatenus omnibus fiant palam quæ a nobis pro omnium cautela sancita sunt.* Quæ promulgationis forma tametsi pro testamentis condendis instituta fuerit, usus tamen invaluit ut ceteræ quoque leges similiter promulgari debeant in provinciis Imperio subiectis.

VII. Petrus de Marca, Vanespen, & plures alii contendunt, eamdem promulgationis formam servari in ceteris Regnis, Imperio Romano non subiectis, ut in Regno Galliæ, in Belgio. Hoc ex usu & consuetudine pendet. Nam, si absolute res spectetur, sat est ut constitutio, seu lex in Metropoli, ubi Rex, vel Princeps sedet, promulgetur. Siquidem forma legis publicandæ in singulis provinciis habetur dumtaxat in Novella Iustiniani; sicuti etiam illa determinatio, quod post duos menses a die promulgationis factæ obliget. Ergo, hac Novella sublata, & iure communi spectato, singula Regna, & Principatus proprium morem, & consuetudinem servare debent.

VIII. Gravis controversia est de legibus pontificiis, seu ecclesiasticis. Varia fuerunt hactenus Theologorum placita. P. Cardenas in sua *Crisi tract.* I. *disp.* IX. *cap.* XX. *art.* II. inquit, fuisse olim probabilem opinionem, quæ docuit, legem Pontificis non obligare, nisi sit in singulis provinciis, & diœcesibus promulgata: pro qua opinione laudat P. Dominicum Soto *Lib. I. de iust. quæst.* I. *art.* 4. Angelum *verbo* Lex *num.* 13. Medinam I. 2. *quæst.* XC. *art.* 4. *concl.* 2. Caietanum I. 2. *quæst.* XC. *art.* 4. Carbonem *de legibus Lib. III. disp.* IX. Conradum I. 2. *quæst.* XC. *art.* 4. *ad* 2. Serrarium *Tom. II. disp. de leg.* Molinam *disp.* CCCXCV. Becanum I. 2. *tract.* III. *cap.* VI. *quæst.* VI. Laymanum *tract.* IV. *cap.* III. Baldellum *Lib. V. disp.* XVII. Sa verbo *Lex*, Homobonum *in Exam. Part. II. tract.* XII. *cap.* III. *quæst.* X. Solerum *de potest. Conf. cap.* IX. *quæst.* V. Mirandam *Tom. II. quæst.* XXV. *art.* 4. Victorellum *in not. ad Nav. cap.* XXV. Trullenchum, Dianam, Toletum, Duvallium, Marcantium, & alios. Aliqui ex citatis Auctoribus, ut P. Soto diserte docent, *nisi Papa aliter sua lege expresserit*. Alii ambigue loquuntur, & ut probabilem tantum hanc opinionem defendunt.

IX.

IX. Docet ibidem P. Cardenas, præfatam opinionem nulla frui probabilitate post decretum Alexandri VII. in quo damnantur sequentes propositiones. *Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post decretum Urbani VIII.* Hæc est octava propositio. Nona vero est eiusmodi. *Post decretum Urbani VIII. potest Sacerdos, cui Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.* Propositio vero duodecima hæc est. *Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ab Episcopo facultate.* Quæ propositiones ideo damnantur, quia oppositum præceptum fuit in decretis a Paulo V. & ab Urbano VIII. Romæ dumtaxat promulgatis, minime in singulis provinciis. Porro Theologi, qui laudatas propositiones propugnarunt, eo nitebantur fundamento, quod decretum Urbani VIII. non erat in provinciis evulgatum.

X. Post utriusque opinionis severum examen, nisi me omnia fallunt, ad certa capita restringi lis potest, ut dissidia cessent. Et primo certum est iure naturæ hanc in singulis provinciis promulgationem necessariam non esse; neque Novellam Iustinianæam astringere Pontifices ut suas leges laudata forma promulgent. immo nec astringere posse.

XI. Si praxis communis spectetur, leges Conciliorum & Pontificum consueverunt promulgari in singulis diœcesibus. Nec est quod *Vanespen* tam fuso sermone factum istud illustrare conetur. Quis est legislatorum qui legem suam ubique, nedum in provinciis, promulgari non desideret, & observari? Ut innumera monumenta prætercam, Concilium Tridentinum *sess.* XXIV. *cap.* I. postquam declaravit invalida matrimonia clandestina, hæc in fine decreti adiecit. *Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primæ promulgationis in eadem parochia factæ numerandos.* Ultro ergo fatemur, Pontifices, non solum ut benigniorem, suavioremque procedendi modum adhiberent, solitos esse, & fuisse hanc in singulis parochiis, nedum provinciis, legum ecclesiasticarum promulgationem curare; sed quia legislatores omnes nihil magis cordi habent, quam ut propriæ leges ad singulorum notitiam perveniant. Et reipsa Pontifices summi, dum aliquam condunt legem, ad singulos Episcopos eam mitti iubent, ut in singulis diœcesibus suis illam promulgent, eiusdemque observantiam inculcent. Desinant ergo Vanespen, & ceteri adversarii exaggerare suave Christi regimen, benignitatem Ecclesiæ postulare, ut leges in singulis provinciis promulgentur: quoniam reipsa id præstat Ecclesia: neque sub hoc benignitatis & suavitatis prætextu falsam doctrinam fucare, & venditare studeant.

XII. Huc ergo difficultas recidit, utrum lex ecclesiastica, solemni promulgatio-

ne Romæ facta, quæ ob aliquod impedimentum extrinsecus occurrens nequeat in singulis provinciis solemni forma promulgari, obliget fideles continuo ac isti moraliter certi sunt, legem latam esse, & Romæ promulgatam.

XIII. Adfirmo ego iuxta communem Theologorum, & Canonistarum sententiam: & si perspicue eam explicavero, non video qua ratione revocari in discrimen a quoquam iure possit. Antequam vero sententiam evincam, exponendum omnium primum est id quod leges ecclesiasticæ præcipere communiter solent. Porro quæ Pontifices communiter præscribunt, aut credenda, aut agenda sunt. Aut declarant anteriores leges, divinumque ius interpretantur; aut quidquam iubent quod ad mores formandos attinet. Quo posito, quis dixerit legem a supremo Pontifice latam, qua aut fidei articulum declarat, aut res morum sanctitatem spectantes interpretatur, non obligare continuo ac Romæ promulgata fuerit, & ad fidelium notitiam pervenerit, etiamsi ob aliquod impedimentum in provincia promulgata non sit? Alius ne supremus iudex, præter Concilia, & Pontifices, in iis quæ fidem, aut mores spectant? Cur ergo, solemni promulgatione Romæ peracta, vi obligandi fideles eiusmodi leges carebunt? Quid præsumendum est, benignam matrem Ecclesiam nolle subditos suos, nisi post factam in singulis provinciis legum promulgationem, astringere? Præsumptio hæc mera illusio est, statu quæstionis nostræ spectato. Nam reipsa Pontifices summi cupiunt, curantque, ut decreta sua in singulis parochiis, immo fidelibus singulis inculcentur, nedum ut in singulis provinciis, & diœcesibus promulgentur. Quæstio nostra est, obligent ne pontificiæ leges solemniter Romæ promulgatæ, quoties accidit ut in provinciis, aut regnis non promulgentur; quando alioquin decretum absolutum est, moresque respicit, aut fidem? Quis præsumptioni locus, si contra Pontifices summi repugnant omissioni promulgationis? Quis præsumptioni locus, si lex, seu decretum omnes fideles indiscriminatim spectat? An Pontifices pro omnium fidelium instructione leges conderent, si promulgari tantum in propria ditione vellent? An decreta Alexandri VII. Innocentii XI. Alexandri VIII. adversus opiniones damnatas, tametsi in singulis provinciis, & regnis non promulgata, fideles omnes non astringunt?

XIV. Quid quod, dum eiusmodi leges in aliquo regno, vel principatu non promulgari contingit, numquam promulgatio omittitur, aut impeditur ob ea quæ ad fidem, moresque attinent, sed dumtaxat ob politicas rationes? Quoniam Catholici omnes fatentur, Ecclesiam solam, seu illius Caput esse iudicem supremum eorum quæ fidei, aut morum sunt. Ergo, etsi ob rationes politicas non promulgentur in aliquibus regnis, vel provinciis ecclesiasticæ leges, non propterea obligare desinunt. Quoniam iis quæ fidei, aut morum sunt, nemo catholicorum Principum sese opponere vult; sed ea quæ hæc duo spectant, obsequio summo suscipiunt fideles omnes.

XV.

XV. Nec est quod opponas, legem non obligare, quando promulgata non est, undecumque promulgationis omissio proficiscatur. Quid mea interest legem non promulgari sive ob politicos respectus, sive ob alia rationum momenta? Quoties lex promulgata non est, sive ob hoc, sive ob aliud rationis momentum, illius obligatione non astringor. Huc tandem recidunt quorumdam sophismata, ut scilicet leges eludant, fidelesque ab legum observantia eximant. Sed frustra. Nam vix aliquem repertum iri Theologum puto qui sententiae, prout a nobis explicata est, repugnare velit. Nam quoties Pontifices leges condunt pro omnium fidelium regimine in iis quae morum, & fidei sunt, ubique eiusmodi leges evulgari, & observari avent, nec per ipsos stat ne promulgentur; quin & absolute decernunt non semel expresse ubique locorum observandas esse, & omnia universalis promulgationis, & acceptationis argumenta perhibent.

XVI. Omnia in pauca redigo. Nemo hactenus asseruit, aut asserere iure potuit, leges in singulis provinciis promulgandas iure naturae, aut iure divino esse. Sed ex clementi, & benigna summi Pontificis voluntate hanc in singulis provinciis evulgationis formam colligunt. Ergo, quoties Pontifices summi promulgari in singulis parochiis, nedum provinciis, avent, & per ipsos non stat quod non promulgentur; iam iuxta ipsa adversariorum fundamenta leges pontificiae ubique locorum obligant. Porro Pontifices summi constitutiones suas, pro fidei, morumve explicatione latas, ubique publicari, ubique inculcari, & ab omnibus observari studio summo cupiunt. Ergo quoties Pontifices, aut Concilia expresse non declarant leges vim obligandi non habere, nisi post promulgationem in singulis provinciis peractam; semper urgent ubique locorum, post promulgationem Romae factam. Cedo. Possunt ne Pontifices absolute legem condere, quae Romae promulgata obliget universos Catholicos? Quis inficiabitur, si iam concessum est, nec iure naturae, nec divino iure necessariam esse talem promulgationis formam? Valent itaque summi Pontifices absolute legibus suis, Romae promulgatis, omnes Catholicos ubique locorum extantes obstringere. Sed reapse id praestant, dum, nulla facta exceptione, leges suas absolute pro omnium Catholicorum regimine condunt, & solemni ritu Romae evulgant, inculcantque ab omnibus servandas; & per ipsos non stat quominus in singulis parochiis, nedum provinciis, evulgentur. Adeo haec luculenta sunt, ut adversarium iure habere nequeant.

XVII. Obiicies. Plura sequuntur incommoda, nisi leges in singulis provinciis evulgentur, & potissimum legum ignoratio. Quomodo enim servari leges possunt, nisi sciantur? Quomodo autem sciri possunt, nisi promulgentur? Resp. Nugae hae sunt, & frivolae ineptiae. Lex pontificia Romae promulgata omnes fideles obligat ubique locorum; at ii dumtaxat legis observationi obnoxii sunt qui le-

gem sciunt. Ignoratio quippe legis ab eiusdem observantia exeusat; nec transgressio imputatur ad culpam, quando ignorantia est invincibilis. Promulgatio in singulis provinciis efficit utique ut facilius, & celerius ad omnium notitiam lex perveniat. Huc tantum pertinet hæc promulgatio. At propterea ne exempti a lege servanda fideles erunt, quando alia via, licet tardius, legem agnoverint?

XVIII. PP. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* I. *punct.* 6. *§.* I. defendunt, nec leges ecclesiasticas, nec civiles promulgandas esse in singulis provinciis, ut obligent; sed satis esse ut promulgentur in Curia. Adduntque, in Hispania reipsa non promulgari in provinciis, sed tantum Matriti. Et laudant pro hac opinione P. Petrum de Tapia *Tom. I. Lib. IV. quæst.* IV. *art.* 3. *num.* 4. P. Vasquez I. 2. *quæst.* clvi. *cap.* II. Gordonium *Lib. II. quæst.* IX. *num.* 26. Granadum *Contr.* VII. *tract.* III. *part.* I. *disp.* V. *sec.* 2. *num.* 10. Medinam I. 2. *quæst.* XC. *art.* 4. *dub.* 2. *concl.* 4. Montesinum *Tom. II. disp.* XX. *quæst.* IV. *diff.* III. Petrum ab Angelis in *Specul. Privileg. disp.* V. *sec.* 2. Salas *disp.* XII. *sec.* 2. Villalobos *Tom. II. tract.* II. *dub.* 12. Laymanum *Lib. I. tract.* IV. *cap.* III. *num.* 4. Dianam *I. Part. tract.* X. *Res.* 8. Basilium Pontium de *Matrim. Lib. V. cap.* VII. Bonacinam, Palaum, Suarez, & alios.

XIX. Quæres. *Aliquod ne temporis spatium interfluere debet a die promulgationis, antequam lex obliget?* Resp. Laudati Salmanticenses *loc. cit. §.* 2. tres super hoc quæsito opiniones recensent. Prima definit, legem quamlibet, sive ecclesiasticam, sive civilem, continuo ac promulgata est, obligare, nisi legislator aliquod intervallum temporis concedat. Quam opinionem defendunt Salas *disp.* XII. *de leg. sec.* 2. Bonacina *disp.* I. *punct.* 4. Gregorius Martinez *quæst.* XC. *artic.* 4. *dub.* 6. *concl.* 2. Montesinos *disp.* XX. *quæst.* IV. Gordonius *lib. quæst.* VI. Vasquez I. 2. *quæst.* clvi. *cap.* III. Tannerus I. 2. *disp.* V. *quæst.* VI. *dub.* I. & alii.

XX. Altera sententia sustinet, legem promulgatam in Curia continuo obligare omnes in eadem exrantes; nec plus temporis effluere debere quam illud quod necessarium est, ut legis notitiam comparare subditi valeant. Ut vero lex promulgata in Curia obliget extra illam commorantes, tempus congruum requiritur, non definitum, sed plus minusve, quo possit ad illorum notitiam lex pertingere.

XXI. Tertia opinio defendit, legem nullam sive ecclesiasticam, sive civilem habere vim obligandi tam intra, quam extra Curiam, nisi post duos menses; quando legislatores ipsi non definirent aliquod temporis intervallum. Pro hac opinione citant Salmanticenses Menochium *de arbitr. Lib. II. casu* 185. *num.* 19. Valentiam *Tom. II. disput.* VII. *quæst.* V. *p.* 5. Sylvestrum verbo *Lex*, Tapiam *Lib. IV. quæst.* IV. *art.* 4. Sotum *Lib. II. quæst.* I. *art.* 4. Reginaldum *Tom. II. Lib. III. cap.* XVI. Granadum *contr.* VII. *tract.* III. *dist.* XI. *sec.* 2. Dianam *I. Part. tract.* X. *resol.* 9. Bonacinam *Tom. III. cap.* VI. *concl.* 2. *num.* 3. Tabienam, Mirandam, & alios. Huic opi-

opinioni subscribunt & ipsi Salmanticenses. Quoniam, inquiunt, facta promulgatione, aliquod requiritur tempus quo pervenire lex ad subditorum notitiam valeat. Porro, quoties tempus istud definitum a legislatore non est, arbitrio prudentum standum est. Prudentissimi autem viri tempus duorum mensium taxarunt pro legibus imperatoriis, ut patet ex *Authent. Ut factæ novæ Constitut. collat.* v. Standum ergo huic determinationi est. Convenientiam istius determinationis inde colligunt, quod intervallum istud congruum sit pro omnibus subditis, & pro uniformi legis observatione tam intra quam extra Curiam.

XXII. Nulla lex, sive ecclesiastica, sive civilis, vim obligandi a subditorum notitia, aut acceptatione, vel executione accipit. Sed continuo ac promulgata est, vi obligandi potitur. Et hoc mihi certum est. Aliud quippe est, an subditi teneantur legem servare, antequam ad illorum notitiam perveniat; & aliud longe diversum, utrum suam obligandi vim lex habeat, antequam cognoscatur a subditis. Lex naturalis iuxta Probabilistas potest a pluribus ignorari, & quidem invincibiliter. Propterea ne vim obligandi non habet? Inde solum eruitur, subditos ignorantes excusari ab implenda lege, usquedum illam agnoverint. Ceterum lex promulgata vi obligandi potitur. Quid? Pontifex Romæ decretum solemni ritu evulgat: & Romani duorum mensium spatio ab observando decreto liberi erunt? Si præcipiat aliquid servandum in Quadragesima, tota illa prima Quadragesima violare impune decretum poterunt? Quod asserunt, spatium duorum mensium tempus congruum esse pro uniformi observantia, non urget. Plures, etiam post duos menses, ignorare legem valent. Pro hac uniformitate quælibet civitas, quælibet provincia tum legem observet cum primum ad eiusdem notitiam pervenerit. Et ita in praxi evenire solet. Nec auctoritas laudata Authenticæ quidquam concludit respectu legis ecclesiasticæ, vel aliorum Principum. Si enim vellent Pontifices, hoc duorum mensium spatium effluere a die promulgationis, id exprimerent. Ergo dicendum videtur, legem absolute latam, & consueto ritu promulgatam, statim obligare; omnesque eiusdem observationi astrictos esse, cum primum illam agnoverint.

CAPUT V.

Sit ne populi acceptatio ad legis, sive ecclesiasticæ, sive civilis, valorem necessaria. Plures quæstiunculæ resolvuntur, profligatis Caramuelis, aliorumque Casuistarum laxis opinationibus.

I. PRimum convenit penes omnes, legem a populi acceptatione pendere, quoties populus Regem, vel Principem eligendo eiusdem potestatem limitavit, ut leges absolute condere nequeat, populo non consentiente. Controversia itaque est de lege iusta, & legitime promulgata, & de legislatoris absoluta potestate, vel a Deo, vel a populo accepta. Et quoniam plures disputatio hæc sensus habet, idcirco, ut clarius dispiciatur, in sequentes quæstiunculas eam tribuo.

II. Quæst. I. *Valet ne Princeps supremus sua lege iusta, & legitime promulgata invitos subditos cogere ad eam acceptandam?* Resp. Negat Lutherus *lib. de captivit. Babylon. cap. de baptis.* ubi hæc habet. *Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habet ius unius syllabæ constituendæ super christianum hominem, nisi fiat eiusdem consensu.* Hanc eamdem sententiam defendit Caramuel pluribus in locis. *In Theolog. Ration. Lib. II. disp. 1. num. 285.* inquit: *Videtis me semper in omni lege publica populi consensum requirere. Non enim inviti possunt opprimi homines liberi, & ingenui, qui occidi non possunt.* Fusius hoc docet in *Reg. S. Bened. disp. v. num. 48.* Plures pro hac opinione Auctores laudat, Bonacinam, Navarrum, Valentiam, & alios, quos discutere non vacat.

III. Hæc opinio falsa est, & erronea, utpote divinis Scripturis manifeste opposita. Inquit enim S. Paulus ad Rom. XIII. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autem sunt a Deo, ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote.* Si populus legem iustam respuere licite posset; actum, conclamatumque esset de omni imperio, & principatu: societatis vincula fracta, ordo, tranquillitas, pax, obedientia evanescerent; & omnia tumultibus, seditionibus, insidiis resonarent: & impia Hobbesii doctrina, qua statuitur, quemque posse alium opprimere, triumpharet.

IV. Obiicit Caramuel S. Paulum *II. Cor. XIII.* scribere: *Secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem.* Verum habet. Omnes adfirmamus, potestatem Principum in ædificationem esse, non in destructio-

ctionem; leges iuftas ferre debere in bonum commune fubditorum. Populi tamen non eft iudicare, iufta ne, an iniufta lex fit.

V. Quæft. II. *An fummus Pontifex, & Epifcopi poffint, non expectato fubditorum confenfu, leges ferre?* Resp. Quamvis Principes omnes, fuprema poteftate præditi, valeant leges ferre, & populos cogere ad earumdem obfervantiam; tamen peculiari ratione Pontifex fummus poteft fimiles leges condere. Quoniam ceteri Principes a populis, Pontifex a Deo immediate fuam habet in populum chriftianum poteftatem. Idque patet ex Evangelifta Ioanne cap. xxi. *Pafce agnos meos. Pafce oves meas*: & Evangelifta Matthæo cap. xvi. *Tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris fuper terram, erit ligatum & in cælis.* Numquid paftor ab ovibus pendet in eifdem regendis? Numquid iuxta ovium genium exhibere pafcua debet? Poteftas ligandi vim legis prodit. Adeo certa hæc doctrina eft, ut oppofitam opinionem, tamquam manifeftum errorem contra fidem, non pauci deteftentur.

VI. Obiicies 1. S. Auguftinus *Lib. de ver. Relig. cap.* xxxi. inquit: *In iftis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent, cum eas inftituunt, tamen cum fuerint inftitutæ, atque firmatæ, non licebit iudici de ipfis iudicare, fed fecundum ipfas.* Quem locum refert Gratianus dift. iv. cap. *In iftis*, ubi hæc infert. *Leges inftituuntur, cum promulgantur; firmantur, cum moribus utentium approbantur. Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ leges hodie abrogatæ funt, ita moribus utentium ipfæ leges confirmantur.*

VII. Truncatum referunt S. Auguftini teftimonium. Siquidem S. Doctor ibi admonet legislatores, ut mature expendant, fint ne leges conformes æternæ legi. Nullum ibi vel leve veftigium de populi confenfu, ut leges vim obtineant obligandi. Subdit quippe continuo: *Conditor tamen legum temporalium, fi vir bonus eft & fapiens, illam ipfam confulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum eft; ut fecundum eius incommutabiles regulas quid fit pro tempore iubendum, vetandumque difcernat.* Gratianus optime afferit, leges firmari, cum acceptantur, feu executioni demandantur: quia reipfa non tantum iure, fed facto confirmantur.

VIII. Obiicies 2. Leges contraria confuetudine abrogantur. Item *Lib. De quibus nondum, ff. de legibus* hæc habentur. *Ipfæ leges non alia de caufa nos tenent quam quod iudicio populi receptæ funt.* Tandem, fi univerfa communitas legi refiftat, lex ifta haud effe bono communi utilis poteft. Lex autem quæ bono communi opponitur, iufta non eft.

IX. Resp. Confuetudo legem abrogat legitime præfcripta. Legitimæ autem præfcriptioni Legislatoris accedere confenfus debet. Ergo ex confuetudine abrogante legem nullo modo colligitur, ex populi confenfu legem pendere. Lex *De quibus nondum* leges comprehendit latas, non a fupremo legislatore, fed leges latas a Principe, qui a populo limitatam accepit auctoritatem. Quando tota communi-

tas

tas repugnat legi, aut lex iusta est, aut iniusta. Si iniusta, lex ipsa nulla est; non quia communitas repugnat, sed quia ante communitatis oppositionem vi obligandi propter suam iniustitiam carebat. Si lex iuxta est, communitas resistendo non efficit legem esse nullam. Et si Legislator vitandi tumultus, & rebellionis caussa legem revocat; tum ex voluntate legislatoris, non ex consensu populi lex cessat. Et quando reipsa prudentiores populi, seu communitatis, Principi debito obsequio repraesentant, legem haud esse bono communi, & publicae felicitati consentaneam, legislator prudenter legem revocabit.

X. Quaest. III. *Peccant ne subditi legem iustam non acceptando?* Resp. Bonacina *disp.* I. *de leg. quaest.* I. *punct.* 4. docet, subditos non acceptantes legem absolute latam, & promulgatam non peccare. Si tamen legislator exprimeret, se velle obligare absque acceptatione populi; tum peccarent subditi non acceptantes. Pro hac opinione citatur P. Valentia *Tom. II. disp.* VII. *quaest.* V. *par.* V. ubi docet, Principem non posse ferre legem, nisi adiecta conditione, *Si populus acceptaverit*. Haec opinio damnata est ab Alexandro VII. estque 28. *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.* Haec doctrina seditiosa est, & perturbat, immo destruit principatum, & regimen quodlibet. Ad quid valet Principis potestas, nisi cogere subditos possit, & in ordinem suis legibus redigere? Maior in populo quam in Principe potestas foret, si respuere Principum leges populus iure posset. Distinctio, si legislator adiiciat conditionem, *Si populus acceptaverit*, futilis est. Quis enim legislatorum similem conditionem, propriae auctoritati repugnantem, immo indecoram, legibus suis inseruerit?

XI. Quaest. IV. *An lex reiecta a populo invalida fiat?* Resp. Caramuel *disp.* V. *in Reg. num.* 49. haec scribit: *Si non acceptetur, non obligat; & sic non peccabit qui contra illam operabitur.* Idque probare studet hoc argumento. *Legem vero non acceptatam esse invalidam, ostenditur, quia superior habet auctoritatem dependentem a populo, qui censetur illi pro tunc nullam concedere.* Caramuel indefinite loquitur, atque adeo etiam Pontificem Romanum comprehendit. Error autem manifestus est, constituere auctoritatem Pontificis Romani dependentem a populo. Immo respectu cuiusque legislatoris doctrina Caramuelis falsa est; & seditionis plenissima, ludicramque efficit Principum potestatem, qua idcirco praediti sunt, ut queant coercere refractarios, & ea omnia agere quae bono publico expedire iudicaverint. Nec populus iudex est iustitiae, aut iniustitiae legum. Plures alios errores habet Caramuel adversus Principum potestatem; sed cum natura sua lumini naturali repugnent, non est quod tempus teram in illis sigillatim convellendis.

XII. Quaest. V. *Licite ne subditi possunt ad legislatorem appellare, ut legem ab ipso iuste latam abroget?* Resp. Si legislator inferior fuerit, tum licitum erit appellationem apud superiorem interponere. Verum si legislator sit supremus Prin-

ceps,

ceps, tum nulla interponi appellatio valet: quia hæc est ab inferiori ad superiorem. Loco ergo appellationis humilis supplicatio fieri potest, ut Princeps legem suspendat, si expediens ei visum fuerit, auditis rationum momentis.

XIII. Quæst. VI. *Tempore interpositæ supplicationis tenentur ne subditi legem servare?* Resp. Diana, Bonacina, & alii defendunt, populum minime peccare, dum tempore interpositæ supplicationis legem non servat, si iusta supplicandi caussa adsit: quia hoc, inquiunt, ad suave Reipublicæ regimen pertinet, ne populi legis onere premantur, donec legislator clarius mentem suam expresserit. Sed hæc opinio falsa est. Lex iusta & legitime promulgata vim obligandi habet, nec eam ex populi supplicatione amittit. Si vero Princeps, audita supplicatione, vel expresse legem suspendat, aut prudenter dissimulet legis inobservantiam; tum lex non obligat, & ab eiusdem observantia liberi sunt subditi. Quoniam, si Princeps vellet legem suam consistere, instaret, urgeretque pro eiusdem observantia.

XIV. Quæst. VII. *Quid si Princeps non instet, nec reproducat legem a subditis reiectam?* Resp. Peccant, ut dictum est, subditi, dum legem iustam non acceptant. Si postea Princeps non urget ut lex reiecta acceptetur, nec instat pro eiusdem observantia; tum lex per desuetudinem cessat, & subditi posteriores non peccant eam non servando. Sed de hoc infra, dum de cessatione legis sermo erit.

CAPUT VI.

De lege æterna Dei.

I. Legis in communi acceptæ notionem, eiusdemque divisionem, atque conditiones, quæ iustam legem absolute spectatam comitari debent, hactenus declaravi. In præsentia de legibus sigillatim agendum est. Et quoniam prima inter omnes lex æterna Dei est, a qua ceteræ singulæ proficiscuntur; ideo de ea primum sermo est instituendus.

II. Quæres, *an sit in Deo, & quid sit æterna lex?* Resp. Theologi cum S. Thoma in ratione divina legem constituentes, sub uno respectu illam considerant ut supremam artem, sub alio ut ideam. Quatenus est exemplar omnium rerum creatarum, appellatur idea; prout vero per illam omnia sunt producta, artem vocant; secundum quod vero ratio est, omnia dirigens in debitum finem, lex æterna nuncupatur. Nam legem æternam a providentia distinguunt. Illa bonum commune universi, hæc bonum particulare cuiusque creaturæ respicit: illa vim obligandi prodit, hæc ab obligatione præscindit. Hanc diversitatem tradit S. Thomas quæst. v. de verit. art. I. ad 2. *Providentia in Deo proprie non nominat legem æter-*

æternam, sed aliquid ad legem æternam consequens. Lex enim æterna est consideranda in Deo, sicut accipiuntur in nobis principia operabilium naturaliter nota, ex quibus procedimus in consiliando, & eligendo, quod est prudentiæ, sive providentiæ. Unde hoc modo se habet lex intellectus nostri ad prudentiam, sicut principium in demonstratione. Et similiter etiam in Deo lex æterna non est providentia, sed providentiæ quasi principium.

III. Ad primam quæstiunculæ partem respondeo, admittendam esse in Deo æternam legem. Idque demonstrat S. Thomas ratione satis obvia. In qualibet Republica bene instituta reperitur legislator, qui omnia administrat in bonum commune. Demonstravit Doctor sanctus *I. Par. quæst.* XXI. mundum hunc a Deo regi. Ergo consequitur Deum sua lege æterna omnia in suum finem dirigere. Sic inquit in hac 1.2. quæst. XCI. art. 1. *Supposito quod mundus divina providentia regatur .... tota communitas universi gubernatur actione divina: & ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo, sicut in Principe universitatis, existens legis habet rationem. Et quia divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum, ut dicitur Prov.* VIII. *inde est quod huiusmodi legem oportet dicere æternam.* Insuper admittenda est lex firma, immobilis, iusta, indeficiens, ad quam, ceu ad amussim, ceteræ omnes leges exigantur. Hæc autem est sola lex æterna.

IV. Istius æternæ legis hanc tradit notionem S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCIII. *art.* 1. Lex æterna, inquit, dicitur *ratio divinæ sapientiæ secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi.* Ut definitio clarius intelligatur, lex æterna Dei sub duplici respectu consideratur. Primum passive pro ipsa directione creaturarum, & intimatione creaturis rationalibus facta; & secundum hunc respectum lex æterna non est, sed temporalis. Secundo active ex parte Dei; & sub hoc respectu æterna est, existens in supremo Principe, omnium creaturarum motus in ultimum finem dirigente. Notio legis in communi est, quod sit regula, & norma subditorum in bonum commune. Porro ratio practica divinæ sapientiæ est prima regula omnium creaturarum in bonum commune totius universi. Ergo veram legis rationem habet.

CA-

CAPUT VII.

De lege naturali promiscua, a lege naturali rationis distincta. Corriguntur aberrationes Grotii, Pufendorfii, *& aliorum.*

I. Nihil lege naturali luculentius, cum nemo ignorare illam sine culpa valeat. At, si Iurisconsultorum, & Theologorum varia placita, controversiæ, & dissidia spectentur, nihil implicatius. Veritatem omnibus perviam nimium disputando obscurarunt, ceterosque coegerunt ut longiore oratione exponant ea quæ paucis perstringi alioquin potuissent. Et quoniam iuris naturæ interpretatio præcipuum est instituti nostri argumentum, peculiaris ratio urget ut pro dignitate eiusdem nativam picturam veris, sincerisque coloribus delineemus. Quod ut efficiamus, singula in sua capita digeremus, & præstituto ordine explicabimus.

II. In ipso capitis titulo duplicem indicavi naturalem legem, unam promiscuam, alteram rationalem. Primum de promiscua, post de rationali verba faciam. Nec nova tibi distinctio hæc appareat: quoniam ex doctrina S. Thomæ eruta est, & ad controversiæ perspicuitatem magnopere conducit. Ex istius quippe distinctionis neglectu multa tam ICti, quam Theologi congerunt, quæ confusam, & umbris circumseptam iuris naturæ ideam efficiunt. In *dissertatione prolegomena* retuli finitionem quam iuris naturæ Ulpianus tradit, quamque ICti, & Theologi usurpant; estque eiusmodi. *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud, non humani generis proprium, sed omnium animalium* &c. Quamdam istius finitionis imaginem *loc. cit.* adumbravi, & innui, utriusque facultatis Doctores ex hac iuris naturalis notione acriter disputandi occasionem arripere, insit ne brutis ipsis iuris naturæ ratio: & in hunc locum pleniorem huiusce rei explanationem remisi. Contendunt illi, a sola humana ratione repetendam esse naturæ legem; propugnant isti, naturæ legem non minus brutis quam hominibus communem esse. Quid, inquiunt, legem, quæ totius universi naturas comprehendit, uni homini illigare? Naturæ ne ceteræ lege carent, & ordine? Si rationis dictata naturæ legem constituunt; hæc in ceteras naturas, ratione destitutas, quadrare minime valent. Plures ergo naturæ leges sint necessum est, a variis manantes principiis. Quid quod in ipso homine duæ sunt naturæ diversæ, mutuo inter se pugnantes? Diversis ergo devincitur homo legibus, quarum tamen altera alteri pareat oportet: quas duas leges Paulus Apostolus in semetipso experiebatur.

II. Promiscuam ergo legem appello quæ homini, animantibus, & ceteris omnibus

bus naturis communis eſt. Lex iſta tam longe lateque vagatur, ut iſtius univerſi res omnes concludat, regatque. Lex iſta ordo eſt, & moderamen omnium motuum quibus ſingulæ creaturæ volvuntur, & agitantur. Præpotens quippe orbis effector Deus omnibus creaturis, tum ratione & ſenſu præditis, tum ratione & ſenſu carentibus, proprias indidit inclinationes, & motus, quos certis ordinavit legibus, quarum ſeriem legem dicimus naturæ communem, ſeu *promiſcuam*. Hanc *legem promiſcuam* alii appellant ius *naturæ primarium*, ſeu, ut Stoici loquebantur, *Prima naturæ*. Legem vero rationis vocant ius naturæ *ſecundarium*, quod ſecundum Stoicos ipſos ea ſpectat quæ dicuntur *naturæ rationali conſentanea*. Verum minus recta eſt partitio hæc. Quoniam, ſi preſſe loquendum ſit, ius naturale in ſolo homine proprie reperitur; hocque primarium appellandum eſt. Ceterum lis de voce eſt. Nam aliud non intelligunt nomine iuris primarii quam legem promiſcuam. Porro ab hac lege promiſcua, ſeu ordine ita omnia pendent, ut præter hunc ordinem nil aut intereat, aut oriatur, aut reviviſcat. Suas itaque leges habent naturæ ſenſu & ratione deſtitutæ: ſuas bruta, & corpora humana communes, in quibus conveniunt: ſuam peculiarem habet homo, prout a ceteris omnibus iſtius univerſi creaturis diſtinguitur. Ut clarius infra illam explicarem, hanc, quam promiſcuam appello, omnibus naturis communem legem præmittere, & levi penicillo adumbrare, operæ pretium exiſtimavi.

IV. Quæ hactenus dicta ſunt, doctrina S. Thomæ confirmo, hauſta ex 1.2.quæſt. xciv. art.2. *Ineſt enim primo inclinatio homini ad bonum ſecundum naturam, in qua communicat cum omnibus ſubſtantiis, prout ſcilicet quælibet ſubſtantia appetit conſervationem ſui eſſe ſecundum ſuam naturam: & ſecundum hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea per quæ vita hominis conſervatur, & contrarium impeditur. Secundo ineſt homini inclinatio ad aliqua magis ſpecialia ſecundum naturam in qua communicat cum ceteris animalibus: & ſecundum hoc dicuntur ea eſſe de lege naturali quæ natura omnia animalia docuit; ut eſt commixtio maris & feminæ, & educatio liberorum, & ſimilia. Tertio ineſt homini inclinatio ad bonum ſecundum naturam rationis, quæ eſt ſibi propria; ſicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc quod veritatem cognoſcat de Deo, & ad hoc quod in ſocietate vivat: & ſecundum hoc ad legem naturalem pertinent ea quæ ad huiuſmodi inclinationem ſpectant; utpote quod homo ignorantiam vitet, quod alios non offendat, cum quibus debet converſari, & cetera huiuſmodi quæ ad hoc ſpectant.*

V. Si hanc doctrinam præ oculis habuiſſent Proteſtantes, Grotius, Puſendorfius, Chriſtianus Thomaſius, aliique, qui pluſquam puerili iactantia iuris naturæ illuſtrationem ſibi vendicant, non docuiſſent, matrimonii indiſſolubilitatem iure naturæ evinci vix poſſe. Modeſte tamen, & caute de more Grotius hac de re loquitur. Sed, quia iſti non diſtinxerunt legem naturalem promiſcuam a lege rationis, ſre-

frequenter aberrarunt; rarius tamen Grotius. Concubitum maris & feminæ innuptæ non eſt contra legem naturæ promiſcuam; idcirco exiſtimarunt, probari non poſſe, eumdem repugnare legi naturali propriæ hominis. Verum, licet præfatus concubitus non perturbet ordinem legis naturalis promiſcuæ, rationis tamen ordinem invertit; ut in libro de matrimonio palam fiet. Hæc obiter indicavi, nam infra clarius oſtendam, Puſendorſium, Thomaſium, alioſque in interpretando naturæ iure vix quidquam laude dignum habere, iis exceptis quæ a noſtris ſunt mutuati. Chriſtianus Thomaſius adeo vana commenta in ſuo *de homine morali capite* x. fabricavit, ut nec legi valeant, nedum refutari.

CAPUT VIII.

De naturali lege rationis, homini propria. Lutheranorum, Thomaſii, Puſendorfii, *aliorumque abſurda commenta.*

I. FEſtivi, & ovantes Proteſtantium celebriores magiſtri, qui de iure naturæ ſcripſerunt, præfidentia ſane incredibili aſciſcere ſibi iuris naturæ illuſtrationem, ut alias dictum eſt, haudquaquam erubeſcunt; ſed paſſim pæana canunt, & triumphale puerorum more tripudium agunt. Si quidquam lucis (uno excepto gravi modeſtoque iuriſconſultiſſimo Hugone Grotio, qui noſtrorum ſapientum veſtigiis inſtitit,) huic ſcientiæ attuliſſent, immo niſi eam ineptiſſimis commentis turpiter fœdaſſent; utcumque ferenda leviculorum hominum iactantia eſſet. At riſu, & ſibilo a viris doctis excipiuntur thraſones iſti, ſolumque ab ſciolis, qui ineptas conſectantur novitates, quibuſdam exiſtimationis auram captare valent. Audi quæ ſcribit Chriſtianus Thomaſius Lib. I. de norm. act. human. cap. IV. §. 17. *Quicumque ante Reformationem ſcripſerunt de conſcientia, nugas ſcripſerunt, ſive propoſitiones obſcuras, petentes principium, & peſſime cohærentes. Interim, quamvis regulæ illæ abſurdæ ſint, utiles tamen fuere Clero ad acquirendum dominatum in laicos: eo enim omnes tendunt.* Ante ergo bacchantem illum Lutherum veſtrum, qui humanam libertatem de medio ſuſtulit, Origenes, Baſilius, Nazianzenus Chryſoſtomus, Lactantius, Ambroſius, Bonaventura, & cetera catholicæ Eccleſiæ lumina *nugas* de conſcientiæ norma, ſeu legibus ſcripſere? Quis non miretur iſtorum hominum cerebra? Hæc ſunt luculenta ſtultitiæ Lutheranæ monumenta. Utinam modeſtius repræſentari iſtorum errores poſſent.

II. Verum, ut evidentius pateat quam ſapienter illi de naturæ iure ſcripſerunt, meditandam propono regulam illam fundamentalem, univerſalemque iuris naturæ, & gentium, quam idem Thomaſius præſcribit laud. Lib. I. cap. VI. §. 21. pag. 172.

172. *Norma*, inquit, *universalis quarumvis actionum, & fundamentalis propositio iuris naturæ & gentium, late sic dicti, est: Facienda esse quæ vitam hominum reddunt & maxime diuturnam, & felicissimam; & evitanda quæ vitam reddunt infelicem, & mortem accelerant*. Næ isti sapientissimi Epicurei? Hæc est fundamentalis iuris naturæ regula, & quarumvis actionum norma? Norma ergo actionis humanæ, dum pro patria, pro virtute, pro religione, decertandum est, spreta patria, contempta religione, ea peragere quæ ventri consulunt, quæ diuturnam vitam constituunt? Hæc sunt effata sapientum Lutheranorum. Integer exscribendus liber Thomasii esset, si omnes eiusdem crassissimas recensere aberrationes vellem. Sed ex ungue leonem lector cognoscet.

III. Samuel Pufendorfius, licet non adeo crasse ut Thomasius, de iure naturæ scribat, tamen & ipse, qui vulgo habetur ut principalis inter Lutheranos iuris naturalis interpretes, implicat obscuratque eiusdem iuris ideam; immo pro iuris naturæ notione inane perhibet commentum. *Lib. II. de iur. nat. & gent. cap.* CXI. ideam iuris naturalis depingit, sed coloribus adeo diversis, & oppositis, ut assequi facile minime sit quam ipse proponere notionem velit. Illud est exploratum, plura falsa, & erronea docere, plura vera falsis interserere, & modo huc, modo illuc se se rotantem vix alicubi pedem figere. Communem iuris naturæ ideam improbat, post eam adoptare videtur, & perpetuis antilogiis semetipsum iugulat. Paucos ex multis quos ibi errores habet, hic delibabo, graviores *cap. seq.* confutaturus. Itaque Pufendorfius *cit. cap.* III. *§.* 13. reiicit communem doctrinam, dictata nempe rationis, quæ honestum & inhonestum, bonum & malum, modo infra explicando, ostendunt, homini ab Auctore naturæ indita, exactam præbere iuris naturæ ideam *citra ulteriorem informationem, aut meditationem.... Sic, quod etiam in pueris, & rudi vulgo magna deprehenditur facilitas æquum ab iniquo discernendi, id ex adsuetudine provenit; dum a teneris annis, & statim atque usum aliquem rationis exserunt, vident bona probari, mala improbari, & illa in laudem, hæc in pœnam sequi. Quorum quotidianum exercitium, & totius vitæ communis compages ad istum modum digesta, ita animos disponit, ut paucis dubitare succurrat, an aliter ista fieri possint*. Secundum itaque Pufendorfium principia naturalis iuris, seu naturæ lex ex populari informatione, ex usu, & assuetudine hauritur: non insita, sed acquisita est, ut clarius ibidem explicat. *Igitur hoc sensu lex naturalis nobis dictamen rectæ rationis asseritur, quod intellectui humano ea sit facultas, ut ex contemplatione conditionis humanæ liquido perspicere possit, ad normam eius legis sibi necessario vivendum; simulque investigare principium ex quo eiusdem præcepta solide, & plane demonstrari queant*. Ut hæc confirmet, artificum exempla obtrudit. Isti, artes suas exercentes, quotidie proficiunt: & quamquam ex artis principiis & regulis ignorent sic agendi rationem demonstrare; id non impe-

dit

dit quominus illorum opera sint ad regulas artis exacta. Hæc sunt Lutheranorum effata post *Reformationem* excogitata. Ante hanc *Reformationem* omnes cæcutiere. Interim ante *Deformationem Lutheranam* Ethnicus Marcus Tullius hunc errorem profligavit *Lib. II. de leg.* ex communi Paganorum sententia inquiens. *Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi, probibendique sapientia. Ita principem legem illam, & ultimam mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: ex qua illa lex quam dii humano generi dederunt, recte est laudata. Est enim ratio mensque sapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Crassam Pufendorfii aberrationem refellit vel eiusdem Adnotator Ioannes Nicolaus Hertius in enarratione ad laudatum §. Nec multis est opus ut erroris falsitas evincatur. Quid? Homo ergo ab humano commercio seiunctus, qui ceterorum hominum disciplina, & præceptis non imbuatur, lege naturali carebit? Nemo inficiatur, optimam magistrorum informationem, educationemque plurimum ad ipsa iuris naturæ decreta felicius penetranda, & exequenda conducere. Sed in hac instructione iuris naturæ legem constituere, error est manifestus. Alioquin tot essent iuris naturæ leges, quot sunt magistrorum opinationes; quarum pravitate sæpe puerorum mentes ita inficiuntur, ut a naturali lege descifcant, subdit idem Marcus Tullius Lib. II. Tuscul. *Cum vero parentibus redditi, idest magistris traditi sumus; tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.*

IV. Huic errori alium adiicit peiorem Pufendorfius, qui *cit. cap.* §. 14. fundamentum legis naturalis potissimum in amore collocat propriæ utilitatis, & commodi: quo posito, omnis humana societas perturbatur. Hæc sunt eiusdem verba. *Id igitur primo homo habet commune cum omnibus animantibus, queis sensus sui inest, ut seipsum quammaxime amet, seipsum studeat omnibus modis conservare, quæ bona sibi videntur, nitatur adquirere, & mala repellere.... Et iste quidem cuiuslibet erga seipsum amor regulariter tam validus est, ut quævis inclinatio erga quemvis alium hominem ipsi cedat.* Doctrina hæc Pufendorfii de iure naturæ, Lutheri Pseudopatriarchæ sui doctrinæ de christiana religione, velut ovum ovo, similis est. Amor propriæ utilitatis, commodique primum est iuris naturæ fundamentum? Quis Ethnicorum tam immane paradoxon commentus umquam fuit, præter unum Epicurum? Sed quæ subdit §. 15. audiamus. Sic itaque persequitur. *Ex hisce positis facile est fundamentum legis naturalis invenire, scilicet manifesto adparet hominem esse sui conservandi studiosissimum, per se egenum, ad mutua commoda promovenda maxime idoneum. Eiusmodi animali, ut salvum sit, bonisque fruatur, quæ in ipsius conditionem heic cadunt, necessarium est ut sit sociabile, idest ut coniungi cum suis similibus velit... Neque enim per socialitatem hanc intelligimus præcise procli-*

vitatem ad iungendas societates particulares, quæ etiam malo fine & modo iniri possunt, ut est coniunctio latronum.

V. Plura alia transcribere negligo, ut prolixitatem devitem. Illud admoneo; plura eodem in capite Pufendorfium habere quæ vera sunt, quia communia, & a nostris accepta Scriptoribus: quæ omnia ipse implicavit, ut aliquid novi promeret e penu suo. Sed vix aliquid illius proprium est quod error non sit. Secum ipse pugnat, & frigidum, & calidum eodem ore profert. *Loc. cit.* §.20. scribit quod scilicet *plures homines in libertate naturali constituti ad ista dictata* (rationis) *servanda conspiraverint; diutius tamen eadem haudquaquam subsistent quam ipsorum consensus duraverit. Neque solum, si omnes, qui conspiraverunt simul, discedere placuerit, obligatio expirabit (sicuti iam quando a pactis mutuo dissensu resilitur, fieri suevit) sed etiam durante eo consensu vis obligandi deerit: quippe cum illud dictamen rationis de servandis pactis nondum vim legis induerit, id quod supponitur; adeoque etiam singulis pro libitu, ceteris licet dissentientibus, ab eiusmodi placito licebit abire.* Vides hominem philosophantem, veluti nautam absque clavo navigantem, huc atque illuc pugnantium fluctuum impetu rapi. Scopum, quo pergat, non habet: quia a certa fixaque communi doctrina descivit, ut novus iuris naturæ magister appareret. Sed, unde sibi captare gloriolæ auram credidit, inscitiæ notam contraxit. Rationis dictata, indita a supremo Numine, fixa sunt, nulli mutationi obnoxia: & ad ista, ceu ad amussim, revocanda sunt hominum pacta, & commercia: non ab hominum consensu, sed a Deo vim obligandi dictata ista receperunt, prout infra explicaturi sumus. Quis inficias ire ausus fuerit, clarissimum hunc iuris naturæ magistrum ad impii Hobbesii castra transiisse, & ius naturæ in sola hominum opinione constituisse? Verum de hoc infra.

VI. Quæ de hominis socialitate scribit, extranea sunt, & falsa. Hominem animal sociale esse, non sibi tantum, sed aliis natum, fatentur omnes, & ante Pufendorfium, eiusque Deformationem luculentius hoc docuerunt quotquot hac de re scripsere. At nemini umquam in mentem venit, in hac socialitate legem naturalem sitam esse. Socialitas hæc materia est, a naturæ lege dirigenda. Nonne & bruta ipsa ad mutuam societatem, & coniunctionem inclinant? Datur lex promiscua, seu iuxta Stoicos prima, quæ hanc communem cum brutis socialitatem dirigit. Sermo nunc est de lege rationis, quæ propria solius hominis officia moderatur. Ergo non in socialitate, brutis communi, sed in ratione, homini soli propria, sita est lex naturalis. Nec Pufendorfii aberratio maiore confutatione eget.

C A-

CAPUT IX.

Homo exlex natura sua repugnat. Bonitas, & turpitudo ante omnem legem insunt actionibus. Errores Hobbesii, Osiandri, Seldeni, Pufendorfii, *aliorumque Protestantium auctoritate M. Tullii Ciceronis refelluntur.*

I. HOmo natura sua exlex nuncupatur, qui nulla lege ante suam liberam determinationem obstringitur, sed ei pro ratione & lege stat sua voluntas. Hominem hunc repugnare asserimus, quia ante eius liberam determinationem insunt intrinsecus rebus, seu officiis bonitas, aut malitia. Bonum situm in ordine est, perficitque rem cui inest; malum, seu turpitudo, quæ in recessu ab ordine residet, eamdem inficit. Omnes actiones humanæ liberæ vel perficiunt corpus animumque, aut imperfectionis labem eisdem aspergunt. Si res omnes ante quamcumque legem indifferentes essent, homo reipsa natura sua esset exlex: quia innata obligatione conformandi actiones suas cum rebus ipsis, modo inferius explicando, minime astringeretur. Obligatio enim connexio est actionis cum ordine rebus ipsis intrinsecus hærente. Et quoniam ordinem hunc rebus hærere dicimus, ante omnem exteriorem legem, liberumque imperium; idcirco hominem subiectum huic obligationi, seu connexioni conformandi officia sua cum ordine asserimus. Porro ordo iste, ipsis rebus insitus, obiectum est iuris, seu legis naturalis, prout clarius explicaturus sum. Bonitas, aut malitia, quas rebus ipsis hærere dicimus, sintne ante legem omnem fundamentaliter tantum, an formaliter, quæstio est quam Scholastici in utramque partem disputant; & ego infra illam ad criticen revocabo. In præsentia dumtaxat defendimus absolute, ante omnem legem, bonum, malumque rebus inesse contra *Hobbesium*, *Osiandrum*, *Pufendorfium*, ceterosque Protestantes, oppositum propugnantes.

II. Errores *Hobbesii*, & *Pufendorfii* propriis ipsorum verbis recensentur. Defendit impius Thomas Hobbes Anglus, omnia ante legem voluntariam esse indifferentia; atque adeo ex solo libero beneplacito bona, aut mala evadere. Siquidem de *Cive cap.* XII. *sec.* 1. scribit, *regulas boni, & mali, iusti, & iniusti, honesti, & inhonesti esse leges civiles; ideoque quod legislator præceperit, id pro bono, id quod vetuerit, pro malo habendum esse.* Quare hoc ceu primum sui systematis præiacet fundamentum cit. Lib. de Civ. cap. 1. sect. 10. *Natura dedit unicuique ius in omnia; hoc est, in statu mere naturali, sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcumque, & in quoscumque licebat, & pos-*

possidere, uti, frui omnibus quae volebat, & poterat. Quam sit hæc doctrina seditionis, tumultuum, & absurdorum plenissima, nemo non videt. Homines natura pares sunt? Filius ergo inferior patre non est? Iure potiuntur omnes homines eadem sibi accipiendi bona: & quisque suam exercere potestatem valet, ut vi, quæ aliorum sunt, sibi comparet; etiamsi opus alterius occisione fuerit? Eadem ergo res iusta, & iniusta erit, idemque ius in eamdem rem habere duo mutuo queunt? Singuli ergo homines in alterius hominis vitam struere insidias poterunt; & cuique, ut suæ consulat securitati, prævenire alterum, illumque de medio tollere ius erit? Quidni? subdit Hobbesius loc. cit. sec. 12. *Bellum omnium in omnes.* Et patentius hoc adfirmat cap. v. sec. 1. *Spes unicuique securitatis, conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus, artibusque propriis proximum suum vel palam, vel ex insidiis præoccupare possit.* Item Leviathan cap. XIII. *Securitatis viam maiorem habet nemo anticipatione.* In cuiusnam mentem venisset umquam, tam absurda paradoxa edi in lucem ab homine ratione prædito potuisse? Ut doctrinæ horrorem temperet, generisque humani declinet invidiam, cogitur ipsemet quamdam naturæ legem admittere. Ut homines, inquit *Lib. de Cive cap.* III. *sec.* 1. huiusmodi bellum omnium in omnes devitent, mutuis se devincire pactionibus debent. At quæ lex urget ut hæc pacta custodiant? Lex, subdit, antecedens contractus istos. Extat igitur lex naturæ, hominum decreta antecedens. Pugnat ergo secum systema Hobbesianum. *Lib. de civ. cap.* XI. *sec.* 2. hæc habet: *Prima & fundamentalis lex naturæ est, quærendam esse pacem ubi haberi potest.* Si prima naturæ lex homines impellit ut mutuis pactis pacem curent; hæc eadem lex damnat bellum omnium contra omnes. Propriis itaque antilogiis Hobbesius contra semetipsum pugnat. Sed, ut clarius pateat quam sit erroneum Hobbesianum systema, hoc pacto disputo. Ante hominum contractus nulla lex iusti, aut iniusti, Hobbesio teste. Licite homo surripere vitam homini valet, pactis mutuis sublatis. Quidni & post pacta? Cur enim pacta vim obligationis mutuæ inferunt? Quia homines mutua se obstrinxere fide. Sed quæro: cur peccatum est hanc mutuam infringere fidem? Hic est nodus solvendus. Alterutrum enim respondendum est. Aut regula est, cum qua fidei fractio pugnet; & tum ante hominum pacta adest regula boni & mali. Aut si nulla regula est, cui fidei violatio repugnet; tum nullum crimen erit fidem oppignoratam frangere. Si enim lex naturæ ante omnia pacta homicidium non vetat; cur violare promissionem factam vetabit? Aut contra, si oppignoratam fidem frangere lex naturæ vetat; potiori iure prohibet bellum omnium in omnes, & homicidia privata auctoritate peracta. Bonum ergo, & malum est ante hominum pacta.

III. Nonnulla alia ex Hobbesio transcribam, quo evidentius eiusdem monstrosa paradoxa manifestentur. Constituit alterum principium sui systematis potissimum omni-

omnipotentiam videlicet Dei unicum esse fundamentum sui in creaturas iuris ex eo quod nemo possit eidem resistere. Hæc sunt eiusdem verba Leviathan. cap. XXXI. *Regni divini naturale ius derivatur ab eo quod divinæ potentiæ resistere impossibile est.* Idque prius dixerat Lib. de Cive cap. XXV. *In regno naturali regnandi, & puniendi eos qui leges suas violant, ius Deo est a sola potentia irresistibili.* Ex quibus hanc colligit conclusionem Lib. de Civ. cap. XVII. §. 7. *Quod si ius regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum est obligationem ad præstandum ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter imbecillitatem.* Hæc sunt impia, nedum absurda, *Hobbesii* commenta. Creaturarum imbecillitas ratio est cur obedire istæ Deo debeant? Creaturæ ergo obedire Deo haud astringuntur, quod editæ in lucem a Deo sint, quod conserventur, quod æquum sit inferiorem superiorem venerari? Hæc sunt paradoxa, post *Reformationem Lutheranam*, & *Calvinianam* excogitata, omnibus Ethnicorum doctissimis viris reclamantibus. Non est quod nunc pluribus eadem refellam. Infra quippe palam faciam, naturæ lege, omnem voluntatem antecedente, homines astrictos esse ad Dei cultum, ad vitanda turpia, agendaque honesta.

IV. *Samuel Pufendorfius* doctrinam Hobbesii de indifferentia actionum omnium ad honestatem, vel turpitudinem adoptavit, & totis lacertis eam propugnare studet. Scribit enim Lib. I. de iur. nat. & gent. cap. XI. §. 6. *Haudquaquam necessarium arbitramur cum nonnullis statuere, quædam per se citra omnem impositionem esse honesta, aut turpia; & hæc facere obiectum iuris naturalis & perpetui: cum illa, quæ ideo honesta, aut turpia sunt, quia legislator voluit, sub legum positivarum censum veniant. Cum enim honestas, sive necessitas moralis, & turpitudo sint affectiones actionum humanarum, ortæ ex convenientia, aut disconvenientia a norma, seu lege; lex vero sit iussum superioris; non adparet quomodo honestas, aut turpitudo intelligi possit ante legem, & citra superioris impositionem.* Allegat auctoritatem Seldeni de *I. N. & G.* & postea concludit. *Et sane qui extra impositionem divinam moralitatis actionum humanarum æternam aliquam statuunt regulam, nil aliud mihi videntur agere quam ut Deo adiungant principium aliquod coæternum, extrinsecum, quod ipse in assignandis rerum formis sequi necessum habuerit.*

V. Hanc eamdem doctrinam repetit *Lib. II. cap.* CXI. §. 4. Fusius vero in *Eride scandica*, cui inserta est apologia adversus Nicolaum Beckmanum, suæ doctrinæ oppugnatorem, in quem, & in omnes Scholasticos sic invehitur pag. 26. *Explicare tamen paullo clarius ibi* (loc. cit.) *tradita placet, ut eo manifestius constet Asinium Tenebriorem omnibus sycophantis, & nebulonibus palmam præripere. Quando igitur a Scholasticis inquirebatur, quodnam discriminis esset inter ea quæ naturali, & quæ positiva lege vetantur, aut præcipiuntur; id demum ab uno, vel altero pronuntiatum in tralatitium dogma invaluit, ut quæ lege naturæ præcipiuntur, aut vetan-*

tantur, in se, & sua natura honesta, aut turpia esse; quæ vero positiva, per voluntatem, & imperium legislatoris talia fieri dicerentur. Et admisisse, ut hæc fortasse commodam explicationem, modo certum constituissent γνώρισμα, ex quo liquido constaret, an, & cur aliquid in se esset honestum, vel turpe. Id dum non fecerunt, necessum fuit prævenire definitionem legis naturalis, quæ non posset non in circulum revolvi, & petere id quod est in principio. Si enim quæras ex istis hominibus, de quibusnam lege naturali disponatur? respondent de iis quæ per se, & sua natura honesta, vel turpia sunt. Sin ulterius quæras: Quænam autem sunt illa per se & sua natura honesta, vel turpia? nihil aliud habent quod respondeant, quam ea de quibus lege naturæ disponitur. Ex quo & aliud horribile absurdum consequitur: si nempe datur aliquid honestum in se antecedenter ad Deum, vel admittendum esse fatum Stoicum, cui & ipse Deus sit alligatus; vel dari aliquod principium, Deo prius, aut coæternum, formas rerum quasi determinans, & specificans, cui ne Deus quidem contravenire debeat, aut possit. Quo cum nihil stolidius fingi posse videatur, sæpe miratus sum, non Grotium solum, sed & plerosque ex nostratibus Theologis istam assertionem citra ullam dubitationem passim assumere.

VI. Eccur *Grotium*, & plerosque Lutheranos suos demiratus dumtaxat est? Latuit ne Pufendorfium, omnes & Paganorum, & Christianorum sapientes citra ullam dubitationem errorem hunc crassissimum unanimi consensione labefactasse? Hugo Grotius vir gravis, doctusque communem amplexatus doctrinam est: quia inter Protestantes unus fuit qui non adeo, ut communiter ceteri, desiperet. Quid horribile obtrudis absurdum, admittendum esse fatum Stoicum, aut principium Deo prius, aut coæternum? Nugæ istæ sunt, & gerræ. Divina essentia, quæ Dei intellectum, voluntatemque præcedere concipitur, omnium rerum fons, & exemplar est: omniaque creata ad illam, tamquam ad normam, ordinem habent. Hanc suam essentiam Deus contemplans videt quæ necessarium, & quæ liberum ordinem exprimunt. Spectat plurima, quæ necessariam cum eadem relationem habent; & hæc honesta: alia, quæ necessario cum ea pugnant; & hæc turpia sunt. At iterum ovans, & veluti triumphabundus clamat, nos circulo vitioso involvi & implicari. Si enim quæras, subdit, *ex istis hominibus*, cur hæc turpia, cur illa honesta; respondent, quia pugnant cum prima, & necessaria regula. Si ulterius perconteris, cur ante omnem legem pugnent, aut consentanea eidem regulæ sint; reponunt, quia aut turpia, aut honesta sunt natura sua. Et en illos perpetuo involutos circulo. Eadem semper chorda oberrat *Pufendorfius*, & sophistam agit. Circulum ipse sibi fingit, & cavillatur. Nos dicimus, ideo res turpes, aut bonas esse: quia aut ordinem produnt cum essentia divina, prima regula, & omnium rerum fonte; aut ab eadem deflectunt. Si autem ultra pergis, & inquiras, cur ante omnem legem consentanea, aut dissentanea sint primæ regulæ; non

repo

reponimus, quia aut turpia, aut honesta sunt. Sed dicimus, quia omnes res creatæ pendent ab essentia divina, tamquam a prima caussa exemplari, seu a prima archetypa idea, quam Deus contemplans omnia creat, disponit, & ordinat. En principium, in quo sistimus. Quodnam hic vitiosi circuli vestigium? Aut negat *Pufendorfius*, omnia a divina essentia, tamquam a prima exemplari caussa, pendere, & ab ipso Deo, tamquam ab effectrice caussa, produci; aut secus. Si primum; Atheismum prodit. Si secundum; ergo aut ordinem exprimunt cum divina essentia, & ecce honestatem; aut eidem dissentanea sunt, & ecce turpitudinem. Cedo. Cur paries ille distortus sit? Quia, inquis, ad normam non conformatur. Bene habet. Sin ulterius pergo percontari: Eccur ad normam non conformatur? quid repones? Non aliud sane, nisi quia a norma recedit. Circulo ne vitioso implicaris? Edissere, cur par, & impar pugnent? Cur duo, & tria conficiunt quinque? Quid hiscit homo iuris naturæ illustrator? Quis non videt, baculo Aristotelæo, ut aiunt, non argumentatione confutandos illos esse sophistas qui prima principia, & quæ natura sua nota sunt, demonstratione evincenda contendunt? Asinium Tenebrionem, & omnibus sycophantis, & nebulonibus nequiorem postulat Nicolaum Beckmanum Lutheranum, sed postea, eiurata Lutherana hæresi, Catholicum, quod errorem hunc refutaverit. Nihil stolidius inclamat, quam aliqua constituere quæ turpia, aut honesta sint antecedenter ad legem voluntariam. Nos, utpote honestatis amatores, non quibus ille meretur, sed iis quæ nos decent, vocibus ab illo percontabimur, an, sicut tria, & duo sunt æqualia quinque, ita quinque sint æqualia tribus, & duobus antecedenter ad omnem legem? Quidquam ne stoliditatis redolet, asserere has veritates disputandas esse? Minus ne veræ hæ sunt propositiones, quæ praxim spectant? Deus est colendus, vitandum mendacium, periurium, fraus. Deo nec placere, nec probari flagitium potest. Nullum Deo principium prius; sed ab æterna essentia divina, ceu a prima regula, necessario rerum ordines dimanant. Potest Deus creare, aut non creare pro suo arbitrio quæ ei libuerit; at posito quod aliqua creare velit, iuxta ordinem necessarium, quem hæc exprimunt cum sua divina essentia, regula prima omnium rerum, disponere illa debet, ut mox fusius dicturus sum.

VII. Interim lubet auctoritate M. Tullii Ciceronis recensitos Protestantium errores labefactare. Stoliditatis arguit Pufendorfius Scholasticos, quod doceant, natura sua honesta, aut turpia esse quæ naturæ lege præcipiuntur, aut vetantur. Contra Cicero dementiæ dicam impingit *Hobbesio*, *Pufendorfio*, *Seldeno*, *Osiandro*, ceterisque Protestantibus, qui oppositum docent. Et primum illum crassissimum errorem convellit quem superiore capite explosi, quo nempe ab utilitate, iuris naturæ principia repetuntur. Inquit enim Lib. I. de leg. *Si, ut iidem dicunt, utilitate omnia metienda sunt; negliget leges, easque perrumpet, si poterit, is qui sibi eam*

rem

rem fructuosam putabit fore. Ita fit ut nulla sit omnino iustitia, si neque natura est, & ea quae propter utilitatem constituitur, utilitate alia convellitur, atque si natura confirmatura ius non erit, virtutes omnes tollantur. Ubi enim liberalitas? Ubi patriae caritas? Ubi pietas? Ubi aut benemerendi de altero, aut referendae gratiae voluntas poterit existere? Nam haec nascuntur ex eo quod natura propensi sumus ad diligendos homines, quod fundamentum iuris est.... Quod si populorum iussis, si Principum decretis, si sententiis iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterare, ius testamenta falsa supponere, si haec suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur.

VIII. Nec est quod Pufendorfius obtrudat *Lib. II. cap.* CXI. §. 4. Deum reapse prohibuisse turpia, & praecepisse honesta; atque adeo supervacaneum fore, & petulans quaerere quid facere potuerit, cum constet quid fecerit. Nam reponit continuo Cicero. *Quae si tanta potestas est stultorum sententiis, atque iussis, ut eorum suffragiis rerum natura vertatur; cur non sanciunt ut quae mala, perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, ac salutaribus? Aut cur, cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam a mala nulla alia via, nisi naturae norma dividere possumus, nec solum ius, & iniuria diiudicatur, sed omnino omnia honesta, ac turpia: nam & communis intelligentia nobis notas res efficit, eaque in animis nostris inchoavit, ut honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia. Haec autem in opinione existimare, non in natura posita, vere dementis est.* Nec dementiae notam *Pufendorfius* diluit, dum argutatur, petulantiam esse inquirere quid Deus facere potuerit, cum constet quid fecerit. Nam iure & evidenter inferimus, Deum potuisse mendacium, odium, fraudem praecipere, positione facta quod indifferentia omnino sint officia haec. An non quilibet legislator praecipere, aut vetare iure valet ea quae natura sua indifferentia sunt, dum, omnibus pensatis, id expedire bono publico iudicaverit? Quid ni ergo & Deus? His angustiis pressus Pufendorfius secum pugnat, *cit. Lib. II. cap.* CXI. §. 4. Fatetur ex una parte, postquam destinavit Deus creare animal rationale, & sociale, necessitate hypothetica consequi ut legem eidem congruentem aptare debuerit; at simul inclamat, hoc minime impedire quin omnes actiones ante legem fuerint indifferentes. Quae contradictio adeo manifesta est, ut nulla egeat confutatione. Barbeyracus irrito conatu defendere in notis ad Gallicam versionem Pufendorfium adnititur. At ego, ne prolixior sim, eiusdem cavillationes, ut inanes, praetereo.

C A-

CAPUT X.

S. Thomas *in antecessum errores* Hobbesii, Pufendorfii, *aliorumque labefactavit. Invictis argumentis probat, honestatem, & turpitudinem actionibus inesse ante omnem legem.*

I. CAput istud eo spectat, ut quorumdam sciolorum inscitiam redarguam, & Lutheranorum, Calvinistarumque, sibi iuris naturæ illustrationem falso vindicantium, festivam iactantiam, ne dicam petulantiam, retundam. Quod ut præstem, ob oculos repræsentare quæ adversus istorum errores in antecessum Angelicus Doctor scripsit, operæ pretium existimavi. Capite superiore unius Ethnici Ciceronis testimoniis Hobbesianos, & Pufendorfianos errores profligavi. In præsentia unius Ecclesiæ Romanæ Doctoris argumentationibus eosdem labefactare errores in votis ac animo est. Prolixa sunt quæ ex Angelico transcribam, sed utilia. Colligent quippe heinc Pufendorfiani, quanta argumentorum copia, quantaque orationis perspicuitate veritates quæ nunc in discrimen adducuntur, firmaverit, atque a pluribus sæculis muniverit AQUINAS noster, iuxta quem, velint, nolint, noctuæ in conspectu solis, & pygmæi in conspectu gigantis sunt novi aquilonares iuris interpretes.

II. Controversiam nostram ex instituto S. Thomas dirimit, & omni argumentorum genere evincit *Lib. III. cont. Gent. cap.* CXXIX. cuius hic est titulus: *Quod in actibus humanis sunt aliqua recta secundum naturam, & non solum quasi lege posita.* Hanc thesim sequentibus argumentis demonstrat.

III. *Ex præmissis autem apparet quod ea quæ lege præcipiuntur, rectitudinem habent, non solum quia sunt lege posita, sed etiam secundum naturam.*

1. *Ex præceptis enim legis divinæ mens hominis ordinatur sub Deo, & omnia alia quæ sunt in homine sub ratione. Hoc autem naturalis ordo requirit, quod inferiora superioribus subdantur. Sunt igitur ea quæ lege divina præcipiuntur, secundum se naturaliter recta.*

2. *Præterea. Homines ex divina providentia sortiuntur naturale iudicatorium rationis, ut principium propriarum operationum. Naturalia autem principia ad ea ordinantur quæ sunt naturaliter. Sunt igitur aliquæ operationes naturaliter homini convenientes, quæ sunt secundum se rectæ, & non solum quasi lege positæ.*

3. *Præterea. Quorumcumque est natura determinata, oportet esse operationes determinatas, quæ illi naturæ conveniunt: propria enim operatio uniuscuiusque naturam*

ram ipsius sequitur. Constat autem hominum naturam esse determinatam. Oportet igitur operationes esse aliquas secundum se homini convenientes.

4. Adhuc. Cuicumque est aliquid naturale, oportet etiam esse naturale id sine quo illud haberi non potest: natura enim non deficit in necessariis. Est autem homini naturale quod sit animal sociale, quod ex hoc ostenditur quod unus homo solus non sufficit ad omnia quae sunt humanae vitae necessaria. Ea igitur sine quibus societas humana conservari non potest, sunt homini naturaliter convenientia. Huiusmodi autem sunt unicuique, quod suum est, conservare, & ab iniuriis abstinere. Sunt igitur aliqua in humanis actibus recta.

5. Amplius. Supra ostensum est quod omnis homo naturaliter hoc habet quod utatur rebus inferioribus ad suae vitae necessitatem. Est autem aliqua mensura determinata, secundum quam usus praedictarum rerum humanae vitae est conveniens: quae quidem mensura si praetermittatur, fit homini nocivum; sicut apparet in sumptione inordinata ciborum. Sunt igitur aliqui actus homini naturaliter convenientes.

6. Item. Secundum naturalem ordinem corpus hominis est propter animam, & inferiores virtutes animae propter rationem; sicut & in aliis rebus materia est propter formam, & instrumenta propter principalem agentem. Ex eo autem quod est ad aliud ordinatum, dicitur ei auxilium provenire, non autem aliquod impedimentum. Est igitur naturaliter rectum quod sic procuretur ab homine corpus, & inferiores vires animae, ut ex hoc & actus rationis, & bonum ipsius minime impediatur, magis autem iuvetur. Si autem secus accideret, erit naturaliter peccatum. Vinolentiae igitur, & comessationes, & inordinatus venereorum usus, per quae actus rationis impeditur, & subdi passionibus, quae liberum iudicium rationis esse non sinunt, sunt naturaliter mala.

7. Praeterea. Unicuique naturaliter conveniunt ea quibus tendit in suum finem naturalem. Quae autem e contrario se habent, sunt ei naturaliter inconvenientia. Ostensum est enim supra quod homo naturaliter ordinatur in Deum sicut in finem. Ea igitur quibus homo inducitur in cognitionem, & amorem Dei, sunt naturaliter recta. Quaecumque vero e contrario se habent, sunt homini naturaliter mala. Patet igitur quod bonum, & malum in humanis actibus non solum sunt secundum legis positionem, sed etiam secundum naturalem ordinem. Hinc est quod in Psal. XVIII. dicitur, quod iudicia Domini sunt vera, iustificata in semetipsis. Per hoc autem excluditur positio dicentium, quod iusta & recta sunt secundum legem posita.

IV. En quam verum sit id quod initio dixi, S. Thomam Hobbesianos, Pufendorfianosque errores praefocasse. Iampridem enim ante S. Doctorem errores huiusmodi evulgati erant. Quare, sicut Pseudopatriarcha Lutherus in religionis negotio non novas, sed antiquas ex orco revocavit haereses; sic eiusdem discipuli in iuris naturae controversiis, non novi quidquam, sed vetustos errores in scenam redu-

reduxerunt. Non est ergo, ut inquit Hieronymus adversus Vigilantium, quod gloriari queant, quasi sint novi sceleris repertores. Erumpant in medium omnes Hobbesiani, & Pufendorfiani, & agmine facto, septem quæ ab Angelico Doctore producta argumenta sunt, aggrediantur. Nihil hactenus adversus eadem excogitarunt. An negabunt novi isti iuris naturæ instauratores, partem inferiorem esse toto, atque propter totum factam, corpus spiritui, inferiora superioribus, & creata omnia Deo subiecta? Negabunt ne hominem ratione præditum, atque animal sociale? Ergo normam ad quam hæc socialitas conformetur, admittant oportet. Porro norma & regula istius socialitatis, quæ omnem legem antecedit, est quod unicuique id quod suum est, conservetur, & ab iniuriis abstineatur. Sine istis quippe consistere socialitas nequit. Non ergo socialitas ipsa norma est, sed materia normæ subiecta. Si homo in se spectetur, an pluribus non eget ut vivat? Nonne ante omnem legem inordinata ciborum sumptio noxia eidem est? Evidenter itaque constat humanis actibus ordinem naturalem inesse, qui regula bonitatis, aut malitiæ sit. Hæc adeo luculenta sunt, ut disputando obscurentur potius quam illustrentur. Quoniam, inquit M. Tullius, ius est *non scriptum, sed natum: quod non didicimus, accepimus, legimus; verum a natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quod non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.*

V. Sed ipsum S. Paulum audiamus ad Rom. 11. *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex.* Ut omnia quæ hoc in capite dicta sunt, magis sint tibi perspicua, ob oculos habeas velim illud luculentum S. Thomæ principium, nempe, *Homines ex divina providentia sortiuntur naturale iudicatorium rationis, ut principium propriarum operationum. Naturalia autem principia ad ea ordinantur quæ sunt naturaliter. Sunt igitur aliquæ operationes naturaliter homini convenientes, quæ sunt secundum se rectæ, & non solum quasi lege positæ.* Inditum homini est naturale iudicium rationis? Ergo necessario consequitur, admittendum esse in actionibus ipsis istius iudicii obiectum. Hoc autem obiectum est rectitudo, quæ scilicet obiectiva appellatur. Præterea docta commentaria in hunc articulum Francisci Ferrariensis, inter Scholasticos, quos novi iuris interpretes derident, valde celebris.

CA-

CAPUT XI.

Fundamentalis ne, an formalis dicenda sit honestas, vel malitia, quæ antecedenter ad legem actionibus hæret.

I. PRopositæ quæstioni ansam dedit P. Gabriel Vasquez vir acerrimi ingenii, qui 1. 2. *disp.* cl. *cap.* 111. defendit, naturam rationalem esse primam honestatis moralis regulam. Si huic naturæ actus conformes fuerint, honesti; si difformes, turpes fiunt. Ratio P. Vasquezii est doctrina superiore capite tradita. Sunt, inquit ille, actiones natura sua & intrinsecus ita malæ, ut nulla extante lege, sive æterna Dei, sive iudicio rationis prohibente, malitiam prodant: & e contrario aliæ sunt natura sua ita honestæ, ut antecedenter ad omnem divinam voluntatem, & rationis dictata tales sint. Porro aliqua assignari regula debet huius honestatis, vel malitiæ. Non voluntas divina, non iudicium rationis. Ergo ipsa natura rationalis secundum suam essentiam spectata.

II. Hæc doctrina, inquit eximius Doctor P. Suarez *Lib. I. de leg. cap.* v. *num.* 5. quatenus spectat honestatem, aut malitiam, intrinsecus actionibus quibusdam hærentes, vera est; falsa vero, prout loco naturalis legis prohibentis, aut vetantis assignat ipsam animam rationalem. Quandoquidem natura rationalis, absolute spectata secundum sua prædicata essentialia, nec præcipit, nec prohibet, nec dirigit, nec illuminat. Ergo legis notionem habere nequit.

III. Communiter Theologi omnes sententiam P. Vasquez reiiciunt: & licet verum sit actiones plures intrinsecus honestas, aut turpes esse; falsum tamen est illarum honestatem, aut turpitudinem repetendam esse a difformitate, aut conformitate cum ipsa animæ rationalis essentia ob rationem assignatam.

IV. Porro Theologi communiter, ut ab argumentatione P. Vasquezii, propugnantis intrinsecam actuum humanorum honestatem antecedenter ad iudicium rationis, voluntatemque Dei, sese expediant, respondent, actiones antecedenter ad omnem legem honestas, aut turpes esse fundamentaliter, secus formaliter. Salmanticenses *tract.* xx. *cap.* 11. *punct.* 3. *num.* 5. inquiunt: *Si enim amor Dei non præciperetur ab aliqua lege, non esset bonus formaliter, sed tantum fundamentaliter: & similiter odium Dei, nisi aliqua lege prohiberetur, tantum esset malum, & peccatum initiative, & fundamentaliter.* Pro hac sententia laudant ceteros Thomistas.

V. P. Ignatius de Camargo *Lib. II. contr.* IV. *art.* I. *num.* 24. vir meo quidem iudicio perspicacissimus, fatetur, maximum fore absurdum, quod recensita obiecta pos-

possent; aut non possent prohiberi. Quemadmodum nos adversus *Hobbesium* & *Pufendorfium* demonstravimus reapse ita evenire posse, si amor Dei, odium Dei, fraus, mendacium, similesque actiones essent omnino indifferentes. Verum, ut aliqua actio non contingenter, sed necessario a lege æterna Dei & naturali præcipiatur, aut prohibeatur, opus haudquaquam est ut in signo antecedente legem æternam præcipientem, aut prohibentem habeat consummatam perfectamque bonitatem, aut malitiam moralem; sed sat est quod sit natura sua vel conformis, vel repugnans ultimo fini naturæ rationalis, seu essentiæ divinæ, primæ regulæ & mensuræ cuiusque moralitatis per accessum, aut recessum ab illa: hoc ipso enim debet necessario aut præcipi, aut prohiberi ab Auctore naturæ. In illo ergo signo priori ad legem laudatæ actiones habent malitiam, vel bonitatem, non perfectam, sed inchoatam, vialem, imperfectam, quæ appellari *fundamentalis* solet.

VI. Nemo non videt, quæstionem hanc verborum esse, non rei. Theologi isti omnes in id consentiunt, quod actiones quæ constituunt obiectum iuris naturalis præcipientis, aut vetantis, non esse indifferentes, sed natura sua repugnantes, aut convenientes ultimo fini creaturæ rationalis in signo antecedente omnem legem. Heinc legitime inferunt, necessario, & non libere, prohibendas, aut præcipiendas a Deo auctore naturæ esse. Quod postea honestas, aut malitia, quæ in hoc accessu, vel recessu ab ultimo fine fundatur, sit vialis, inchoata, & imperfecta, aut formalis, & perfecta; nominis, non rei, aut saltem minimi momenti quæstio est. Nam tota controversia versatur circa conceptiones obiectivas, & rationis signa. Nullum quippe temporis momentum est in quo, exempli gratia, odium Dei, mendacium, blasphemia, & cetera huiusmodi non fuerint prohibita. Quare semper, & ab æterno eiusmodi actiones reipsa malæ formaliter fuerunt. Solum ergo disputatur, utrum in illo signo in quo intellectus metaphysica præcisione considerat laudatas actiones consentaneas, aut dissentaneas ordini, ultimoque fini creaturæ rationalis, ante legem æternam, & naturalem, in signo posteriori easdem vetantes, formalem perfectamque, aut vialem & imperfectam malitiam, honestatemve prodant.

VII. Quamquam res tanti momenti non sit, ut severius exigat examen; tamen, ut mea præfert opinio, si presse, & metaphysico rigore loquendum sit, hæc scholasticorum Theologorum doctrina vera est. Tum quod nulla actio quæ plures excipit metaphysicas præcisiones, & conceptiones, totam suam aut bonitatem, aut malitiam haurit ab uno solo respectu, seu secundum unam solam considerationem, sed secundum ea omnia quæ actio illa necessario reipsa exigit. Porro actio suapte natura inordinata, ut odium Dei, necessario vetari exigit. Ergo consummatam perfectamque malitiam suam accipit tum ab ipsa repugnantia cum ulti-

ultimo fine, tum a lege æterna & naturali, illam necessario prohibente. Tum quod hoc pacto consistit communis SS. Patrum, & Theologorum loquendi usus: omnes quippe Patres, & Theologi per ordinem adversus legem peccatum definiunt. S. Augustinus *Lib. XXII. contr. Faust. cap.* XXVI. hanc peccati definitionem, ab omnibus Theologis susceptam, tradit. Peccatum est *dictum, factum, concupitum contra legem æternam Dei. Est autem lex æterna ratio, vel voluntas Dei.* Item ad illa *Psalmi* CXVIII. verba, *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ*, idemmet Augustinus inquit: *Si prævaricatores sunt omnes peccatores terræ, nullum est utique sine prævaricatione peccatum: nulla est prævaricatio sine lege: nullum est igitur, nisi in lege, peccatum.* Tandem idem Augustinus Lib. de peccat. merit. & remiss. cap. XVI. *Neque peccatum erit, si quid erit, si non divinitus iubeatur ut non fit.* Similia habent ceteri Patres, qui non secundum metaphysicas præcisiones, sed ut reipsa peccatum perpetratur, definiunt. Porro reipsa perpetrari peccatum contra legem naturæ nequit, nisi violando legem: quia ab æterno lex æterna actiones sua natura turpes prohibuit.

VIII. Finem huic capiti imponit Doctor Angelicus, qui de more & difficultatem, & resolutionem paucis, sed significantibus verbis, nobis exhibet. Totam quam hactenus versavimus difficultatem sibi opponit 1. 2. quæst. lxxI. art. 6. arg. 4. *Ex hoc dicitur aliquid esse prohibitum, quia legi contrariatur. Sed non omnia peccata sunt mala, quia prohibita; sed quædam sunt prohibita, quia mala. Non ergo in communi definitione peccati debuit poni, quod sit contra legem Dei.* Cui argumento hoc præbet responsum. *Dicendum, quod cum dicitur, quod non omne peccatum ideo est malum, quia est prohibitum, intelligitur de prohibitione facta per ius positivum. Si autem referatur ad ius naturale, quod continetur primo quidem in lege æterna; secundario vero in naturali iudicatorio rationis humanæ, tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum. Ex hoc enim ipso quod est inordinatum, iuri naturali repugnat.* Capite superiore septem argumentis demonstravit Angelicus Doctor ante legis positionem plures actiones aut inordinatas, aut ordinatas esse, atque adeo turpes, aut honestas. Ergo aut repugnant iuri naturæ, aut conveniunt. Ergo prohibendæ, aut iubendæ. In signo antecedenter ad legem illam turpitudinem inordinatam, aut honestatem ordinatam habent, quæ necessariam exigunt aut prohibitionem, aut iussionem. Posita necessaria lege aut prohibente, aut vetante, tum completa consummataque malitia plenæ sunt.

IX. Fusius fortasse quam par fuerat, disputatum hoc de argumento est: non inficior. Sed idcirco tribus integris capitibus hanc dispicere quæstionem volui, ut pudore suffundantur iactabundi iuris naturæ interpretes novi, qui eiusdem naturæ inscitiam exprobrare Theologis scholasticis non erubescunt. Quis namque illorum Protestantium, qui errores *Hobbesii*, & *Pufendorfii* confutarunt, tanta præcisione

per-

perspicuitate, & argumentorum copia partam hanc exornavit? Nemo sane. Sileant ergo, suasque imposturas adversus Scholasticos retractent.

CAPUT XII.

Legis naturalis pictura. In quo sita vera illis notio sit, ex doctrina S. Thomæ explicatur.

I. HActenus de materia legi naturali subiecta; in præsentia de ipsa lege disputandum est. Lex naturalis primum omnium considerari sub duplici aspectu potest, nempe respectu hominis, & Dei. Si comparate ad hominem spectetur, duplicem prodit relationem, alteram obiectivam, quæ est ordo ille rebus inhærens de quo supra sermo fuit; alteram formalem, ipsi intellectui hærentem, scilicet lumen illud quo ordo rebus insitus cognoscitur. Lex naturalis in Deo naturæ auctore duplicem quoque respectum prodit: alterum obiectivum, qui est ipsa essentia Dei, idea archetypa, & exemplaris omnium ordinum, rerumque creatarum; alterum formalem, qui est ipsa æterna ratio, qua Deus, suam infinitam essentiam, omnesque ordines, & rerum relationes cum eadem necessario connexas contemplando, omnia decernit, præcipit, aut vetat iuxta ordinem & relationem, aut repugnantiam cum eadem divina sua essentia. Lex ergo æterna respectu Dei est ipsa æterna ratio, quæ, suam essentiam meditando, secundum ordinem rerum ad ipsam, vel ab eadem recessum, præcipit, aut vetat. Heinc potest utique Deus creaturas producere, & non producere; at, facta positione quod velit easdem creare, servandi sunt ordines quos res producendæ habent cum ultimo fine, suaque divina essentia. Igitur lex æterna *prima* regula est; lumen animæ rationali impressum *secunda* cuiusque humanæ operationis. Quæ omnia perspicue docet S. Thomas 1. 2. quæst. xci. art. 2. *Lex, cum sit regula, & mensura, dupliciter potest esse in aliquo: uno modo sicut in regulante, & mensurante; alio modo sicut in regulato, & mensurato: quia, inquantum participat aliquid de regula, vel mensura, sic regulatur, vel mensuratur. Unde, cum omnia quæ divinæ providentiæ subduntur, a lege æterna regulentur, & mensurentur, manifestum est quod omnia participant aliqualiter legem æternam, inquantum scilicet ex impressione eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo divinæ providentiæ subiacet, inquantum & ipsa sit providentiæ particeps, sibi ipsi, & aliis providens. Unde & in ipsa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* David Propheta, subdit Angelicus, hanc quæstionem proponit illorum ore qui iustitiæ opera sibi manifestari postulabant.

bant. *Quibusdam quærentibus* (pergit S. Thomas) *quæ sint iustitiæ opera, subiungit*: Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? *Cui quæstioni respondens dicit*: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; *quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, & quid sit malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit quam impressio divini luminis in nobis. Unde patet quod lex naturalis nil aliud est quam participatio legis æternæ in rationali creatura.*

II. Hæc est veluti generalis pictura, seu specimen quoddam legis naturalis. De eiusdem notione disputant Theologi. Aliqui pro eodem accipiunt legem naturalem, synderesim, & conscientiam: quæ tria tamen maxime differunt. Nam lex naturalis est ordinatio rationis nobis a Deo impressa; synderesis lumen est naturale, quo ipsam divinam ordinationem cognoscimus; conscientia vero dictamen practicum intellectus est, quo legem ipsam applicamus, & iudicamus quid hic & nunc agendum sit. Synderesis versatur circa principia generalia absque ullo discursu, quæ ignorare nemo valet; ut bonum est amandum, malum fugiendum. Conscientia contra, media ratiocinatione, seu, ut ait Angelicus, *syllogismo practico* suas elicit conclusiones. Heinc tot conscientiæ, quot homines; immo idem homo pro temporum, affectuum, & cognitionum diversitate, variam sibi conscientiam format. Lex autem naturalis semper eadem est, semperque sibi constans.

III. Legis naturalis ideam aliqui collocant in ipsa natura rationali secundum se spectata. Alii legem hanc contendunt esse ipsum lumen naturale, quo discernimus honesta, & turpia; non tamen in ipso actu discernendi, sed in habitu eam constituunt. Plures alii eam in ipso actu firam volunt. Primam opinionem supra reieci. Videndum itaque, sita ne sit lex ista in habitu, vel in actu, aut in potentia, vel in ipso lumine.

IV. S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCIV. *art.* 1. docet, legem naturalem non esse habitum proprie acceptum, inquiens: *Dicendum, quod aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Uno modo proprie, & essentialiter; & sic lex naturalis non est habitus. Dictum est enim supra, quod lex naturalis est aliquid per rationem constitutum; sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. Non est autem idem, quod quis agit, & quo quis agit. Aliquis enim per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit quo quis agit, non potest esse quod lex aliqua sit habitus proprie, & essentialiter. Alio modo potest dici habitus id quod habitu tenetur; sicut dicitur fides id quod fide tenetur. Et hoc modo, quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu a ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum, secundum hunc modum potest dici, quod lex naturalis sit habitus; sicut etiam principia indemonstrabilia in speculativis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.*

V.

V. Lex itaque naturalis non est habitus proprie acceptus, neque potentia, neque actus. Quid ergo? Respondet S. Thomas, qui hæc tria sibi opponit 1. 2. quæst. xc. art. 1. ad 2. *Dicendum, quod sicut in actibus exterioribus est considerare operationem, & operatum, puta ædificationem, & ædificatum; ita in operibus rationis est considerare ipsum actum rationis, qui est intelligere, & ratiocinari, & aliquid per huiusmodi actum constitutum: quod quidem in speculativa ratione primo quidem est definitio, secundo enuntiatio, tertio vero syllogismus, vel argumentatio. Et quia etiam ratio practica utitur quodam syllogismo in operabilibus... ideo est invenire aliquid in ratione practica quod ita se habeat ad operationes sicut se habet propositio in ratione speculativa ad conclusiones: & huiusmodi propositiones universales rationis practicæ ordinatæ ad actiones habent rationem legis: quæ quidem propositiones aliquando actualiter considerantur, aliquando vero habitualiter a ratione tenentur.*

VI. Lex itaque naturalis non est habitus, neque potentia, neque actus; sed propositiones universales, non enuntiativæ, ut sunt propositiones intellectus speculativi, sed præcipientes bonum, & vetantes malum, legem naturalem constituunt. Idcirco S. Thomas vocat has propositiones universales rationis practicæ ordinatas ad operationem. Hæ propositiones, seu hæc dictata sunt nobis insita ab ipso Deo; suntque participationes legis æternæ Dei: & quamquam habitus proprie non sint, sunt tamen permanentes, & fixæ in mente nostra. Lex ista neque lumen, si presse loquendum sit, dici potest: quoniam lumen ostendit dumtaxat, non præcipit quid sit agendum: lumen tamen sæpe vocatur, quia lex ista & ostendit, & simul iubet, & vetat, honesta, & turpia. S. Thomas vocat has propositiones *universales*, quia peculiaria dictata, & iudicia, quæ, cum quidpiam agendum est, excitantur, quæque ostendunt quid operandum, quid vitandum, sit, non sunt leges absolute acceptæ, sed sunt lectiones legis, & legis applicationes, & intimationes, quæ transeunt, & recurrunt. Lex hæc naturalis participatio est, ut dixi, legis æternæ. Lex autem æterna est ratio divinæ sapientiæ, directiva omnium actuum, & motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi; ut docet S. Thomas 1. 2. *quæst.* xciii. *art.* 1. Ergo etiam lex naturalis in nobis, quæ est illius æternæ lucis veluti radius, signatus super vultum mentis nostræ, est ordinatio rationis per sapientiam divinam digesta.

VII. Heinc colligas velim, legem naturalem eo spectare, ut hominem in cognitione veri imbuat, & illuminet: veri, inquam, non ut meditandi, sed ut exequendi; veri practici, cui individua est bonitas, quæ allicit voluntatem. Perpetua & constans est S. Thomæ doctrina, ut vidimus, legem absolute spectatam ad intellectum pertinere: idcirco dicitur *ordinatio* rationis in bonum commune. Obiectum autem rationis, seu intellectus est verum. Ergo ius, seu lex naturalis

S ij huc

huc pertinet, ut veritas practica humanis officiis executioni demandetur. Quapropter David tam frequenter clamat : *Lex tua veritas*. Quod enim verum, id honestum, id bonum, id iustum, id decorum. Quapropter nos *Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam*, fuso sermone palam faciemus, *solam veritatem*, explosa, & convulsa quacumque probabilitate veritatis vacua, esse regulam veræ honestatis, & virtutis. Quid enim est verum, nisi mentis cognitio rerum ordini consentanea? A rerum ordine tam veritas, quam bonitas hauriuntur. Lex æterna Dei, lex veritatis est. Lex naturalis participatio est legis æternæ. Ergo utraque lex veritatis est. Rerum ordo, menti consentiens, & a mente cognitus, veritatem præfert. Amor istius ordinis, appetitui rationali consentaneus, honestatem, bonitatem, & iustitiam præfert.

VIII. Hactenus picturam quamdam generalem iuris naturæ delineavi. Notio nunc præcisa eiusdem danda esset. Verum notionem præcisam vix apud Theologos, & Ictos reperire licet. Quædam quippe sunt quæ descriptione manifestari, non severa definitione circumscribi valent. Luculentius lex ista describi, mea quidem sententia, nequit, quam hac brevi oratione : *Lex naturalis est rationis practicæ in bonum commune ordinatio menti nostræ a Deo indita, eaque præcipiens, aut vetans quæ lumine naturali cognosci possunt*. Descriptio ex iis quæ diximus, patet. Quælibet lex est rationis practicæ ordinatio, & quidem in bonum commune. Porro hæc est legis naturalis differentia propria, quod sit menti nostræ a Deo impressa, & quod ea præcipiat, aut vetet quæ lumine naturali cognoscuntur. Dum dicimus, honesta a lege naturali præcipi, sensus non est quod omnia quæ honestatem produnt, lege naturæ præcipiantur vero præcepto; sed ea tantum quæ necessaria sunt ad bonum commune servandum. Ceterum plura sunt honestissima, quæ consuluntur, & commendantur, minime vero præcipiuntur a Deo. Possunt tamen lege humana præcipi, quia ex aliqua circumstantia alicuius status evadere bono communi necessaria possunt. Descriptionem hanc ipse M. Tullius *lib. de Repub.* tradit, ut refert Lactantius Lib. VI. cap. VIII. *Est quidem vera lex, recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocat ad officium iubendo, vetando* &c.

IX. Ex iis quæ dicta sunt, facile colliges, legem naturalem, nobis impressam, non esse legem absolute, & perfecte talem; sed tantum *participative*, ut dicitur, secundario, & secundum quid. Existit quippe in nobis, sicut in *regulatis*, *& mensuratis*, inquit Angelicus; sed dumtaxat secundaria, & proxima, quæ unice dirigit operationes nostras per conformitatem ad primam regulam honestatis moralis, nempe ad legem ipsam naturalem æternam in Deo existentem. Quamobrem S. Thomas dixit 1. 2. *quæst.* LXXI. *art. 6. ad* 4. ut supra vidimus, *ius naturale contineri primo quidem in lege æterna, secundario vero in iudicatorio rationis* hu-

humanæ. Ratio evidens est: quia sola lex æterna Dei supremi, & primi legislatoris dirigit, ordinatque actus nostros ad finem ultimum assequendum. Hæc sola lex seipsa est recta, sancta, vera, immaculata; atque adeo sola prima cuiusque moralitatis, honestatis, veritatis, & sanctitatis regula. Quare lex naturalis in nobis est veluti propositio, & applicatio proxima legis æternæ; omniaque moderatur, & dirigit per conformitatem ad eamdem primam regulam.

X. Obiter animadvertas velim, quam aberrent a veritate plures, etiam eorum qui bene morati habentur, dum passim iactant sua *dictamina* veluti primam honestatis regulam. Quoties persuasi sunt propriis dictatis sua respondere officia, securitatem sibi spondent. Nihil moliti sumus, inquiunt, nihil definivimus præter ea quæ conscientiæ nostræ dictamina præceperunt tamquam honesta. Bene habet. At videndum superest, utrum hæc dictamina sint primæ regulæ, & principi legi naturali consentanea. Si enim hæc dictata a prima regula dissentiunt, erronea sunt, & falsa. Lex autem prima, & sempiterna lex veritatis est, cui falsitas, & error repugnant. Error autem in iis quæ iuris naturæ sunt, non excusat, ut suo loco demonstrabitur. Hæc per transennam dicta sint, ut subtilem, & metaphysicam disputationem aliquo documento quod praxim spectat, temperarem. Quod ut efficacius præstem, auctoritatem S. Augustini adiicere lubet Sanctus hic Doctor *Lib. I. Retract. cap.* 1. exponens effatum illud quod scripserat *Lib. I.* contra Academicos: *Quid censes esse aliud beate vivere, nisi secundum illud quod in homine optimum est, vivere?* Hæc subdit: *Hoc quidem verum est. Nam, quantum attinet ad hominis naturam, nihil est in eo melius quam mens & ratio; sed non secundum ipsam debet vivere qui bene vult vivere: alioquin secundum hominem vivit, cum secundum Deum vivendum sit, ut possit ad beatitudinem pervenire, propter quam consequendam non seipsa debet esse contenta, sed Deo mens nostra subdita est.* Dum S. Doctor inquit, non esse secundum rationem vivendum, non aliud intelligit, nisi quod ratio nostra non sit prima regula, sed secunda, quæ, ut recta sit, ad primam se conformare debet.

XI. Ut a diverticulo in semitam regrediamur, quamvis lex naturalis, cum prima æterna lege comparata, sit participative, & secundum quid talis; absolute tamen spectata lex simpliciter nuncupatur, eique legis proprietates competunt. Dirigit quippe officia nostra, præcipit honesta, vetat turpia, omniaque ordinat in finem ultimum. Eo tantum spectant quæ ultimo loco dicta sunt, ut vigilantiam excitem ad meditandam legem illam veritatis æternæ, torporemque atque hallucinationem illorum excutiam qui nimis facile sibi illudunt in suis honestandis officiis, quique parum scire curant, sintne hæc legi æternæ consentanea. Preces se fudisse sæpe aiunt, ut conformitatem suorum dictaminum cum æterna lege internoscerent: & non raro amoris proprii impetum pro divina ve-

velatione deglutiunt. Principium verum, unde colligi legitime possis, sintne tua dictamina legi æternæ conformia, hoc est. Si officia, resolutiones, & molimina tua ipsa experientia constiterit esse vera, honesta, optimeque librata; tum magna probabilitate inferre poteris eorumdem cum æterna, primaque regula conformitatem: si secus experientia patefecerit; dictamina tua amoris proprii illusiones fuere. Et hæc de iuris naturæ idea satis sint.

CAPUT XIII.

Quæ præcepta contineantur in lege naturali. Num omnia Decalogi mandata includantur in eadem.

I. NON defuere qui contenderent, ut advertit etiam eximius Doctor P. Suarez *Lib. II. de leg. cap.* VII. *num.* 2. sola generalia præcepta, puta, bonum amandum, declinandum malum, sub lege naturali comprehendi. Verum opinio hæc, ut aperte falsa, ab omnibus exploditur.

II. Lex naturalis plura præcepta includit, quæ ab uno, tamquam prima radice, proficiscuntur. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. XCIV. art. 2. *Dicendum, quod... præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam: utraque enim sunt quædam principia per se nota... Quædam sunt dignitates, vel propositiones per se notæ communiter omnibus: & huiusmodi sunt illæ propositiones quarum termini sunt omnibus noti; ut, omne totum est maius sua parte; &, quæ uni & eidem sunt æqualia, sibi invicem sunt æqualia. Quædam vero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus... In his autem quæ in apprehensionem hominum cadunt, quidam ordo invenitur. Nam illud quod primo cadit in apprehensionem, est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quæcumque quis apprehendit. Et ideo primum principium indemonstrabile est, quod non est simul affirmare, & negare; quod fundatur supra rationem entis, & non entis: & super hoc principio omnia alia fundantur... Sicut autem ens est primum quod cadit in apprehensionem simpliciter, ita bonum est primum quod cadit in apprehensionem practicæ rationis, quæ ordinatur ad opus. Omne enim agens agit propter finem, qui habet rationem boni. Et ideo primum principium in ratione practica est, quod fundatur supra rationem boni; quæ est, Bonum est quod omnia appetunt. Hoc est ergo primum præceptum legis, quod bonum est faciendum, & prosequendum, & malum vitandum: & super hoc fundantur omnia alia præcepta legis naturæ, ut scilicet omnia alia facienda; vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana. Quia vero bonum habet rationem finis, malum au-*

tem rationem contrarii, inde est quod omnia illa ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit ut bona, & per consequens ut opere prosequenda, & contraria eorum ut mala, & vitanda. Secundum igitur ordinem inclinationum naturalium est ordo præceptorum legis naturæ. Inest enim primo inclinatio homini ad bonum secundum naturam... Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia secundum naturam, in qua communicat cum ceteris animalibus... Tertio modo inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quæ est sibi propria.

III. En quam alte arcessit S. Thomas cuiusque sententiæ suæ originem. Ab ente initium capit, constituitque hoc primum principium: *Quodlibet est, vel non est*. Ubi enim, inquit ille, ordo reperitur, primum designandum est istius ordinis, a quo cetera pendent, principium. Porro, sicuti primum quod occurrit menti meditandum, est esse, seu ens; ita primum quod voluntati offertur, est bonum. Ex quo colligitur hoc primum in genere appetibilium principium: *Bonum est amandum, malum fugiendum*. Bonum asserit quod omnia appetunt. In quam descriptionem inepte quidam saperdæ garriunt. Si enim bonum illud est quod perficit res omnes; nullaque creatura sit quæ sui non appetat perfectionem: iure infertur, bonum esse quod omnia appetunt. Ex primo laudato principio ea primum sponte dimanant naturalia præcepta quæ conservationem propriam spectant, removentque opposita. Huc pertinent præcepta comedendi, sobrietatis, temperantiæque servandæ, abstinendique ab iis quæ propriæ sunt perniciosa sanitati. Altera inclinatio hominis speciem suam propagandam, servandamque respicit. Heinc vero præcepta quæ matrimonii officia, prolis educationem dirigunt. Tertia inclinatio rationis naturam consequitur: ex qua proficiscuntur omnia præcepta quæ cultum Dei, & proximi societatem moderantur. Hæc autem plurima sunt, eaque fusa oratione describit M. Tullius *Lib. II. de legibus*. Pauca ex multis huc transcribere lubet. A primo fonte & ipse sermonem repetit. *Quamobrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Iovis*. Post pauca autem ad legum varietatem describendam accedit. *Constat profecto ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietam, & beatam inventas esse leges... Eas tu igitur leges rogabis, videlicet quæ numquam abrogentur*. Et post plura leges promit quæ Dei cultum præscribunt, Quinti fratris impulsu. *Sed iam exprome, si placet, istas leges de religione. M. Expromam equidem, ut potero... Ad divos adeunto: caste pietatem adhibento: opes amovento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. Separatim nemo habessit deos, neve novos... At olla, propter quæ datur homini ascensus in cælum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, earumque laudum delubra sunto, nec ulla vitiorum. Sacra solemnia obeunto. Feriis iurgia amovento, easque in famulis, operibus patratis, ha-*

bento.... Quæque quosque divo decoræ, gratæque sint hostiæ, providento: divisque aliis sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flamines sunto: virginesque Vestales custodiunto ignem foci publici sempiternum.

IV. Plurima ibidem alia enarrat præcepta, quæ tum commentitiam religionem, tum hominum fœdera, & societatem spectant, adiectis inventis quæ superstitiosæ religionis cæremonias dirigunt. Quare, his missis, præcepta illa decem quæ Decalogo concluduntur, ex ipsius naturæ iuris sinu promanare ostendendum est. De tertio mandato dumtaxat Theologi disputant, utrum a lege naturæ proficiscatur. Sed hanc controversiam dirimit S. Thomas in III. dist. xxxvii. quæst. 1. art. 5. quæstiunc. 2. *Præceptum de sabbato observando, quantum ad aliquid morale est, & quantum ad aliquid cæremoniale, & quantum ad aliquid potest etiam dici iudiciale. Secundum enim illud eius quod naturalis ratio dictat, præceptum morale est, ut scilicet aliquo tempore homo contemplationi vacet: sed taxatio temporis in quo vacandum sit, non est de dictamine naturalis legis; & ideo non est morale præceptum. Sed secundum quod habet pro causa significationem, sic est cæremoniale. Secundum autem quod habet pro causa conditionem illius populi, cui subveniendum erat, per hoc præceptum iudiciale est.* Quatenus itaque præceptum istud cultum Dei spectat, ab ipsa naturæ lege dimanat: temporis vero determinatio, cæremoniæ observandæ, & alia id genus, lege positiva præscripta sunt.

V. Cetera Decalogi mandata, quæ cultum Dei, propriæ vitæ honestam conservationem, socialitatis iura servanda præcipiunt, a naturali lege proficisci compertum est. Nam omnia hæc præcepta sunt natura sua rectæ rationi consentanea. Heinc infert Sanctus Thomas, istorum præceptorum explicitam cognitionem necessariam omnibus esse, quæst. xiv. de verit. art. 11. ad 3. *Mandata Decalogi sunt de his quæ naturalis ratio dictat: & ideo quilibet tenetur ea explicite cognoscere.* Mandata primæ tabulæ cultum Dei, vota, iuramentaque custodienda præscribunt. Quid autem rectæ rationi magis consentaneum? Reliqua mandata, tum adfirmantia, tum negantia, de honorandis parentibus, de homicidiis, de vago concubitu, de adulteriis, de furtis, de mendaciis, de pravis desideriis vitandis, sunt ipsi naturæ similiter insita.

VI. Alia præcepta tum universalia, tum particularia, ad Decalogum revocari, vel tamquam principia in conclusionibus, vel tamquam conclusiones ex principiis erutas, evincit S. Thomas 1. 2. quæst. c. art. 3. *Utraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis Decalogi, sed diversimode. Nam illa quæ sunt prima, & communia, continentur in eis, sicut principia in conclusionibus proximis; illa vero quæ per sapientes cognoscuntur, continentur in eis e converso, sicut conclusiones in principiis.* Prima principia sunt: Bonum amandum, fugiendum malum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hæc, & similia continentur in Decalogo,

tam-

tamquam principia in conclusionibus, quæ sunt deductæ ex iisdem principiis. Porro mandata decalogica sunt conclusiones ex his primis principiis expromptæ; cetera vero sunt conclusiones expressæ medio ratiocinio ex iisdem Decalogi mandatis.

VII. S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCIV. *art.* 3. disputat, sintne omnia virtutum officia a naturæ lege præscripta: & hanc præbet responsionem. *De actibus virtuosis dupliciter loqui possumus: uno modo, inquantum sunt virtuosi; alio modo, inquantum sunt tales actus in propriis speciebus considerati. Si igitur loquamur de actibus virtutum, inquantum sunt virtuosi, sic omnes actus virtuosi pertinent ad legem naturæ. Dictum est enim, quod ad legem naturæ pertinet omne illud ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem unumquodque ad operationem sibi convenientem secundum suam formam; sicut ignis ad calefaciendum. Unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc quod agat secundum rationem: & hoc est agere secundum virtutem. Unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali. Dictat enim hoc naturaliter unicuique propria ratio, ut virtuose agat. Sed, si loquamur de actibus virtuosis secundum seipsos (prout scilicet in propriis speciebus considerantur) sic non omnes actus virtuosi sunt de lege naturæ. Multa enim secundum virtutem fiunt ad quæ natura non primo inclinat; sed per rationis inquisitionem ea homines adinvenerunt, quasi utilia ad bene vivendum.*

VIII. Sub duplici aspectu humana officia meditanda proponit Angelicus. Primo secundum rationem genericam, quatenus exercenda sunt iuxta rationis regulas; & sub hac consideratione omnes humanæ actiones virtutis speciem produnt. Porro homo, dum operatur, agere secundum suam formam, seu rationem debet. Quapropter actuum humanorum indifferentiam reiecimus. Ergo omnia humana officia, ad regulas rationis rectæ exacta, ad legem naturæ spectant. Secundo considerat hæc officia, prout sunt aliquibus circumstantiis subiecta, seu in specie particulari determinata: & secundum hanc considerationem, non lege naturæ, sed humana præscribuntur. Exemplo doctrina clarior fiat. Officia temperantiæ secundum genus suum, seu quatenus cibum temperatum includunt, lege naturæ præscribuntur: quia temperate vivere ad vitæ conservationem requiritur. Verum temperantia a carnibus, a licito matrimoniali concubitu, non naturali, sed voluntaria humana lege præscripta est. Et ideo dicit Angelicus, actus eiusmodi, in hac specie constitutos, non cadere sub naturæ lege. Nec enim eiusmodi officia necessaria sunt, sed dumtaxat utilia ad finem facilius comparandum. Dum itaque S. Thomas docet, omnes actus virtutum ad legem naturæ pertinere, sensus haud est quod unusquisque omnia virtutum officia exequi debeat. Plura quippe virtutum officia sunt quæ aut solo consilio, aut lege supernaturali præscribuntur.

Sen-

Sensus ergo angelicæ doctrinæ germanus est, quod omnes actus virtutum secundum rationem genericam virtutis, nempe quatenus exercentur ab homine deliberate operante, ad legem naturæ pertinent. Eccur? Quia quoties homo operatur ut homo, debet secundum rectæ rationis normam operari; atque adeo virtuose iuxta regulas rationis.

IX. Oppones. Mandata Decalogi lege voluntaria divina præscripta sunt. Ergo non naturæ iure. Quæ enim naturæ lege præcepta sunt, inhærent hominum cordibus, insita humanæ menti sunt. Hanc difficultatem sibi opponit S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCIX. *art.* 2. *arg.* 2. & hoc præbet responsum ad 2. *Legi divinæ conveniens erat ut non solum provideret homini in his ad quæ ratio non potest, sed etiam in his circa quæ contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa præcepta moralia quantum ad ipsa communissima præcepta legis naturæ non poterat errare in universali; sed tamen propter consuetudinem peccandi obscurabatur in particularibus agendis. Circa alia vero præcepta moralia, quæ sunt quasi conclusiones deductæ ex communibus principiis legis naturæ, multorum ratio oberrabat; ita ut quædam quæ sunt secundum se mala, multorum ratio licita iudicaret. Unde oportuit contra utrumque defectum homini subveniri per auctoritatem legis divinæ. Sicut etiam inter credenda nobis proponuntur non solum ea ad quæ ratio attingere non potest, ut DEUM ESSE TRINUM, sed etiam ea ad quæ ratio recta pertingere potest, ut DEUM ESSE UNUM, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis.*

X. Ut paucis omnia comprehendam, triplicis sunt generis, ut alias dictum est, iuris naturalis præcepta. I. Alia Deum colendum, reverendum, adorandumque spectant. II. Alia ad nos attinent, quæ honestos mores præscribunt, & vitæ propriæ custodiam vetantque ebrietatem, illicitosque concubitus. III. Cetera socialitatem respiciunt, quæque iubent honorare parentes, Magistratus, Principes, omnesque superiores; imperant fidelitatem in contractibus, in promissionibus, vetantque iniurias, iniustitiasque omnes.

XI. Naturæ ius non modo actus inhonestos, turpesque vetat, sed plures etiam irritat, nullosque efficit. Quamobrem contractus usurarii, pacta turpia, non modo illicita, verum etiam nulla sunt. At inquies, unde discernendum, sint ne aliqui actus iure naturæ irriti? Quotiés actus secum deferunt turpitudinem perpetuam, eo ipso sunt nulli; cuiusmodi sunt donatio, venditio rei alienæ, contractus vi, fraudeque extortus, matrimonium initum cum perpetua impotentia, & cetera id genus, quæ socialitatem lædunt.

CA-

CAPUT XIV.

De iuris naturæ immutabilitate, abrogatione, & dispensatione. Variæ quæstiunculæ dirimuntur.

I. QUæstionem disputandam proponimus quam perdifficilem, & implexam effecerunt varia Theologorum placita. Tamen, si omnia in suo vero lumine collocentur, & omnia quæ facessere negotium videntur, ad sua vera principia exigantur; decisio facilis & perspicua evadet. Operæ pretium itaque est ut ea præmittamus quæ certa videntur, quæque negari a nemine iure valent.

II. Et primum omnium ea in memoriam revocanda sunt quæ supra fuso calamo explicuimus, nempe honestatem, & turpitudinem rebus ipsis inesse antecedenter ad omnem legem. Porro officia illa quæ natura sua ante omnem legem aut honesta, aut turpia sunt, nulli mutationi, abrogationi, aut dispensationi obnoxia esse, quis ire inficias poterit? Hoc principium penes omnes certum, & ineluctabile est.

III. Alterum principium non minus certum constituendum est, nempe, iuris naturalis præcepta diversi generis esse. Alia sunt quæ humanum consensum præsupponunt, quo constituto, surgit naturæ ius, quod in pactis, in promissionibus, in contractibus, in iuramentis, in votis &c. resplendet. Huc etiam pertinent præcepta quæ bonorum proprietatem respiciunt. Gentium quippe consensu rerum partitio invecta est; qua posita, ius naturæ vetat quempiam invitum propriis bonis spoliari. Hæc omnia mutationi, & variationi subiecta sunt; idque penes omnes convenit.

IV. Tertium principium non minus certum spectat iuris naturalis partitionem; quam supra indicavi, & nunc repetendam iudico. Tribuitur itaque primum ius naturale in præcepta prima per se nota; & in alia præcepta, quæ sunt conclusiones ex iisdem collectæ, quarum aliæ proximiores, aliæ remotiores sunt. Secundo tribuitur in ius *præceptivum*, & in *approbativum*, seu *concessivum*, quod etiam *permissivum* dicitur. Plura quippe approbat, & concedit ius naturæ, quæ tamen non præcipit. Approbat ius istud bonorum communionem, homines liberos esse, matrimonia contrahere, virtutes omnes exercere, filium patri succedere, fidem adhibendam duobus testibus. Hæc vero, & alia plura singulis ius naturæ non præcipit; quamquam approbet, concedatque. Hæc omnia, quæ sub iure *concessivo* cadunt, mutationi subiecta esse nemo inficiatur.

V. Quarto loco statuendum est tamquam certum id quod docet S. Thomas

1. 2.

1\. 2. *quaest.* xciv. *art.* 5. nempe, *quod lex naturalis potest intelligi dupliciter mutari: Uno modo per hoc quod aliquid ei addatur; & sic nihil prohibet legem naturalem mutari: multa enim supra legem naturalem addita sunt ad humanam vitam utilia tam per legem divinam, quam etiam per leges humanas. Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis; ut scilicet aliquid desinat esse de lege naturali quod prius fuit secundum legem naturalem: & sic, quantum ad prima principia legis naturae, lex naturae est omnino immutabilis; quantum autem ad secunda praecepta, quae diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principiis, sic lex naturalis non immutatur, quin ut in pluribus sit rectum semper quod lex naturalis habet; potest tamen mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impedientes observantiam talium praeceptorum.*

VI. Quinto loco aio, hac S. Thomae doctrina sola perspicue explicata, in nihilum occidere omnes difficultates quae opponi adversus iuris naturae immutabilitatem solent. Et quia S. Thomae interpretes hanc doctrinam, ut ego quidem arbitror, pleno in lumine non collocarunt; idcirco, cum de dispensatione, seu solutione ab hac lege disputant, minus clare difficultates dirimunt. Neque eo haec dicta spectant, ut nova ego me promere iactem; sed huc pertinent, ut, nisi me amor fallit, quae alii & fusius, & aliquo modo obscurius disputarunt, paucis perstringere, & clarius proponere velim.

VII. Itaque aliqua praecepta iuris naturae ita sunt immutabilia, sibique constantia, & firma, ut semper, & in quocumque eventu obligent. Cuiusmodi sunt: *Colendus Deus est, non mentiendum, non peierandum, non falsum testimonium dicendum, non calumniandum, non odio habendum: servanda iustitia, amplectendae virtutes, temperate vivendum.* Haec, & similia nullam excipiunt circumstantiam, nullamque subeunt mutationem. Alia sunt praecepta iuris naturae, quae absolute spectata similiter sibi constant, & cuiusque sunt mutationis expertia. Verum haec circumstantias excipiunt, quarum ratione id prohibent quod absolute, tali, aut tali circumstantia sublata, praecipiunt. Exemplo a S. Thoma adducto doctrina luculentior evadet. Lex naturalis est, inquit 1. 2. quaest. xciv. art. 4. *quod deposita sint reddenda: & hoc quidem ut in pluribus verum est; sed potest in aliquo casu contingere quod sit damnosum, & per consequens irrationabile, si deposita reddantur; puta, si aliquis petat ad impugnandam patriam. Et hoc tanto magis invenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur; puta, si dicatur, quod deposita sint reddenda cum tali cautione, vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares apponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere, ut non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo.*

VIII. Ex his sponte consequitur, etiam haec secundaria praecepta esse in uno sen-

su

fu immutabilia, quatenus eadem ſemper præcipiunt, vel vetant: quoniam eadem ſemper præcipiunt, vel vetant abſolute; aut non præcipiunt, nec vetant ſub hac, aut illa circuſtantia. Et hoc in ſenſu non minus quam prima conſtantiam, & immutabilitatem produnt. Dicuntur mutabilia, non quod aliquando obligaverint, aliquando non obligaverint; ſed mutabilia dicuntur, quatenus ſub hac aut illa circumſtantia non obligant. Verum hæc mutatio propria non eſt: quoniam ab æterno verum fuit, depoſitum abſolute eſſe reddendum; non eſſe vero reddendum in hac aut illa circumſtantia: homicidium eſſe licitum publica auctoritate iuſſum; illicitum privata auctoritate perpetratum: illicitum furtum; licitum in hac aut illa circuſtantia, vi cuius furti malitiam, & vel ipſum nomen exuit. Dicuntur igitur hæc præcepta mutabilia, non quod ipſa in ſe mutationi ſubiecta ſint; ſed ratione materiæ, & circumſtantiarum, iuxta quarum diverſitatem ſemper, & ab æterno, modo præcipiunt, modo non præcipiunt, modo vetant, modo non vetant. Quibus poſitis, ſequentes quæſtiunculas dirimendas propono.

IX. Quæſt. I. *Lex naturalis quantum ad principia naturalia eſt ne in ſeipſa immutabilis omnino & invariabilis, tam in communi, quam in particulari?* Reſp. Affirmanter reſpondeo. Quandoquidem lex iſta ſita eſt in ordine rerum, ſeu officiorum cum eſſentia divina, idea archetypa omnium ordinum, & naturarum, quæ indiſſolubili nexu cum eadem connexæ ſunt. Porro ordinem hunc antecedere rationis ſigno vel ipſam divinam voluntatem, diximus ſupra. Ergo lex naturalis abſolute, & in ſeipſa cuiuſque variationis, & diſpenſationis expers eſt. Enim vero lex iſta vel accipitur, prout eſt in homine, & conſequitur ipſam naturam rationalem, veluti eiuſdem proprietas neceſſaria; & ſecundum hanc conſiderationem, ſicuti natura rationalis immutabilis eſt, ita immutabilis eſſe debet lex naturalis, quæ neceſſario eamdem conſequitur, modo ſupra expoſito: vel accipitur, prout eſt in Deo, ſeu quatenus cum divina eſſentia coniungitur; & ſub hoc aſpectu quamcumque variationem, mutationemque excludit, quoniam divina eſſentia immutabilis, & invariabilis eſt.

X. Quæſt. II. *Lex naturalis quantum ad præcepta ſecundaria eſt ne ſimiliter in ſeipſa immutabilis?* Reſp. Deciſio patet ex iis quæ *num.* 8. dicta ſunt. Quandoquidem hæc præcepta ſecundaria in ordine cum recta ratione, & divina eſſentia ſita ſunt, non ſecus ac prima. Ordo autem iſte æque in ſecundis ac in primis neceſſarius eſt. Ergo eodem modo invariabilis & immutabilis. Id ſolum verum eſt, quod iam innuimus, his ſecundariis præceptis advenire circumſtantias poſſe vi quarum lex non præcipiat id quod, ſublatis circumſtantiis, præcipiebat: quia rectæ rationi congruit ut in his circumſtantiis lex vetet quod ablatis circumſtantiis præcipiebat. Lex naturalis vetat abſolute maribus tangere ubera feminarum ob intrinſecam cum recta ratione repugnantiam; at, adveniente infirmitatis gravis neceſſitate, lex naturæ,

ſeu

seu recta ratio præcipit tactum prædictum, ut, pulso morbo, sanitas reparetur. Porro mutationem hanc recte interpretes D. Thomæ *materialem*, secus *formalem*, vocant. Quoniam mutatio *formalis* tunc evenit, quando lex, quæ olim urgebat, nunc obligare cessat, aut quia inutilis, & irrationabilis evadit; aut quia legislator eam revocat ob aliquem peculiarem finem sub initium latæ legis non prævisum. Tum lex cessat, & formaliter mutatur. Legem naturalem, etiam quantum ad præcepta secundaria, mutari hoc modo repugnat. Quoniam hæc eadem præcepta casus ipsos excipiunt. Præcipiunt aliqua officia absolute spectata, ut reddere depositum, obedire parentibus &c. & hæc eadem officia prohibent, aliqua circumstantia occurrente, nempe quando restitutio depositi, & obedientia parentibus sunt noxia proximo, & perniciosa Reipublicæ. Et quia reipsa eiusmodi circumstantiæ variantur, idcirco dicimus hæc præcepta variationem excipere materialem, quatenus scilicet officia subiecta legi modo hac, modo illa circumstantia involvuntur. Lex autem non modo absolute, verum etiam spectatis circumstantiis, officia aut præcipit, aut prohibet. Patet igitur, hæc ipsa præcepta secundaria formaliter, & in se immutabilia esse, quia vetant, aut iubent officia humana, quatenus rectæ rationi aut congruunt, aut repugnant. Ex quibus consequitur totam mutationem esse materialem, quatenus materia legi subiecta, modo una, modo altera circumstantia circumscribitur.

XI. Ex his quæ dicta sunt, evanescunt nonnullæ quæ opponi difficultates solent. Bona omnia naturæ iure communia erant, & hominum voluntate eorumdem invecta divisio est, & proprietas, & hominum servitus. Verum habet. Sed iam diximus, hæc & alia etiam sub iure naturali, non præceptivo, sed concessivo, seu approbativo tantum contineri; ut optime explicat S. Thomas 1. 2. quæst. XCIV. art. 5. ad 3. *Aliquid dicitur esse de iure naturali dupliciter. Uno modo quia ad hoc natura inclinat; sicut non esse iniuriam alteri faciendam. Alio modo quia natura non inducit contrarium; sicut possemus dicere, quod hominem esse nudum est de iure naturali, quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit. Et hoc modo communis omnium possessio, & una libertas dicitur esse de iure naturali, quia scilicet distinctio possessionum, & servitus non sunt inductæ a natura, sed per hominum rationem ad utilitatem humanæ vitæ. Et sic etiam in hoc lex naturæ non est mutata nisi per additionem.*

XII. Altera quoque difficultas de præscriptione, vi cuius bona quæ erant Pauli, hoc invito evadunt Francisci (quod cum iure naturæ pugnare videtur) seipsa corruit. Nam quemadmodum gentium consensu inducta est bonorum partitio, ita quoque invecta præscriptio est ad tollendam confusionem, & perturbationem. Diximus sub initium, aliqua esse de iure naturali ex præsupposito humano consensu: & hæc mutationi obnoxia sunt. Præscriptio, ut fusius suo loco dicemus, ab

ipso

ipso iure naturali, & divino proficiscitur: tantum abest ut his iuribus adversetur. Congruum quippe rectæ rationi semper fuit ut divisa bona tranquille, & pacifice possideantur; atque adeo ea præscribantur remedia quæ hanc tranquillam, quietamque possessionem fovent, & conservant. Idcirco legislatores humani ea adiecerunt remedia quæ sunt huic fini congrua, & necessaria. Verum de his suo loco.

XIII. Quæst. III. *Est ne potestas aliqua humana, sive civilis, sive ecclesiastica, quæ ab observatione legis naturalis dispensare, seu solvere homines queat?* Resp. Antequam responsionem exhibeo, notionem dispensationis præmittam oportet. Dispensatio, quæ latine indulgentia, seu solutio a lege, dicitur, est exemptio aliquorum subditorum ab observatione legis in aliquo particulari eventu, ceteris subditis legi servandæ devinctis manentibus. Alii dicunt, dispensationem esse relaxationem communis iuris. Discriminatur tum ab irritatione, qua lex aboletur, antequam obliget; ut quando Princeps refugit approbare legem latam ab inferiore, lex non approbata a legitimo superiore irritata dicitur: tum ab abrogatione, vi cuius lex quæ iam obligabat, & observabatur, penitus aufertur; cuiusmodi fuit lex Mosaica quantum ad cæremonialia, & iudicialia per Christum penitus abrogata: tum a derogatione, quæ legis aliquid detrahit, & aliquid relinquit: tum a declaratione, seu interpretatione, vi cuius declaratur, legem hoc in casu particulari non urgere. Declaratio non eget potestate; sed iudicio, & doctrina. Dispensatio impertiri a solo legitimo superiore, cui lex subiecta sit, potest. Theologi, & Icti interpretantur iura, eaque declarant; at dispensare ab iisdem nequeunt.

XIV. His breviter delibatis, ad propositam quæstiunculam respondeo, nulla potestate humana dispensari homines posse ab iis servandis quæ iuris naturæ sunt. Resolutio evidens est. Nullus enim inferior in legem superioris potestatem habet. Sed lex naturalis superior est omnibus Principibus tum laicis, tum ecclesiasticis: lex enim naturalis primario est in Deo, & secundario in recta ratione antecedente omnem voluntatem humanam. Nec minus legis naturæ præceptis subiecti sunt Principes, Reges, Imperatores, & Pontifices quam sint ceteri homines. Qui plura hac de re cupit, consulat opus nostrum *De usura contractus trini adversus P. Pichler diss.* v. ubi fuso calamo labefactavimus illius paradoxon, quo contendit, usuram lege naturali vetitam, alto Principum dominio & potestate licitam fieri posse.

XV. Obiicies. Dispensant Pontifices summi Episcopos a residentia, quæ iuris & naturalis, & divini est; alios fideles ab observandis votis, diebusque festis, quæ similiter a iure naturæ, & divino præscribuntur. Obiectiunculæ istæ ex iis quæ in antecessum dicta sunt, in fumum abeunt. Aliqua iuris naturalis, & divini esse diximus, præsuppofito hominum consensu, quo posito, ius utrumque urget. Porro plu-

plures sunt eventus in quibus hoc ius ob alicuius circumstantiae additionem non obligat reipsa; immo aliquando oppositum praecipit. Non est tamen cuiusque decernere, quo in casu obliget, aut secus eiusmodi ius; sed hoc pertinet ad supremum illum iudicem quem Deus constituit in terris tamquam suae voluntatis interpretem. Summi itaque Pontifices nullo modo a residentia personali Episcopos dispensant; sed in aliquo casu ob maiorem Ecclesiae utilitatem declarant, a residentia exemptum Episcopum esse. Neque replices, frequentes nimium esse eiusmodi exemptiones: quoniam ad neminem privatum spectat virgam censoriam extendere in Superiorum interpretationes, & declarationes. Satis nobis est asserere, exemptionem a residentia esse licitam iis tantum in casibus in quibus reipsa ius nec naturale, nec divinum obligat. Admisso vero quod vi iuris naturalis, & divini residere in dioecesi Episcopi astringantur in hoc aut illo casu, nulla pontificia auctoritate eximi a residentia valent. Idem dicendum de exemptione ab implendis votis, servandisque diebus festis. Quae P. Suarez *Lib. II. cap. XV. num.* 22. opponit, nullum mihi facessunt negotium. Contendit ille in hac controversia, saepe concedi veras dispensationes; at subdit, eas non esse in iure naturali praeceptivo per se spectato; sed in materia eius, mutando illam; qua mutata, cessat ius naturale obligare. Si quaeras, quomodo Pontifices mutent materiam, plura reponit quae mihi nihil significant: & reipsa P. Suarez recidit in responsum *P. Soto*, quod oppugnat, & in communem doctrinam, quam dedimus supra, videlicet ius naturale eiusmodi non obligare in hoc aut illo casu; cuius obligationis, aut non obligationis Pontifices sunt interpretes. Ne multa. Si iuxta P. Suarez mutatur materia; ergo cessat obligatio: ergo falsum est quod asserit, illam esse veram dispensationem. Nam vera dispensatio tum adest, quando, vigente lege, & consistente eadem materia, Superior dispensat ab obligatione adimplendae legis. Verum hae lites de vocibus sunt, atque adeo praetermittendae.

XVI. Quaest. IV. *Potest ne Deus sua absoluta potestate dispensare in aliquibus iuris naturae praeceptis?* Resp. Triplex reperitur sententia. Prima in omnibus etiam universalibus, altera in decalogicis, quae proxime eliciuntur ex primis, tertia in remotis dumtaxat iuris naturae praeceptis dispensare posse Deum contendit. Omnes tres opiniones mihi falsae videntur. Aio ergo cum S. Thoma, in nullo iuris naturae praecepto posse fieri ut Deus revera dispenset. Idque ex iis quae iam praemisi, evidens est.

XVII. Dispensatio est solutio a lege, cuius obligatio, & materia manent, & urgent. At fieri nullo modo potest ut Deus impertiat facultatem agendi contra legem naturalem, quae in his circumstantiis, in quibus dispensat, vigeat, urgeatque. Quoniam, dum ius naturae urget, praecipitque aliquod officium, opposita humana actio intrinsecus mala est, & turpis. Ergo fieri nequit ut media dispensatio-

tione a Deo probetur. Quæ luculentiora apparebunt, si in medium revocavero quæ supra exposui; videlicet, iuris naturæ materiam, seu obiecta ita esse intrinsecus ordinata, aut inordinata, ut necessario petant aut præcipi, aut vetari. Ergo nullo modo subiacent liberæ & voluntariæ dispensationi: alioquin eadem officia honesta simul, & turpia essent; quod contradictionem involvit.

XVIII. Sed audiamus rationem quam ipse S. Thomas promit 1. 2. quæst. c. art. 8. *Tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo, si verbum legis observaretur, contrariaretur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem iustitiæ, & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, & ad ipsum pervenitur. Si qua ergo præcepta dentur quæ contineant ipsam conservationem boni communis, vel ipsum ordinem iustitiæ, & virtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris: & ideo indispensabilia sunt.... Præcepta autem Decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei. Nam præcepta primæ tabulæ, quæ ordinant ad Deum, continent ipsum ordinem ad bonum commune, & finale, quod Deus est. Præcepta autem secundæ tabulæ continent ordinem iustitiæ inter homines observandæ; ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitum. Secundum hanc enim rationem sunt intelligenda præcepta Decalogi. Et ideo præcepta Decalogi sunt omnino indispensabilia.* Quæ doctrina paucis concludi potest. Præcepta Decalogi, & cetera omnia quæ iuris naturæ sunt, dirigunt homines, ut ordinate se habeant adversus se, & adversus Deum, serventque in socialitate iustitiæ ordinem. Sed ab hoc servando ordine dispensare Deus nequit (seu, ut melius loquar, hic ordo non excipit dispensationem) cum perturbatio istius ordinis sit reipsa, & intrinsecus mala. Ergo præcepta nulla iuris naturæ dispensationi divinæ subiacent.

XIX. Obiicies 1. Potest legislator humanus dispensare subditos a legibus a se latis. Ergo & Deus in legibus naturalibus, quarum auctor est: alioquin minoris potestatis esset Deus quam homines. Resp. Consequentia falsa est: quoniam præcepta iuris naturæ ea præcipiunt, aut prohibent quæ antecedenter ad liberam voluntatem honesta, aut turpia intrinsecus sunt. Antecedens quoque suas habet exceptiones. Nam quoties legislator humanus quidquam vetat quod repugnat bono communi, nulla fruitur ab hoc dispensandi facultate. Exemplum perhibet S. Thomas 1. 2. quæst. c. art. 8. *Si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret Rempublicam, neque proderet civitatem hostibus, sive quod nullus aliquid faceret iniuste, vel male, huiusmodi præcepta essent indispensabilia.* Quoniam ea prohiberent quæ rectæ rationi repugnant. Nec est quod reponas, Deum libere, & non necessario condidisse ius naturæ, seu naturam humanam, quæ fundus est iuris naturalis. Quandoquidem iam diximus, Deum libere produ-

cere omnia quæ extra ipsum sunt. At, posita hypothesi quod producere ea velit, necessitate hypothetica astringitur ut eadem producat iuxta ordinem quem hæc exprimunt cum sua divina essentia, & recta ratione. Rerum existentia libera Deo est. At ordo rerum cum prima regula necessarius est.

XX. Obiicies 2. Deus reipsa dispensavit in pluribus Decalogi mandatis. Nonne Abraham præcepit ut filium suum Isaac perimeret? sicut narratur *Gen.* XXII. Nonne Samsoni iussit ut semetipsum conficeret? quemadmodum habetur *Iudicum* XVI. Quis Israelitis imperavit ut vasa AEgyptiorum aurea, & argentea surriperent, nisi Deus? Quis Patriarchis facultatem indulsit ducendi plures uxores? Quis Iudæis omnibus potestatem alienis fenerandi impertiit, nisi Deus? Nonne Osea Dei iussu accepit mulierem fornicariam?

XXI. Hæc omnia ex iis quæ sub initium capitis præmisi, seipsis corruunt. Dictum est, plura reperiri præcepta iuris naturæ quæ iuxta circumstantiarum varietatem modo præcipiunt, modo vetant eamdem rem, variis adventitiis accidentibus affectam. Et hæc ipsa mandata sunt in se formaliter immutabilia; solumque eorumdem præceptorum materia variis subest circumstantiis: idcirco illa ipsa præcepta excipiunt casus qui congruunt, aut repugnant fini ultimo. Porro solus Deus, qui humani generis conditor est, comprehendit casus omnes in quibus officia humana aut conveniunt, aut pugnant cum fine ultimo.

XXII. Deus itaque Abraham præcepit filii innocentis occisionem: quia vita cuiusque creaturæ subiacet divino dominio. Mandatum Decalogi vetat occisionem iniustam, qualis ea est quæ privata auctoritate perpetratur, secus quæ publica potestate iubetur. Homicidium quod repugnat bono publico, malum est; quod vero in gloriam Dei cedit, sanctum reputatur. Victima Isaac Deo litanda gloriam Dei promovebat; ideo iusta, & sancta. Hoc est in disputatione, inquies. Occisio innocentis suapte natura mala est. Ergo nullo modo cedere in gloriam Dei valet. Sua natura mala est, absolute spectata; secus circumstantia peculiari affecta. Ecquænam est circumstantia isthæc? Respondeo, istam circumstantiam mentem humanam, quæ comprehendere universalem humani generis finem nequit, fugere. Ergo pro arbitrio loquimur? Falleris. Principia certa habemus, unde responsum colligimus. Scimus certo mortem, & vitam in manu esse Domini. Ipsa rectæ rationis dictata nobis repræsentant, congruum esse atque consentaneum ut vita nostra subiecta sit Creatoris voluntati, & arbitrio, quo possit eam aut diutius, aut citius ex hoc mundo eripere. Ex quibus principiis certis & ineluctabilibus colligimus, occisionem cuiusque hominis, divina peractam voluntate, divinam promovere gloriam. Terreni Principes in hominum vitam absoluto non potiuntur dominio; nec universalem totius mundi finem comprehendunt: ideoque innocentum homicidia præcipere directe nequeunt; sed facinorosorum hominum

dum-

dumtaxat, qui Reipublicæ tranquillitati infesti sunt, mortem iure imperant. Contra Deus, ut supremus Dominus, cuiuscumque hominis vitam servare, aut tollere iure potest. Et hoc non modo non repugnat, sed maxime iuri naturæ congruit. Nulla ergo opus dispensatione est ut quorumcumque hominum, atque adeo Isaaci, & Samsonis mortem Deus iubeat.

XXIII. Israelitæ surripuere AEgyptiis vasa aurea, & argentea: quia partitio bonorum, quæ communia erant, voluntario hominum consensu facta fuit, supremo & absoluto dominio eorumdem omnium bonorum Deo relicto. Unde ergo dispensandi a iure naturæ necessitas, si naturæ iure omnia creata bona liberæ Dei dispositioni subiecta semper fuere, sunt, eruntque? Quis asserere ausus fuerit, hanc bonorum partitionem cum præiudicio, & limitatione divinæ potestatis factam fuisse? En quam vera sit doctrina quam præmisi, ius nempe naturæ suas admittere exceptiones, & appendices. Facta bonorum partitione, ius naturæ prohibet ne quis invitus propriis bonis spolietur a quacumque humana potestate. Verum hoc ius naturæ dictat, Deum posse eodem quo pollebat ante divisionem dominio, etiam post divisionem, pro sua libertate, cuicumque sibi placuerit, eadem bona donare, possessoresque spoliare in delictorum pœnam, vel ob alios sibi notos fines; ut sapienter S.Thomas *laud. quæst.* c. *art.* 8. *ad* 3. declarat. *Si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furtum, vel rapina, quæ præcepto Decalogi probibentur: & ideo, quando filii Israel præcepto Dei tulerunt AEgyptiorum spolia, non fuit furtum, quia hoc eis debebatur ex sententia Dei*. S. Augustinus adiicit, AEgyptios ob sacrilegum auri, argentique abusum iure multatos a Deo fuisse. Inquit enim Lib. XXII. cont. Faustum cap. LXXI. *AEgyptii vero sacrilegi, & iniqui: nam & auro illo, hoc est Dei creatura, male utentes ad Creatoris iniuriam, suis idolis serviebant, & homines peregrinos labore gratuito iniuste, ac vehementer afflixerant. Digni ergo erant & isti quibus talia iuberentur, & illi qui talia paterentur.*

XXIV. Qua ratione, qua auctoritate suprema Dei translatio bonorum iusta est, eadem uxorum pluralitas licita evadit. Deus enim, non minus corporis quam bonorum dominus est; & quemadmodum bonorum, ita & corporum mutare dominia valet. Repugnat uxorum pluralitas naturæ iuri absolute; verum hoc ius naturæ præsupponit humanum consensum, & suas includit appendices. Servandum ius istud iuxta conditionem propriam, quatenus nempe consensus humanus, quem præsupponit, intrinsecus claudit conditionem, nisi Deo, qui supremus humanorum corporum dominus est, aliter placuerit. Matrimonium ad propagandam, servandamque naturam institutum est. Solus Deus universæ naturæ conditor comprehendit, quando uxorum pluralitas conducat ad istius naturæ propagationem, atque conservationem. Quapropter solus Deus declarare potest, hoc aut illo tempore

pore congruam esse uxorum pluralitatem. Nulla ergo dispensatione Deus usus est, dum Patriarchis sanctis plures concessit uxores; sed declaravit, ut legitimus, & supremus interpres, ius naturæ tali tempore, & talibus personis non prohibere uxorum pluralitatem. Sicuti quodlibet præceptum voluntarium humanum observandum est iuxta conditiones, quas includit; ita quoque ius naturæ servandum est secundum eas appendices quas ob varias materiæ circumstantias admittit. S. Thomas in *IV. dist.* XXXIII. *quæst.* I. *art.* 2. utitur verbo dispensationis, loco declarationis. Dispensationem ibi amplo in sensu accipit, ut ex omnibus aliis locis ubi de hac re loquitur, patet.

XXV. Nec est quod opponas, ius naturæ esse necessarium: nullus ergo conditiones adiicere, vel subtrahere potest. Quoniam obiectio hæc ex falsa imaginatione oritur. Scilicet quia necessarium est ius naturæ, consequitur ut debeat præcipere, aut vetare iuxta materiæ, & circumstantiarum diversitatem. Congruit rectæ rationi hoc officium tali tempore huic personæ: hoc idem officium, variatis circumstantiis, cum recta ratione pugnat. Hanc autem diversitatem solus Deus agnoscit; & ideo solus Deus declarare valet, quandonam liceat, aut secus, pluralitas uxorum. Solus quippe Deus etiam impedire iurgia, dissidia, ceteraque incommoda, quæ pluralitatem uxorum consequuntur, eaque impertiri subsidia potest quæ valent ad has in ordine, & tranquillitate continendas. Nulla itaque humana auctoritate neque pluralitas uxorum concedi potest, neque matrimonium contractum dissolvi; ut suo loco fusius palam fiet.

XXVI. Fenerandi licentiam Deus Hebræis permisit cum alienis ob eorum obstinatam avaritiam, inquit S. Thomas 2. 2. quæst. LXXVIII. art. 1. ad 1. *Quod autem ab extraneis usuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum; sed permissum ad maius malum vitandum; ne scilicet a Iudæis, Deum colentibus, usuras acciperent, propter avaritiam, cui dediti erant.*

XXVII. Ad exemplum Oseæ patet ex dictis responsio. S. Hieronymus hæc verba, *Sume tibi uxorem fornicariam*, sic interpretatur. *Ex quo ostenditur mulier ista, quam Propheta sumit in coniugem, non semel, sed frequentius fornicata.* Et fac tibi filios fornicationum. *Utrumque potest intelligi: quod & fornicariæ priores de fornicatione susceptos recipiat filios; & ipse ex meretrice generet filios, qui idcirco fornicationis appellandi sunt filii, quod sint ex meretrice generati.* Accepit ergo Propheta in coniugem mulierem meretricem: quæ actio nullam prodit deformitatem. An non licet cuique meretricem sibi desponsare in coniugem? S. Thomas suo, & communi principio nixus, respondet laud. quæst. c. art. 8. ad 3. *Similiter etiam Osee accedens ad uxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non est mœchatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii.* Ex divinæ Scripturæ textu non eruitur,

hanc

hanc mulierem fuisse adulteram, sed simplicem meretricem, quam in uxorem suscipere nulla lex vetat. Ideo S. Thomas 2. 2. *quæst.* cliv. *art.* 2. *ad* 2. inquit: *Ita etiam Osee non peccavit fornicando ex præcepto divino: nec talis concubitus proprie fornicatio debet dici, quamvis fornicatio nominetur, referendo ad cursum communem.* Nec S. Doctor definite asserit, fuisse adulteram, sed fornicariam, vel adulteram, quatenus etiam cum viris uxoratis copulam habuit. Verum non est huius loci rem hanc severius discutere. Semper ergo recurrit eadem doctrina. Ius naturale quod in contractibus viget, cum præsupponat, tamquam fundamentum, consensum voluntarium, mutationi materiali obnoxium est: quia semper in se continet conditionem intimam, nisi Domino supremo aliter visum fuerit. Et quia Deus auctor est matrimonii, & supremus Dominus corporum; idcirco pro temporum opportunitate, & iuxta finem a sua æterna Sapientia præstitutum potest efficere ut matrimonium temporaneum sit; quemadmodum ex S. Thoma interpretatur Cornelius a Lapide in *cap.* 1. *Osee*.

XXVIII. Obiicies 3. S. Bernardus *Lib. de dispen. cap.* III. inquit: *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, & reliqua illius tabulæ legis scita, quæ etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittant.... Dominus tamen horum, quod voluit, quando voluit, solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria fornicari præcepit.* Resp. Vera hæc omnia esse iam demonstravi. Quæstio dumtaxat nunc est de modo quo id Deus præstat. Factum S. Bernardus narrat; modum quo id fit, silet, nec de eodem disputat.

XXIX. Opponi plura alia solent levioris momenti, ut matrimonium filiorum Adæ cum propriis sororibus, quod matrimonium legi naturæ adversatur. Verum tantum abest ut cum lege naturæ primis illis temporibus pugnaverit matrimonium præfatum; quinimmo ad naturam conservandam propagandamque necessarium erat. Matrimonii auctor, ut diximus, Deus est: ergo eas præfigere illius celebrationi conditiones potest quas expedientes iudicaverit. Omnia nituntur præiacto fundamento, quod præcepta illa naturalia quæ præsupponunt liberum consensum, includunt semper subiectionem ad supremam Domini voluntatem.

XXX. Ut paucis omnia concludam, plures Auctores in hac controversia minus exacte loquuntur; quia veram & integram iuris naturæ notionem, ideamque perspectam minime habent. Aiunt aliqui, hanc hominum societatem evertere Deum posse, aliamque substituere: quod dubio procul verum est, cum omnium rerum existentia contingens sit. Ex quo inferunt, oppositas leges præscribere posse, & furtum, homicidium, & adulterium imperare. Quæ sane locutiones falsæ sunt. Quamquam verum sit posse Deum efficere ut ea quæ absolute, &, nullo ad illius supremum dominium habito respectu, sunt furta, homicidia, adulteria, iuri naturæ secundi ordinis adversa, talia non sint, si suprema eius potestas accedat; ta-

men ut hæc Deus præstet, haud opus est ut hanc societatem evertat; sed in hac ipsa societate hæc omnia præstitit, ut ex exemplis supra allatis palam est. Verum cum Deus suo supremo dominio hæc præscribit, ea quæ spectato iure naturæ secundi ordinis, pendente scilicet a consensu libero, sunt adulterium, furtum, homicidium indebitum, adiecto respectu ad supremam divinam dispositionem, non sunt adulteria, nec furta, nec homicidia indebita. Quare præfatæ locutiones, *Deus potest furtum, adulterium &c. imperare*, implicant contradictionem. Eo ipso enim quod Deus hæc imperat, furtum non est furtum, adulterium non est adulterium; seu id quod est adulterium illicitum, & oppositum iuri naturæ absolute spectato, adiecta conditione, evadit licitum, & adulterii, furti, homicidii malitiam exuit. Sunt utique hæ quæstiones vocum. Ergo vitandæ sunt ambiguæ phrases, & minus exactæ locutiones; cum possimus verborum proprietate, & perspicuis expressionibus hæc omnia repræsentare.

XXXI. Quæst. V. *Locum ne in lege naturali habeat epiikia?* Resp. Prolixo sermone hac de re scribit P. Suarez *Lib. II. de leg. cap.* XVI. variasque opiniones recenset. Sed totum dissidium ex diversa *epiikiæ* intelligentia oritur. Nam alii nomine *epiikiæ* legis correctionem intelligunt; alii illam pro interpretatione, & declaratione accipiunt. Quemadmodum, ut vidimus supra, plures dispensationem cum interpretatione confundunt; ita non pauci *epiikiam* pro dispensatione usurpant. Nos *epiikiam* eo in sensu intelligentes in quo illam exponit S. Thomas, dicimus, in lege naturali locum eamdem non habere. Porro S. Thomas 2. 2. *quæst.* CXX. *art.* 1. docet *epiikiam* emendationem, & correctionem legis esse, eamque in legibus humanis locum habere. *Quoniam*, inquit, *humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus contingentibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt; non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quam tamen in aliquibus casibus servare est contra æqualitatem iustitiæ, & contra commune bonum, quod lex intendit.... Et ad hoc ordinatur epicheia, quæ apud nos dicitur æquitas.* Ex quibus apparet, S. Doctorem *epiikiam* pro correctione legis accipere, quatenus legislator humanus, cum non possit omnes casus prævidere, leges fert, secundum quod res communiter contingunt. Idcirco necessariam asserit *epiikiam*, qua lex in hoc aut illo casu corrigatur. Lex autem naturalis immutabilis & invariabilis in se ipsa formaliter est; omnesque casus possibiles illius conditor Deus prævidit: idcirco in hac epiikia locum habere nequit. Et quando casus aliqui occurrunt in quibus ob varietatem circumstantiarum lex ipsa naturalis non obligat, hos ipsos casus solus Deus agnoscit. Sola ergo interpretatione, & declaratione Deus utitur, minime autem *epiikia*. Nec res fusiorem exigit orationem.

C A-

CAPUT XV.

De iure gentium, distincto a iure naturali. Errores Hobbesii, Pufendorfii, Heinnecii, *aliorumque exploduntur.*

I. THomas Hobbesius de *Cive cap. xiv.* naturalem legem tribuit in *naturalem hominum, & naturalem civitatum, quæ vulgo ius gentium adpellatur. Præcepta utriusque eadem sunt; sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, lex quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, adplicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur ius gentium.*

II. Samuel Pufendorfius *Lib. II. de iur. nat. & gent. cap.* 11. *§.* 23. post relatam Hobbesii doctrinam subdit: *Cui sententiæ & nos plane subscribimus.* Hanc eamdem opinionem amplectitur Heinnecius *Lib. I. de iur. nat. & gent. cap.* 1. *§.* 21. ubi consueta præfidentia scribit: *Rationes eos fugere qui nescio quod ius gentium, a iure naturæ diversum, sibi fingunt.* Hæc sunt effata quæ promunt hi qui iuris naturæ, gentium, & positivi arcana reserasse, & illustrasse modestissime se iactant. Erronea hæc opinio consectarium est illius erroris quem supra profligavi, videlicet legem naturalem voluntariam esse; nullamque sive bonitatem, sive malitiam antecedenter ad legem liberam in rebus reperiri. Quod profecto commentum sat est ad evincendum, quam profundi Metaphysici fuerint Doctores isti.

III. Antequam istorum errorem convello, præmittam oportet iuris gentium descriptionem. Medium quodammodo est ius istud, naturale inter & positivum, reipsa tamen a naturali, cum quo habet propinquitatem, omnino distinctum est, ut mox declarabo; & ad positivum accedit, immo positivum dici potest. Gentium ius nuncupatur, quia gentium omnium, vel plurimarum invectum est consensione. Omnes fere gentes, nulla Principum, sive subditorum distinctione facta, obstringit. Gentium nomine non intelliguntur omnes populi nobis incogniti, aut barbaræ, stupidæque nationes, quæ, morum honestate destitutæ, brutalem vitam ducunt; sed gentes cultæ, moratæque, quales fuere semper plurimi, & insigniores mundi populi, ut Iudæi, Græci, Romani, & potissimum Europæi.

IV. Plures distinxere ius gentium in primarium, & secundarium. Ius primarium in naturali hominum instinctu, ius secundarium in hominum usu & consuetudine collocant. Sed hanc distinctionem ut futilem reiicimus. Alii negarunt ius gentium proprie dictum, hoc nixi fundamento, quod numquam gentes simul coiverint ad ius istud instituendum: quod vanum commentum sponte corruit. Nec

enim necesse fuit ut gentes omnes, vel plurimae una convenirent, & mutuum consensum verbis exprimerent; sed sat fuit consensus tacitus, quo cultiores gentes omnes in certas fixasque regulas, seu leges conspirarent. Nonne gentes mutuam inter se societatem inivere? Societates istae consistere ne absque ulla lege poterant? Qua ratione inire foedera, agere commercia, celebrare contractus, plectere fraudes, & dolos poterant, nisi pacta, & leges statuissent, ad quarum amussim formare & dirigere officia sua possent? Porro has leges, tacito & uniformi consensu latas, ius gentium appellamus. Haec quae indicavimus, eiusdem iuris necessitatem evincunt.

V. His delibatis, dico, ius gentium a naturali omnino distinctum esse. Nam obiectum iuris naturalis, ut vidimus, sunt actiones quae natura sua intrinsecam habent honestatem, vel turpitudinem; atque adeo necessario praecipiendae, aut vetandae. Iuris gentium obiecta non sunt intrinsecus necessario honesta, aut turpia; atque adeo neque necessario praecipienda, vel prohibenda, quamvis maxime utilia ad finem praestitutum. Idque indicando quae ius gentium praecipit, aut prohibet, palam fit. Iure gentium bonorum divisio, admissio legatorum, transitus viarum, & cetera plura introducta sunt. Ius gentium vetat veneno interficere etiam in iusto bello hostem, recusare absque legitima caussa legatos. Quae omnia natura sua nec honestatem, nec turpitudinem necessario produnt.

VI. Aliqua quae ad ius gentium pertinent, scriptis consignata sunt, ut illa quae foedera, pacta, & cetera id genus spectant. Caussa efficiens iuris gentium sunt gentes ipsae. Nec alicuius momenti est quod obtrudit Pufendorfius *loc. cit.* quod gentes ipsae subiectae sint huic iuri. Ius autem quodlibet a superiore rogari debet. Nonne Communitates Reipublicae leges condunt, simulque eisdem legibus subiiciuntur? Fatemur tamen, summam cum iure naturae ius gentium propinquitatem habere. Adeo enim rectae rationi congruum est, ut, quasi impellente, seu instigante natura, fuerit unanimi consensione receptum. Tamen quia ea quae praecipit, aut vetat, non continent necessariam intrinsecam malitiam, aut honestatem, sed mutationi propriae & formali obnoxia sunt; ut palam est in partitione bonorum, quorum exactam communitatem servabant Christiani primi, servantque nunc plures, & in captivitate servorum, & in aliis pluribus; idcirco a iure naturae prorsus distinctum est.

VII. Dividi ius gentium communiter solet in affirmativum, & negativum; in proprium, & minus proprium. Ius gentium presse acceptum illud est quod, ut iam descripsi, comprehendit ea quae natura nec iubet, nec vetat; sed tacito consensu, moribus, & consuetudine in communem omnium, vel plurimarum gentium utilitatem, & commodum invecta fuerunt. Talia sunt *I. legatorum*, qui ab uno Principe, Republica, Communitate ad aliam destinantur, acceptatio: quae accepta-

ptatio iure naturæ nec prohibetur, nec præcipitur. II. Publica eorum ſecuritas, ut communia peragere negotia valeant Communitatis, ſeu Principatus nomine. III. Prohibitio, ne arma, aut fontes veneno inficiantur. IV. Ne hoſtes per ſicarios dolo, & proditione occidantur. V. Fœdera pacis, & induciarum, quæ licet, poſtquam inita ſunt, iure naturæ obſtringant; quoad inſtitutionem tamen, petitionemque iure gentium ſunt inſtituta. VI. Servitus, ſeu poteſtas utendi captivis iuſto bello captis. VII. Commerciorum procuratio inter nationes non inimicas. VIII. Ius ſepulturæ. IX. Bonorum partitio. Exempla iuris gentium *minus proprie* accepti ſunt I. Munitio civitatum. II. Permutatio rerum. III. Ius poſtliminii. IV. Uſus panis pro cibo, iura acquirendi bona, & nonnulli alii contractus. V. Deſignatio certi ſtatus hominum ad offerenda Deo ſacrificia.

VIII. Ius iſtud obligat in conſcientia plus minuſve, iuxta materiæ gravitatem maiorem, aut minorem. Immo huiuſce iuris violatio tantum apud omnes gentes ſceleris prodit, ut eiuſdem violatores non modo culpam contrahant in divino conſpectu, ſed ut infames, & publicæ tranquillitatis hoſtes reputentur. Quare ius iſtud obſtringit omnes, & potiſſimum orbis terrarum Principes, Reges, Imperatores, & omnium Communitatum capita. Secundum iſtius iuris regulas dirimuntur lites, & diſſidia inter ſupremas Poteſtates. Plura ſunt iura civilia in quocumque ſtatu, extra quem non tranſiliunt. Verum quæ iure gentium invecta ſunt, populos omnes obligant. Quare Principes, ſupremæque Poteſtates non modo proprii ſtatus, ſed omnium populorum, quibuſcum commercium & negotia habent, pacem, tranquillitatem, felicitatemque ſpectare, & cavere eius perturbationem summopere debent.

IX. Illud tamen animadvertendum, mutationi obnoxia eſſe, ut iam dictum eſt, ea quæ iure gentium comprehenduntur. Mutari poſſunt non uſu, & deſuetudine; temperari, roborari iuris civilis decretis apud unam gentem, & non penes alteram. Rationem mutabilitatis iam dedi, quia nempe ea quæ hoc iure aut præcipiuntur, aut prohibentur, intrinſecam bonitatem, aut malitiam neceſſariam non continent. Licet tamen omnia mutabilia ſint, reipſa tamen fieri moraliter nequit ut omnia mutentur: quandoque plura ita publicæ utilitati conſentanea ſunt, & utilia, ut abſque iiſdem tranquillitas publica conſiſtere nequeat.

DIS.

DISSERTATIO III.

DE LEGE POSITIVA DIVINA VETERE, ET NOVA.

PRAELOQUIUM.

LEGI naturali, de qua hactenus, succedit lex positiva voluntaria, in divinam,& humanam tributa. Hanc dissertationem, quæ circa divinam legem versatur, duobus capitibus concludam. In primo legem veterem, in altero novam exponam. Si materiæ vastitatem, dignitatem, excellentiam, & utilitatem spectes, ampla esse deberet dissertatio nostra. Verum, quia longum iter superest, plura paucis perstringam, ne utriusque legis lectorem meum ieiunum relinquam. Plura de evangelicæ legis spiritu, & fine dicturi sumus in *Tomo I. Apparatus ad Theologiam Christianam*. Quapropter illuc lectorem uberiora cupientem remitto.

CAPUT I.

Lex Mosaica bona, a Deo lata soli populo Iudæo. Eius finis, præcepta, & abrogatio.

I. PRima lex quam Deus mundo intimavit, est Mosaica. Præcesserunt utique aliqua divina præcepta, quæ tamen legis universalis denominationem non subierunt. Præceptum intimavit Deus Adæ in statu innocentiæ. Post lapsum aliqua itidem præscripsit Deus, quæ spectant sacramentorum usum, quo tum adulti, tum infantes a peccati originalis macula mundarentur. Item ante diluvium animalium quædam munda, quædam immunda reputata fuere, ut legitur *Gen.* VII. Et post diluvium Deus præcepit Gen. IX. *Carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim animarum vestrarum requiram*. Discretio illa animalium sacrificia tantum spectabat; cum probabilius sit ante diluvium non obtinuisse consuetudinem esus carnium. Hæc tamen, ut dixi, præcepta fuerunt peculiaria, quæ legem presse accepiam non constituunt.

II. Prima lex proprie dicta quam Deus rogavit, est illa quam Moyses Dei iussu promulgavit, idcirco Mosaica nuncupata. Adversus hanc legem hæretici plures blasphemarunt primis christianæ Ecclesiæ sæculis. Propugnabant scelesti homines duo principia, bonum unum, malum alterum. Legem veterem a malo Deo fuisse

fuisse latam docebant Simoniani, Carpocratiani, Cerdoniani, Valentiniani, & omnium impudentissime Manichæi, quorum insaniam strenue repressit S. Augustinus. Pelagiani contra plus iusto legem extollebant, contendentes illa sola homines iustitiam assequi, ut narrat S. Augustinus Lib. IV. contr. duas epist. Pelag. cap. v. *Rursus in laudem legis quid eis prodest quod contra Manichæos verum dicunt; quando ex hoc ad illud volunt ducere quod falsum contra Catholicos sentiunt? Dicunt enim: Legem etiam veterem secundum Apostolum iustam, & sanctam, & bonam fatemur, quæ custodientibus mandata sua, ac per fidem iuste viventibus, sicut Prophetis, & Patriarchis, omnibusque Sanctis, vitam potuit conferre perpetuam. Quibus verbis callidissime positis, legem contra gratiam laudant. Neque enim lex illa, quamvis iusta, sancta, & bona, omnibus hominibus Dei, sed fides, quæ in Christo est, vitam potuit conferre perpetuam.*

III. Bonam esse, utilemque legem Mosaicam demonstrat S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCVIII. *art.* 1. tum auctoritate, tum ratione. Christus Dominus *Matth.* VIII. dicit: *Vade ostende te Sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses.* Item S. Paulus ad Rom. VII. *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum.* Ratio quam exhibet S. Thomas, hæc est. *Dicendum, quod absque omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc quod consonat rationi; ita etiam lex aliqua ostenditur esse bona, quod consonat rationi rectæ. Lex autem vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi adversatur, ut patet in illo mandato:* Non concupisces rem proximi tui, *quod ponitur Exodi* XX. *Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem.*

IV. Fuit a Deo vero lata lex Mosaica, secus a Deo malo, ut præfati hæretici blasphemabant. Fuerunt alii qui effutiere, partim conditam a Deo esse, partim a Moyse, & partim a senioribus populi: quæ omnia, ut vana deliria, derideantur. Innumera sunt legis novæ testimonia quæ vero Deo legem Mosaicam adscribunt. S. Paulus ad Rom. cap. I. *Vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis.* Item ad Hebræos cap. I. *Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Rationem prodit S. Thomas *loc. cit. art.* 2. Christus est verus Filius Dei vivi. Porro lex vetus homines ad Christum suscipiendum, credendumque disponebat. Ergo idem Deus qui misit Filium suum in mundum, legem illam tulit quæ in hunc finem perducebat. *Lex enim vetus*, inquit S. Doctor, *homines ordinabat ad Christum dupliciter. Uno quidem modo, testimonium Christo perhibendo . . . Alio modo per modum cuiusdam dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, a quo salvandum erat humanum genus per Christum.* Si plura cupis, consule S. Thomam.

V.

V. Universam legem, & non partem dumtaxat, datam a Deo fuisse, testatur Moyses Exod. XXIV. *Narravit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: responditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini quæ locutus est faciemus . . . Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes ei.* Sed quid tempus tero in re manifesta demonstranda?

VI. Modus quo lata lex fuit, perspicue describitur *Exod.* XIX. *&* XX. Narratur in monte *Sinai* legem hanc datam fuisse: subditur etiam in monte *Horeb*: Sed idem mons duplici nomine appellatur. Annus quo promulgata hæc lex fuit, teste S. Paulo ad *Galat.* III. quadringentesimus trigesimus est a divina promissione Abrahæ facta. Disputant Theologi, fuerit ne lex ista a Deo immediate, an ministerio Angelorum lata? Ipsi Patres dissident. Iustinus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, aliique plures datam volunt per verbum divinum, quod sub magni Angeli nomine intelligebant. Oppositum sentit S. Augustinus cum aliis. Probabilior sententia est, legem istam Angelorum ministerio Moysi revelatam fuisse. Hanc assignat congruentem rationem S. Thomas cit. quæst. art. 3. *In omnibus potestatibus, & artibus ordinatis ille qui est superior, principalem, & perfectum actum operatur per seipsum; ea vero quæ disponunt ad perfectionem ultimam, operatur per suos ministros; sicut navifactor compaginat navem per seipsum, sed præparat materiam per artifices subministrantes. Et ideo conveniens fuit ut lex perfecta novi testamenti daretur immediate per ipsum Deum hominem factum; lex autem vetus per ministros Dei, scilicet per Angelos, daretur hominibus.*

VII. Soli populo Iudæorum intimata lex hæc fuit, ut habetur Deut. IV. *Quæ est enim alia gens sic inclyta, ut habeat caremonias, iustaque iudicia, & universam legem?* Ratio huius est sola, & imperscrutabilis Dei voluntas. Hanc Deus legem promisit sanctis Patriarchis, Abraham, Isaac, Iacob. S. Thomas *loc. cit. art.* 4. hanc congruentiam perhibet. *Posset una ratio assignari quare potius populo Iudæorum data sit lex quam aliis populis: quia, aliis populis ad idololatriam declinantibus, solus populus Iudæorum in cultu unius Dei remansit: & ideo alii populi indigni erant legem recipere, ne sanctum canibus daretur. Sed ista ratio congruens non videtur: quia populus ille etiam post legem latam ad idololatriam declinavit, quod gravius fuit.* Ideo, hac missa congruentia, subdit post pauca hanc legem dedisse populo Iudæo, *ut compleret verbum suum Dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis, Abraham, Isaac, & Iacob . . . . Si autem rursus quæratur, quare hunc populum elegit, ut ex eo Christus nasceretur, & non alium; conveniet responsio Augustini, quam dicit super Ioannem: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare.*

VIII. Si uni Iudæorum populo data hæc lex fuit, solos ne Iudæos obstringebat? Hanc quoque difficultatem proponit S. Thomas *loc. cit. art.* 5. respondetque,

ceteros populos gentiles astrictos fuisse servare omnia præcepta naturalia, non quia continebantur in Mosaica lege, sed quia a lege naturæ, omnes ratione præditos obligante, præscripta erant; a ceteris vero præceptis peculiaribus legis Mosaicæ solutos omnino fuisse. Ratio evidens est. Quoniam nulla lex obligat nisi eos quibus imponitur. Lex Mosaica solis imposita Iudæis fuit. Ergo istos solos astrinxit. Et reipsa plures gentiles, a lege circumcisionis liberi, quorum caput, & sacerdos fuit *S. Melchisedech*, salvi facti sunt, quia verum Deum colebant, & iuris naturæ præcepta observabant. Gentiles tamen, qui populo Iudæo ascribebantur, Mosaicæ legi subiecti erant; ut declaratur Exod. XII. *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ.*

IX. Nec est quod opponas, frustra gentiles suscepisse iugum Mosaicæ legis, quando a tali iugo soluti assequi salutem poterant. Quoniam respondet S. Thomas loc. cit. art. 5. ad 3. *Quod gentiles perfectius, & securius salutem consequebantur sub observantiis legis quam sub sola lege naturali: & ideo ad eas admittebantur. Sicut etiam nunc laici transeunt ad Clericatum, & sæculares ad Religionem, quamvis absque hoc possint salvari.* Nec Christus redarguit Pharisæos, & Scribas, quod gentiles ad religionem iudaicam convertere studebant; sed quod eos ad pharisaicas traditiones servandas adducerent. Inquit quippe Christus Dominus Matth. XXIII. *Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proselytum; & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.* Et revera illi qui ad aliquam communitatem, in suis legibus servandis relaxatam, alios adducunt, pravis suis exemplis filios sæpe efficiunt duplo nequiores.

X. Finis legis Mosaicæ eo pertinebat, ut homines disponeret, præpararetque ad Christum Dominum suscipiendum, qui venit non soluturus, sed impleturus legem. Quare lex illa non iustificabat homines, sed iustificationem quibusdam cæremoniis figurabat. Quare, licet soli Iudæi subiecti eiusdem legis oneri essent; tamen, quatenus lex illa portendebat Christum venturum, & significabat quæ per ipsum implenda erant, comprehendebat omnes. Nemo quippe salutem assecutus æternam est, sive ante, sive post Mosaicam legem, absque fide aut implicita, aut explicita in Christum Redemptorem.

XI. Præcepta Mosaicæ legis ad tria genera revocantur, videlicet ad *moralia*; *cæremonialia*, *iudicialia*. Quæ partitio describitur Deuter. V. *Tu vero hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & cæremonias, atque iudicia.* Præcepta moralia ad naturalem, cæremonialia, & iudicialia ad voluntariam, sive positivam legem pertinent. Cetera omnia quæ in Mosaica lege continentur, aut non sunt

sunt præcepta, aut ad hæc revocantur. Fuerunt in eadem lege plura consilia de rebus tum moralibus, tum cæremonialibus, tum iudicialibus. In re morali fuerunt vota, ut habetur Deut. XXIII. *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere*. In re cæremoniali fuerunt spontaneæ oblationes. Narratur enim Levit. XXII. *Qui obtulerit oblationem suam, vel vota solvens, vel sponte offerens, quidquid illud obtulerit in holocaustum* &c. Tandem in materia iudiciali hæc narrantur Exod. XXII. *Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei: ipsum est enim solum quo operitur, indumentum carnis eius; nec habet aliud in quo dormiat*. Urgente necessitate, sub præcepto hæc cadunt; sed, necessitate ablata, consilii sunt. Quæ omnia perspicue de more explicat Angelicus 1. 2. quæst. c. art. 2. *Nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in se ipsis; virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est quod lex divina convenienter disponit præcepta de actibus omnium virtutum; ita tamen quod quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non potest, cadunt sub obligatione præcepti; quædam vero quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii*.

XII. Ad præcepta oral ia, non modo naturalia, sed etiam supernaturalia mandata revocantur. Fuerunt enim & in veteri lege mandata fidei, spei, & caritatis. Immo cetera mandata ad hæc duo revocantur, inquit Christus Dominus Matth. XXII. *In his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ*. Præcepta autem fidei, & spei præcedunt legem ipsam. Præcepta moralia partim continentur in Decalogo, partim revocantur ad illum, veluti additiones.

XIII. Præcepta cæremonialia presse accepta ad Dei cultum attinent, ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. CI. art. 1. *Cæremonialia præcepta determinant præcepta moralia in ordine ad Deum, sicut iudicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximum*. Præcepta cæremonialia quatuor erant, quæ spectabant sacrificia, instrumenta, sacramenta, & observantias. Tria erant sacrificiorum genera: holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Hæc omnia sigillatim explanat S. Thomas loc. cit. quæst. CII. art. 3. ad 3. *Triplex erat sacrificiorum genus. Quoddam erat quod totum comburebatur; & hoc dicebatur holocaustum, quasi totum incensum. Huiusmodi enim sacrificium offerebatur Deo specialiter ad reverentiam maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius: & conveniebat perfectionis statui in impletione consiliorum. Et ideo totum comburebatur, ut sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur, totum hominem, & omnia quæ ipsius sunt, Dei dominio esse subiecta, & ei esse offerenda. Aliud autem erat sacrificium pro peccato, quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: & conveniebat statui pœnitentium in satisfactione peccatorum: quod dividebatur in* duas

duas partes : nam una pars eius comburebatur ; altera vero cedebat in usum sacerdotum, ad significandum quod expiatio peccatorum fit a Deo per ministerium sacerdotum : nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis : tunc enim totum comburebatur. Non enim debebant in usum sacerdotum venire ea quae pro peccato eorum offerebantur, ut nihil peccati in eis remaneret, & quia hoc non esset satisfactio pro peccato : si enim cederet in usum eorum pro quorum peccatis offerebatur, idem esse videretur ac si non offerretur. Tertium vero sacrificium vocabatur hostia pacifica, quae offerebatur Deo vel pro gratiarum actione, vel pro salute, & prosperitate offerentium, ex debito beneficii vel accipiendi, vel accepti : & convenit statui proficientium in impletione mandatorum : & ista dividebatur in tres partes : nam una pars incendebatur ad honorem Dei ; alia pars cedebat in usum sacerdotum ; tertia vero pars in usum offerentium, ad significandum quod salus hominis procedit a Deo, dirigentibus ministris Dei, & cooperantibus ipsis hominibus qui salvantur. Si plura cupis, consule sanctum Doctorem, ubi plurima invenies vasta eruditione, & profunda doctrina referta. Perpende quanta perspicuitate ex praefatis caeremoniis colligat adversus novos heterodoxos omnia nostra dogmata.

XIV. Hostia pro peccato distinguitur *Levit.* VII. ab hostia pro delicto. S. Augustinus *quaest.* XX. *in Levitic.* peccatum mali commissionem, delictum boni neglectum, seu omissionem, vel etiam ignorantiam boni vocat. *Quid aliud sonat delictum, nisi derelictum ; & qui delinquit, quid derelinquit nisi bonum? Potest etiam videri illud esse delictum quod imprudenter, idest ignoranter ; illud peccatum quod ab sciente committitur.*

XV. Hostia pacifica, ut iam S. Thomas in adducto textu explanavit, offerebatur pro gratiarum actione. Et subdit ibidem : *Hoc autem generaliter observabatur, quod sanguis, & adeps non veniebant neque in usum sacerdotum, neque in usum offerentium ; sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei ; adeps vero adurebatur in igne. Cuius ratio una quidem fuit ad excludendam idololatriam. Idololatrae enim bibebant de sanguine victimarum, & comedebant adipes, secundum illud Deuter.* XXXII. De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum. *Secunda ratio est ad informationem humanae vitae. Prohibebatur enim eis usus sanguinis ad hoc quod horrerent humani sanguinis effusionem... Tertia vero ratio est propter reverentiam divinam : quia sanguis est maxime necessarius ad vitam, ratione cuius dicitur anima esse in sanguine ; adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat : & ideo, ut ostenderetur quod a Deo nobis est & vita, & omnis bonorum sufficientia, ad honorem Dei effundebatur sanguis, & adurebatur adeps. Quarta ratio est, quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo caritatis eius, per quam se obtulit Deo pro nobis. De hostiis autem pacificis in usum sacerdotis cedebat pectusculum, & armus dexter, ad excludendam quamdam divina-*

nationis speciem, quæ vocatur spatulamantia: quia scilicet in spatulis animalium immolatorum divinabant, & similiter in osse pectoris. Et ideo ista offerentibus subtrahebantur. Per hoc etiam significabatur quod sacerdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum, quod significatur per pectus, quod est tegumentum cordis; & etiam fortitudo ad sustentandum defectus, quæ significatur per armum dextrum.

XVI. Inter omnia hæc sacrificia holocaustum erat præcipuum, quod totum in Dei honorem consumebatur, nihilque in hominum usum cedebat. Animalia quæ præfatis sacrificiis deserviebant, ex quadrupedibus capræ, oves, bovesque erant. Ex volatilibus erant turtures, & columbæ: & pro leprosis curandis passer immolabatur. Ex frugibus terræ panis, vinum, sal, & thus. Rationem autem cur potius dicta animalia ex quadrupedibus immolabantur præ aliis, S. Thomas perhibet *oc. cit. quæst.* CII. *art.* 3. *ad* 2. his verbis. *Primo quidem ad excludendam idololatriam: quia omnia alia animalia offerebant idololatræ diis suis, vel eis ad maleficia utebantur; ista autem animalia apud AEgyptios, cum quibus conversati erant, abominabilia erant ad occidendum: unde ea non offerebant in sacrificiis diis suis. Unde dicitur Exod.* VIII. Abominationes AEgyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? *Oves enim colebant, hircos venerabantur: quia in eorum figura dæmones apparebant. Bobus etiam utebantur ad agriculturam, quam inter res sacras habebant.* Tres alias rationes describit, quas brevitatis gratia prætereo. Ex avibus turtures, & columbæ immolabantur ad mentis simplicitatem, cordisque caritatem significandam. Pisces non adhibebantur in sacrificiis, quia extra aquam moriuntur; & ideo non erant materia apta sacrificiis in templo celebrandis. Occisio animalium peccatorum abolitionem præferebat. Modus mactandorum animalium in lege definitus erat, qui minus animalia affligebat; ut & occidentium clementia eluceret, & detrimentum occisorum animalium vitaretur. Animalia prohibita in sacrificiis erant quæ maculam, defectumve haberent: quæ figura illos genitores reprehendit qui filias, filiosque claudos, gibbos, stupidos, ignavosque Domino immolant, altarique cum summa religionis ignominia destinant: & non raro blanditiis, lenociniis, & tantum non minis, & fraudibus, ingredi Dei domum compellunt, ut domum propriam exonerent. In holocausto non offerebatur nisi masculus, quod femina animal sit imperfectum, & veluti immundum. Qui ovem habere non poterat, offerebat panem; &, hoc deficiente, farinam, aut spicas. Sal offerebatur, quia impedit corruptionem.

XVII. Præcepta cæremonialia, secundo loco indicata, spectant instrumenta colendi Deum, ut sunt tabernaculum, arca fœderis, propitiatorium, candelabrum, mensa, duplex altare, vasa, vestes sacerdotales, & plura alia eiusmodi. Tabernaculum templum parvum mobile erat: quia filii Israel quadraginta annorum

spatio

ſpatio per deſertum ambulaverunt, paſſim ſedem mutantes. Occupata promiſſionis terra, continua bella gerebant: idcirco Deus diſtulit templi ædificium, uſquedum, proſtratis hoſtibus, ſumma populus frueretur pace; quod tempore contigit Salomonis. Plura myſteria, figuraſque in præfato tabernaculo deprehendit S. Thomas *loc. cit.* quæ apud ipſum legi poſſunt.

XVIII. Arca fœderis primum in tabernaculo, poſt in templo ſervata, conſtabat ex lignis Setim, intus & extra deaurata, & aurea corona inſignita. In eadem duæ tabulæ lapideæ erant, ut narratur Reg. III. cap. VIII. *In arca autem non erat aliud niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Iſrael, cum egrederentur de terra Ægypti.* Contra S. Paulus narrat ad Hebræos IX. *Arcam teſtamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti.* Quæ apparens contrarietas facile evaneſcit, ſi dicamus, primum ſolas duas tabulas lapideas, ut narratur III. *Reg.* in arca fuiſſe; poſt virgam Aaron, quam ex Scriptura ipſa ſcimus initio fuiſſe a Moyſe in tabernaculo repoſitam, ex tabernaculo temporis decurſu translatam ſimul cum manna fuiſſe in arcam. In tabernaculo reſidebat arca inter duos Cherubim, qui ſe mutuis reſpiciebant vultibus. Super eamdem erat propitiatorium, ſubter alas Cherubim, ac ſi ab ipſis deferretur.

XIX. Fuſam de candelabro habet S. Thomas *loc. cit. a.* 4. *ad* 6. orationem. Pauca ex eodem perſtringo. *Candelabrum erat inſtitutum ad honorificentiam tabernaculi. Pertinet enim ad magnificentiam domus quod ſit bene luminoſa. Habebat autem candelabrum ſeptem calamos, ut Ioſephus dicit, ad ſignificandum ſeptem planetas, quibus totus mundus illuminatur. Et ideo ponebatur candelabrum ex parte auſtrali, quia ex illa parte eſt nobis planetarum curſus. Altare vero thymiamatis erat inſtitutum, ut iugiter in tabernaculo eſſet fumus boni odoris, tum propter venerationem tabernaculi, tum etiam in remedium fœtoris quem oportebat accidere ex effuſione ſanguinis, & occiſione animalium. Ea enim quæ ſunt fœtida, deſpiciuntur, quaſi vilia; quæ vero ſunt boni odoris, homines magis appretiantur. Menſa autem apponebatur ad ſignificandum quod Sacerdotes templo deſervientes in templo victum habere debebant. Unde duodecim panes ſuperpoſitos menſæ, in memoriam duodecim tribuum, ſolis Sacerdotibus edere licitum erat, ut habetur Matth.* XII..... *In atrio vero extra tabernaculum continebatur altare holocauſtorum, in quo offerebantur Deo ſacrificia de his quæ erant a populo poſſeſſa. Et ideo in atrio poterat eſſe populus, quia huiuſmodi Deo offerebat per manus Sacerdotum; ſed ad interius altare, in quo ipſa devotio, & ſanctitas populi offerebatur, non poterant accedere niſi Sacerdotes, quorum erat Deo offerre populum. Eſt autem hoc altare extra tabernaculum in atrio conſtitutum ad removendum cultum idololatriæ. Nam Gentiles intra templa altaria conſtituebant ad immolandum idolis. Figuralis vero ratio omnium horum aſſignari*

 poteſt

potest ex relatione tabernaculi ad Christum, qui figurabatur. Plurima docere persequitur scitu digna, quae consulere poteris.

XX. Vasa erant plurima diversi generis. Mortariola, lebetes, hydriae, acetabula, phialae, thuribula, ciathi &c. Diversae quoque erant sacerdotales vestes. Sacramenta duplicis generis: alia ad totum populum, ut circumcisio, esus agni paschalis, purificationes, expiationesque a peccatis; alia ad solos Sacerdotes attinebant, ut rasio capillorum, ablutio pedum, comestura panis propositionum. Haec omnia Christum futurum, eiusque legem praenuntiabant. Circumcisio baptisma, agnus paschalis Eucharistiam, expiationes sacramentum poenitentiae portendebant. Observantiae legales diversae similiter erant, ut discretio ciborum, abstinentia a sanguine, ab adipe, ieiunia Nazaraeorum, vota, solemnitates, certus vestium usus.

XXI. Praecepta iudicialia regimen populi spectabant. Quatuor ordines distinguit S. Thomas 1. 2. *quaest.* CIV. *art.* 4. in qualibet hominum societate. *Quadruplex autem ordo in aliquo populo inveniri potest. Unus quidem Principum populi ad subditos; alius autem subditorum ad invicem; tertius autem eorum qui sunt de populo ad extraneos; quartus autem ad domesticos, sicut patris ad filium, uxoris ad virum, & domini ad servum. Et secundum istos quatuor ordines distingui possunt praecepta iudicialia veteris legis. Dantur autem quaedam praecepta de institutione Principum, & officio eorum, & de reverentia eis exhibenda: & haec est una pars iudicialium praeceptorum. Dantur etiam quaedam praecepta pertinentia ad concives ad invicem; puta circa emptiones, venditiones, & iudicia, & poenas: & haec est secunda pars iudicialium praeceptorum. Dantur etiam quaedam praecepta pertinentia ad extraneos; puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum, & advenarum: & haec est tertia pars iudicialium praeceptorum. Dantur etiam in lege quaedam praecepta pertinentia ad domesticam conversationem; sicut de servis, & uxoribus, & filiis: & haec est quarta pars iudicialium praeceptorum.*

XXII. Pro quolibet horum ordinum coetu constituit Deus praecepta iudicialia. Praecepta quae ad Principum regimen attinent, describit S. Thomas 1.2.*quaest.*CV. *art.* 1. Animadvertit ille, in quolibet ordine Principum duo esse spectanda. Unum, ut omnes aliquam partem habeant in Principatu, quia hoc paci servandae idoneum est; & hunc ordinem amant omnes. Alterum speciem regiminis spectat, cum sint diversa Principatuum genera. Praecipua sunt Regnum, in quo unus praesidet, praecipitque; & Aristocratia, seu potestas optimatum. *Unde*, inquit, *optima ordinatio Principum est in aliqua civitate, vel regno, in quo unus praeficitur secundum virtutem qui omnibus praesit; & sub ipso sunt aliqui principantes secundum virtutem: & tamen talis Principatus ad omnes pertinet, tum quia ex omnibus eligi possunt, tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis vero est omnis politia bene commixta ex regno, inquantum unus praeest; & aristocratia, inquantum multi principantur secundum virtutem*;

tem ; & democratia , idest potestate populi , inquantum ex popularibus possunt eligi Principes ; & ad populum pertinet electio Principum . Et hoc fuit institutum secundum legem divinam . Nam Moyses , & eius successores gubernabant populum , quasi singulariter omnibus principantes , quod est quædam species regni . Eligebantur autem septuaginta duo seniores secundum virtutem. Plura alia ibidem legito.

XXIII. Animadvertendum autem, modum eligendi Principis Israelitici non esse præscriptum in Scriptura, ut ipse S. Thomas advertit: quoniam Deus sibi reservavit hanc electionem: idcirco regimen Israeliticum non fuit nec monarchicum, nec aristocraticum , sed *theocraticum* ; & usque ad Saulem eiusmodi *theocratia* perduravit. Populus ad mala pronus ferre recusavit regimen iudicum , quos Deus ipse post Moysem, & Iosue eligebat; ideo petiit a Samuele Regem. Samueli id ægre ferenti respondit Deus I. Reg. VIII. *Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: non enim te abiecerunt, sed me*. Plura quæ huc pertinent , legere apud S. Thomam poteris *loc. cit.*

XXIV. Legem Mosaicam abrogatam a Christo Domino , negarunt Cerinthus , & alii hæretici , qui circumcidendos Christianos contendebant; sed antiquatam docuerunt semper Catholici, evangelicis testimoniis nixi. Lucæ quippe XVI. dicitur: *Lex, & Prophetæ usque ad Ioannem*. Item S. Paulus ad Galat. III. *Lex pædagogus noster fuit in Christo . At ubi venit fides , iam non sumus sub pædagogo* . Et ad Rom. VI. *Non estis sub lege, sed sub gratia* . Tandem Apostoli abrogatam in Concilio Hierosolymitano declararunt legem, ut narratur *Act.* XV. Abrogatio hæc cæremonialia , & iudicialia , secus moralia comprehendit mandata . Plures istius abrogationis congruentes rationes perhibet S. Thomas 1. 2. *quæst.* CIII. *art.* 3. Manichæi , quibus , ad hoc quod attinet , accessit Lutherus, non modo cæremonialia , & iudicialia , sed etiam moralia præcepta abrogatata fuisse contendebant . Errorem hunc explodunt Catholici omnes , asserentes Decalogum descriptum in lege Mosaica obligare omnes. Disputant dumtaxat Theologi catholici, obligent ne ejusmodi mandata decalogica, quatenus lege naturæ, an simul quia lege Mosaica lata sunt? Disputatio tanti non est, ut examen nostrum exigat.

XXV. De tempore quo abrogata est, disputatum fuit . Sed vera sententia est, ante Christi mortem non cessasse. Siquidem Christus, quoad vixit, eam servavit, & circumcisioni se subiecit . Tunc itaque obligare desiit vetus testamentum , cum novum promulgatum fuit : quod post Christi mortem contigit . Dissident Theologi, quodnam temporis intervallum mors Christi includat. Alii defendunt , comprehendi totum tempus quod fluxit a die mortis usque ad resurrectionem . Alii usque ad Pentecosten extendunt , contendentes , Mosaicam legem viguisse usque ad Spiritus sancti apparitionem . Communior , & mihi probabilior sententia est , legem Mosaicam desiisse continuo ac Christus Dominus mortem oppetiit: quo-

niam tunc velum templi scissum fuit, translatumque Sacerdotium ; & ipse Christus Dominus exclamavit : *Consummatum est*.

XXVI. Quamvis lex Mosaica statim post Christi mortem obligare desierit, tamen non illico illius observatio noxia fuit. Animadvertit S. Thomas 1. 2. quæst. c111. art. 4. quod *omnes cæremoniæ sunt quædam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus. Sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis : & in utraque protestatione, si aliquid homo falsum protestatur, mortaliter peccat. Quamvis autem sit eadem fides quam habemus de Christo, & quam antiqui patres habuerunt; tamen quia ipsi præcesserunt Christum, nos autem sequimur ; eadem fides diversis verbis significatur a nobis, & ab eis. Nam ab eis dicebatur : Ecce virgo concipiet, & pariet filium : quæ sunt verba futuri temporis. Nos autem idem repræsentamus per verba præteriti temporis, dicentes, quod concepit, & peperit. Et similiter cæremoniæ veteris legis significabant Christum ut nasciturum, & passurum; nostra autem sacramenta significant ipsum ut natum, & passum. Sicut igitur peccaret mortaliter qui nunc suam fidem protestando diceret Christum nasciturum, quod antiqui pie, ac veraciter dicebant ; ita etiam peccaret mortaliter, si quis nunc cæremonias observaret, quas antiqui pie, & fideliter observabant*. Tunc enim omnes cæremoniæ portendebant Christum futurum ; nunc autem omnia nostra sacramenta annuntiant Christum natum, passum, & in cælis regnantem. Quapropter si quis, morte Christi peracta, usurpasset Mosaicas cæremonias ad significandum Christum futurum, peccasset, & quidem graviter.

XXVII. Id solum in disputationem vocatur, utrum, si quis eo tempore quo nondum omnino publicatum Evangelium fuit, observasset legalia Mosaica, præscindendo ab eorum significatione, sed quatenus a Deo præscripta erant, peccasset mortaliter. In utramque partem disputarunt Augustinus, & Hieronymus, quorum disputationes recenset S. Thomas loc. cit. art. 4. ad 1. *Diversimode sensisse videntur Hieronymus, & Augustinus. Hieronymus enim distinxit duo tempora : unum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant mortua, quasi non habentia vim obligativam, aut expiativam pro suo modo; nec etiam erant mortifera, quia non peccabant ea observantes : statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum mortua, idest non habentia virtutem, & obligationem, sed etiam mortifera, ita scilicet quod peccabant mortaliter quicumque ea observabant. Unde dicebat, quod Apostoli legalia numquam observaverunt post passionem secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione, ne scilicet scandalizarent Iudæos, & eorum conversionem impedirent. Quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita quod illos actus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tamquam legis cæremonias observantes; sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem, non causa legalis circumcisionis observandæ. Sed quia indecens videtur quod Apo-*

Apostoli ea occultarent propter scandalum quæ pertinent ad veritatem vitæ, & doctrinæ, & quod simulatione uterentur in his quæ pertinent ad salutem fidelium; ideo convenientius Augustinus distinxit tria tempora: unum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua: aliud autem post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt mortua, & mortifera: tertium autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii, in quo legalia quidem fuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea servare tenebatur; non tamen fuerunt mortifera, quia illi qui conversi erant ad Christum ex Iudæis, poterant illa legalia licite observare, dummodo non sic ponerent spem in eis, quod ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi fides Christi sine legalibus iustificare non posset. His autem qui convertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa ut ea observarent. Et ideo Paulus circumcidit Timotheum, qui ex matre Iudæa genitus erat; Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circumcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus ut statim inhiberetur his qui ex Iudæis convertebantur, observatio legalium, sicut inhibebatur his qui ex Gentilibus convertebantur, gentilitatis ritus, ut quædam differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur tamquam omnino illicitus, & a Deo semper prohibitus; ritus autem legis cessabat, tamquam impletus per Christi passionem, utpote a Deo in figuram Christi institutus.

XXVIII. Ex his manifeste constat legales cæremonias mortuas quidem fuisse post Christi mortem, sed minime mortiferas; cum Apostoli Spiritus sancti illustratione perfusi easdem servaverint usque ad sufficientem Evangelii promulgationem factam, ut patet ex circumcisione Timothei. Paulus ipse more Nazaræorum caput sibi totondit, purificavit seipsum cum Iudæis, templum intravit, oblationem fieri pro se consensit, ut colligitur ex *Act.* xv. Quæ sanæ S. Paulus non peregisset, si mortifera tum temporis mandata legalia fuissent. Neque ista, simulatione, ut contendit S. Hieronymus, S. Paulus ceterique Apostoli peregerunt; sed sincero animo, ut cum Augustino defendit S. Thomas. Quæ enim sunt reipsa mala, velo simulationis tecta agi nequeunt: alioquin etiam gentilitatis ritus sub simulationis ueo celebrare Apostolus potuisset, ut facilius Gentiles ad Christi fidem adduceret; quemadmodum efficaciter argumentatur S. Augustinus epist. ix. ad Hieronymum. *Si propterea Paulus illa sacramenta celebravit, quia simulavit se Iudæum, ut Christum lucrifaceret; cur non etiam sacrificavit cum Gentilibus, quia & iis qui sine lege erant, tamquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrifaceret; nisi quia & illud fecit ut natura Iudæus, & hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod non erat?* Et, ut paucis controversiam perstringam, quis iverit inficias, in re gravissima, quemadmodum est religionis negotium, mendacium peccatum esse mortale? Mendaces itaque fuissent Apostoli, impietatis, & scandali rei, si mortifera legalia observassent.

XXIX. Plura Scripturæ divinæ testimonia opponit S. Hieronymus. *Act.* XVI. narratur, Paulum circumcidisse Timotheum *propter Iudæos qui erant in illis locis*: & *I. Corinth. cap.* IX. hæc de seipso Paulus testatur: *Factus sum Iudæis tamquam Iudæus, ut Iudæos lucrarer.* Item. *II. Corinth.* XII. subdit: *Cum essem astutus, dolo vos cepi.* Primum testimonium nil difficultatis ingerit: quoniam observarunt Apostoli legalia, quia adhuc mortifera non erant, ut facilius ad Christum Iudæos allicerent: & hoc in sensu testatur Paulus se Iudæis accommodasse, ea omnia concedendo, agendoque quæ fieri licite tum poterant. Alterum testimonium perperam opponitur, cum ibi nulla sit legalium mentio; sed sermo de victu ministris Dei exhibendo. Inquit Apostolus: *Sed esto. Ego vos non gravavi; sed, cum essem astutus, dolo vos cepi.* Quibus verbis removet S. Paulus suspicionem Corinthiorum, qui gravamen ministrorum obtendebant. Audiamus interpretationem S. Thomæ in hunc textum lect. V. *Esto, idest dato & concesso quod ego in persona mea, & eorum qui mecum sunt, aliquid accipiendo non gravavi vos; sed, sicut credidistis, cum essem astutus, dolo &c. idest per alios detraxi vobis bona vestra plurima. Sed hoc est falsum, quia nihil ex dolo feci... Hanc ergo suspicionem excludit consequenter, cum dicit: Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos?* S. Paulus, dum ad *Galat.* V. inquit: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit:* loquitur de iis qui existimabant ad salutem necessariam esse circumcisionem, quam ipse in Timotheo fieri concessit, non ut necessariam, sed ut indulgeret Iudæis legalia adhuc permissa, at non necessario observanda.

XXX. Si legalia permissa erant, cur ergo Paulus reprehendit Petrum, Barnabam, & Iudæos Antiochenos, quod legalia servarent? Inquit enim Paulus ad Galat. II. *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat... & simulationi eius consenserunt ceteri Iudæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis, & non iudaice; quomodo Gentes cogis iudaizare?* S. Hieronymus contendit, simulate Petrum illa omnia egisse, simulatamque fuisse Pauli reprehensionem. Quam interpretationem, ut falsam, reiicit Augustinus *epist.* XIX. *cap.* II. Et primum probat, alterutrum ex Apostolis errasse, inquiens: *Si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus, quod eum viderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falsum de illo dicit qui dicit, eum non recte fecisse quod eum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus, verum est quod Petrus recte tunc non ingrediebatur ad veritatem Evangelii: id ergo faciebat quod facere non debebat. Et si tale aliquid Paulus ipse iam non fecerat, correctum potius etiam ipsum credam Coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua epistola posuisse, & in epistola qualibet; quanto magis*

gis in illa in qua prælocutus ait : Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. *Ego quidem illum Petrum sic egisse credo, ut Gentes cogeret iudaizare*. Paulus ergo, teste Augustino, legalia observavit eis in circumstantiis in quibus non scandalo, sed ædificationi Iudæis essent, ne scilicet isti existimarent ea mala esse quæ per Moysem a Deo præscripta erant. Contra Petrus, Antiochiæ legalia servando, Gentibus ad Christi fidem conversis scandalo fuit. Cur? quia Gentibus ansam credendi porrexit, se legalium observationi astrictos esse, cum tamen liberi ab eisdem essent. Petrus se Gentibus conversis subduxit, ut cum Iudæis legalia servaret. Ergo (colligebant heinc conversæ ad Christum Gentes) legalium observatio necessaria est, si Petrus, ut illa servet, a nobis recessit. Et reipsa hoc pacto S. Paulus *loc. cit.* argumentatur. *Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis, & non iudaice; quomodo Gentes cogis iudaizare?* idest exemplo, & conversatione tua. Ambo ergo Apostoli eiusdem doctrinæ omnino erant, videlicet legalia nec esse mortifera adhuc, nec necessaria ad salutem. Paulus ea adhibuit iis in circumstantiis in quibus illorum observatio opportuna erat. Contra Petrus ea occasione illa adhibuit in qua Gentes scandalum passæ sunt, existimantes legalium observantiam necessariam ad salutem esse. Idcirco merito a Paulo reprehensus. Error itaque Petri, non doctrinæ, sed inadvertentiæ, & conversationis minus cautæ fuit; ut sapienter advertit S. Augustinus loc. cit. *Neque enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum, quid in ea re verum esset, docebat; sed eius simulationem qua Gentes iudaizare cogebantur, arguebat: non ob aliud, nisi quia illa omnia simulatorie gerebantur, tamquam verum esset quod illi dicebant, qui sine circumcisione, præputiis, atque aliis observationibus umbræ futurorum putabant credentes salvos esse non posse*. Simulatio Petri, facti, non animi, conversationis, non doctrinæ fuit; seu suo facto quo se subduxit Gentibus, occasionem credendi eisdem dedit, observantiam legalium necessariam esse ad salutem. Ipse tamen persuasus erat legalia iam cessasse. Sciendum tandem, Augustino accessisse Hieronymum, qui suam retractavit sententiam; ut testatur Augustinus *epist.* cclx. Si plura cupis, lege Augustinum, & Thomam locis laudatis.

XXXI. Obtinuit itaque etiam post Redemptoris mortem legalium usus. Desiit cum Christi morte obligatio; mortuaque præcepta legalia remanserunt, novo promulgato fœdere. At tempus definitum quo mortifera esse cœperunt, designari vix potest. Communior opinio cum templi destructione mortifera facta fuisse legalia probabiliter docet. Congruentiam dilationis perhibet S. Augustinus epist. XIX. *Legalia, sicut defuncta corpora necessariorum, deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose: non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus, tamquam canum morsibus, proiicienda .... Non tamen ideo fuerunt*,

runt, tamquam diabolica Gentium sacrilegia, fugienda, etiam cum ipsa gratia iam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata; sed permittenda paullulum eis maxime qui ex illo populo cui data sunt, venerant. Postea vero tamquam cum honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda.

XXXII. AEquato solo templo, cessavit hostia, antiquatum est sacrificium, populusque per terram dispersus ambulavit profugus. Tunc argumenta reprobationis tum legalium, tum populi apparuere. Accedit quod tunc promulgatio Evangelii adeo late insonuit, ut diuturnior dilatio necessaria non videatur. Unius aut alterius ceremoniæ diutius obtinuit consuetudo. Siquidem a sanguine, & suffocato diu abstinuerunt Christiani, non quod lege Mosaica essent prohibita, sed quod Apostoli in Concilio Hierosolymitano hanc præceperunt abstinentiam. De hoc præcepto scribit S. Augustinus *Lib. XXXII. cont. Faust. cap.* XIII. quæ sequuntur: *Nam quod de effundendo sanguine antiquis in figura præceptum est, idest ipsi Noe, diluvium, quod iam quid significaret ostendimus, plerique intelligunt. Et in Actibus Apostolorum hoc lege præceptum est ab Apostolis ut abstinerent Gentes tantum a fornicatione, ab immolatis, & sanguine; idest, nequaquam ederent carnem cuius sanguis non esset effusus. Quod alii non sic intelligunt, sed a sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet.... Transacto vero illo tempore quo duo illi parietes, unus ex circumcisione, alter ex præputio venientes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen quibusdam suis proprietatibus distinctius eminebant; & ubi Ecclesia Gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat: quia iam hoc Christianus non observat, ut turdos, & minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus nullo cruento vulnere occisus est: & quod forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur: ita omnium animos in hac re tenuit sententia veritatis: Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit; nullam cibi naturam quam societas admittit humana, sed quæ iniquitas committit peccata condemnans. Iam vero de antiquorum factis, & quæ stultis atque ineruditis videntur peccata, dum non sunt, & quæ vera peccata sunt, quæ ob causam conscripta sunt, servata, magisque commendata Scripturæ ipsius veneratione, sufficienti iam sermone demonstravimus.* Ex quibus patet, præceptum istud œconomicum tempore Augustini iam obsoletum fuisse.

XXXIII. Præcepta iudicialia Mosaica, licet vim amiserint obligandi, mortifera tamen non evaserunt; nisi quis ex affectu ad Mosaicam legem eadem servaret. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. CIV. art. 3. *Præcepta iudicialia sunt quidem mortua, quia non habent vim obligandi, non tamen sunt mortifera: quia, si quis Princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia observari, non peccaret; nisi forte hoc modo observarentur, aut observari mandarentur, tamquam habentia vim obligandi ex vete-*

veteris legis institutione: talis enim intentio obligandi esset mortifera. Et huius differentiæ ratio potest accipi ex præmissis. Dictum est enim, quod præcepta cæremonialia sunt figuralia primo, & per se, tamquam instituta principaliter ad figuranda Christi mysteria ut futura: & ideo ipsa observatio eorum præiudicat fidei veritati, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum: & ideo, mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationem amiserunt. Lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum, ut dicitur ad Galat. III. *Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinantur ad figurandum, sed ad aliquid faciendum; ipsa eorum observatio absolute non præiudicat fidei veritati; sed intentio observandi tamquam ex obligatione legis, præiudicat veritati fidei: quia per hoc haberetur quod status prioris populi adhuc duraret, & quod Christus nondum venisset.*

XXXIV. Hæc pauca perstrinxi, ut qualem qualem Mosaicæ legis ideam delinearem. Plurima quæ eruditionem spectant præterivi, quod maioris momenti argumenta dispicienda supersint. Hæc quæ delibavi, instituto meo satis esse censui: idcirco ad alia propero.

CAPUT II.

De lege nova a Christo instituta. Eiusdem præcepta, a Mosaica discrimen, & diuturnitas. Errores Lutheri, Calvini, & Hobbesii.

I. LEX evangelica nova nuncupatur, quod renovet homines, Deique filios constituat gratiæ dono. Dicitur etiam testamentum, seu pactum, quo nobis Deus Filium suum donavit. Pauca quoque ex multis de hac lege explanabo, iis missis quæ eruditionem tantum, & historiæ puncta respiciunt; cum eo disputatio nostra pertineat, ut animum lectoris, moresque informet. *Lutherus de libert. Christ.* negat, Redemptorem nostrum esse legislatorem. *Nullo opere, nulla lege homini christiano opus est, cum per fidem fit liber ab omni lege.* Huc spectarunt aquilonaris Reformatoris vota, ut nempe, legum divinarum excusso iugo, vitiis sceleribusque viam aperiret latissimam. Unius interioris actus fidei partu scelestissimos homines iustos fieri, bonis operibus in sensu Catholicorum, nempe quæ cordis duritiem frangerent, præpararentque animum ad donum Dei suscipiendum, & congruam satisfactionem offerrent offenso Deo, reiectis, docuit homo benignissimus. Hunc eiusdem errorem, sicuti ceteros, adoptavit versutior *Calvinus* in commentariis ad Paulinam Epistolam ad Galatas IV. ubi hæc eructando ex-

exclamat. *Ob miserabilem iustitiam! o perniciosum errorem prædicantium Christum novum legislatorem! quasi veterem legem abrogaverit, ut novam Christianis omnibus legem imponeret. Non fuit id Christi officium, sicut ipse dixit:* Non misit Deus Filium suum in mundum &c. . . . . *Non habuit profecto Christus id operis, ac muneris, ut novam institueret legem, sed ut ab hominum cervicibus servile illius legis iugum auferret. Hoc illud est quod Paulus clamat,* Deum misisse Filium suum, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. *Nostri vero novitii Theologi, divino adversantes consilio, pro liberatore legislatorem, qui nos in durissimam traderet servitutem, suscipiendum docent.* Hæc sunt effata quibus novi isti Reformatores emendare depravatos mores, abolere corruptelas, eliminare superstitionem, & ad Christi exemplar conformare Christianorum vitam contendunt. Redemptor Christus liberator est, secus legislator? Lex enim servitutis iugum imponit; Christiani autem libertatem assecuti, a lege soluti sunt. Lex Mosaica antiquata est. Christus nullam imposuit. Ergo Christiani, quemadmodum Gentiles, sola lege naturali astricti sunt. Thomas *Hobbesius* impudentius Luthero, & Calvino debacchatus est in legem evangelicam, suo nixus capitali principio, quo constituit, nullam legem vim habere, nisi sit a potestatibus summis confirmata: quem errorem supra profligavi. Scribit autem in suo Leviathan cap. xlii. *Quoniam ergo Servator noster regnum suum in hoc mundo esse negavit, & non ad iudicandum, sed ad salvandum mundum venisse se affirmavit; non aliis legibus nos subiecit quam legibus civitatis, nempe Iudæos quidem legibus Mosaicis (ad quas non evertendas, sed adimplendas venisse se dicit Matth. v.) Gentes autem alias civitatum suarum legibus civilibus: & genus humanum universum legibus naturalibus. Manifestum ergo est Christum, & Apostolos eius nullam novam legem, quæ nos in hoc mundo obligaret, sed novam tantum doctrinam attulisse, qua ad mundum venturum præpararemur: & proinde testamentum novum, in quo doctrina illa continetur, quamdiu non essent Principes, & legislatores, qui observationem eius imperarent, non erat lex; sed ad perducendos homines ad salutem consilium tutum, quod unusquisque accipere, vel reiicere suo periculo potuit sine iniustitia.* Universum ergo Evangelium consilium tantum est, quod quisque accipere, vel repudiare pro libertate valet absque iniustitia? Hi sunt sapientes nostri qui adversus catholicam Ecclesiam explicarunt vexillum. Nec mirum quod tot gentes fascinaverint, cum sub reformationis obtentu iniquitati habenas ad Atheismum usque laxaverint.

II. Quid? Nullam legem Christus condidit? Quo ergo pertinent Isaiæ verba: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem?* cap. II. Quid quod *cap. v.* legislatorem Messiam divinum appellat idemmet Propheta? *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, ipse salvabit nos.* Quibus verbis Christum Dominum

num portendi, testatur omnis antiquitas ante *Lutherum* & *Calvinum*. An non ipse Christus voce Ioannis cap. xiv. clamat: *Mandata mea servate?* & cap. xv. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*. Similia per Matthæum repetit. Et tandem S. Paulus *I. Cor.* ix. ait: *Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi*. Novatores autem nostri, repudiata Christi lege, fidem Christi amplecti volunt, ut iustificantem se sola animas, pulsa pœnitentia, quæ Deum offensum propitium reddat, præparetque cor nostrum ad donum iustificationis suscipiendum. Opera bona dumtaxat volunt ut pignora, [& argumenta acceptæ iustificationis. Legem reiiciunt: quia lex Christi concupiscentiam coercet, castitatem præscribit, usuras vetat, Pontifices venerari iubet. At strenuis Reformatoribus nostris castitas immane iugum est, subiici rectoribus, atque vicariis refugiunt, ab usuris abstinere detrectant, legem nullam ferre valent; sed appetitionibus dediti, sola fide, quæ in mente sistit, nihilque passionibus incommodat, immo flagitia passionum impetu perpetrata abolet, se regnum Dei assequi gloriantur. Quis tantæ dementiæ recogitare portenta valet, quin homines istos derideat simul, & execretur? Christi Respublica sine lege? Christi regnum absque mandato? An istius regni subditi homines non sunt, qui legum freno contineri in officio, & subiici Regi suo Christo debeant? Quænam respublica, quodnam regnum umquam fuit absque lege?

III. Quæ contra obganniunt, futilia sunt, & inepta. Plura Scripturarum testimonia obtrudunt, quæ Iudæorum more secundum litteram, non secundum spiritum intelligunt; quamvis & littera ipsa eos occidat. Hæc sunt quæ opponunt. *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum*: Ioan. I. *Non estis sub lege, sed sub gratia*: ad Rom. VI. *Si spiritu ducimini non estis sub lege*: I. ad Galat. V. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*: II. ad Cor. cap. III. Plura alia id genus obiiciunt.

IV. Liberos a Mosaica lege Christianos declarant novi testamenti divini Scriptores, & Christi legem gratiam vocant, quia gratiam cum ipsa nobis Christus infundit. Lex Mosaica onus imponebat; at gratiam non impertiebatur. Contra Christus suam ferendo legem tanta gratiarum copia nos donavit, ut legis suæ iugum suave effecerit, & leve. Lex Moysis servitutis, lex Christi libertatis est. Audiamus S. Augustinum Lib. cont. Advers. Leg. & Prophet. cap. III. *Lex igitur data est per Moysen, facta autem est gratia per Iesum Christum; cum per eius spiritum caritate diffusa in cordibus nostris fit ut quod lex præcipit, impleatur. Quod enim per litteram iubetur, non littera, sed spiritu impletur. Unde illud quod scriptum est*, Non concupisces, *per Moysen lex est; sed per Christum fit gratia, quando quod iubetur, impletur. Veritas autem facta est per Christum propter illa quæ in prophetia legis sunt promissa: quia in Christo eminent reddita*. Ut paucis omnia

mnia comprehendam, lex Christi lex est libertatis a servitute peccati: lex est filiorum, qui amore virtutis, non formidine pœnæ, Domino parent. Iusto non est imposita lex: non quod iusti liberi a lege sint, sed quod ita virtutis amore flagrant, ut etiam absque lege virtutum officia implerent.

V. Præcepta legis evangelicæ tres in classes tribuuntur. Alia moralia, alia cæremonialia, alia fidei sunt. Præcepta moralia iuris naturæ sunt, & ad illud revocantur: quæ Christus non instituit, sed clarius explanavit, inculcavit, & ab erroribus quibus hominum pravitate implicata erant, purgavit. Cæremonialia, seu sacramentalia ipse instituit, abrogatis iis quæ a Mosaica lege præscripta erant. Fidei arcana, quæ umbris, & figuris involuta erant, nova luce perfudit, declaravitque. Quare divina illa arcana quæ ante illius adventum confuse tantum, & implicite credebantur, nunc expresse credenda sunt.

VI. Novi Reformati Decalogi mandata impossibilia observatu asserunt, potissimum interioribus actibus. Quare prava desideria interna nihili pendunt. Omnia peccati originalis lue inquinata esse contendunt. Sacramentalia mandata similiter reiiciunt. Sacramenta, ut signa utilia ad excitandam fidem, admittunt, secus ut necessaria ad salutem. Hæreses istas, seu verius deliria, conceptis verbis Scriptura divina improbat, & Ecclesia catholica in Concilio Tridentino damnavit. Nihil frequentius in Evangelio inculcatur quam mandatorum custodia. Inquit enim S. Ioannes Epist. I. cap. v. *Hæc est enim caritas Dei, ut mandata eius custodiamus: & mandata eius gravia non sunt*. Si non gravia, eo minus impossibilia. S. Matthæus cap. v. *Non veni solvere legem, sed adimplere*, & cap. XVIII. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Sexcenta alia eiusmodi adferre possem, ut deliramenta calviniana labefactarem. Sed miserationis potius quam confutationis digni sunt cæci Calvinistæ: & quod homines docti, acuti, & eruditi tam stolida commenta adoptaverint, ineptisque cavillationibus obtegere conentur, argumenta sunt illorum reprobationis. Ut abusus, & corruptelas plurium Catholicorum, quibus semper abundabit mundus, auferrent, universam Christi legem de medio sustulerunt. Præcepta ipsa sacramentalia necessaria ad salutem negant; quamvis Evangelista Ioannes clamet cap. III. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Quæ luculenta verba cavillari minime erubescit Calvinus; quemadmodum præceptum eucharisticum, quod inculcat S. Ioannes cap. VI. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Lutherani, Calvinianique, cum adversus communionem sub unica specie disputant, præceptum suscipiendi utramque speciem exaggerant; & secum pugnantes omnia præcepta expresse a Christo lata negant, & præcepta comminiscuntur quæ non sunt. Unicum fidei præceptum admittunt; cum tamen Christus Dominus non minus fidem quam baptismi susce-

sceptionem, quoad fieri potest, præcipiat Mar. xvi. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Cur primum fidei mandatum, secus alterum baptismi admittant Calvinistæ, non aliam præter eorum obstinationem, & cæcitatem assignare rationem valent.

VII. Congruentes rationes cur Christus præter mandata quæ actus internos dirigunt, tulerit præcepta quæ exteriora officia moderantur, assignat S. Thomas 1. 2. *quæst.* cviii. *art.* 1. his verbis. *Principalitas legis novæ est gratia Spiritus sancti, quæ manifestatur in fide per dilectionem operante. Hanc autem gratiam consequuntur homines per Dei Filium hominem factum, cuius humanitatem Deus replevit gratia, & exinde est ad nos derivata . . . Et ideo convenit ut per aliqua exteriora sensibilia gratia a Verbo incarnato profluens in nos deducatur; & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quædam opera sensibilia producantur. Sic igitur exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt. Uno modo sicut inducentia aliqualiter ad gratiam; & talia sunt opera sacramentorum quæ in nova lege sunt instituta; sicut baptismus, eucharistia, & alia huiusmodi. Alia vero sunt opera exteriora, quæ ex instinctu gratiæ producuntur; & in his quædam differentia est attendenda. Quædam enim habent necessariam convenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit: & huiusmodi exteriora opera sunt præcepta, vel probibita in lege nova; sicut præcepta est confessio fidei, & probibita negatio: dicitur enim* Matth. x. Qui confitebitur me &c. . . . *Alia sunt opera quæ non habent necessariam contrarietatem, vel convenientiam ad fidem per dilectionem operantem: & talia opera non sunt in nova lege præcepta, vel probibita ex ipsa prima legis institutione; sed relicta sunt a legislatore, scilicet Christo, unicuique, secundum quod aliquis alicuius curam gerere debet: & sic unicuique liberum est circa talia determinare quid sibi expediat facere, vel vitare; & cuicumque præsidenti circa talia ordinare suis subditis quid sit in talibus faciendum, vel vitandum. Unde etiam quantum ad hoc dicitur lex Evangelii lex libertatis: nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.*

VIII. Non una, sed pluribus rationibus differt lex nova a veteri. Et primum Mosaica lex ordinata fuit ad novam, a qua perficienda erat. Quapropter dicit Christus Dominus Matth. v. *Non veni solvere legem, sed adimplere*, seu perficere quæ illa portendebat. Utriusque legis finis unus est, ut homines Deo coniungantur. Porro unus Deus est & veteris, & novi testamenti, iuxta illud S. Pauli ad Rom. iii. *Unus Deus est qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*. Animadvertit S. Thomas 1. 2. *quæst.* cvii. *art.* 1. quod licet eadem fides utriusque legis sit, tamen statum in testamento novo habet diversum ab eo quem in veteri habebat: nam quod illi credebant futurum, nos credimus fa-

ctum

ctum. Sed præcipuum discrimen novæ a veteri lege hoc est, quod nova vim continet iustificandi, secus illa, ut docet S. Paulus ad Gal. II. *Scientes autem, quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Lex vetus quadam legali munditia exteriori purificabat homines, & veram interiorem iustitiam significabat quidem, & ad eam præparabat; conferre tamen eam minime poterat. Quare omnes veteris testamenti viri Dei iustificationis donum media fide in Christum venturum assecuti sunt. Lex vero nova gratiam iustificantem confert: quia præsentem, non futurum, Christum iustificationis fontem continet. Advertas tamen velim, iustificationis donum non conferri ab ipsis præceptis, quæ solum præscribunt, & declarant quid agendum, quidque credendum sit; sed a sacramentis, quæ virtute meritorum Christi Domini reipsa gratiam infundunt. Tandem diversæ aliæ discriminis rationes occurrunt. Lex vetus lex timoris, nova lex amoris est; illa Angelorum ministerio, hæc ipsius Christi ore promulgata fuit; illa bona temporalia, hæc æterna præmia promittit.

IX. Adversus evangelicæ legis durationem primis Ecclesiæ sæculis varii errores obtinuere. Montanus sæculo secundo antiquatum Evangelium, seque perfectiorem promulgasse legem effutiit: quam stultitiam renovavit Manichæus tertio Ecclesiæ sæculo. Mahumetes ultra progressus, tres leges commentus est, Mosaicam, evangelicam, & tertiam quam ipse invexit, Alcorano contentam. Evangelica promulgata, abrogata fuit Mosaica; & Alcorano evulgato, cessavit Evangelium. Quæ deliria confutatione non egent. Lex quippe Christi usque ad sæculorum consummationem durabit, teste ipso Christo, qui *Matth.* XXVIII. promisit Apostolis suis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.*

DIS-

DISSERTATIO IV.

DE IURE POSITIVO HUMANO PUBLICO, ET PRIVATO,

ſeu

DE LEGE VOLUNTARIA HUMANA.

PRAELOQUIUM.

IUS naturale, gentium, & divinum poſitivum breviter hactenus expoſui. Ius poſitivum humanum, publicum, & privatum, ſacrum, & civile, quantum inſtituti mei ratio patitur, interpretari aggredior. Iſtius iuris illuſtrationem potiſſimum ſibi vendicant Lutherani Doctores *Puſendorſius*, *Thomaſius*, *Hobbeſius*, *Goldaſtus*, *Coringius*, *Vitriarius*, & alii *Iuriſpubliciſtæ* Proteſtantes. Cum iſtis in hac diſſertatione manus mihi conferendæ ſunt, palamque faciendum, homines iſtos ſuperciliosos, nimiaque ſuperbia turgentes, plus tenebrarum quam lucis huic ſcientiæ attuliſſe. Non inficior illorum conatus, ſtudia, & progreſſus. Illorum eruditioni plurimæ, & methodo etiam non incongruæ, qua in iſtius iuris principia & regulas ingentes ediderunt commentarios, & magna volumina, nihil detraho, quin hæc omnia probo, & præconiis etiam extollo. Sed addo, tanta eos errorum caligine hæc omnia obſcuraſſe, ut plus damni quam commodi attulerint imperitis lectoribus illis qui peregrina, inſolita, & extranea magni facere, contemptis domeſticis & ſolidis, conſueſcunt. Samuel *Puſendorſius* præ ceteris & craſſiſſimis erroribus ius iſtud humanum publicum fœdavit; & poteſtatem ſacram, impotenti furore abreptus, e ſolio penitus detrudere infelici pertentavit conatu; & unicam ſupremam poteſtatem civilem, in ſacra & profana dominantem, propugnat. Singularem hoc de argumento libellum edidit inſcriptum, *De habitu religionis chriſtianæ circa vitam civilem*. Iſtius male conſarcinati, & maledicentiſſimo, atque ruſticiſſimo ſtilo exarati, opuſculi ſophiſmata, & vaniſſima commenta, obiter licet, & aliud agens profligabo. Ex inſtituto, ſi otio aliquando abundavero, id peragam. Ea pauca dumtaxat in præſentiarum delibabo quæ ſatis ſint ad expergefaciendos ſaperdas illos qui iſtorum Auctorum captioſis commentis, & exquiſitis præſtigiis turpiter faſcinantur.

CAPUT I.

Legum humanarum fundamentum hominum societas. Obiter de societate coniugali, paterna, herili, domestica, & civica. Institutio civitatum legum necessitatem infert. Samuelis Pufendorfii, & Christiani Thomasii *commenta refelluntur.*

I. PLures sunt hominis status. *Naturalis*, seu *physicus*, qui suam naturam attributis essentialibus definitam prodit. *Moralis* ex liberis officiis coalescens. *Adventitius*, qui ex aliquo facto libero homini advenit. Plurimi autem sunt status *adventitii*, quos *entia moralia* Pufendorfius appellat, eaque fuso calamo exponit *Lib. I. de I. N. & G. cap.* 1. quæque nos, utpote cuique pervia, & minimi momenti, prætermus. Modi ne, an qualitates appellandi sint eiusmodi status, inter quæstiones inutiles similiter reiicimus.

II. Primus inter omnes *adventitios* status est societas coniugalis, quæ, iure naturæ spectato, est simplex societas maris & feminæ, sobolis procreandæ, riteque educandæ caussa inita.

III. Auctores protestantes *Pufendorfius*, *Thomasius*, *Heineccius*, ceterique omnes, exponentes ius naturæ, matrimonii contractum, officia uxoris in maritum, & contra, explicant: quam methodum absolute non improbarem, si Scriptores ethnici essent. At cum hi Christiani sint, & ad sola iuris naturæ decreta, legesque civiles magnum matrimonii sacramentum revocent; idcirco, eorumdem relicta methodo, ego peculiari tractatu matrimonii contractum, spectato naturæ iure, & sacramenti dignitate, iuxta ius divinum, a Christo Servatore nostro invectum, explicabo, & istorum Protestantium errores refellam.

IV. Societatem coniugalem consequitur proles, unde *societas paterna*, seu domestica proficiscitur. Liberi quippe absque parentum subsidio vivere minime valent: idcirco necessariæ societatis vinculo una coniunguntur. Ex altissimo parentum debito alendæ, educandæque prolis oritur *potestas patria* in filios. Hanc patriam potestatem fuse ego exposui *Lib. II. in* IV. *Decalogi mandatum*. Quamobrem prætereo quæ de hac scribere interpretes iuris naturæ solent. Eodem quoque loco *societatis herilis* iura declaravi, videlicet quæ sit dominorum in servos potestas, & quod illorum dominis parendi debitum.

V. Ex hac triplici societate, *coniugali*, *paterna*, & *herili*, coalescit societas *domestica*, seu *familiæ*, quæ, spectato naturæ iure, perfecta dici quodammodo

poteſt. Has quatuor ſocietates conſequitur altera, nempe *civica*, quæ his omnibus perfectior eſt.

VI. S. Thomas *de regim. Principum Lib. I. cap.* 1. Franciſcus Victoria *releɛt.* III. & P. Chryſoſtomus Iavellus *Tom. II. tract.* 1. de civitate chriſtiana ſingulari eruditionis copia ante Doctores proteſtantes originem, proprietates, & regimen civitatum, ſeu humanarum ſocietatum, in unum locum convenientium, explanarunt. Hanc civitatis finitionem produnt. *Societas hominum eſt imperantium, & obedientium ob honeſtam tranquillitatem compoſita.* Verbis diverſis civitatem definiunt alii, ſed eodem recidunt. Dividitur ex diverſitate regiminis in ſimplicem, & mixtam. Simplex in *monarchicam*, & *polyarchicam*. *Monarchica* eſt ſumma poteſtas penes unum, qui omnes ſubditos abſoluto imperio regit. *Polyarchica* poteſtas eſt quæ reſidet in pluribus. Si pluralitas reſtringitur ad optimates, civitas eſt *ariſtocratica*; ſi ad populum extenditur, appellatur *democratica*. Mixta conſurgit, quando eiuſmodi regiminis formæ miſcentur, & temperantur.

VII. Civitatum originem non tam a libera hominum inventione, quam ab ipſa natura arceſſit P. Franciſcus Victoria *cit. releɛt.* III. *num.* 5. Rationem promit ex S. Thoma *Lib. I. de regim. Princ. cap.* 1. Homo, animal ſociale cum ſit, communicationem appetit. Prima & fundamentalis communicatio eſt maris cum femina, ſine qua humanum conſiſtere genus nequit. Quapropter Deus continuo ac hominem condidit, dixit Gen. 1. *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum.* Quam primam ſocietatem conſequitur altera filiorum cum parentibus, & parentum cum filiis; & his duabus tertia accedit ſervitutis, famulatus, & dominii: quia homines vitam agere nequeunt abſque aliorum hominum miniſterio, & auxilio. Ex his tribus primis ſocietatibus coaleſcit prima communitas domeſtica, œconomico regimine directa. Porro ſicuti prima communicatio abſque ſecunda, & tertia diu durare nequit; ita ſocietas domeſtica neceſſario indiget communitate politica civitatis, quæ ex pluribus familiis conſurgit. Nulla quippe familia ſibi ſufficit, artibuſque inſtructa eſt neceſſariis ad humanam vitam. Alia ex parte, ſi familiæ ſeparatæ viverent, neque pax ſervari, neque iniuriæ reprimi ordinate poſſent. Quapropter peroptime inquit Cicero Lib. de amicitia, *nihil Principi Deo in rebus humanis eſſe gratius quam homines habere inter ſe ſocietatem ordinatam, & perfectam, quæ civitas dicitur.* Hæc ſocietas coire in maiorem ſocietatem valet, puta in Principatum, in Rempublicam, in Regnum.

VIII. Heinc ſequitur humanarum legum, & ſupremarum poteſtatum, quæ legum tranſgreſſores puniant, earumdemque obſervationem promoveant, neceſſitas. Siquidem non minus rectæ rationi conſentanea eſt ſocietas quam ſocietati regimen aliquod, & leges, quibus bonum commune promoveatur, & ſocietatis perturbatores coerceantur. Sed lubet verba ipſa S. Thomæ tranſcribere, ut videant ia-

iactabundi naturalis iuris instauratores Protestantes, quanta perspicuitate iuris naturalis, & humani principia iam a pluribus sæculis ante illorum *Deformationem* fuerint explanata. Inquit ergo Angelicus loc. cit. *Et si quidem homini conveniret singulariter vivere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem; sed ipse sibi unusquisque esset Rex sub Deo summo Rege, in quantum per lumen rationis divinitus datum sibi in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini ut sit animal sociale, & politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia: quod quidem naturalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura præparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato; sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum posset præparare: ad quæ omnia præparanda unus homo non sufficit. Nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale quod in societate multorum vivat . . . . Si ergo naturale est homini quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, & unoquoque id quod sibi est proprium providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum commune multitudinis pertinet, curam habens: sicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis difflueret, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit:* Ubi non est gubernator, corruet populus . . . *Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitivum.* Plurima alia quæ ibidem huc pertinentia S. Thomas habet, prætereo, quæ penes ipsum videre poteris.

IX. In istius angelicæ doctrinæ conspectum veniant commenta Samuelis Pufendorfii, qui *Lib. VII. de iur. nat. & gen. cap.* 1. *§.* 4. (cui de more accedit Thomasius *Inst. iurisprud. divin. Lib. I. cap.* VI. *num.* 21. *& sequent.*) docet: *Civitatem qui subit, naturalis libertatis iacturam facit, ac imperio se subiicit . . . . Atqui ad hoc naturaliter fertur homo, ut nemini subiectus esse, ut omnia suo agere arbitrio, ut proprio commodo in omnibus velificari velit.* Similia Thomasius scribit. Hæc est ergo istorum argutatio. Naturali inclinatione homo eo fertur ut nemini subiectus esse velit. Civilis societas necessario imperium, & dominium in homines, qui societatem componunt, includit. Ergo naturalis hominum inclinatio societati civili repugnat. Et Pufendorfius, qui ita argutatur, ille ipse est qui in societate, veluti in potissimo fundamento, principia naturalis iuris constituit. Quænam ergo est istius socialitatis Pufendorfianæ notio? Ut homines brutorum more congregentur, & impotentes naturæ appetitiones sequantur. Et hi sunt, quos sublimes Metaphysicos quidam appellant? Quantum ego ex Pufendorfii, Thomasii, aliorumque Protestantium lectione colligere potui, homines isti ingenio quidem valent,

sed

sed sanitate, & iudicio laborant. Si quid boni in scriptionibus eorum occurrit, totum mutuati a nostris sunt. Quæ illorum sunt propria, si quamdam eruditionem excipias, inepta sunt, & vana commenta, vix anicellis digna. Ecquis enimvero non deprehendit vanitatem argutationis factæ? Liber sane homo est; at libertatis istius radix, &, ut probavi, principium recta ratio est. Recta autem ratio ordinatam societatem amandam appetendamque proponit. Amat homo libertatem; sed eam libertatem qua præditus est. Hæc autem libertas, cum sit creata, natura sua subiectionem importat. Natura sua filius subiectus est patri, uxor marito, famulus domino. Societas hæc domestica consistere absque imperio, & obedientia nequit. Hac eadem ratione paterfamilias civis factus naturali inclinatione sui, & familiæ conservationem cupit. Ergo eadem inclinatione appetit ordinatam submissionem rectori societatis: amat tranquillitatem, & felicitatem propriam, qua sine gubernatore potiri minime valet. Homo liber est. Audio. Ergo a naturæ lege, a Dei imperio exemptus? Non ergo naturæ legibus, non divinis mandatis subiectus homo erit? Libertas hæc suapte natura subiecta nascitur Deo, naturæ, & societatis legibus. Falluntur ergo, & quidem graviter, Doctores protestantes, dum libertatis iacturam inferunt ex ordinata subiectione ad illas leges sine quibus consistere hæc libertas tranquille nequit. Numquid corporis membra aliquod patiuntur detrimentum, quod vi moderatrici subdantur? Conferantur vanæ istorum ratiunculæ cum solida, unaque profunda Metaphysica S. Thomæ; qui fusa, & perspicua oratione evincit, hominem naturæ inclinatione ferri in hunc imperandi, parendique ordinem, sive domesticum, sive politicum: & tum nemo non deprehendet quam sint leviculi homines isti, qui, omnium antiquorum doctrina contempta, iuris naturalis & voluntarii scientiam sibi superbiuscule arrogant. Sapienter ergo cum S. Thoma PP. *Victoria*, & *Iavellus* definiunt, civitates, & Respublicas haud esse hominum inventum, sed ipsius naturæ rationalis fetum.

X. Caussa itaque efficiens proxima civitatis est ipse tacitus hominum consensus, a recta ratione dictatus. Plura autem sunt quæ ad civilem hanc societatem coeundam impulere; ut advertunt post S. Thomam Victoria, & Iavellus, nempe malorum metus, artium, commerciorumque necessitas. In civili quoque societate tres hominum classes maxime eminent, mercatorum, militum, iudicum seu senatorum. Mercatores in civitatem ea inducunt quæ vitæ alendæ sunt necessaria; milites ea repellunt quæ sunt perniciosa; senatores rem communem dirigunt. M. Tullius *Lib. I. offic. cap.* XVIII. civitatis ordinem optime describit his verbis. ***Cum hoc sit natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde una domus, cui sunt communia omnia. Id autem est principium urbis, & quasi semina-***

rium Reipublicæ. Sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum, sobrinorumque; qui cum una domo capi non possint, in alias domos, tamquam in colonias exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui, quæ propagatio, & soboles origo est Rerumpublicarum. Sanguinis autem coniunctio & benevolentia devincit caritate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta maiorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Solus istius Ethnici liber morum, atque virtutum documenta continet, quæ plus instructionis, atque eruditionis lectoribus afferunt quam omnia quæ hoc de argumento hactenus scripsere *Pufendorfius*, *Thomasius*, *Cumberlandus*, *VVolfius*, ceterique Protestantes.

XI. Civitatis forma est summum imperium. Civilis finis est bona, tranquillaque vita, quæ morum honestate, amore mutuo, iustitiæ, & æquitatis ordine consistit. Illam exterius ornant bonorum, divitiarumque copia, & pax. Plura de civitatis simplicis, & mixtæ proprietatibus scribunt præter Victoriam, & Iavellum, Grotius, Pufendorfius, Thomasius, aliique; quæ omnia prætereo, utpote nullius fere momenti.

CAPUT II.

De maiestate, seu summa potestate civili. Eiusdem origo, & prærogativæ. Errores Vitriarii, Thomasii, Pufendorfii, *ceterorumque Protestantium obiter refelluntur.*

I. FOrmam civitatum diximus esse *maiestatem*, seu *summam potestatem*. Eius notio variis describi verbis solet, quæ tamen eodem recidunt. Est quippe facultas nullum habens superiorem, dirigendi civium actiones ad communem, & publicam felicitatem. Quæ finitio abstrahit a Principibus christianis, qui spirituali regimini subduntur. Huic summæ potestati non officit *ius protectionis*; sed contra in eiusdem amplitudinem cedit: quidquid fabulentur heterodoxi Protestantes. Hæc summa potestas a legibus coactivis, exceptis naturalibus, & divinis, libera est. Nec propterea Reges, aliique supremi Principes *exleges* sunt; sed suarum legum directioni, tametsi non coactioni, subiiciuntur. Antecessorum leges abrogare successores valent, ut *Grotius* ipse advertit *Lib. I. cap.* III. *§.* 7. Plures maiestati summæ perpetuitatem adscribunt, quod temporaria maiestas non summa, sed precaria potius dicenda sit. At hoc gratis asseritur. Tempus quippe nec priva-

vatorum, nec publicorum iurium menſura eſt; ut advertit laudatus Hugo Grotius *loc. cit.* §. 11. cui accedit Vitriarius *Lib. Inſt. cap.* III.

II. Dividunt poteſtatem ſummam in *abſolutam*, & *limitatam*. Nulla illa conventione reſtringitur, quemadmodum iſta, ſaltem quantum ad uſum & exercitium eiuſdem. Altera partitio eſt in *patrimonialem*, abſoluto proprietatis iure fultam; ut illa qua regnum iure belli acquiſitum poſſidetur: & non *patrimonialem*, qualis ea eſt qua regnum per legem delatum obtinetur. Tertia diviſio eſt in *civilem*, quæ primum ſubditorum utilitatem ſpectat; & in *herilem*, quæ primario in imperantis commodum cedit. Alia denique eſt *electiva*, *ſucceſſiva* alia.

III. Summæ poteſtatis originem a Deo communiter arceſſunt Scriptores omnes. Idque declaravit Salomon Prov. VIII. *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt*. Et profecto quemadmodum inferiores Principes a ſumma maieſtate; ita ſumma maieſtas terrena a ſupremo Rege, Dominoque dominantium pendeat neceſſum eſt. Illud in diſputationem vocant tum Theologi, tum ICti, ſit ne a Deo proxime, an tantum remote hæc poteſtas ſumma? *Immediate* a Deo haberi contendunt plures, quod ab hominibus neque coniunctim, neque ſigillatim acceptis haberi poſſit. Omnes enim patresfamilias æquales ſunt, ſolaque œconomica in proprias familias poteſtate fruuntur. Ergo civilem politicamque poteſtatem, qua ipſi carent, conferre aliis nequeunt. Tum ſi poteſtas ſumma a communitate, tamquam a ſuperiore, uni, aut pluribus collata eſſet, revocari ad nutum eiuſdem communitatis poſſet; cum ſuperior pro arbitrio retractare communicatam poteſtatem valeat; quod in magnum ſocietatis detrimentum recideret.

IV. Contra diſputant alii, & quidem probabilius ac verius, advertentes, omnem quidem poteſtatem a Deo eſſe; ſed addunt, non transferri in particulares homines immediate, ſed mediante ſocietatis civilis conſenſu. Quod hæc poteſtas ſit immediate, non in aliquo ſingulari, ſed in tota hominum collectione, docet conceptis verbis S. Thomas 1. 2. *quæſt.* XC. *art.* 3. *ad* 2. & *quæſt.* XCVII. *art.* 3. *ad* 3. quem ſequuntur Dominicus Soto *Lib. I. quæſt.* I. *art.* 3. Ledeſma *II. Part. quæſt.* XVIII. *art.* 3. Covarruvias *in pract. cap.* I. Ratio evidens eſt: quia omnes homines naſcuntur liberi reſpectu civilis imperii: ergo nemo in alterum civili poteſtate potitur. Neque ergo in ſingulis, neque in aliquo determinato poteſtas hæc reperitur. Conſequitur ergo in tota hominum collectione eamdem extare. Quæ poteſtas non confertur a Deo per aliquam actionem peculiarem a creatione diſtinctam; ſed eſt veluti proprietas ipſam rectam rationem conſequens, quatenus recta ratio præſcribit ut homines in unum moraliter congregati expreſſo, aut tacito conſenſu modum dirigendæ, conſervandæ, propugnandæque ſocietatis præſcribant.

V. Heinc infertur, poteſtatem reſidentem in Principe, Rege, vel in pluribus, aut optimatibus, aut plebeiis, ab ipſa communitate aut proxime, aut remote

proficisci. Nam potestas hæc a Deo immediate non est. Id enim nobis constare peculiari revelatione deberet; quemadmodum scimus, Saulem, Davidem electos a Deo fuisse. Ab ipsa ergo communitate dimanet oportet.

VI. Falsam itaque reputamus opinionem illam quæ asserit, potestatem hanc immediate & proxime a Deo conferri Regi, Principi, & cuique supremæ potestati, excluso Reipublicæ tacito, aut expresso consensu. Quamquam lis hæc verborum potius quam rei est. Nam potestas hæc a Deo auctore naturæ est, quatenus disposuit, & ordinavit ut ipsa Respublica pro societatis conservatione, & defensione uni, aut pluribus supremam regiminis potestatem conferret. Immo facta designatione imperantis, aut imperantium, potestas hæc a Deo manare dicitur, quatenus iure naturali, & divino tenetur societas ipsa parere imperanti. Quoniam reipsa Deus ordinavit ut per unum, aut per plures hominum societas regatur. Et hac via omnia conciliantur placita; & oracula Scripturarum vero in sensu exponuntur. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*. Et iterum: *Non est potestas nisi a Deo*: ad *Rom.* XIII. Et Petrus Epist. I. cap. II. *Subiecti estote omni creaturæ propter Deum, sive Regi* &c. Item Ioan. XIX. *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper*. Quæ, & alia testimonia evincunt, omnia a Deo, supremo rerum omnium moderatore, disponi, & ordinari. At non propterea humana consilia, & operationes excluduntur; ut sapienter interpretantur S. Augustinus *tract.* VI. *in Ioan.* & *Lib. XXII. cont. Faustum cap.* XLVII. & S. Ioannes Chrysostomus hom. XXIII. in Epist. ad Rom. *Non est potestas, nisi a Deo. Quid dicis? Ergo omnis Princeps a Deo constitutus est? Istud non dico. Non enim de quovis Principe mihi sermo est. Sed de re ipsa, idest de ipsa potestate. Quod enim Principatus sint, quodque non simpliciter, & temere cuncta ferantur, divinæ sapientiæ opus esse dico. Propterea non dicit: Non enim Princeps est nisi a Deo. Sed de re ipsa differit dicens: Non est potestas nisi a Deo.*

VII. Quod opponunt, potestatem, a communitate collatam, esse revocabilem ad nutum, nullius momenti est. Nam, si absolute conferatur, nullo revocari modo potest. Si vero pacta, aut conventiones intercedant; servanda hæc sunt, tamquam in bonum societatis adiecta. In regnis successivis primus imperans immediate, ceteri successores mediate a Republica potestatem accipiunt.

VIII. Heinc colligas, iure naturæ astrictam communitatem esse, summam exercere maiestatem aliqua regiminis aut monarchici, aut aristocratici, aut democratici, aut mixti, forma. Quoniam fieri nequit ut multitudo populosa seipsa moderari Rempublicam valeat: quia in quolibet negotio singulorum expectari placita deberent; quod humanæ conditionis facultatem excedit.

IX. Hanc controversiam fuso calamo, & redundantis eruditionis copia versat P. Natalis ab Alexandro *differt.* VI. *in sæcul.* XV. & XVI. Sed non pari perspicui-

tate.

tate. Contendit, potestatem regiam immediate a Deo esse. Sed *num.* 18. non valde sibi constans, inquit : *Ex eo quod regia dominatio iure gentium introducta sit Deo quidem auctore, sed non immediato, sicut ecclesiastica potestas* &c. Et post pauca subdit : *Etsi regia potestas quodam sensu a Deo non sit immediate instituta, sed media hominum electione, qui publicam potestatem, in Republica residentem, in unum transtulerunt; certum nihilominus est politicam potestatem in genere immediatam originem a Deo habere, qui homines in unam primum generis societatem & Rempublicam sub Adamo Principe coadunavit*. Nemo inficiatur, potestatem in genere a Deo esse; &, posita populi electione, aut consensu, ipsam Principum potestatem a Deo immediate proficisci, populosque iure naturali, divinoque parere supremis potestatibus debere. Hoc, & non amplius, licet non adeo luculenter, probare videntur argumenta P. Francisci Victoria in *cit. relect. de potestate civili*. Quæ omnia evincunt, de voce, non de re, tam acriter disputare Theologos plures hac in controversia.

X. Maiestatis supremæ prærogativas, & iura, alia maiora, seu *regalia intrinseca* vocant, utpote a regia potestate inseparabilia ; ut sunt conservatio, & defensio Reipublicæ. Alia minora, seu *regalia extrinseca;* suntque subsidia, & tributa ad priora iura exequenda : quæ omnia tamquam finem respiciunt tranquillitatem, & securitatem tam internam, quam externam Reipublicæ. Huc quippe spectare potestatis summæ studia debent ; minime vero eo ut pro ingenio Rempublicam moderentur.

XI. Opponunt cum Machiavello Hornius *Lib. II. de civit. Part. I. sec. 6. §. 17.* & Vitriarius *de sum. potest*. illud Reg. *I.* cap. VIII. *Hoc erit ius Regis qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum.... Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis*. Heinc Hornius Reges *Prodeos* vocat, effutitque, id eos in *territorio* omne posse *quod Deus in universo*. Et Vitriarius inquirens, *an Samuelis* VIII. *describatur verum ius regium*, adfirmat : quia omnes actus ibi designati *vitium nullum continent*. Quod commentum adeo absurdum est, ut nec confutatione egeat. Lippis, & tonsoribus notum est, Deum ibi abusum regiæ potestatis describere, & ad plectendam populi temeritatem, & scelera, prædicere gravamina, & oppressiones sub petito Rege ferendas. Vera Regis iura describit Deus Deuter. XVII. *Cum fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos... Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immensa pondera... describet sibi Deuteromium legis huius in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & cæremonias*

X iiij *eius*,

eius, quae in lege praecepta sunt. Hæc sunt Regum prærogativæ. In supremo dignitatis fastigio luxum, fastum, superbiam in ordinem redigere temperantiæ & modestiæ freno: legem Dei, eiusdemque germanam interpretationem a Sacerdotibus accipere, & submisse audire, eaque omnia exequi quæ lex divina præscribit.

XII. Munia, & prærogativæ Regis sunt, Rempublicam ab exteris defendere, securamque servare. Heinc consurgit *ius maiestaticum belli, & pacis*, omnibus facultatibus in hunc finem necessariis ornatum; videlicet imperandi subditis, tributa iusta & æqua, iuxta subditorum bona partienda, imponendi, fœdera ineundi, eaque omnia peragendi quæ saluti, & securitati Reipublicæ opportuna iudicaverit. Quod potissimum Regibus Deus inculcat in laudato Deuteronomii textu, est, quod legem Dei custodiant, curentque observari a subditis, verum Dei cultum, sanctamque religionem sartam tectam propugnent. Religionum diversitates populorum animos in partes contrarias, in diffidia, factiones, & rixas trahunt. *Ius sacrum* quo Principes potiuntur, eo tantum pertinet, ut religionis unitatem, cum una sola vera sit, promoveant, Ecclesiam tueantur, ordinem sacerdotalem protegant. Contra, Protestantes crocitant, & quaslibet religiones, dummodo infensæ Reipublicæ non sint, admittendas a Rege contendunt. *Nec errores intellectus* (inquit Hermanus Kemmerichius in Elem. I. N. & G. Part. II. cap. VII. fol. 258. num. 26.) *etiam qui circa religionem admissi videntur; ut quae haereseos nomine notari solent, poenis subiici debent, modo sub praetextu religionis Respublica non turbetur*. Hæc sunt effata protestantica, *Libertas conscientiae*. Quisque pro ingenio religionem effingat. Taifali, & Alani, Hunni, & Gothi, Sarmatæ, & Cimbri, Turcæ, Persæ, & Indi sua numina colant, suasque religiones exerceant, quin regia impediat maiestas. Quæ omnia latius explicat impius Petrus Bellius in suo *Comment. Philosoph.*

XIII. Dominium maiestatis regiæ supremum, & eminens legibus naturalibus, divinisque coercitum est. Possunt summi imperantes bona subditorum in publicos, urgente necessitate, usus convertere, domos diruere, agros exurere, & plurima alia præstare; sed semper æquitatis, & iustitiæ legibus servatis. *Iurispublicistae* protestantes *Grotius*, *Pufendorfius*, *Coringius*, *Vitriarius*, *Thomasius*, *Hertius*, *Heinnecius* fuso calamo hæc omnia dispiciunt. Modos acquirendæ, amittendæque maiestatis summæ, iura belli, pacisque, fœderum pacta, & conventiones late enucleant. Hæc omnia prætereo, utpote ab instituto meo aliena. Quid quod hæc, cum ad ius civile maiori ex parte attineant, omnes fere leguleii ad fatietatem versant? Nec est quod sibi plaudant heterodoxi Protestantes, quasi soli hanc exornaverint spartam. Iusta tamen laude eorumdem conatus, studia, & molimina defraudanda minime sunt. Immo diligentiam, laborem, & eruditionem magnopere com-

commendanda dicimus; quemadmodum errores quos adversus iuris naturalis decreta evulgarunt, refellendos occasione data existimavimus. *Grotius* civitatis, & potestatis summæ originem ordinationem humanam vocat. *Pufendorfius* immediatam originem ducit ex pactis. Contra sentit Thomasius *iurisprud. div. Lib. III. cap.* VI. *num. 73.* ubi hæc habet. *Si enim* (inquit) *civitates originem sumpserunt ab hominibus improbis* (ut contendit aliquo modo Pufendorfius) *Deus non potest antecedenter præcepisse hominibus ut societas civilis institueretur; sed sufficit, si postea institutam probaverit.* Masius, similiter Lutheranus, carnificis manu cremari *Hafniæ Thomasii* scripta curavit, quod caussam imperii immediate a Deo non derivarit. Vitriarius *Instit. I. N. & G. quæst.* CXXI. *cap.* III. singularem evulgavit errorem, negans societati humanæ potestatem summam Regi, sive Principi communicandam. *Populus numquam concessit potestatem Regi, quam numquam habuit; sed solus Deus: & populus liber, Regem sibi eligendo, inter manus Dei, a quo proxime accepit, eam resignat; qui, postquam a populo Rex est electus, eam Regi confert.* Hæc pauca delibasse sufficiat. Nec enim singula excutere, aut otium, aut instituti ratio sinunt; sed nec est operæ pretium.

CAPUT III.

De iure civili publico, & privato. Iurispublicistæ protestantes turpiter confundunt ius civile supremum cum sacro. In examen præcipue vocatur doctrina quam tradit Samuel Pufendorfius *in libello inscripto,* De habitu religionis christianæ ad vitam civilem.

QUæ hic tractanda proposui, disparata sunt. At, quia Doctores Lutherici, potissimum *Pufendorfius*, illa coniungunt; idcirco & nos hoc in capite eadem discutienda suscipimus. Contendunt novatores, supremæ potestati civili annexam esse potestatem in sacra: quæ duo non minus ac cælum a terra invicem distant. Ut confusio vitetur, caput istud in sequentes paragraphos tribuo.

§. I.

§. I.

Origo iuris civilis, eiusdem acceptiones variæ. Discrimen ius publicum inter & privatum. Inepte gloriantur Scriptores Lutherici, se e tenebris in lucem eduxisse ius publicum.

I. IUris civilis origines eleganti, eruditoque calamo explanat præclarus ICtus Vincentius Gravina *Lib. III.* Et quoniam ius istud antonomastice Romanum appellatur, adiicit librum singularem de Romano Imperio. Verum nos illa dumtaxat quæ nostro morum formandorum instituto conducunt, in medium adducemus.

II. Iuris civilis acceptiones variæ. Quandoque sumitur pro omni iure, sive naturali, sive gentium quo cives utuntur. Sed acceptio hæc impropria est. Secundo pro iure Romano habetur. Sed vera acceptio pro iure positivo, quod legumlatores condunt ad optimum cuiusque Reipublicæ regimen.

III. Ius civile hoc in significatu acceptum duplex, publicum, & privatum. Illud sic nuncupatur, quod manifestum, non privatum sit; & sub triplici aspectu consideratur. Primum a caussa effectrice vocatur publicum, quod publica auctoritate conditum est. Ad quod pertinet tutela, testamenti confectio, beneficium legis Falcidiæ, & alia iura, de quibus ICti late disputant. Secundo ius publicum vocatur ab effectu, quatenus omnibus commune est, & universos respicit cives. Quo in sensu opponitur privilegio, quod non ad universos, sed ad singulos attinet. Tertio a fine ius publicum suam arcessit denominationem, prout communem & universalem respicit utilitatem, tranquillitatem, & commodum. Et iuxta hunc sensum accipit Imperator ius publicum *§. fin. inst. de I. & I.* & ICtus *l. iuri §. huius*, ait, *ius publicum esse quod ad statum rei Romanæ spectat*.

IV. Communis iuris publici finitio, in hac tertia acceptione spectati, hæc præbetur. *Ius est quod directe, & principaliter ob publicas caussas, & utilitatem universalem constitutum est*. Moderni ICti tribuunt illud in *antiquum*, & *commune* contentum in ultimis tribus libris codicis; & in *speciale* sive *hodiernum*, quod, facta Romani imperii translatione a Græcis ad Germanos in Caroli Magni persona, Leonis III. Romani Pontificis auctoritate, coalescit ex Constitutionibus, Recessibus imperii, Capitulationibus Imperatorum. Istius tamen iuris Romano-Germanici primum, potissimumque fundamentum est BULLA AUREA Caroli IV.

V. Quibus constitutis, hoc inter ius publicum & privatum ICti discrimen assignant.

gnant. Lex omnis propter bonum commune fertur, hac tamen diverſitate, quod ius civile privatum immediate, & directe, & in executione ſingulorum utilitatem & commodum ſpectat; quod poſtea in bonum Reipublicæ commune, coaleſcens ex ſubditorum bonis, & commodis, cedit. Contra ius publicum directe, & in executione principaliter utilitatem publicam intendit; quæ poſtea in ſingulos manat. Finis itaque publici iuris immediatus eſt bonum publicum tam in intentione, quam in executione.

VI. Iuris publici auctor eſt ſumma poteſtas, in imperio Imperator, in regno Rex, in principatu Princeps, in republica Magiſtratus, penes quos ſumma reſidet maieſtas: quoniam ius publicum eſt vera lex, vocaturque ius legale; lex autem ab eo egreditur qui curam gerit communitatis. Quælibet Reſpublica, immo quælibet civitas, non ſubdita alicui, ſua habet iura tum publica, tum privata: quia, his ſublatis iuribus, tranquillitas, pax, commune bonum conſiſtere nequaquam valent. Heinc ius tum publicum, tum privatum Romanum, cum ipſa fere Republica ortum habuit; quamvis non continuo ac leges privatæ inſtitutæ prodierunt, ſcriptis conſignatæ fuerint. Quilibet itaque principatus qui ſuperiorem non agnoſcit, ſua iura publica, & privata habet. Et iura ſive publica, ſive privata unius principatus, regni, aut imperii, niſi quidquam iuris naturalis, aut divini contineant, non aſtringunt ſubditos alterius principatus, ſed illos dumtaxat qui ſubiecti ſunt illi ſupremæ poteſtati a qua iura manarunt.

VII. *Iuriſpubliciſtæ* proteſtantes ſibi plaudunt, quod ius publicum exornaverint, &, veluti in ſepulcro iacens, ad vitam revocaverint. Et reipſa *Coringius*, *Hornius*, *Maſius*, *Hertius*, *Vitriarius*, & innumeri alii ingentia volumina edidere, quibus ius publicum Romano-Germanicum illuſtrarunt. Et, ad hoc quod attinet, laudanda eſt eorumdem diligentia, labor, induſtria, & eruditio a ceteris Germanis, qui ex illorum vigiliis, & ſudoribus fructum capiunt. At ceteræ nationes, ab imperio Teutonico liberæ, nihil ex illorum operibus proficere valent. Revolvi ego ingentia volumina Hertii, Vitriarii, aliorumque; ac ſtatim intellexi, me oleum, operamque ludere in eorum lectione: non quod eiuſmodi ſcripta methodo, eruditione, & ratiocinio careant; ſed quod ad ſolos imbuendos Germanici imperii ſubditos attineant. Quemadmodum illi otio, & litteris abuterentur, ſi libros qui iura publica, & privata, Veneta, Gallica, Hiſpanica, Anglica, Polonica, legere vellent; niſi peculiarem haberent finem, quemadmodum Romani, qui Græcorum leges exſcripſere, ut inde optimas pro ſuæ reipublicæ regimine leges eruerent: qua tamen eruditione imbui illi debent qui principatus regimini, vel miniſterio deſtinati ſunt, aut publicas talis principatus moderantur academias, & univerſitates. Quare ſicuti commendandi ſunt heterodoxi Proteſtantes, qui exornando iuri publico Cæſareo ſtrenuam navarunt operam; ita cenſura digni eſſent alio-

rum

rum regnorum, & universitatum moderatores, si propriæ nationis publica & privata iura ad communem patriæ utilitatem illustrare negligerent. Verum hæc nihil ad nos.

§. II.

Iurispublicistæ protestantes Grotius, Goldastus, Pufendorfius, Coringius, *ceterique eiusdem sectæ, ius sacrum cum civili permiscentes, rerumpublicarum regimina perturbarunt. Nonnulla effata ex libello* Pufendorfii de habitu religionis christianæ ad vitam civilem *delibantur*.

I. PRoteſtantium studia in iure publico illustrando commendavi. At nemo ratione præditus, & partium studio vacuus potest non improbare eorumdem conatus, quibus ius publicum christianorum Imperantium incredibili confusione obtenebrarunt, & ineptissimis paradoxis implicarunt. Istorum agmen ducit Samuel Pufendorfius, lutherico fermento præ ceteris inflatus, qui in suo libello *de habitu religionis christianæ ad vitam civilem*, suam bilem, scommata, & rustica convicia, homine honesto indigna, evomit in Papatum; nullumque non movet lapidem, ut ius in sacra Principibus tribuat. Nemo mihi vitio vertat, si homines istos duriori interdum excipiam ferula: quoniam illi adeo furentes in Catholicos debacchantur, ut non homines, sed immanes feras, ex silvis illis septentrionalibus erumpentes, ira, odioque spumantes, agnoscas. Alias dixi, sæpiusque repetendum existimo, sectas omnes magis & minus commiserationem mereri. Verum Lutherana, & Calviniana, ceteræque protestantes turbæ tam impotenti superbia fastuque tument, ut minime illas pudeat adversus quindecim sæculorum cultiores christianæ institutionis nationes cervices erigere, & universæ catholicæ Ecclesiæ doctrinam, ante natum *Lutherum*, ubique Christianorum receptam, contemnere, & deridendam propinare. Ut impune, liberiusque suos putidissimos in vulgus propagare errores possent, hierarchiam ecclesiasticam subvertere, iudices supremos in religionis controversiis dirimendis de medio tollere, sacerdotium cum imperio confundere, cælum terræ miscere, exquisita fraude, & captiosis commentis pertentarunt.

II. Samuel *Pufendorfius* in citato *opusculo* hierarchiam ecclesiasticam, seu potestatem in sacra, seiunctam a potestate politica, *figmentum papisticum*, *monstrum politicum*, quod imperia lacerat in partes, quod regimina pervertit, urbanissime appellat. Catholici Doctores luthericas fabellas, adversus hanc divinam veritatem invectas, omni argumentorum genere millies labefactarunt. Idcirco actum agerem, si ex instituto hanc versare controversiam vellem. Verum quæ *Pufendorfius* in cita-

citato *opuſculo* obtrudit, confutatione peculiari digna videntur. Hircocervum poteſtatis ſacræ, & profanæ conflare *Pufendorfius* conatur. Religionem chriſtianam politico ſtatui ſubiicere, non politicum ſtatum religioni ſtudet. Et adeo neceſſariam iudicat hanc unicam poteſtatem ſummam, ſacra & profana moderantem, ut *Lib. VII. de iur. nat. & gent. cap.* IV. *num.* VIII. *fol.* 962. expedire aſſerat ut publice civitas eiuſmodi doctrinis veluti perſonet, & in *Apologia* adverſus *Bekmannum*, quem Aſinium Tenebrionem appellat *ſ.* 6. *pag.* 7. ſcribit. *Dico nulla dogmata moralia.... contra ius naturale, & ſanam politicam pugnantia, ſub ſpecie religionis obtruſa, in civitate eſſe toleranda: qualia ſane peſtilentiſſima ſub religionis larva alicubi irrepſiſſe, nemo rerum humanarum peritior eſt qui ignoret. Ex eo genere ſunt iſthæc dogmata: dari poteſtatem extranei alicuius Sacerdotis, quibus ſummi imperantes civiles ſint ſubiecti ... omnibus Sacerdotibus cuiuſque Reipublicæ chriſtianæ neceſſario dependendum a Sacerdote aliquo extraneo: in Sacerdotes ſummo imperio civili nullam eſſe poteſtatem ..... Fanaticorum hominum deliria, & commenta pro oraculis divinitus inſpiratis &c. Cum igitur Aſinius Tenebrio meam ſententiam hactenus expoſitam, tamquam orthodoxis fundamentis repugnantem damnet, neceſſum &c.* Peiora, & longe viliora ſcribit in opuſculo præfato *de habitu religionis* &c.

III. Lutherus, poſt hominum memoriam audaciſſimus, primus hunc invexit errorem. Siquidem *Tom. II. pag.* 76. inquit: *Neque Papa, neque Epiſcopus, neque ullus hominum habet ius unius ſyllabæ conſtituendæ ſuper chriſtianum hominem, niſi id fiat eiuſdem conſenſu. Quidquid aliter fiat, ſpiritu tyrannico fit.* Omnes Sacerdotes æquales eſſe effutit.

IV. Si percontetis a Iuriſpubliciſtis Luthericis, quam Eccleſiæ formam, quodnam regiminis ſacri ſyſtema ex Patriarchæ *Lutheri* principiis conſtituerint; hærere ſane illos videbis, & pro regnorum, Principum, atque imperantium diverſitate, varias deprehendes, mutuoque pugnantes Reſpublicas chriſtianas. Non una apud eos Eccleſia; ſed alia Lutherica, alia Calvinica, alia Zuinglica, alia Presbyterica. Ne multa: ex doctrina Lutheri regimen Eccleſiæ *democraticum*, immo *anarchicum* eſt. Quid quod *Pufendorfium* ſcribere non puduit in eo opuſculo de habitu relig. chriſt. &c. *ſ.* 31. pag. 193. *In Eccleſiis formandis non eſt opus decreto ſuper certa regiminis forma introducenda, abſurdæque adeo ſunt quæſtiones, an monarchica, ariſtocratica, ac democratica forma competat Eccleſiæ. Hæ ſiquidem formæ cadunt in ſtatum aliquem, ſeu civitatem; Eccleſia autem ſtatus non eſt.* Egregius Metaphyſicus, & ſapientiſſimus ICtus. Eccleſia ſtatus non eſt? Nulla ei recti, & definiti regiminis forma præciſa? Hæc ſunt ſcita quæ Iuriſpubliciſtæ Lutherici evulgant, & mutuo ſibi communicant. Nam Matthæus Pfaffius Tubingenſis Doctor *de orig. iur. eccleſiaſt. pag.* 88. hæc Puſendorfii ridicularia commenta recoquit his verbis. *Unde & quæſtio iſta valde inſipida eſt, ut recte omnino animad-*

ver-

vertit Samuel a Pufendorf in aureo libello de habitu religionis christianæ ad vitam civilem, cum disputatur, num Ecclesia sit monarchica, vel potius aristocratica, aut democratica: etsi enim analogias quasdam hic invenire detur, cum omnis directio superioritatem quamdam supponere videatur, modosque, & limites varios admittat; satius tamen est ab omnibus eiusmodi comparationibus manum abstrahere, quam civili negotio res Ecclesiæ, quæ altioris longe indaginis sunt, adaptare.

V. Versutia qua declinare callidi homines controversiam student, haud contemnenda. Intelligunt quippe & ipsi, Andabatarum more se in lite hac cum Catholicis pugnare; nihilque solidi tenere in quo pedem figant. Quamobrem tamquam fundamentum suæ babelicæ turris potissimum Lutherus praiecit, nullum in terris dirimendarum in religionis negotio controversiarum iudicem præsidere; sed quempiam, privato imbutum spiritu, iudicem esse in fidei litibus finiendis. Hanc Luthericam doctrinam, universæ antiquitati incognitam, variis delinire fucis, & ineptis obsepire nugis conati sunt debacchantis magistri discipuli. Istorum commenta, incredibili confusione, verborumque circuitione implicata, ea qua fieri potest claritate perstringenda sunt. Et quoniam *Pufendorfius* præ ceteris omnia aggerit, ex illo eadem delibabimus.

VI. Ecclesiam non esse *statum*, sed societatem in *statu*, ex Doctoribus, & auditoribus conflatam, esse docet Pufendorfius *cit. libello §. 30. & 31.* Hanc societatem *collegium* etiam appellat, in quod coire omnes, quemadmodum in civilem societatem, naturali libertate præditi valent; *collegium* istud regulas, pactiones in disciplina divini cultus servandas præscribit. Easdem ecclesiasticas leges vocat, quibus derogare sine naturalis libertatis læsione nec summa potestas valet, excepto litium, turbarumque eventu, in quo suprema Reipublicæ auctoritas suum interponere iudicium debet. Duplex innuit ius sacrum, *maiestaticum*, & *collegiale*. *Maiestaticum* suprema inspectione præsidere *collegio* asserit, eiusque pacem promovere, impedire ne Doctores principia a religione naturali aliena, superstitioneque tincta invehant; ne conscientiis vis inferatur per *anathematismos*, aliasque censuras: dirimere controversias, definire cultum publicum, iura matrimonialia, & beneficia, bonaque ecclesiastica distribuere. Ad iura *collegialia* reducit ministrorum institutionem, administrationem ecclesiasticorum redituum, indictionem feriarum, ieiuniorum, & compositiones amicabiles super litibus ecclesiasticis, & exteriorem pœnitentiæ disciplinam.

VII. Quamvis cives omnes ingredi collegium hoc valeant; tamen, subdit ille, expedit, ut civium cœtus aliquas designet personas, Ecclesiam repræsentantes, quæ cœtus nomine externam dirigant disciplinam, quin valeant articulos fidei definire, sed cœtus doctrinam historice exponere, & suadere. Principibus non mo-

modo ius Sacerdotii universalis, ficut aliis Christianis, tribuit; sed iura *collegialia* tacito cœtus consensu in supremas potestates translata esse docet. Quapropter Principes possunt hanc iurium administrationem committere *Consistorio*, potissimum ex viris politicis constante: cui adiungi Theologos Doctores non erit inutile. Nullum inter Sacerdotes, Doctores, & auditores discrimen, nisi ministerii diversitate. Excludere a sacra cœna indignos, iuris esse vel *collegii*, vel *maiestatis*, constituit.

VIII. Sed, ut magis patefaciam *Pufendorfii* & in Ecclesiam Romanam impotentem rabiem, & de potestate Principum in sacra, ineptissima paradoxa, pauca ex universo illius citato libello delibabo, quibus huic paragrafo finem imponam. In ipsa dedicatoria epistola ad Serenissimum Electorem S. R. I. Fridericum Brandenburgensem heroica facinora commemorat suorum Reformatorum, qui molestissimum Ecclesiæ dominatum excusserunt: *quos*, inquit, *hactenus Sedis Romanæ adulatores proterve insultant, velut adversus divinum institutum refractarios, rebelles, ac se, suosque iuxta cives in exitium pertrahentes. In quos iam quoque mercenariorum Scriptorum impudentia id calumniæ genus spargere haud verentur.* Qui fortius pro Petri cathedra hactenus pugnarunt, homines fuere paupertate, modestia, rerumque humanarum omnium contemptione illustres: notamque mercenarii calami si quis meretur, is est Pufendorfius, qui Principibus velificando, adulandoque, ex infima sorte & pauperie Dynasta evasit. Pergit ibi: *Quibus latratoribus os obturare par est.*

IX. Ut vero istorum ora obstruat, chimæras suas in medium adducit, & formam regiminis Ecclesiæ christianæ delineare studet. Primum omnium constituit, Ecclesiam christianam non esse statum aliquem suis legibus circumscriptum, & ab uno capite directum. Quoniam, inquit *§. 15. pag. 54.* qui rempublicam, aut statum condit, necessum est ut quid terrarum habeat, ubi cives sedem fortunarum, novamque patriam figere possint. Et ut evincat, Ecclesiam non esse rempublicam, aut statum aliquem, maiorem libelli partem occupat. Scripturarum testimonia, quæ alio pertinent, huc congerit. *Nec desunt* (inquit *§. 31.* pag. 131.) *rationes ex quibus evinci queat, non potuisse ab Apostolis condi Ecclesias quæ indolem status haberent.* Quænam rationes istæ? Subdit continuo: *Cuiuslibet status primarius finis est securitas, ac ut coniunctis animis, viribusque aliorum iniuriæ arceantur. Quem ad finem insignium virorum numero opus est, & quidem talium qui ad vim arcendam idonei sunt.* Hoc pluribus foliis explicat, inquiens pag. 133. *Qui iam sub aliquo statu degit, si novum se in statum conferre velit, necessum est ut vel in alium locum commigret, aut præsens imperium loci, ubi agit, excutiat . . . . Sic Romulus novum statum conditurus Regum Albanorum imperio renuntiabat, & qui novo statui accedere volebant, desertis suis oppidis, Romam commigrabant.* Tam

pro-

prolixo & asiatico stilo hoc unicum punctum firmare studet, ut plusquam duas libelli partes insumat.

X. En quo recidant istius præclari, & supercilioſi Lutherici Doctoris conamina, ut evincat Ecclesiam Christi non esse *statum* ad exemplum illius status quem Romulus formavit ex rapinis, cædibus, & latrociniis. Incredibilia forent Lutherica hæc paradoxa, nisi typis essent edita, & quidem ab illis qui in supremo subsellio synagogæ Lutheranæ sedent. Eccuinam in mentem venit, Christi Ecclesiam statum esse, aut rempublicam illi similem quam Romulus condidit? Quis tam absurda commenta somniavit umquam? Frustra ab hoc præclaro Doctore quæris veram Ecclesiæ christianæ notionem & imaginem. Ubique crepat Ecclesiam *collegium* esse, seu *collegia* per regna, provincias, civitates, & oppida dispersa. Hæc quippe scribit §. 39. pag. 180. *Postquam hactenus prolixe fuit ostensum, Ecclesiam non esse statum, restat ut inspiciamus ad quodnam demum genus corporum moralium Ecclesiæ sint referendæ, prout quidem illæ se primitus habebant sub imperio Principum ethnicorum. Eas igitur constat habuisse indolem collegiorum, seu eiusmodi societatum, queis plures homines certi cuiusdam negotii gratia inter se connectuntur, salvo summorum Imperantium in eosdem iure. Qua de re consuli possunt ICti de collegiis, & corporibus, & imprimis Iacobus Cuiacius.* Eccur ad ICtos Papinianos, Ulpianos, Trebonianos, Cuiacios remittit lectores suos, ut, quid sit collegium, atque inde Ecclesia, discant? Cur eosdem ad Scripturæ testimonia non mittit? Ab ICtis, quid sit Ecclesia, perdiscendum; non ab Apostolis, non a Patribus apostolicis, non a xv. sæculorum Doctoribus? Ne multa. Ecclesia quam *Pufendorfius* delineat, illa ipsa est quæ nunc in populo iudaico spectatur. Antequam Ecclesia iudaica reproba esset, summum habebat Sacerdotem. Synedrium Hierosolymis residens, universum populum iudaicum, per orbem dispersum, moderabatur, regebat, & controversiæ omnes ibidem definiebantur, summa unitate servata. Ecclesia *pufendorfiana*, seu *protestantica*, summo Sacerdote destituta, fractaque unitate, solis collegiis in qualibet provincia, regnove dispersis coalescit, non secus ac nunc est Ecclesia iudaica. Nullum in his collegiis, sive iudaicis, sive protestanticis, *sacrificium* Deo offertur. Nullum caput, nullus rector, qui hæc *collegia*, sive *iudaica*, sive *protestantica*, moderetur. Nulla istorum collegiorum unitas, ordo nullus; doctrinæ variæ, dogmata opposita. Immo plus unitatis inter synagogas iudaicas quam inter collegia protestantica elucet. Horrendiora reprobationis, cæcitatis, obstinationis, & divini furoris flagella in synagogis protestanticis quam in iudaicis spectantur.

XI. Adeo splendida & perspicua est Ecclesiæ forma, quam Catholici Romani a Christo delineatam, ab Apostolis perfectam acceperunt, ut vel ipse *Pufendorfius*, licet densissima tenebrarum caligine usquequaque circumfusus, scribere coa-

ctus fuerit §. 35. pag. 155. *Colorem aliquem habet quod iactatur, melius, & firmius unitatem fidei conservari, controversias componi, ac haereses compesci, atque extingui posse, si terrarum Ecclesiae & ab uno capite, sive Princeps is sit, sive Senatus e pluribus constans, regantur* &c. At, ut babelicam protestanticae Ecclesiae confusionem defendat, subdit illico §. 36. & pag. eadem: *Si res penitius inspiciatur, in cassum eiusmodi usum Monarchae ecclesiastici ostentari apparebit*. Qui ergo controversias, quae in dies adversus dogmata excitantur, definient? Concilia? Consistoria? *Nulla* (inquit pag. 175.) *illis potestas legislatoria competit, ut Ecclesiae leges vel canones pro imperio iniungant*. Quid, si Concilia haec quidquam in fidei controversiis decidant? Respondet continuo ibidem: *Ad quam decisionem amplectendam Ecclesiae non tenentur*. Quid itaque agendum? Singuli homines, spiritu lutherico acti, definitiones Conciliorum ad sacras litteras exigere & expendere debent, num eisdem consonent? Quid, si cerebra haec protestantica scindantur in partes, & alii congruere clament definitiones divinae Scripturae, alii pernegent? Respondet §. 46. pag. 211. *Praeterea, ubi dissidii aliquid & controversiae circa dogmata in Ecclesia exortum fuerit, in diversa tendentibus Doctoribus istius, componendae cura ad summos imperantes spectat*. Hoc idem repetit §. 48. pag. 219. *Denique cum per religionem christianam iura summorum imperantium haud imminuantur, hisce . . . potestas competit inquirendi quidnam canonum, seu statutorum in Ecclesia receptum sit; &, si quae reperta fuerint vel supervacua, vel ipsorum iuribus adversantia, abolendi*. Quid, si supremi hi imperantes essent Sociniani, Russiani, Graeci, Ariani, Nestoriani, qui collegia protestantica, aut calvinica moderari deberent? Interius, respondet, quisque ea profiteatur dogmata quae sibi arrident. Si tibi similia paradoxa incredibilia videntur, audi Pufendorfium qui §. 49. *pag.* 227. haec reponit. *Praeterea ad tranquillitatem civitatis non absolute necessarium est ut omnes cives circa singula religionis capita consentiant, seu, quod eodem recidit, dissensus circa capita religionis per se non turbat quietem civitatis . . . Quare igitur Princeps cives bonos & quietos patiatur abundare suo sensu, qui, si errant, non ipsius, sed suo dumtaxat periculo errant*. Huc recidunt Pufendorfii, & omnium Protestantium studia. Quisque Lutheranus iudex supremus est in controversiis fidei. Nullum in christiana Ecclesia imperium, nullus iudex, qui in alios sententiam dicat. Iuvenes & senes, docti & indocti, mulieres & viri, omnes & singuli Sacerdotes, iudices & arbitri suae religionis. Quod passim obtrudit, unitatem Ecclesiae a fidei unitate repetendam esse, verum habet: unus quippe Deus, una fides, unum baptisma. At mirum est hominem, nec meo iudicio indoctum, potuisse tam crassis antilogiis iugulum suum torquere. Si quisque lutherico spiritu inflatus ea credere debet quae sibi videntur sacris litteris consona; quo fieri modo potest ut fidei unitas servetur? At omnibus credendi sunt arti-

culi fundamentales. Ita ne vero? Ecquis definivit, hos tantum esse articulos, secus alios credendos? Quis sancivit hos, secus illos esse fundamentales? Ubinam Scripturæ sanctæ talem perhibent distinctionem?

XII. En specimen quod ecclesiastici regiminis perhibet *Pufendorfius*, & cum eodem *Pfaffius*, ceterique protestantes Doctores. Si confusa regiminis pictura est contrariis delineata coloribus, si nulla nativa facies aspicitur, si omnia perturbata, ridicularia, & veluti chimæra, pluribus conficta monstris, appareant; non mihi, sed Pufendorfio, sed Pfaffio, unde hæc transcripta sunt, id tribuas velim. Siquidem adeo monstrosa est regiminis forma, ut, quo exprimere eam nomine possint, vel ipsi ignorent. Nam alii *anonymam*, alii *monarchico-civilem*, illi *aristocraticam profano-sacram*, isti *mixtam*, alii *democraticam* appellant. Sed primi in hac denominationis exprimenda notione aliis palmam præripiunt, *anonymam*, seu *innominatam* eam vocantes.

§. III.

Potestatis in sacra distincta notio. Turpiter errant Doctores Lutherici, qui iure & naturali, & divino convenire Principibus hanc potestatem effutiunt. Nonnulla præmittuntur adversus Hugonem Grotium.

I. HUgonis Grotii opus posthumum typis pluries prodiit, inscriptum *de imperio summarum potestatum circa sacra*. Caussa, quam Grotius versat, adeo afflicta est, & vana, ut neque tanti viri acumine, & eruditione potuerit aliquo probabilitatis colore fucari. Illam, non secus ac alii Protestantes, agit Grotius, confuse scilicet, & perturbate. Nullam istius potestatis notionem perhibet. Initio Patrum testimonia truncata exhibet, & in erroneum detorquet sensum. Imperatores, Reges, & Principes supremos, secundum Deum, in civili regimine, & religionis defensores, atque protectores appellat. Et hinc ius in sacra iisdem *Grotius* tribuit. Argutatur adeo vane, & ridicularie, ut Grotius non dignoscatur. Inquit enim cap. 1. num. 3. *Effectus summi imperii sunt obligatio, & coactio. Si autem plures essent summi imperantes ut plures, possent esse imperata contraria, aut contrarietatem implicantia*. Et post pauca infert: *ut eodem tempore idem homo ab hoc ire iussus ad forum, ab illo ad castra, ab illo rursus ad templum, si his omnibus parere teneatur*. Quam sint hæc vana, & nugacia, nemo non videt. Ipse Grotius distinguit ius in sacra a sacrorum exercitio, quod Pastoribus tribuit. Idem ergo homo, iussus a *consistorio*, aut a *collegio* recedere a sacra cœna, & a supre-

ma

ma potestate ire ad forum, eodem tempore parere tenetur. Sed quid umbras consectamur, & larvas? In medium producit *Grotius* ex S. Thoma Aquinate, ex PP. Francisco Victoria, Caietano, Suarezio, aliisque catholicis Doctoribus prolixa testimonia, sed omnia sinistro in sensu exposita: nec opus ea expendere est; cum ex instituto Auctoris istius sententiam labefactaverint alii. Unum in commendationem Grotii, quod alias indicavi, repetere iuvat, videlicet falsam iniustamque caussam illum versare, non aliorum protestantium Germanorum more, conviciis nempe, calumniis, & imposturis adversus Papatum; sed honesta, licet infirma & falsa, disputatione. Plurima transcribere ex eodem *Grotii* opere vana & inepta commenta possem: sed quia eadem sunt ac aliorum Protestantium; ideo non est quod refellere sigillatim eadem debeam. Porro, ante quam ultra provehor, notio potestatis in sacra, quæ est disputationis materies, præmittenda est.

II. P. Franciscus Victoria inter primos catholicos Doctores provinciam hanc pro dignitate illustravit *relect. de potest. eccles.* Ipsius potestatis nomen enucleat, illudque a potentia distinguit. Hæc enim quid physicum prodit. Sic inquit *sect. 11. num. 1.* Materiam, intellectum, voluntatem, potentias vocamus. Contra potestas, ut advertit S. Thomas in *IV. distinct.* xxiv. *quæst.* 1. *art.* 1. *quæstiunc.* 2. *ad* 3. præter facultatem agendi, dignitatem, auctoritatem, & eminentiam præfert; & inter entia moralia numeratur. Potestas itaque in Ecclesia est vis, & facultas ad aliquid spirituale, & supernaturale præstandum, a civili potestate distincta.

III. Quid autem nomine *sacrorum* veniat, exponendum est, ut plena *potestatis in sacra* habeatur intelligentia. Itaque quæ in christiana Ecclesia sacra sunt, alia attinent ad sacramenta, alia ad regimen conscientiæ internum, alia ad disciplinam exteriorem. Ex quo sequitur, triplicem esse potestatem in Ecclesia, alteram ordinis, alteram iurisdictionis interioris, tertiam iurisdictionis exterioris. Prima sacramenta conficienda & ministranda spectat, nempe, baptismum, & sacros ordines conferre, eucharistiam conficere, offerre, & ministrare, chrisma, & oleum infirmorum benedicere. Ad potestatem iurisdictionis interioris pertinet absolvere, & ligare conscientias. Potestas iurisdictionis exterioris controversias fidei dirimit, Concilia convocat, & iisdem præsidet, beneficia confert, Ecclesiæ ministros constituit, in delinquentes animadvertit pœnis spiritualibus. Quibus declaratis, sic finiri in communi valet potestas in sacra: *Est facultas moralis ad Dei cultum, & salutem fidelium ordinata.*

IV. Potestas ordinis lutherica communis omnibus est, etiam mulierculis, per *baptisma* collata. A cœtu tamen, vel a Principe ministris quibusdam deputatur, quæ mere profana est. Nam, si quas exercet cæremonias, hæ non reputantur a

Christo, vel ab Apostolis institutæ, sed ab homine; & veluti *Papismi* reliquiæ habentur. Hac itaque potestate omnes homines, & feminæ protestantes imbutæ sunt, & Principes eorum eminentiori modo, iuxta eorum *effatum protestanticum*, a Strikio in sua *dissertatione de potestate* &c. toties recantatum, videlicet, *quilibet Princeps in suo territorio est Papa*. Plures numerat Principes, qui doctoris, pastoris, & Principatus munere defuncti sunt. Rex enim protestanticus ius papale, episcopale, & synodale possidet in suo territorio: quia inquit: *Cuius est regio, illius est religio*.

V. *Pufendorfius* ab hac potestate *maiestatica* in sacra eximit religionem internam, in baptismate susceptam, & a Deo revelatam, ab omni prorsus imperio liberam. Quam libertatem in iure naturali fundatam ait. Subdit, potestatem ordinis, seu munus docendi, non esse cuivis Christiano adscriptum; sed peculiaris vocationis fructum esse. Principes non fieri vi professionis christianæ Episcopos, & Doctores Ecclesiæ: non quod hæc duo, Principatus, & Episcopatus, pugnent; sed quia ob negotiorum gravitatem utrumque munus obire idem homo commode nequit. Principi tamen, ut supremo collegii capiti, tribuit ius constituendi ministros Ecclesiæ, convocandi Synodos, plectendi Ecclesiasticos delinquentes.

VI. Fundamenta quibus *Pufendorfius* suam superstruit luthericam machinam, hæc sunt. Religio, sive naturalis, sive in statu gratiæ, personalis est; neque exerceri per alium potest. Ergo naturæ iure libera, & cuiusvis externæ directionis est expers; sed proprio mentis dictamine, lumine revelationis præeunte, dirigi debet, omni exteriori coactione submota. Neque enim homines, in rempublicam coeuntes, quantum ad religionem se imperantibus submisere. Cultum externum Deo exhibendum summi imperantes determinare valent, blande tamen; cum rituum disciplina, tametsi varia, religionem non tollat.

VII. Hæc sunt ratiocinia *Noodt*, & *Pufendorfii*, quos preclaros Metaphysicos sui appellant. Quis non videat has esse nugas & geras? Libera utique religio est: quia non coacte, sed libere suscipi, aut reiici potest. At posito quod quis suscipere illam velit, non proprio marte, sed iuxta articulos Ecclesiæ suæ revelatos tenere debet: alioquin tot essent religiones, quot cerebra. In religione naturali ille Polytheismum, hic Deismum; in christiana ille Arianismum, alii Nestorianismum, alii Manichæismum, isti Lutheranismum, illi Calvinismum profiteri iure possent. Et reapse apud Luthericos, & Calvinicos in eadem una familia plures sunt religiones. Qui autem semel libere religionem suscepit, Deo fide data, plecti iure debet, tamquam perfidiæ reus, si ab eadem desciscat, aut proprio arbitrio temerare, & corrumpere illam tentaverit. Libertas *protestantica* christianam rempublicam, uno divino spiritu vivificatam, moderatamque, in babelicas turbas, & fanati-

Ꞩaticas ſectas convertit: & ad *Indifferentiſſimum*, & *Atheiſmum* viam aperit ampliſſimam; quin neceſſaria conſecutione Atheiſmum inducit. Hoc eſt monſtroſum illud portentum quod Lutherus genuit, quod magnam ſeptentrionis partem devoravit. Qui ſibi temperare valet quin deridendos univerſo mundo propinet fanaticos iſtos, qui adverſus quindecim ſæculorum Doctores omnes, adverſus Eccleſiam univerſalem, tum Latinam, tum Græcam, novum Eccleſiæ regimen, *anonymum*, *anarchicum*, phantaſticum, ſocietati, tranquillitati, Deo, & hominibus pernicioſum, funeſtum, exitioſum invehere auſi ſunt? Hæc omnia invictis rationum momentis, & lacrymabili experientia millies demonſtrarunt Catholicorum Theologi. Quas rationes prætereo, ne inſtituti limites tranſiliam.

VIII. Clamant Proteſtantes: Iure naturæ convenit ſupremis imperantibus poteſtas ſumma: ergo ius in ſacra. Quoniam naturæ auctor eam tribuit poteſtatem quæ tranquillitatem, non confuſionem pariat. Si duæ eſſent poteſtates, una alteram elideret, & eſſet *ſtatus* in *ſtatu*, principatus in principatu. Nugæ hæ ſunt indignæ homine chriſtiano. Duæ ſummæ poteſtates civiles eiuſdem ordinis mutuo pugnant; ſecus duæ diverſi ordinis, inferioris, & ſuperioris, ita temperatæ, & ordinatæ, ut una alteram firmet. Ex naturæ iure proficiſci nequit quod eſt ſupra naturam. Religio revelata divina eſt, omnem naturæ ordinem prætergrediens; immo, ut iamiam dicturus ſum, ipſo naturæ lumine infertur, ſeiunctas eſſe poteſtates iſtas. Monſtrum eſt rempublicam in republica, principarum in principatu conſtituere. Alterutrum ergo dicendum. Aut Chriſtus Dominus monſtrum diſſenſionis, & confuſionis invexit, dum in Romano Imperio ſuam conſtituit novam rempublicam, cuius ſupremus Magiſtratus fuit Collegium apoſtolicum ſub capite Petro, ſuprema poteſtate inſtructo: aut monſtroſa & chimærica eſt religio lutherica. Sed preſſius urgeamus hos Doctores luthericos. Naturæ iure ſummæ poteſtati competit ius in ſacra? Ergo naturæ iura violavit Chriſtus, dum, repugnante ſuprema poteſtate, ſuam condidit religionem. Ergo perduellionis & ſtultitiæ ſimul rei fuerunt Apoſtoli, dum Evangelium, Regibus, & Imperatoribus obſiſtentibus, prædicarunt. Quid ad hæc? Ius naturæ nonne Ethnicis æque ac Chriſtianis commune? Iure naturali convenit ſummis imperantibus poteſtas in ſacra? Ergo & ethnicis imperantibus. Quid? Aliud ne ethnicorum imperantium; aliud chriſtianorum Principum naturæ ius? Quid reponunt præclari Metaphyſici iuris naturæ inſtauratores, ſed vere corruptores?

IX. Evidentius demonſtratur, iure naturali non convenire ſummis imperantibus ius in ſacra. Reſpublica civilis natura ſua diverſa eſt a chriſtiana; cum illa naturalis, hæc ſupernaturalis ſit. Ergo utriuſque reipublicæ regimen & tribunal infinite diſtant. Iure igitur naturæ inferri nequit ut qui uni præſidet, præſideat & alteri. Fines iſtius duplicis poteſtatis omnino diverſi ſunt: politicæ pax & tranquillitas civilis;

christianæ, spiritualis æterna salus. Ex finium diversitate media quoque diversa existunt, & a diverso principio proficiscuntur. Potestas summa civilis ab auctore naturæ primum, & post a communitate modo supra explicato; potestas in Sacra a Deo auctore supernaturali manat.

X. Evidenter igitur constat Doctores luthericos toto ostio aberrare, dum ex principiis iuris naturalis colligere utriusque potestatis, civilis, & supernaturalis, necessariam coniunctionem irrito, & ridiculario conatu audent.

§. IV.

Turpiter errat Pufendorfius *cum suis, ex divino antiqui fœderis iure inferens supremis potestatibus convenire ius in sacra.*

I. PLura aggerit *Pufendorfius* cum ceteris Doctoribus luthericis ex veteri testamento, quibus evincat summæ potestati tribuisse Deum ius in sacra. Nam Reges iudaici arcam fœderis custodiebant, transferri alio curabant. AEdificarunt, dedicaveruntque templum. Fregerunt serpentem æneum, & idola exterminarunt, e solio summum Pontificem detrusere, & plura alia præstarunt, quæ indicant potestate in sacra ornatos a Deo fuisse.

II. Hæc omnia inferunt, Reges iudaicos corruptelas religioni perniciosas, idololatriam fidei oppositam abolevisse, divinum cultum promovisse. Præfata omnia præstitisse etiam Imperatores, omnesque Principes christianos, zelo protegendæ religionis divinæ succensos, historica perhibent documenta. At propterea ne potestate offerendi sacrificia, ministrandi sacramenta, ordinandi Sacerdotes, dirimendi fidei controversias instructi fuere?

III. Veritas hæc, cum a sola Dei voluntate pendeat, ex iis quæ Regibus iudaicis in mosaica lege concessa fuere, eruenda est. Nullibi autem in veteri testamento habetur, Deum Regibus concessisse ius in sacra. Hæc sunt iura omnia quæ Regibus illis Deus tribuit, distincte descripta Deuter. cap. XVII. *Cum ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possederis eam, & dixeris: Constituam super me Regem, sicut habent omnes per circuitum nationes : eum constitues quem Dominus Deus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, non reducet populum in AEgyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cum Dominus præceperit vobis ut nequaquam amplius per eamdem viam revertamini. Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animam eius, neque argenti & auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet*

bet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus leviticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & cæremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec elevetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii eius super Israel. Cedo, Pufendorfi: potestas in sacra nonne politica civili nobilior, eminentior, splendidior? Deus singillatim regia recenset munia; & hoc eminentissimum, & potissimum ius in sacra silet? Hæc sunt capita legis regiæ. Eligendus a Deo Rex est, ex populo iudaico, & non ex gentibus. Equorum multiplicatio, reductio populi in AEgyptum, uxorum multitudo, divitiarum multiplicatio eidem prohibentur. Ut a Sacerdotibus, legum sacrarum iudicibus, accipiat Deuteronomium, & modeste tractet fratres suos, iubetur. Hæc sunt iura Regis a Deo instituti. De Rege enim tyrannico, cuius mentio fit *I. Reg.* VIII. nullus nobis sermo est.

IV. Quid quod ipsimet Reges antiqui fœderis basilice fassi sunt, nullo se in sacra iure potiri. Audiant Doctores lutherici Regem Iosaphat sic fantem II. Paralipom. XIX. *Amarias Sacerdos & Pontifex vester in his quæ ad Deum pertinent præsidebit. Porro Zabadias Filius Ismahel, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit quæ ad Regis officium pertinent.* Cavillari hic nequeunt Protestantes *Amariam* Sacerdotem præsedisse ex regia ordinatione. Quoniam Rex declarat se destinare Zabadiam Ducem, ut ea præstet quæ ad Regem attinent. *Amarias* vero ea exequatur quæ sunt pontificiæ auctoritatis. Hoc solum testimonium ora omnium Lutheranorum, tametsi impudentissima, occludit. Ut tamen eorum ausus adversus omnes tot sæculorum sapientes fortius reprimantur, alterum textum transcribere non minus luculentum iuvat, ex eodem Denteron. cap. XVII. *Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram; & iudicum intra portas tuas videris verba variari: surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus: veniesque ad Sacerdotes levitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius; sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille.*

V. Sermo hic est de divinæ legis controversiis. Has deferendas, non ad Regem, sed ad summum Sacerdotem, & ab eo dirimendas Deus iubet: & pœnam mortis infligit illi qui summi Sacerdotis iudicio non acquieverit. Ultimo supplicio iugulandos omnes Doctores luthericos Deus hic iubet, quod summi Sacerdotis iu-

dicio acquiescere nolint: qui libertatem conscientiæ, quæ est *Troia protestantica*, nulli iudici subiectam iactant: qui non summum Sacerdotem in divinæ legis controversiis, sed proprium cerebellum, fanatico spiritu agitatum, unice consulendum blaterant. Innumera alia testimonia transcribere ex veteri lege possem, ut illud Aggæi II. *Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga Sacerdotes legem*: & illud Malachiæ II. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius*: non ex ore Regis: & illud Paralipom. II. cap. XXVI. *Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domini, sed Sacerdotum.... qui consecrati sunt ad huiuscemodi ministerium*. Sed illa omnia prætereo. Provoco Doctores protestanticos, ut vel unicum textum producant in quo ius in sacra adscribatur Regibus Iudæis.

VI. Opponunt illi multa Regum facta, ex quibus sua lutherica dialectica colligere ius contendunt; ac si ex factis Regum protestantium Angliæ, & Germaniæ colligere ipsi legitime possent ius in sacra religionis christianæ. Obiiciunt enim, Regem Iosaphat constituisse Sacerdotes, & Levitas in Hierusalem, ut legitur *II. Paralip. cap.* XIX. Ergo ius habebat in sacra. Resp. Integrum transcribere textum nolo, cum illum supra recitaverim, in quo error luthericus expresse improbatur. Sacerdotes in veteri lege designabantur a Deo, ex sola tribu Levi consecrabantur ab Aarone, tamquam summo Sacerdote, eiusque successoribus. Ex his Sacerdotibus aliqui deligebantur a Rege ad munia sacerdotalia obeunda; quemadmodum & nunc id passim fieri ab ipsis Catholicis solet. Designat Rex hos Episcopos, illos Sacerdotes, ut sacra munia obeant in suo regno. Propterea ne ius habet in sacra, & Episcopos, vel Sacerdotes instituit?

VII. Alia Regis Davidis facta obtrudunt. David, inquiunt, abstulit plures corruptelas ecclesiasticas, ut ex *II. Reg. cap.* V. patet. Eiecit enim e templo claudos, & cæcos. Et alii Reges reprehenduntur, quod non sustulerint excelsa. Ergo habebant ius in sacra. Resp. Vetitum Iudæis erat ante templi ædificationem sacrificare in excelsis, sive in quocumque loco ubi tabernaculum non esset. Si enim tabernaculum in excelsis adfuisset, licite sacrificia potuissent offerri, ut constat ex III. Reg. III. *Abiit Salomon in Gabaon, ut immolaret ibi: erat enim excelsum maximum*. Post templi ædificium non alibi quam in templo licita sacrificia erant iuxta legem datam, nisi ex speciali Dei iussu; uti fecit Samuel in Ramatha, & in Galgalis. Sacrificia ergo in excelsis vetita Iudæis erant. Reges iure reprehenduntur, quod sacrilegum abusum non sustulerint. Et nunc Principes reprehensione digni essent, si in suis statibus extra loca consecrata offerri sacrificium permitterent. Distinguendus est abusus iuris ab abusu facti. Disputatur, num sit offerendum sacrificium determinatis, sacrisque vestibus. Alii adfirmant, negant alii. Abusus iste est circa ius. Quis iudex istius abusus, seu controversiæ? Rex? Ostendant adversarii vel unicum in Scriptura vestigium. Summus Sacerdos est legitimus

mus iudex; ficuti reipfa lex ipfa divina vetabat in excelfis facrificare. Contra definitum luculentumque ius graffantur corruptelæ, quas facti voco, ut cetera peccata contra legem. Porro, quod has facti corruptelas non fuftulerint Reges, reprehenduntur. Quia quilibet paterfamilias in fua domo, quilibet rector in fua civitate, quilibet Princeps in fuo ftatu tenetur pro viribus abolere corruptelas adverfus religionem. An non effent reprehenfibiles Principes catholici, fi facrarum imaginum conculcationem tolerarent; aut fi in contemptores non animadverterent? Propterea ne ius in facra illos habere infertur? Hac ratione David Rex eiecit cæcos, & claudos e templo, quos in eiufdem contemptionem pofuerant Iebufæi.

VIII. Opponunt alia Regis Salomonis facta, videlicet quod dedicaverit templum, quod depofuerit ab officio fummum Sacerdotem Abiathar, illique fubftituerit Sadoc, ut habetur *III. Reg.* 11. Refp. In dedicatione templi nihil egit Salomon quod ius in facra redoleat. Nam obtulit illud templum Domino, feu divino cultui deputavit; quemadmodum viri, & mulieres Ifraelitæ obtulerunt hyacinthum, coccum, byffum, purpuram, metalla, ligna, & plura alia. Tria functionum genera peracta funt in hac dedicatione a tribus diverfis perfonarum ordinibus. Populus gratias egit, & lætitiæ figna exhibuit. Salomon oravit, & gratias peregit. Sacerdotes tulerunt arcam, tabernaculum, & facrificia immolarunt. Legatur integra dedicationis narratio, in qua nihil fane occurrit quod vel remote indicet quidquam poteftatis in facra Salomonem egiffe. Depofuit Salomon Abiatharem. Verum habet. Ergo legitima poteftate ufus id peregit? Hoc Scriptura divina non afferit. Etiam Imperatores chriftiani in exilia egerunt Pontifices. Ideone legitime? Limites poteftatis regiæ divina lex nobis declarat. Facta legi contraria narrantur; fed non probantur a Scriptura. Plures & docti Theologi catholici refpondent, fingulari Dei afflatu Salomonem e folio detrufiffe Abiatharem: & non levia ex ipfa Scriptura adducunt documenta, quibus id evincant.

IX. Plura alia facta, quæ obtrudi ab adverfariis folent, miffa facio, utpote nullius momenti. Ex quibufdam enim factis ambiguis, & in erroneum fenfum detortis, velle ius inferre, reclamante lege, fummæ eft temeritatis. Paucis rem concludo. Ius divinum univerfum veteris teftamenti partitur in tria præceptorum genera, in moralia, cæremonialia, & iudicialia. Hæc duo ultima penitus Chriftus fuftulit. In quo ergo præceptorum genere adfcribitur poteftatibus fummis ius in facra? In primo? Præcepta moralia omnia Decalogo concluduntur, funtque naturalis iuris. In univerfo autem Decalogo nullibi Principibus ius in facra tribuitur, nec iftius mentio fit. Fac in aliis duobus præceptorum generibus tributum fuiffe fummis poteftatibus ius in facra. Quid inde? Ius divinum contentum in his præceptis eft, ut fit unicum templum, ut facrificia fint cruenta, ut Sacerdotes ex fola tribu Levi affumantur, ut Iudices, & Reges a Deo fint eligendi. Hæc omnia, & ce-

& cetera alia hoc iure contenta abrogata a Christo Domino sunt. Ergo, tametsi in veteri testamento Principes iudaici ius in sacra habuissent; nullo modo heinc colligi potest, hoc eodem iure potiri Principes christianos in sacra. Alioquin concedere Doctores protestantici deberent, circumcidendas quoque naturali & divino iure supremas potestates luthericas esse; easque debere sacrificia cruenta offerre, mactare victimas, & unicum habere templum.

§. V.

Crassius errat Pufendorfius *cum ceteris Luthericis, dum vi novi testamenti summas potestates iure potiri in sacra contendit.*

I. ISTius controversiæ definitio tota pendet a voluntate divina. Deum potuisse utramque coniungere potestatem, nemo inficiabitur. In eo dificultatis vertitur cardo, præstiterit ne id Deus, an secus. Facti autem istius veritatem non aliunde haurire possumus, nisi vel ex ipsa nova lege, quam Christus condidit, vel ex testimoniis Apostolorum, aut ex Ecclesiæ praxi. Ut a primo capite initium ducam, Christus Dominus Christianorum supremum regimen Petro commisit Ioann. XXII. *Pasce oves meas:* & iterum Matth. XVIII. *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non prævalebunt adversus eam: & tibi dabo claves regni cælorum:* & tandem Lucæ XXII. *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* In his testimoniis exploratum est Ecclesiam suam regendam, imbuendamque commendasse Petro, eiusque successoribus. Quid enim clavium nomine Christus intelligat, Scriptura ipsa testatur, supremam scilicet potestatem. Nam, cum Deus a Sobna in Eliacim potestatem summam transtulit, clavium metaphora usus est, ut declarat Propheta Isaias cap. XXII. *Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic? Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, & vocabo servum meum Eliacim: & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius: & dabo clavem domus David super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudet: & claudet, & non erit qui aperiat.*

II. Quid quod hoc clavium symbolo communis hominum consensus utitur, cum supremam potestatem alicui tribuere velit? Si cives suam civitatem submittere alicui Principi destinant, claves eidem offerunt. Apud supremum civitatis Rectorem claves custodiuntur. Quid plura? inquit S. Gregorius lib. IV. epis. XXXII. *Cunctis Evangelium scientibus liquet quod voce dominica omnium Apostolorum Principi totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur: Tibi dabo claves regni cælo-*

cælorum. Edifferant nobis Doctores lutherici, cur Christus has claves non dederit Pilato, Herodi, Tiberio. Nam quemadmodum ex piscatoribus creavit Apostolos, eadem facilitate Tiberium, Pilatum, Herodemque convertere poterat, iisdemque claves tribuere. Cur ex suis discipulis non creavit aliquem Regem, cui supremi regiminis claves consignaret? Obmutescant necessum est, vel nugas, raucidulasque gerras reponant.

III. Apostolos ipsos audiamus. S. Lucas *Act.* xx. narrat verba Pauli inquientis: *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. A Spiritu sancto constituti sunt Apostoli, eorumque successores, præsides, & rectores Ecclesiarum. A quo autem protestanticæ supremæ potestates acceperunt Ecclesiarum regimen? A Spiritu sancto? Non: quia hic Apostolos instituit supremos Ecclesiarum rectores, iudices, & pastores. A quo ergo? Repetit iterum S. Paulus Ephes. II. *Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu*. Christiani ædificii fundamenta Christus, Apostoli, & Prophetæ. Ubi sunt supremæ sæculi potestates in hoc ædificio? Illarum non meminit Apostolus, sed Lutherus dumtaxat. Tandem idem S. Paulus ad Ephes. IV. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi*. En genuinam christianæ reipublicæ imaginem, & eiusdem ministerii distinctam formam. Corpus mysticum Christifideles sunt, qui, veluti milites in huius mundi castris constituti, pugnare adversus potestates tenebrarum debent, ut victores ingredi celestem Hierusalem possint. Quinam duces, quinam rectores, quinam istius divinæ militiæ Imperator supremus? Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Pastores, Doctores sub Imperatore Petro. Nulla hic Regum, nulla civilium Principum mentio. Doctores lutherici passim crepant Dei verbum. Ad hoc etiam tum, cum non deberent, provocant. Perhibeant ergo nobis aliquem divini verbi textum, in quo Ecclesiæ suæ regimen supremis istius terreni mundi potestatibus, ius in sacra, seu in Ecclesiam suam moderandam tribuerit. Hactenus nec verbum quod hoc indicet, exhibere in publicum valuerunt.

IV. Praxim ipsam Ecclesiæ consulamus. Quis post Christi Domini abitum in cælos, & ad Patrem suum regressum, christianam Ecclesiam moderatus est? Quis clavum tenuit? Quis primam celebravit Synodum Hierosolymitanam? Quis illam indixit? Apostoli, Petro præside. Quis controversiam definivit? Nonne Apostoli? Quis transgressores fidei Deo datæ punivit? Petrus, qui Ananiam, & Saphiram ob violatam oblationem Deo factam ultimo supplicio addixit. Quis leges, nempe abstinentiam a sanguine, ab immolatis simulacrorum, a suffocato, pro optima Ecclesiæ disciplina rogavit? Apostoli. Altum ubique de Regibus, de Principibus silentium. Nulli

tum,

tum, inquies, Reges christiani erant. Egregie. Sed neque Apostoli, neque Evangelistæ, neque caput Apostolorum, antequam a Christo eligerentur, erant. Sed quia optime ordinatam rempublicam instituere voluit Christus, idcirco instituit Rectores, & Principes Apostolos, qui illam regerent. Quid quod vel ipse Lutherus vester, infami secessione a vera Christi Ecclesia facta, synagogam antichristianam & satanicam instituturus, Reges supremos Ecclesiæ suæ rectores declaravit? Alterutrum ergo. Aut Lutherus erravit; aut blasphemandum est, errasse Christum Dominum. Doctores isti lutherici Christum Dominum infamant, & quibuslibet rerumpublicarum institutoribus, vel ipsi ethnico, latronumque capiti Romulo postponunt. Nam isti omnes formam regendorum principatuum præscripserunt. Acephalam vero suam rempublicam Christum reliquisse, supremoque destitutam Imperatore fateantur oportet. Si Christus Regibus committere Ecclesiæ suæ regimen voluisset, cur id non præstitit? cur iisdem regni sui claves non consignavit? Edisserant hoc nobis. Cur Reges non informavit, qua via, rationeque promulgare Evangelium, conficere sacramenta, ordinare Presbyteros, & cetera exercere ecclesiastica munia deberent?

V. Insurgit Samuel Pufendorfius, & in suo libello *de habitu religionis christianæ ad statum civilem*, sic nugari infit. Videndum, inquit, instituerit ne Christus suam rempublicam, tamquam *statum*, a civili seiunctum, & *independentem*. Adfirmant Catholici; contra protestantici Theologi contendunt, Ecclesiam christianam esse *collegium* in *statu civili* libertate naturali conflatum, & quoad iurisdictionem exterlorem civili Principum regimini subiectum: interni enim conscientiæ fori quisque iudex supremus est. Ut hæc vana paradoxa suadeat *Pufendorfius*, a rei politicæ principiis sua educit ratiocinia. Sic itaque argutatur. Christus nec imperium, nec rempublicam, nec *statum* aliquem instituit. Heinc nec milites delegit, nec modum pugnandi, atque defendendi ab hostibus statum suum præscripsit. Populum suum non vi, & imperio, sed doctrina, & amore regere docuit. Non territorium aliquod delegit, non tributa a populo solvenda imposuit. Quæ omnia a *status*, seu *principatus* institutione absona sunt, & aliena. Idcirco Christus Rex *veritatis* tantum dictus est: & Apostoli, non ut *Principes*, sed ut veritatis præcones; ad docendas gentes, non ad fundandum principatum missi sunt *sine pera*, & *calceis*. Nec *vola*, inquit §. 28. *fol.* 107. in universa Scriptura imperii reperitur. Ambitionem, & avaritiam Christus iisdem prohibuit, ob quam corruptam Romanam Ecclesiam ait, quod pecuniæ studium sit omnium superstitionum, & malorum radix. Quæ evincunt, Christum non instituisse regnum politicum, & civile, cuius proximus finis sit terrena prosperitas; neque Apostolos ad eiusmodi regnum amplificandum destinatos fuisse. Sed Catholici docent, regnum spirituale Christum condidisse. Et huic moderando regno Apostolos, non Reges, Christus præfecit.

VI.

VI. Rixatur secundo. Potestas, Apostolis tradita, fuit potestas docendi, cuiusque imperii expers. *Pascere oves*, inquit §. 20. nihil imperii prodit; sed tantum præbenda pabula suggerit. Quin vetat Christus vi compellere aliquem in suam Ecclesiam; nec iubet punire refragantes: sed monet excutiendum pulverem e pedibus, alioque abeundum. Potestas clavium nihil iurisdictionis prodit, subdit §.23. sed solam remissionem, aut retentionem peccatorum, non *per modum iurisdictionis, velut pro tribunali excussis peccatis; sed sola conspecta fide annuntiavit Christus: Remissa sunt tibi peccata.* Neque quidquam concludunt alia testimonia, pergit Doctor Luthericus, *Super hanc Petram* &c. & alterum, *Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus.*

VII. Hæc sunt luculenta interpretamenta quibus Doctores Lutherici incredibili impudentia divinis testimoniis abutuntur. Nihil in sacra Scriptura tam exploratum, perspicuumque reperitur quod istos pro ingenio eludere non pudeat. Nihil iurisdictionis præferunt eiusmodi leges? *Pasce oves* &c. *Super hanc petram* &c. *Tibi dabo claves* &c. Quo divinæ Scripturæ testimonio munit præclarus protestanticæ Theologiæ professor hæc sua commenta, quæ sibilis, non argumentationibus, reiicienda sunt? Heinc colligat lector prudens, quæ sit istorum cæcitas, quæ fatuitas, dum tam comperta testimonia cavillari verborum circuitione non erubescunt. Clavium potestas est *mera declaratio* remissionis peccatorum? At declaratio ad revelationem, ad propheticum lumen pertinet. Clavium autem symbolum iuxta communem omnium sensum potestatem prodit.

VIII. Tertio loco sic cavillatur Pufendorfius §.29. Regnum Christi non aliud est quam fidelium cœtus sub capite Christo in cælis regnante, quorum officia sunt audire Dei verbum, preces fundere, caritatis opera exercere, arbitros esse ad componendas fidei controversias, corrigere delinquentes, admonendo, hortando, suspendendo a sacris, exclusa tamen cuiusque imperii iurisdictione. Urget §.39. Ecclesia efficere *statum* nequit, neque ratione *structuræ* interioris, quia Christiani, nulla cum aliis conventione facta, singuli fidem profitentur; nec ratione subiectionis unius Ecclesiæ ad aliam, Apostolo Paulo teste, qui scribit II. Cor.x11. *Quid est enim quod minus habuistis præ ceteris Ecclesiis?* Quoniam singularum ecclesiarum Doctores eliguntur, quin unus ab altero pendeat. Iudicium supremum, quod effingunt Papistæ, pergit *Pufendorfius*, commentitium est. Nam vel est fallibile, vel infallibile. Si fallibile, inutile est. Si infallibile, & universale; *hæc prærogativa tam manifeste probanda foret, ut contra absurditatem in dubium revocari non posset: atqui neque vola, neque vestigium rei huius in sacris litteris* habetur. Præterea iudicio hoc infallibili opus minime est: nam fidei controversiæ dirimi valent sola interpretatione Scripturarum, excluso omni imperio, & *irrefragabili auctoritate*. Et reipsa Petrus Hierosolymis, non ut iudex, aut *pro imperio*, sed modo declarativo litem finivit.

IX.

IX. Nugas ineptissimas, quas paucis ego perstrinxi, fuso calamo effundit *Pufendorfius*, easque immensa verborum stribiligine involvit. Easdem rescripsi, non quod confutatione egeant; sed ut propria doctrina Doctores Luthericos deridendos, contemnendosque propinarem. Nugaces homines ubique ad Dei verbum appellant: &, dum luculentissima divina testimonia in medium adducunt catholici viri, easdem deludunt, depravant, in hæreticos sensus detorquent. Commenta omnia, quæ superba vaniloquentia Pufendorfius exponit, huc recidunt: quod Ecclesia invisibilis sit, nulla externa iurisdictione, sed sola fide interna coalita, & moderata: non alicui visibili capiti, sed soli Christo subiecta. Quas hæreses iamdudum damnavit Ecclesia. Sed easdem recoquere, & novis permiscere nugis, in deliciis habuit politicus ICtus. Ecclesia Christi visibilis est, & candelabrum supra montem positum, lucens universo orbi: visibiles fideles, & visibilem professionem fidei edunt: visibilia sunt sacramenta, & cetera religionis christianæ munia. Ergo visibili regimine eget. Edisserant Lutherici Doctores, cur Verbum divinum carnem induit humanam, cur homo factus; nisi inter alia, ut visibili, & modo hominibus congruo suam regeret Ecclesiam. Institutio ergo Ecclesiæ visibilis fuit. Visibile caput Christus instituit, ut sensibili, & exteriori regimine eamdem dirigeret. Hoc externum regimen semper perduravit, & usque ad finem perdurabit. Lutherus post alios hæreticos, ut liberius suos evomeret, propagaretque errores, invisibilem, chimæricam, atque phantasticam commentus Ecclesiam est. Obvia sunt, & luculentissima documenta quibus catholici Theologi Protestantium babellicam, & arbitrariam synagogam explodunt; demonstrantque, veram Ecclesiam visibilem esse, unicam, & immaculatam Christi sponsam, a visibili capite directam.

X. Insistunt, Ecclesiam christianam non posse constituere *statum independentem*; alioquin limitaret iura summis imperantibus propria. Siquidem inquit Pufendorfius Lib. cit. §. 40. *Non potest non imminui, aut limitari potestas summorum imperantium. Nec minus alterationis quid accipere officium civium, si Ecclesia status aliquis esse deberet, proprio imperio instructus.* Idque confirmare studet divinis testimoniis: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Regnum meum non est de hoc mundo. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi &c. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Reges gentium dominantur. Vos autem non sic.*

XI. Putida calumnia, & merum figmentum est, *statum* Ecclesiæ catholicæ limitare, aut imminuere iura summarum potestatum. Nam summis potestatibus sola iura absoluta in temporale, & civile regimen competunt. Hæc non modo non imminuit status Ecclesiæ christianæ, sed sarta tecta custodiri a fidelibus imperat, adductis divinæ Scripturæ testimoniis, quæ perperam & iniuria, ne dicam dementia summa, contra nos opponuntur. Nam solvenda tributa Cæsari, obediendum potestatibus summis in iis quæ regimen civile principatus spectant; reverentiam,

tiam, obſequium, honorem exhibendum eiſdem, omnes Catholici inculcant, ſuadentque. In iis vero quæ ad ſacrum, & ſpirituale imperium attinent, ſupremo Eccleſiæ viſibili capiti, & Apoſtolorum, quos Spiritus ſanctus poſuit regere Eccleſiam ſuam, ſucceſſoribus Epiſcopis, & Paſtoribus parendum docent. Neque hi duo ſtatus pugnant, niſi dicere Politici Lutherani velint, quod religio chriſtiana, & ſtatus civilis ſimul conſiſtere nequeant. Supponere Lutherici Doctores audent ſtatum ſpiritualem divinumque ſtatui civili; ſuoſque proteſtanticos Principes uſurpatores ſacrorum iurium efficiunt. Statum vero civilem ſubiicere ſacro divinoque, loco monſtri habent. Næ iſti præclariſſimi *Iuriſpublieiſtæ*! Duo ſunt ordines diverſi generis, civilis, & ſacer: ille huic, non hic illi ſubiectus ſit neceſſum eſt. Quælibet poteſtas ſuprema eſt in ſuo ordine. In regimine civili obedire omnes Chriſtiani Principibus debent. Imperium ſpirituale venerari omnes etiam, immo potiſſimum Principes aſtringuntur. Reſpondeant Lutherani. Dum Chriſtus Dominus, eiuſque Apoſtoli præceperunt, ſolvenda Cæſari, & Principibus tributa, & vectigalia, obediendumque ſupremis poteſtatibus; dubio procul comprehenderunt etiam Imperatores, & Principes qui tum regnabant, nempe Tiberium, Pilatum, Herodem, ceteroſque. Si commenta proteſtantica conſiſterent, a Tiberio, ab Herode, a Pilato ſuſcipere Apoſtoli debuiſſent directionem in regenda Eccleſia, eoſdemque in fidei & morum controverſiis, & litibus dirimendis conſulere. Hæc monſtroſa abſurda deglutire Proteſtantes coguntur. Utique regnum Chriſti non eſt de hoc mundo; ſed ſpirituale, & divinum: idcirco non a mundi Principibus, ſed a Chriſti Vicariis dirigi illud debet. Neque Rectores huius divini regni dominari in fideles, quemadmodum Principes in ſuos ſubditos, debent; ſed iuxta normam quam Chriſtus præſcripſit, & Apoſtoli executi ſunt.

XII. Nonnulla Patrum documenta allegat Puſendorfius, quæ, cum obvia ſint in omnibus Theologis polemicis, prætereo. Huc omnia pertinent. Patres, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Ambroſius, aliique Imperatorum, ac Principum protectionem, ſubſidiumque ad reprimendam hæreticorum contumaciam implorant. Fatemur, omnes ſupremos imperantes protectores eſſe, defenſoreſque chriſtianæ religionis. Sed ut appareat quanta ſit *Puſendorſii*, ceterorumque luthericæ ſectæ impudentia, unicum Auguſtini textum quem obtrudit Puſendorfius ex *epiſt. I.* ad Bonifacium virum militarem Cæſaris, expendam. Hæc ex illa epiſtola opponit ille. *Quod enim dicunt, quod contra ſuas impietates leges iuſtas conſtitui nolunt, non petiiſſe a Regibus terræ Apoſtolos talia, non conſiderant aliud fuiſſe tunc tempus, & omnia ſuis temporibus agi. Quis enim tunc in Chriſtum crediderat Imperator, quod ei pro pietate contra impietatem leges ferendo ſerviret? Quando adhuc illud propheticum complebatur*: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Aſtiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adver

adversus Christum eius. *Nondum autem agebatur, quod paullo post in eodem Psalmo dicitur:* Et nunc Reges intelligite erudimini qui iudicatis terram: servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. *Quomodo ergo Reges serviunt Domino in timore, nisi ea quæ contra iussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo, atque plectendo?*

XIII. Quis non miratur, *Pufendorfium*, non adeo retusi ingenii virum, istius Epistolæ meminisse, in qua Augustinus luthericæ impietatis dogmata convellit? Iustam hæreticorum persecutionem, atque punitionem evincit S. Augustinus in hac epistola. Demonstrat legum imperialium severitate iusta hæreticos ad Ecclesiæ societatem reduci posse: Ecclesiæ unitatem ab unico pendere capite: & alia multa, quæ ab imis suffodunt Troiæ protestanticæ fundamenta. Augustinus itaque Imperatorum auxilium implorat ad infringendam Donatistarum contra Ecclesiam catholicam immanem feritatem. Audite ergo, Doctores Lutherici, quæ contra vos, negantes iustam esse hæreticorum persecutionem, ut cuticulæ vestræ consuleretis, intorquet S. Augustinus. *Si Ecclesia* (inquit Doctor sanctus) *vera ipsa est quæ persecutionem patitur, non quæ facit; quærant ab Apostolo, quam Ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancillæ. Liberam quippe matrem nostram cælestem Hierusalem, idest veram Dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam . . . Deinde quæro: si boni & sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur; cuius putant esse in Psalmo vocem, ubi legitur:* Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar, donec deficiant? *Si ergo verum dicere, vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impii Ecclesiæ Christi; & est iusta persecutio, quam faciunt impiis Ecclesiæ Christi. Itaque beata est quæ persecutionem patitur propter iustitiam; illi vero miseri qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam. Proinde ista persequitur diligendo; illi sæviendo: ista, ut corrigat; illi, ut evertant: ista, ut revocet ab errore; illi, ut præcipitent in errorem. Denique ista persequitur inimicos, & comprehendit, donec deficiant in vanitate, ut in veritate proficiant; illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conantur auferre.*

XIV. Meditamini, oculosque intendite, Doctores Lutherici, in hanc nativam sectæ vestræ imaginem. Vos, quemadmodum scilicet Donatistæ, prius in veram Christi Ecclesiam summas armastis potestates: humanum sanguinem effudistis cædibus, latrociniis, sacrilegiis, stupris, desolationibus magnam Germaniæ partem implevistis, ut dira hæresum monstra quaquaversum grassarentur. Post, ab ipsis Donatistis emendicata versutia, in Catholicis reprehenditis pro asserenda veritate iustam punitionem, subdit *ibidem* Augustinus: *Quod in nobis modo reprehendunt, ut decipiant imperitos, dicentes, non debere Christianos contra ini-*

inimicos Christi aliquid a christianis Imperatoribus postulare ; ipsi priores fecerunt .

XV. Ex altero latere in hac ipsa epistola, quam obtruditis, vos adoritur Augustinus. Vestram defectionem ab unitate Ecclesiæ catholicæ, & infamem perduellionem vobis improperat his verbis. *Quomodo vos nefario scelere ab unitate catholica, tamquam ab area dominica, separatis, quæ usque ad tempus ventilationis necesse est ut habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus consumendam ?*

XVI. Porro, ut propinquius accedam ad retegendam *Pufendorfii* fraudem, & malam fidem in oppositione recitati Augustiniani testimonii, mea interest transcribere quæ proxime præfatum textum antecedunt. Sic ergo præloquitur contra *Donato-Lutheranos* Augustinus in illa ipsa epistola quam pro se laudat Politicus Pufendorfius. *Tum vero illi sic exarserunt, & tantis sunt odiorum stimulis incitati, ut contra eorum insidias, atque violentias, & apertissima latrocinia vix ullæ nostræ communionis Ecclesiæ possent esse securæ, vix ulla via tuta qua iter agerent quicumque adversus eorum rabiem pacem catholicam prædicarent, eorumque dementiam perspicua veritate convincerent. Usque adeo prorsus non solum laicis, vel quibuslibet Clericis, sed ipsis quoque Episcopis catholicis quodammodo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferenda. Sed, si veritas taceretur, non solum nemo fuerat eius silentio liberandus, sed multi etiam illorum seductione perdendi. Si autem veritatis prædicatione furor eorum ad sæviendum provocaretur; aliquibus liberatis, nostrisque firmatis, rursus a sequenda veritate formido impediret infirmos. Cum igitur iis angustiis affligeretur Ecclesia, quisquis existimat, omnia potius sustinenda quam Dei auxilium, ut per christianos Imperatores ferretur, fuisse poscendum, parum attendit non bonam de hac negligentia reddi posse rationem. Quod enim dicunt, quod contra suas impietates leges iustas constitui nolunt, non petiisse a Regibus terræ Apostolos* &c.

XVII. En fidem, candorem, & sinceritatem luthericam. Augustinus docet imperantium auxilium implorandum adversus insidias, fraudes, sævitiam, & persecutionem hæreticorum, qui Christi Ecclesiam vexant, expugnant; qui sacrilega latrocinia perpetrant, bona ecclesiastica diripiendo, monasteria solo æquando, virgines Deo desponsatas constuprando, & scelesta flagitia ubique patrando; quemadmodum præ omnibus sectariis furenter peregere hæretici protestantes. *Pufendorfius* vero, omni exuta fronte, nulloque suffusus pudore, præfato sancti Augustini textu vafritie summa abutitur, ex eodem colligens, S. Doctorem summis potestatibus tribuisse ius in sacra. Tribuit illis ius, immo debitum ad propugnandam catholicam Ecclesiam, ad reprimendos, plectendosque Luthericos & Calvinicos, qui vineam Domini, veluti immanes feræ, devastant, & Christi

Evangelium pervertunt, corrumpunt, depravant. Quo siquidem candore adulterant Augustini, aliorumque Patrum doctrinam, eodem pervertunt Scripturarum oracula. Aliorum Patrum testimonia expendere omitto, quod sint eadem mala fide producta; & quod ea iam millies Theologi catholici pleno in lumine exposuerint.

§. VI.

Errores Pufendorfii *tribuentis summis potestatibus ius in sacra, ex ipso iure civili, canonico, & Catholicorum consensu refelluntur.*

I. QUoniam *Pufendorfius* undique corradit apocrypha, & adulterata documenta, quibus suo capitali errori fucum faciat; operæ pretium est hunc luthericæ factionis primipilum in hac controversia exagitare, eiusque commenta vanissima penitus conterere. Itaque non modo iuris naturæ decreta, Scripturarum tum veteris, tum novi testamenti oracula; sed ipsæ tum civiles, tum canonicæ leges hanc illius hæresim proscribunt. Pauca promam ex iis quæ larga manu Theologi catholici iam in medium adduxerunt.

II. Imperator Iustinianus in Authentica *constitut.* CXXIII. hæc statuit. *Si ecclesiasticum negotium sit, nullam communionem habento civiles magistratus cum ea disceptatione; sed Religiosissimi Episcopi secundum sacros canones finem imponunto.*

III. Canones nunc ex multis aliquos adducam. Gratianus *dist.* X. *cap.* VII. hunc refert directum ad Imperatores Constantinopolitanos. *Libenter accipitis, quod lex Christi sacerdotali vos subiecit potestati, atque istis tribunalibus subdit. Dedit enim & nobis potestatem: dedit & principatum multo perfectiorem Principatibus vestris.* Si Pufendorfius vellet exprimere & Catholicorum doctrinam, & protestanticam hæresim, damnatam in hoc canone; quibus aliis uteretur verbis? Quidquam ne desiderari luculentius valet?

IV. Gelasius Papa ad Anastasium Imperatorem dist. XCVI. can. X. *Duo sunt, Imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur: auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas: in quibus tanto gravius est pondus Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus in divino sunt reddituri examine rationem.*

V. Sanctus Gregorius ad Episcopum Metensem dist. LXIX. can. IX. *Quis dubitet Sacerdotes Christi Regum, & Principum omnium fidelium patres, & magistros censeri? Nonne miserabilis insania esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, & iniquis obligationibus illum suæ potestati subiicere,*

cere, a quo credit, non solum in terra, sed etiam in cælis se ligari posse, & solvi?

VI. Innocentius III. Pontifex, Protestantibus magnopere invisus, antiquorum omnium doctrinam proponit in *decret. de maior. & obed. can.* VI. his verbis. *Non negamus quin præcellat Imperator in temporalibus illos dumtaxat qui ab illo accipiunt temporalia. Sed Pontifex in spiritualibus excellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori . . . Nosse debueras, quod fecit Deus duo luminaria magna in firmamento cæli: luminare maius, ut præesset diei, & luminare minus, ut præesset nocti. Utrumque magnum; sed alterum maius. Ad firmamentum igitur cæli, hoc est universalis Ecclesiæ, fecit Deus duo magna luminaria, idest duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, & regalis potestas. Sed illa, quæ præest diebus, idest spiritualis, maior est; quæ vero carnalibus, minor; ut quanta inter solem & lunam, tanta inter Pontifices & Reges differentia cognoscatur.*

VII. Hæc est omnium antiquorum canonum vox. Non me latet, Doctores protestanticos parvi facere sacros canones, quod eorum Coryphæus Lutherus flammis illos Vittembergæ addixerit. Sed parum refert quod cæci homines meridianæ luci claudere oculos velint. Nobis sat est, veritatem luculentam proponere illis qui electi a Deo sunt: eamque confirmare iuvat sanctorum hominum testimoniis.

VIII. S. Ignatius vir apostolicus, quippe ex Evangelistæ Ioannis ore christianæ religionis documenta suscepit, in epistola ad Philadelphos hæc scribit: *Principes subditi estote Cæsari, milites Principibus, Diaconi Presbyteris, Presbyteri & Diaconi, atque omnis Clerus, simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Cæsares obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut Patri Christus: & unitas per omnia servetur.*

IX. S. Athanasius in Epistola ad solitariam vitam agentes, refert verba Hosii Cordubensis, qui unus ex Nicænis Patribus fuit, quique sic allocutus Imperatorem Constantinum est: *Desine, quæso, Imperator: ne te misceas Ecclesiasticis: neque nobis in hoc genere præcipe: sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit: nobis, quæ sunt Ecclesiæ, concredidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinæ; ita & tu cave ne, quæ sunt Ecclesiæ, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias.* Et, post relata hæc Hosii verba, ipse Athanasius subiicit. *Quando a condito ævo auditum est, quod iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit? Aut quando umquam hoc pro iudicio agnitum est?*

X. Sanctus Ambrosius *Epist.* XXXIII. sic Valentinianum Imperatorem affatus est. *Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea quæ divina sunt, imperiale ali-*

quod ius habere. Noli te extollere, si vis diutius imperare. Esto Deo subditus. Scriptum est enim : Quæ Dei, Deo, quæ Cæsaris, Cæsari. *Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum.*

XI. Quid quod vel ipsi Imperatores hanc fassi sunt veritatem, & hierarchiam ecclesiasticam summo venerati sunt obsequio? Ruffinus *Lib. I. cap.* XI. post Sozomenum *Lib. VI. Hist. cap.* VII. refert Valentinianum Imperatorem seniorem sic loquentem de controversiis fidei dirimendis. *Mihi, qui unus e numero laicorum sum, non licet eiusmodi negotiis me interponere. Sacerdotes, & Episcopi, quibus hæc curæ sunt, ubicumque ipsis liberum fuerit, conveniant* ad habendum Concilium.

XII. Basilius Imperator in oratione habita in Concilio generali VIII. in quo Photii Patriarchæ caussa discussa fuit, hæc fassus est. *De vobis autem laicis, tam qui in dignitatibus, quam qui absolute versamini, quid amplius dicam non habeo, quam quod nullo modo vobis licet de ecclesiasticis causis sermonem movere, neque penitus resistere integritati Ecclesiæ, & universali Synodo adversari. Hæc enim investigare, & quærere Patriarcharum, Pontificum, & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, ligandi, & solvendi potestatem habent, qui ecclesiasticas adepti sunt claves; non nostrum, qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel a ligamentis absolvi egemus.*

XIII. Hæc sunt testimonia quæ primum tulerunt sancti viri, Apostolis proximi, quando nondum, fatentibus Luthericis, corrupta Ecclesia erat. Nullam ergo patiuntur exceptionem. Posterioris ætatis Patres doctrinam a maioribus acceptam propugnarunt. Imperatores Constantinus Magnus, Valentinianus, Iustinianus, Basilius, Carolus Magnus, Ludovicus, ceterique posteriores eamdem potestatem in sacra soli Sacerdotio attribuere. Et Lutherici Doctores in tanta luce adversus tam luculenta, & tam multa testimonia cæcutiunt? Quid itaque garrit Pufendorfius in suo cit. libello §. 35. *Neque hic sufficit diuturnam usurpationem crepare: nam ista etiam diuturnam iniuriam notare potest: neque firmum aliquod iuris fundamentum suppeditat; cum fieri possit ut modica ab initio auctoritas successu temporis intolerabilem in dominatum degenerarit.* Tanta est vis veritatis, ut vel ipsa effrenatior mentiendi libido recta aggredi illam nequeat. *Fieri potest*, inquit cavillator Luthericus, ut modica ab initio temporis diuturnitate creverit. Fuit ergo ab initio aliqua. Cur ergo totam negas? Sed integram, quæ nunc est potestas in sacra, penes Ecclesiam fuisse ab initio testantur Scripturæ sanctæ, Patrum testimonia, canones sacri, iura ipsa civilia. At Lutherici Doctores, Rabbinis & Pharisæis cæciores obstinatioresque cum sint, non secus ac Hebræi absque Sacrificio, & Sacerdotio, absque templo & altari, delirantes, & furentes maledictis & putidissimis mendaciis debacchantur adversus Catholico-Romanam Ecclesiam.

ſiam. Omnia documenta vel exploratiſſima cavillantur, vitilitigationes, ineptias, verborum rixas ubique intexunt, ut tenebras veritati ſplendidiſſimæ offundant. Numquam mihi in mentem veniſſet, tam abſurda paradoxa, tam vana commenta, tam ineptas nugas edi in lucem potuiſſe a viris luthericis, qui in diverſis a religione controverſiis nec indocti, nec ineruditi ſunt (licet ipſi æquo doctiores, & eruditiores ſe ſe pueriliter iactent) niſi hæc omnia in eorumdem libris legiſſem. Sed hæc ſunt reprobatæ gentis indicia & argumenta. Hi a via veritatis aberrantium characteres, ut videntes non videant, ut acuti ad vana, cæci ad vera ſint.

§. VII.

Iuriſpubliciſtæ Puſendorfii *inſana Politica. Illius quibus illudit Principibus, fraudes. Monita ad imperitos, ut iſtius Auctoris, aliorumque ſimilium lectionem ſeducentem devitent.*

I. VErſutus Puſendorſius, cum vidiſſet luthericæ religionis cauſſam, ad tribunal theologicum delatam, penitus corruentem, & uſquequaque peſſumdatam, ad *machiavellicæ politicæ* principia illam revocavit. In univerſis ſuis operibus *Papiſmum* ad nauſeam uſque crepat. Et paſſim, tum in opere de *I. N. & G.* tum de *offic. hom. & civ.* hæc *machiavellicæ politicæ* ſemina ſpargit. In ipſa præfat. ad *I. N. & G.* nugatur, arcanam rationem Papiſtarum, & *fundamenta ſacræ iſtorum reipublicæ* eſſe, *hominum conſcientias non ratione, ſed auctoritate Sacerdotum regi*. Eo iſtius conſilia & molimina pertinent, ut laqueis vaſre fucatis quibus vel ipſa de *I. N. & G.* opera identidem aſpergit, ſaperdas, & imperitos qui eorumdem lectione delectantur, implicet, capiatque. Ille ipſe teſtatur, *dogmata papiſtica*, religionis illicio tecta, *principia ſanæ politiæ convellere, natura ſua turbas excitare, & exitiabiles morbos in civitate producere*. Prolixa peroratione finem imponit ſuo libello *de habitu religionis chriſtianæ ad vitam civilem*, in qua grandia verba effundit: nullum præiudicium ſummis imperantibus magis noxium, quam ſi eorumdem ſubditi pendeant ab extraneo Sacerdote. Quid aliud eſt conſtituere unius ſtatus habitantes ab extranea poteſtate pendentes, quam hoſtilia præſidia in proprias excipere arces, & inimicorum caſtra in proprium inducere ſtatum? Quid, ſi ex Principum civiumque divitiis alendæ ſuſtentandæque fuerint ſacræ iſtæ poteſtates? Experrecti itaque ſint oportet Principes proteſtantici, ne umquam Pontificiorum erronea dogmata de Ju[illegible]ci poteſtate, ci-

civili, & sacra, in suas ingrediantur ditiones. *Optandum foret*, inquit, *ut Principes sensum communem, & naturalem rationem in consilium adhiberent, & paullisper animum a praeiudicio liberare vellent. Nam saltem quae inter controversias pontificias agitantur, ubi quis non ultro animum obfirmare velit, talia indicia ultro se offerunt in utram partem favor Principum inclinare debeat, & utrum suus procedendi modus reddat suspectum.* Nihil ad velificandum, adulandumque Principibus validius. Hæc sunt *statisticæ* & *machiavellicæ* politiæ arcana. Tanta nugatur præfidentia, ut mirum non sit, si scioli non panci his decipiantur fucis. Comparat utramque Ecclesiam, luthericam, & catholicam; & ex utriusque dogmatis præferendam luthericam infert. Lutherica in fronte præfert *sinceritatis notam:* Scripturam sacram omnibus legendam porrigit, veluti *fidei obrussam;* & quibuslibet etiam gemellis, & rusticis interpretandam finit. Sed hæc *obrussa* tam diversa apud Luthericos est, quam sunt hominum cerebra, & cogitationes. Lutherica Pontificiorum libros legendos permittit. Alterutrum ergo. Aut calumniatrix est, dum blaterat Catholicorum libros idololatria, superstitione, & perniciosissimis erroribus scatere: aut iniqua est, dum libros veneficos, & seductione plenissimos indiscriminatim legendos tolerat. Pontificia Ecclesia vel ipsam Scripturam sacram suis subducit, nedum Protestantium libros? Scripturam sacram omnibus, linguam latinam callentibus, concedit; & libros Protestantium, mendaciorum, calumniarum, & fraudum plenissimos, doctioribus tantum prudentissime facultatem legendi impertit. Denique concludit, pontificiæ Ecclesiæ scriptores, non veritatis amore, sed emolumentorum, divitiarumque fiducia, partiumque studiis abreptos, caussam propriam agere. Quantus Cleri pontificii Splendor? Qui fastus, quæ divitiarum opulentia, quæ potestas? Cleri lutherici exiguæ opes, splendor nullus, tota auctoritas summarum potestatum imperio subiecta. Quinam verosimilius pro mundi commodis pugnant? An Protestantici, qui etsi victores privatæ fortunæ limites numquam transiliunt? (Transilivit tamen Pufendorfius, & ab ima ad magnam assurrexit fortunam.) Pontificia Ecclesia concitat populos, & Principes omnes adversus eos qui Bestiam magnam (sic vocat sanctissimi Petri Apostolorum Principis cathedram) de medio tollere cupiunt. *Eo magis*, *inquit*, *necessarium est ut fideles magno studio animum adversus bestiæ illius illecebras, iuxta ac terrores, animos obfirment, ut cum patientia expectent, quousque Deus eidem, quem per Prophetas suos finem prædixit, repræsentet. Quid autem consilii capiendum sit Principibus, & populis liberis, qui sectam Romanam exuerunt, postquam tam atrocia odiorum, & immanitatis exempla ab eadem subinde edi conspiciunt, ipsi, etiam me non monente, si mens non læva est, intelligunt.*

II. Læva profecto Politici Lutherani mens, quæ tot deliria peperit: depravatus animus, qui tot mendaciorum, calumniarum, & maledictorum centonem consarcina-

cinavit. Synagoga lutherica, ftupris, crapulis, comeffationibus, libidinibus, turbis, feditionibus parta, univerfæ Germaniæ cladem intulit, &c, veluti hydra immanis in dies ferociens, & fæviens, feditiones inteftinas, in Cæfares proditiones, in Dei templa facrilegia frequenter perpetravit. Quis abfque horrore legere poteft rufticanum fanguinarium tumultum, initio defectionis luthericæ excitatum *an.* 1524. tot cædibus, latrociniis, rapinifque onuftum? Quis in Auftria fufcitavit aliam rufticanam feditionem? Quis Principes, Regefque Germaniæ, & mutuo, & in Cæfares toties armavit? Quis *fchmalcaldicam* coniurationem truculentam, & tanto Germanorum fanguine madentem? Quis *Bohemicam*, quis *Heilbrunenfem*, quis *Lipfienfem* perfidam confpirationem, ut ceteras fileam, parturivit, nifi fatalis illa, & fcelerata lutherica fynagoga, larva reformationis obtecta? Germanorum hiftoriæ hæc, & peiora impietatis portenta narrant.

III. Religio catholica, caritate, paupertate, manfuetudine, patientia fub Imperatoribus Ethnicis alta, nunquam feditiones, aut coniurationes concitaffe legitur; ut Tertullianus, Athanagoras, & ceteri prioris ætatis fcripfere Patres. Et tamen tum fuprema in facra potiebatur poteftate. Quid ergo nugatur Luthericus Pufendorfius, *ftatum* in *ftatu* perniciofum effe reipublicæ tranquillitati, & rei politicæ principiis? Dicat, religionem hanc infeftam effe proteftanticæ fynagogæ. Hiftoriam cum civilem, tum ecclefiafticam, evolvant Doctores Lutherici, intelligentque, folos hæreticos, Donatiftas, Arianos, Iconoclaftas, ceterofque eorum Patres, & Patriarchas anteceffores, turbas, & feditiones commoviffe; numquam vero catholicam id peregiffe religionem, quæ Principibus, Regibus, Imperatoribus obedientiam, fidelitatem, obfequiumque præftandum, folvenda vectigalia, orandum pro iis docet. In qualibet bene inftituta republica diverfa negotiorum genera in fuas claffes tribuuntur. In republica catholica temporalia Principibus, fpiritualia Sacerdotibus commiffa a Deo funt. Neuter in alterius meffem falcem mittit. Principum ftudia & confilia temporalia tractant poteftate fumma. Hi ne, fub tanta follicitudinum mole oppreffi, de fidei articulis controverfiis dirimendis, religionifque officiis defungendis idonei? Quid rectæ rationi, & regiminis tranquillitati accommodatius, & opportunius, quam duo fuprema luminaria: alterum, quod divinam, alterum, quod temporalem rempublicam illuminet? Dum temporales Principes in terrenis occupantur, Sacerdotes Domini, a terrenis curis expediti, pro omnium falute cum Deo negotia tractant. Cleri divitiæ nonne funt in ftatu, & per ftatum excurrunt, & tandem in Principum ærarium immigrant? Quid Reipublicæ intereft, in hoc, aut in illo fubdito divitias reperiri; dummodo intra ftatus confinia diftrahantur? Quid faftum, pompas, luxum, ceterafque corruptelas obtrudit? Heinc ne falfitas, aut veritas religionis haurienda? Nulla ergo in mundo religio vera fuit; cum nulla umquam a vitiis, a corruptelis immunis fuerit. Confulant Evangelium *Politici*

Z iiij nostri

nostri, intelligentque Dei Ecclesiam agro, frumento, & zizaniis usque ad ventilationis diem pleno, comparatam a Christo esse. Hanc Romano-Catholicam Ecclesiam *Prostibulum Babilonicum*, *Bestiam Apocalypticam*; istius vero Ecclesiæ Clerum, *stolidum hominum genus*, *homines nulla fide dignos*, *Principes ad tyrannidem instigantes*, *scelera & malitiam omnem religionis professione occultantes*, urbanissime appellat Luthericus Pusendorfius. Et hæc rustica scribendi ratio perpetua est huic iuris naturæ, æqui & boni præclarissimo instauratori contra sibi adversantes.

IV. Quæ hactenus ex libris Pusendorfii, data occasione, decerpsimus, instruere; & non levi pudore tangere illos semidoctos debent qui acutissimum Metaphysicum, Iurispubliciстam insignem Pusendorfium deprædicant, eiusque lectione delectantur, antequam solida iuris & naturalis, & divini, humanique principia didicerint. Ne vero suspicentur isti, me odio percitum contra *Pufendorfium*, suadere imperitis ut abstineant ab illius operum lectione, caussam appello ad ipsos Doctores Luthericos, qui apertissime testantur, Pusendorfium Atheismi fuligine tinctum fuisse. Id supra ex *Burkero* indicavimus. Sed modo alium allegare testem iuvat. Iacobus Fridericus Reimmannus in *histor. univers. Atheismi* hæc scribit cap. X. §. xv. pag. 510. *Et in iis proculdubio etiam Samuelem Pufendorfium, quem Atheismi accusatum Auctor apologiæ pro Vanino pag. 27. refert. Et addit Godofredus Arnoldus in H.E. T. 2. l. 17. c. 16. §. 10. pag. 579. fuisse VVittembergæ, qui Ioach. Gerardum Ram, cuius tragœdiam descripsimus §. 10. venenum Atheismi e scriptis Pufendorfii suxisse existimaverint, quibus Pufendorfius ipse responderit, & imposuerit fibulam*. Nec testimoniis extraneis opus est, cum opera ipsa typis edita perhibeant *Pufendorfium*, hominem furore abreptum, fermento lutherico ebrium, mendacem, impostoremque impudentissimum. Vbi in universis eius operibus adhortatio ad pietatem? Vbi vera virtutis imago? Vbi moderationis, modestiæ, & probitatis vola? In suos oppositores impotens maledicus, in Catholicos rabidus calummiator, erga Principes vilissimus & mendax adulator. Hi sunt istius Atheistæ characteres. Plura sileo, cum non pauca supra dixerim.

V. Et revera, quid in caussa est, cur non pauci hodierni scioli tam impudenter religionis capita in discrimen adducant? Vna profecto ex caussis est librorum transalpinorum incauta lectio. Illa nugandi, conviciandi, & deridendi præcipua Romanæ Ecclesiæ dogmata libertas. Illa contra potestatem in sacra fucata, & adulterata Politica in legentium animis venefica relinquunt semina, quæ sensim sine sensu adolescunt, & tandem emittunt monstrosos abortus, nedum dubitationes, ambiguitates, argutula adversus divina mysteria ratiocinia. Hac via ab imperito vulgo auram eruditionis captant, scituli apparere ambiunt, & postremum tam magistri nugaces, & inflati, quam auditores indocti & novitatis cupidi, sin fidem prorsus amittunt, ita tamen eam extenuant, obnubilant, ut Atheismo proximi sint,

fint, unoque pede Catholicifmi, altero Atheifmi vias percurrunt. Hæc principia, hæ radices impietatis illius quæ hodiedum tam audacter quoquoverfum graffatur.

VI. Nemo itaque mihi vitio vertat, quod inftituti limites prætergreffus fim. Quoniam, fi Lutherani Doctores, ut *Pufendorfius*, *Thomafius*, *Barbeyracus*, *Cumberlandus*, *Budæus*, *Heinnecius*, *Brukerus*, ceterique ipfa opera philofophica, & hiftorica de iure naturæ continenter replent dicteriis, calumniis contra Ecclefiam Romanam; fi inter ipfas de naturæ iure principiis controverfias intrudunt *Papifmum*, *Romanifmum*, *fuperftitionem papifticam*, fuofque errores fuadere lectoribus ftudent: numquid minus expediens erit, & nos illorum refellere mendacia, fraudes detegere, calumnias retundere, luthericas hærefes profligare, profligatafque declarare, & noftræ divinæ religionis dogmata promovere, atque imperitis fubfidium ferre? Huc pertinent quæ hactenus fcripfimus.

CAPUT IV.

De iure civili privato. Eiufdem notio, & partitio.

I. IUS publicum §. 1. capitis fuperioris expofitum eft. Breviffima oratione iuris civilis privati explicatio exhibenda nunc eft. Definitur autem *Ius auctoritate fupremæ poteftatis conditum ad fingulorum civium utilitatem immediate, & principaliter ordinatum*. Hæc defcriptio diftinguit hoc ius a quolibet alio. A naturali, quoniam hoc nec a voluntate humana pendet, nec mutationi obnoxium eft. Differt a iure gentium, quia iftud non eft unius civitatis, aut principatus, ut civile; fed communiter omnium fere gentium. Differt tandem a iure publico, quod iftud immediate, & per fe ad publicam utilitatem dirigitur, ex qua poftea fingulorum utilitas dimanat; contra ius civile privatum immediate fingulorum commodum refpicit, ex quo publica coalefcit utilitas.

II. Hoc autem privatum ius multiplex eft. Aliud vocatur *merum*, quod ex fola humana pendet voluntate; aliud *mixtum*, quod ius naturale, vel gentium includit. Rurfus aliud *commune*, quod extenditur ad univerfum principatum, vel imperium. Aliud *particulare*, feu *municipale*, quod intra fines provinciæ, aut civitatis concluditur. Tribuitur tertio in *fcriptum*, & non *fcriptum*. Ius *fcriptum* eft quod expreffa fanctione, Principis auctoritate promulgatur. Nec requiritur ut lex ipfa fcripturæ confignetur; fed fat eft ut a Principe expreffe intimatum, promulgatumque præconis voce fit. Scripturæ enim perpetuitati deferviunt. Ius non *fcriptum* eft quod moribus utentium introducitur, & tacito confenfu approbatur.

III. Ius civile fcriptum aliud in *fpecie* tale, aliud *prætorium* vocant. Illud hoc pacto finiunt. *Ius civile eft, quod ex legibus, plebifcitis, fenatus-confultis, decretis Prin-*

Principum, auctoritate prudentum venit. Ius vero prætorium est *quod Prætores introduxerunt adiuvandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam:* quod & *honorarium* dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum. Ad ius ergo civile revocant *leges* XII. *tabularum* plebiscita, senatusconsulta, responsa prudentum, Principum placita; & hæc legitimam habere caussam dicuntur: quæ vero nullis definita sunt legibus, sed Prætoris edicto lata, in ipsam naturalem æquitatem reducuntur, & ad ius *prætorium* attinent. Quamobrem ius *prætorium* est veluti explanatio civilis iuris. Clarius quippe confirmat casus comprehensos in iure civili: quos verba generalia includere videntur, perstringit, prout æquitas postulat: & tandem non comprehensos includit; ideoque supplet id in quo ius civile deficit. Plura de hoc iure prætorio, quæ ICti tractant, sileo, quod nimium ab instituto nostro recedant.

IV. Iuris civilis idea hæc est. Modo interpretatur iuris naturalis & gentium ambiguos casus; modo plura adiicit solo humano arbitrio, prout tali nationi, populo, vel genti expedire iudicat. Plura consectaria ex iure naturæ, & gentium dimanant, quæ iuxta humanarum mentium diversitatem in varias partes trahi possunt: & ius civile definit, quo in sensu accipienda sunt. Plura adiicit, ut præfata iura magis firmet. Universales conclusiones limitat, amplificat, conditionibus illigat, & pactis; prout magis expedire publico bono iudicat.

V. Singulæ respublicæ suum habuere, habentque ius civile. Et quoniam inter omnes respublicas Romana celeberrima est; de iure civili Romano pauca dicam. Sub initium Romana civitas iure caruit, solaque mutua voluntate regebatur; tamen aucta continuo ad populi regimen ius civium conditum est. In XXX. curias tribuit Romulus ipse populum, & sanctiones quibus dirigendæ curiæ istæ erant, condidit, legesque *curiatæ* dictæ sunt, quas temporis successu Numa Pompilius celebratissimus Rex auxit, sicuti & eiusdem successores, quæ subinde *leges regiæ* appellatæ sunt: & tempore Tarquinii Regis in unum volumen Sextus Papyrius insignis ICtus collegit; dictumque propterea fuit *ius Papyrianum*. Exactis Regibus, una cum ipsis antiquatæ regiæ leges fuere. Quia vero consistere reipublicæ tranquillitas sine lege haud poterat, tres delecti fuere viri, nempe, *Spur. Posthumus*, *Sex. Sulpicius*, *A. Manlius*, missique in Græciam, ut Lacedæmoniorum, & Atheniensium potissimum, leges conscriberent, Romam deferendas. Reversis, elapso biennio, cum legibus legatis, anno U. R. C. CCCI. convocatis centuriatis comitiis *Decemviri* ex ordine senatorio delecti fuere, qui ex Regiis, & ex Græcia delatis legibus ius condiderunt intra anni spatium, & facta omnibus inspiciendi, & examinandi facultate, in XII. *tabulis* sive eboreis, sive æreis incisum est. Tabula *prima* formam instituendi, agitandique iudicii continebat. *Altera* præscribebat rationem persequendorum furum, iudicium prorogandi, & testes excitandi. *Tertia*

rem

rem usurariam complectebatur, & depositi actionem, & rei iudicatæ executionem. *Quarta* definiebat ius parentum in liberos, & ius emancipationis. *Quinta* ius testamentorum, successiones ab intestato, hereditatis divisionem, iura tutelarum statuebat. *Sexta* prohibebat venditiones, usucapiones, possessiones, & repudiorum iura. *Septima* de damno illato in agros, in pecora, in proprium corpus, & famam agebat; & plura contra sagas, veneficos, parricidas, homicidas, atque tutorum, & patronorum fraudes in pupillos, & clientes decernebat. *Octava* iura prædiorum rusticorum, & urbanorum constituebat, definito ambitu parietis, & spatio inter confines fundos, itemque spatio vitæ; tradebatque alumnis quorumdam collegiorum ferendæ sibi legis facultatem. *Nona* vetabat privilegia, & cœtus nocturnos, puniebat seditiosos, & redeuntes ad Romani populi fidem recipiendos iubebat; licet antea descivissent: iudices pecunia corruptos capite multabat; & iudicium de capite civis Romani ad Comitia centuriata reservabat. *Decima* iura sacrorum, & sepulcrorum, & cæremoniarum, & iusiurandum designabat. *Undecima* iura connubiorum declarabat, & de sacris detestandis, & de vi postremarum legum agebat. *Duodecima* de pignore, de calumnioso, falsoque iudicio plura definiebat.

VI. His *XII. tabulis*, minus aptis ad omnia definienda quæ crescente republica occurrebant, adiectæ fuerunt ICTORUM interpretationes, quæ ius *civile* communi nomine appellabantur. Temporis decursu iura iuribus addita fuerunt tanta copia, ut in immensum pene excreverint, & duo librorum millia vix capere eadem valerent. *Iulius Cæsar* primus omnium tantam librorum molem contrahere deliberavit; sed morte immatura, & violenta oppressus perficere consilium non potuit; illudque executioni demandavit *Hadrianus* Imperator opera & studio *Salvii Iuliani*, ICti celeberrimi, unumque conflavit volumen, *Edictum perpetuum* nuncupatum, quod insigniores ICti Romani, Ulpianus, Paulus, Gaius, Scævola, aliique plures interpretati sunt. Posteriore tempore succedentes Imperatores constitutiones plures ediderunt, quas usque ad Constantinum Magnum Gregorius & Hermogenes ICti, privata auctoritate collegerunt; dictusque est Codex *Gregorianus*, & *Hermogenianus*. Theodosius minor anno Christi CCCCI. Imperatorum, præcipue christianorum, constitutiones in unum redegit volumen, quod *Codex Theodosianus* etiamnum appellatur. Istius codicis usus obtinuit usque ad Imperatorem Iustinianum. Is, cum vidisset plura Prætorum Edicta, Novellas, Theodosii iunioris, & aliorum Principum constitutiones in laudato codice desiderari, opera potissimum *Triboniani*, & sexdecim aliorum ICtorum studio ius universum in unum corpus redigere constituit, perfecitque, & in libros digessit.

VII. Hoc *Iustinianeum ius* per totum imperium legis vim, ipso vivente Iustiniano Imperatore, obtinuit, viguitque longo annorum intervallo. At, elabente tem-

tempore, illius auctoritas decrevit, valdeque diminuta iacuit. Saeculo XII. pristinum recuperare splendorem coepit, Lotharii Imperatoris tempore, studio potissimum *Irnerii*, qui Comitissae Methildis hortatu & iussu Bononiae ius Iustinianeum professus est: quem secuti sunt *Bulgarus*, *Martinus*, *Iacobus*, *Hugo*. Nec modo in Italiae scholis, sed in foro ipso magna ius istud auctoritate pollebat. Italiae exemplum secuta est Gallia, & Hispania, ut advertit Struvius *ad ff. Exercit. 2. th. 34.*

VIII. Quatuor potissimum in partes tribuitur ius Romanum Iustinianeum, in Pandectas, Institutiones, Codices, & Novellas. Omnia collecta sunt ex diversis iuribus. Populus simul cum Senatoribus, & Patriciis *Plebiscita*, Senatus solus *Senatus-consulta*, Principes *Principum placita*, Aediles, Praetoresve *Praetorum edicta*, ICti *Responsa prudentum* edidere. Ex his omnibus coaluit ius Romanum Iustinianeum, cui, praeter haec, inserta sunt XIII. edicta a Iustiniano edita proprio motu; & aliorum Imperatorum Novellae constitutiones. *Pandectae* appellantur alio nomine *Digesta* ab ordine, & forma, sub qua disposita, & digesta sunt. Quandoquo etiam dicuntur *Codex iuris enucleati*, quoniam in Pandectis, seu Digestis prae reliquis libris, & leges, & negotiorum definitiones, & iurium artes traduntur. Pandectis triginta septem ICti Symbolas contulerunt, ex quorum responsis Digestorum leges compactae fuere. Hanc compilationem praestiterunt Trebonianus, Constantinus, Theophilatus, Dorotheus, & alii praeclari ICti anno Christi DXXX. promulgataeque sunt anno DXXXIV. *Digesta* haec tres in partes tributa sunt. Prima comprehendit *Lib. XXIV.* & vocatur *Digestum vetus*, quod praecedat ceteras partes. Altera includit *Lib. XXV.* usque ad XXXVIII. & dicitur Digestum *infortiatum*, seu etiam *infartiatum*, quod inter vetus & novum, medium sit, & leges fortissimas contineat. Reliqui libri *Digestum novum* componunt. Itaque *Digesta* libris quinquaginta comprehenduntur. Citatio legis alicuius ex *Digestis* hoc signo *ff.* notatur. Cur tali signo citentur, ratio nulla praeter factum, seu usum. Institutiones, seu instituta sunt iuris compendium, iussu Iustiniani, & studio *Treboniani*, *Theophili*, & *Dorothei* compactum. Vim iuris obtinent. Quatuor libris, & XCIX. titulis constant, quorum singuli suas habent rubricas.

IX. Codex, ut dictum est, alius *Gregorianus*, alius *Hermogenianus*, alius *Theodosianus*, alius *Iustinianeus*. Primi duo codices ferme perierunt. Theodosianus quasi integer existit; sed eodem uti Iustinianus vetuit. Codex Iustinianeus duplex, *Primae*, & *secundae lectionis*. *Primae lectionis* est ille quem Iustinianus ex codicibus Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & aliorum Imperatorum constitutionibus concinnavit, & Iustinianeum nuncupatum, anno Christi DXXIX. imperii sui tertio evulgavit: sed vix lucem aspexit, statim interiit. Codex *secundae*, seu *repetitae lectionis* post laudata volumina ab Imperatore confectus est anno imperii sui IX. & hic iuris

iuris auctoritatem obtinuit ; & hic est quem ICti citant . Distributus est in Libros XII. Tres tamen ultimi , de iure publico agentes , posteriore tempore adiecti sunt.

X. ICti Cuiacius, Antonius Augustinus, Contius huic codici constitutiones nonnullas adiecerunt, quas, ut spurias, communiter reiiciunt eruditi. Basilius Macedo Imperator, eiusque Filius Leo Philosophus novas Pandectas condidere in LX. Libros distributas, quos libros *Basilicos* appellant. Numquam tamen nec in Oriente, nec in Occidente vim legis obtinuerunt. Ad solam eruditionem hodie libri *Basilici* conquiruntur ab illis qui selectas construunt bibliothecas.

XI. *Novellas* Iustinianus suo codici adiecit , quæ sic appellantur, quod novissime post editum codicem eas condiderit , & contineant volumen constitutionum, quas ipse Imperator diversis temporibus pro rerum emergentium occasione edidit; & præter constitutiones continent *Authenticas Collationes* novem, in titulos & capita distributas. Græce compositæ fuere , paucis exceptis, quæ latine editæ sunt. Novellæ *Authentici* nomine etiam insigniuntur , ut distinguantur ab Epitome, in quam præfatas Novellas contraxit *Iulianus Patricius* vir præclarissimus. Quare respectu istius Epitomes Novellæ *authentici* titulo donatæ merito sunt. *Authenticum* enim auctoritatem præfert : ideo auctoritatem legis, non Epitomes, sed Novellæ, unde extracta epitomes, obtinere merito debent . Tredecim Iustiniani Imperatoris Edicta, & alia Iustini, & Tiberii Novellis adiecta , nulla potiuntur in dirimendis caussis auctoritate.

XII. Recensitis iuris civilis partibus adiecti sunt libri Feudorum. Hæc iura feudalia *iura militaria* olim vocabantur . Alii Longobardis , alii Germanis feudorum originem adscribunt . Primam collectionem conflarunt Consules Mediolanenses, *Obertus de Orto*, & *Gerbardus Nigro* . Nulla publica sanctione hæc iura feudalia approbata fuere; sed tacito generali consensu a sæculo XV. approbationem obtinuere. Libri Feudorum duo , primus, & secundus . Cuiacius ex variis Imperatorum constitutionibus feudalibus *quintum* collegit . Plura de his omnibus , quæ paucis perstrinxi, disputant ICti; sed , quia minus instituto meo consentanea, illa prætereo.

C A-

CAPUT V.

De iure canonico, seu ecclesiastico.

I. CAnon vox Græca est, quæ latine reddita *regulam* exprimit. Ius itaque canonicum *ius regulare* est, sic nuncupatum, quod ex canonibus, seu regulis, quas Ecclesia sancivit pro formandis Christianorum moribus, compactum sit. Hac ratione etiam *ius civile* canonicum, seu regulare appellari posset; cum & illud ex regulis pro reipublicæ, civiumque officiis dirigendis editum fuerit. Verum usus obtinuit solum ut ius ecclesiasticum canonicum appelletur: eo quod reipsa & regulas meliores, quæ interdum errata iuris civilis emendant, & finem nobiliorem spectet, & a potestate sublimiori proficiscatur. Appellatur modo *ius ecclesiasticum*, quia & disciplinæ Ecclesiæ regendæ deservit, & a potestate Ecclesiæ dimanat. Dicitur etiam *ius pontificium*, quod a summis Pontificibus, Christi Domini in terris locum tenentibus, collectum approbatumque pro universali Ecclesiæ regimine fuerit. Denique *ius sacrum* dicitur, tum ratione materiæ, tum ratione finis, tum ratione principii unde proficiscitur.

II. Explicata voce, res ipsa describenda est. Porro ius canonicum est ius positivum ab Ecclesia catholica conditum approbatumve, quo respublica catholica ad pacem, tranquillitatem, iustitiam, æternamque beatitudinem dirigitur. Dicitur ab Ecclesia conditum vel in Concilio congregata, vel a Romano Pontifice, tamquam legitimo Capite, & Christi Domini Vicario, approbatum, vel institutum. Quædam enim decreta seu canones in ipsis Conciliis generalibus constituuntur, quæ, approbante Romano Pontifice, vim legis in universali Ecclesia obtinent: & ipsi summi Pontifices plures decretales, rescripta, & constitutiones condunt, & promulgant, quibus universa Ecclesia subiecta est. Pro catholica republica hoc ius conditum est: quia de illis qui foris sunt, Ecclesia non iudicat, neque hi legibus ecclesiasticis, neque pœnis coercentur. Denique finis quo ius istud fideles dirigit, divinus est: ideo media præscribit, nempe divinum cultum, sacrorum observationem, & cetera omnia quæ viam ad æternam beatitatem sternunt. Igitur tam ex principio, quam ex materia quam præscribit, quam ex universalitate, & fine in quem tendit, ius canonicum iure civili præstantius est. Illud enim a potestate sacra, nempe a Christo, Apostolis, eorumque successoribus dimanat. Eius materia spiritualis est: iurisdictio omnes fideles, per universum orbem diffusos, obstringit: & finis tandem est ipsa æterna animarum salus. Contra ius civile a mera potestate sæculari originem arcessit: materia quoque terrena est, & temporalis: iurisdictio intra limites principatus, populi, vel na-

nationis coercetur: finis denique felicitas temporalis est, & civilis tranquillitas.

III. Ius canonicum suam repetit originem ab Apostolis, qui pro Ecclesiæ regimine omnium primi Concilia celebrarunt. Locum primum occupat Hierosolymitanum, anno Christi XXXIV. circiter habitum in domo Mariæ Ioannis matris, in quo S. Mathias Apostolorum albo adscriptus est. Alterum similiter Hierosolymitanum ad sedandas Græcorum, & Iudæorum querelas, in quo pro Ecclesiæ disciplina Diaconi septem, & plura alia statuta sunt. Tertium convocarunt anno Christi LI. similiter Hierosolymis, præcipue ut occurrerent controversiis Antiochiæ exortis, definieruntque, non esse ex Gentibus ad Christum conversos circumcidendos, neque legibus cæremonialibus subiectos, abstinendum ab immolatis simulacrorum, a sanguine, a suffocato, a fornicatione. Quartum denique anno circiter LVIII. itidem Hierosolymis tenuere, in quo prioris Concilii decreta firmarunt, & Iudæis christianam religionem profitentibus usus legalium permissus est ad tempus; dummodo in iisdem spem non collocarent, ut Synagogæ sepeliendæ debitus honor deferretur: quia, ut supra dictum est, licet post Christi mortem cessaverint legalia; tempus tamen quo cœperint esse mortifera certo non potest definiri.

IV. Hæc sacrorum canonum initia. Plura alia pro Ecclesiæ disciplina constituere Apostoli, non scripturis, sed cordibus impressa. Plura postea S. Clemens Petri discipulus scriptis consignavit sub titulo *Canonum apostolicorum*. His adiectæ fuere *Constitutiones apostolicæ*, in octo libros tributæ, quas aliqui ipsi S. Clementi, alii Scriptori sæculi III. adscribunt. Ut ut res se se habeat, certum est antiquas esse, & plurima utilia continere documenta; & easdem Ecclesia Græca olim loco legum, & Pontificalis habuit. Suam decursu temporis amiserunt auctoritatem, quod ab hæreticis plura fuerunt intrusa, plura adulterata, ut viri eruditi iam sæpius animadverterunt. Quare posteriori tempore Ecclesiarum Pastores, vel extra Synodos, & Pontifices Romani plures ediderunt constitutiones, decreta, & canones, quibus occurrentibus controversiis providerent. Quæ omnia litteris consignata in immensam creverunt molem, confusionemque non parvam inducebant; cum nullum, nisi temporis, quo edita fuere, ordinem haberent. Quare, ut facilior illorum esset intelligentia, omni confusione sublata, in ordinem digesta fuere, & in unum collecta volumen.

V. Variæ sunt canonum præfatorum collectiones. Decem circiter numerantur. *Prima* adscribitur *Dionysio Exiguo* Abbati Romano, celebri sexti sæculi Scriptori. *Ferrando*, Ecclesiæ Carthaginensis Diacono, eiusdem sæculi Scriptori, tribuitur *secunda*. Et hæc collectio *breviarium* appellatur, quod in ea non exscribantur, sed citentur canones. *Tertiam* collectionem concinnavit *Martinus Abbas Benedictinus*, & Ecclesiæ Braccarensis Episcopus post dimidium sexti sæculi; eamque probavit

Con-

Concilium Lucense II. anno DLXXII. celebratum. Istius collectionis canones plures suo Decreto inseruit Gratianus sub nomine Martini Papæ; ut observat Antonius Augustinus Dial. x. & xi. in *Gratianum*. Hoc eodem tempore *quartam* executus est *Cresconius* Episcopus Africanus, eamque ita inscripsit, *Concordia canonum*, seu *Libri canonum*. Collectionis quintæ Auctorem aliqui volunt esse *S. Isidorum* Hispalensem Episcopum. Sed hanc opinionem communiter eruditi reiiciunt: quia collectionis istius Auctor laudat Concilium Toletanum II. celebratum anno DLXXV. & Concilium VI. habitum anno DCLXXXI. eidemque inseruit epistolas Gregorii II. & III. qui Pontifices Romanæ Sedi præfuere post annum DCC. Sanctus autem Isidorus Hispalensis Episcopus e vivis decessit anno DCXXXVI. Quare verius alii hanc collectionem conflatam esse arbitrantur ab *Isidoro Mercatore* Episcopo Setubensi, dicto *Mercatore* seu *Peccatore*, quo nomine epistolis subscribebat. Hic obiit anno DCCCI. Alii utramque componunt opinionem, contendentes S. Isidorum Hispalensem primum hanc collectionem incepisse; eamque subinde ab *Isidoro Peccatore* completam esse, pluribus adiectis epistolis, & canonibus. *Brocardus* seu *Burchardus*, Episcopus VVormatiensis ex Monacho Benedictino assumptus, sextam collectionem ex summorum Pontificum, & Conciliorum decretis, & sanctorum Patrum sententiis compilavit, eamque sub *Decretorum* nomine in XX. Libros distribuit anno MXX. Eodem sæculo *septimam* confecit Cardinalis *Deusdedit*, Gregorio VII. summo Pontifice regnante. *Octavam* edidit *Anselmus Mantuanus* Episcopus Lucensis. *Nona* parentem habet *Ivonem Gallum* Episcopum Carnotensem. Hanc in compendium redegit *Hugo Catalauniensis*. Post has novem Collectiones prodiit tandem *Corpus iuris canonici*, quo hodie Ecclesia universa utitur.

VI. Hoc ius canonicum aliud scriptum, aliud consuetudine invectum est. Scriptum aliud commune pro universa Ecclesia; aliud peculiare pro aliqua provincia, diœcesi, vel communitate editum est. Ius commune aliud est quod legitima auctoritate corpus iuris canonici constituit, in eoque continetur: aliud quod extra illud corpus divagatur; ut sunt plures Decretales dictæ *Extravagantes*.

VII. Hoc corpus iuris canonici tribus voluminibus constat. Primum volumen Decretum *Gratiani* continet in tres partes digestum, quarum prima distinctionibus centum & una constat. Et singulæ distinctiones divisæ sunt in *canones*, seu capitula. Comprehendit secunda xxxvi. *caussas*, seu controversias, quarum singulæ fere comprehendunt plures quæstiones; & hæ in canones dividuntur, seu capitula. Tertia inscripta est de *Consecratione*, quinque distinctionibus tributis in canones constans.

VIII. *Gratianus* hoc suum Decretum hoc titulo inscripsit. *Concordantia discordantium canonum*: quod in eo simul conciliare quorumdam canonum contrarietatem, eosque in meliorem ordinem digerere studuit. Opus *Gratiani* maiori ex parte constat Conciliorum decretis. Alterum iuris canonici volumen complectitur potissimum

epist-

epistolas decretales summorum Pontificum, & divisum est in quinque libros. Tertium volumen divisum est in tres partes. Prima continet librum VI. Decretalium divisum in quinque libros, non secus ac aliæ priores Decretales. Secunda Clementinas a Clemente V. editas, & a Ioanne XXII. evulgatas. Tertia Extravagantes comprehendit, quarum plures condidit Ioannes XXII. easque corpori iuris inseruit. Aliæ extra iuris corpus vagantur.

IX. Pauca nunc de istius iuris canonici auctoritate dicenda occurrunt. Canonistarum non pauci, ut Abbas, Archidiaconus, Tuschus, aliique, textus omnes Gratianeos legis vim obtinere propugnant. Quoniam, inquiunt, ab Eugenio III. probatum hoc opus fuit, & tacito aliorum Pontificum assensu firmatum. Sed communior, & vera sententia docet, Decretum Gratianeum vim legis non habere, nec ab aliquo Pontifice umquam probatum fuisse. Legitur in Scholis, quemadmodum Libri sententiarum Petri Lombardi, ob commoditatem collectionis antiquorum canonum, & sententiarum, quæ in hoc Decreto habentur. Quare tantum auctoritatis Decreto huic defertur, quanta potiuntur documenta quæ in eo adducuntur. Singuli ergo canones citati ad suos fontes revocandi sunt, ut inde colligatur, cuius sint ponderis habendi. In hoc autem Decreto habentur textus sacræ Scripturæ, constitutiones apostolicæ, Conciliorum decreta, sanctorum Patrum sententiæ, textus aliqui iuris civilis, facta historica, & interpretationes eiusdem Gratiani. Hæc ergo documenta ea in Decreto Gratianeo auctoritate pollent qua potiuntur extra illud, & in propriis sedibus locata. Textus sacræ Scripturæ suam a Deo auctoritatem habent; & sic cetera omnia quæ laudantur, a suis Auctoribus. Decreta Conciliorum a Conciliis, sententiæ Patrum a Patribus &c. suam hauriunt auctoritatem. Interpretationes Gratiani sunt Doctoris privati, quæ, si rationi, & communi doctrinæ consonant, admittendæ, secus reiiciendæ sunt.

X. Disputant Canonistæ, cuiusnam sint auctoritatis *Paleæ*, Decreto Gratianeo adiectæ. Et primum de voce ipsa litem instituunt. *Paleæ* istæ canones sunt Decreto superadditi. Cur *Paleæ* vocentur, non una est Canonistarum sententia. Alii *Paleas* dici contendunt, quod res nullius momenti contineant. Idque colligi asserunt ex ipso Gratiano, qui rogatus, quid de his additionibus suo Decreto factis sentiret, respondisse fertur, *Paleam esse, nec de meo grano*. Alii sustinent, *Paleas* dici has Additiones ex Gratiani discipulo, dicto *Palea*, seu *Protopalea* vel *Pocopalea*, aut *Quartopalea*, quem Cardinalem fuisse nonnulli sustinent: cuius studio collectos additos canones ferunt. Communior sententia nomen istud repetit a Græco adverbio πάλιν, idest *rursum*, seu *Additiones*, quæ post editum Decretum ab ipso Gratiano, ab aliis posterioribus scripta fuere: quæ temporis decursu librariorum opera, vel intrusæ fuerunt in Decretum, vel omissæ. Et quoniam utiles habitæ fuerunt, omnia eiusmodi capitula inserta Decreto fuerunt. Antiqua exemplaria non pauca

eiusmodi capitula inserta Decreto fuerunt. Antiqua exemplaria non pauca eiusmodi paleis carent. *Paleæ* istæ, seu canones, vel capitula sunt CXVI. minoris auctoritatis quam Decretum. Quare examinandi sunt canones isti, &, quatenus doctrinæ communi non repugnant, admittendi, vel omittendi sunt.

XI. *Isidori Mercatoris* seu *Peccatoris* epistolas quas suæ collectioni inseruit, ad criticen vocarunt non Canonistæ modo, verum etiam eruditiores elapsi sæculi Scriptores. Legitimos illorum Pontificum, sub quorum nominibus referuntur, partus esse propugnant Franciscus Turrianus, & Severinus Binius, aliique. Sed verior, & communis eruditorum sententia confictis mercibus has epistolas iure, & merito accenset.

XII. De secundo volumine Decretalium minor dissensio est. Quamquam enim pauci negent libros istos vim legis habere; communior tamen & vera sententia oppositum defendit. Horum librorum collectio suas habuit vicissitudines. Primus compilator fuit *Bernardus Balbus* Episcopus Papiensis. Alteram compilationem aggressi sunt *Gilbertus* Abbas, & *Alanus* Episcopus Altisiodorensis; eamque perfecit *Ioannes VVallensis*, cui inseruit omnes Decretales usque ad Innocentium III. Tertia tribuitur *Bernardo* Archidiacono Compostellano, quam curante Innocentio III. absolvit *Petrus Beneventanus* eiusdem Pontificis scriba. *Tancredus Bononiensis* concinnavit quartam ex Decretalibus, quas post duodecimum Pontificatus annum edidit Innocentius III. & ex Canonibus Concilii Lateranensis, sub eodem Pontifice celebrati. Quintam fieri curavit Honorius III. Has omnes collectiones, curante Gregorio IX. summo Pontifice, in ordinem redegit, & in quinque libros distribuit *S. Raymundus de Pennafort O. P.* Et hoc volumen est quod vim legis habet. Excipiuntur tamen nonnullæ Decretales, quæ contraria consuetudine abrogatæ sunt. Interdum canonum contrarietas occurrit, & tum, quando conciliari una nequeunt, posteriori standum est.

XIII. Tertium iuris canonici volumen vim quoque legis habere declaravit Bonifacius VIII. Illud consarcinarunt *Guilielmus* Archiepiscopus Ebredunensis, *Berengarius* Episcopus Bettirensis, & *Ricardus de Senis* ex successorum Gregorii IX. Pontificum rescriptis, & Conciliorum Lugdunensium primi, & secundi decretis.

XIV. Hæc pauca delibasse sufficiat. Qui plura cupit, consulat Canonistas, qui & de recensitis tribus voluminibus, & de Clementinis, atque Extravagantibus plura disputant quæ ab instituto nostro aliena sunt. Vnum, & alterum verbum de Rubricis. Rubricæ vocantur quæ præfixæ titulis sunt. Quæ titulis Decreti Gratianei præfixæ occurrunt, vim legis non habere, convenit penes omnes. Contra quæ præcedunt titulos, seu capita aliorum voluminum, magnæ sunt auctoritatis, quia auctoritate apostolica præfixæ sunt. Rubricarum istarum aliæ sunt declarativæ textus alicuius ambigui. Aliæ disponunt, & determinant, quandoque amplificant.

cant, & extendunt. Quando itaque aliqui textus ambiguam, aut diversam præferunt intelligentiam, ille prævalere sensus debet qui Rubricæ conformior est. Glossa etiam, licet vim legis non habeat, magnæ tamen auctoritatis est.

CAPUT VI.

De potestate legis condendæ.

I. QUAE hactenus dicta sunt, satis evincunt, supremas potestates auctoritate legum ferendarum pollere. Hanc facultatem soli Pseudopatriarchæ Lutherus, & Calvinus, post Valdenses, & VVicleſiſtas, in discrimen vocarunt. Martinus Lutherus *Lib. de capt. babylon.* hæc eructat. *Clamo fidenter Christianis nihil ullo iure posse imponi legum, sive ab hominibus, sive ab Angelis, nisi inquantum volunt. Liberi enim sumus ab omnibus.* Calvinus, utpote callidior, atque acutior, de more versute suam promit sententiam. Inquit enim Lib. IV. Institut. cap. x. *Huius generis constitutiones impugnare animus est, quæ in hoc feruntur, ut animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, ac si de rebus ad salutem necessariis præciperent . . . . Hæc quæstio plerosque ideo impedit, quod inter externum, ut vocant, & conscientiæ forum, non satis subtiliter discernunt. Propterea difficultatem auget, quod Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solum metu, sed propter conscientiam: unde sequitur politicis quoque legibus obstringi conscientias: quod si ita esset, caderet quidquid proximo capite diximus, ac dicturi sumus de spirituali regimine.* Hæc est doctrina eorum quos præclari Iurispublicistæ Lutherici, & Calvinici, ut Prophetas, & divinos Reformatores, adorant. Leges solas quæ determinant materiam lege divina præscriptam, admittunt. Leges mere humanas aut penitus reiiciunt, aut contendunt in foro dumtaxat exteriori, secus in conscientiæ foro obstringere. Et hos, tamquam iuris publici instauratores, deprædicant eorum sectarii. Sed plura, numquam tamen satis, diximus supra adversus istorum Reformatorum commenta.

II. Veritas fidei est, supremas potestates facultate legum condendarum instructas esse. Nam Christus ipse legem Cæsaream de tributo solvendo observari præcepit. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari:* Luc. xx. Leges quas servandas inculcat Paulus Apostolus ad *Roman.* XIII. latæ a Paganis erant; & tamen, teste eodem Paulo, in conscientia obligabant. Turpiter ergo hæresiarchæ Lutherus, & Calvinus errarunt, effutientes humanas leges conscientiam non obstringere. Sed edisserant nobis novi isti sapientes. Leges, in Conciliis Hierosolymitanis ab Apostolis latæ, an non obstringebant conscientiam? Quod si leges tum ab Ecclesia ro-

rogatæ fidelium conſcientias ligabant, ut certum eſt; quidni & poſteriores? Minor ne nunc quam olim Eccleſiæ auctoritas?

III. Obiiciunt 1. Deus præcipit nihil addendum legi ſuæ Deuteron. XII. *Quod præcipio tibi bodie, boc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas*. Et Apoſtolus Iacobus cap. IV. *Unus eſt legislator, & iudex, qui poteſt perdere, & liberare*. Reſp. His & ſimilibus textibus perpetuo abutuntur novatores, qui ſtolidæ plebi fucum faciunt, ut ſua deliria ſuadere queant. Nihil ſuæ legi addendum Deus iubet quod eidem contrarium ſit, quod eam corrumpat. Quid quod, etſi Iudæis, tanta legum ſarcina onuſtis, vetitum condere leges fuiſſet, non propterea heinc concludi poſſet, eadem teneri Chriſtianos prohibitione? Unus eſt legislator noſter Deus primus, & ſupremus; at ille ipſe declaravit, ſe communicaſſe Principibus terrenis facultatem legum conſtituendarum pro communi regimine, ſive Eccleſiæ, ſive Principatus.

IV. Obiiciunt 2. Eccleſia non valet quidquam præcipere de fide credendum, quod non ſit a Deo revelatum. Ergo neque imponere aliquid ſub pœna peccati, quod non ſit a Deo præſcriptum. Accedit quod, ſi lex humana conſcientiam obſtringeret, eiuſdem obligationis eſſet ac divina, eiuſdemque auctoritatis. Reſp. Obiecta paritas futilis eſt. Nihil de fide credendum eſſe, niſi quæ a Deo revelata ſunt, Scriptura ipſa teſtatur, & ratio evincit, quod Deus ſit infallibilis auctoritatis, vi cuius præſtandus eſt firmus aſſenſus. At Scriptura ipſa divina declarat, plura pro temporum opportunitate occurrere, quæ Principes vel prohibere, vel præcipere valent, prout expediens publicæ ſubditorum utilitati fuerit. Non minus frivola, & ridicularia eſt argutatio altera. Lex humana vim obligandi habet ab ipſo Deo, vel auctore naturæ, vel auctore gratiæ. Ideo lex humana ſemper eſt inferior lege divina, a qua ſuam haurit vim, & auctoritatem.

V. Certum itaque eſt ſummas poteſtates auctoritate præditas eſſe ferendi leges. Pauca nunc dicenda occurrunt de perſonis in quibus hæc reſidet poteſtas. Et, ut a ſupremo omnium Principe initium ducamus, ſummus Pontifex poteſtate a Deo ornatus eſt ferendi leges ſpirituales pro univerſa Eccleſia. Civiles autem leges dumtaxat pro provinciis, ſuo temporali principatui ſubiectis, ferre valet. In ceteris regnis, & provinciis ſinguli Principes, Reges, Imperatores ſuprema auctoritate potiuntur eas rogandi leges quas politico regimini congruas, neceſſariaſve exiſtimaverint. Imperator pro toto Imperio, Rex pro univerſo ſuo regno, Princeps pro toto principatu, & quælibet civitas non ſubiecta pro ſuo territorio leges, ſubditorum conſcientias obſtringentes, condere poſſunt.

VI. Diſputant Iuriſpubliciſtæ, valeat ne Regina leges condere? Conſentiunt communiter, Reginam non coniugatam condere leges poſſe, non ſecus ac Regem. Siquidem qua ratione capax eſt regni & iuriſdictionis, eadem poteſt leges fer-

ferre. Si vero nupta sit, tum multi asserunt, ad maritum Regem facultatem legum ferendarum pertinere; quod ratione matrimonii uxor in eumdem talem transtulerit potestatem. Sed hæc opinio mihi falsa est. Regni hereditatem nisi voluntaria pactione, & cessione Regina transferat in maritum, vi matrimonii non fit hæc translatio. Dotem marito dare uxor debet; secus suam peculiarem hereditatem. Dignitatem ab uxore maritus participat, appellandusque est Rex. Regimen familiæ, uxoris, & cetera, quæ viri sunt, maritus peragere debet; secus regnum, quod uxor Regina possidet, gubernare, dirigere, legesque ferre.

VII. Dictum supra est, summum Pontificem leges ferre posse pro universali Ecclesiæ regimine spirituali. Est enim divino iure Ecclesiæ caput. Ergo a Deo potestatem accepit Ecclesiam dirigendi. Nec multis opus est ut hanc confirmemus veritatem; cum innumera sint volumina quibus illa demonstrata, & ab ineptis nugis luthericis, & calvinicis asserta est. Porro non solum Petro, sed ceteris quoque Apostolis potestatem ferendarum legum pro Ecclesiarum suarum regimine concessam fuisse, ex divinis similiter Scripturis exploratum est. Inquit enim S. Lucas cap. VI. *Elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit.* Quemadmodum vero immediate omnes a Christo Domino electi fuere; ita ab eodem potestatem regendarum Ecclesiarum acceperunt. Constituit illos Principes super universam terram, denuntians illis: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos:* Ioan. XX. Et omnibus dixit: *Quodcumque ligaveritis super terram, erit &c.* *Matth.* XVIII. & S. Paulus I. Cor. VI. *Nescitis, quia Angelos iudicabimus, quanto magis sæcularia?* Si Principes, si Rectores supremos Ecclesiæ suæ Redemptor divinus Apostolos constituit; necessario iisdem contulit iurisdictionem illam quæ iuncta est supremæ potestati.

VIII. Verum quia Christus IESUS, qui est ipsa sapientia patris, optime ordinateque suam instituit rempublicam, illam sub uno capite, ceu unicam dilectam sponsam, delegit, omni schismate, & divisione sublata, atque a Petro supremo Principe, suoque Vicario pendere ceteros Apostolos voluit. Si enim singuli supremi fuissent, nulla ordinatione subiecti, schismata inter eos necessario exorta fuissent: nec ordinis, & iurisdictionis unitatem servassent; atque adeo nec una dilecta, immaculata, & sancta, sed plures extitissent sponsæ. Petro ergo, & eius successoribus data est Potestas universalis in totam Ecclesiam. Et ideo sola Petri Cathedra semper appellatur Apostolica, ob prærogativam perpetuam a Christo illi collatam. AEquales vocantur Apostoli, quia reipsa habebant potestatem universalem in universum orbem, in quem dispersi fuere: necdum enim diœceses, intra quarum confinia limitanda potestas esset, institutæ erant. Idcirco illimitata singulis potestas necessaria tum temporis erat, semper tamen ad caput supremum or-

ordine ſervato. Quamobrem Petrus poterat ceterorum Apoſtolorum leges temperare, & moderari. Fundata, & aucta Eccleſia, atque in ſuas partita diœceſes, vel ipſe optimi regiminis ordo poſtulat, ne unus in alterius diœceſim ſalcem mittat; ſed ut quiſque ſuæ excolendæ vineæ operam navet. Cuiuſque reipublicæ recte inſtitutæ alius eſt initii, alius progreſſus, & incrementi modus regendi. Epiſcopi ergo Apoſtolis ſuccedunt in Epiſcopatu, ſecus in Apoſtolatu; ſeu, ad hos non tranſiit poteſtas univerſalis qua inſtructi Apoſtoli erant, ſed limitata intra propriæ diœceſis confinia, ſic exigente optimi regiminis & unitatis ordine. Hæc omnia penes Catholicos certa ſunt.

IX. Quod in diſputationem Theologi vocant, eſt, num Epiſcopi immediate a Chriſto, an a ſummo Pontifice poteſtatem iuriſdictionis accipiant in ſuas Eccleſias? Duo tamen inter eos certa ſunt. Primum, iuriſdictionem Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, Patriarcharum, ſive a Pontifice ſummo, ſive a Chriſto derivatam, ſubiectam eſſe capiti Eccleſiæ. Alterum, Epiſcopos in ſua diœceſi ferre leges poſſe, nulla petita a Pontifice facultate. Nihil tamen pro univerſa Eccleſia ſtatuere valent, ſeu leges quæ univerſale Eccleſiæ regimen ſpectant, aut limitare, aut extendere. Nihil ergo in fidei controverſiis, nihil in univerſali ieiunio, & aliis legibus univerſalibus mutare, aut alterare poſſunt. Quibus poſitis

X. Duplex eſt ſententia. Prima aſſerit, hanc poteſtatem iuriſdictionis Epiſcopos a Pontifice immediate accipere: quia regimen Eccleſiæ monarchicum eſt: ergo ad unum revocari caput debet. Hoc autem fieri nequit, niſi ab hoc uno capite promanet in omnes inferiores Rectores poteſtas iuriſdictionis. Quam ſententiam confirmare ſtudent auctoritate S. Thomæ in IV. diſt. xx. quæſt. 1. art. 4. *Papa habet plenitudinem poteſtatis pontificalis quaſi Rex in regno; Epiſcopi autem aſſumuntur in partem ſollicitudinis, quaſi iudices ſingulis civitatibus præpoſiti*. Verum ex hac auctoritate non aliud concluditur, niſi quod Epiſcopi, veluti membra, a capite pendeant, eique ſubiecti ſint, ut unum cum capite morale corpus conſtituant; minime vero quod ab hoc capite poteſtatem accipiant, ut in corpore phyſico contingit. Siquidem ipſemet Chriſtus Dominus, & caput, & membra delegit, & omnibus, ſervato ſubiectionis ordine, poteſtatem neceſſariam contulit. Quare ſecunda ſententia docet, hanc iuriſdictionis poteſtatem Epiſcopos immediate a Chriſto Domino accipere. Quoniam Epiſcopi ſunt Apoſtolorum ſucceſſores. Eorum dignitas, & officium ex Chriſti inſtitutione eſt. *Poſuit eos Spiritus ſanctus Epiſcopos regere Eccleſiam Dei*. Act. xx. Si illos Rectores Eccleſiarum Spiritus ſanctus inſtituit: ergo ab eodem poteſtatem dirigendi Eccleſias ſuas acceperunt. Non per Petrum, ſeu mediante Petro, in eos regimen derivavit Eccleſiarum; ſed illoſmetipſos regere Eccleſiam deſtinavit. Ergo immediate contulit illis eam poteſtatem quæ Eccleſiarum regimini neceſſaria eſt.

XI.

XI. Si res ipsa spectetur, sive una, sive altera sententia prævaleat, perinde fere est. Nam certum est in omnium sententia, hanc Episcoporum potestatem a Christo Domino proficisci. Certum quoque est, in potestate Pontificis haud esse Episcopum sine hac potestate instituere. Dissidium totum eo recidit, utrum Christus per Petrum, an, hoc medio neglecto, in Episcopos suam derivaverit potestatem. Quod sane dissidium, ut mea minima præfert opinio, tanti non est, ut enucleari prolixius debeat. Ceteroquin in utraque sententia ordo unitatis, & subiectionis peroptime servatur. Quoniam Pontifex summus corrigere errantes Episcopos, eorumdem leges, Ecclesiæ bono repugnantes, abrogare, potestatis exercitium, si Ecclesiæ utilitas postulet, coercere, & ea omnia quæ in bonum commune cedunt, constituere valet.

XII. Præter Pontifices summos, & Episcopos singulos, legum condendarum potestate pro universa Ecclesia, fruuntur in primis Concilia generalia, ut ex Apostolorum Actis *cap.* xv. planum est; neque negari absque errore in fide id valet. Disputatur dumtaxat, habeant ne leges istæ, ab oecumenico Concilio latæ, vim obligandi ante Pontificis confirmationem. Adfirmant plures; sed communior, & mihi verior sententia docet absolute loquendo necessariam esse summi Pontificis confirmationem, ut præfatæ leges vim obstrigendi Ecclesiam obtineant, quando Pontifex ipse Concilio non præsideat. Tunc enim sua præsentia confirmat, nisi contradicat. Idque & unitatis ordo, & perpetua consuetudo, optima legum interpres, suadent. Siquidem in omni republica optime ordinata leges universales a capite potissimum obtinere approbationem debent. Exemplum omnibus Conciliis imitandum prætulit primum oecumenicum Concilium Nicænum, in cuius synodica epistola ad Sylvestrum summum Pontificem hæc habentur: *Quidquid constituimus in Concilio Nicæno, precamur, vestri oris consortio confirmentur.*

XIII. Quemadmodum Concilia generalia pro universa Ecclesia, sic Concilia nationalia, quæ a Primate convocantur, quibus interveniunt Archiepiscopi, & Episcopi pro tota natione; & provincialia, a Metropolita cum Suffraganeis celebrata, pro universa provincia; & diœcesana, quæ ab Episcopo cum suis Parochis, Abbatibus, & Decanis fieri solent, pro tota diœcesi ferre leges valent. Quæ leges vim obstringendi subditos fideles continuo ac promulgatæ sunt, obtinent, quin pontificia confirmatione opus sit. Habent enim proprium, & immediatum caput, a quo obligandi potestatem obtinent. Si tamen quid dissonum communi doctrinæ continerent, easdem abrogandi, aut corrigendi Pontifex summus facultate potitur, ratione sui divini primatus, atque adeo iurisdictionis in universam Ecclesiam. Heinc consequitur, leges Concilii provincialis, a summo Pontifice confirmatas, in tota Ecclesia obstringendi vim habere; si tamen declaret reipsa eiusmodi leges extendendas ad universam Ecclesiam esse; secus, si ab-

solute, nullaque adiecta declaratione, Concilium, sive nationale, sive provinciale, sive diœcesanum, confirmet. Tum enim leges confirmatæ nationis, provinciæ, diœcesis subditos devincirent.

XIV. Quæst. unic. *Quid de declarationibus Sacræ Congregationis Cardinalium? Habent ne vim legis?* Resp. Omnes adfirmant eiusmodi declarationes summi momenti esse, maximoque in pretio habendas. Num autem vim legis habeant, ita ut non tantum in casu particulari definito, sed in aliis quoque similibus obligent, in utramque partem Theologi disputant. Prima sententia negat, quod eiusmodi declarationes quæ communiter circumferuntur, promulgatæ solemniter non sunt; quemadmodum promulgari leges debent. Ergo legum prærogativa carent. Adfirmat altera sententia, opposito nixa fundamento, quod leges noviter conditæ promulgatione egent, secus legum declarationes.

XV. Distinctione opus est. Si eiusmodi declarationes coram Pontifice discutiantur, easque Pontifex approbet, confirmet, & promulgari in urbe eas iubeat, & a Præfecto Congregationis sigillo munitæ prodeant; tum vim legis habent. Contra, si a solis Cardinalibus, inconsulto Papa, factæ sint, tum vim legis non habent. Ut legis interpretatio vim legis obtineat, prodeat ab ipso legislatore necessum est.

XVI. Capitulum Ecclesiæ cathedralis, mortuo Episcopo, condere leges obligantes valet, quæ tamdiu astringunt, donec fuerint ab Episcopo successore abrogatæ. Capitulum enim Ecclesiæ cathedralis succedit Episcopo mortuo in regimine tum spiritualium, tum temporalium bonorum. Regimen autem consistere absque iurisdictione nequit.

XVII. Tandem Ordinibus Regularium adest instituendarum legum potestas tum ratione voti obedientiæ, tum ratione iurisdictionis a Pontifice concessæ. Quæ leges, ut vim adstringendi habeant, a Sede apostolica confirmatæ esse debent. Penes quas personas hæc condendarum legum potestas resideat, a cuiusque religionis instituto pendet. In aliquo Ordine, ut in meo *Prædicatorum*, solum Capitulum generale hac potitur facultate, & hac quidem limitatione, quod ter confirmata a tribus immediatis generalibus Capitulis sanctio sit, ut vim legis obtineat. Quarumcumque tamen Religionum Superiores præcepta graviter obligantia edere valent, quibus parere sub gravi culpa subditi astringuntur.

C A-

CAPUT VII.

De personis quæ legum humanarum observationi subditæ sint.

I. QUæst. I. *Principes supremi astringuntur ne leges a se latas servare?* Resp. Primum omnium diversitas imperantium distinguenda est. Nam quando suprema potestas residet penes rempublicam, sive aristocraticam, sive democraticam, dubio procul legum observationi astricti sunt etiam illi qui præsident, ut Duces in Senatu, Episcopi in Conciliis. Omnes enim sunt partes illius corporis; & singulæ toti sunt subiectæ. Legum quoque ratio diversa est. Nam aliæ sunt quæ æque Principem, ac subditos decent; ut leges ieiunandi, precandi, æquitatis servandæ: aliæ quæ subditis, secus Principibus, conveniunt; ut quæ sumptus immodicos, pompas, luxum, & cetera id genus vetant. Sermo nunc est de primis, secus de secundis legibus.

II. Principes supremi, ut Pontifices summi, Reges, & ceteri legumlatores astringuntur vi directiva servare leges a se latas, secus vi coactiva. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 5. ad 3. *Princeps dicitur esse solutus a lege quantum ad vim coactivam legis: nullus enim proprie cogitur a seipso. Lex autem non habet vim coactivam, nisi ex Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde super illud Psalm.* l. Tibi soli peccavi *&c. dicit Glofs. quod* Rex non habet hominem qui sua facta diiudicet. *Sed quantum ad vim directivam legis Princeps subditur legi propria voluntate: secundum quod dicitur extra de Constit. cap.* Cum omnes. Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure uti debet. *Et Sapientis dicit auctoritas:* Patere legem quam ipse tuleris . . . . *Improperatur etiam his a Domino*, Qui dicunt, & non faciunt; *& qui* aliis onera gravia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea movere, *ut dicitur Matth.* xxiii. *Unde quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam eius; sed debet voluntarius, non coactus, legem implere. Est etiam Princeps supra legem, in quantum, si expediens fuerit, potest legem mutare, & in ea dispensare pro loco, & tempore.*

III. Disputant Theologi, undenam hæc Principum obligatio proficiscatur. Dominicus Soto *Lib. I. quæst.* vi. *art.* 7. Vasquez 1. 2. *disput.* clxvii. *cap.* vii. Aravius 1. 2. *quæst.* xcvii. *disput.* iii. *sect.* 5. Martinez *Tom. II. quæst.* xcvi. *art.* 5. *dub.* 1. *conclus.* 4. & alii plures sustinent, obligationem hanc consequi legem ipsam. Quamobrem asserunt peccare mortaliter ipsum summum Pontificem, nisi recitet Ho-

Horas canonicas, audiat Sacrum, servet ieiunia, legitima dispensatione; quæ semper rationabilem caussam postulat, sublata. Quoniam, ut omnes fatentur, Princeps vi directiva legi subiectus est: ergo legem violans in materia gravi, peccat mortaliter contra illam virtutem in qua legem transgreditur.

IV. PP. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* III. *punct.* 3. *num.* 40. se numquam intelligere potuisse fatentur, quomodo legislator valeat per ipsam legem obligari: quia lex est imperium superioris, & nemo in seipsum politicum imperium exercere potest: quoniam par in parem non habet imperium. Reiiciunt adversæ sententiæ rationes. Princeps, inquiunt, neque ut Dei minister, & per virtutem ab ipso receptam, se astringere valet; alioquin & Sacerdos posset se ipsum absolvere. Item, si Princeps subiectus legi dirigenti esset, pœnas quoque subire deberet: quod non concedunt Auctores adversæ sententiæ. Et concludunt *num.* 42. Principes ex sola congruitate, proficiscente ex iure naturali, legum a se latarum observationi astrictos esse. Quamobrem non peccare illos mortaliter contra leges a se latas, etiam in materia gravi violatas, probabile putant laudati Patres, præciso scandalo. Pro qua opinione citant *Bonacinam*, *Dianam*, *Vivaldum*, *Azorium*, *Rodriguez*, *&* *Castropalaum*. Eam quoque amplectitur P. Claudius La-Croix *Lib. I. cap.* II. *num.* 675.

V. Hæc opinio falsa mihi est, vanæque ratiunculæ sunt quibus nititur. Recta ratio supra Principes & Legislatores omnes dominatur. Huic parere Principes omnes debent. Ab hac recta ratione lex omnis iusta dimanat. Hæc recta & suprema ratio, quid bono communi expediat, quid repugnet, definit, legesque condit. Quid ergo obtruditur: Par in parem non habet imperium? Suprema ratio parem non habet; sed omnibus imperat. Hæc recta ratio principium est iuris naturalis: & ideo ab ipso naturæ iure proficisci assero vim illam quæ legibus Principes subiicit. Ratiunculæ quæ opponuntur, nempe Sacerdotem non posse absolvere seipsum, vanæ sunt. Nam divina est, & supernaturalis lex absolutionis, in quam nullam habet Sacerdos potestatem; sed illa uti iuxta Dei præscriptum debet. Vis directiva illa est quæ sub culpa obstringit. Coactiva potestas præsupponit culpam. Si igitur iuxta Salmanticenses legi dirigenti parere Principes debent, hi legi obliganti ad culpam subiecti sunt; cum lex, quatenus dirigens & præcipiens est, astringat sub culpa. Vis coactiva adiicitur: quia homines sæpe plus pœnas quam culpas verentur. A lege itaque pœnali soluti Principes sunt; minime a lege dirigente, seu præcipiente sub culpa. Paucis verbis hanc doctrinam expressit Angelicus inquiens: *Unde, quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam eius: sed debet voluntarius, non coactus, legem implere.* Divino ergo iudicio tenetur Princeps legem implere. Peccat igitur, & quidem graviter, si in materia gravi legem a se latam transgreditur. Immerito ergo Salman-

manticenses pertrahere in suas partes audent S. Thomam, dum aiunt, non peccare graviter Principem, præciso scandalo. Supponunt ergo subditos scandalum pati, dum Principes vident legum violatores. Quoniam exemplo subditis præire debent Principes, quia *Regis ad exemplum totus componitur orbis*. Severissima obiurgatio Christi in Pharisæos, quam S. Thomas suæ doctrinæ inseruit, luculentius confirmat sententiam nostram. Si subditi scandalum patiuntur, dum vident Principes legumlatores violare leges; consequitur, communem istorum sensum esse, Principes legibus esse subiectos.

VI. Omnes tandem fatentur, teneri Principes servare leges rerum pretia taxantes: quia iure naturæ hæ servari debent. Item leges irritantes aliquem contractum: quia ius naturæ iubet ut contrahentes sint æquales, repugnatque iuri naturali ut una pars contrahentium legi, secus altera, subiecta sit. Potest tamen Princeps ex rationabili caussa secum in lege dispensare, ut dictum est. Quare, si Princeps testamentum conderet, omissis solemnitatibus præscriptis a legibus, quas ipse rogavit, validum esset: quia præsumendum est, se voluisse ab eisdem, dispensatione media, liberare. Principes itaque servare quantum ad Dei iudicium leges tenentur: a subeundis latis pœnis in transgressores liberi sunt. Uxores Principum non secus ac alii subditi, legibus parere obstringuntur.

VII. Quæst. II. *Sint ne pueri septennes legibus subiecti?* Resp. P. Claudius La Croix *Lib. I. cap. 11. num. 676.* refert Busembaum cum multis aliis pro sententia adfirmante; & pro sententia negante Dianam, Castropalaum, Burghaberum, & alios: concluditque more suo: *Utraque sententia est satis probabilis*. Nos vero, quibus hæc scribendi ratio displicet, dicimus, septennium assignari pro tempore congruo quo communiter præsumitur, pueros lumine rationis perfusos esse. Ceterum, si aliquibus pueris lumen istud ante septennium affulserit; hi eiusdem sequi dictata debent. Hoc lumine perfusi pueri ante septennium peccant, si ius naturæ violant. Quidni ergo peccabunt, si leges ecclesiasticas violent? Si, completo septennio, usu rationis carent, a peccato excusantur, quod libertate sint destituti: ergo, si ante septennium reipsa sint lumine rationis illustrati, atque adeo libertate præditi fuerint, legibus servandis astricti erunt. Completo vero septennio, illucente rationis lumine tenentur confiteri, audire Sacrum, abstinere a carnibus; ut fusius in explicandis Ecclesiæ præceptis dictum est.

VIII. Quæst. III. *Quomodo infideles, amentes, ebrii a legum observatione excusantur?* Resp. Infideles legibus ecclesiasticis subiecti non sunt, quia nulla in eosdem Ecclesia iurisdictionem habet. Amentes vero, ebrii, aliique infirmi comprehensi sunt sub lege; sed a lege excusantur ob amentiam, vel ignorantiam, aut infirmitatem. Heinc colliges, minime peccare eos qui amentibus, puerisque ante rationis usum carnes porrigunt comedendas diebus esurialibus, a Missa audienda retra-

trahunt diebus festis, qui pueros ante septennium, usumque rationis inducerent in monasteria Sanctimonialium. Peccarent tamen qui infideles, aut amentes adultos in monasteria præfata introducerent. Quoniam, etsi amentes, vel infideles non sint legis eiusmodi observationi adstricti; tamen, quia ex eorumdem ingressu eadem absurda consequi possunt, ac si legibus servandis obnoxii essent; idcirco qui eosdem illuc ingredi curarent, graviter delinquerent.

IX. Quæst. IV. *Tenentur ne Clerici parere legibus civilibus?* Resp. P. Claudius La Croix *loc. cit. numer.* 678. pro sententia adfirmante refert Castropalaum; & pro negante Suarez, Vasquez, Azorium, Filliucium, Laymanum, Busembaum, & alios, asserentes *probabiliter* non obligari. Vis Probabilismi ubique serpit.

X. Salvo privilegio exemptionis, Clerici subiecti sunt legibus civilibus: quia sunt membra reipublicæ, & veri cives. Scriptura ipsa divina eosdem subiicit Principum legibus, ut ex verbis Pauli Apostoli ad *Rom.* 111. colligitur: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Quod testimonium sic exponit Theodoretus: *Et Sacerdos, & Antistes, & monasticam vitam professus iis debent parere quibus demandati sunt principatus*. Doctrina isthæc absolute vera est. Hæc tamen non impedit quominus Clerici immunitatis ecclesiasticæ privilegio fruantur. Quæ immunitas alicubi maior, alicubi minor est. Ideo quisque suæ patriæ consuetudinem consulere debet.

XI. Quæst. V. *Peregrini, & advenæ subiecti ne sunt legibus suæ patriæ, & locorum per quæ transeunt?* Resp. Peregrini dicuntur qui a loco propri domicilii recedunt redeundi animo. Vagi nullibi sedem fixam habent. Advenæ & forenses in uno loco domicilium habent; in alio habitant. Certum est peregrinum, advenam, forensem, ad aliquem locum accedentem animo ibi perpetuo manendi, continuo eiusdem loci legibus obnoxium esse: quia tum incola eiusdem loci fit. Similiter qui animo manendi maiori anni parte accedunt ad aliquem locum, ut Scholastici universitatis, illius loci legibus subiecti sunt, & eiusdem forum sortiuntur, & parochiam. Certum quoque est, quando leges eædem sunt in propria patria, & in loco per quem advenæ, & peregrini transeunt, astringi eiusmodi peregrinos, & advenas istarum legum observationi. Certum tandem est advenas, & peregrinos debere illas leges locorum servare quæ spectant contractuum, testamentorum, matrimoniorum solemnitatem; & illas quarum transgressio detrimentum infert loci, per quem fit transitus, habitatoribus.

XII. Quæst. VI. *Peregrini, advenæ, & forenses astringuntur ne servare leges loci per quem transeunt sine animo ibidem commorandi, si maneant unum aut alterum diem?* Resp. In duas oppositas opiniones divisi Auctores sunt. P. Viva *quæst.* 111. *art.* 3. *num.* 6. laudat *Suarez*, *Salas*, *Castropalaum*, *Lessium*, & alios apud Dianam, susti-

sustinentes, illos teneri, maxime si ibi permansuri sint aliquot diebus. Subdit continuo, se probabiliorem iudicare sententiam *Sanchez*, *Bonacinæ*, & *Azorii*: quia brevis mora non est sufficiens ad iniiciendam advenis hanc obligationem. PP. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* III. *punct.* 5. *§.* 1. *num.* 56. referunt pro prima sententia plures præter laudatos Theologos. Sed *num.* 58. addunt: *Quamvis dicta sententia sit probabilis, non minus est probabilis sententia negans.*

XIII. Nostra sententia est, eiusmodi peregrinos, advenasque obstringi legum locorum per quæ transeunt, observationi. Quoniam id tranquillitati, ordini, & paci, optimique regiminis politiæ expedit. Adversa sententia exleges efficit eiusmodi advenas, peregrinos, & forenses. Nam propriæ patriæ legibus non sunt subiecti, neque locorum per quæ transeunt. Exleges ergo sunt diebus præfatis respectu civilis, & ecclesiastici regiminis. Quid quod sanctus Ambrosius quæstionem hanc definivit? ut habetur ex *epist.* CXVIII. apud S. Augustinum: *Cum Romam venio, sabbatum ieiuno: cum Mediolani sum, non ieiuno. Sic & tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, neque quemquam tibi.* Quæ auctoritas refertur *dist.* XX. *cap. Illa*: & Glossa animadvertit heinc dimanasse hos versus:

Cum fueris Romæ, Romano vivito more:
Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.

XIV. Recentiorum ne Probabilistarum auctoritas hanc S. Ambrosii sententiam, sacris canonibus insertam, æquare valet? Quid quod non Ambrosius modo, verum etiam Augustinus conceptis verbis Probabilistarum horum improbat opinionem? Etenim *Lib. III. Confess. cap.* VIII. inquit: *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt; ut pactum inter se civitatis, aut gentis consuetudine, vel lege firmatum, nulla civis, aut peregrini libidine violetur Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Adfirmant vel ipsi Probabilistæ teneri peregrinos, advenasque solvere Principibus locorum per quæ transeunt, tributa, vectigalia, ceteraque onera civilia. A tributis vero quæ ecclesiasticæ potestates Deo solvenda imponunt, vi Probabilismi Christifideles solvunt.

XV. Quod obtrudunt Salmanticenses de Sacerdote Græco, qui transiens per loca Latinorum iuxta ritum suum celebrare valet, vanum est: quia privilegio peculiari potiuntur Græci suum ubique servandi ritum. Quod secundo opponunt Salmanticenses, inquientes *loc. cit.* moraliter non esse in aliquo loco qui maiore parte anni ibi non commoratur, magis absonum est, & nimiam præfert laxitatem. Qui ergo quatuor, quinque, & sex mensibus in aliquo morantur loco, exleges sunt; cum non teneantur eiusdem loci servare leges. Et hanc opinionem æque probabilem reputant ac oppositam? Apage similia Probabilitatis commenta. Vanum

num quoque est quod opponit *P. Viva*, nempe brevem moram non efficere aliquem subditum legibus loci per quem transit. Nam verum est, non efficere subditum absolute; sed tantum pro illa mora qua in eodem detinetur loco. Solus transitus constituit advenas, & peregrinos subditos ad solvenda tributa, & gabellas. Ergo hæc mora multo magis eos subditos efficit, ut solvere spirituale tributum debeant.

XVI. Advenæ igitur, & peregrini eas servare locorum leges debent quarum observantia non maiorem temporis, quo ibidem detinentur, longitudinem postulat. Nec enim ibidem diutius commorari astringuntur, ut implere leges valeant. Dum quis transit per locum, ubi dies festus est, ad alium, ubi non est dies festus, intercipere iter non tenetur, ut ibi Sacrum audiat. Quin, si ibi detinere se tantum deberet, ut equo pabulum, aut sibi cibum sumeret, præciso scandalo, non astringeretur longiores agere moras, ut Sacrum audiret. Tenentur vero Sacrum audire, si in eodem loco pernoctarunt, aut si festum sit in toto territorio; quod percurrere usque ad meridiem debent. Præcepta vero negativa, ut abstinendi a carnibus, semper implere debent: quia hæc longam non exposcunt moram.

XVII. Quæst. VII. *Peregrini, & advenæ tenentur ne leges patriæ, a qua absunt, servare?* Resp. Communis, & vera sententia est, peregrinos, & advenas non esse subiectos legibus proprii territorii, a quo absque fraude absunt. Idque declaratum est Cap. *Ut animarum* de Constitution. in 6. ubi Bonifacius VIII. hæc decernit. *Statuto Episcopi, quo in omnes qui furtum commiserunt, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius, extra eius diœcesim existentes, minime ligari noscuntur; cum extra territorium ius dicenti non pareatur impune.* Ratio est evidens. Quilibet legislator in condendis legibus respicit utilitatem, tranquillitatem, & commodum proprii principatus. Dum subditi extra principatum commorantur, nec turbare, nec fovere tranquillitatem, & pacem eiusdem valent.

XVIII. Quæst. VIII. *Peccant ne qui deliberato animo discedunt a proprio territorio ubi lex ieiunii, aut festi viget, ut alio se transferant ubi eiusmodi leges non sunt?* Resp. P. Claudius *La Croix* refert *Sanchez*, *Suarez*, *Bonacinam*, *del Bene*, & alios septendecim cum *Illsung*, & *Pasqualigo*, docentes, per se istos non peccare, seu non esse præfatæ legi subiectos. Pro adversa sententia refert *Salas*, *Sayrum*, *Ledesmam*, & alios quinque. Adhæret primæ. Excipiunt legem Tridentinam circa matrimonium. P. Dominicus Viva *quæst.* 111. *art.* 3. *num.* 8. asserit, communem esse opinionem quæ docet, posse quemquam eo animo recedere a propria civitate, & loco ubi viget lex ieiunii, & eo se transferre ubi non viget. Hanc eamdem opinionem defendunt Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* III. *punct.* 5. *num.* 63. Ratio istorum iuniorum est, quia Christiani in hac fuga a legis observantia utuntur

tur iure suo. Præceptum, inquiunt, non vetat exire a tali civitate; sed obligat tantum ibi commorantes, ut legem servent.

XIX. Hæc opinio falsa, & laxa est, nulla, ut ego quidem arbitror, probabilitate fulta. Quare dico, absolute eiusmodi Christianos esse versutos legum transgressores. Hanc nostram sententiam docet ipse S. Thomas 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. ad 3. *Circa peregrinos, & operarios distinguendum videtur: quia, si peregrinatio, & operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, & exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ ieiunia prætermittenda.* Si vel ipsa peregrinatio, bono animo suscepta, differenda sit, dum commode potest, ut lex servetur; licitum ne erit callido animo peregrinationem suscipere, ut lex eludatur? Quid quod vel ipsi Probabilistæ excusare non audent eum qui die festo absque necessitate iter susciperet, aut die ieiunii, animo subterfugiendi Missam, vel ieiunium?

XX. Ratio sententiæ nostræ est: quia *nemini sua fraus debet patrocinari*, ut habetur cap. *Ex tenore*, de rescript. Patrocinaretur autem istis fraus, & quidem manifesta, si animo eximendi se ab observantia legum eo se transferrent ubi leges non sunt. Non est fraus, inquiunt Probabilistæ, in eum se transferre locum ubi lex non obligat. Aliud est enim, inquit *P. Viva*, ponere impedimentum ad executionem præcepti obligantis; aliud vero fugere obligationem. Theologis cavillationes istæ, & nugæ non congruunt. Meri enim verborum lusus sunt huiusmodi argutationes. Edisserant nobis. Si quis dolo, & fraude circumvenire leges præfatas vellet, qua alia via, nisi indicata, id præstare posset? Nec opus aliis argumentationibus est; cum ipse communis sensus hanc astutam, & vafram fugam perhorrescat. Lex non vetat exitum e loco, bona fide susceptum; sed lex ipsa naturalis, cuique insita, prohibet dolum, fraudem, astutiam, qua lex eludi tentatur. Urbanus VIII. in Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem declarat, incolas loci ubi Synodus Tridentina viget, immigrantes alio ubi non obtinet, animo contrahendi clandestine matrimonium absque domicilii mutatione, non contrahere legitimum matrimonium, ob hoc principium quod fraus, & dolus favere nemini debeant. Et si non favet fraus ad hanc Tridentinam legem eludendam; cur patrocinari debet ad alias violandas? Inquient, esse specialem rationem, cur in hac, secus in alia lege, patrocinari fraus non debeat. Sed edisserant nobis hoc peculiare discrimen. Fraus quippe eadem eumdem semper effectum parit. Verba innumera conglomerant Probabilistæ, ut discrimen assignent inter eum qui executioni legis impedimentum apponit, & eum qui fugam arripit, ut legis observantiam declinet. Sed omnia sunt vana, & inepta effugia, quæ longiorem non postulant confutationem.

XXI.

XXI. Quæst. IX. *Qui discedit die festo a proprio loco, tenetur ne ante discessum Sacrum audire?* Resp. Salmanticenses *loc. cit. num. 6.* respondent, certum esse apud omnes hunc non obstringi audire Missam, si, antequam exeat, vel illo quo exit tempore Missa non celebretur: quia non tenetur aliud tempus expectare. Oppositum conceptis verbis docet S. Thomas loco mox a nobis laudato. Tenetur enim expectare, nisi damnum, aut necessitas excusent. Subdunt, quod, si tempore discessus celebretur Sacrum, & aliud non supersit, tenetur tunc præfatus Christianus audire Missam.

XXII. Quid, si toto mane Missæ celebrentur, & tu velis exire circiter horam tertiam, astrictus ne es Sacrum audire? Pro sententia adfirmante laudant *Suarez*, *Filliucium*, *Laymanum*, & alios. At illi *verius* negant. Audi illorum argumentationem, quam totidem rescribere verbis lubet. „ Quia (inquiunt num. 67.) „ si in illo loco est hora octava matutina, & sint in eo aliæ Missæ hora deci- „ ma, aut undecima dicendæ, non obligaris audire Missam hora octava, cum „ posses alia hora audire illam. Sed non teneris expectare totum tempus, pro „ quo obligat præceptum. Ergo, si exeas, iam non teneris ullo modo; cum iam „ sis ab obligatione exemptus. Unde non teneris prævenire obligationem, tametsi „ scias impedimentum superventurum. " Pro hac opinione laudant *Tapiam*, *Dianam*, *Castropalaum*, *Sanchez*, *Salas*.

XXIII. Tu, christiane lector, iudex esto, quo indulgentiæ, ne dicam laxitatis, adducat novus opinandi modus probabilisticus. Si una tantum celebretur Missa, illam audire astringeris. Si toto mane usque ad meridiem Missæ celebrentur, solutus a lege es? Quid, si sapientes Ethnicorum similia legerent paradoxa, quæ (ut mea minima præfert opinio) sensum lædunt communem, quæ bonam fidem violant, horroremque ingerunt extremum? Quid his declamationibus, & invectivis caussam tuam agis? Ita sane. Nam adeo rectæ rationi adversa recensita mihi apparet opinio, ut eamdem vel refellere pigeat. Nam, si omnes consulantur Christiani, probabilitatis abusibus non-præventi, omnes uno ore fatebuntur, se debere audire Sacrum illa hora qua commode valent, dum prævident superventurum impedimentum.

XXIV. Quæst. X. *Qui discedit a proprio loco in quo obtinet præceptum ieiunii, ad locum in quo nullum est ieiunii mandatum, potest ne ientaculum sumere?* Resp. Indignaris fortasse mihi, quod tam vanas, & fere nugaces quæstiunculas proponam? Sed hæ sunt familiares non paucis Casuistis. Pro sententia, adfirmante te posse sumere ientaculum, recensent Salmanticenses *loc. cit. numer. 68.* *Sanchez*, *Suarez*, *Filliucium*, & *Dianam*: quia ieiunii præceptum est individuum, inquiunt. Ergo ientaculum sumere poteris in loco unde discedis, & prandium, & cœnam in loco ad quem pervenies. E contrario, si in loco unde profici-

sce-

sceris, non est ieiunium, perventurus in patriam ubi est ieiunium, poteris prandere, antequam exeas, & vesci carnibus; sero autem cœnare, non tamen carnes comedere. Pro sententia negante laudant *Castropalaum*, *Basilium Ponte*, & *Granadum*: quia, inquiunt isti, antequam egrediaris, nondum adest excusationis caussa, nec sat est spes futura exemptionis; sicuti spes futuri privilegii non te eximit ab observantia ieiunii, antequam illud assequaris. Concludunt vero Salmanticenses *num.* 70. his verbis. „ *Inter has duas satis* „ *probabiles sententias mediam tenemus*, & dicimus, rationem habendam esse de „ loco ubi maiori parte diei unusquisque invenitur, ut dicamus posse, vel non „ posse frangere ieiunium illud de quo loquimur: quia frequentissimum est in „ moralibus quod maior & potior pars trahat ad se minorem. " Nos vero dicimus, & frequentissimum, & in subiecta materia allegatum principium damnatum esse ab Ecclesia. Damnatum est in recitatione Horarum canonicarum, damnatumque inferimus in præcepto ieiunii, quod non secus ac illud dividuum est. Quare falsum est quod docent laudati Patres, te posse frangere ieiunii præceptum, si moraris in loco ubi viget usque ad decimam horam; in alio vero loco ubi præceptum non urget, comedere ad libitum. Siquidem omnia quæ Auctores citati adducunt pro suis opinionibus firmandis, mera effugia mihi videntur ad leges circumveniendas, eludendasque. Ieiunium ergo, & cetera præcepta servare debes, usquedum moraris in locis ubi præcepta vigent. Ita præscribit vel ipse communis sensus. Principium cui nituntur adversarii, nempe quod præceptum ieiunii indivisibile sit, falsum omnino est; ut iam adnotavi, & in libro inscripto *Quaresima Appellante* fuse probavi.

XXV. Quæst. XI. *Quid dicendum sit in casu quo est speciale præceptum & in loco, unde discedis, & in loco, ad quem accedis?* Resp. Quæstiunculam hanc proponit P. Claudius La Croix *Lib. I. cap.* 11. *dub.* 3. *num.* 686. eamque ita exponit. Titius exit e loco ubi est speciale ieiunium. Discedit e parochia sua, ubi est speciale præceptum servandi festum Sancti Patroni Ecclesiæ; & accedit ad aliam parochiam, ubi est quoque speciale festum Patroni eiusdem parochiæ. Quid tum? Astringitur ne ieiunare, aut audire Sacrum? Respondet P. La Croix. „ „ Plures cum Castropalao dicunt teneri. Sed Ioannes Sanchez ... cum Tamburino ... & Burgabero *probabiliter* negant: quia in primis non tenetur ratione „ specialis præcepti in suo territorio ex quo exit ... deinde nec tenetur ratione „ specialis præcepti in altero territorio ad quod venit: quia non est subditus „ iurisdictioni horum Superiorum. Ergo neutro præcepto tenetur: & consequenter, si absit scandalum, poterit non ieiunare, non audire Sacrum, sed indulgere servilibus. "

XXVI. Vin' lepidiora, & dulciora? Hactenus ab unico præcepto, unde profici-

sceris, animo illud eludendi te liberarunt Casuistæ multi. Tu nunc Charybdim declinans, in Scyllam te lapsum vides: quod in illo ipso loco quem, animo te subducendi præcepti oneri, petis, aliud offendis præceptum simile. Et tamen tanta est Probabilismi vis, & efficacitas, ut ab his quoque scopulis, & laqueis te eripiat, & faucibus tuis opipara convivia instruat, & ab onere audiendi Sacri te exsolvat.

XXVII. Hæc sunt nova argumenta, ut mihi videtur, unde colligere vales novam opinandi methodum, quæ, invitis Auctoribus, bona fide illa utentibus, se ipsa eo recidit, ut leges tum divinas, tum humanas eludat. Undique versum præceptorum vinculis Christianus devincitur. In loco unde egreditur, obstrictus est; in loco ad quem accedit, iterum ligatur: & opinandi modus occurrit adeo subtilis, quo Christianus iste omnia hæc ligamina impune frangat, &, solutis vinculis, queat & ventri indulgere, & ludis, quin vel Sacrum audire, vel gulam ieiunii severitate coercere astringatur? Et quia hæc elata voce improbamus, declamationis, & exaggerationis arguimur.

XXVIII. Quæst. XII. *Diœcesanus valet ne confinia diœcesis egredi eo animo, ut a peccatis reservatis quæ proprio Parocho confiteri recusat, absolvatur?* Resp. Clemens Papa X. in sua constitutione *Superna* conceptis verbis prohibet ne Regulares absolvant advenas, & peregrinos a peccatis, reservatis in propria diœcesi, e qua discedunt hoc animo obtinendi absolutionem in alia diœcesi, in qua præfata peccata non sunt reservata. P. Dominicus Viva *quæst.* 111. *art.* 3. *num.* 9. refert P. Suarezium, Basilium de Leon, aliosque, propugnantes posse hunc absolvi qui hoc animo declinandi reservationem in aliam peregrinatur diœcesim. „ Quamvis (inquit P. Viva) Clem. X. in laudata constitutio-„ ne prohibuerit Regularibus (& eadem videtur esse ratio in hoc de sæculari-„ bus Confessariis) ne hos absolverent, si in fraudem reservationis id facerent, „ hoc est, ut explicat Platelius *numer.* 909. si id faciant ad declinandum pro-„ prii Episcopi iudicium. Hac autem fraude circumscripta, *si peregrinentur, ut* „ *opportunitatem habeant absolutionis, quam in propria diœcesi habere non pos-* „ *sunt, absolvi poterunt*. Siquidem non dicitur fraudem committere qui utitur „ iure sibi concesso. Concedit autem ius commune ut quilibet peregrinus pos-„ sit absolvi a quolibet Confessario a peccatis omnibus non reservatis in diœ-„ cesi, ubi confitetur; quamvis ea sint reservata ubi pœnitens ea peccata com-„ misit. “

XXIX. Ius commune concedit facultatem, ut quilibet peregrinari possit ea intentione ut absolutionem a reservatis obtineat? Sed hoc ius commune restrinxit Clemens X. Alterutrum ergo. Aut Clemens X. non potuit hoc ius restringere, aut invalida absolutio est. Sed Clemens X. absolutionem prohibuit, quan-

quando in fraudem declinandi iudicium proprii Episcopi quis aliam petit dioecesim. Egregie. Sed quando hæc fraus perpetratur, nisi cum quis *ea intentione* ad aliam accedit dioecesim, ut ibi absolvatur? P. Viva autem de eo loquitur qui *hac intentione* peregrinatur. Si hæc fraus non est, quænam erit in quæstione nostra? An necesse est ut peregrinus dicat: *Discedo a mea diœcesi, & aliam peto, ut deludam iudicium mei Episcopi?* Hac ne expressa contemptione opus est, ut fraudem illum committere dicamus? Quis adeo insanierit, ut id adfirmet? Ad veram ergo fraudem, de qua Pontifex loquitur, sufficit aliquem peregrinari, seu discedere a propria dioecesi, & aliam adire, *ut opportunitatem habeat absolutionis, quam habere non potest in propria diœcesi*, ut loquitur P. Viva. Et hæc agendi ratio non opponitur Clementinæ constitutioni? P. Suarez scripsit ante constitutionem Clementis X. ideo excusatione dignus est; si tamen præfatam opinionem defendit. An vero qui post hanc constitutionem scripserunt, excusatione digni sint, ceteri iudicent. Ni fallor, sæpiuscule P. Viva extenuat propositiones ab Ecclesia proscriptas. Quod non alia ratione, occasione data, id repeto, nisi ut lectores cauti sint in legendis commentariis, & sententiis quas dictus Auctor bona fide, & pia intentione faciliorem reddendi legum observantiam propugnavit.

XXX. Quæst. XIII. *Si peregrinus committit delictum extra locum sui domicilii, puniri ne a proprio Superiore valet ob hoc delictum?* Resp. P. Viva refert Basilium de Leon, & Gabrielem, docentes, Superiorem non posse punire subditum degentem extra territorium, nec ob delictum intra, nec ob delictum extra territorium perpetratum. Quam opinionem ille reiicit, & subscribit communi, quæ docet verum esse non posse Superiorem punire subditum, quando tam is, quam res ab eodem commissa extra territorium extant; secus, quando delictum perpetratum sit intra territorium. Quare, si subditus degens extra territorium occidat sclopo, aut sagitta hominem existentem intra territorium in quo censuræ latæ sunt in homicidas; is obnoxius erit censuris: quemadmodum qui extra templum degens, & sclopum explodens, interficit hominem in templo extantem, excommunicationem incurrit latam contra occidentes in Ecclesia. Similiter Beneficiarius extra dioecesim degens, atque adeo non residens in loco sui beneficii, obnoxius est excommunicationi latæ a proprio Episcopo adversus non residentes. Utique Superior exercere iurisdictionem contentiosam extra territorium nequit; at non propterea desinit esse iudex delictorum quæ subditus, etiam extra territorium existens, modo dicto perpetravit. Licet ergo Superior ius dicere, & iudicium contentiosum instituere extra suum territorium nequeat; tamen statuere plura valet quæ obligent subditos, etiam extra territorium degentes. Potest Episcopus iubere ne Presbyter subditus extra

diœcesim celebret; quemadmodum Provincialis regularis sub pœna excommunicationis præcipere subdito valet ut extra provinciam existens ieiunet, abstineatque a tali officio. Advertendum tamen, quod, ut Superior possit ferre præceptum in subditos extra provinciam, seu territorium degentes, necesse est ut subditi non transferant domicilium; sed remaneant reipsa subditi proprii Episcopi, aut Provincialis. Si enim efficiantur subditi alterius Episcopi, aut Provincialis, tum cessat omnis in eosdem potestas.

DIS-

DISSERTATIO V.

DE LEGUM HUMANARUM EFFECTIBUS, ET VI OBLIGANDI.

P R AE L O Q U I U M.

PAucis differtationem hanc expediam, quod argumenta in eadem tractanda nec momentosa, nec implicata difficultatibus sint. Occurrent aliquæ Casuisticæ opiniones convellendæ, potissimum invectæ a Caramuele, laxarum opinionum magistro, & defensore. Sed eas brevi manu explodam, non secus ac paucas aliorum qui Caramuelis vestigia persequi voluere. Potissima, & gravioris momenti controversia dispicienda obligationem legis dubiæ spectat, contra quam allegare Probabilistæ solent illud effatum: *Melior est conditio possidentis*: cuius legitimo sensu basilice abutuntur. Paucis quoque hanc controversiam absolvam; cum alibi ex instituto eamdem versaverim. Et quoniam brevis est dissertatio, breve quoque Præloquium esto. Ad rem.

C A P U T I.

Propositiones damnatæ, & laxæ Casuistarum.

HUcusque adversus hæterodoxos Ictos decertatum ut plurimum est: ideo Casuistarum laxas opiniones, præter unam, & alteram Caramuelis de more non recensui ante *dissert.* 11. ubi locus opportunus videbatur. Quoniam vero in præsentia potissimum controversias in utramque partem a Casuistis disputatas examinandas suscipio iuxta consuetam methodum, primum propositionem in hac materia proscriptam ab Alexandro VII., post quorumdam Moralistarum opiniones laxas præmittam.

Thesis ab Alexandro VII. proscripta, quæ est 28.

Populus non peccat etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Propositiones laxæ Casuistarum.

1. „ Leges adhuc pontificiæ promulgari debent in singulis regnis, provinciis, &

„ diœcesibus, ut ibi habeant obbligare. “ Torrecilla. *Tom. I. summ. tract.* 11. *disp.* 1. *cap.* 1. *num.* 12.

2. „ Leges humanæ tam civiles, quam pontificiæ acceptari debent a populo, ut „ obligare valeant. “ Torrecilla *loc. cit. num.* 13.

3. „ Lex, seu constitutio pontificia quæ usu non est recepta, quacumque ex „ causa id contingat, non obligat. “ Idem Torrecilla *in propos. damnat. tract.* 11. *consult.* 6. *num.* 94.

4. „ In materia levi nec lex, nec superioris præceptum sub letali obligare queunt. “ Idem Torrecilla *tom.* 1. *summ. tract.* 1. *disp.* 1. *cap.* 4. *num.* 16.

5. „ In propositione 28. damnata ab Alexandro VII. de populo absque caussa le- „ gem non acceptante, non venit damnatum dicere, graviter non peccare, etsi „ absque caussa eam non acceptet. “ Idem *tom. in proposit. damnat. in dict. propo- sit. num. ultim.*

6. „ Actiones nimium difficiles, quæque consentaneæ fragilitati humanæ naturæ „ non sunt, nequeunt esse materia legis humanæ, nec sub humano præcepto ca- „ dere: unde caussa sufficiens hæc est ad eas non acceptandas. “ Idem *in proposit. damn. ad proposit.* 28. *Alexandri num.* 5.

7. „ Sufficiens caussa est ut quis a lege deobligetur, quod immediate post pro- „ mulgationem videat vel a maioribus, vel maiori parte non incipi observari. „ Idem *ibid. num.* 9.

8. „ Leges humanæ sive civiles, sive ecclesiasticæ, quamvis de materia gravi, „ non censendæ graviter obligare, quantumvis verbo *decernimus*, *statuimus*, *ordi-* „ *namus*, *volumus*, *sancimus* exprimantur: opus enim est ut verbo *præcipio*, *iubeo*, „ *prohibeo*, *veto*, vel *interdico* sint latæ. “ Idem *tom.* 1. *summ. tract.* 2. *disp.* 1. *cap.* v. *num.* 16.

9. „ Omnis lex in præsumptione fundata, cessante præsumptione, adhuc in par- „ ticulari, desinit pro foro conscientiæ obligare illum in quo præsumptio cessat. “ Idem *ibid. cap.* VII. *num.* 307.

10. „ Generatim cessante fine adæquato legis in quolibet particulari, cessat lex „ illum obligare: & idem dicendum de præcepto generali. “ Idem, *ibid. num.* 20.

11. „ Et hoc procedit, etiamsi ex inobedientia scandalum sequatur: tunc enim „ non activum, sed passivum erit; cum non obediens utatur iure suo iuxta opi- „ nionem probabilem, quæ excipit eum ab obligatione obediendi, cessante in illo „ fine; quod si ignorat qui scandalum patitur, sibi imputare debet. “ Idem Tor- recilla, *ibid. num.* 77.

12. „ Aliter procedit, quando finis legis, vel præcepti est scandalum vitare: „ hoc enim vitato, cessat pariter lex, & præceptum obligare. Vnde Clerici arma „ secreto portantes, pariterque Religiosi occulte actibus profanis, etsi immanissi- „ mis,

„ mis, assistentes, nec graviter peccant, nec censuras incurrunt, etsi sub illis hæc „ omnia illis sint prohibita. Cessat enim in illis scandalum, quod est finis legis." Idem Torrecilla *Tom. I. summ. tract.* 11. *disp.* 1. *cap.* VII. *num.* 47.

13. „ Non sunt denuntiandi Sancto Officio retinentes libros prohibitos, non ex „ hæresi, aut eius suspicionis." Sic D. Franciscus Verde in *selectis quæst.* VIII. *corol-* „ *lar.* 86. *sub num.* 447. *fol.* 118. apud Torrecil. in proposit. damn. ad propos. 45. „ Alexandri VII. *num.* 22. *fol.* 485. cui consonat Tamburinus in Decalogum *Lib. II.* „ *cap.* 1. *§.* 7. *num.* 58. dicens excommunicatiouem Sancti Officii præcipientis in- „ tra 8. dies exhibere libros prohibitos, in illos præcise tendere, qui hæresim, „ vel errores continent."

14. „ Neque excommunicationem ullam incurrunt similes libros, aut scripta „ prohibita legentes, si inhibitio alia caussa quam hæresis, aut eius suspicionis sit „ promulgata". Sic Bordonius *Tom. I. sacri Tribunal. in causis Fidei cap.* XIV. „ *quæst.* XXXIX. *num.* 78. *pag.* 354. ibi: *Quæres an legens huiusmodi libros prohibitos alia ex* „ *causa quam hæresis, vel eius suspicionis, incurrat excommunicationem, aut aliam* „ *pœnam &c.* (& ponit varia exempla librorum prohibitorum) & ait: *Respondeo* „ *in his casibus nulla imposita censura in legentes huiusmodi libros, aut scripta pro-* „ *hibita.*"

14. „ Grave non est, servata substantia, a modo præcepti deficere". Sic Torr. *Tom. I. summ. tract.* 11. *disp.* 11. *cap.* III. *n.* 43. & laudat Caramuelem, & Leandrum de Murcia.

15. „ Probabile est leges humanas, adhuc ecclesiasticas neque indirecte posse ad „ actus internos nos obligare." Idem, *ibid. disp.* 1. *cap.* III.

16. Salmanticenses *tract.* 11. *cap.* 11. *punct.* 9. *num.* 164. quærunt, utrum peccet qui impedimenta apponit, ut liber a lege implenda evadat; & respondent his verbis. „ Satis tamen est probabilis, & ab intrinseco forte probabilior sententia, ne- „ gans in tali casu peccare; quia eo ipso quod aliquis extrahatur ab obligatione „ legis, seu lex illum non obliget (sive hoc bona fide, sive mala intentione, sive „ licite, sive illicite factum sit) est incapax delinquendi in effectu contra talem „ legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod ipsum extrahit „ ab obligatione ieiunii, non peccat contra ieiunii præceptum; sed utitur iure suo, „ quo potest exonerari a lege, & extrahi ab obligatione illius." Pro hac sententia laudant utrosque *Sanchez*, *Filliucium*, *Azonium*, *Fagundez*, *Villalobos*, *Salmanticenses Scholasticos tract.* XIII. *de peccatis dub.* 6. *num.* 103.

17. P. Dominicus Viva *Tom. I. quæst.* VI. *art.* VI. *num.* 4. „ Dico quod si *proba-* „ *biliter* tantum credatur legislator aut non potuisse, aut noluisse in tali casu ver- „ bis legis comprehenso obligare, possit etiam subditus licite in eo casu legem non „ servare ... Unde id verum est, non solum si subditus habeat formidinem de

„ opposito, sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, *immo maior probabilitas* quod legislator potuerit, ac voluerit obligare, ut docet Suarez *Lib. VI. de leg. cap.* VIII. *num.* 3. . . . Sanchez *Lib. I. cap.* IX. *num.* 14. "

18. Salmanticenses *tractat.* II. *cap.* V. *punct.* 8. *num.* 91. „ Si detur infirmitas quæ „ moraliter iudicabatur perpetuo duratura, & obtineas a Pontifice dispensationem „ comedendi carnes pro tota vita, non recitandi officium divinum, non ieiunan- „ di, etiamsi postmodum salutem PERFECTAM acquiras, poteris uti tali dispen- „ satione, donec a Pontifice revocetur. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac „ Quadragesima obtineas dispensationem a Superiore non ieiunandi, vel abstinen- „ di a carnibus, quia infirmitas pro tota illa censetur duratura; etiamsi per ac- „ cidens cesset, potes uti tali dispensatione. Ita Auctores citati, qui licet non o- „ mnes ita in particulari loquantur, mens tamen illorum est quam diximus. "

19. Salmanticenses *ibidem cap.* VI. *§.* 2. *num.* 18. docent, „ sufficere dictum unius „ eximii Doctoris asserentis, tempus ad consuetudinem requisitum præteriisse, ut „ per eam lex abrogata censeatur, etiamsi plures alii oppositum sentiant. "

CAPUT II.

Qui sint legis effectus, & quænam materia.

I. PRimum, potissimumque legis officium est subditos bonos virtuososque efficere, ut docet S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCII. *art.* 1. Quandoquidem officium, seu fructus legis est subditum dirigere in bonum commune: & virtus subditorum eo spectat, ut legi id præscribenti pareat. Hæc autem obedientia bona est: bonus igitur subditus est, dum id præstat quod lex mandat. Bonitas itaque subditi, effectus legis est; hocque convenit cuique legi in communi acceptæ. Nunc autem sermo est de lege humana, ut distincta a lege naturali, æterna, & evangelica, quæ hominem in quocumque genere bonum facit. Legis vero civilis effectus eo tendit, ut efficiat dumtaxat bonum civem, non bonum virum. Nam bonus civis ille est qui paret legibus quæ bonum commune civitatis spectant; idque præstare valet, etiamsi malus vir sit, ut in Romanis patet.

II. Heinc consequitur quamlibet legem bonum rationis, & communem subditorum spectare felicitatem. Quapropter, si suprema potestas aliquam legem ferret quæ non promoveret commune bonum, atque adeo non efficeret subditos bonos cives; lex non esset, sed legis larva, ut optime definit S. Thomas loc. cit. ad 4. *Lex tyrannica, cum non sit secundum rationem, non est simpliciter lex; sed magis est quædam perversitas legis.*

III. Ex quibus colligitur, turpiter errare quosdam iniquæ Politicæ ministros, qui

qui contendunt pro arbitrio fupremas poteftates leges ferre, pacem componere, fœdera inire cum religionis, atque virtutis detrimento poffe. Omnis quippe poteftas a Deo eft, tefte Apoftolo, & ipfis Principibus fatentibus. Porro impietatis, atque perduellionis fcelus eft arma ftringere in fupremum illum Principem a quo accepta illa funt. Sed cæcis iftis Politicis ftatus ratio, ut aiunt, numen fupremum eft. Idcirco orandum pro illis eft, minime difputandum.

IV. Alter, & potiffimus legis effectus eft obligare fubditos ad ea præftanda quæ leges præfcribunt. Lex enim, ut ex doctrina S. Thomæ vidimus, imperium eft rationis practicum, in quo duo includuntur, nempe & dictamen rationis, cuius eft intimare, dirigere, illuminare; & actus voluntatis, quo legislator legum obedientiæ fubiicit omnes fubditos fuos. Leges autem iubent, prohibent, permittunt. Permiffio, qua tolerantur peccata, facti eft, non iuris. Legum actus funt *imperare*, *prohibere*, *permittere*, *punire*. Si plura cupis, confule S. Thomam 1. 2. *quæft.* XCII. *art.* 2.

V. Quæft. I. *Quænam fit legis humanæ materia?* Refp. Materia legis humanæ, ficut ceterarum legum, funt actus humani, qui præcipi, aut vetari poffunt, quatenus aut conferunt, aut repugnant bono communi, quod lex unice fpectat. Quare & cuiufque virtutis præcipi, & cuiufcumque vitii actus vetari humana lege valent: quia quæcumque virtus conducit, & quodcumque vitium obeft communi bono. Heinc haud confequitur legislatorem humanum poffe præcipere omnium virtutum officia, aut omnia vitia collective accepta prohibere. Quoniam obiectum humanæ legis moraliter poffibile fit oportet ipfi fubditorum communitati. Omnium autem virtutum officia peragere, omniaque vitia devitare, hominum communitati moraliter impoffibile eft, fpectata humanæ naturæ imbecillitate. Leviora ergo vitia permittere legislatores humani poffunt, ut graviora vitentur. Ea potiffimum vetare legislatores humani debent quæ focietatem perturbant, bonique communis ruinam, aut grave inducunt detrimentum. Permittere autem poffunt cetera mala quæ homines privatos inficiunt, & perfonalia vitia appellantur.

VI. Obiicies. Lex naturalis, & divina omnes virtutes præcipit, omniaque vitia prohibet. Ergo idem præftare legislatores humani poterunt. Refp. Confequentia falfa eft. Legislator divinus, fupremus & univerfalis Dominus eft, qui non tantum fubditorum felicitatem in communi, verum etiam in particulari refpicit. Cuiufque fubditi vires ille comprehendit, auxilia, gratias cuique impertit, quibus & virtutes exequi, & vitia declinare queat. Contra legislatores humani, quemadmodum fingulorum vires expendere haud valent, nec auxilia opportuna impertire poffunt, ita neque eorumdem fingularem perfectionem promovere ad illos attinet.

VII.

VII. Quæst. II. *Possunt ne legislatores humani præcipere, aut vetare actus indifferentes?* Resp. Effectus humanæ legis est bonos efficere subditos: &, cum actus genere suo indifferentes, nec bonos, nec malos efficiant homines; idcirco in propria indifferentiæ specie sistentes, nequeunt esse humanæ legis materia. Verum, quia nullus reipsa, seu in individuo actus qui bonus, aut malus non sit, reperitur; ideo quilibet actus indifferens potest in hac aut illa circumstantia cum bono communi plus minusve aut convenire, aut pugnare; atque adeo esse materia legis præcipientis, aut vetantis. Et tum bonitas, aut malitia istorum actuum ex fine, a legislatore in lege roganda præstituto, habetur.

VIII. Quæst. III. *Valent ne legislatores humani sive ecclesiastici, sive civiles, actus mere internos directe, & absolute præcipere?* Resp. Affirmantem sententiam propugnat Henricus a S. Ignatio *Tom. II. Lib. I. cap.* XVI. ut valde probabilem: & licet, inquit, oppositum sentiat magna turba recentiorum; secum tamen habere contendit venerandam canitiem maiorum, laudatque pro hac sua sententia Glossam *cap.* Cogitationes *dist.* I. *de pœnit.* Maiorem in *IV. dist.* XII. *quæst.* VII. Albertum Pighium *Lib. VI. de Hierarch. ecclesiast. cap.* XVI. Adrianum in *IV. quæst.* IV. *de Confess. & quodlib.* VIII. *quæst.* VIII. Iacobum Briardum *quodlib.* II. Iacobum Latomum *de Confess. secr.* Molanum *tract.* V. *de Repub. cap.* lxxxI. Iacobum Baium *Lib. II. Instit. cap.* VIII. Medinam *cod. de Orat. quæst.* XV. Rosellam verb. *Absolutio*, Franciscum Sylvium 2. 2. *quæst.* CIV. *art.* 4. & alios.

IX. Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses *tractat.* X. *cap.* I. *punct.* II. & *tractat.* XI. *cap.* I. *punct.* 5. & laudant pro eadem S. Thomam 1. 2. *quæst.* XCI. *artic.* 4. Caietanum 2. 2. *quæst.* XI. Tapiam *quæst.* VI. *artic.* 4. Gregor. Martinez 1. 2. *quæst.* XCVI. Granadum *contr.* VII. *tract.* III. *part.* I. *disp.* V. Castropalaum *tractat.* III. *disp.* II. *punct.* 6. Bonacinam *disp.* I. *quæst.* I. *punct.* 5. Salas *disp.* IX. *de legibus*, Suarez *Lib. III. cap.* III. Gordonium *Lib. II. quæst.* IX. & alios.

X. Ut difficilem implexamque quæstionem maiori qua fieri perspicuitate potest enucleemus, distinguamus oportet legem directivam a lege coactiva. Lex directiva obligat in conscientia; at nullam pœnam imponit. Huic legi directivæ subiecti sunt ipsi legislatores. Lex coactiva ultra obligationem in conscientia, pœnas infligit. Hæc lex coactiva iterum duplex est. Alia coactiva coactione interna, quæ & sub culpa, & sub pœna, ipso facto ante iudicis sententiam subeunda, astringit. Alia est coactiva coactione externa, quæ pœnam, post caussæ recognitionem, a iudice infligendam, præscribit. Hanc distinctionem optime explicat Cardenas *crif.* II. *diss.* 25. & alii.

XI. His positis, dico cum secunda sententia, *Legislatorem humanum ecclesiasticum, nedum civilem, præcipere haud posse directe, & per se actus mere internos lege coactiva coactione externa.* Hanc sententiam conceptis verbis docet S. Thomas

mas 1. 2. quæst. xci. art. 4. *De his potest homo legem facere de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis esse non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solum de exterioribus motibus, qui apparent. Et tamen ad perfectionem virtutis requiritur quod in utrisque actibus homo rectus existat. Et ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus; sed necessarium fuit, quod ad hoc superveniret lex divina. Quarto quia, sicut Augustinus dicit in 1. de liber. arbitrio, lex humana non potest omnia quæ male fiunt, punire, vel prohibere: quia, dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis, quod est necessarium ad conservationem humanam. Ut ergo nullum malum improhibitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohibentur.*

XII. Ex hac doctrina satis aperte colligitur, non posse præcipere, aut prohibere legislatorem ecclesiasticum omnes actus internos lege cogente coactione externa. Siquidem *De his* (inquit Angelicus) *potest homo legem ferre de quibus potest iudicare*. Iudicium ergo requirit Angelicus in legislatore. Cur? Ut possit punire delinquentem. Subdit enim quarto loco, quod lex humana non potest *omnia punire*. De illo ergo iudicio loquitur quod ad punitionem requiritur. Et, cum nullus legislator humanus de internis hominum actibus iudicium ferre queat; idcirco nullus legislator humanus legem condere valet punientem actus mere internos punitione iuridica, quæ caussæ recognitionem postulet. Hanc doctrinam confirmat Angelicus 2. 2. *quæst.* CIV. *art.* 5. ubi inquit: *Alio modo non tenetur inferior suo superiori obedire, si ei aliquid præcipiat in quo ei non subdatur. Dicit enim Seneca in III. de Beneficiis: Errat, si quis existimat servitutem in totum hominem descendere. Pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis; mens quidem est sui iuris. Et ideo in his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo.* Quæ duo testimonia, ut minus, evidenter probant, nullam potestatem humanam posse lege coactiva coactione externa præcipere directe, & per se actus omnino internos. Et quod huc tendat Angelici doctrina, patet. Quandoquidem ideo hominibus quibusque hanc denegant potestatem, quia actus omnino interiores non subiacent humano iudicio. Ergo, si homines iudicare eiusmodi actus nequeunt, neque pœnam, & damnationis sententiam in eosdem ferre valent; cum hæc sententia actionum examen, discussionem, & iudicium requirat; consequitur præfatas leges homines condere non posse. Hæc omnia certa sunt penes omnes.

XIII. Illud nunc in controversiam venit, possit ne legislator humanus ecclesiasticus præcipere, aut vetare lege dirigente, & curante animarum salutem, coactione mere interna, idest obligante ad culpam, sublato omni iudicio, & pœna ex-

exteriori. In qua controversia aqua profecto mihi undique hæret. Ex una parte testimonia S. Thomæ adeo luculenta videntur, ut excipere interpretationem non valeant. Ex altera parte, quod aliquo in casu præcipere Ecclesia actus mere internos possit, non contemnenda rationum momenta evincere videntur. Doctrinam S. Thomæ tanti facio, ut religioni mihi vertam vel latum unguem ab eadem discedere: non quod S. Viri auctoritas pro ratione, aut lege mihi sit; immo, si ratio occurreret quæ oppositam doctrinam evidenter ostenderet, illa relicta, hanc amplecterer: sed quia ubique eiusdem sententias tam firmis rationibus munitas invenio, ut ratione, non auctoritate cogente, in eiusdem concedere doctrinam cogar. Igitur testimonia allata evidenter demonstrant non posse; ut diximus, legislatorem humanum lege puniente, quæ caussæ cognitionem postulet, actus internos præcipere, quia scilicet Ecclesia non iudicat de internis. Ceterum ex præfata S. Thomæ doctrina evidenter non infertur, Ecclesiam in aliquo peculiari casu non posse actionem internam præcipere, aut vetare. Neque hoc gratis asseritur. Nam 1. 2. *quæst.* xci. *art.* 4. ubi fusius rem discutit, & ex articuli titulo, & ex totius doctrinæ scopo, non sine gravi fundamento, colligimus, mentem S. Doctoris eo spectare, ut evincat absolute, & per se loquendo hominem non esse in interioribus actibus subiectum humanæ potestati, sed Deo. Ibi enim disputat, utrum necessarium fuerit aliquam divinam esse præter humanam legem: aitque, *quia lex humana non potest cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus*: subditque, quod *lex humana non potest omnia quæ male fiunt, punire, vel prohibere*. Unde valde probabiliter colligitur, non posse quidem Ecclesiam absolute dirigere *sufficienter* fideles in interioribus actibus; ideoque necessariam esse divinam legem quæ id præstet; posse vero dirigere in aliquibus, qui neque cognitionem, neque iudicium, neque punitionem forensem postulent. Qua solida interpretatione constituta, sequentem statuo conclusionem.

XIV. *Legislator ecclesiasticus potest lege directiva præcipere actus mere internos iis in casibus in quibus expediens iudicaverit id opportunum esse ad salutem æternam*. Rationes valde probabiles id evincunt. Nam hoc est discrimen ecclesiasticos legislatores inter & civiles, quod hi solam politiam exteriorem, tranquillitatem, & bonum commune subditorum directe, & per se respiciunt; illi e contrario animarum salutem primum, & per se spectant. Duplex ergo in Ecclesia potestas: altera quæ exteriorem disciplinam lege exterius cogente; altera quæ lege directiva interius æternam salutem promovet. De prima nullum dissidium. Alteram evincere videntur tum auctoritates Scripturarum, tum rationes, & mos in Ecclesia quandoque servatus.

XV. Potestas quam Christus Ecclesiæ suæ contulit, animarum internum regimen potissimum spectat. Inquit Christus Petro, eiusque successoribus Ioan. xxi.

Pasce

Pasce oves meas : & Matth. xvi. *Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata & in cælis*. Fidelium animæ non exterius modo, sed interius quoque nutriri, & roborari indigent. Utique Christus Dominus, qua illustrationibus mentem illustrat, qua gratiarum copia spiritum interius alit, & instaurat, tamquam primus & supremus Pastor invisibilis; at ex laudatis testimoniis satis aperte colligitur, voluisse quoque mediis suis Pastoribus, quos hic in terris constituit, suas oves tum interius, tum exterius alere. Et, cum ratio evidens non occurrat quæ oppositum evincat, non est, cur verba absoluta, & illimitata Christi Domini ad solum exterius regimen coarctentur.

XVI. Confirmat hæc omnia Ecclesiæ mos, seu praxis, qua non raro interiores actiones modo præscripsit, modo vetavit. Innocentius XI. hanc propositionem, quæ in ordine 10. est, proscripsit: *Non tenemur proximum actu interno diligere*. Nec est quod reponas, nihil hic præcipi, aut vetari; sed id tantum declarari quod naturali, & divina lege præscriptum est. Quoniam Pontifex summus prohibet, non modo exterius hanc doctrinam docere, sed præcipit eamdem interius exequi, & ut veram habere. Theologi qui ante damnationem hanc doctrinam, ut probabilem, interiore persuasione propugnabant, ignorantia iuxta Probabilistas excusari poterant. At, si quis nunc post Ecclesiæ definitionem eamdem doctrinam interius defenderet ut probabilem, liber ne a culpa inobedientiæ, debitæ supremo legislatori ecclesiastico, nedum a peccato contra præceptum caritatis erga proximum esset? Idem summus Pontifex Ven. Innocentius XI. sequentes propositiones Michaelis Molinos damnavit quæ sunt 65. & 66. Prima hæc est. *Præpositis obediendum est in exteriore: & latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodo ad exterius pertingit. In interiore vero aliter res se habet, quo solus Deus, & director intrant*. Altera. *Risu digna est nova quædam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo; quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo directore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec sacra Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec Sancti, nec Auctores eam umquam tradiderunt, nec tradere possunt: quia Ecclesia non iudicat de occultis, & anima ius habet eligendi quemcumque sibi bene visum*. Harum propositionum doctrina eo pertinet ut Pastoribus Ecclesiæ regimen adimat animarum.

XVII. Duæ aliæ propositiones ab Ecclesia proscriptæ confirmant sententiam nostram. Alexander VII. hanc thesim damnavit: *Qui facit confessionem voluntarie nullam satisfacit præcepto Ecclesiæ*. Alteram damnavit Ven. Innocentius XI. *Præcepto communionis annuæ satisfit per sacrilegam corporis Domini manducationem*. Etiam in his propositionibus de interioribus animi actibus sermo est. Ex more itaque, & consuetudine Ecclesiæ constat, interioris animæ regimen potestati Ecclesiæ subiectum esse.

XVIII.

XVIII. Rationes quoque idem evincunt. Nam Ecclesiæ regimen societatem non mere humanam, & civilem moderatur, sed christianam: quæ, ut talis, ad finem supernaturalem, & divinum tendit. Illius finis salus æterna est. Huic fini proportionata sint media necessum est. Ergo animarum Pastor cuius est animas in hunc finem dirigere, potestate instructus est præscribendi ea quæ huic fini comparando idonea sunt. Porro actus interiores potissima media sunt quæ viam ad hunc assequendum finem sternunt. Ergo is qui regere, & ducere in hunc finem animas debet, præfata media præcipere, aut vetare potest, prout congruunt, aut obsunt eidem fini: alioquin futilis esset potestas in finem, si nihil in media iuris haberet.

XIX. Quæ omnia iterum praxi Ecclesiæ confirmantur. Nam reipsa Ecclesia præcipit attentionem interiorem orationi necessariam. Et, licet attentio hæc orationi vocali connexa sit, non apparet cur Ecclesia præcipere nequeat meditationem mere internam per horam plus, minusve. Et reipsa non præcipit Regularibus exercitia spiritualia, quæ potissimum in meditationibus sita sunt? Prælati regulares reipsa obligant subditos ad actus mere internos, ut ad Sacrificii Missæ applicationem, ad orationem mentalem. Quid quod Regulares vi voti obedientiæ voluntatem subiiciunt Prælatis, non solum quantum ad actus exteriores, sed etiam quantum ad actus interiores? Et vi istius voti plura iubere Prælati subditis possunt quæ interiorem animæ moderationem spectant.

XX. Quæ contra obiici solent, huc revocantur. Ecclesia ea præcipere, aut vetare potest de quibus iudicandi potestatem habet. Sed Ecclesia de occultis animi internis motibus iudicare nequit. Ergo neque de eisdem ferre legem valet. Resp. Negatur consequentia. Ecclesia nequit iudicium ferre, utrum actus internus reipsa elicitus nec ne sit, aut bene vel male exercitus. Idcirco iudicium contentiosum instituere, pœnasque a iure præscriptas infligere propter eiusmodi actus Ecclesia nequit. Factum istud Ecclesia ignorat: & ideo reipsa hoc factum, prout ignoratum, non punit pœna forensi. Ecclesia vero præcipit interiorem meditationem, attentionem, idque genus similia, prohibetque contraria, quorum malitiam, aut bonitatem evidenter cognoscit. Quare non quod ignorat, sed quod manifeste comprehendit, iubet exequendum, aut vitandum. Et quoniam nescit, utrum reipsa subditus id præstiterit, an secus; idcirco in eumdem iudicium contentiosum non instituit. Neque istius occulti facti cognitio necessaria est, ut id præcipiatur, aut vetetur quod secundum iura clare scimus bonum, aut malum esse. A fusiore disputatione abstineo: quoniam, ut ex utriusque sententiæ examine collegi, dissidium potius de voce quam de re est. Nam quæ recensui, ab Ecclesia præcipi, utriusque sententiæ Auctores fatentur. Sed Auctores sententiæ negantis Ecclesiæ potestatem in actus internos, dicunt, ideo iure præcipi omnia in-

di-

dicata officia ab Ecclesia, quia connexa per se sunt cum exterioribus actibus. Alii contendunt, Ecclesiam eadem præcipere, aut prohibere posse, nullo etiam ad hanc connexionem respectu habito. Verum, si res penitius inspiciatur, vix quidquam Ecclesia præcipit quod non sit cum exteriore regimine aliquo modo coniunctum. Quare disputatio tanti non est, ut fusius dispicienda sit.

XXI. Quæst. IV. *Potest ne Ecclesia præcipere saltem indirecte actus internos cum externis connexos?* Resp. Triplex differentia actuum. Alii sunt mere interni; alii externi tantum; alii mixti ex utrisque. Mendacium mixtum est ex interno iudicio aliter ab eo quod verba produnt, iudicante, & ex prolatione externa verborum. Confessio sacramentalis componitur tum ex manifestatione externa peccatorum, tum ex interiore dolore. Alii distinguunt duplicem connexionem actus internos inter & externos. Primam dicunt per se, in qua actus interior est veluti forma exterioris in genere moris, & virtutis. Sic est attentio ad orationem exteriorem, consensus interior ad contrahendum matrimonium, celebrandumque quemlibet contractum, intentio ministri ad baptizandum. Aliam vocant per accidens, in qua actus exterior absolute nullam dicit cum interiore connexionem; sed mere concomitanter ad illum se habet. Caramuel, de more laxiora promovens, negavit Ecclesiam posse præcipere actus externos propter actus mere internos. Quapropter negat, Superiorem posse vetare accessum ad talem domum mulieris, ob evitandum consensum internum in adulterium. Quam erroneam opinionem late confutat illius adversarius P. Cardenas *Crif.* II. *disp.* XXV. Sed nec confutationem meretur opinio omnibus improbata, & prorsus inepta, & regimini ecclesiastico perniciosa. Ratio Caramuelis vana est. Qui nequit finem præcipere, neque media potest: quia media specificantur a fine. Lex humana non habet potestatem in actus mere internos, qui sunt finis actuum exteriorum. Ergo neque externos præcipere valet. Prima propositio erronea est. Nam Ecclesia non habet potestatem in sacramenta, & alia quæ iuris divini sunt; & tamen plures ritus & cæremonias præscribit quæ ordinantur ad sacramenta, & ad ea quæ iuris divini sunt, tamquam ad finem. Quare communis est omnium Theologorum sententia, posse Ecclesiam præcipere actus exteriores, connexos cum interioribus; & consequenter potestatem indirectam eidem concedunt in actus interiores. Siquidem, licet actus externus ordinetur ad internum, ab eoque, tamquam a fine, speciem capiat; tamen non propterea definit esse externus. Ergo manet sub regimine exteriori Ecclesiæ. Non est itaque cur Ecclesia illum præcipere nequeat, etiamsi potestatem directam in actus internos non haberet. Porro forma & essentia moralis plurium actuum exteriorum sunt ipsi actus interni. Ergo Ecclesia quæ præcipere directe actus externos valet, indirecte interiores iure imperat.

XXII.

XXII. Quæst. V. *Præcipere ne Ecclesia valet actus externos occultos ?* Resp. Affirmant communiter omnes. Quia actus, quatenus externi sunt, sub potestate Ecclesiæ cadunt, utpote sensibiles, & humanæ discussionis, & iudicii capaces. Quod autem occulti sint, testiumque cognitionem fugiant, per accidens est. Possunt enim in publicam cognitionem venire: & hoc sat est ut humanæ potestati subiecti sint. Quapropter furta, adulteria, homicidia, sodomiæ, & cetera eiusmodi delicta, quamquam occultissima, legislatores humani punire valent. Nec est quod opponas, non posse legislatorem ea prohibere quæ nequit iudicare: quoniam eiusmodi delicta iudicare natura sua valet; licet quandoque per accidens, ob testium defectum, iudicium exerceri nequeat.

C A P U T III.

De legis humanæ obligatione. Unde eiusdem colligenda obligatio. Iusta ne sit oportet, ut obstringat. Quid de legibus iniustis. Plures hac de re quæstiunculæ.

I. LEgem naturalem, divinamque natura sua obligationem imponere, dictum supra est. De legis humanæ obligatione in præsentia sermonem instituimus. Legem hanc, dummodo iusta sit, obligare, & quidem in conscientia, & sub gravi culpa, veritas fidei est, quam declarat Apostolus Paulus ad Rom. XIII. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsi damnationem acquirunt: nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac; & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine caussa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Non solum itaque propter iram, sed propter conscientiam legitimæ potestati subiectio necessaria est. Conscientia ipsa ligata est: idcirco præmittit Apostolus: *Ideo necessitate subditi estote.* Necessitas hæc obligationem prodit conscientiæ. Plura quæ ad hunc explicandum textum dici possent, iam supra ex S. Thoma dicta sunt. Paucis ergo hanc primam veritatem expedio, videlicet, subditos legitime imperanti astrictos esse sub gravi culpa obedire. Qui legem humanam violant, non modo contra hanc, sed contra ipsam æternam Dei legem peccant. Quoniam Principes Dei nomine imperant, iuxta illud Prov. VIII. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Hinc adversus Israelitas rebelles inclamavit Deus

I. Reg.

I. Reg. cap. VIII. *Non enim te abiecerunt, sed me.* Et Apostolus Paulus in laudato textu perspicue definit: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Transgressores ergo legum humanarum immediate peccant adversus legem humanam, & consequenter contra legem æternam. Quapropter definiri communiter peccatum solet *dictum, factum, aut concupitum contra legem æternam Dei.*

II. Disputant hic Theologi, detur ne vera lex, quæ in conscientia non obliget. Et communiter resolvunt inseparabilem a vera lege esse obligationem, aut ad culpam, aut ad pœnam. Quin de ratione legis est non modo sub pœna, verum etiam sub culpa obligare; ut inquit S. Thomas 1. 2. quæst. XCVI. art. 4. *Leges positæ humanitus sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur.* Quare nec ipse legislator ferre veram legem potest quæ obligationem obediendi subditis non imponat. Minuere culpam valet; sed tollere omne parendi debitum nequit.

III. Constitutiones plurium Religionum, & potissimum nostri *Ordinis Prædicatorum* non obligant natura sua ad culpam; tametsi reipsa absque aliqua culpa vix negligi queant. Communis responsio est, eiusmodi sanctiones obligare ad pœnam, quamvis non ad culpam; ideoque veram legum notionem non amittere. Sed hæc responsio non videtur omnino solida: quia vera pœna culpam supponit, ut omnes fatentur. Addunt obligare Prælatos sub culpa, ut pœnam taxatam in legibus transgressoribus infligant; & hi sub culpa debent pœnam ferre, seu pœnitentiam præscriptam a constitutionibus. Responsa hæc subtilia effugia mihi videntur, ut præfatis constitutionibus vera legis notio tribuatur. Sint nec ne veræ leges, quid inde? Si dicamus, eiusmodi constitutiones veras, & in toto rigido sensu leges non esse; aliquid ne deperdunt? Minus ne subditos astringunt? Nequaquam. Dicamus ergo constitutiones esse, quæ veram legis rationem non habent: quia neque ad culpam natura sua obligant, neque veram pœnam, quæ culpam præcedat, imponunt. Sapientes Ordinum Institutores Religiosos gravare tot legum ad culpam obligantium onere prudentissime noluerunt. Ne vero hinc Religiosi easdem negligendi, aut violandi ansam arriperent; immo, ut intelligerent, quanta diligentia implendæ essent: cuilibet transgressioni pœnitentiam præscripserunt. Nec ideo, sicuti optime advertit B. Humbertus Ord. Præd. Magister Generalis in commentariis ad S. Augustini regulam, his sanctionibus vim obstringendi sub culpa ademerunt, ut minus sollicite & diligenter servarentur; sed ut tranquillitati conscientiarum providerent. Ut autem hanc suavem disciplinam aliquo temperarent rigore, pœnitentias a transgressoribus subeundas taxarunt, contemptoresque ad culpam damnarunt. Et qui in more habent earumdem sanctionum violationem, in gravis culpæ periculo reperiuntur. Ex hac parte aliquam legis rationem participant; ex altera a veræ legis natura recedunt. Itaque mera

consilia non sunt, nec veræ omnino leges; sed constitutiones quæ ad leges revocantur. Et, ad hoc quod attinet, forsitan plusquam satis.

IV. Quæst. I. *Leges iniustæ pariunt ne obligationem?* Hactenus de legibus iustis. Nunc breviter dispiciendum, quam pariant iniustæ leges obligationem. Et primum omnium, unde lex aliqua iniusta dicatur, edisserendum est. S. Thomas 1. 2. *quæst.* xcvi. *art.* 4. ut declaret, quæ lex sit iniusta, explicat prærogativas legis iustæ: & per oppositionem ad leges iustas legum iniustitia colligitur. Inquit ergo: *Dicuntur autem leges iustæ & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex actore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis; & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut quælibet pars id quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum. Et secundum hoc leges, huiusmodi onera proportionaliter inferentes, iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales. Iniustæ autem sunt leges dupliciter. Uno modo per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis: vel ex fine, sicut cum aliquis præsidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam; vel etiam ex actore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem; vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiamsi ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ quam leges: quia, sicut Augustinus dicit .... Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit. Unde tales leges non obligant in foro conscientiæ, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem: propter quod etiam homo iuri suo debet cedere, secundum illud Matth. v. Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo; & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium.*

Alio modo leges possunt esse iniustæ per contrarietatem ad bonum divinum; sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud, quod sit contra legem divinam. Et tales leges nullo modo licet observare: quia, sicut dicitur Act. iv. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.*

V. Adeo luculenta est angelica doctrina, ut nulla egeat interpretatione. Leges iniustæ sunt vel ex contrarietate ad bonum commune, seu ad finem; vel ex forma, ob inæqualem onerum distributionem; aut ex legislatore, quatenus limites eius potestatis excedunt; & tandem ex oppositione ad bonum divinum, ut quando Principes, sive tyranni, sive legitimi, quidquam iubent quod sit contra legem divinam. Lex iniusta contra legem divinam numquam servanda est. Lex humana iniusta similiter absolute servanda non est. At accidere casus potest ut in-

inobservantia scandalum pariat; & tum vitandi scandali caussa observare legem subditi debent.

VI. Quæst. II. *Leges iuste tyrannorum servandæ ne sunt?* Resp. Duplici ratione tyrannus nuncupari quis potest, regimine, & usurpatione. Iustas primi tyranni leges servandas esse certum est. Tyrannus quippe eiusmodi legitimus Princeps est; tyrannidisque notam subit ob onera iniusta, legesve bono communi adversantes, suæque faventes cupiditati. Ob ista vero iniusta statuta principatu non exuitur; sed legitimam retinet potestatem, qua iustas condere leges valet. Tyrannus regni usurpatione aut leges fert, antequam regnum pacifice possideat, & dum populus arma adhuc adversus eum stringit; & tum nullæ sunt eiusdem leges, tametsi iustæ, ex defectu legitimæ potestatis. Aut leges fert, postquam pacifice regnum usurpatum possidet, populo sive ex imbecillitate, sive alia ratione consentiente, illumque, ut Regem, aut Principem suscipiente; & tum leges ab eodem latæ, si iustæ sint, servari debent. Peccat tyrannus usurpando, & retinendo regnum iniuste usurpatum. Contendunt plures Theologi, peccare quoque eiusmodi tyrannum leges iustas utilesque reipublicæ ferendo, eo quod potestate careat easdem ferendi, & respublica coacte, non libere consentiat in eiusdem tyrannidem. Sed verius alii propugnant, peccare quidem illum usurpando, & retinendo regnum, usquedum legitima præscriptione illud possideat; secus vero leges iustas ferendo in reipublicæ bonum. Quoniam, licet respublica coacte consentiat in usurpationem tyrannicam; hac tamen posita, consentit ut legibus iustis, & utilibus dirigatur, quia necessario legum moderatione indiget.

VII. Quest. III. *Unde colligenda sit gravis obligatio legis?* Resp. Obligatio legis ex voluntate legislatoris, & voluntas legislatoris ex eiusdem verbis colligenda est. Verba autem quæ imperium, & præceptum legislatoris produnt, communiter sunt sequentia: *Iubeo*, *mando*, *præcipio*, *volumus*, *decernimus*, *intendimus*, *obligentur omnes*, *teneantur*, *debent*, *oportet*, *necesse est*. Eiusmodi voces exprimunt vim legis affirmantis. Legis vero prohibentis obligationem produnt sequentia verba: *Prohibeo*, *veto*, *interdico*, *nemini liceat*, *nemo possit*, *caveant omnes*, *abstineant &c.* P. Claudius La-Croix *Lib. I. de leg. num. 656.* contendit, eiusmodi verba, *volumus*, *ordinamus*, *sancimus*, *statuimus*, per se non præferre gravem obligationem; sed indifferentia esse ad *legem*, *consilium*, *exhortationem*, *regulam*. Quæ interpretatio falsa est. Subdit continuo *num. 657.* verbum *oportet* non importare imperium, sed honestatem & convenientiam; idque docent Sanchez, Tapia, & alii. Sed neque hæc interpretatio consistit. *Oportet* idem sonat ac necessum est. Necessitatem itaque, non convenientiam tantum prodit. Quare similes interpretationes exquisita effugia videntur ad eludendas leges. De more Auctor iste congerit varias hac de re opiniones, easque seligendas lectoribus proponit. Quid dicendum sit, quando verba

Cc ij ambi-

ambigua, & dubia sunt, infra resolvam. In præsentia cum communi Theologorum consensu dicimus, veram consuetudinem regionis, in qua lata fuit lex, optimum esse interpretem. Materiæ gravitas, necessitas mali vitandi, temporum conditio, & aliæ similes circumstantiæ plurimum conferunt ad eruendam gravem legis obligationem. Verbum imperativum in legibus pontificiis, & in decretis Conciliorum vim præcepti præfert, ut communiter Theologi docent.

VIII. Quæst. IV. *Unde colligendum sit, legem sub mortali, aut sub veniali obligare?* Resp. Dictum est, omnem veram legem sub culpa obligare. Hæc culpa aut mortalis, aut venialis esse potest. Undenam ergo hanc ab illa distinguemus? P. Suarez *Lib. III. cap.* XXV. *num.* 3. ex intentione legislatoris id erui posse contendit. Negant alii: quia, si materia præcepta levis omnino sit, nequit legislator pro sua voluntate eam gravi afficere obligatione. Alii defendunt ex gravitate materiæ deducendum hoc esse. Sed contra pugnant plures, inquientes, legislatorem materiam gravem sub levi præscribere obligatione posse. Alii dicunt, colligendam hanc obligationem esse ex verbis legis, *iubeo*, *præcipio*. Sed hanc quoque interpretationem ceteri reiiciunt, ut falsam. Nam eodem modo prohibentur, *non mœchaberis*, *non occides*, ac *non mentieris*, ut advertunt Salmanticenses *Tract. XI. de legibus cap.* II. *punct.* I. *num.* 15. Quare optime concludunt perdocti viri, ex pluribus colligendam esse obligationem, aut gravem, aut levem, nempe ex gravitate materiæ, ex verborum efficacitate, ex pœnæ impositione, ex intentione legislatoris. Ne multa. Quando materia natura sua gravis est, & verbis propriis legis præcipiatur, nisi expresse legislator declaret, se velle sub culpa tantum levi, concludendum est, legem graviter, & sub mortali obstringere subditos. Verba autem propria legis supra recitavimus. Hæc est vera, & communior sententia, quam docent Dominicus Soto *Lib. I. de iust. quæst.* VI. *art.* IV. Aravius I. 2. *quæst.* XCVII. *disp.* III. *sect.* III. Martinez I. 2. *quæst.* XCV. *art.* II. *dub.* I. *concl.* 4. Salmanticenses *Tract. X. cap.* II. *punct.* I. *num.* 16. & alii.

IX. Quæst. V. *Valet ne legislator præcipere materiam levem sub gravi culpa?* Resp. Materia quæ sit omnino levis, nequit a legislatore sub gravi culpa præscribi. Voluntas legislatoris recta ratione in ferenda lege dirigi debet. Recta autem ratio iubet ut gravitati materiæ obligationis gravitas respondeat. Ergo materia usquequaque levis respuit obligationem gravem. Si contra materia quæ absolute spectata levis est, comparata ad aliquem finem, gravem induat circumstantiam aliquam; tum sub gravi culpa prohiberi a legislatore potest. Sic Deus levem pomi comesturam Adamo prohibuit, ut eiusdem obsequium erga suum supremum Dominum experiretur. Et inter Claustrales sæpe præcepta fiunt de re absolute considerata levi, quæ ob aliquem finem gravitatis circumstantia afficitur, & apta sit ut graviter prohibeatur, aut imperetur.

X. Quæst.

X. Quæst. VI. *Materia reipsa gravis potest ne a legislatore sub levi obligatione imperari, aut prohiberi?* Resp. Duplex super hac quæstiuncula reperitur sententia. Negat altera absolute. Quoniam ad ponendam obligationem in genere voluntas legislatoris requiritur. Qualitas vero obligationis ex materiæ levis, aut gravis qualitate desumenda est. Obligatio enim proprietas legis est, quæ a voluntate legislatoris, facta hypothesi quod condere is legem velit, minime pendet. Ergo quemadmodum nequit legislator levem sub gravi, ita neque gravem sub levi obligatione præcipere materiam valet. Pro hac sententia sunt Dominicus Soto *Lib. I. quæst.* VI. *art.* IV. Vasquez 1. 2. *Tom. II. disp.* CCLVIII. *cap.* III. *num.* 17. Bellarminus *Tom. I. part.* II. *controv.* V. *lib.* III. *cap.* II. Tapia *Lib. IV. quæst.* IX. *art.* III. *memb.* 6. Gregorius Martinez 1. 2. *quæst.* XCIV. *dub.* VI. *conclus.* 2. Becanus *Tom. II. tract.* III. *cap.* VI. & alii plures. Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* II. *punct.* II. *§.* 1. & pro eadem laudant *Lessium*, *Aravium*, *Gordonium*, *Bonacinam*, *Dianam*, *Palaum*, *Sanchez*, & alios. Eamque evincere contendunt tum ratione, quod quantitas maior aut minor obligationis a voluntate pendeat legislatoris; tum exemplis plurium sacrorum Ordinum, in quorum regulis res gravissimæ, ut perpetua a carnibus abstinentia, septem mensium ieiunia, & cetera eiusmodi sub levi culpa, ut in primitiva Regula Carmelitica, præscribuntur.

XI. Neutra sententia mihi arridet: idcirco mediam inter utramque seligo, & dico, legislatorem non posse pro arbitrio augere, vel minuere legis obligationem. Quare, si materia legi subiecta sit omni ex parte gravis, nullaque adsit circumstantia, vi cuius evadat levis, tum legislator nequit pro voluntate materiam gravem legi subiectam præcipere sub levi culpa. Potest ferre, aut non ferre legem; verum posito quod condere legem velit, iuxta materiæ gravitatem temperare obligationem debet. E contrario, si materia, aliunde gravis ob aliquam circumstantiam gravem, postulet obligationem levem, tum legislator sub levi præscribere materiam gravem poterit. Diximus quippe *num. præced.*, rationalem esse debere legislatoris voluntatem. Porro recta ratio præscribit ut legum rigor pro circumstantiarum varietate temperetur, augeaturve. Tranquillitas conscientiarum, & multitudo constitutionum in caussa fuere cur SS. Ordinum Patriarchæ aut sub levi culpa, aut sub sola pœna res, alioquin graves, præscriberent. Gravitas, aut levitas materiæ ex ordine ad bonum commune consideratur, & prout magis, aut minus conducit bono communi, graviori, aut leviori obligatione præscribi a legislatore debet. Sic explicatam sententiam nemo improbare iure valet.

XII. Quæst. VII. *Quænam sunt regulæ, unde colligi materiæ gravitas debeat?* Resp. Prima est. Quando res præcepta Dei, aut proximi caritatem, aut iustitiam spectat, & in hunc finem conducit absolute; sub gravi culpa obligat. Quoniam officia quæ lædunt caritatem, iustitiamque, mortem animæ inferunt. Heinc conse-

quitur, leges humanas quæ Deum amandum, credendum, ſperandum, colendum, aut proximi dilectionem, iuſtitiam, atque legum divinarum obſervationem præſcribunt, genere ſuo ſub mortali obligare. Altera regula iam ſupra indicata eſt. Leges, aut præcepta quæ leves materias iubent, ſpectandæ ſunt ut comparatæ ad bonum commune, & finem earumdem legum. Finis legis eccleſiaſticæ eſt animarum æterna ſalus. Legis monaſticæ finis proximus eſt trium votorum obſervantia. Finis legis civilis eſt pax, & tranquillitas ſubditorum. Quæ ergo magnopere huic aſſequendo fini conducunt, graviter obligant; etiamſi abſolute, & circumſtantiis præciſis, res leves eſſent. Quæ vero remote, & parum in hunc finem conferunt, leviter obligant. Porro, quando a legislatore, a Prælato reipſa ſub gravi obligatione res alioquin leves præcipiuntur, credendum eſt, niſi evidenter ratio evinceret oppoſitum, magnopere rem præceptam ad finem, & bonum commune ſocietatis conducere. Quando itaque Regularium Prælati vetant ingreſſum in cellam alterius fratris, in talem feminarum domum ob ſcandalum vitandum, parendi gravis obligatio urget: quia actiones vetitæ graviter pugnant cum fine, videlicet obſervantia trium votorum. Hac ratione leges civiles quæ vetant deferre arma, extrahere frumenta, aliaſve merces, inſtaurare vias, purgare canales, & ſimilia, ſæpe graviter obligant: quia ſæpe valde conducunt ad bonum commune civitatis, nempe ad ſanitatem, ad tranquillitatem, pacemque ſubditorum. Tertia tandem regula hæc eſt. Quando materia gravis eſt, ſed dividua, ita ut partes maiores, minoreſve admittat; tum obligatio in genere gravis eſt, ſed levis evadere poteſt: quia non quælibet materiæ pars graviter fini legis repugnat. Materia furti res aliena eſt. Si res aliena levis ſit, leviter tantum; ſi gravis, graviter proximum lædit. Contra, ſi materia præcepta individua ſit, tum fractio legis deliberata ſemper gravis eſt. Sic, quia materia virtutum theologicarum individua eſt, qui contra fidem, ſpem, caritatem in Deum deliberate peccat non credendo, deſperando, odio Deum habendo, grave ſcelus committit. Plures aliæ materiæ individuæ ſunt, quæ ſuis locis explicantur. In materia dividua parvitas, aut gravitas non ſemper eſt abſolute ſpectanda; ſed ordo ad perſonas quas illa afficit, conſiderandus eſt. Nam datur materia, quæ abſolute ſpectata ſemper gravis eſt, ut furtum decem aureorum, quod etiam reſpectu cuiuſque divitis gravis ſemper materia eſt. Et furtum unius oboli ſemper leve abſolute eſt, etiam reſpectu pauperis. Poteſt tamen accidere ut ex privatione talis oboli pauper grave detrimentum patiatur; ut artifex, qui illo obolo acum compararet, quo ſibi alimenta lucraretur: & tum ob talem circumſtantiam damni emergentis, & lucri ceſſantis furtum grave evaderet. Ex quo apparet, veram eſſe illam diſtinctionem qua multi Theologi utuntur, videlicet præter materiam abſolute gravem, & abſolute levem, dari materiam mediam reſpectivam, quæ reſpectu unius eſt gravis, ſecus vero reſpectu alterius; ut patet

patet in adducto exemplo furti, quod respectu pauperis grave, respectu divitis leve est. Sic omissio duorum psalmorum in illo qui sub præcepto recitare totum, Psalterium deberet, levis esset; respectu alterius qui unicam recitare vi præcepti Horam canonicam deberet, gravis foret.

XIII. Quæst. 8. *Quandonam materia levis per continuationem fiat gravis?* Resp. Quoties materiæ parvitates moraliter coniunguntur inter se, tunc componunt materiam gravem; quando e contrario inter se moraliter non uniuntur, tunc non gravem materiam, sed magnam multitudinem, & pluralitatem efficiunt. At inquires, unde colligendum sit, materiæ parvitates inter se moraliter coniungi. Respondeo id colligi potissimum ex effectu, quem pariunt. Si enim materiæ parvitates multiplicatæ gravem aliquem effectum inferant, tum moraliter coniunguntur inter se: disparatæ quippe multiplicant effectus; at unum gravem non producunt. Exemplis res clarior evadet. In die ieiunii repetitæ sumptiones alicuius cibi in se parvæ quantitatis moraliter uniuntur. Cur? Quia, licet absolute parvæ sint præfatæ cibi quantitates, tamen simul acceptæ conflant materiam gravem; & moraliter coniunguntur ob effectum quem producunt in corpore humano subiecto ieiunio. Frustraneum quippe illa die repetitæ istæ sumptiones parvi cibi efficerent ieiunium. Similiter qui eodem festivo die sæpius laboraret parvis temporis intervallis, quæ temporis intervalla magnam constituerent temporis partem, graviter peccaret: quia illa temporum intervalla respectu eiusdem festi moraliter coniunguntur. Materiæ parvitates in genere iustitiæ moraliter uniuntur, etiam respectu diversorum. Quandoquidem, licet parva furta, quibus ab hoc surripitur obolus, ab altero duo solidi, ab altero medius iulius &c. nulli personæ gravem effectum, seu damnum inferant; tamen gravem effectum inducunt in accipientem, nempe retentionem rei alienæ in magna quantitate: quæ retentio infert debitum restitutionis. Hac ratione venditores mercium, qui plures emptores defraudant parvis quantitatibus, licet nemo emptorum grave damnum subeat, grave commodum assequuntur: idcirco in ultima parva quantitate, ex qua unita aliis parvis quantitatibus coalescit materia gravis, præfati venditores graviter peccant. Potiori iure parvæ istæ quantitates moraliter uniuntur, si ad eamdem personam attineant; ut quando ab eodem homine parvas res surripis, quæ simul acceptæ magnam conflant quantitatem: quia tum duplici ex capite moraliter furtula uniuntur, & propter damnum illatum illi personæ, & propter effectum in accipiente relictum, retentionem nempe rei alienæ in gravi quantitate. Quare interdum, dum parva bona uni alicui surripiuntur, non tot parvitates requiruntur ad materiam gravem conflandam, quot requirerentur, si a diversis personis, quarum nulla subiret grave detrimentum, parva bona surriperes.

XIV. Quæst. IX. *Quando interruptæ reputari materiæ parvitates debent?* Resp.

Tria sunt principia unde debet colligi interruptio & separatio parvarum rerum, Temporis intervallum, conditio præcepti, diversitas personarum. Si diversis diebus esurialibus parvam cibi quantitatem sumas, tametsi singulis id præstes diebus, non propterea parvæ istæ quantitates moraliter uniuntur: quoniam ieiunium diei onus est. Similiter, si diversis diebus festivis parvulis temporis morulis laborares, vel diversis diebus quidquam officii divini omitteres, licet ex partibus istis simul sumptis gravis coalesceret materia, non propterea peccares mortaliter: quia morali nexu parvitates istæ haud coniunguntur. Præceptorum quoque diversitas moralem partium coniunctionem abrumpit. Diebus festivis Quadragesimæ modicam officii partem omittis, modicas cibi quantitates sumis, modica temporis parte laboras. Parvitates istæ nullo morali nexu copulantur ob præceptorum diversitatem. Similiter, quando plures homines, nulla prævia conspiratione, consilio, adhortatione, vel cognitione, sed fortuito casu ex eodem scrinio, ex eadem vinea quidquam surriperent, licet grave detrimentum domino inferrent, nemo illorum peccaret mortaliter: quia nulla inter eos coniunctio foret, in hypothesi facta quod absque mutua adhortatione, vel scientia, singuli parvam surriperent portionem.

XV. PP. Salmanticenses *tract. XI. cap. 11. punct. 11. §. 3. num. 31.* docent, eum qui consuleret, essetque in caussa ut plures homines parvam cibi quantitatem sumerent, parva temporis morula laborarent, vel exigua bona surriperent, non peccare graviter, quod ob personarum diversitatem partes istæ nullo modo coniungantur. Laudant pro hac opinione *Castropalaum*, *Tapiam*, *Suarez*. Hæc doctrina mihi haudquaquam probatur. Quoniam, licet respectu diversorum hominum partes illæ disparatæ omnino sint, & nemo illorum ob hanc rationem mortaliter peccet; tamen, ut mea præfert opinio, respectu consulentis, qui caussa est omnibus præfatis hominibus comedendi, laborandi, furandi parvas quantitates, partes istæ moraliter coniunguntur: quia in has omnes partes iste influit. Qui vero pluribus servis diebus festis aliquod magnum opus efficiendum, vel magnam pecuniæ quantitatem surripiendam, vel ingentem piscem die ieiunii pro collatione comedendum imperaret, hac cautione sane versuta, ut singuli modicam tantum partem exequendam sumerent, letaliter non peccaret? Hæc mihi absurda videntur. Idcirco aio, hunc mortaliter peccare: quia ipse revera suo consilio, & influxu materiam gravem, ex parvis partibus moraliter compactam, adversus recensita præcepta poneret. Qui sub initium Quadragesimæ deliberaret singulis diebus parvam cibi quantitatem extra prandium, & collationem comedere, istum graviter non peccare, docent laudati Theologi; quod ratione diversorum dierum partes illæ moraliter non coniungantur. Peccet nec ne mortaliter mihi latet, & bilances desunt, quibus gradum malitiæ ponderem. Ceterum hunc ego non absolverem, nisi pravum deponeret propositum. Qui his technis circumvenire Dei legem student, negotium salu-

falutis parum curant, & minus fincere cum divino legislatore cauffam agunt.

XVI. Quæft. X. *Quandonam violatio legis in materia parva ex contemptu mortalis evadit?* Refp. Duplicem contemptum diftinguit S. Thomas in *IV. dift.* IX. *art.* 3. *quæft.* III. Alter eft univerfalis, cuique legis tranfgreffioni communis: qui enim legem frangit, legem contemnit. At contemptus ifte non conftituit fpeciale peccatum, a legis tranfgreffione diftinctum. Alter eft peculiaris, qui formalis nuncupatur. Contemptus ifte refpuit legis fubiectionem, quia & legem, & eius legislatorem parvipendit. Legem violat, quia legem afpernatur, illamque reiicit, ut inutilem. Qui vero aliqua paffione abreptus contra legem peccat; tunc non ex contemptu, fed ex infirmitate legem infringit. *Tunc aliquis tranfgreditur* (inquit S. Thomas 2. 2. quæft. clxxxvi. art. 9. ad 3.) *ex contemptu, quando voluntas eius renuit fubiici ordinationi legis, vel regulæ: & ex hoc procedit ad faciendum contra legem, vel regulam. Quando autem e converfo propter aliquam particularem caufam, puta concupifcentiam, vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra ftatuta legis, vel regulæ, non peccat ex contemptu, fed ex aliqua alia caufa; etiamfi frequenter ex eadem caufa, vel alia fimile peccatum iteret... Frequentia tamen peccati difpofitive inducit ad contemptum.* Ex hac peccandi frequentia legis contemptum Theologi colligunt, non formalem & expreffum, fed interpretativum. Contemptum hunc fufius nos expofuimus in *Difciplina Apoftolico-Monaftica difs.* v. Qui violat legem five divinam, five humanam ex contemptu formali legis, aut legislatoris in materia quantumvis parva, femper peccat mortaliter: quia iftius peccati obiectum formale non eft materiæ parvitas, fed legis, aut legislatoris contemptus. Porro quod contemptio legislatoris divini fit grave fcelus, nemini vel dubitatio in mentem venit. Legislator autem humanus, quatenus legislator, Deum repræfentat, cum omnis poteftas a Deo fit. Ergo eiufdem quoque contemptio gravis eft.

XVII. Diftinguenda eft contemptio legis, & legislatoris a contemptu rei præceptæ. Quis tranfgreditur legem, quia rem præceptam parvipendit, & nullius momenti illam reputat: fi res parva fit, venialiter; fi gravis, mortaliter peccat. Diftinguunt fimiliter Theologi contemptum legislatoris, feu fuperioris, non ut fuperior eft, fed ut homo eft. Et hunc non effe proprie contemptum docent. Quare, inquiunt, fi quis refugeret exequi imperium, non quatenus imperium eft, fed quatenus in hac materia eft inutile; & defpiceret fuperiorem, non ut fuperiorem, fed ut hominem imprudentem, indoctum, ineptum; tunc non peccare hunc peccatum contemptus formalis, fed peccatum communiter dictum, plus minufve, iuxta maiorem aut minorem materiæ gravitatem, aut fuperioris defpectionem, afferunt. Doctrina hæc periculi plena eft. In fuperioribus non perfonæ conditio, non peculiaria merita, fed poteftas quæ a Deo dimanat, fpectanda eft. Et ego quidem

exi-

existimo, raro accidere peccatum formalis contemptus; at non adeo rara, sed frequentia occurrere timeo peccata contemptus virtualis, seu interpretativi, quem continuata legum transgressio *dispositive* inducit, ut inquit Angelicus.

CAPUT IV.

De legis pœnalis obligatione ante, & post sententiam iudicis.

I. LEX pœnalis a pœna quam imponit, nomen subit: & distinguitur a morali, quæ conscientiam stringit, nulla adiecta transgressoribus pœna. Lex ista duplex. Altera simplex, seu *pure pœnalis*, quæ nullo imposito præcepto, dumtaxat pœnam subeundam decernit; puta, *si quis frumenta extraxerit, aut introduxerit, si quis arma detulerit, tantum pecuniæ solvet*. Lex pœnalis *mixta* præceptum, & pœnam includit: *Præcipimus, vetamus sub tali pœna, ne hoc fiat*.

II. Pœnæ aliæ positivæ, ut pecuniarum solutio, flagellatio, mutilatio &c. Aliæ privativæ, quæ aliquo bono transgressores privant, ut excommunicatio, irregularitas. Aliæ tandem mixtæ ex positivis, & privativis, ut sunt illæ quæ quantitatem pecuniæ solvendæ, & dignitatis, gradus, ac beneficii privationem imponunt. Harum pœnarum aliæ temporales, ut bonorum confiscatio, exilium, damnatio ad carceres, & id genus. Aliæ spirituales, quæ bonis divinis privant, ut sunt censuræ, & aliæ pœnæ ecclesiasticæ. Tandem aliæ sunt latæ, aliæ ferendæ sententiæ. Illæ ipso facto, hæ post iudicis sententiam incurruntur.

III. Quæst. I. *Undenam argui potest legem pœnalem mixtam obligare sub gravi culpa?* Resp. Leges aliæ ecclesiasticæ, aliæ civiles. Primum de illis, post de his dicendum est. Leges ecclesiasticæ, quæ aliquid præscribunt sub excommunicationis maioris pœna, semper obligant sub gravi culpa. Quoniam hæc excommunicatio non infligitur, neque contrahitur, nisi ob peccatum mortale; ut communiter docent omnes. Quæ vero adiiciunt pœnam excommunicationis minoris, vi istius pœnæ non infertur, transgressionem legis esse mortalem, quia ob culpam venialem contrahi pœna ista valet. Attendenda ergo est materiæ gravitas, vel parvitas, quæ legi subest: nam, si materia præscripta gravis sit, transgressio mortalis; si levis materia, levis violatio erit; ut communiter docent omnes. Alias censuras irregularitatis, suspensionis, interdicti latas in lege negant aliqui Theologi signa esse obligationis sub gravi culpa. Sed, opinione ista missa, dicimus, pœnas recensitas numquam a legislatore infligi, nisi ob culpam gravem; idemque dicendum de degradatione, depositione, & sepulturæ privatione. Hæc omnia ma-

manifeste indicant, voluntatem legislatoris gravem imponere obligationem. Præfatæ quippe pœnæ magnis bonis spiritualibus privant transgressores. Leges autem ecclesiasticæ quæ eiusmodi pœnas infligunt, mixtæ sunt, includuntque præcepta positiva adiectis pœnis, quæ evincunt, legislatorem summo studio legum observantiam velle.

IV. Quæst. II. *Pœnæ temporales, inflictæ a lege pœnali, sunt ne sufficiens signum obligationis sub culpa gravi?* Resp. Martinus Navarrus in *Man. cap.* XXIII. *num.* 55. primus omnium docuit, nullam legem pœnalem, sive ecclesiasticam, sive civilem, quæ temporales pœnas infligit, in conscientia obligare. P. Dominicus Viva *Tom. I. de leg. quæst.* IV. *art.* 2. referens hanc opinionem inquit: *Probabilis tamen est sententia Navar. Covar. Reginal. Palai, & aliorum apud Dianam.* Hac phrasi, *apud Dianam*, passim P. Viva utitur, & hanc Navarri sententiam propugnat cum eodem Diana: quia, inquit, potest Respublica obligare transgressores suarum legum ad pœnam sustinendam; quin obliget ad culpam. Sic potest custodibus in bello sub pœna vitæ imponi vigilia; quin obligentur sub mortali ad vigilandum. Neque dicas, subdit, peccare eum mortaliter qui vitæ periculo se se exponit. *Nam, ut notat Diana, potest aliquis tam caute legem transgredi, ut non subsit periculo, ut deprehendatur.* Ubique doctrina Dianæ recurrit. Quo ergo sagaciores sunt subditi in deludenda Principis lege, eo sunt feliciores. Quantum hæc Dianæ doctrina & rectæ rationi, & Principum potestati, & tranquillitati Reipublicæ repugnet, nemo non videt.

V. Ut propositæ quæstiunculæ perspicue respondeam, dico primum, leges pœnales mixtas, quæ verbis, *præcipimus*, *iubemus*, *mandamus*, *vetamus* &c. quidquam imponunt præstandum, vitandumve, obligare in conscientia sub culpa gravi. Et ratio evidens est. Nam divinæ leges sub gravi culpa obligant, licet gravissimas infligant pœnas. Leges omnes quas præceptivas vocant, obligant in conscientia. Ergo, si ultra præcepta pœnas adiiciunt, gravius se obstringere subditos legislatores declarant. Quare sententia Navarri, qui ait, *leges humanas etiam præcipientes non obligare ad pœnam æternam*, nullo modo probabilis est; & rationes quas allegat, nullius sunt momenti. Nam quod opponit, odia esse restringenda, verum habet; sed iuxta rationis & æquitatis regulas. Quod subdit, Principes non cogitare de culpa, posseque sola pœnarum severitate Rempublicam moderari, vanum commentum est. Nam ethnici Principes de culpa pœnaque æterna nihil cogitabant. Et tamen Apostolus Paulus clamat iis parendum esse *propter conscientiam*. Consuetudo quam allegat Navarrus, contra eumdem urget; cum communis Theologorum sententia oppositum defendat: nec consuetudo ex transgressorum multitudine, sed ex doctrina sana, & sanctorum hominum auctoritate sumenda est.

VI.

VI. Diffidium eſt de lege pure pœnali, quando videlicet legislator pœnam imponat verbis præcipientibus, adhibeatque verba, *ſtatuimus*, *ordinamus* &c. PP. Salmanticenſes *tract.* XI. *cap.* II. *punct.* 3. *§.* I. *num.* 51. docent, legem *pure pœnalem* non obligare in conſcientia. Advertunt tamen excipiendas eſſe leges quæ pretium rerum taxant, aut aliquod aliud debitum ſolvendum præſcribunt: quia eiuſmodi leges non obligant ut pœnales, ſed prout declarant, & exprimunt obligationem legis naturalis. Suamque concluſionem evincunt: quia legislator poteſt obligare ad ſolam pœnam. Ergo ad hanc ſolam illum aſtringere ſubditos dicendum eſt, quoties præceptum non adiicit. Et laudant pro hac opinione *Sanchez*, *Caſtropalaum*, *Bonacinam*, *Aravium*, *Suarez*, & alios. Nec admittunt limitationem, quando nempe pœnæ inflictæ ſunt graviſſimæ; ut pœnæ mortis, infamiæ, triremium, carceris perpetui, publicæ flagellationis, amiſſionis omnium bonorum &c. Et ad oppoſitum fundamentum, quod exponere ſe mortis, infamiæ, perpetui carceris &c. periculo ſit peccatum mortale, reſpondent, eſſe peccatum letale contra legem caritatis, ſecus contra legem pœnalem. Heinc concludunt, nullam legem, ſive eccleſiaſticam, ſive civilem, pure pœnalem, quantumvis graviſſimas imponat pœnas, obligare in conſcientia: quia ad incurrendam pœnam, etiam graviſſimam, non requiritur culpa theologica; ſed ſat eſt civilis & politica. Et laudant pro hac opinione *Caſtropalaum*, *Tapiam*, *Navarrum*, *Reginaldum*, & alios.

VII. Opinionem hanc, ut minus probabilem, reiicio: & ſententiam, quæ mihi probabilior eſt, expono. Legis pœnalis obligatio ex verbis legislatoris, ex materiæ gravitate, ex pœnarum atrocitate haurienda eſt. Si ex verbis legislatoris deprehenditur eum nolle obligare ſub culpa, ſola pœna ſubeunda violatoribus erit. Tum vero ex verbis legis hoc eruitur, quando legislator declarat, ſe nolle ad culpam obligare: quoniam omnis vera lex ad culpam obligat. Et, ne obliget, exprimere id legislator debet; ut reapſe omnes Inſtitutores ſacrorum Ordinum præſtitere, quando ad culpam obligare noluerunt. Concedo, non ſemper neceſſe eſſe ut legislator conceptis verbis exprimat ſe nolle ſub culpæ reatu obſtringere ſubditos; ſed ex verborum forma quandoque id erui legitime poſſe; ut quando legislatores hac disiunctiva formula utuntur, Nemo extrahat frumentum; aut, ſi extraxerit, ſolvat quinquaginta aureos: nemo arma deferat; qui detulerit, eadem amittat. Tum enim aſſentior & ego, nullam adeſſe obligationem ſub culpæ theologicæ reatu. Quibus poſitis, dico, quoties lex pœnalis imponit graviſſimas pœnas, mortis, infamiæ, triremium, exilii, confiſcationis omnium bonorum, obligare ſub culpa mortali; etiamſi præceptum verbis expreſſum non contineatur in lege. Quoniam legislatores rationabiliter ſe gerere in legibus condendis, ſentire nos convenit. Porro contra rectam rationem ageret legislator qui atrociſſimas in-

infligeret pœnas iis qui nullam perpetrarent culpam. Poteſtate præditi ſunt legislatores humani obligandi ad culpam: ergo, quoties pœnas mortis, infamiæ, perpetui carceris infligunt, ſub culpæ reatu obſtringunt. Quoniam, ut dictum eſt, atrocium pœnarum impoſitio argumentum eſt, legislatorem velle omni efficaciori modo quo valet, aſtringere ſubditos ſuos ad obſervandas leges. Valet autem eos ad culpam obſtringere. Ergo reapſe eoſdem ligat. Et, ſi rogaremus omnes Principes, Reges, Imperatores, utrum ſubditorum conſcientias obſtringere velint eis legibus quarum obſervantiam ſub capitis pœna indicunt, nemo unus eſſet qui non reſponderet, ſe velle omni & meliori poſſibili modo ſubditos ſuos obligare, atque adeo ſub culpa; cum ſub culpa obſtringere eos valeant. Immo potiſſimum Principes intendunt poteſtate ſibi a Deo collata uti, obligandi ſcilicet ſubditos ad legum ſuarum obſervantiam ſub culpæ reatu; cum ſciant hoc eſſe potiſſimum vinculum obſtringendi ſubditos bene moratos. Quid? Otioſam ne tenere illi volunt potiſſimam ſuæ poteſtatis vim? Quæ omnia confirmantur ex materiæ gravitate. Pœnæ atroces enarratæ numquam infliguntur niſi in materia gravi, & graviſſima, quæ conducit bono communi Reipublicæ.

VIII. Heinc colliges, graviter peccare illos qui violant leges vetantes ne aliquæ merces aut introducantur, aut extrahantur, ſub pœna exilii, perpetui carceris, infamiæ &c. Quoniam leges iſtæ obligant in conſcientia ob rationes datas. Et iſtarum legum violatores pernicioſi ſunt bono communi principatus. Introductio exterarum mercium ſæpe graviſſime nocet artificibus patriæ, detrimentum infert Principis ærario, & plurima mala parit. An oppidorum leges vetantes ne animalia in aliena paſcua immittantur, ne cædantur ligna ſylvarum, prohibentes piſcationem, venationem &c. obligent nec ne ad culpam; ex qualitate, & quantitate pœnarum, ex forma legum colligendum erit. Leges eiuſmodi villarum, oppidorum &c. non ſunt veræ leges ex defectu poteſtatis.

IX. Ut paucis omnia concludamus, vix Principes condunt leges quæ ſint pure pœnales: quia, ut dixi, in materia gravi intendunt obligare totius poteſtatis conatu; pœnaſque adiiciunt, ut heinc ſubditi evidentius intelligant, comprehendantque obligationis gravitatem. Fractores itaque iſtarum legum, non modo peccant contra caritatem, quia periculo infamiæ, triremium, exilii perpetui ſe exponunt; verum etiam quia violant legem pœnalem, quæ ſub culpa obligat. Illudque memoriæ commendandum, quod lex quæque natura ſua obligat ad culpam: & exemptio ab hac obligatione exceptio eſt peculiaris, quæ, niſi a legislatore exprimatur, præſumi nequit. In dubio autem, utrum legislator excipiat nec ne ab hac obligatione, tenendum eſt eum non excipere, ſed contra obligare ſub culpæ reatu; quidquid in oppoſitum dicant Probabiliſtæ. Sed de hoc fuſius infra.

X.

X. Quæst. III. *Violatores legum pœnalium tenentur ne tantas pœnas luere ante iudicis sententiam?* Resp. Pœnæ impositæ a legislatore aliæ *ferendæ*, aliæ *latæ sententiæ* sunt. Aliæ passivæ, quæ nullam violatoris actionem exposcunt; aliæ positivæ, quæ executioni mandari nequeunt absque transgressoris actione. Convenit penes omnes, pœnas spirituales inflictas ab ecclesiastica lege, si sint *latæ sententiæ*, a transgressore subeundas esse ante iudicis sententiam. Eiusmodi pœnæ sunt excommunicatio, suspensio, interdictum, irregularitas &c. Ratio est, quia legislator reipsa potest infligere eiusmodi pœnas, ante iudicis sententiam subeundas. Ergo quoties in sua lege declarat, reum *ipso facto* obnoxium fore eiusmodi pœnis, reipsa easdem perferre ille debet. Excipienda tamen est irregularitas, quæ infamiam parit: quia nemo censendus iure infamis est, nisi post iudicis sententiam.

XI. De aliis pœnis temporalibus privativis, ut de privatione vocis activæ, & passivæ, idem docent multi & graves Theologi: atque adeo nulla electio est quæ præsupponat privationem ipso facto latam vocis passivæ in electo, & vocis activæ in electoribus. Addunt tamen, non teneri reum se voce privare ante iudicis sententiam, si notam infamiæ subiret: quia ius ad propriam famam tuendam prævalere humano iuri, talem pœnam imponenti, debet. Addunt, debere reipsa tam electores, quam eligendos abstinere ab electione & activa, & passiva: quia, cum legislator potestatem habeat infligendæ pœnæ, ipso facto incurrendæ ante iudicis sententiam, consequitur, subditos ipso facto eam incurrere. Potiuntur postea isti iure purgandæ suæ famæ, post obedientiam legi præstitam. Verum, subdunt alii, quod, dum pœnæ privant iure iam acquisito ad aliquam rem, tunc pœna non incurritur ante iudicis sententiam, declaratoriam saltem criminis, vi cuius subeunda pœna est; etiamsi lex enuntiet, pœnam subeundam esse ante iudicis sententiam. Quare qui ius acquisivit, ut eligat, ut eligatur, antequam his iuribus privetur, sententia iudicis criminis declaratoria præcedat oportet. Ratio quam assignant, valde congrua est: quoniam lex opportuna, & apta esse debet hominum conditioni, & nimiæ severitatis expers. Nimium autem rigorem & severitatem præfert quod homines non auditi, sponte suis bonis iam acquisitis se se privent. Hanc sententiam defendit Dominicus Soto *Lib. I. quæst.* VI. *art.* 6. Molina *Tom. II. tract.* II. *disput.* XCVI. Caietanus in *sum. verb. Pœna.* Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* 11. *punct.* 3. *§.* 2. *num.* 59. Turnely *tract. de leg. cap.* V. *sect.* I. & alii plures. Excipiuntur aliquæ pœnæ, quas ipso usu, & consuetudine ante iudicis sententiam reipsa rei subeunt; ut pœna qua coniuges ob incestus crimen, cum alterius consanguineo perpetratum, a debiti petitione privantur. Pœnas autem positivas quæ consistunt in actione positiva transgressorum, non incurri ante iudicis sententiam, tametsi in lege dicatur, *ipso facto, non expectata iudicis sententia*, communis sententia est.

XII.

XII. Aliæ pœnæ ſunt quæ non aliquo acquiſito iure privant, ſed inhabiles declarant homines ad aliqua bona, ſeu iura indipiſcenda. Hæ tamen, ſi preſſe loqui velimus, pœnæ non ſunt; ſed impedimenta, a legislatore ob bonum commune iuſte præſcripta. Et eiuſmodi pœnas, a iure ſive canonico, ſive civili latas, incurri ante quamcumque iudicis ſententiam, communiter Theologi docent. Quamobrem Beneficiarii, qui officium divinum non recitant, incurrunt pœnam reſtitutionis fructuum pro rata in Concilio Lateranenſi I. taxata: & Paſtores animarum incurrunt pœnam latam in Concilio Trident. *ſeſſ. XIII. cap. 1. de Refor.* contra non reſidentes in ſuis Eccleſiis. Omnes iſti pro tempore quo non reſederunt in ſuis Eccleſiis, reſtituere beneficii fructus debent ante iudicis ſententiam: cui debito non tam ex poſitivo, quam ex naturali iure obnoxii tum Beneficiarii, tum animarum Paſtores ſunt. Qui conſequuntnr beneficium ſecundum, quod ſimul cum primo retinere nequeunt, ipſo facto inhabiles fiunt ut alia aſſequantur, niſi renuntient. Similiter electio hæretici ad beneficium eccleſiaſticum ipſo facto irrita eſt ante iudicis ſententiam. Pœnam quoque inhabilitatis ad futurum matrimonium, non expectata iudicis ſententia, incurrunt mariti, qui propriam occidunt uxorem, ut cum altera matrimonium ineant, aut alteram agnoſcunt cum futuri matrimonii promiſſione.

XIII. Conditiones quas legislator præſcribit pro aliqua dignitate, vel gradu aſſequendo, quæ ſub pœnarum nomine comprehendi ſolent, licet pœnæ abſolute non ſint, ipſo facto, & non expectata iudicis ſententia, inhabiles reddunt candidatos ad dignitatem, aut gradum. Quare electus Epiſcopus, ſi infra ſex menſes non conſecratur, privatur Epiſcopatu: & electus ad beneficium curatum, ſi intra annum non ordinatur Presbyter, beneficio privatus remanet. Ceteras pœnas, ſive privativas, ſive privativas, ſive ex utriſque mixtas, non incurrunt tranſgreſſores ante iudicis ſententiam declarativam criminis; etiamſi in lege dicatur, eaſdem *ipſo facto, non expectata iudicis ſententia*, incurri. Quapropter non privantur ſimoniaci beneficiis obtentis, media ſimonia confidentiali; licet PIUS IV. in ſua conſtitutione ipſo facto iiſdem beneficiis ſimoniacos privet. Eodemque modo explicanda lex eſt, lata a Boniſacio Papa III. & confirmata a Gregorio XIII. contra eos qui in curia aliquid pro gratia, & iuſtitia accipiunt.

XIV. Dices: Vt quid leges præſcribunt pœnas ipſo facto, non expectata iudicis ſententia, ſubeundas, ſi communiter Doctores oppoſitum docent? Irriſoriæ videntur, & vanæ eiuſmodi clauſulæ, ſi numquam executioni demandantur, niſi poſt lites & expenſas forenſes. Præfatæ clauſulæ vanæ aut ſuperfluæ minime ſunt. Quoniam in præfatas pœnas ipſo facto, & non expectata iudicis ſententia incidunt tranſgreſſores, poſito quod reipſa violatores legum fuerint. Quare in iudicis arbitrio minime eſt eiuſmodi pœnas aut coarctare, aut temperare, aut mutare. Ad quid ergo iudicis ſententia requiritur? Vt declaretur crimen ob quod ſubeundæ pœnæ ſunt.

Quo

Quo declarato, ipso facto perferre reus pœnas debet. Et in hoc relucet mitis & suavis modus legislatorum. Constituunt ipsi pœnas, definiuntque, quas perferri a transgressoribus volunt, nullo alio iudice super qualitate, aut quantitate pœnarum sententiam ferente. At simul permittunt ut iudex crimen recognoscat, declaretque revera perpetratum esse.

XV. Quæst. IV. *Qui a contractu inito resiliunt, subire ne pœnam conventionalem debent, latam in eiusmodi resilientes, ante sententiam iudicis ?* Resp. Sæpe ineuntes aliquem contractum reciproco consensu pœnam constituunt, puta quinquaginta aureorum, ab illo subeundam qui initio contractui non steterit. Convenit penes omnes, pœnas debere esse licitas, honestasque, non reprobatas a iure ; ut sunt illæ quas constituunt sponsi, solvendas ab eo qui sponsalia fregerit, quæque proscriptæ sunt in *cap. Gemma* de sponf. utpote matrimonii libertatem impedientes. Pœna quoque moderata esse debet intras æquitatis confinia. Certum quoque est, neutrum ex contrahentibus in pœnam incurrere, si absque utriusque, aut alterutrius culpa contractus executioni non mandetur.

XVI. Quibus constitutis, ut certis penes omnes, disputant in utramque partem Theologi super proposita quæstione. Negat prima sententia, ante iudicis sententiam subeundam pœnam esse a reo qui contractui celebrato stare recusaverit. Quoniam præsumendum est, contrahentes pœnam illam sibi imponere iuxta dispositionem iuris communis circa leges pœnales. Porro secundum ius commune respectu omnium est, quod nemo pœnam subeat nisi post iudicis sententiam. Ergo ad normam legis communis interpretanda est conventio illa pœnalis quam mutuo consensu statuunt contrahentes. Quandoquidem hæc pœna conventionalis, non secus ac lex generalis pœnalis, odiosa est. Ergo eodem modo restringenda, ac benigno in sensu explicanda. Hanc sententiam, præter alios, defendit P. Viva *Tom. I. quæst. IV. art. II. num. 5.* ubi citat *Lessium*, *Sanchez*, *Vasquez*, *Palaum apud Dianam*.

XVII. Opposita sententia mihi probabilior apparet, nempe partem quæ culpa sua a contractu inito recedit, luere constitutam pœnam debere ante iudicis sententiam. Siquidem conventio ista pœnalis quidam contractus est, libero consensu celebratus. Sed quilibet honestus, ac iustus contractus, libero reciprocoque consensu celebratus, non expectata iudicis sententia, executioni demandandus est. Ergo & præfatus. Quod laudata conventio sit quædam contractus species, addita primo contractui, seu conditio eumdem contractum concomitans, nec in dubium revocari a quoquam potest. Ergo qua ratione ante iudicis sententiam celebrare primum contractum partes astrictæ sunt, eadem exequi secundum debent. Quod voti exemplo confirmari potest. Qui votum edit quidquam exequendi, adiecta conditione subeundæ pœnæ, nisi votum impleverit, ante iudicis sententiam pœnam luere debet quam in hypothesi fracti voti sibi præscripsit. Nec aliud assignari discrimen votum

votum inter & contractum potest, nisi quod ad contractum celebrandum duo concurrunt; unus vero votum edit. Quod discrimen nullum est. Hoc tamen intelligendum est, dummodo contrahentes non convenerint, pœnam non esse subeundam, nisi iudicis sententia expectata: quo in casu cessaret omnis quæstio.

XVIII. Quæst. V. *Legum pœnalium violatores tenentur ne, prolata iudicis sententia, seipsis pœnam exequi; an debent expectare iustitiæ executionem?* Resp. Pœnæ duplicis sunt generis. Aliæ quas reus propria actione absque ulla feritatis nota exercere potest; cuiusmodi sunt ieiunia, disciplinæ, exilium, & similia: & has pœnas, non expectata iustitiæ executione, luere reus debet. Aliæ sunt pœnæ quas reus infligere sibi propriis manibus non potest; ut supplicium mortis, abscissio capitis, mutilatio manus &c. Eiusmodi pœnas nec iudex exequendas a reo præcipere licite valet, nec reus easdem exequi seipso tenetur; sed tantum perferre illas a ministro iustitiæ inflictas debet, & ea præstare quæ ex parte sua conveniunt, ut scalam ascendere, cervicem gladio supponere. Has pœnas quemadmodum patienter ferre reus astringitur post latam a iudice sententiam; ita potest easdem via licita declinare, occasione data. Potest reus fugam arripere, ut mortem devitet; non vero ministros iustitiæ aggredi, vel ferire iure valet.

XIX. Quæst. VI. *Tenetur ne iudex pœnas a lege taxatas reo applicare?* Resp. Aut iudex est Princeps supremus, aut Principis minister. Cum Princeps supremus personam iudicis sustinet, potest pœnam a lege taxatam minuere, immo & augere; non ex mera voluntate, quia & Princeps supremus legum directioni subest; sed ex rationabili congruentia, & iuxta circumstantiarum, & reorum diversam conditionem. Cavendum tamen Principi est ne nimia indulgentia improbis ansam præbeat ad perturbandam societatem. Quare, si rei soliti sint delinquere adversus societatem, misericordia, seu clementia Principis in eiusmodi reos est immanis crudelitas adversus innocentes. Spectandæ itaque sunt plures circumstantiæ, ut supremus Princeps iure queat minuare, vel augere reorum pœnam. Iudices vero inferiores nequeunt minuere, & multo minus augere pœnam a lege taxatam. In aliquo casu sævitiem pœnarum pia interpretatione possunt temperare; dummodo id rei bono; & communi utilitati congruat; sicuti, cum delictum aliqua atrociori circumstantia affectum est, poterit tum iudex augere pœnæ severitatem, prout expedire bono communi Reipublicæ cognoverit.

XX. Quæst. VII. *Si iudex absque caussa pœnam a lege præscriptam remittat, tenetur ne ad restitutionem?* Resp. Vix contingere casus valet in quo iudex teneatur ad restitutionem pœnæ quam applicare reo negligit. Difficultas esset de pœna pecuniaria, applicanda vel fisco, aut parti læsæ, vel pauperibus. Et tum, si absque ulla legitima caussa iudex ex genio pœnam applicare omitteret, a restitutionis onere ipsum non liberarem. Quoniam pars læsa ius habet ad compensationem damni

sibi a reo illati: & iudex ex officio tenetur iustitiam administrare. Quare in similibus eventibus non legalem modo iustitiam, verum etiam commutantem violat. Iudices omnes, tum supremi, tum inferiores, cauti esse debent in declinandis cum rigoris, tum indulgentiæ extremis. Inferiores vero iudices possunt quandoque, præcipue dum pœnarum atrocitas delinienda, & temperanda est, in benigniorem partem legem interpretari: quoniam istius atrocitatis linimentum nemini præiudicium infert, & animum miseri rei aliquantulum recreat.

XXI. Quæst. VIII. *Lex in præsumptione fundata contra legem divinam, veritate deficiente, obligat ne in conscientia?* Resp. Casus contentus in proposita quæstiuncula eiusmodi est. Duo nobiles coniuges plurium annorum spatio, matrimonio solemni ritu contracto, eumdem thalamum habitant, seseque agnoscunt. Elapso hoc annorum intervallo, nobilis mulier impotentiæ maritum accusat, litemque eidem intentat pro dirimendo matrimonio. Lis in tribunali agitur, & tandem declaratur matrimonium nullum ob impotentiam. Soluto matrimonio, ambo coniuges matrimonia nova ineunt, amboque prolem continuo suscipiunt. Hic est casus quem discutiendum proposita quæstiuncula continet. In foro exteriori iudices præsumunt matrimonium nullum esse. Fallit præsumptio hæc. Lex, seu sententia, in hac præsumptione falsa fundata, obligat, seu efficit ne ut aut mulier, aut maritus, qui certo scit se non esse impotentem, valeat alteri mulieri nubere? Sententiam negantem defendunt communiter Theologi. Quoniam nulla falsa præsumptio prævalere legi naturali, aut divinæ potest. Præsumptio hæc in foro exteriori valet, quia secundum allegata & probata reputatur vera. At, facta hypothesi, quod unus coniugum certo sciat se carere impedimento illo quod iudices existimarunt adesse, & vi cuius nullum declararunt matrimonium, numquam matrimonium inire valet: quia indissolubilitas matrimonii iure naturali iubetur, & divino. Opponi impotentia respectiva nequit contra factum. Nam maritus certo scire potest se esse, aut non esse potentem cum sua coniuge: nam certo scire potest abstulerit nec ne signaculum virginitatis. Impotentia hæc respectiva colligi nequit ex defectu prolis: alioquin omnes coniugati qui prole carent, dirimere matrimonia possent. Ex solo ergo fundamento, quod cum tali coniuge coire maritus nequeat, colligi hæc impotentia respectiva potest. At tam mulier, quam maritus certo scire hanc impotentiam valent. Ergo, admissa hypothesi quod uxor, aut maritus certo sciat se non esse impotentem, tametsi in foro exteriori nullum declaretur matrimonium, numquam poterit contrahere aliud matrimonium: &, si contraxerit, nullum erit. Quid, si mulier sagax sua dexteritate impediret ne maritus reipsa claustra virginitatis frangeret? Duplex, immo multiplex & continuata iniquitas foret. Vtrum postea fieri possit ut maritus sit impotens per decem, aut duodecim annorum spatium cum coniuge virgine, & post elapsam iuventutem, & solutum cum eadem matrimonium, eva-

evadat potens continuo cum alia desponsata virgine : soli qui ratione carent, in discrimen adducere hoc valent. Sententiam hanc defendunt Theologi, qui advertunt legem fori exterioris latam esse sub conditione, videlicet ut ex allegatis, & probatis apparet. Sic docent Dominicus Soto *Lib. I. quæst.* VI. *art.* 4. Suarez *Lib. III. cap.* XIII. & *Lib. V. cap.* XXIV. Castropalaus *tract.* III. *disp.* I. *punct.* 14. *num.* 12. Salas *disp.* XVI. *sect.* 7. *num.* 14. Aravius *in* I. 2. *quæst.* VII. *disp.* VII. *sect.* 3. *difficult.* 2. *num.* 26. Tapia *Lib. IV. quæst.* XIII. *art.* 2. Gregorius Martinez *quæst.* XCVI. *art.* 4. *dub.* 5. Bonacina *disp.* II. *quæst.* I. *punct.* 7. §. 3. Diana I. *Part. tract.* X. *resol.* 27. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* II. *punct.* 4. *num.* 78. Plura alia exempla adiiciunt Salmanticenses, quæ omnia mihi non probantur; ut illud de constitutione Clementis VIII. qua largitio munerum interdicitur Regularibus; quam constitutionem, in præsumptione fundatam ambitionis, illi contendunt; qua ambitione cessante, licitam munerum largitionem asserunt. Laudata constitutio eo tendit, ut paupertatis monasticæ votum sartum tectum custodiatur : quare absolutum est interdictum.

XXII. Pro omnium tamen exemplorum clariori intelligentia animadvertendum est, duplicem distingui a Theologis præsumptionem, aliam *iuris*, aliam *facti*. Præsumptio *iuris* ea dicitur quæ in tali aut tali contractu dignoscit periculum fraudis, damni, fallaciarum communiter, & fere semper occurrere : idcirco legem absolutam condit legislator, qua talem contractum in omni casu vetat; quamquam in aliquo casu periculum illud non adesset. Præsumptio *facti*, quam etiam *definitionis* vocant, determinat in hoc particulari casu rem accidere; & ex hac suppositione legislator, vel iudex decernit rem ita se habere; in quo iudicio tacita conditio includitur, si *factum reipsa sic se habeat*. Quare, si falsitas præsumptionis, seu facti in foro exteriori probaretur, subditus ab obligatione legis absolveretur. Concilium Tridentinum prohibet matrimonia clandestina ex præsumptione fraudum, fallaciarum, damnorum &c. quæ talia consequuntur matrimonia. Et quia eiusmodi fraudes communiter in simili contractu contingunt, idcirco legem absolutam tulit, ita ut matrimonium nullum sit, etiamsi nulla fraus occurreret. Quoniam legislator ad id quod communiter accidit, secus ad aliquem rarum, & particularem eventum, animum in condenda lege intendit. Præsumptio iuris non est præsumptio proprie dicta : quia lex quæ absolute prohibet in omni eventu aliquem contractum, non innititur præsumptione, sed iudicio certo & absoluto.

CAPUT V.

De lege tributorum.

I. TRibuti originem alii a *tribubus*, quia quondam *tributim* vectigalia solvebantur, alii a verbo *tribuo* repetunt. Tributum pensio publica est quam ad Principatus sumptus, & communes Reipublicæ expensas populi solvunt. Tributum aliud *reale*, quod pro fundis immobilibus solvitur, & vulgo dicitur *Campatico*; aliud *personale*, quod pro industria, bonisque mobilibus populi pendunt, vulgoque appellatur *Testatico*, seu *Capitatio*, quod per capita solvitur. Aliæ sunt tributi acceptiones. Nam pensio imposita rebus quæ in civitatem inducuntur, aut ab urbe exportantur, *Vectigal* nuncupatur. Tributum quod solvitur pro rebus quæ vehuntur per pontes, aut flumina, appellatur *Portorium*: quod penditur ob viarum custodiam & instaurationem, *Pedagium* dicitur: & tandem quod exigitur pro personarum operibus, vocatur *Angaria*.

II. Quæst. unic. *Lex quæ tributum imponit, obligat ne in conscientia*? Resp. Angelus, Navarrus, Soncino, Bartholomæus Medina, & alii negantem sententiam defendunt. Istorum ratiunculæ hæ sunt. I. Communis hominum sensus, seu universalis consuetudo invaluit, leges tributorum esse mere pœnales, quæ in conscientia non obligant, sed solum ad mulctam subeundam, si vectigalia non solvantur. II. Leges istæ tributariæ disiunctivæ sunt, videlicet, *solve; aut, nisi solveris, deprehensus mulctam dabis*. III. Quia solutione pœnæ impositæ satis providetur sumptibus Principatus. IV. Quia tot vectigalia iniusta sunt, nimisque durum esset in conscientia obstringere subditos ad tot tributa solvenda.

III. Hanc opinionem, ut laxam, falsam, & verbo Dei repugnantem, communis Theologorum sensus improbat. Perdoctus Alphonsus a Castro Franciscanus stilo acri & eleganti hanc doctrinam, ceu errorem apertissimum, profligat *Lib. I. cap. x.* de lege pœnali, cuius pauca transcribere verba lubet. *Ex hac falsa* (inquit) *doctrina mihi constat multos denegasse Regi Hispaniæ tributa. Rem mibi notam narro, quam ego ipse vidi, & non quam ex aliorum relatione didici. Nam multi mercatores in variis Hispaniæ locis me de hac re consuluerunt, quibus constanter, & eadem tenere semper respondebam, illos qui talia tributa denegant, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem . . . . Hæc caussa fuit quæ me ad hoc opus scribendum impulit, ut huic errori pestifero, quem sciebam multorum peccatorum fuisse caussam, occurrerem. Timebam enim illud Isaiæ*: Væ mihi, quia tacui: *& illud Leonis*: Qui alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat. *Quis enim vir do-*

doctus, & catholicus tolerare potuisset tam pestiferam sententiam, quæ docet furta sine peccato exerceri; & quæ furto sublata sunt, sine peccato retineri?

IV. Adeo luculenta sunt divinæ Scripturæ testimonia, quibus tributorum solutio præscribitur, ut mirari subeat, Theologorum aliquem repertum fuisse qui sub culpæ reatu solvenda esse tributa negare ausus fuerit. S. Paulus *ad Romanos XIII.* inquit: *Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Christus Dominus Matth. XXII. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Quid luculentius adduci potest, ut evincatur, divina lege solvenda Principibus esse tributa?

V. Lex ipsa naturalis tributorum solutionem præcipit. Nonne famulis, qui dominis suis operas locant pacto pretio, iure naturæ pretium istud debetur? Principes operas suas populis locant, ut serviant imperando, regendo, defendendo populos, quemadmodum servi inserviendo. Nec aliud discrimen reipsa est, nisi, quod isti inserviunt, illi iubent, diriguntque. Ergo stipendium, non secus ac servis, ex iustitia debetur. Porro pretium istud solvitur tributorum, & vectigalium contributione. Leges itaque quæ taxant, definiuntque quantitatem tributorum, in conscientia obligant; sicuti in conscientia astringunt leges quæ decimarum solutionem præcipiunt pro Pastoribus qui animas dirigunt. Militibus qui pro patria pugnant, iure naturali, & divino stipendia debentur. Potiore ergo iure solvenda congrua stipendia sunt Principibus qui universam Rempublicam qua civili, qua militari regimine defendunt, conservant, atque communem omnium pacem, & tranquillitatem procurant. Tributa quippe hæc, non tam ad Principis sumptus, quam ad Reipublicæ onera sustinenda, penduntur.

VI. Ut autem facilius hæc tributa exigant, pacto pretio, ea locant publicanis, contractusque celebratur utrimque onerosus; & publicani ius emptum a Principe possident exigendi præfata tributa: qui vero ius istud violant, contra commutantem iustitiam peccant, & restitutioni obnoxii sunt. Quam communem Theologorum doctrinam confirmo auctoritate S. Augustini, qui epis. XCVI. al. CXXIV. Olympio caussam Bonifacii Coepiscopi eius commendans, defraudationem vectigalium improbat. Inquit enim: *Nolumus tamen, quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neque enim fraus ista, quia fisco fiebat, ideo non fiebat. Et ille quidem Paulus, postquam Episcopus factus est, renuntiaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulum fiscalium debitorum, exacta quadam cautione, in qua certum ei pondus debebatur argenti, hos exiguos agellos, unde victum sustentaret, tamquam Ecclesiæ comparavit, sub nomine tunc potentissimæ domus, ut etiam ex ipsis, morem suum sequens, cum fisco non solveret, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem* (Bonifacius) *qui eidem Ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit*

 hos

hos agros suscipere, & cum posset pro solis fiscalibus debitis quae de memoratis possessiunculis ille contraxerat, imperiale beneficium postulare, totum maluit confiteri, quod eas Paulus de argento proprio, cum esset fisco obnoxius, de bastario emerat, ut eas Ecclesia, si fieri potest, non occulta Episcopi iniquitate, sed manifesta christiani Imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non potest, melius inopiae laborem servi Dei tolerant, quam ut necessariorum facultatem cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris. Emerat Paulus sub potentissimae domus nomine agros, ne vectigalia solveret. Conscientiae id sibi vertit illius successor Bonifacius. Hunc Augustinus Olympio in dignitate constituto commendat, ut remissionem debitorum fiscalium ab Imperatoris liberalitate obtineat, patefacta antecessoris iniquitate. Hæc doctrina fusiori non eget commentario.

VII. Fundamenta oppositæ opinionis nullius prorsus sunt momenti. Consuetudo, quæ obtruditur, manifesta est corruptela. Non a multitudine prævaricatorum, sed a divina lege repetenda est tributorum honestas, & iustitia. Leges tributorum non sunt mere pœnales, sed mixtæ; & pœnæ adiiciuntur, ut efficacius subditi ad observantiam inducantur. Neque pœnarum solutiones satis sunt ad principatus sumptus: nec, si sufficerent, defraudatores tributorum culpam evaderent. Quod autem obtruditur, nimis durum esse obstringere subditos in conscientia ad solvenda tributa, iniuriam infert Evangelio, tributa iubenti. Si ex difficili legis observatione colligeretur, legem non obstringere in conscientia; quot leges tum naturales, tum divinæ in fumum abirent? Ceterum, cur leges tributariæ duræ, cur difficiles sunt? Dura ne lex quæ iubet alendos servitores, famulos, ministros? Principes supremi ministri sunt, qui vigilant, qui laborant, qui omnes curas impendunt, atque studium in regendis subditis, in defendendis ab hostium iniuriis, oppressionibus, & devastationibus. Non est dura lex quæ imperat solvendum stipendium custodi domus tuæ; & dura erit lex quæ præcipit solvenda stipendia Rectori, Gubernatori, Principi totius civitatis, universi principatus?

VIII. Iniusta, inquis, tributa sunt. Quis est iniustitiæ istius iudex? Tam facile iniustitiæ reos Principes arguis? Iustitiæ, prudentiæ, clementiæ, benignitatis, atque providentiæ splendidissimum exemplum moderatæ impositionis tributorum tibi perhibet hæc immortalis & invicta Veneta Respublica, sub cuius faustissimo regimine scribo, sustentor, vivo. Siquidem, ut præteream moderatam taxationem, illi ipsi qui tributorum leges condunt, tributa solvunt. Erunt ne contra semetipsos nimium austeri? Sed quid rationes conquirimus? Factum loquatur. Ardet iam ab anno 1741. tota Europa immanissimo bello. Resonant usquequaque divini furoris fulmina. Solus fere Principatus iste felicissimus exemptus a truculento flagello, & incredibili tranquillitate fruens exultat. Præter tamen singulare divinæ protectionis subsidium ingenti militum multitudine sui principatus confinia pro-

propugnat, in qua militia ſuſtentanda magnam pecuniarum ſummam expendit ; & tamen nullo peculiari tributo ſubditos gravavit ſuos in tanto annorum intervallo.

IX. Ceterum fac aliqua iniuſta tributa eſſe : vix enim, attenta humana infirmitate, & miniſtrorum aliquorum malitia, vitari poteſt quin partitio ſaltem tributorum reſpectu alicuius iniuſta ſit. Sed non propterea leges tributariæ ob aliquam iniuſtam diviſionem, præter Principis voluntatem, & ex miniſtri, aut relatoris alicuius pravitate proficiſcentem, iniuſtæ dicendæ ſunt. Sed tale tributum reſpectu huius aut illius ſubditi iniuſtum eſt. Et tum ſubditis plus æquo gravatis ad Principem accedere licet, ut iniuſtum gravamen auferatur. Mundus iniuſtitiis abundat : & quantumvis Principes iuſti & æqui ſint, non idcirco a principatu iniuſtitias omnes auferre valent. Iniuſtum tributum a ſubditis non debetur. Tum vero iniuſtum eſt, aut cum deeſt poteſtas in illo qui tributa imponit; aut non imponitur propter bonum commune ; aut non eſt iuſta partitio: ſed in hoc tertio caſu non tributum abſolute, ſed diviſio eiuſdem reſpectu huius aut illius ſubditi iniuſta eſt. Quare divites, & mercatores, qui tributa iuſta ſolvere recuſant, arcendi a ſacramentis ſunt, & ad reſtitutionem urgendi. Iſti quippe non ſolum peccant, quod tributum defraudent; ſed plebeiorum pauperumque gravaminum & oppreſſionum fontes efficiuntur. Quare nullo modo Dei miniſter ad ſacramenta iſtos admittere debet, niſi & defraudata tributa prius reſtituant, & in poſterum ſolvant. Pauperes non raro ob veram impotentiam ſolvere tributa omittunt.

X. In dubio autem, ſit nec ne iuſtum tributum, ſolvendum eſt: quia in dubio æquali præſumendum pro Principis iuſtitia, qui imponendi tributa ius poſſidet: nec eſt cuiuſque privati definire, iuſtum ne, aut iniuſtum tributum ſit. Alibi forte de hoc argumento ſermo recurret. Interim altius inculco, nullum privatum licite poſſe tributi ſolutionem omittere iniuſtitiæ prætextu : quia nulli privato licet iudicare, tributum eſſe iniuſtum ; ut ſupra dictum eſt. Tandem illud ſemper præ oculis habendum, Principes tributa expendere in commodum, utilitatem, & felicitatem ipſorum ſubditorum.

CAPUT VI.

De lege irritante.

I. LEX irritans ea dicitur quæ non solum actus prohibet, verum etiam nullos efficit, declaratque. Porro penes omnes convenit, legislatores posse non solum vetare, sed etiam nullos efficere actus illos quos iudicaverint bono communi repugnare. Expedit autem communi Reipublicæ, sive christianæ, sive civili, quod aliquæ actiones, aliqui contractus non illiciti modo sint, verum etiam irriti & nulli. Lex irritans duplex. Alia quæ ipso facto nullos efficit contractus; ut sunt professio religiosa, emissa ante legitimam ætatem, matrimonia clandestina, vel inita intra gradus prohibitos. Alia quæ futuram præscribit irritationem. Prima lex eiusmodi formulis actus irritat: *Sit ipso facto nullus, inanis, infectus*. Altera dicit: *Si hoc modo fiat, irritetur, abrogetur, rescindatur*. In priori sensu ante, in posteriori post iudicis sententiam actus nullus est. In iure lex irritans, alia est *explicita*, quæ conceptis verbis declarat, actum *ipso facto nullum, inanem, irritum*: alia *implicita*, quæ non his explicitis, sed æquipollentibus verbis declarat contractum nullum; ut quando adiicit aliquam conditionem, necessario servandam in contractus celebratione. Conditionis istius omissio nullum efficeret contractum; tametsi verbis expressis nullum talem contractum lex non declarasset.

II. Rursus lex irritans alia est *pœnalis*, quæ in odium transgressoris actum nullum decernit; ut est illa quæ matrimonium irritat ob uxoricidium, vel ob adulterium, patratum cum promissione futuri matrimonii: & altera, quæ nullam definit collationem simoniacam beneficii: alia, quæ non in pœnam alicuius privatæ personæ, sed ob bonum vel commune, vel etiam privatum, statuit actum esse nullum; ut est illa quæ irritat contractus destitutos solemnitatibus, & conditionibus a lege præscriptis: qui actus, præcisa lege irritante, mali non essent, sed vel indifferentes, vel boni.

III. ICti communiter defendunt, actus prohibitos nullos esse; & textum opponunt satis perspicuum ex l. *Non dubium*, cap. de leg. & const. Principum, in quo hæc habentur. *Ea quæ lege prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur; licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est*. Idque iure canonico confirmatur. Regula enim lxiv. *de reg. iur. in 6.* hæc præscribit. *Quæ contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi*. Et iterum *caus.* xiii. *quæst.* ii. *cap.* xiii. hæc præscri-

scribit. *Imperiali constitutione sancitum est ut quae contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint.*

IV. Textus isti ita perspicui videntur, ut nullam excipiant interpretationem. Verum, & alii textus canonici iuris, & communis etiam ecclesiastici, & civilis fori oppositum manifeste decernunt. Nam in cap. *Ad apostolicam*, de Regularibus expresse definitur: *Multa fieri prohibentur quae tamen facta tenent.* Prohibetur matrimonium contrahi ab eo qui simplici castitatis voto obstrictus est. Et tamen contractum validum habetur. Ante Synodum Tridentinam illicitum erat matrimonium clandestinum, at non invalidum. Leges oppositae nullos actus definiunt, sed non ante sententiam iudicis. Nulli ergo vi adductarum legum actus sunt: quia accedente iudicis sententia, ab illo die quo celebrati sunt, non a die sententiae prolatae, irriti, & inanes intelliguntur. S. Gregorius relatus *caus.* XIII. solum narrat, legem imperialem decernere actus prohibitos nullos: quam legem ipse non approbat, neque confirmat, nisi in sensu iam exposito. Et haec est communis Theologorum doctrina. Quando vero leges praescribunt aliquam conditionem servandam in contractu, tamquam (ut ita dicam) formam eiusdem, si conditio omittatur, contractus nullus est. Exemplo res patebit. Ecclesia praecipit matrimonium contrahendum coram Parocho, & testibus. Conditio haec ad substantiam contractus pertinet. Quamobrem, ea omissa, nullus est contractus. Prohibet ne matrimonium contrahatur absque declamationibus, aut tali tempore. Conditiones istae accidentales sunt, quibus omissis, contractus validus est.

V. Quaest. I. *Lex irritans obligat ne in conscientia?* Resp. Adfirmans sententia communis est, hoc in sensu; videlicet, actus declaratus irritus licite exerceri nequit: quoniam leges irritantes simul prohibent ne actus peragantur. Heinc sequitur, eiusmodi actus, celebratos adversus legem irritantem, nullam parere observantiae obligationem. Quare matrimonium clandestinum nullo vinculo obstringit. Testamentum destitutum solemnitatibus a lege praescriptis, nullam inducit obligationem. Idcirco heres ab intestato nihil tradere obstringitur heredi instituto medio testamento, non solemni. Verum de his plura, dum de testamentis sermo erit.

VI. Quaest. II. *Unde colligendum sit, conditiones praescriptas a lege pertinere ad ipsam contractus substantiam, vel ad accidentia?* Resp. Vix regula generalis pro omnibus contractibus assignari valet. Plura disputant Theologi, quae in examen vocari non expedit: quia constitui, ut dixi, regula generalis nequit. Ex verbis legis id colligendum est. Si lex praescribat conditionem servandam, adiecta clausula irritante actum; tum conditio ad formam substantialem pertinet. Quando conditio servanda post initum contractum praescribitur, accidentalis reputanda est. Sed haec regula fallere potest, nisi verbis legis consona sit. Idcirco semper legis ver-

verba præ oculis habenda sunt, & sincere interpretanda. Sæpe eluduntur, quod sint fundatæ in præsumptione fraudis, doli &c. Ex quo infertur, sublata fraude, actus prohibitos non esse irritos. Quæ interpretatio plerumque falsa est. Nam legislatores ex longa experientia compertum habent, reipsa tales, & tales contractus fraudibus, dolis, damnisque obnoxios esse. Quapropter legem condunt absolute prohibentem, & irritantem similes actus, qui semper nulli sunt; etiamsi aliquo in casu particulari fraus abesset. Leges ergo germano in sensu exponendæ sunt, missa verborum circuitione.

CAPUT VII.

De lege dubia. Laxiores Probabilistarum opinationes profligantur.

I. QUæstio proposita, alioquin gravissima, fuso calamo discutienda est *Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam. Differt.* I. Quare, ne actum agam, illuc lectorem remitto. In præsentia laxas quasdam Probabilistarum opinationes refellam. Dubium est, cum intellectus, expensis utriusque partis rationibus, anceps & suspensus hæret, quin assensum præbeat alicui parti. Aliud vocant speculativum, aliud practicum. Penes omnes certum est eum peccare qui practice dubitans operatur. Probabilistæ plures instituunt super hoc argumento quæstiones. Et primum definiunt, posse speculative dubitantem deponere dubium practicum, & licite operari, quando occurrit probabilis ratio de operationis honestate; cui non officere contendunt dubium speculativum. Dubium quod de aliqua lege oritur, sub diverso aspectu considerant. Nam primo dubitari potest, extet ne lex, & promulgata sit? Deinde, posita existentia legis, dubium oriri valet, an sub lege comprehendatur casus hic particularis? Tertio, certus de lege dubitare vales, iusta ne sit res præcepta, utilis, vel necessaria ad finem intentum? Quarto dubitare quis potest de legitima legislatoris potestate. Quinto occurrere dubium potest, utrum adimpleveris nec ne legem iustam, & a legitimo superiore latam? Tandem dubitare vales, utrum lex inceperit obligare, vel an transierit observantiæ tempus?

II. Quæst. I. *Qui dubitat, existat ne lex, an secus, liber ne a lege est?* Resp. Intrepide affirmant Probabilistæ, dubitantem de legum existentia ab observanda lege liberum esse; idque probabilius esse definit P. Dominicus Viva *Tom. I. de leg. quæst.* IV. *art.* 4. *num.* 2. *contra*, inquit, *Probabilioristas*. Quod ut evincant, loco primi principii constituunt regulam illam iuris: *In dubio melior est conditio possidentis*. „ Quoniam (inquiunt Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* II. *punct.* 6. *num. seq.*) „ pos-

„ possessio novus titulus est ad rem quam non habet alia pars quæ non possi-„ det : &, cum cetera sint paria, & pro utraque parte dubium detur, illius par-„ tis quæ possidet, proculdubio melior est conditio. Ob hanc enim rationem in „ materia iustitiæ omnes asserunt meliorem esse conditionem possidentis in du-„ bio : quia, cum dubium sit circa utramque partem, illa pro qua stat posses-„ sio, novum titulum habet, quo caret altera pars quæ possessione caret. " Laudant pro hac opinione plures Probabilistas. Ex hac doctrina inferunt communem inter Probabilistas opinionem, dubitantem nempe, utrum lex existat nec ne, liberum a lege esse : quia subditus tum possidet suam libertatem, quam se habere certus est.

III. Exscriptam doctrinam Salmanticensium, penes Probabilistas communem ; ultro admittere nunc volo, & aio, in quacumque materia, sive iustitiæ, sive aliarum virtutum, *meliorem esse possidentis conditionem*. Verum ex hoc principio ineluctabili argumentatione urgeo Probabilistas. Si in materia iustitiæ evidens non esset, sed dubia agri possessio, quid tum ? An allegari dicta regula posset, *Melior est conditio possidentis*. Nemo id asseruerit. Certa ergo, & extra disputationem sit oportet agri possessio, ut Petrus citra dubium possessor possit contra Paulum, qui æquali iure ac Petrus potitur in agrum, super quo lis pendet, perseverare in agri possessione valeat. Ostendant nobis Probabilistæ, subditos evidenter possidere libertatem adversus leges naturales, divinas, humanasque. Aqua hic hæret ; & Probabilistæ veluti pisces obmutescunt. Siquidem homines ratione prædìti subditi nascuntur legibus naturalibus, Christiani legibus divinis, cives legibus civilibus. Certo sciunt homines, se libertatem habere. At quinam iudex definivit, in dubio legis extantis homines evidenter possidere libertatem contra legem ? Adfirmant Probabilistæ, negant Probabilioristæ. Dubia itaque possessio est. Perperam ergo Probabilistæ obtrudunt possessionem libertatis adversus leges. Immo, cum priores hòminibus leges sint, leges possident adversus hominum libertatem. *Loc. cit.* & *Tom. I. Hist. Probabilismi, & Rigorismi* fuso calamo palam feci, hanc probabilisticam doctrinam infestam esse non conscientiæ modo, verum etiam Principibus, & societatis tranquillitati. Quid quod vel ipsi Probabilistæ semetipsos propriis antilogiis conficiunt ? Quando dubitatur, lex Principis iusta ne sit, an iniusta, in favorem Principis præsumendum esse, vel ipsi concedunt. Porro perinde est dubitare, existat ne lex, an secus ; & an iusta, vel iniusta sit. Lex enim iniusta, lex non est. Ergo, quoties dubito, iusta ne lex sit, dubito, existat ne, an secus lex. Verum, ut dixi, actum agerem, si fusius hac de quæstione sermonem protraherem.

IV. Quæst. II. *Qui certus de lege, dubitat vero, an hoc in particulari subiectus sit legis observantiæ, exemptus ne a lege est ?* Resp. Mutuo bellum gerunt Probabi-

biliſtæ ſuper hac quæſtione. Qui laxiora ſequuntur, defendunt ſententiam affirmantem. *Ex quibus ſequitur* (inquit P. Dominicus Viva) *non obligare legem, ſi dubitetur de eius ſenſu, an ſcilicet hunc caſum comprehendat*. Eamdem opinionem defendit Salas *quæſt.* XXI. *tract.* VIII. *diſput. unic. ſect.* XXV. *art.* 3. quia lex impropriiſſime poſſidere dicitur: nec improbabilem reputat Tapia *Lib. IV. quæſt.* XV. *art.* 3.

V. Oppoſitam opinionem, ut probabiliorem, defendunt Salmanticenſes *loc. cit. num*, 112. quia, cum certus ſis de lege, & dubites, an tenearis hoc in caſu illam ſervare, lex poſſidet, & præcedit rationes dubitandi: ergo melior erit conditio poſſidentis. Quemadmodum, ſi quis certus eſt de debito, dubitatque de ſolutione, tenetur ſolvere: quia creditor poſſidet ius certum quod amittere haud debet ob debitoris dubitationes.

VI. P. Claudius *La Croix Lib. I. de leg. num.* 589. *quæſt.* LXXXVI. cenſum texit opinionum Probabiliſtarum mutuo pugnantium; & de more lectorum arbittio eaſdem porrigit, ut favore *Probabiliſmi*, quæ ſibi magis arriſerint, illas eligant. Titulus eius *catalogi* hic eſt: *Quid dicendum ſit in variis dubiis circa leges?* Audi eiuſdem reſponſa, quæ paucis perſtringam totidem fere verbis fide ſumma: quidquid fabulentur plus iuſto probabiliſticæ doctrinæ amatores nonnulli.

VII. In dubio, an ſit nec ne lex, præſumi poteſt non eſſe: quia poſſeſſio ſtat pro libertate. Hæc opinio, ut falſa, reiecta iam eſt.

VIII. In dubio, an ſit promulgata, docet *Dicaſtillo* præſumi debere, quod non: quia promulgatio eſt aliquid facti, quod non præſumitur. Hæc opinio falſa eſt. Promulgatio conſequitur legem. Ergo certus de lege, niſi habeat evidentes, aut ſaltem probabiliores rationes, oppoſitum evincentes, præſumat neceſſum eſt legis promulgationem. Advertit tamen, quod, ſi lex uſu recepta ſit, promulgationem præceſſiſſe præſumendum eſt. Neceſſaria ſane admonitio.

IX. In dubio, an lex uſu recepta nec ne ſit, *Bonacina*, *Sanchez*, & alii dicunt, præſumi debere, eam receptam eſſe. E contrario *Azor. Salas*, *Dicaſtillo* negant. Videtur tamen eſſe diſtinguendum: nam, ſi ſit talis lex, ad cuius obligationem legislator prærequirat acceptationem populi, probabilior videtur ſecunda ſententia; ſi autem lex non indigeat acceptatione populi, prima videtur præferenda. *Videri poteſt Moya tract.* VI. *diſp.* I. *quæſt.* I. *num.* 14. & 15. Opus Moyæ ab Eccleſia damnatum eſt.

X. Ut colligas, P. Moyam eidem, ac P. La-Croix, methodo inſiſtere, en quid ſcribat Moya ille, ad quem te remittit. Inquit enim *loc. cit.* „ Si vero dubium „ eſſet, an lex ſufficienter iam promulgata, congruoque tempore elapſo a maio-

„ ri

„ ri parte communitatis recepta fuisset; locum habere posset *Caramuelis opinio* „ *ante decretum Alexandri VII.* in sententia exigente acceptationem a maiori par- „ te communitatis, ut valida sit lex: nam in hoc dubio legem non obligare in „ conscientia, si pœnalis sit, tradunt *Azor. & Salas*, quorum opinionem proba- „ bilem esse *propter eorum auctoritatem, & rationem* dicit Illustriss. ac Reverend. „ *Mag. Tapia* Archiepisc. . . . Hisp. cui consentiunt Diana, Escobar. . . . Præposi- „ tus. Nam in dubio, an lex fuerit usu recepta, præsumendum est non esse; eo „ quod in pœnis mitior pars sit eligenda. "

XI. Vides, qua exquisita arte introducta sit damnata Caramuelis doctrina? Deinde ipse absolute sententiam firmat, dum dicit, *Nam in dubio &c.* Immo sequenti *num. 15.* citato sic pergit. „ Et absolute loquendo id probabile putant alii, „ quibus adhæret Magister Serra. " Totum opus Moyæ consarcinatum est ex laxioribus moralistarum opinionibus; idcirco ab Ecclesia damnatum. Et ad talem magistrum passim te remittit *P. Claudius La Croix. Serra, La Cruz, Zanardi*, quorum opiniones laxas passim transcribit P. Moya, Dominicani sunt. At ego æque Dominicanorum, ac exterorum falsas improbo opiniones, ut omnibus iustis rerum æstimatoribus compertum sit exploratumque, me, non partium, non simultatis, sed prospiciendi Christianorum saluti studio hæc scribere. Quid enim dementius, quam ob vanam futilemque quorumdam domesticorum Scriptorum existimationem defendendam errores fucare, moralemque christianam corrumpere? Satis consulimus Scriptorum existimationi, & pietati, si dicamus bona fide, pioque zelo errasse, dum opiniones falsas quas ipsi veras credebant, profligamus. Qui quamlibet domesticorum opinionem ab errore immunem propugnare contendunt, ne instituti splendor tantillum obtenebrescat, in magno, mea quidem sententia, versantur errore. Sed de hoc plura in loco. Regrediamur ad *P. La Croix*.

XII. Sic ergo persequitur suum censum. In dubio, an consuetudo sit inducta ex devotione, an ex animo se obligandi, putant *Azor. & Reginaldus* præsumendum esse, quod inducta sit ex animo se obligandi. Contra *Diana, Pasqualigus*, aliique multi cum *Suarez* probabilius dicunt, præsumendum esse, quod sit inducta ex devotione tantum, sicque non obliget sub peccato.

XIII. In dubio, an legem ferens sit legitimus superior, v. g. an legitime sit electus nec ne, *Sanchez* dicit, subditum teneri obedire. Contra *Mendo*, aliique docent, non teneri. *Oviedus* probabilius sic distingnit. Si superior habeat possessionem sui officii, subditus tenetur obedire; contra, si nullam officii possessionem acceperit, subditus poterit non obedire.

XIV. In dubio, an superior potestatem habeat hoc imperandi; aut hoc, quod imperat, potestatem ipsius excedat, *Diana, Oviedo*, aliique apud *Mendo* defen-

fendunt, ut *probabile*, fubditum non teneri obedire; fed *Sanchez* late oftendit oppofitum.

XV. In dubio de iuftitia legis, aliqui apud *Dianam* cum *Dicaftillo* dicunt, probabile effe quod fubditus non teneatur obedire. Sed *Oviedo* dicit, oppofitum fibi effe certum.

XVI. In dubio, an lex contineat præceptum, vel tantum confilium, aut exhortationem, dicendum eft pofterius, uti notant *Sanchez*, & alii. Similiter in dubio, an lex obliget fub mortali, aut fub veniali tantum, tenendum eft obligare fub veniali tantum, quia libertas eft in poffeffione: probatque fufe *Gobat*, leges omnes humanas, itemque divinas benigne interpretandas. Hinc fententiam noftram tenent *Navarrus*, *Sanchez*, *Diana* contra *Laymanum*, & alios apud eumdem *Dianam*. Apud Dianam legit La Croix, apud Dianam P. Viva. Opera Dianæ funt omnium mercium officinæ, licet damnatis propofitionibus fcateant. Et Auctor ifte paffim ut magifter laudatur. Sed pergit P. La Croix.

XVII. In dubio, an fit, vel non fit cauffa fufficiens excufans a lege, *Salas* putat, non effe obligationem, fi *lex fit molefta: quia favendum eft libertati, quantum poffimus*. Num. 598. quod *Dicaftillus* dicit non effe improbabile. Vin' benigniora? At nos hæc appellamus omnium laxitatum fontem. Sed, fubdit Auctor nofter, alii oppofitum tenent.

XVIII. Hæc pauca delibaffe fufficiat, pluribus omiffis. Hæc methodus probabiliftica, quam pyrrhonicam vocare foleo, in chriftiana exponenda Theologia mihi fummopere femper difplicuit. Nam vi *Probabilifmi* omnes recenfitæ opiniones probabiles funt, licet oppofitæ: quoniam nullam, ut falfam, aut improbabilem, Auctor explodit. Lectorum delectui omnes porrigit. Quid iuvat, quod interdum dicat, hanc effe probabiliorem, alteram minus probabilem; cum apud ipfum fecura fit opinio minus probabilis regula confcientiæ? Si in hac methodo exagitanda fallimur, ceteri iudicent. Iudicia noftra leges non funt, quæ obligationis vim imponant. Immo omnia quæ fcribimus, fapientum iudicio ex animi fententia fupponimus. Quod aliqui inclamaturi fint, nos invidia aut fimultate percitos adverfus vel Auctorem, vel Inftitutum hæc fcribere, nihili pendimus. Deus eft qui iudicat, non homo. Auctores omnes, eorumque Inftituta colimus; & ea refellimus quæ Chriftianorum æternæ faluti officere exiftimamus. Si quis fufpicetur, nos minus fincere repræfentaffe cenfum opinionum, contextum a *P. La Croix*, eius opus omnibus patens legat. Utinam, quemadmodum ab invidentia, & fimultate, ita ab errore immunes inveniremur. Erroribus, deceptionibus, illufionibus nos obnoxios effe ultro fatemur. Verum, ne aliis errandi occafionem præbeamus, illos admonemus, ne noftra abfque examine amplectantur: illofque rogamus, & obteftamur, ut, fi quid minus rectum, minus pietati confonum, aut plus iufto rigidum offenderint, velint

velint illud non modo respuere, sed refellere, & profligare; & universam christianam Rempublicam admonere, me deceptum fuisse. At inquient: Quid opus erat rescribere centonem opinionum quas congessit *T. La Croix*? Vt compertum lectoribus facerem, qualis sit methodus probabilistica, quæ super eadem omnino actione duas, & quidem directe oppositas, vias eundi ad cælum patefacit. Idcirco admonendos necessario existimo, ut hac méthodo, & doctrina abstineant, cautique sint in legendis similibus libris.

C A P U T VIII.

An subeundæ mortis, aut gravis damni periculum ab observanda lege eximat?

I. SUper exposita quæstione varia sunt Auctorum placita. Plures defendunt, omnem legem iustam, sive divinam, sive humanam, semper obligare; etiamsi aliquod grave damnum, immo mors ipsa subeunda esset. Quam sententiam acriter defendunt *Caietanus*, *Durandus*, & alii. Altera sententia sustinet, nec humanam, nec divinam legem obstringere, quando foret gravis damni famæ, amissionis bonorum, aut mortis oppetendæ periculum. Utraque sententia per extrema graditur.

II. Vt quæ veritati propinquiora existimo, in medium promam, nonnulla certa præmittam opus est. Quæ sua natura intrinsecus mala sunt, lege naturali, & divina prohibita, ut mentiri, fornicari, peierare, blasphemare, & id genus similia, obligant semper, & in omni circumstantia, etiam cum vitæ periculo: malum enim numquam perpetrandum est. Quando res præcepta natura sua mala non est, sed ideo mala evadit, quia prohibita; absolute cum vitæ iactura, aut gravis detrimenti periculo non obligat. Ideo præcepta non comedendi carnes die veneris, ieiuniorum, festorumque observatio, & similia non urgent; si eorumdem observantia mortem, aut grave detrimentum inferret. Tum vero mandata ista cum vitæ periculo obligant, quando eorum observantia bono communi necessaria est. Comestura carnis die veneris cedit in religionis christianæ contemptionem, & scandalum; tum cum mortis periculo servandum præceptum est. Quando autem eiusmodi legum observatio sit nec ne bono communi necessaria, regula constitui generalis nequit; sed ex circumstantiarum varietate colligi id debet, prudentumque iudicio definiri. Quibus positis,

III. Lex humana, sive ecclesiastica, sive civilis, absolute non obligat cum vitæ, aut infamiæ, aut bonorum amissionis periculo. Quoniam eiusmodi leges præcipere ea nequeunt quæ iuri naturæ obsunt. Iure autem naturæ homines tenentur abso-

absolute propriam servare vitam, famam &c. Ergo eiusmodi leges non obstringunt; dum talia mala imminent. Contingere vero circumstantiæ possunt in quibus, ut dictum est, etiam istæ leges cum vitæ discrimine urgeant; ut quando illarum transgressio graviter bonum commune læderet. Legislatores enim humani potestate præditi sunt ea imperandi quæ necessaria ad bonum commune Reipublicæ iudicantur. Iubent Principes subditis excubias agere, dum obsidetur civitas, portam civitatis custodire. Parere subditi debent, licet vitæ periculum immineat. Grassante lue in civitate, Parochi ex officio inservire ægrotis astringuntur. Non sufficiunt isti, aut iniquitate sua implere officia propria negligunt: iubet Episcopus Sacerdotibus, qui vi officii non sunt huic ministerio subiecti, ut ægrotis assistant: cum vitæ periculo parere superiori debent omnes, & singuli, quibus superior præceperit. Quoniam, cum sint omnes absolute exempti, non est maior ratio cur iste potius quam ille subiectus Prælati imperio sit. Omnes ergo in hoc casu & singuli obedire astringuntur. Alioquin, si singuli dicere possent, Cur ego, & non ille? iam nemini imperare Episcopus valeret. Ratio obvia est. Legislatores humani ea præcipere iure valent quæ bono communi aut Reipublicæ, aut religionis expedire cognoscunt. Dictarum legum observatio expedit, immo necessaria est bono communi tum Reipublicæ, tum religionis. Ergo pareant in his eventibus subditi legibus eiusmodi oportet. Hæc sententia communis.

IV. Dictum hactenus est, quid vi præcepti superioris præstare teneantur illi qui liberi ab omni officio, vel dignitate sunt. Nunc, quid agere ex caritatis lege possint, explicare debemus. Convenit penes omnes, quemlibet posse caritatis, & cuiuscumque virtutis amore exponere propriam vitam mortis periculo. Potest quilibet Sacerdos, & Christianus lue infectis servire: potest quisque castitatis amore abstinere a matrimonio necessario vitæ servandæ: ex amore pudicitiæ, seu castitatis negligere verendorum curationem: licite vales donare in naufragio tabulam fratri, & omittere tui defensionem: denique cuiuscumque virtutis studio succensus potes, ut dixi, tuam vitam mortis periculo exponere; ut docet S. Thomas in *IV. dist. XXVIII. quæst. 11, art. IV.*

V. Ipsæ leges, tum divinæ, tum naturales, suas habent exceptiones, in quibus observantiæ obligationem suspendunt. Lex naturalis furtum vetat; at excipit necessitatis extremæ casum: vetat homicidium eadem lex, excepta necessaria defensione ab iniusto aggressore. Secreti custodia est de iure naturæ: at, quoties silentium grave detrimentum inferret Reipublicæ, naturæ lex oppositum præcipit. Plura iussit Dominus in lege veteri quorum observantia non urgebat, periculo mortis imminente. David sanctus, ut mortem vitaret, prohibitos divina lege propositionis panes manducavit. Fortitudo Machabæorum præliandi in sabbato ob vitæ defensionem laudatur; licet præliari tali die vetitum esset.

VI.

VI. Duo adversus ea quæ hactenus dicta sunt, opponunt illi qui contendunt, absolute leges humanas cum mortis periculo obligare. Moniales, etiam servandæ vitæ caussa, nequeunt e clausura egredi. Carthusiani cum mortis periculo abstinere a carnibus debent. Resp. Neutra oppositio quidpiam facessit negotii. Non prior. Nam lex ipsa excipit tres eventus, in quibus ob mortis periculum egredi e monasterio Sanctimoniales valent. Primus est incendium, inundatio, hostium incursio. Alter est lepra, seu alius morbus qui ceteras moniales inficeret. Tertius est pestis. Quos casus excepit S. Pius V. in Bulla quæ incipit *Decori, & honestati*. Tres alios casus invexit consuetudo, accedente proprii Prælati approbatione. Primus, quando transferenda Monialis est ad aliud monasterium, ut illud regat, vel observantiam regularem introducat. Alter, quando in proprio monasterio corripi nequit de perpetrato delicto. Tertius est, quando alio monasterium transferri debet. En quomodo leges istæ temperarunt obligationem ad evitandum mortis periculum. At quid, si medicorum iudicio definiretur quod Monialis graviter ægrotans sanitatem recuperatura esset e clausura translata? Primum hoc medicorum iudicium fallax est. Ceterum iure legislatores prohibuere, Moniales ob hanc causam egredi e clausura, ut tollerent occasionem plurium egressuum. Idcirco ad hæc evitanda absurda quæ summopere noxia essent bono communi tam sancti Instituti, clausura reputata fuit huic bono communi necessaria, quæ prævalere debeat huius aut alterius Monialis vitæ, admissa etiam hypothesi valde rara, quod egressus sanitatem restitueret.

VII. Carthusiani, destituti omni cibo, ne fame perirent, carnibus vesci tenerentur; etiamsi peculiari voto ab earumdem esu abstinere deberent. Dum vero alii cibi præsto sunt, abstinere a carnibus debent, etiamsi (quod raro accidit) mors subeunda foret. Quoniam lex illa de perpetua abstinentia a carnibus tantum splendoris affert sacro illi divinoque Instituto, ut, etiam in casu mortis, huius aut illius Religiosi vitæ præferendum sit bonum commune. Plura hac de re Theologi disputant, quæ, utpote non necessaria, prætereo.

CAPUT IX.

De voluntate, seu intentione necessaria ad implendam legem.

I. PRæcepta legis, alia sunt negativa, alia positiva. Illa per cessationem ab opere vetito, *non furaberis, non mœchaberis* &c. hæc per executionem operis, seu per actus positivos implentur. Duplex distinguitur voluntatis actus in lege positiva implenda. Alter intentionis, quo voluntas intendit præceptum implere; alter imperatus, quo res præcepta executioni demandatur. Intentio implendi

præceptum necessaria est: quia actus quo lex impletur, humanus, seu deliberatus sit oportet. Ut autem actus eiusmodi sit, ab intentione agendi procedere debet. Quamobrem qui audiret Missam, qui officium persolveret, omni intentione sublata exequendi rem præceptam, minime debito suo satisfaceret.

II. Heinc infertur, præcepta negativa non furandi, non mœchandi, impleri posse absque intentione, & libertate. Quare, si quis etiam coacte non furetur, non mentiatur, non fornicetur, præcepta implet. Contra, cum præcepta positiva exigant pro observantia positivos actus humanos, necessum est ut hi deliberati sint: & qui coacte exequeretur actus a præcepto positivo iussos, minime præceptum impleret.

III. Advertas tamen velim, aliam esse intentionem, qua intenditur præcepti observantia; aliam, qua intenditur executio rei præceptæ. Rursus alia est intentio expressa, alia intentio interpretativa. Quibus constitutis, sequentibus quæstiunculis, quod proposui, resolvitur.

IV. Quæst. I. *Necessaria ne est aliqua intentio vel expressa, aut virtualis adimplendi præceptum; vel sufficit intentio ponendi rem præceptam?* Resp. Convenit penes omnes, non requiri intentionem expressam adimplendæ legis. Idque conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. quæst. CIV. art. 3. ad 2. *Licet actus virtutis cadat sub præcepto, potest tamen aliquis implere actum virtutis, non attendens ad rationem præcepti.* Quod ad intentionem interpretativam attinet, disputant in utramque partem Theologi. Quam intentionem interpretativam considerant sub duplici aspectu. Primam appellant negativam: puta, dum quis attente Missam audit præceptum ignorans; hunc satisfacere præcepto communiter docent Auctores: quia virtualiter adest voluntas illud implendi. Alteram positivam vocant, ut dum quis, sciens esse legem, positivam intentionem eliceret non adimplendi legem medio actu quo alioquin lex impletur. Quæ sententia clarius hoc pacto exponitur. Deliberate audis Missam die festo, deliberate recitas officium divinum; at simul elicis actum quo intendis non adimplere præceptum. Theologi plures hunc non implere præceptum asserunt. Quoniam, inquiunt, necessaria est intentio, saltem virtualis, & interpretativa satisfaciendi præcepto. Porro ille qui expresse deliberaret se nolle satisfacere, hanc intentionem interpretativam non haberet. Ergo non satisfaceret præcepto. Idque confirmant, quod auditio Sacri in die festo, recitatio officii divini, non modo religionis, sed obedientiæ etiam officia sunt. Necessaria ergo voluntas est, qua superiori obediatur. Exemplum rem confirmat. Debes ex iustitia Petro centum; quam summam ex liberalitate eidem donas: astringeris postea solvere debitum ex iustitia.

V. Opposita sententia ait, hunc satisfacere præcepto audiendi Sacri, persolvendi divini officii, qui deliberate audiens Missam, recitans officium, expressam volunta-

luntatem haberet non satisfaciendi præcepto. Fatentur tamen hunc peccare, si in voluntate perseveraret non adimplendi præceptum toto tempore apto ad præceptum exequendum : non quod violet præceptum audiendi Sacrum, recitandi officium, ieiunandi &c. sed quia præceptum naturale, quo hæc voluntas non implendi præcepti vetatur, infringit. Itaque si toto illo die quo præceptum urget audiendi Sacri, persolvendi officii &c. quis velit, Missa audita, officio persoluto, ieiunio peracto, his actibus implere præceptum, reipsa implet; nec tenetur aliud recitare officium, aliam illo die audire Missam. Si tamen tempore congruo pro observantia præcepti non recordaretur voluntatis contrariæ, non peccaret. Quoniam, inquiunt Theologi isti, lex iubet rem exequendam, videlicet Sacrum audire, officium persolvere; secus animum implendi præcepti. Et quoties res præcepta ponitur, habetur obedientia materialis sufficiens ad evitandum peccatum. Hanc sententiam defendunt Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* II. *punct.* 8. *num.* 145. & pro eadem laudant *Castropalaum*, *Suarez*, *Valentiam*, *Sanchez*, *Lessium*, *Bonacinam*, *Aragonium*, & alios.

VI. Hanc disputationem reiicio inter illas quas vanas & frivolas appello. Nam, excepto casu quo vir scrupulis exagitatus advertens, seu timens cum debita attentione se non implere debitum suum in recitando officio, audiendo sacro, deliberaret se nolle hoc actu satisfacere præcepto, sed aliud audire Sacrum, iterumque recitare officium constitueret : excepto, inquam, hoc casu, in quo quid sit agendum, in regulis pro evitandis scrupulis dictum est, quæstio proposita verbis ludit, & occasionem vitilitigandi arripit. Nam quis ratione præditus præfatos hos duos pugnantes actus eliciet? Quis tam stultus, ut velit peccatum committere, dum actum virtutis exercet? Nam qui constituit se nolle hac auditione Missæ, hac recitatione officii implere præceptum, vel deliberat aliam audire Missam, aliud recitare officium, vel definit se reapse nolle toto illo die adimplere præceptum, licet deliberate rem præceptam ponat. Ego in primo casu non modo permitterem, & obligatum declararem (nisi aliqua obstaret scrupuli alicuius circumstantia) ad audiendum aliud Sacrum, recitandum aliud officium; sed in pœnam sui otiosi actus tertiam Missam audiendam, tertium officium recitandum (ut ita dicam) imponerem. In secundo casu hominem reiicerem ut dementem, tamquam qui vellet peccare, ut peccaret : nam rem præceptam attente & diligenter exequitur, urgente præcepto; & præceptum implere recusat? Delirium hoc mihi apparet. Sed inquis : Si reipsa similis reperiretur stultus, quid sententiæ ferres in ipsum? Ad aliam audiendam Missam, ad aliud recitandum officium obligarem, ut peccati pœnam lueret.

VII. Quæst. II. *Ut quis satisfaciat legi, debet ne finem legis intendere?* Resp. Finis legis alius intrinsecus, & est ipsa res præcepta; alius extrinsecus, & est id in

quod legislator rem præscriptam dirigit. Sine primo consistere res præcepta nequit. Absque posteriori substantia rei præceptæ reperiri valet. Igitur, ut quis satisfaciat præcepto, intendat necessum est finem intrinsecum præcepti; ut ex dictis patet. Finis autem extrinsecus legis absolute non cadit sub lege: idcirco qui ponit rem præceptam, satisfacit præcepto, tametsi non intendat finem illum in quem legislator rem præscriptam dirigit. Excipe casum in quo legislator finem suum expresse præscriberet intendendum a subdito. Sed tum finis extrinsecus indueret conditionem rei præceptæ; ut quando Prælati præscribunt ieiunia, preces, sacrificia ad avertendam calamitatem; tum obstringuntur subditi se se conformare ad voluntatem superioris.

VIII. Quæst. III. *Impleri ne præceptum valet actu virioso?* Resp. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* 11. *punct.* 8. *num.* 147. sententiam adfirmantem defendunt, nulla adiecta distinctione: inquiunt enim: *Qui audit Missam animo videndi mulierem, vere apponit actum secundum substantiam: ergo implet præceptum. Ita communiter moderni contra nonnullos antiquos.*

IX. Videamus, utrum nonnulli isti antiqui melius sentiant quam multi moderni. Non modo nonnulli, sed tota veneranda antiquitatis corona detestatur præfatam opinionem. Quod ut perspicue declarem, distinguenda est circumstantia quæ substantiam actus præcepti inficit, a circumstantia quæ actum præceptum comitatur, & personam operantem, non officium executionis, polluit. Audit quis devote, & attente Sacrum: circumstat inanis gloriæ fumus: distrahitur ad videnda obiecta vana. Hæc venialia peccata non inficiunt substantiam actus ex motivo, seu fine religionis præstiti. At si quis ad Ecclesiam auditurus Sacrum animo aspiciendi mulierem accedat, finis iste corrumpit substantiam actus, quo implendum præceptum est. Finis quippe intrinsecus audiendi sacri est religiosum obsequium Deo præstandum. Qui animo videndæ amasiæ ad Sacrum audiendum pergit, non religionis officium, sed libidinis flagitium exercet. Hæc est antiquorum doctrina, opposita modernorum opinationi, quæ nulla gaudet probabilitate. Consule quæ dixi in explicatione præcepti audiendi Sacri.

C A-

CAPUT X.

De pluribus præceptis eodem actu implendis; & de impedimentis quæ aut apponuntur, aut non removentur, ne lex impleatur.

I. QUæst. I. *Impleri ne uno actu plura præcepta valent?* Resp. Primum omnium excipienda sunt iustitiæ mandata. Nam certum est te non posse uno actu implere præceptum solvendi centum aureos ex contractu, & restituendi centum aureos debitos ex furto. Certum quoque est plura præcepta eodem die occurrentia, quæque super eamdem materiam cadunt, unico posse impleri actu. Sic eadem Missæ auditione satisfacis præcepto diei dominicæ, & præcepto alterius Sancti eodem die recurrentis. Eodem ieiunio satisfacis præcepto quatuor temporum, & præcepto quadragesimali. Sacerdos Beneficiarius una officii divini recitatione satisfacit & ordinis, & beneficii mandatis; & sic de aliis similibus. Hæc omnia communia sunt, & certa.

II. Quando autem præceptum superveniens cadit super eumdem actum, tum legislatoris intentio examinanda est. Nam superior potest absque dubio aliquod præceptum imponere peculiari, & distincto actu implendum. Et reipsa quando superiores aliquod præceptum imponunt ex novo, & singulari aliquo rationis momento, tunc distincto & singulari actu implendum est. Edidisti votum ieiunandi. Confessarius tibi in culparum pœnitentiam ieiunium imponit. Advenit præceptum ecclesiasticum ieiunandi. Tria ieiunia necessaria sunt. Si Confessarius iubet ut Missam ter in hebdomada audias, non potes inter hos actus numerare auditionem Sacri diei festi, nisi Confessarius id exprimat. Contra, si Confessarius iubeat ut per mensem audias Missam singulis diebus, tum comprehenduntur etiam dies festi.

III. Quæst. II. *Satisfieri ne potest eodem tempore diversis præceptis?* Resp. Quando præcepta eodem recidunt, communis Theologorum sententia affirmat. Vales igitur eodem tempore audire Missam, & persolvere horas canonicas, vel pœnitentiam a Confessario impositam agere: quoniam hæc duo præcepta eumdem finem habent; nec attentio ad divinum officium impedit attentionem ad Missam. Quid, si Confessarius pro pœnitentia præscriberet tres Missas audiendas? Posses ne eodem tempore omnes audire? Adfirmat P. Sanchez *Lib. I. cap.* XIV. *num.* 11. cui non repugnant Ledesma, & Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* 11. *punct.* 9. *num.* 153. Sed hæc o-

pinio mihi improbabilis omnino est, quia legem circumvenit, immo eam deludit Confessarius qui tres audiendas Missas praescribit, maiorem se imponere poenitentiam intendit quam si unam, aut duas iuberet. Porro tres Missas eodem tempore audire non est maior poenitentia quam unicam audire. Nemini Christianorum, lumine naturali iudicanti, haec casuistica opinio in mentem veniret. Vix ego consulerem absque peculiari necessitate ut quis eodem tempore & Missam die festo audiret, & horas canonicas persolveret. Contrariam sententiam, utpote communem, non improbo. At qui tam severa oeconomia tributa Deo debita solvunt, nescio quo animo divitias misericordiae divinae copiosas sperare valeant. Die festo non satisfacit quis praecepto audiendae Missae, dum sua confitetur peccata.

IV. Alteram casuisticam opinionem, quam docent *Baunius*, *Escobar*, *Bonacina*, & *Leander a SS. Sacramento*, te videlicet posse plures Missae partes simul audire a diversis Sacerdotibus, ab uno usque ad consecrationem, ab altero usque ad finem, & praecepto satisfacere, damnavit Alexander VII. *Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendo Sacro qui duas eius partes, immo quatuor simul, a diversis celebrantibus audit.* Hinc collige eo plures recentiores Theologiam casuisticam dirigere, ut vim legum extenuent zelo minuendi peccata. At numquam abundantius peccatorum torrens inundavit Christianismum quam post invectam Theologiam probabilisticam.

V. Quaest. III. *Peccat ne qui impedimentum apponit, ut a lege implenda liber sit?* Ex. g. voluntarie infirmitatem contrahis eo animo, ut a ieiunio liber sis, aut ab alio praecepto. Respondent Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* II. *punct.* 9. *num.* 164. his verbis. „ Satis tamen est probabilis, & ab intrinseco forte probabilior sententia „ negans in tali casu peccare: quia eo ipso quod aliquis extrahatur ab obliga„ tione legis, seu lex illum non obliget (sive hoc bona fide, sive mala intentio„ ne, sive licite, sive illicite factum sit) est incapax delinquendi in effectu con„ tra talem legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod „ ipsum extrahit ab obligatione ieiunii, non peccat contra ieiunii praeceptum; „ sed utitur iure suo, quo potest exonerari a lege, & extrahi ab obligatione il„ lius." Pro hac sententia laudant utrosque *Sanchez*, *Filliucium*, *Azorium*, *Fagundez*, *Villalobos*, *Salmanticenses Scholasticos tract.* XIII. *de peccatis dub.* 6. *num.* 103.

VI. Haec opinio non modo intrinsecus nec probabilior, nec probabilis est; sed laedit sensum communem. Qui impedimentum apponit, ne legem servet, eodem tempore simul animum habet non servandi legem: idcirco enim, ut fatetur contraria sententia, impedimentum adiicit, eoque animo, ne legem servet. At qui animum habet non servandi legem, contra legem peccat. Respondent arguti adver-

versarii, hunc non habere animum non servandi legem, sed animum liberandi, & subducendi se legis observationi. Callida sane & versuta cavillatio. Eccur studet se a legis obligatione extrahere, nisi eo animo ne legem servet? Si Christiani, bono præditi sensu, similes audirent argutationes, scandalum perferrent. Et tamen eiusmodi ratiocinia per totam recurrunt Theologiam casuisticam. Peccant ergo dubio procul omnes contra præcepta quorum observationem declinare impedimentorum appositione student. Quoniam lex quæ officium imperat, simul vetat id omne quod cum eodem pugnat, atque adeo impedimenti appositionem. Alioquin ludicra lex esset.

VII. Quæst. IV. *Peccant ne contra præceptum qui impedimenta non removent, dum sine gravi damno possunt?* Resp. Sententia adfirmans vera est; & opposita falsa, nulla fruens probabilitate. Quandoquidem legislator, qui finem imperat, simul media ad finem necessaria præscribit. At non adiicere impedimenta, aut eadem removere, cum facultas adsit, media sunt necessaria ad finem. Ergo præstanda sunt ab eo qui sincere vult legis observationem. Peccant ergo ii omnes, & quidem fraudulenter, qui pila ludunt, qui fornicantur, ne defatigati ieiunent: qui inebriantur, ne Missam audiant, aut horas canonicas persolvant: peccant, inquam, contra præcepta ieiunandi, audiendi Sacri, recitandi officium.

VIII. Quæst. V. *Qui non potest totum implere opus præceptum, astringitur ne partem quam potest exequi?* Resp. Sententiam adfirmantem fuso calamo demonstravimus in opere inscripto *La Quaresima Appellante*. Quare paucis nunc rem expediemus. Quando dividuum est præceptum, semper qui non valet totum, implere quam potest partem debet. Tum autem dividuum præceptum dicitur, cum singulæ partes sigillatim acceptæ fini a legislatore præstituto conducunt. Sic, quia in qualibet horarum canonicarum recitatione, in unica comestura, aut in sola abstinentia a carnibus relucet finis præceptorum ieiunii, & horarum canonicarum; ideo qui nequit totum officium, partem persolvere, qui nequit & unicam comesturam, & abstinentiam a carnibus servare, alterutram quam valet partem exequi debet. Quapropter iure sequentem propositionem damnavit Innocentius XI. *Qui non potest recitare matutinum & laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur: quia maior pars trahit ad se minorem*. Futile est quod obiiciunt, accessorium sequi principale, quando ambo sunt dividua. Tum valet dicta regula, quando ambo individua sunt, sine a lege intento spectato.

IX. Quæst. VI. *Quando duo occurrunt præcepta quæ simul servari nequeunt, quid agendum?* Resp. Conferenda invicem præcepta sunt, & quod gravius est, atque præstantius, præferri inferiori debet. Præceptum naturale voluntario, voluntarium divinum humano, humanum canonicum civili, & mandatum supremi

 Prin-

Principis, inferioris legislatoris præcepto, & tandem affirmativum negativo præire debet. Res perſpicua ex ſe eſt. Naturale eſt de rebus abſolute neceſſariis. Deus ſuperior homine eſt, & Princeps ſupremus Principe inferiore. Præceptum excellentioris virtutis anteponendum eſt præcepto virtutis inferioris. Hinc præceptum caritatis, quæ eſt omnium virtutum forma, antecedere debet alias virtutes. Negligenda ieiunia, preces, auditio Sacri, & cetera eiuſmodi, ut caritatis officia erga proximum graviter, non leviter tua ope indigentem exerceas, quando omnia ſimul præſtare nequeas.

DIS-

DISSERTATIO VI.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, DISPENSATIONE, ET CONSUETUDINE.

PRAELOQUIUM.

DIssertatio hæc plura comprehendit gravioris momenti, & difficilioris resolutionis ob casuisticas subtilitates, & laxitates: idcirco severiore indiget examine. Omnia de more expendam, utrisque extremis & *Rigorismi*, & *Laxismi* declinatis. Nil frequentius in ore, & in calamo Probabilistæ habent quam cessare legem cessante fine. Hanc propterea quæstionem loco primo expendam. Opiniones quæ mihi videntur laxæ, severo stilo de more perstringam, salvo obsequio erga Auctores. Fucus Probabilismi aqua dulci ablui nequit, sed acri, salsoque liquore abstergi dumtaxat potest. Fucus iste plus lectoribus, qui delinire legis rigorem cupiunt, quam cerussa femellis, quæ occultare deformitatem student, placere solet. Et hæc est unica & sola caussa cur frequenter acetum oleo infundimus, quo efficacius inveteratas laxitates expungere valeamus. Eodem stilo errata nostra confundant alii.

CAPUT I.

Improbabilis, & laxa est plurium Probabilistarum opinio qua defenditur, non obligare legem, sublato eiusdem fine in particulari.

I. FInis legis duplex: intimus unus, extimus alter. Primus est ipsa rei præceptæ honestas. Secundus est quem legislator intendit. Hic considerari duplici ratione potest: quandoque enim iunctus est fini intrinseco, & quandoque seiunctus ab illo est. Ex. g. ieiunii, cuius res præcepta suapte natura honesta est, finis primus & intrinsecus est temperantia, quam consequitur carnis mortificatio; orationis intimus finis religio est: quare legislator præcipiens ieiunium, non potest non intendere temperantiam, mortificationem, carnisque compressionem; & in

in oratione præscribenda non potest non intendere religionis honestatem. Quoties igitur actus præcepti natura sua honesti sunt, finis intrinsecus legis est ipsa res præcepta. Et tunc finis extrinsecus legislatoris coniungitur cum fine intrinseco, hoc in sensu, quod legislator nequeat non intendere ea quæ rem præceptam necessario consequuntur, ut in exemplis allatis patet. Datur vero finis extrinsecus, qui omnino a voluntate legislatoris pendet; ut quando is præcipit ieiunium, preces ob aliquem finem peculiarem, puta ad placandam divinam vindictam, ad impetrandam pluviam, auxilium contra hostes &c. Finis omnino extrinsecus legis est, quando res præcepta natura sua indifferens est, ut delatio armorum, extractio aut introductio mercium, & cetera eiusmodi, quæ legislator ob aliquem, vel plures fines præcipit, aut vetat.

II. Quoties lex præcipit actus natura sua bonos, ut sunt ii quos primo loco indicavi, semper lex consistit, etiamsi cessaret finis extrinsecus legislatoris. Quoniam ipsa actuum præceptorum bonitas & honestas sunt finis præcipuus, & intrinsecus legis, quem in lege roganda non potest non intendere legislator. Et hoc verum est penes omnes, qui dicunt legem tum cessare, quando caussa tota, seu adæquata legis desinit & evanescit. Porro, dum consistit rei præceptæ bonitas & honestas, non cessat caussa adæquata legis, etiamsi cessaret finis extrinsecus eiusdem. Similiter quando res præcepta est indifferens, pluresque sunt fines extrinseci a legislatore intenti, ex quibus omnibus coalescit totus finis adæquatus; cessante uno, aut altero fine, non desinit, nec cessat lex. Tum enim dumtaxat bono communi inutilis lex evadit, dum omnes omnino fines deficiunt. Duo in veteri fœdere erant legis circumcisionis fines, peccati originalis abolitio, & distinctio Iudaici populi a ceteris gentibus. Deficiente uno fine, consistebat alter: ideo lex urgebat, etiamsi peccatum originale deletum speciali gratia fuisset.

III. Cum finis adæquatus legis omnino cessat, communiter respectu omnium lex ipsa cessat. Prohibita est communicatio unius civitatis cum altera ad pestem vel contagionem vitandam; sublata omnino peste vel contagione, lex evanescit. Prohibitus est ingressus in talem domum ob vitandum scandalum mulieris suspectæ famæ: alio mulier abiit, lex cessat, quod caussa adæquata legis sublata sit.

IV. Quæst. I. *Expectanda ne est Principis declaratio, qua definiatur legem cessasse?* Resp. P. Dominicus Soto *Lib. I. quæst.* VI. *art.* 8. docet, legem vim non amittere, nisi vel Princeps, vel consuetudo legem abrogaverit. Communis sententia oppositum docet, nempe legem cessare, eo ipso quod finis adæquatus eiusdem cesset. Quoniam hoc ipso redditur inutilis lex ista communi bono. Aliqui tamen nimium habenas laxant. Salmanticenses *tractat.* XI. *cap.* IV. *punct.* I. *num.* 4. propu-

pugnant haud requiri quod innotescat toti communitati, sed sat esse quod mihi in particulari notum sit finem legis adæquatum cessasse. Quæ opinio laxa est, & reiicienda. Nam, si iudicium hoc ferre cuique licitum esset, actum de pluribus legibus esset, & publica perturbatio facile contingeret. Doctrina Dominici Soti recte explicata veritati accedit. Non requiri determinate Principis declarationem concedit & ille; sed consuetudinem postulat, nempe communem civitatis, seu populi consensum. Quam doctrinam sic explicatam defendit Doctor eximius P. Suarez *Lib. VI. cap.* IX. *num.* 12. ubi inquit: *Solum ergo est necessarium ut de tali cessatione publice, & manifeste constet per evidentiam facti generaliter noti in tali Republica, vel communitate.* Fatemur ergo & nos, non requiri Principis declarationem. Sed negamus, iudicium cuiuscumque particularis sat esse ut dicatur finem adæquatum legis cessasse. Necesse igitur est ut id communiter compertum sit universæ Reipublicæ, vel communitati. Et hæc est vera sententia.

V. Laxior est opinio quam ibidem propugnant laudati Salmanticenses, inquientes, sat esse opinionem probabilem, qua iudicetur finem legis adæquatum cessasse, ut lex ipsa amplius non obliget. Quæ doctrina vix admittitur ab ipsis melioris notæ Probabilistis. Nam lex in possessione est. Possessio autem probabilitate sola non aufertur. Reponunt hæc verba: *Et licet lex sit in possessione probabile est non esse; cum sit probabile esse inutilem:* citantque *Castropalaum*, & *Granadum*. Hæc sunt Probabilismi axiomata, quæ universam morum Theologiam pessumdant. Ut opinio sit probabilis, sat est a quatuor vel sex Auctoribus (ut abundanter loquar) illam defendi. Sat ergo erit quatuor vel sex Casuistas dicere, cessasse finem legis, & continuo evanescet lex: quod quam sit absurdum, nemo non videt. Sed alibi data opera hæc principia labefactavi. Quamobrem non est recoquenda crambes. Sat fuit admonuisse lectorem, ut cautus in librorum lectione sit.

VI. Animadvertendum est ex Caietano, finem legis cessare duobus modis posse. Primo *negative*, quando lex inutilis est bono communi: tamen, si illam impleas, malum non est. Secundo *contrarie*, quando observantia legis in hoc casu vitiosa est: quem casum exceptum a lege esse docet S. Thomas. Quod ergo in disputationem nunc vocatur, est sequens quæstiuncula.

VII. Quæst. II. *Cessante negative fine adæquato legis in particulari, cessat ne legis obligatio?* Resp. Affirmat prior sententia, quam propugnant Granadus, Henriquez, Navarrus, Ledesma, Sylvester, Diana. P. Viva *quæst.* VI. *art.* 5. pro hac sententia citat Caietanum, qui 2. 2. *quæst.* CXX. *art.* 1. conceptis verbis oppositum docet. Sed excusandus P. Viva, quia Auctores legit penes suum Dianam, ex cuius relatione passim Auctores citat. Rationes istius opinionis hæ sunt. Finis legis est

est tota ratio, & veluti anima eiusdem; qua sublata, deficere lex debet. Nec lex in communi tantum obligat, sed etiam in particulari. Ergo quemadmodum, cessante fine legis in communi, deficit lex pro omnibus; sic, cessante fine legis in particulari casu, cessabit pro tali casu lex. Et hoc patet in correctione fraterna: cessante enim profectus fine, lex corrigendi non urget. Hanc sententiam *satis probabilem* vocant Salmanticenses *loc. cit. num.* 5. Si satis probabilis; ergo iuxta Probabilismi principia licite eam amplecti quisque valet.

VIII. Opposita sententia vera, solaque probabilis est. Illam communiter defendunt vel ipsi Probabilistæ. Primum omnium transcribenda est doctrina S. Thomæ, qua sola resolvuntur omnes casus quos disputant moderni Moralistæ. Docet Angelicus 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. *Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem; & intantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet . . . . Contingit autem multoties quod aliquid observari communi saluti est utile ut in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea quæ in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem utilitatem . . . Sed tamen hoc est considerandum, quod, si observatio legis secundum verba non habeat subitum periculum, cui oportet statim occurri, non pertinet ad quemlibet ut interpretetur quid sit utile civitati, & quid inutile civitati; sed hoc solum pertinet ad Principes, qui propter huiusmodi casus habent auctoritatem in legibus dispensandi. Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam: quia necessitas non subditur legi.*

IX. Lex ergo communitatem iuxta Angelicum respicit, & id quod communiter, & in pluribus accidit. Casus omnes comprehendere nequit. Quod repetit 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. *Statuta communia proponuntur, secundum quod multitudini conveniunt. Et ideo legislator in eis statuendis attendit id quod communiter habetur, & in pluribus accidit.* Si in aliquo casu lex fiat noxia, idest cesset finis *contrarie*; tum aut est periculum in mora, & necessitas legem non habet; aut periculum subitaneum non est, & adeundus superior est. Ad quemlibet non pertinet de legis fine iudicium ferre, utrum scilicet lex ista utilis nec ne sit civitati. *Sed hoc solum pertinet ad Principes*, inquit Angelicus. Duo alia verba contra Probabilistas transcribo ex eodem Angelico 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. *Nam si causa sit EVIDENS, per se ipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente; vel, si non posset de facili recursus ad superiorem haberi.* Salmanticenses cum Probabilistis contendunt, sat esse caussam probabilem ad legis observantiam prætereundam. S. Thomas requirit caussam *eviden-*

dentem ; immo adiicit , *præsertim interveniente consuetudine*, vel *cum facilis ad superiorem recursus non pateat*.

X. Ex quibus omnibus hæc pro communi sententia ratio formatur . Lex fertur propter bonum commune , & propter id quod communiter accidit . Hoc fine adæquato legis in communi vigente , numquam lex cessat in particulari , seu nullus particularis subditus a lege exemptus est. Cur ? Quia lex non fertur propter particularem casum, sed propter id quod communiter accidere solet . Quare licet respectu huius , vel illius reipsa non accidat , hoc non tollit quin lex obliget : quia lex id spectat quod plerumque accidere communiter solet . Vetat lex armorum delationem ob periculum rixarum , dissensionum , & perturbationum . Periculum istud semper imminet; quamquam respectu huius, aut illius reipsa nec rixæ, nec perturbationes eveniant. Qua de caussa fornicatio semper est peccatum mortale : quia licet aliquis satis providere educationi generandæ prolis valeat , communiter tamen hæc providentia natura sua deesset : ideo numquam occurrere casus potest in quo fornicatio licita evadat.

XI. Contraria sententia falso, ut dicitur, supposito perpetuo laborat . Negatur enim cessare finem legis vel in particulari , dum finis adæquatus legis in communi consistit . Quod aliquis in particulari non experiatur malum quod lex prohibet, hoc non tollit quin finis legis etiam respectu huius consistat : quia finis legis etiam respectu huius est quod ob bonum commune teneatur servare & ipse legem, quæ vetat mala passim contingentia ; quamquam casus occurrat in quo reipsa non eveniant . Falsum itaque est principium cui opposita nititur opinio . Utique anima legis est eiusdem finis. Sed hic etiam in particulari consistit, quando respectu multitudinis viget in communi. Securus ego sum, inquis, nullum respectu mei armorum delationem, accessum ad monasterium Monialium periculum parere. Esto. At finis propter quem instituta lex est, non est hic casus tuus particularis; sed casus qui communiter occurrunt. Communiter autem occurrunt mala, hominum multitudine spectata , quæ lex prohibet . Et hoc sat est ut & tu , respectu cuius non occurrit casus legis , subiectus sis legis observationi . Quod de correctione fraterna obtruditur , vanum est. Præceptum quippe illud, cum sit affirmans, non obligat, cum spes fructus non adsit.

XII. Tandem absurda quæ necessario contrariam consequuntur opinionem, illam improbabilem prorsus reddunt . Ea quippe admissa , omnes fere humanæ leges in nihilum occiderent . Quisque pro suo affectus commodo, & ingenio contenderet , legis finem locum non habere . Quin hac regula leges ipsas naturales quisque metiri auderet . Divites omnes contenderent , finem vetitæ fornicationis eorum respectu non consistere ; cum habeant unde & mulieri , & futuræ proli providere abunde possint . Librorum hæreticorum lectionem , accessum ad mona-

ste-

sterium, armorum delationem, pomparum usum, & plurima alia quisque sibi licita fore iudicaret.

XIII. P. Dominicus Viva defendit hanc nostram communem sententiam *quaest. VI. artic.* 5. Verum, ut suae benignae propensioni obsecundet, post confirmatam communem sententiam responsa adversariorum refert, nec ea reiicit; sed de more lectori facultatem facit ut quid sibi magis expedire viderit, seligat; quin ita sub finem disputationis exaltat adversariorum responsa, ut vel ipsi stupidi intelligant, quo Auctoris istius animus pendeat. En quam verum in praxi sit, vi *Probabilismi* quaslibet opiniones regulas esse conscientiarum. Quid enim adversantes opiniones oppugnant, dum illas probabiles, licet minus, agnoscunt? Verum & de hoc fuse alibi. Responsa adversariorum, quae *intrepida* P. Viva appellat, vana sunt. Nam praecipuum responsum quod refert P. Viva, apertum continet errorem. Falsum est, inquiunt, legislatorem habere finem illum universaliorem, quod pars conformetur toti, quando cessat finis immediatus legis in particulari. Nam hoc non est utile, sed damnosum communitati, eo quod singulos obliget, & aggravet in casu quo cesset finis legis absque ulla utilitate. Hinc dicunt, cessante fine directo, & immediato legis, cessare animam legis; atque adeo non obligare, ut pars conformetur toti, quando in parte cessat ratio cur conformetur toti, & nullum adest scandalum.

XIV. Responsum istud, quod totidem fere verbis refertur a P. Viva, ab imis legum fundamenta suffodit; leges omnes adoritur, & pervertit; subditos ad rebellionem irritat, & accendit; antilogiis, & falsis suppositionibus fulcitur. Quae absurda irrito conatu declinare, seu fucare adversarii student. Et, quod ad primum attinet, error manifestus est, quod pars non debeat conformari communitati in nostro casu. Ut enim ad incitas cum suis adversariis redigam P. Viva: cedo: consistit ne in quaestionis nostrae casu finis in communi? (Hic enim est quaestionis status num vigente fine in communi, & cessante in particulari, modo explicato, & explicando, cesset lex.) Minime. Ergo subditus particularis tenetur conformare se communitati, quae patitur detrimentum, quando pars se toti subtrahit. Siquidem inde bonum commune eiusdem assurgit, & viget, quod partes conspirent in bonum totius. Iam dictum est, quod, licet casus legis, puta rixae in delatione armorum, seductio in lectione librorum, scandala in ingressu in monasteria, re non contingant; non propterea cessat legis finis, ut declaravi. Quoniam finis legis etiam in hoc particulari est, ut pars conformetur toti. Obtinuit communis loquendi usus, ut dicatur cessare finem legis in particulari, quando malum quod prohibere lex intendit, in illo particulari non evenit: quo tantum in sensu dicitur, finem legis in particulari cessare. Ceterum non cessat legis finis quantum ad obligationem legis servandae etiam ab illo particu-

culari. Immo quia legislator humanus prævidere omnes casus particulares nequit, omnes subditos obligat ad observandum, aut vitandum id quod communiter contingit; ut sapienter de more definit S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. ad 3. *Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conveniunt ad finem intentum: & si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre debet secundum ea quæ in pluribus accidunt.* Si ipse legislator exprimere casus omnes vellet; quæ, amabo te, confusio non eveniret? Si singuli subditi metiri legis obligationem vellent ex respectuum erga semetipsos diversitate; quæ absurda non consequerentur? At, inquit P. Viva, *ad absurda quæ adducuntur, respondent intrepide.* Intrepide sane, immo audacter & temere: quoniam ratio deest, & communis sensus. Nec vacat diutius immorari in opinione aperte falsa refellenda. Nec est quod regeras, illam magnos habere patronos. Magni sane, quod plura digna laude docuere. Sed, ad hoc quod attinet, errarunt, quemadmodum & in aliis. Hæc pauca adiicere libuit contra dexteritatem illam qua P. Viva, sin aperte, saltem per cuniculos, laxiores insinuare opiniones solet, quas ille credidit probabiles.

C A P U T II.

De legis abrogatione.

I. ABrogatio, seu revocatio legis ea est quæ legem promulgatam, & obligantem de medio tollit. Duplex est: alia *negativa*, qua lex desuetudine aboletur, nulla alia lege contraria substituta; alia *positiva*, qua lex lata revocatur, nova loco eiusdem, & quidem contraria invecta. Et hæc aut est formalis & expressa, quæ, clausula expressa, priorem legem abolet, aliam substituendo; aut virtualis, dum, omissa clausula abrogante antiquam legem, nova lex conditur, quæ cum priore pugnat. Differt abrogatio a derogatione, quod illa totam, hæc partem legis abolet.

II. Leges, etiam iustæ, absolute revocari queunt. Ceterum, dum nova lex conditur, veteri antiquata, rationabilis caussa occurrat necessum est: quia lex iusta non est, nisi sit bono communi consentanea. Ergo abrogatio positiva non a sola voluntate, sed potissimum a recta ratione legislatoris proficisci debet. S. Thomas optime exponit qua ratione mutari leges valeant 1. 2. quæst. xcvii. art. 1. *Lex humana est quoddam dictamen rationis, quo diriguntur humani actus. Et secundum hoc duplex causa esse potest, quod lex humana iuste mutetur: una quidem ex par-*

parte rationis; alia vero ex parte hominum, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis, quia humanæ rationi naturale esse videtur ut gradatim ab imperfecto ad perfectum perveniat. Unde videmus in scientiis speculativis, quod qui primo philosophati sunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte. Ita etiam in operabilibus: nam primi qui intenderunt invenire aliquid utile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, instituerunt quædam imperfecta in multis deficientia, quæ posteriores mutaverunt, instituentes aliqua quæ in paucioribus deficere possunt a communi utilitate. Ex parte vero hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte mutari potest propter conditionem hominum, quibus secundum diversas eorum conditiones diversa expediunt: sicut Augustinus ponit exemplum in I. de libero arbitrio, quod si populus sit bene moratus, & gravis, communisque utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi Magistratus, per quos Respublica administretur. Porro, si paulatim idem populus depravatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis, sceleratisque committat, recte adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium.

III. Duo itaque principia sunt legis humanæ abrogandæ, & mutandæ. Alterum est ipsa ratio humana, unde lex manat: quæ, cum sit imperfecta, mutationi obnoxia est. Alterum est humanæ naturæ conditio, cui uno tempore lex expedit, & alio tempore nocet ob varias rerum vicissitudines. Illud tamen advertunt sapientes omnes, raro mutandas leges esse, quæ semel latæ ipsa experientia inventæ sunt bono communi consentaneæ. Paucissimi sunt legibus condendis peridonei. Quamobrem, cum ad mutandas leges multiplicentur legislatores, facilius error occurrit, & mutatio legum inducit contemptionem. Divina propemodum sunt documenta quæ in hunc finem promit S. Thomas loc. cit. art. 2. *Lex humana intantum recte mutatur, inquantum per eius mutationem communi utilitati providetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo; intantum quod ea quæ contra communem consuetudinem fiunt, etiamsi sint leviora de se, graviora videntur. Unde, quando mutatur lex, diminuitur vis constrictiva legis, inquantum tollitur consuetudo. Et ideo numquam debet mutari lex humana, nisi ex alia parte tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quod quidem contingit vel ex hoc quod aliqua maxima, & evidentissima utilitas ex novo statuto provenit; vel ex eo quod est maxima necessitas, ex eo quod lex consueta aut manifestam iniquitatem continet, aut eius observatio est plurimum nociva. Unde dicitur a Iurisperito, quod in rebus novis constituendis evidens debet esse utilitas, ut recte recedatur ab eo iure quod æquum diu visum est.* Hæc adeo luculenta sunt, ut expositionem reiiciant. Opponit sibi Doctor Angelicus, artes in dies mutari, & perfici;

ci; quidni ergo & leges? Respondet, artes a sola ratione suam perfectionem repetere. Legum vis, & robur a consuetudine plurimum pendet: ideo dispar ratio. Quæ doctrina ipsa experientia firmatur. Immortalis, & invicta Respublica Veneta, quia antiquarum suarum legum tenax acerrime est, & pro immobili regula habet, *Servetur solitum, nihil innovetur*, in imperii diuturnitate ceteris omnibus principatibus ad perpetuam suam gloriam præstat, eminetque. Nisi itaque evidentissima, ut inquit Angelicus, sit utilitas, aut nisi noxia ob temporum vicissitudines lex antiqua fiat, exulet mutatio omnis.

IV. Quæst. I. *Quandonam lex antiqua abrogata censeatur, nova superveniente?* Resp. Quando lex nova servari simul cum antiqua nequit, illa promulgata, hæc abrogata censetur, etiamsi desit clausula abrogans. Siquidem quoties legislator quid præcipit quod una cum altero servari nequit, dum illud vult, hoc reiicit. Quæ nova lex, ut antiquam abroget, promulgari debet. Quando vero abrogatio est tantum *negativa*, non requiritur promulgatio. Expedit tamen ut populo compertum sit, illum a legis onere liberum esse. Cum in aliqua provincia viget aliqua peculiaris iusta & legitima consuetudo, non abrogatur per legem generalem oppositam; nisi in hac lege generali expressa clausula, abrogans talem iustam consuetudinem, inserta habeatur.

V. Quæst. II. *Quis abrogare legem valet?* Resp. Qui fert legem, abrogare eam valet. Inferior legem superioris abrogare nequit; contra vero superior abolere inferiorum leges potest; ut Pontifex leges Episcoporum, & Rex leges Magistratuum. Sed requiritur ad hunc effectum ut superior sit, non dignitate tantum, sed iurisdictione etiam. Qua de caussa Archiepiscopus licet dignitate superior sit Episcopo, non propterea abrogare Episcopi leges potest. Quia Episcopus in ferendis legibus ab Archiepiscopo non pendet. Successor potest antecessoris leges abrogare. Legislatores provinciarum, regnorum nequeunt leges ferre quæ abrogent ius commune universale, quod a superiori potestate latum est: quia inferior in superiorem potestate caret.

VI. Quæst. III. *Potest ne inferior legem a se latam, confirmatam a superiore, abrogare, & mutare, eidemque derogare?* Resp. Duplex est confirmatio. Altera, quæ vim legum tribuit; & tum hæc est, quando leges feruntur ab inferioribus, potestate ad condendas leges destitutis. Quare, dum isti statuta, legesque condentes, recurrunt ad superiorem pro legum confirmatione, cum leges istæ totam vim a confirmatione recipiant, easdem confirmatas mutare, vel abrogare nequeunt. Altera est, quando inferiores facultate potiuntur condendi leges pro propria provincia, congregatione &c. & eas conditas confirmari a superiore curant ad maiorem auctoritatem, & dignitatem: tum easdem mutare, & abolere valent, nisi superior in confirmatione expressam clausulam adiiciat, qua mutatio, vel alteratio prohibeatur. Leges

latas in Synodo abrogare Episcopi valent, quia soli Episcopi reipsa leges ferunt; Parochi, ceterique, non ut iudices, sed ut consulentes, Synodo intersunt.

C A P U T III.

De legis interpretatione, & epiikia. Opiniones P. Viva; *falso pro se citantis* P. Suarez, *& aliorum Probabilistarum refelluntur.*

I. INterpretatio, quæ declaratio legis est, duplex. Alia *authentica* dicitur, seu *iurisdictionis*, quæ a solo legislatore fit, habetque legis vim. Alia *doctrinalis*, quæ legis vi caret, & a Doctorum iudicio proficiscitur. Addi solet tertia, quæ nuncupatur *usualis*, quæ ab usu, seu consuetudine pendet.

II. Inferior nequit authentice interpretari superioris legem, ut ex dictis capite superiore patet. Heinc Theologorum nemo authentice interpretari legem naturalem, aut divinam potest. Interpretatione vero doctrinali quisque non modo humanas, sed naturales, & divinas declarare leges valet, regulis iustæ prudentisque interpretationis servatis.

III. Quæst. I. *Quando legislator prohibet legis interpretationem, licitum ne est Doctoribus ex instituto, nedum obiter, eamdem interpretari?* Resp. Affirmant P. Castropalaus *tract.* III. *disp.* V. *punct.* 3. §. 2. *num.* 6. & Salas *disp.* XXI. *sect.* 2. Ecqua ratione id evincunt? Quia, inquit P. Castropalaus, regulariter loquendo, quoties in aliqua lege prohibetur interpretatio, solum vetatur interpretatio *frivola*, quæ est contra mentem legis. Papæ! Lege peculiari opus est ad frivolas interpretationes vetandas? Mirum, quod non dixerit prohiberi interpretationes authenticas, secus doctrinales. His distinctiunculis, & effugiis leges omnes eluduntur. Si Pontifices prohibeant interpretari propositiones ab Ecclesia damnatas absque peculiari facultate; en doctrinam quæ in antecessum deludit eiusmodi prohibitiones. Et quamquam plures interpretationes ineptissimæ, nedum frivolæ sint; Auctores tamen non frivolas, sed graves, & legitimas illas reputant. Falsa ergo, & legislatoribus iniuriosa est opinio Castropalai, & aliorum quos ipse citat.

IV. Quæst. II. *Quæ regulæ in interpretatione servandæ?* Resp. Primam, & potissimam regulam assignat S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCVI. *art.* 6. ubi in arg. *Sed contra* adducit auctoritatem S. Hilarii. *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet sermo esse subiectus. Ergo magis attendendum est ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis.* Primum ergo omnium legislatoris intentio spectanda, quia hæc est veluti legis anima; verba autem

autem instrumenta sunt quibus intentio legislatoris exprimitur. Quare verba intentioni, non intentio verbis, subdenda sunt, ut habetur L. XVII. ff. de legibus: *Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, & potestatem*. Quae intelligenda sunt, quando ex universo legis textu intentio legislatoris innotescit. Ceterum, si legislatoris voluntas ambigua fuerit, tum inhaerendum verbis est: quia absolute loquendo, verba sunt quae nobis referunt legislatoris voluntatem; nec in ambiguo casu melior quam verba, haberi legis interpres valet.

V. *Secunda regula* praescribitur L. XXVI. ff. de Reg. iur. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissime accipietur quae rei gerendae aptior est*. Praecipue inspicienda est ratio in lege allegata, & scopus quo lex pertinet. Tota legis substantia, & eiusdem spiritus summopere colligendus est. Et his omnibus mature expensis, ea praeferenda sententia est quae ad legis spiritum magis conformatur.

VI. *Tertia regula*. Quando legis verba ambigua apparent, interpretanda sunt iuxta communem intelligentiam loci, & patriae in qua condita lex est. Quaeque fere gens quibusdam phrasibus, formulisque loquendi utitur, quae ex communi talis regionis intelligentia suum proprium sensum habent. Verba ergo numquam ad sensus metaphoricos detorquenda; sed iuxta naturalem regionis, loci, & sapientum intelligentiam exponenda sunt. Legislatorem enim iuxta communem loquendi sensum usurpasse verba, praesumendum est; alioquin nihil certi haberetur. Id solum attendendum, num ex naturali verborum intelligentia absurdum aliquod sequatur: tum enim illud vitandum est, etiamsi verba ad sensum metaphoricum, & improprium transferenda essent; quia potius praesumendum est, legislatorem minus doctum fuisse, & experrectum in verbis aptis ad suam mentem declarandam seligendis, quam voluisse iniquitatem, & absurda. Quando itaque nullum sequitur absurdum, lex generatim, & indefinite loquens, non est restringenda; nec restricta, & definita, amplianda, aut distinctionibus implicanda, iuxta illud axioma: *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*. Lex indefinita universali aequivalet, nisi ex adiunctis aliud colligatur.

VII. *Quarta regula*. Quando de valore alicuius actus disputatur, sit nec ne validus, interpretanda lex est, ut valeat actus: quia nemo praesumitur quidquam inutile agere, servata tamen verborum proprietate.

VIII. *Quinta regula*. Lex in favorabilibus amplianda, in odiosis restringenda. In lege igitur favorabili non modo sensus naturalis, sed etiam civilis attendi solet. Sensus naturalis ille est quem verba efferunt iuxta communem intelligentiam. Sensus civilis est qui ex fictione, ut dicitur, iuris, seu ex ipsa arte iurisprudentiae suscipitur: quaeque enim ars suas phrases formulasque habet, ut notum est. Filii nomen iuxta sensum naturalem solum filium legitimum, iuxta artem civilem etiam adoptivum significat. Mortis vox solam mortem naturalem, iuxta civiles leges etiam

iam professionem monasticam significat. Plures alias regulas præscribunt tum Icti, tum Theologi; sed, mea sententia, parum deservientes particulari interpretationi, quæ iuxta circumstantiarum diversitatem varios suscipit sensus. Idcirco easdem prætereo.

IX. Quæst. III. *Extendenda ne lex ad casum in ea non comprehensum ob similitudinis, vel identitatis rationem?* Resp. Lex prohibet unum casum, & non alterum: hic tamen similis est illi ob rationis similitudinem, vel identitatem. Similitudo in variis rationibus fundatur, quarum una similis alteri est, non eadem. Identitas rationis est, quando eadem omnino ratio viget pro casu comprehenso in lege, & pro non comprehenso. Communior sententia est, legem non extendi ad casus non comprehensos ob rationum similitudinem. Quandoquidem ratio legis non est lex: neque ratio legis necessitatem imponit legislatori comprehendendi omnes casus qui iidem omnino non sint. Sicut itaque libere legislator hunc præ alio casum includit in sua lege, ita alium non includit. Qua ergo ratione ad hunc non inclusum extendenda lex est? Idque exemplo constat. *In Clement. I. de electione* prohibetur ne quis eligatur in prælatum Conventus diversi Ordinis; & tamen vetita non intelligitur electio Regularis in Episcopum Ecclesiæ, in qua cum Clero sæculari interesse choro, & capitulo debet, ipsumque Clerum sæcularem dirigere.

X. Quando tamen eadem est omnino adæquata ratio, nisi quidquam in oppositum urgeat, extendenda lex est ad casum non comprehensum: & ita lex quæ prohibet sanguinis, seminis etiam effusionem in Ecclesia, ne polluatur, prohibet. Quamvis tamen sit eadem ratio, si non sit adæquata omnino, non videtur extendenda lex: immo *exceptio a regula firmat regulam in contrarium*. Glossa *Lib. XV. ff. de legibus*. Verum vix assignari aliqua generalis regula potest. Exempla aliqua subiiciam, in quibus eadem adæquata ratio prorsus viget. Lex quæ eximit virum a reddendo debito uxori adulteræ, liberat quoque uxorem ab hoc onere respectu mariti adulteri. Similiter, si sponsus ob absentiam sponsæ liberatur a sponsalium vinculo, sponsa quoque ob eamdem sponsi absentiam libera a sponsalibus est. Et communiter in correlativis extensio ad casum non comprehensum ob rationis adæquatam identitatem locum habere solet. Hoc idem evenit in iis quæ, ut dicunt, æquiparantur; ut sunt electio, postulatio præsentatio, possessio. Lex quæ disponit de electione, disponit de postulatione in iis in quibus æquiparantur. Ad ea quoque quæ connexa sunt, vel quorum unum continetur sub altero, lex extenditur. Quare lex quæ condendi testamenti facultatem concedit, ad codicillum faciendum extenditur: & cui facultas codicilli faciendi denegatur, facultas etiam testamenti instituendi suspenditur.

XI. Quæst. IV. *Quando legislator decidit aliquem casum, extenditur ne decisio ad alium similem casum?* R. Quando Pontifices, Principesque decidunt aliquem casum, seu

seu controversiam, ad omnes alios casus in quibus eadem ratio viget, decisio extenditur. Quamobrem Pontificibus damnantibus propositiones aliquas, ad alias omnes opiniones quæ sunt eiusdem omnino rationis, proscriptio extenditur. Leges enim non sunt de singularibus, nec casus decisus limitat illas; sed loco exempli se habet. Heinc colliges, librum aliquem prohibitum una lingua, puta Latina, prohibitum quoque esse in quacumque alia lingua, & potissimum vernacula, quando nullum omnino discrimen est præter solam linguæ diversitatem. Nec aliquem ratione præditum hanc veritatem inficiari posse iudico. Quid? Prohibita ne propositio aliqua hæretica, aut erronea lingua Latina erit, secus pronuntiata lingua Gallica, quando eadem prorsus est per identitatem, excepta idiomatis diversitate? Tot libri Angli, Hebraici, alteriusve idiomatis prohibentur latine versi. Numquid prohibiti non sunt in lingua vernacula, unde translati fuere? Opponunt, dialogos *P. Daniele* vetitos fuisse lingua Latina ann. 1693. Deinde prohibitos fuisse lingua Italica. Ergo ipsa sacra Congregatio prohibitos non intellexit in aliena lingua a Latina: alioquin superflua fuisset nova prohibitio. Vana, & nimium crassa oppositio. Exploratum ne erat sacræ Congregationi factum versionis omnino per identitatem eiusdem cum Latina, vel Gallica? An non potuerunt corrigi in versione Italica errores, & cetera alia ob quæ liber latine versus vetitus fuit? Ut istius facti veritas constaret, sub examen eumdem librum induxit. Eumdem per identitatem cum Latina versione invenit, & continuo illum anathemate confixit. Ne multa. Hypothesis identitatis utriusque versionis comperta non erat: idcirco novo examine præmisso, & identitate deprehensa, prohibitionem iteravit. Nisi hæc doctrina consisteret, propositiones latine versæ ex Hispanico, Italico, Gallico, Anglico idiomate, & a sancta Sede damnatæ, in proprio idiomate damnatæ non forent: & propositio latine scripta damnata ut hæretica, italice pronuntiata talis non esset: quo nihil absurdius dici potest. Nihil frequentius in ipso foro civili, potissimum Veneto, occurrit quam similis casus decisio. Et, nisi verum, & patens discrimen assignetur, decisio primi casus extenditur ad secundum. Quin licet lex ipsa non extendatur ad casum verbis non comprehensum; iudex tamen in definiendo casu simili, respectu cuius non sit lex peculiaris, tenetur legem ipsam ad similes casus extendere, & ad illius legis normam eosdem definire. Immo apud ICtos loco axiomatis habetur, quod *casus similis expresso, non est omissus a lege*, & quod *casus non expressus potest decidi per legem casus expressi*.

XII. Lex pœnalis iuxta communem opinionem non extenditur ad casus non comprehensos, ob rationis similitudinem, potissimum quantum ad pœnam. Pœnæ enim restringendæ, non ampliandæ sunt; ut habetur in l. 42. ff. de pœnis. *Interpretatione legum pœnæ molliendæ potius quam exasperandæ*. Item reg. 49. iur. *In pœnis benignior est interpretatio facienda*. Quam doctrinam confirmat S. Thomas

1. 2. quæst. xcvi. art. 6. *Unde Iurisperitus dicit, quod nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem.* Non modo quoad pœnam, sed neque quantum ad præceptum, legem pœnalem extendi ad casum non comprehensum, docent communiter Auctores. Quoniam, inquiunt, quemadmodum legislator noluit extendere pœnam, ita neque præceptum. Verum id ex circumstantiis colligendum videtur. Ceterum absolute loquendo doctrina sibi cohæret. Nam pœna infligitur ob legis transgressionem. Ergo ubi non est pœna, nec transgressio legis est.

XIII. Quæst. V. *Quibus in casibus licitum est uti epiikia, seu epikeia?* Resp. S. Thomas de epikeia duos instituit articulos 2. 2. *quæst.* cxx. ubi evincit virtutem esse, iustitiæque partem. Epikeia est correctio, & emendatio legis, & exceptio casus particularis ob circumstantias, quæ si legislatori notæ fuissent, illum casum excepisset. *Quia* (inquit S. Thomas loc. cit. art. 1.) *humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus contingentibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt, non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quam tamen in aliquibus casibus servare, est contra æqualitatem iustitiæ, & contra commune bonum, quod lex intendit.* In iis ergo casibus locum epikeia habet in quibus si lex servetur peccatum committitur; ut si redderes depositum gladium illi qui in patriæ proditionem illum converteret: seu tunc epikeia locum habet, ut perdocte more suo Caietanus docet 2. 2. *quæst.* cxx. *art.* 1. quando finis legis cessat contrarie; idest, quando legis observatio vitiosa evadit. P. Dominicus Viva *quæst.* vi. *art.* 6. contendit, locum habere epikeiam etiam tum cum cessat finis legis negative in particulari, si observantia legis incommodum afferat: quia tunc ratione incommodi finis legis cessat contrarie. Auctor iste hac ipsa *quæst.* vi. *art.* 5. præcedenti non est ausus, ut capite superiore vidimus, defendere aperte opinionem illam quæ propugnat, cessante fine legis in particulari negative, cessare legem respectu particularis personæ. Sed nunc aperte hanc propugnat opinionem. Si incommodum a legis observantia absolute excusaret, nulla lex observaretur; cum quælibet incommoda sit humanitati.

XIV. Quæst. VI. *Requiritur ne certitudo, an satis est probabilitas, ut usus epikeiæ licitus sit?* Resp. P. Dominicus Viva *quæst.* vi. *art.* 6. *num.* 4. respondet, non modo sat esse probabilitatem, sed etiam minorem probabilitatem. *Unde id verum est* (inquit) *non solum si subditus habeat formidinem de opposito; sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo maior probabilitas, quod legislator potuerit, & voluerit ad talem casum obligare, ut docet Suarez Lib. VI. de legibus cap.* viii. *num.* 3.

XV.

XV. P. Viva pro hac sua laxa opinione citat Doctorem eximium *P.Suarezium*, quem, invitis superis, in Probabilismum pertrahere Probabilistæ adnituntur. Forte P. Viva legit Suarezium apud Dianam. Nam Doctor eximius conceptis verbis oppositum docet *cit. Lib. VI. de legibus cap.* VIII. *num.* 3. *& seq.* Ubi refert sententiam Caietani, & Soti, qui utique docent, ex iudicio probabili licitum esse uti epikeia, quando necessitas urgeat, & non pateat recursus ad superiorem consulendum. Hæc sunt verba Doctoris eximii *ibidem num.* 4. „ Hanc vero assertio„ nem limitant Caietanus, & Soto supra, ut locum habeat, quando occasio est „ subita, & urgens periculum, ita ut non detur tempus consulendi superiorem: „ alioquin dicunt, in illo casu recurrendum esse ad superiorem; & ita exponunt „ D. Thomam, utentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verifica„ ri, ut statim dicemus. Hæc vero doctrina *aliquibus modernis* non placet, ne„ que putant distinctionem illam divi Thomæ de casu in quo potest, vel non „ potest conveniri superior, posse applicari ad casum formidolosum, cum iudicio „ probabili." Et, relatis duobus modis adhibendi epikeiam quos moderni excogitarunt, *num.* 6. resumit doctrinam Caietani, & Soti, inquiens. „ Nihilominus sen„ tentiam Caietani, & Soti censeo esse practice certam quoad hanc partem, ut, „ quando non potest conveniri superior, liceat ex probabili sententia, aut iu„ dicio epiikia uti, sive casus excipi iudicetur a potestate legislatoris, sive a sola „ voluntate. Ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad „ prudenter operandum, præsertim ubi regula certa applicari non possit; ut ex „ materia de conscientia suppono. Item, quia alius modus operandi est ultra hu„ manam conditionem, & prudentiam; cum omnis fere cognitio humana conie„ cturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item, quia imponeretur gravissimum „ onus hominibus, si numquam liceret eis uti epiikia ex iudicio probabili, *quando* „ *non patet aditus ad superiorem*. Quis enim auderet umquam excusari a lege po„ sitiva propter necessitatem occurrentem; *cum nemo sit tam certus de sufficientia* „ *causæ, quin dubitet, vel formidet?*"

XVI. Evidens itaque est Doctorem eximium de illa probabilitate sermonem habere cuius usum in moralibus actionibus omnes fatemur licitum. Quænam probabilitas hæc? Quæ caret certitudine evidenti, quam vix in moralibus habere communiter possumus. In toto hoc capite nec verbum habet P. Suarez de *minori* probabilitate in conspectu *maioris*. Hic dumtaxat docet, non esse necessariam cognitionem evidentem, cum hæc haberi communiter nequeat; sed satis esse probabilem; qua maior haberi communiter nequit. Quæ cum ita sint, quo fundamento ausus est P. Dominicus Viva in præsidium laxæ suæ opinionis Doctoris eximii patrocinium allegare? Et audent nihilominus Probabilistæ malam fidem nobis exprobrare in exponendis casuisticis laxitatibus? Heinc colligere fas est quo obse-

quio suspiciam eximios inclitæ S. I. Theologos, quos æque ac domesticos ab impostur is assero, occasione data, dum veritatis defensio id postulat.

XVII. Verum enimvero, ut evidentius colligant lectores, non esse Casuistis multis fidendum, dum Auctores allegant in patrocinium suarum opinionum, operæ pretium est palam facere, quam longe distet Doctor eximius a laxa doctrina P. Viva. Non modo P. Suarez non docet, licitum esse uti epiikia ex iudicio probabili in conspectu maioris probabilitatis; verum etiam addit, non posse quempiam ex probabilitate absoluta uti epiikia, quando recursus patet ad superiorem. Sic enim pergit *ibi num.* 8. „ Maior mihi difficultas est circa aliam partem opi„ nionis Caietani, quod, stante iudicio probabili, non liceat illo uti sine inter„ pretatione, vel consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed „ conveniri potest. " Et post expositas rationes dubitandi continuo *num. 9.* his verbis concludit. „ Nhilominus in hoc etiam non est recedendum a *communi sen„ tentia, quæ videtur usu omnium piorum, & prudentum confirmata*. Et ad hoc „ suadendum valere possunt rationes factæ in secundo membro præcedentis sen„ tentiæ. (Quæ excludit usum opinionis probabilis in casu nostro.) Et præterea, „ quia inordinatum est uti coniecturis, & propter illas solas relinquere verba le„ gis, ubi potest certo constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in „ omni epiikia solum probabili debet hic ordo servari. Et quamvis ordinarie ma„ gis necessarius sit in epiikia quæ est de sola voluntate legislatoris, quam in „ illa quæ circa potestatem versatur; nihilominus in utraque servandus est iuxta „ materiæ necessitatem, vel probabilitatis gradum: quia, ut dixi, semper ibi „ miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra obstat illa ratio, „ quod iudicium non redditur certius ex hoc quod sit, vel non sit recursus ad „ superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculativa, non vero de cer„ titudine practica. Nam, cum potest consuli superior, cessat necessitas utendi „ iudicio probabili de voluntate eius: quod secus est, quando est periculum in „ mora. *Et ideo tunc potest illud iudicium probabile ad praxim applicari ex princi„ piis certis, quod in necessitate uti possumus iudicio probabili ad evitandum aliquod „ gravamen, vel ad convenientem observationem legum.*

XVIII. Docet Doctor eximius iudicii probabilis usum licitum esse, necessitate urgente. Docet licitum esse usum talis iudicii, quando certitudo evidens haberi non possit. Numquam in toto hoc capite vel remote indicat, licitum esse usum minoris probabilitatis in conspectu maioris; ut falso, & per summam iniuriam eum laudat P. Viva, qui, postquam pro laxa sua doctrina citavit P. Suarez, meminit postea doctrinæ quam modo rescripsi, &, ut solent Probabilistæ, manifestis antilogiis semetipsum conficit. Hæc pauca, data occasione, dixi, ut vindicarem P. Suarez, quem ob doctrinam, & pietatem magni facio, a nota *Probabi-*

bilismi, a quo cum P. Camargo affero fuiffe alienum. Ceterum, fi adverfari *Probabiliftam* illum velint, cum illis ob hanc controverfiam contentionis funem non ducam.

XIX. Sed, ut magis pateat benignitas doctrinæ P. Viva, audi practicum cafum quem proponit ibidem. „ Quare, fi *aliqui Doctores*, facientes opinionem probabilem, dicant nolle legislatorem obligare ad Miffam audiendam cum tali incommodo, verbi gratia, quod a te conficiatur pedibus iter trium milliariorum „ ad illam reperiendam, & *plures alii Doctores fuftineant oppofitum*, poteris licite „ Miffam non audire, quamvis poffis illam ex fupererogatione audire. " Quis, amabo te, non mirabitur, confpiciens tam benignam Chriftianis proponi opinionem? Ut opinio fit probabilis, fat eft ut *aliqui Doctores* eam doceant. Qui funt hi Doctores? Aliqui *Cafuiftæ*. Et ifti *aliqui* efficiunt opinionem probabilem; etiamfi *plures Doctores* oppofitum doceant. Si aliqui ergo Cafuiftæ doceant, te non teneri audire Miffam die dominico, fi iter trium milliariorum pedibus conficiendum fit; liber ab audiendo Sacro es, licet *plures Doctores* oppofitum doceant, & quamquam ex *fupererogatione* poffis Miffam audire? Potes illam audire ex fupererogatione; & non teneris, ut impleas divinum & ecclefiafticum præceptum? Una hora conficitur iter trium milliariorum. Unius horæ labor in die fefto levis materia eft iuxta Cafuiftas; immo iuxta plures Probabiliftas duabus horis poteris laborare die fefto, quin graviter violes præceptum: quia levis materla eft. Labor vero itineris unius horæ adeo gravis eft, adeo incommodus, ut te ab obfervatione præcepti audiendi Sacri eximat? Hæc funt diverfa pondera *Probabilifmi*, quibus humanitati contra legem confulitur. Et in tantæ laxitatis patrocinium laudatur auctoritas Doctoris eximii P. Suarez, qui contra doctrinam laxam, pro qua laudatur a P. Viva, fcribit. *Quarto dicendum eft de cafu in quo iudicari non poteft probabiliter, an cafus comprehendatur fub legis obligatione nec ne. In quo fententia communis eft, recurrendum effe ad fuperiorem, fi fieri poffit; VEL SI NON POSSIT, SERVANDAM ESSE LEGEM. Ita D. Thomas quæft. cxx. art. 1. ad 3. dicto art. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. Medin. & Soto fupra. Medin. codic. de pœnit. tract. de ieiun. cap. de his qui tenentur ad ieiun. QUAE SENTENTIA PER SE EVIDENS EST in cafu patiente moram, ut confulatur Princeps. Nam, fi in cafu tantum formidolofo & PROBABILI, multo magis in cafu dubio*. Hæc P. Suarez, quæ convellunt non modo opinionem nimium laxam P. Viva, verum etiam ipfa Probabilifmi principia. Non vacat expendere alium locum citatum a P. Viva.

XX. Miffis itaque cafuifticis commentis, communis fententia ab omnibus amplectenda eft, quam propugnat S. Thomas pluribus in locis, & præfertim 2. 2. *quæft.* CXLVII. *art.* 4. fic inquiens. *Si caufa fit evidens, per feipfum licite poteft homo ftatuti obfervantiam præterire, præfertim confuetudine interveniente; vel fi non pof-*

fet

fet de facili recurfus ad fuperiorem haberi. Si vero caufa fit dubia, debet aliquis ad fuperiorem recurrere, qui habet poteftatem in talibus difpenfandi. Hanc eamdem doctrinam confirmat ibi quæft. cxx. art. 1. ad 3. *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet abfque determinatione Principis a verbis legis recedere; fed in manifeftis non eft opus interpretatione, fed executione.*

XXI. Sed Probabiliftis noftris ad eludendam communem doctrinam per fe evidentem fat eft *aliquos Doctores* Cafuiftas docere contra ceteros Doctores, te effe a lege liberum. Auctoritas hæc aliquorum aufert omnem dubitationem; tametfi intellectus non modo fufpenfus dubitando hæreat, verum etiam rationum, & auctoritatum pondere plurium Doctorum in adverfam partem feratur. Quoniam aliqui tales Doctores te admonent ut excutias hoc maius rationum pondus, illifque adhæreas, vi cuiufdam arcanæ reflexionis quam ipfi excogitarunt. Iftam vitilitigandi artem fufius alibi profligavimus.

CAPUT IV.

De æquo, & bono.

I. AD maiorem S. Thomæ doctrinæ de epiikia illuftrationem pauca adiicere lubet. Nihil frequentius in ore homines habent quam *æquum*, & *bonum*; litefque tranfigendas componendafque *de æquo, & bono* aiunt. Epiikia, quam fupra angelica doctrina interpretatus fum, æquitatem, & bonitatem complectitur. Et quoniam non omnes, quid hæc duo *æquum*, & *bonum* fignificent, perfpectum habent, idcirco paucis eadem exponam.

II. Non pauci æquum, & bonum in hominum arbitrio collocant: quod uno in fenfu verum habet. Nam vir bonus, & æquus ab æquitate appellatur, eftque probus, comis, fuavis, humanus. Ideo iudicio boni & æqui viri dicitur componendas lites effe, quatenus vir bonus & æquus non ex arbitrio, fed ad iuftitiæ normam, quam præ ceteris compertam habere virum bonum & æquum præfumitur, quid cuique tribuendum fit, decernit. Probitas quippe, animi candor, morumque integritas, ut Ariftoteles ipfe docet, ad æquitatis, & iuftitiæ notitiam affequendam plurimum conferunt.

III. AEquitatem pro ipfa iuftitia, feu iure accipit ICTUS *ff. de iuftit. & iur. l.* 1. ubi inquit. *Ius eft ars boni & æqui, cuius merito quis nos Sacerdotes appellet.* Quod dictum hoc pacto exponit S. Auguftinus *Lib. de quant. Anim. cap.* IX. inquiens. *Nihil, ut arbitror, dicimus effe iuftitiam, nifi æquitatem: æquitas autem ab æqualitate quadam videtur appellata. Cum vero lex addit,* Cuius merito quis nos Sacerdotes appellet, *nimirum oftendit, facerdotali tribunali, atque iudicio non*

iuris

iuris severitatem, ac subtilitatem, sed aequitatem, legisque clementiam praeesse debere: quandoquidem Deus Opt. Max. cuius personam sustinent Sacerdotes, ad aequitatis normam iudicia, & sententias dirigit suas. Sunt enim illa in divinis voluminibus percelebrata. Virga *enim* æquitatis, virga regni eius, *ad Hebr.* I. *& Psal.* XLIV. *ex editione* LXX. *& Psalm.* X. AEquitatem vidit vultus eius*: & Psalm.* XVI. Oculi tui videant æquitatem*: & Psalm.* CXVIII. AEquitas testimonia tua*: &* Omnia mandata tua æquitas*: & Prov. cap.* VIII. Meum est consilium, & æquitas. *Ita ipsum ius primum divinum censenda est aequitas.*

IV. Sapientiores omnes iuris interpretes hanc æquitatem animam legis appellant. Aristoteles *Lib. V. ad Nicomachum cap.* X. inquit: *Haec est ipsius aequi, & boni natura, ut legis emendatio sit hactenus, ubi propter generalem sermonem deficit.* Et paullo ante. *AEquum, iustum quidem est, non quod lege constat, sed tamen illius quod lege constitutum est, emendatio.* Vir bonus & æquus est veluti alter legislator, & moderator legis, cuius rigorem minuit, temperat, & quæ generali sermone complecti non potuit legislator, decernit, definitque, ut bonus prudensque arbiter. Cum enim omnis lex, ut perscienter advertit S. Thomas *loc. cit.* cap. super. generalis sit, & universe loquatur, fieri nequit ut omnes casus temporum, locorum, & personarum comprehendat. Ea itaque quæ legislator prudenter omisit, vir bonus & æquus corrigit, emendat, adiicit. Quæ omnia præstaret legislator, si adesset. Infinita prope sunt hominum officia; quæ includi una lege nequeunt. Idcirco decreto æqui bonique viri definiri debent.

V. Acute ait Aristoteles *Lib. III. Polit. cap.* I. legem esse mentem sine appetitu, quo prodit, solam rationem in condenda lege habere locum, appetitionibus omnibus exclusis. Vir æquus & bonus ipso legislatore præstantior sit oportet, cum eiusdem legem accommodare actionibus humanis debeat, & pro circumstantiarum varietate temperare, extendere, aut coercere. Quæ omnia exquisitum iudicium, consummatam prudentiam, acumen, & mentis penetrationem, animi candorem, morum integritatem, iustitiæ amorem postulant. Quot sunt isti æqui bonique viri, his dotibus ornati? Paucissimi. Et tamen videas ipsos de trivio homines legis interpretandæ, amplificandæ, coercendæ, & minuendæ ius sibi usurpare. Superiores omnes hac æquitate, & bonitate esse præditi deberent, ut legem applicare occurrentibus eventis scirent. Verum plerumque, quo sunt indoctiores, imperitioresque, eo audacius se legis interpretes iactant, & sub larva æqui, & boni legem pessumdant. Alii legis cortici, non secus ac Iudæi, plus æquo hærentes, obstinate, perfracteque pro ingenio tetroque humore legem duram, ferream, & a circumstantiis seiunctam considerant. Et ad huius legis abstractæ normam, contra legis spiritum, & legumlatorum mentem, subditorum conformare mores adnituntur. Exquisita prudentia opus est (qua profecto retu-

si

si ingenii homines destituti sunt) ut pro æquo, & bono legis observatio promoveri queat.

VI. Paulus Comitolus, Antiprobabilista egregius, *I. Part. cap.* x. præter plura alia nonnulla effata M. Tullii ex oratione pro *Aulo Cecinna* collegit ad æquitatem illustrandam, quæque huc transcribere pretium operæ existimavi. Sunt autem eiusmodi. *Ex æquo & bono, non ex callido versutoque iure rem iudicari oportet. Scriptum sequi calumniatoris est: boni iudicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere.* Secunda sententia. *Si voluntas, tacitis nobis, intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Tertia sententia par secundæ. *Non ex verbis totum pendet ius; sed verba serviunt hominum consiliis, & auctoritatibus.* Quarta sententia. *Imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concesserimus ut ad verba nobis obediant, non ad id quod ex verbis intelligi possit, obtemperent.* Quinta sententia. *Non quibus verbis, quidque dicatur, quæritur; sed quæ res agatur.* Sexta. *Caussæ ratione, non verbis ponderantur.* Septima. *Fieri non potest ut aliud iudicari de iure, aliud respondori oporteat.*

VII. Præfatas Ciceronianas sententias duobus articulis S. Thomas *cit. quæst.* cxx. 2. 2. comprehendit. In priore quippe articulo, ut advertit etiam laudatus Comitolus, docet id amplectendum esse quod, prætermissis legis verbis, iustitiæ ratio poscit, & communis utilitas. Consentaneum quippe est ut legis verba negligantur, quoties æquitatis, & boni communis iactura imminet; cum legis spiritus bonum commune spectet. Heinc in altero articulo subdit, iustitiæ nomen primum æquitati, post iustitiæ legali convenire, *Nam iustitia legalis dirigitur secundum epiiciam: unde est quasi superior regula humanorum actuum.* Similia scribit in IV. dist. xv. quæst. 111, art. 1. quæstiunc. 4. *Ad tertium dicendum, quod præcepta iuris positivi magis obligant ex intentione legislatoris quam ex ipsis verbis: & ideo transgressor talis præcepti magis est reputandus qui obviat intentioni legislatoris, quam qui deviat in aliquo a legis ordinatione. Intentioni autem legislatoris obviat qui vel ex contemptu, vel sine aliqua rationabili causa ordinationem non servat. In quo autem probabiliter credi potest, si legislator adesset, eum obligare non velle; talis non est reputandus præcepti transgressor.*

VIII. Sed, ut altius menti infixa sit Aquinatis doctrina, lubet eiusdem pauca effata auro cedroque digna ob oculos ponere. Primum habetur 2. 2. quæst. cxx. art. 1. *Non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret.* Secundum ibi ad 1. *Sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est.* Primum confirmat 1. 2. *quæst.* xcvi. *art.* 6. ubi allegat auctoritatem Hilarii ex Lib. IV. de Trinit. *Intelligentia dictorum ex caussis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus.* Quæ verba sic illustrat. *Magis est*

attendendum ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis. Secundum effatum : *Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & in tantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Iurisperitus dicit, quod nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem.* Tertium effatum in resp. ad 3. argum. eiusdem articuli. *Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excipere : & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere quæ conveniunt ad finem intentum.* Quartum effatum in ead. resp. *Si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quæ in pluribus accidunt.*

IX. Quæ hactenus transcripsi, hac brevi sententia comprehendit idem S. Doctor 1. 2. *quæst.* xcv. *art.* 2. ubi inquit. *Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturali derivatur. Si vero a lege naturali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio.* Heinc collige, iuris naturalis scientia præditum esse debere illum qui interpretandarum legum munus gravissimum assumit. S. Antoninus *IV. Part. tit.* v. *cap.* xix. fuse de æquitate scribit. Pauca hic delibo. *Septima regula est pro scrupulorum depositione, præceptorum discreta epiicizatio, idest interpretatio, vel declaratio : æquitas enim quam Philosophus nominat epiiciam, præponderat iuris rigori, secundum Iurisperitos. Est autem æquitas iustitia, pensatis omnibus circumstantiis particularibus, dulcore misericordiæ temperata .... Unde Philosophus V. Ethic. dicit, quod epiicia interpretativa legum est melius quam iustitia legalis. Et secundum hanc virtutem epiiciæ possumus præcepta Dei, Ecclesiæ, Prælatorum, seu iudicum benigne interpretari; & in foro quidem contentioso eius est interpretari cuius est condere, vel sententiare; sed in foro conscientiæ circa præcepta & humana, & divina dico, quod pertinet ad quemlibet pro facto suo, si tamen rationabiliter interpretetur.*

X. Paulus Comitolus plures æquitatis regulas tum ex iure pontificio, tum ex iure civili, atque ex ipso M. Tullio collegit. Lectorum utilitati consulens ex eodem huc illas transcribo.

§. I.

§. I.

AEquitatis regulæ e iure canonico haustæ.

SEquentium regularum princeps, unde omnes proficiſcuntur, hæc eſt, quam Chriſtus Dominus *Luc. cap.* VI. ſtatuit: *Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter*. Quæ ſequuntur, ex iure pontificio collectæ ſunt.

1. Quod quiſque iuris in alterum ſtatuit, ipſe debet uti eo. *cap.* Cognoſcentes *de conſtitutionib.*

2. Patere legem quam tu ipſe tuleris. *ex eod. cap. & tit.*

3. Conſtitutio apoſtolicæ Sedis omnes adſtringit; & nihil debet vel ambiguum, vel obſcurum continere. *cap.* Quoniam *de conſtit.*

4. Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit. *cap.* Cognoſcentes *eod. tit.*

5. Laicis ſuper Eccleſiis, & perſonis eccleſiaſticis nulla eſt attributa facultas, quos obſequendi manet neceſſitas, non auctoritas imperandi. *cap.* Eccleſia S. Mariæ *de conſtitut.*

6. In reſcripto apoſtolico, ut valeat, intelligitur hæc clauſula, Si preces veritate nitantur; quamvis non apponatur. *cap.* Ex parte *de reſcriptis.*

7. Papa patienter ſuſtinet, ſi non fiat quod prava fuerit ei inſinuatione ſuggeſtum. *cap.* Si quando *eod. tit.*

8. Exprimens falſum, vel tacens veritatem per fraudem, ex reſcripto pontificio nullum conſequitur emolumentum. *cap.* Super litteris *de reſcr.*

9. Conſuetudo quæ canonicis obviat inſtitutis, nullius debet eſſe momenti. *cap.* Ad noſtrum *de conſuetudine.*

10. Iuri naturali quacumque conſuetudine aliquatenus derogari non poteſt. *cap.* Cum tanto *eod. tit.*

11. Romanus Pontifex iura omnia in ſcrinio pectoris ſui cenſetur habere. *cap.* 1. *de conſtitutionib. Lib. VI.*

12. Propter officium eccleſiaſticum beneficium datur. *cap. ultimo de reſcriptis Lib. VI.*

13. Quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. *de regulis iuris cap.* II.

14. Utilius ſcandalum naſci permittitur quam ut veritas relinquatur. *cap.* III. *eod. tit.*

15. Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum. *cap.* IV. *eod. tit.*

16.

16. Quod latenter, aut per vim, vel alias illicite introductum est, nulla debet stabilitate subsistere. *cap.* v. *de regul. iuris.*

17. Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius quam actori. *de regulis iuris in* VI. *regula* 10. *sumpta ex ff. eod. tit. l.* Favorabiliores.

18. Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiae caussam censetur habere. *ex reg. iur. Lib. VI. reg.* 14.

19. Odia restringi, favores convenit ampliari. *reg.* 15. *eod. Lib.*

20. Non debet aliquis alterius odio praegravari. *regul.* 22.

21. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum. *reg.* 33. *ex lege*, Nemo potest mutare, *ff. de regul. iur.*

22. Utile non debet per inutile vitiari. *reg.* 37.

23. Ex eo non debet quis fructum consequi quod nisus extitit impugnare. *regul.* 38.

24. Cum quid prohibetur, prohibentur omnia quae sequuntur ex illo. *reg.* 39.

25. Imputari non debet ei per quem non stat, si non facit quod per eum fuerat faciendum. *reg.* 44.

26. Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit. *reg.* 45.

27. Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura. *reg.* 48. *sumpta ex ff. eod. tit. l. Iure naturae*. Verum in lege civili legitur coniuncte, *Detrimento & iactura*: nisi dicamus, *&* usurpatum esse pro *vel.*

28. In poenis benignior est interpretatio facienda. *reg.* 49.

29. Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum. *regul.* 51.

30. Cui licet quod est plus, licet utique quod minus. *reg.* 53. *ex lege ead. tit.* Non debet.

31. Qui prior est tempore, potior est iure. *reg.* 54. *ex l.* Quoties utriusque, *ff. eod. tit.*

32. Qui sentit onus, sentire debet commodum, & e contra. *reg.* 55. *ex lege* Secundum naturam *ff. eod. tit.*

33. Non est obligatorium quod contra bonos mores est praestitum iuramentum. *reg.* 58.

34. Non est in mora qui potest exceptione legitima se tueri. *reg.* 60. *ex lege* Nulla intelligitur *ff. eod. tit.*

35. Nullus ex consilio, nisi fraudulentum non sit, obligatur. *reg.* 62. *ex l.* Consilii *ff. eod. tit.*

36. Quae contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi. *reg.* 64. *ex l.* Non dubium *c. de legibus.*

37.

37. In pari delicto, vel caussa potior est conditio possidentis. *reg.* 65. *ex l.* Cum par delictum, *ff. de reg. iur.*

38. Potest quis per alium quod potest facere per seipsum. *reg.* 72. *ex l.* Quod iussu alterius *ff. eod. tit.*

39. Factum legitime retractari non debet. *reg.* 73. *ex lege*, In ambiguis, §. 1. *ff. eod. tit.*

40. Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. *reg.* 74.

41. Frustra sibi fidem postulat ab eo servari cui fidem a se praestitam servare recusat. *reg.* 75.

42. In malis promissis fidem non expedit observari. *reg.* 75.

43. Delictum personae non debet in detrimentum Ecclesiae redundare. *reg.* 76.

44. Rationi congruit ut succedat in onere qui substituitur in honore. *reg.* 77.

45. In argumentum trahi nequeunt quae propter necessitatem aliquando concessa sunt. *reg.* 78.

46. Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur. *reg.* 79.

47. Qui contra iura mercatur, bonam fidem praesumitur non habere. *reg.* 82.

48. Cum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti. *regul.* 84.

49. Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur. *reg.* 85. *ex l.* Contractus, *ff. eod. tit.*

50. Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. *reg.* 86. *ex l.* Quod quis *ff. eod. tit.*

51. Certum est quod is committit in legem qui legis verba complectens, contra legis sua culpa nititur voluntatem. *reg.* 88. *ex lege* Non dubium *cod. de legibus.*

52. Frustra legis auxilium invocat qui committit in legem. *cap.* Quia frustra *de usuris*, *& c. ult. de immunit. Eccles.*

53. Quae metu, & vi fiunt, de iure debent in irritum revocari. *ex cap.* Abbas *de iis quae vi metusve*, *& ex l.* 1. *ff. eod. tit.* in qua lege est his verbis: *Quod metu factum est, ratum non habebo, dicit Praetor.*

§. II.

§. II.

Regulæ e iure civili selectæ.

1. IN omnibus quidem, maxime tamen in iure, æquitas spectanda est. *ff. de reg. iur. reg. 91.*

2. Qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet: *ff. de legibus l. 11. 12. & 26.*

3. In iis quæ contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris. *l. 14. eod. tit.*

4. Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, ac potestatem habere. *l. 16. eod. tit.*

5. Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur. *l. 17. eod. tit.*

6. In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio quæ vitio caret; præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. *l. 18. eod. tit.*

7. Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat. *l. 21.*

8. Incivile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua eius particula proposita, iudicare, vel respondere. *l. 23. eod. tit.*

9. Nulla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra commodum ipsorum perducamus ad severitatem. *l. 24. eod. tit.*

10. Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet; in fraudem vero legis facit, qui, salvis verbis legis, sententiam eius circumvenit. *l. 24. eod. tit.* est Pauli Iurisconsultissimi.

11. Fraus legi fit, ubi id fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit: & quod distat verbum ab intellectu, hoc distat fraus ab eo quod contra legem fit. *l. 29. eod. tit.*

12. Rectissime illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium abrogentur. *l. 31. eod. tit.*

13. Optima legum interpres consuetudo. *l. 36. eod. tit.*

14. In ambiguitatibus quæ ex legibus proficiscuntur, consuetudo, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritas vim legis obtinere debet. *l. 37. eod. tit.*

15. Beneficium Imperatoris, quod ab eius indulgentia proficiscitur, quam plenissime interpretari debemus. *l. ult. ff. de const. principum.*

16. Actionem ex improbitate sua nemo consequitur. *ff. de furtis, l.* Itaque fullo.

17. Si, ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventione. *ff. de pactis. l.* iurisgentium *§.* Si ut maleficium.

18. Quoties pactum a iure communi remotum est, servari hoc non oportet. *in ead. l. §.* Si paciscar.

19. Si stipulatio sit interposita de his pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda. *in ead. l. & eod. §.*

20. Pacta quæ turpem caussam continent, non sunt observanda. *l.* Si unus, *§.* Pacta, *ff. de pactis.*

21. Illud nulla pactione effici potest, ne dolus præstetur. *ff. de pactis. l.* Si unus. *§.* Illud. *& l.* 1. *§.* Illud *ff.* Depositi.

22. Cui iurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur sine quibus iurisdictio explicari non potest. *De iurisdictione omnium iudicum l.* 2.

23. Quid enim tam contrarium est consensui, quam error qui imperitiam detegit? *ff. eod. tit. l.* Si per errorem *:* & *in l.* Ad probationem *c. de loc. & cond.* dicitur, inscientiam errantis non habere consensum. & in *l.* Cum testamentum *c. de iuris & facti ignorantia*, dicitur, errantis nullam esse voluntatem: & *in l.* Non idcirco *eod. tit.* habetur, errantis nullam esse voluntatem.

24. Nemo in necessitatibus liberalis existit. *ff. de adimendis legatis & fideicom. l.* Rem legatam.

25. Non donat qui necessariis oneribus succurrit. *ff. de donationibus inter virum & uxorem l.* Si quis pro uxore.

26. Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. *cap. de legibus & constitutionibus Principum. l.* 4.

27. De auctoritate iuris nostra pendet auctoritas. *in ead. l.* & revera maior imperio est, submittere legibus principatum. *in ead. l.*

28. Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subiicitur iuris necessitati. *l.* Omnem *ff. de iudiciis.*

29. Si delictum non ex animo, sed extra venit, noxia non committitur, *cap.* Si adversus delictum, *l.* 1.

30. Id demum quod maior pars omnium iudicavit, ratum est, cum & omnes iudicasse palam est.

31. Si ex tribus arbitris unus in quindecim, alius in decem, tertius in quinque condemnet, quinque præstari debent: quia in hanc summam omnes consenseruut, *ex l.* Diem proferre *§.* Si plures arbitrii *ff. de arbitris.* Eadem sententia repetitur in *l.* Inter pares *ff. de re iudicata*: ubi sic: *Si diversis summis condemnent iudices, minimam summam spectandam esse Iulianus scribit.*

32. In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est quam tutius. *ff. de regulis iuris, l.* Ea quæ, *reg.* 153.

33. Om-

33. Omnia quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt. *ff. eod. reg.* 77.

34. Non debeo melioris conditionis esse quam auctor meus, a quo in me ius transit. *ff. eod. l.* In omnibus officiis.

35. Is natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus. *ff. eod. l.* Cum amplius.

36. Nemo ex suo delicto conditionem meliorem facere potest. *ff. eod. reg.* 177.

37. Nemo damnum facit, nisi qui id facit quod facere ius non habet. *ff. eod. l.* Nemo damnum, *reg.* 195.

38. Non videtur vim facere qui iure suo utitur. *ff. eod. reg.* 198.

39. In pari caussa possessor potior haberi debet. *ff. eod. reg.* 171.

40. Bona fides tantum possidendi præstat, quantum veritas; quoties lex impedimento non est. *ff. eod. l.* Bona fides *reg.* 177.

41. Minus est actionem habere quam rem. *ff. eod.* Minus, *reg.* 204.

42. Cum de lucro quæritur, melior est conditio possidentis. *ff. de regul. iur. reg.* 169.

43. AEquissimum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret. *ff. de solutionibus. l.* 1.

44. Libertas omnibus rebus favorabilior est. *ff. de regulis iuris. l.* Libertas, *reg.* 165.

45. Infinita est æstimatio libertatis, & necessitudinis. *reg.* 137. *ff. eod.*

46. Servitutem mortalitati comparamus. *ff. eod.* Servitutem, *reg.* 209.

47. Etsi nihil facile mutandum est ex solemnibus, tamen ubi æquitas exposcit, subveniendum est. *ff. eod.* Et si nihil.

48. Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut subverti possit. *ff. eod.* Omnis definitio, *reg.* 202.

§. III.

Sententiæ ex diversis Marci Tullii libris collectæ.

1. LEX est ratio summa, insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria. *I. de legibus,*

2. Lex est recta ratio imperandi, & prohibendi. *in eod. Lib.*

3. Legem bonam a mala nulla alia re, nisi naturali norma, dividere possumus. *in eod. Lib. I. de legib.*

4. Honesta, & turpia, natura, non opinione iudicanda sunt. *in eod. Lib.*

5. Ipsum bonum non est in opinione, sed in natura. *ibid.*

6. Omnes viri boni ipsam æquitatem & ius amant: nec est viri boni errare, & diligere quod per se non sit diligendum. *I. de leg.*

7. Nihil est profecto præstabilius quam plane intelligere, nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse ius. *in eod. Lib.*

8. Iniustam legem non esse legem, probat *in II. de legib.*

9. Natura norma legis est. *in eod. Lib. II.*

10. Opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus. *in eod.*

11. Periurii pœna divina exitium, humana dedecus. *in eod.*

12. Ad divos adeunto caste: pietatem adhibento: opes amovento, si qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. *in eod. II. de leg.* Sancte vota reddunto. *Ambæ hæ sententiæ in legibus erant Romanorum.*

13. Magistratus hæc est vis, ut præsit, præscribatque recta, & utilia, & coniuncta cum legibus. *in III. de leg.*

14. Ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus; vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum.

15. Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est. *in eod.*

16. Non solum ut obediant magistratibus, sed etiam ut eos colant, & diligant, præscribimus. *ex eod.*

17. Iusta imperia sunto: iisque cives modeste, & sine recusatione parento. *Lex erat hæc Romanorum, in III. de leg.*

18. Salus populi suprema lex esto. *Lex eorumdem, ex eod. III. Lib.*

19. Intercessor rei malæ salutaris, civis est. *ex eod. Lib. lex Romana:*

20. Est iniqua in omni re accusanda, prætermissis bonis, malorum enumeratio; vitiorumque selectio. *Lib. III. de leg.*

21. Ut enim cupiditatibus Principum infici solet tota civitas, sic emendari, & corrigi continentia. *in eod. Lib.*

22. Nobilium vita, victuque mutato, mores mutari civitatum puto. *in eod.*

23 Principes vitiosi plus exemplo quam peccato nocent. *Lib. III. de leg.*

24. Vi opprimi in bona caussa est melius quam male cedere. *in eod.*

25. Impediri bonam rem melius quam concedi male. *in eod.*

26. Nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta Republica quidquam agi per vim. *in eod. III.*

27. Noxiæ pœna par esto, ut in suo vitio quisque plectatur: vis capite, avaritia mulcta, honoris cupiditas ignominia sanciatur. *in eod. III. Lib. de legib.*

28. Fundamenta iustitiæ sunt, ut ne cui noceatur, ut communi utilitati serviatur, &, cum tempora commutantur, commutare officium, ut non semper sit idem. *in I. de officiis.*

29. Fun-

29. Fundamentum iustitiæ est fides, id est dictorum, conventorumque constantia, & veritas. *in eod. Lib.*

30. Fides appellata est, quia fiat quod dictum est. *in eod.*

31. Promissa servanda non sunt, quæ sunt iis quibus promiseris, inutilia. *in I. & III. officiorum:* nec si tibi plus noceant quam illi prosint cui promiseris. *in I. offic.*

32. Illis promissis standum non est quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit. *I. offic.*

33. Quod verum est, simplex, sincerumque, id est naturæ hominis aptissimum. *in eod.*

34. Duobus modis fit iniuria, vi, & fraude. Fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur. Utrumque alienissimum ab homine; sed fraus odio digna maiore. *in eod.*

35. Totius iniustitiæ nulla capitalior est quam eorum qui tum cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur. *in I. de offic.*

36. Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. *in eod. Lib.*

37. Dare beneficium in nostra potestate est: non reddere viro bono non licet. *in eodem.*

38. Quidquid sine detrimento potest commodari, id cuique tribuendum est, vel ignoto. *in eod. Lib.*

39. Vinculum humanæ societatis est ratio, atque oratio. *in eod. I. offic.*

40. Offerre se periculis sine caussa nihil stultius. *in eod. Lib.*

41. Quæ parva videntur esse delicta, neque a multis intelligi possunt, ab iis est diligentius declinandum. *in I. offic.*

42. Non attinet quidquam sequi quod assequi nequeas. *in eod. Lib.*

43. Studia nostra naturæ regula metiamur. *in I. offic.*

44. Victus, cultusque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem. *in eod. Lib.*

45. Omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam cuius non possis caussam probabilem reddere: hæc est enim fere descriptio officii. *in I. de officiis.*

46. Cavendum ne maior pœna quam culpa sit. *in eod. Lib. & in III. de legib.*

47. Nobis a natura constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ sunt. *in I. offic.*

48. Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. *I. offic.*

49. Opifices omnes in sordida arte versantur; nec vero quidquam ingenuum potest habere officina. *in eod. Lib.*

50. Nihil est agricultura melius, nil uberius, nil dulcius, nihil libero homine dignius. *in eod. Lib.*

51. Nihil laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. *in eod. Lib.*

52. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa, gerenda est. *in I. offic.*

53. Negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. *ex I. de offic.*

54. Contemnuntur ii qui nec sibi, nec alteri prosunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. *in II. offic.*

55. Ius non esset, nisi esset æquabile. *in eod. Lib.*

56. Fundamentum perpetuæ commendationis, & famæ est iustitia. *in eod.*

57. Rem familiarem dilabi sinere flagitiosum est. *in II. offic.*

58. Habere quæstui Remp. non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. *in eod.*

59. Omnes immemores beneficii oderunt. *in II. offic.*

60. Multa quæ natura videntur honesta, temporibus fiunt non honesta. *in III. offic.*

61. Vir bonus nihil cuiquam quod in se transferat, detrahet. *III. offic.*

62. Hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors. *in eod. Lib.* ubi id præclaris conficit argumentis.

63. Homo naturæ obediens homini nocere non potest. *in eod. Lib.* Suæ cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, serviendum est. *in eod. Lib.*

64. Hoc ipsum utile putare quod turpe sit, calamitosum est. *in III. offic.*

65. Eadem quæ utilitatis, honestatis est regula. *in eod.*

66. Dolus malus est, cum aliud est simulatum, aliud actum. *ex definitione Aquilii in eod. III. de offic.*

67. Vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini. *in eod. Lib.* sed post aliquanto addit: Nisi lecessitus iniuria.

68. Nihil quod crudele, utile: est enim hominum naturæ quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. *in eod. Lib. III. de offic.*

69. Qui non propulsat iniuriam a suis, iniuste facit. *in eod. Lib.*

70. Vir bonus ne cogitare quidem quidquam audebit quod non audeat prædicare. *in eod. III. offic.*

71. Cato ad fidem bonam statuit pertinere notum esse emptori vitium quod nosset venditor. *in III. offic.*

72. Ratio postulat ne quid insidiose, ne quid simulate, ne quid fallaciter. *in III. offic.*

73. Quoniam iuris natura fons est; hoc intelligitur secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius prædetur inscitia: nec ulla pernicies vitæ maior inveniri potest quam in malitia simulatio intelligentiæ. *in III. offic.*

74. Ni-

74. Nihil quisquam debet, nisi quod est turpe, non reddere. *in eo paradoxo*, quod sapientes liberi, & stulti servi.

75. Id quod imperatur, necessarium; illud quod permittitur, voluntarium est: *in II. de invent.*

76. Leges in consilio Scriptoris, & utilitate communi consistunt. *in eod. Lib.*

77. Indignum est æquitatem litteris legis urgeri, quæ voluntate eius qui scripsit, defenditur. *in eod. Lib.*

78. Velle quod non deceat, idipsum miserrimum est: nec tam miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat: *ex Lib. de Philosophia, sive Hortensio, apud Augustinum Lib. XIII. de Trinit. cap.* 111.

79. Quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sæpe sunt ac si effici non possint. *in partitionib. orat. ubi de genere deliberandi.*

80. Quod permagni interest, pro necessitate sæpe habetur. *ibid.*

81. Infelices qui omnia sibi licere existimant. *ex incerto ad Varronem.*

CAPUT V.

De dispensatione a lege.

DOctrina de dispensatione per omnes humanas leges divagatur. Ex dispensationum frequentia, & nimia facilitate universa disciplina tum ecclesiastica, tum monastica extremas patitur clades. Quamobrem diligenti examine exponenda est controversia: quod ut præstem, caput istud in sequentes tribuo paragraphos.

§. I.

Dispensationis notio, eiusdemque partitio.

I. DIspensationis notionem perhibet S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCVII. *art.* 4. inquiens: *Dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula*; seu, est veluti aptare communis legis observantiam subditorum viribus, pro quarum diversitate temperanda est, & relaxanda. Quare communis dispensationis finitio est: *Iuris relaxatio ab habente legitimam potestatem ex iusta caussa facta.* Differt ab interpretatione, & epiikia: quia interpretatio non est actus iurisdictionis, sicut neque epiikia; sed est doctrinalis legis declaratio, quæ fieri a quolibet sapiente potest. Dispensatio actus iurisdictionis est, soli superiori competens. Aliquando tamen dispensatio pro ipsa interpretatione a S. Thoma accipitur *loc. cit. ad* 3. ubi statuit, dispensationem locum non habere in præceptis iuris naturæ.

Subdit tamen: *In aliis vero praeceptis quae sunt quasi conclusiones praeceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur, puta quod mutuum non reddatur proditori patriae, vel aliquid huiusmodi.* Dispensatio hæc mera est interpretatio, qua declaratur a quolibet ratione recta prædito in hac circumstantia legem naturalem non obligare. Dispensatio autem presse accepta actus est iurisdictionis, quo a legis onere subditus eximitur. Verum tamen est in qualibet dispensatione interpretationem legis præcedere. Tenetur enim, ut infra dicetur, dispensator expendere legis rigorem, subditi indigentiam, & boni communis utilitatem: quibus interpretatis, & expensis ad actum iurisdictionis exercendum accedit, subditum a legis onere subducendo. Differt ab irritatione: quia legem irritare est eam abolere, impediendo ne obligationis vim obtineat: item ab abrogatione, & derogatione, quæ omnes comprehendit; dispensatio contra tantum determinatas personas eximit; manente lege quantum ad alios. A commutatione distinguitur, quia hæc obligationem omnino non tollit, sed in alteram mutat.

II. Dividi dispensatio solet primo in partialem, & integram, seu totam. Tota est, quando aufert legis obligationem & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam; partialis est quæ partem tollit obligationis. Iterum tribuitur in tacitam, & expressam. Tacita signis, expressa verbis exhibetur. Quando tamen signa sunt manifesta, & evidentia, expressa est dispensatio. Nulla sunt determinata verba quibus impertienda dispensatio sit; sed quibuslibet uti dispensator valet.

III. Quæst. I. *Ut subditus liber sit a lege, sat ne est ut præsumat superiorem fore dispensaturum?* Resp. Certum est, dispensationem, cum sit quædam iuris vulneratio, odiosam esse, atque adeo restringendam, limitandamque, neque extendi posse ultra verborum rigorem. Certum quoque est, præter dispensationem expressam, dari dispensationem tacitam, seu virtualem, & interpretativam, ut vocant. Quæ dispensatio tacita tum est, quando ex signis, & coniecturis præsumitur voluntas superioris, quod hic & nunc velit dispensare.

IV. Ad propositum igitur quæsitum respondetur, satis minime esse ad dispensationem, te præsumere Prælatum dispensaturum fore, si sciret indigentiam tuam; sed necessariam esse præsumptionem voluntatis præsentis, qua superior antecedenter ad actum, seu usum, dispensationem velit reipsa tibi impertire. Ratio evidens est: voluntas futura nequit effectum exemptionis præsentis a lege parere. Porro dispensatio a lege debet præcedere actum quem tu, ut solutus a lege, exercere debes. Vis contrahere cum consanguinea. Hunc actum præcedat dispensatio necesse est. Non ergo sufficit te præsumere Papam dispensaturum, si sciret necessitatem qua premeris; sed requiritur ut dispensationem impertiat, qua solutus a legis obligatione contractum peragere queas. Quemadmodum ad te obligandum non sufficit lex futura, sed lex præsens; ita ad te solvendum a legis vinculo

non

non sufficit futura solutio, sed necessaria est præsens. Hæc doctrina communis est.

V. Obiicies. Sufficit licentia futura præsumpta. Ergo & dispensatio futura. Antecedens patet. Ut subditus, puta Religiosus, expendat, aut recipiat pecuniam, cuius usus voto paupertatis vetatur, sat est ut præsumat prudenter Prælatum concessurum fore licentiam, si sciret convenientiam talis actus. Ergo similiter sat est ut præsumat concessurum fore dispensationem, si peteretur ab eodem. Resp. Negatur consequentia. Differunt enim hæc duo, licentia, & dispensatio. Illa non lædit legem; sed est veluti legis impletio. Nam si lex prohibet ne quis loquatur, ne comedat, ne expendat pecunias, ne egrediatur a conventu absque licentia, non agit contra, sed secundum legem, obtenta licentia: & Prælatus licentiam impertiens non lædit legem, sed legi conformatur; dum tamen iuxta præscriptum legis illam impertit licentiam. Dispensatio autem presse accepta vulneratio legis est: ideo restringenda, non dilatanda, ut licentia, quæ favorabilis est. Ratihabitio ergo de futuro nullo modo sufficit ad dispensationem; licet sufficere interdum possit ad honestandam licentiam.

VI. Quæst. II. *Unde colligi possit, velle reipsa Prælatum dispensare?* Resp. Signum certum unde colligi id potest, est, quando superior præcipit actum qui exerceri absque dispensatione nequit: ut si Episcopus, sciens te esse irregularem, super qua irregularitate dispensare queat, te ad ordines sacros promoveat; si Papa, sciens Sempronium Sacerdotem esse irregularem, promoveat ad Beneficium. Quoniam non præsumitur Principem pugnantia velle præcipere. Doctrina communis penes omnes.

VII. Quæst. III. *Sola taciturnitas Prælati est ne sufficiens signum colligendi eumdem velle dispensare?* Resp. Affirmant communiter Probabilistæ, quos refert, & sequitur P. Viva *quæst.* VIII. *art.* 5. *num.* 5. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* V. *punct.* 2. *num.* 1. Quoniam, inquiunt, qui tacet, dum contradicere commode valet, & tenetur ex officio, & non contradicit, consentire præsumitur, iuxta iuris regulam 43. *in* 6. Nec præsumendum delictum in superiore est, quasi velit subditi ruinam.

VIII. Doctor eximius P. Suarez *Lib. VI. de legibus cap.* XIII. relata præfata opinione, subdit, Canonistas communiter contrariam propugnare sententiam. Distinguitque triplicem ratihabitionem: de futuro, quam iam exclusimus; de præterito, quæ similiter improbatur; & de præsenti, de qua sola disputatio est. Et hanc opinionem Canonistarum in foro exteriori prævalere potissimum ait *num.* 21. ob graviorum Scriptorum auctoritatem; immo *num.* 22. addit, neque in foro conscientiæ solam taciturnitatem sufficere ad positivam dispensationem, nisi aliæ conditiones occurrant.

IX.

IX. Hæc mihi verisimilior sententia est. Et primum, cum, teste *P. Suarez*; communiter propugnetur a Canonistis, & ICtis, quorum auctoritas in hac potissimum materia magni facienda est, præferri hoc solo capite debet alteri quæ a quibusdam Probabilistis defenditur. Porro, si in foro præsertim exteriori prævalet hæc opinio, ut inquit *P. Suarez*; quid ni & in foro conscientiæ? Ut alibi ex sapiente *P. Elizalde* animadverti, communiter istius distinctionis fori interni, & externi abusus committitur. Nam, quando iisdem principiis iudicia utriusque fori formantur, & diriguntur, eadem sint utriusque iudicia oportet. Porro quænam principia sunt quibus Canonistæ, & ICti improbant dispensationem, solo consensu tacito superioris nixam pro foro exteriore? Non sane alia, nisi quæ Theologi ipsi adhibent, aut adhibere debent pro foro conscientiæ. Ergo idem utriusque fori, ad hoc quod attinet, iudicium. Antecedens patet. Nam principia quibus præfati Auctores nituntur, sunt hæc. Iura ipsa oppositum constituunt. Nam in cap. *Cum iam dudum* de præben. hæc habentur. *Cum multa per patientiam tolerentur, quæ, si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tolerari.* Ex quo Glossa colligit, patientiam Prælati non esse sufficiens signum consensus necessarii ad dispensationem. Huc quoque pertinent quæ habentur cap. *Super eo* de cognat. spirit. *Id in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quod nec contradicere, nec tuum videaris præstitisse consensum.* Neque favet laudata iuris regula, *Qui tacet, consentire videtur*, contrariæ opinioni. Quoniam licet id verum sit in pluribus casibus, numquam tamen locum habet hæc regula, quando necessarium est exercitium iurisdictionis, & in materia odiosa, ut est illa de dispensatione a lege. Nam patientia, seu taciturnitas nihil operatur; solumque infertur, Prælatum non repugnare directe: at nullo modo inferri ex sola taciturnitate positivus consensus necessarius ad dispensationem valet. Quare merito Canonistæ loco principii hoc habent: *Illa quæ tantum in patiendo consistunt; non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positivum requirit.*

X. Rationum quoque momenta mihi gravia videntur. Nam taciturnitas Prælati natura sua quid aliud prodit, nisi permissionem? Hic est unicus taciturnitatis effectus: vel ad summum est indicium dubium, & valde incertum positivi consensus. Sed ex dubio, & valde incerto consensu colligi nullo modo potest certus dispensationis effectus. Quod illa taciturnitas Prælati præsentis, & videntis, & potentis impedire sit incertissimum, nedum incertum, indicium, evinco evidenter. Ex diversis, oppositisque oriri principiis hæc taciturnitas potest. Ergo ex ea certus dispensationis concedendæ colligi consensus nequit. Consequentia certa est; & antecedens evincitur. Hæc proficisci taciturnitas potest 1. ex Prælati negligentia. 2. ex nimia conniventia. 3. ex pusillanimitate. 4. ex ignorantia. 5. ex malitia. 6. ex studio scandali vitandi, maiorisque mali declinandi. 7. ex prævisione

sione repugnantiæ subditi ad malum propensi. Quis inficias iverit, ex his, aliisque principiis oriri hanc Prælati taciturnitatem posse? Inepte ergo colligunt Probabilistæ ex hac taciturnitate consensum concessæ dispensationis. S. Bernardus, & Trithemius docent, relaxationes tum in ecclesiastica, tum in monastica disciplina ex Prælatorum aut negligentia, aut conniventia, aut pusillanimitate, aut malitia manare. Omne malum a capite. Omnes Patres testantur, cuiusque disciplinæ ruinam præcipue a Prælatorum culpa proficisci. Possunt quandoque etiam sine culpa vitandi maioris mali caussa abusus tolerare ad tempus. At cavendum ne sint canes muti, qui latrare negligunt, ut ossa, & carnem comedant: cavendum ne sint muti, ut perseverare in Prælatura, ut ad maiora conscendere, ut suis consulere & commodis, & rarionibus valeant: cavendum ne sint muti, ut appareant prudentes, benigni, misericordes: cavendum ne mundanæ prudentiæ præstigiis fascinati extendant legem, sicut pellem, & corruptelas grassari sinant. Aliqui obmutescunt ex quadam placidi, & torpidi temperamenti seu naturæ indole. Quæ cum ita sint, quis ex sola Prælati taciturnitate colligere dispensationis concessionem poterit? Nisi ergo aliæ conditiones manifestæ, & evidentes concurrant, numquam ego ex sola taciturnitate inferri legitime posse concludo positivum superioris consensum in dispensationem. Hæc sunt principia, vi quorum cum ICti, tum Canonistæ in foro exteriore improbant omnes dispensationes sola taciturnitate nixas: & hæc sunt principia quæ in foro conscientiæ, nisi me mea fallat opinio, easdem dispensationes damnare potiore iure debent.

XI. Nullius apud me ponderis sunt adversæ sententiæ rationes, quæ omnes huc recidunt: nempe, præsumendum esse Prælatum, cum videt, & non impedit, cum facile possit, velle dispensare, ne ipse peccet non impediendo peccata. Ex iis quæ diximus, vanam, arbitrariam, & commentitiam esse hanc præsumptionem constat. Quoniam ex septem & amplius capitibus oriri hæc taciturnitas potest. Auctoritates quæ ex iure civili, & canonico allegantur, disparatæ omnino sunt, nihilque concludunt.

§. II.

§. II.

De iis qui dispensare in lege divina, & humana, & respectu quorum valeant.

I. DE dispensatione iuris naturalis fuse disputavi supra *differt.* II. *cap.* XIV. Quare, ne actum agam, illuc te remitto. Circa dispensationem ab iis quæ divino iure præscripta sunt, primum indicabo ea de quibus nulla est apud Theologos disputatio. In lege divina evangelica, de qua sola nunc sermo est, vix alia præcepta positiva occurrunt, præter sacramentorum institutionem, eorumque administrationem, usum, & sacrificii oblationem. Cetera ad ius naturæ pertinent. Porro certum est legislatorem divinum posse in suis præceptis pro voluntate sua & valide, & licite dispensare. Nullus autem hominum absolute in iis quæ iuris divini sunt, dispensare potest, nisi id Deus specialiter concesserit. Quoniam nullus inferior in superioris legem potestatem habet. Convenit penes omnes, hanc potestatem Deum nulli Principum, Regum, Imperatorum, aut laicarum potestatum, immo nec ullis Ecclesiæ Prælatis, Pontifice summo inferioribus, concessisse. Disputatur dumtaxat super facto divinæ concessionis factæ Pontificibus.

II. Quæst. I. *Concessit ne Deus Romanis Pontificibus privilegium dispensandi in iis quæ sunt divini iuris?* Resp. Prima sententia adfirmat, quæ factis nonnullis potius quam rationibus, regitur. Dicunt, Pontificem dispensasse in matrimonio rato, non consummato, cuius indissolubilitas est a iure naturali: item in votis solemnibus, in residentia Episcoporum, & eiusmodi, quæ iuris divini sunt. Ergo in aliquibus, non in omnibus, præceptis quæ iuris divini sunt, dispensare Pontifices licite, & valide possunt. Hanc sententiam defendit P. Thomas Sanchez *Lib. VIII. de matrim. disp.* VI. *num.* 6. Bonacina *disp.* I. *quæst.* I. *punct.* 2. *num.* 13. aliique.

III. Contraria sententia vera est, & communiter ab antiquis, & a recentioribus Auctoribus propugnatur. Eam conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. *quæst.* LXXXVIII. *art.* II. ubi legere poteris Franciscum Sylvium, qui fuso calamo hanc controversiam versat. Tanti mihi nunc otii non est, ut discutere pro dignitate hanc quæstionem valeam. Quare eam paucis expedio. Certum est penes omnes, Pontificem hac dispensandi in iis quæ iuris divini sunt, potestate carere. In hoc difficultas vertitur tota, concesserit ne eidem Deus hanc potestatem? Porro nullus adduci textus potest, ex quo id clare colligatur. Qui enim efferri textus solet, *Quodcumque ligaveris super terram* &c. nihil peculiare pro hac dispensandi facul-

cultate continet. Alioquin, si quid evinceret, probaret, Pontifices posse in omnibus iuris divini mandatis dispensare : quod & adversarii concedere recusant. Nihil ergo ex textu laudato colligitur pro dispensandi in præceptis iuris divini potestate. Porro, cum dispensatio sit, ut omnes fatentur, odiosa, legisque vulneratio; arctanda, & non amplificanda est, etiam respectu illarum legum quæ dispensationibus sunt subiectæ. Quid ergo dicendum de legibus divinis quæ nullo modo subsunt dispensationi humanæ? Profecto, ut facultas, & iurisdictio dispensandi ab his legibus seu mandatis evincatur, adduci textus debet adeo perspicuus, & luculentus, ut nullam admittat exceptionem, nullique solidæ interpretationi subiaceat. Hic textus hactenus inventus non est. Ergo vera sententia nostra. Accedit quod, ut dixi, si quæque dispensatio est odiosa, hæc odiosissima apparet, quod divina humanis subiiciat. Præterea expedit Ecclesiæ, & in eiusdem cedit maiestatem firmitas, & immutabilitas hæc divinorum præceptorum. Quid vero bono communi Ecclesiæ conducit, quod in aliquo particulari eventu hic uxoratus possit dimittere uxorem a se non cognitam? Nihil sane. Contra vero summopere confert dignitati Ecclesiæ, quod nullo in casu eiusmodi divina vincula infringantur. Facta plura congeruntur concessarum dispensationum, quæ sigillatim enucleare in præsens non vacat. Nam partim falsa sunt, partim non pertinent ad ius divinum. Et, si quæ vera sunt, sententiæ, quam probabiliorem reputarunt, Pontifices adhæserunt. In pluribus quæ adducuntur, Pontifices summi non dispensatorum, sed interpretum officio defuncti sunt. Illis enim, ut custodibus divini depositi, & ut supremis magistris, & capitibus universæ Ecclesiæ, commissa est facultas interpretandi, & declarandi in controversiis, & ambiguis casibus iuris tum naturalis, tum divini, quid oneris nec ne imponant hæc divina iuta, ad universale Ecclesiæ bonum respectu semper habito.

IV. Quæst. II. *Quibus competit dispensatio a legibus humanis?* Resp. Potestas dispensandi duplex. Altera ordinaria, quæ dignitati, aut officio annexa est : altera delegata, quæ a superiore, illam iure habente, impertitur. Docent omnes, quemlibet superiorem qui legem aliquam fert, posse ab eadem eximere subditos aliquos. Sic Pontifices valent dispensare in omnibus legibus ecclesiasticis universæ Ecclesiæ. Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi dispensare valent in legibus aut a se, aut in Synodis suis latis. Vicarius generalis Episcopi nequit dispensare in legibus Episcopi, absque expressa licentia. Episcopus, Archiepiscopus Metropolitanus valet dispensare in legibus latis in concilio provinciali, in propria diœcesi, secus extra illam. Quoniam in Concilio provinciali omnes Episcopi iudices sunt. Metropolitanus caput est Concilii ratione dignitatis; sed inferior Concilio est. Igitur quilibet Episcopus potest a legibus in præfato Concilio constitutis dispensare; nemo vero quidquam iurisdictionis habet in præfatis legibus extra propriam

diœ-

diœcesim. Si tamen Concilium, quod singulis superius est, sibi facultatem dispensandi reservasset, nemo, nec Episcopus, nec Archiepiscopus, posset ab eisdem legibus reservatis dispensare : quia singuli inferiores Concilio sunt. In legibus quæ contractum annexum habent, in quo commodum, aut damnum tertii includitur, superior dispensare nequit.

V. Quæst. III. *Inferior in legibus superioris dispensare ne valet ?* Resp. Certum primo est, quando legislator supremus sibi facultatem dispensandi reservavit, nullum inferiorem dispensare a tali lege valere. Certum similiter est inferiorem ex concessione superioris posse in eiusdem superioris legibus dispensare. Disputant Theologi, quandonam, & in quibus legibus Pontifex concesserit Episcopis dispensandi potestatem. Communiter docent, in sequentibus casibus Pontificem facultatem dispensandi Episcopis concessisse.

VI. Primo in iis legibus in quibus hæc verba continentur, *statuimus, præcipimus &c. donec in eo dispensetur :* ut habetur in *cap.* Postulasti *de Cleric. excom.* ubi dicitur clericum excommunicatum, non posse retinere beneficia, *nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum*. In Concilio Tridentino maioris claritatis gratia *seff.* XXIV. *cap.* VI. expresse Episcopis conceditur quod valeant in occultis casibus, irregularitatis, aliisque dispensare. II. In materia quoque levioris momenti. III. In iis quæ communiter contingunt, ut in ieiuniis, horis canonicis, festis, aliisque similibus dispensare Episcopi queunt. Esset enim onus importabile, si in his quæ in dies occurrunt, necessarius ad supremum legislatorem recursus esset. IV. Leges pontificiæ, latæ pro una provincia, vel diœcesi, subiiciuntur Archiepiscopo provinciali, aut Episcopo : quia, cum latæ sint pro bono publico talis determinati loci, consentaneum est ut loci Episcopus, aut Archiepiscopus valeat harum legum usum temperare, & pro temporum, personarumque diversitate ab eisdem dispensare. V. In legibus pontificiis universalibus, ut in impedimentis matrimonii, in votis, in irregularitatibus, dispensare Episcopi valent, quando difficilis est ad Pontificem recursus, & sit periculum in mora. Quoniam & iurium æquitas, & bonum publicum id exigunt. VI. Ratione consuetudinis inferiores possunt dispensare in legibus superiorum. Sic Parochi dispensare cum suis parochianis valent in ieiuniis, festorumque observatione : quoniam consuetudine, & quidem rationabili, id invectum est.

VII. Quibus constitutis, disputant Theologi, num inferiores queant in cunctis legibus superioris, quarum dispensatio expresse reservata eidem superiori non sit, dispensare ? Adfirmat prima opinio. Nam ab excommunicatione lata in corpore iuris, & non reservata, quilibet inferior absolvere potest, ut constat ex *cap.* Nuper *de sentent. excom.* quia, ut in hoc textu dicitur, hoc ipso quod superior illam non reservaverit, præsumitur facultatem dedisse inferioribus absolvendi.

VIII.

VIII. Communis, & vera ſententia negat, inferiorem poſſe in lege ſuperioris diſpenſare hoc ipſo quod diſpenſatio reſervata ſuperiori non ſit, niſi ex aliis capitibus id conſtet; quemadmodum in caſibus enumeratis patet. Ratio evidens eſt. Inferior non habet poteſtatem in ſuperiorem, atque adeo nec in leges ab eodem conditas. Ergo iuriſdictionem ſuper eiſdem exercere legibus nequit abſque eiuſdem facultate. Fundamentum contrariæ ſententiæ illam deſtruit. Ideo quilibet inferior Sacerdos facultatem abſolvendi habet ab excommunicatione non reſervata, quia reipſa Pontifex illam conceſſit ob bonum commune ſpirituale, cum neceſſaria ſit eiuſmodi abſolutio ad ſacramenta frequentanda: & alioquin caſus frequenter contingere poſſit. At facultas diſpenſandi non eſt conceſſa a Pontifice. Ergo auctoritas allata non confirmat, ſed deſtruit eamdem opinionem.

IX. Si dubium occurrat, valeat ne inferior in aliquo caſu diſpenſare a lege ſuperioris; quid agendum ſit, dictum ſupra eſt. Excluſa enim neceſſitate, aut ſervanda lex eſt, aut recurrendum ad ſuperiorem; etiamſi dubium ſit poſitivum, & cum probabilitate coniunctum, ut dicunt Probabiliſtæ, quorum opinionem iam ſæpius labefactavimus.

X. Quæſt. IV. *Legislator ſupremus valet ne cum diſpenſatione commutationem coniungere?* Reſp. Adfirmans ſententia vera eſt; immo ſæpe expedit ut diſpenſationi aliquid commutationis adiiciatur. In diſpenſatione a ieiunio, ſi qui diſpenſatur, dives ſit, eleemoſyna congrua adiicienda eſt. Pro diſpenſatione ab obſervantia audiendi Sacri, aut diei feſti, preces imponendæ ſunt. Concilium Tridentinum *ſeſſ.* XXV. *cap.* XXVIII. *de reform.* iure ſanc̄teque præcipit ut omnis diſpenſatio gratis concedatur; ut excludat omnem ſimoniæ umbram, vetat ne diſpenſator quidquam ex diſpenſationis conceſſione emolumenti percipiat.

XI. Illud ſolum animadvertendum, quod opus adiectum per modum cuiuſdam commutationis, ſeu compenſationis, ſit proportionatum & perſonæ, & fini legis a qua diſpenſatur; ut diximus in diſpenſationibus ieiuniorum, feſtorumque, in quibus eleemoſynæ, & preces congruunt legis fini. Cavendum ergo in diſpenſationibus vel ab ipſa ſimoniæ ſuſpicione.

XII. Quæſt. V. *An poteſtas delegata diſpenſandi ſit ample interpretanda?* Reſp. Poteſtas delegata alia eſt annexa iuri, dignitati, vel officio, quæ ordinariæ æquivalet. Alia eſt collata ab homine, quæ duplici conferri modo poteſt: nempe aut per modum puræ commiſſionis, & in favorem alicuius determinatæ cauſſæ, quæ morte concedentis expirat, ſi cauſſa ſeu iudicium inceptum non ſit: nam ſi fuerit inceptum, durat, donec abſoluta cauſſa fuerit. Alia eſt in favorem delegati, quæ ſi abſolute concedatur, ſemper durat; ut eſt facultas conceſſa Regularibus ad abſolvendum, & poteſtas conceſſa ab Epiſcopis Sacerdotibus audiendi confeſſiones. Qui habet poteſtatem ordinariam, poteſt eam delegare. At qui habet

bet tantum potestatem delegatam, non potest eam subdelegare, excepto delegato Papæ, vel alterius supremi Principis, qui potest reipsa acceptam facultatem subdelegare, quoties id expresse eidem non prohibeatur. Quando vero delegatus inferioris habet expressam facultatem subdelegandi, eam quoque subdelegare valet iuxta facultatem sibi concessam. Porro super proposito quæsito disputant Theologi, qui distinguunt potestatem ab ipsa dispensatione. Primam ample interpretandam contendunt, quando potestas concessa est in favorem delegatorum respectu boni communis, seu ad absolvendas indiscriminatim omnes personas, ut est potestas concessa Regularibus ad absolvendum. Si vero sit facultas concessa respectu determinatæ personæ, tum stricte interpretandam asserunt. Verum, ut ego quidem arbitror, cum hæc potestas iurisdictionis sit, sive in primo, sive in secundo casu, nullo modo ampliandam existimo, sed rigido in sensu interpretandam.

XIII. Quæst. VI. *Respectu quorum dari legum dispensatio possit?* Resp. Respectu propriorum subditorum tantum extenditur dispensandi facultas. Quare Episcopi possunt dispensare subditos propriæ diœcesis, Generales Religionum universæ propriæ Religionis subditos, Provinciales subditos suæ provinciæ &c. Quare eiusmodi Prælati dispensare cum subditis suis valent, quemadmodum Episcopi etiam in legibus pontificiis respectu illorum casuum quos supra enumeravi, videlicet in ieiuniis, horis canonicis, festorum observatione &c. Respectu vero constitutionum Ordinis res de se clara est. De sæcularibus inservientibus in Cœnobiis disputant Casuistæ, num Prælati Cœnobiorum valeant cum istis dispensare? Adfirmant *Bordonius*, *Antonius a Spiritu sancto*, & *Pasqualigus*. Sed Auctores isti ex illis non sunt qui in re morali magno in pretio haberi debeant. Nam Prælati regulares iure ordinario cum præfatis dispensare certe non valent in ieiuniis, in abstinentiis, festis, ceterisque legibus ecclesiasticis, neque vi privilegiorum, quæ tantum sacramentorum administrationem, & sepulturam in propriis Ecclesiis impertiunt.

XIV. Quæst. VII. *Potest ne legislator secum, quemadmodum cum aliis, dispensare?* Resp. Adfirmant omnes, quemcumque qui facultate potitur dispensandi cum aliis, posse quoque secum dispensare indirecte, quatenus concedere alteri facultatem potest ut secum dispenset; vel quando cum communitate cuius ipse pars sit, dispensat, effectu dispensationis frui valet. Difficultas est, utrum superiores immediate possint se dispensare a legis observantia eo modo quo subditos dispensant. Adfirmans sententia vera est. Siquidem, quamvis nemo in semetipsum exercere queat iurisdictionem coactivam, aut contentiosam, aut quæ petit iudicium in ferenda sententia; tamen nihil impedit quominus valeat superior exercere in seipsum iurisdictionem voluntariam, qualis est iurisdictio dispensationis. Iu-

Iurisdictio contentiosa partium distinctionem exposcit. Iurisdictio qua sententia per modum iudicii pronuntiari debet, petit distinctionem rei, & iudicis. Quamobrem nec Pontifex valet semetipsum a peccatis absolvere, quia absolutio hæc per modum iudicii impertitur. Hac eadem ratione nemo semetipsum a censuris absolvere valet. In dispensatione autem legum, votorum, iuramentorum nulla contentio est, nullum in alteram personam iudicium exercendum: idcirco quilibet superior qui alios, etiam seipsum dispensare valet. Hanc sententiam docet S. Thomas 2. 2. quæst. clxxxv. art. 8. *In aliis tamen* (Episcopus regularis) *potest dispensatione uti, secundum quod requirit necessitas personæ, vel officii, & conditio hominum cum quibus vivit, per modum quo etiam Prælati Religionum in talibus secum dispensant.* Sancto Thomæ communiter subscribunt Theologi.

§. III.

Utrum licita sit dispensatio absque iusta caussa data? Peccant interdum superiores, quia non dispensant. Peccant frequentius, quia dispensant. Laxæ Probabilistarum opiniones reiiciuntur.

I. Dispensationum usum semper obtinuisse in Ecclesia certum est. Necessitas dispensationum ipsam naturam legis consequitur. Nam lex quæ communiter accidunt spectat; neque comprehendere, aut declarare casus omnes valet. Idcirco legum custodes iuxta eventuum varietatem, & diversas personarum qualitates temperare legum observantiam debent, legesque modo relaxare, modo ad unguem observandas curare. Dispensatio communiter appellatur *legis vulneratio*: quod uno in sensu verum est. Eam ego non minus vere appello *legis remedium*. Eo quippe tendere ambæ debent, lex, & dispensatio, nempe in bonum commune. Et quia aliquando non expedit communi bono legis observatio, idcirco adest dispensationis remedium, quo bono communi provideatur.

II. Quare vix lex humana fuit sine dispensatione. Antiquissimum illius usum nobis perhibet Scriptura ipsa divina. S. Paulus Apostolus incestuosum Corinthium severissimæ addixit pœnitentiæ. *I. Cor. cap. v.* legitur tradidisse *huiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit*. In altera vero Epistola subdit cap. 11. *Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi*. Sanctiores Ecclesiæ Patres Apostoli Pauli exemplum imitati sunt. *Detrahendum* (inquit Augustinus epist. L.) *est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat*. Innumera afferri exem-

pla ex Historia ecclesiastica possent, nisi præstituta, & necessaria in longo cursu brevitas impediret, quæ dispensationum usum vel ipsis primis christianæ religionis sæculis evincunt. Nemini ergo in mentem veniet, mihi nimium in hac gravissima, & impeditissima quæstione rigorem suadere in votis ac animo esse; quin benignum, prudentem, suavem cupio superiorem, qui legum iugum deliniге pro temporum, personarumque diversitate mature sciat. Cum S. Bernardo *Lib. II. cap.* IV. *de consid. ad Eug.* dicere possum: *Non sum ita rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem.*

III. Utrumque igitur extremum devitare superiores debent: quod adeo difficile est, ut Christus Dominus apud Lucam *cap.* XII. exclamaverit: *Quis putas est fidelis dispensator, quem constituit dominus super familiam suam?* Peccant superiores, si nimia severitate legis cortici inhærentes, legisque spiritum aut ignorantes, aut sequi refugientes, dispensare, quoties bono communi expedit, omittunt. Periculum gravissimum imminet superioribus omnibus ab hostibus domesticis, nempe ab affectuum internorum præstigiis. Amor erga illum facilem & iustam, aversatio contra istum difficilem & iniustam dispensationem depingit. Frequentius in laxitatis quam in rigoris extremum incidunt ob rationes alibi fusius explicatas. Severitas avertit subditos, concitat odium, & invidiam subditorum. Homines autem amari, appeti, extolli cupiunt. Idcirco frequentissime illicitæ, & invalidæ dispensationes. Quibus delibatis, quod proposui explicandum est.

IV. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* V. *punct.* 6. *num.* 66. defendunt, superiorem non peccare mortaliter ex genere suo dispensantem pro ingenio absque iusta caussa in lege a se condita, præcisis scandalo, & damno tertii. Quoniam, inquiunt, legislator dominus est suarum legum. Pro hac opinione, quam etiam probabiliorem reputant, citant *Castropalaum*, *Villalobosium*, *Dianam*, *Sanchezium*, *Laymannum*. P. Dominicus Viva *quæst.* VIII. *art.* 4. *num.* 3. communiorem appellat hanc opinionem, quia benigniorem. Peccare tantum venialiter Auctores isti præfatum superiorem contendunt. Continenter ad manus habent *libram suam*, qua alii ex aliis ponderant malitiæ gradus; & passim ad levia pro libito non pauci declinant. Præfatam opinionem, ut nimium laxam, reiicimus: quoniam viam aperit latissimam negligendis, contemnendisque legibus.

V. Porro, ut præfatæ opinionis laxitas clarius appareat, advertendum, sermonem esse de legibus quæ natura sua graviter obligant; & quod in gravi materia *pro libito*, ut citati Auctores docent, dispensationes concedantur. Dicimus ergo, superiores, sive supremos, sive inferiores, peccare mortaliter absolute, & ex genere suo, quoties a legibus, etiam a se conditis, & graviter obligantibus, absque caussa dispensant. Ita docent Patres omnes, qui dispensationes iusta caussa destitutas, vocant prævaricationes, & legum dissipationes. Dispensatores istos infide-

deles, destructores, perditores disciplinæ compellant. Adeo ne acri sale eosdem perfricarent, si culpas dumtaxat veniales iniuste dispensando committerent? Nemo Patrum, nullum Concilium dixit umquam, venialiter solum superiorem in gravi lege sine caussa dispensantem peccare. Unde ergo hanc distinctionem eruerunt Probabilistæ? Salmanticenses primo loco laudant P. Sanchez, & ex eo alios. En novæ doctrinæ fontem primum. Navarrus videtur ansam dedisse, qui falso pro tali opinione citat Caietanum, oppositum docentem.

VI. P. Suarez *Lib. VI. cap.* XVIII. nostram propugnat sententiam, laudatque *Caietanum*, *Armillam*, *Valentiam*, *Covarruviam*, *Sotum*, aliosque; & laudare potuisset antiquos gravioresque Auctores omnes. Ratio clara est. Omnis legislator ex iustitia legis suæ observantiam curare astringitur: quia ex iustitia promovere commune bonum debet. Huc omnes illius curæ & studia pertinent; cum in hunc finem electus princeps sit, & superior. Ergo a lege dispensando absque caussa peccat contra iustitiam. Porro peccatum contra iustitiam genere suo mortale est, ut communis Theologorum doctrina fert. Et quidem, ut *P. Suarez* advertit, triplicem iustitiam Princeps violat sine caussa dispensans: commutativam, quia ex officio suo tenetur Princeps eiusmodi dispensationem non impertiri: quælibet enim obligatio quæ officium consequitur, ad iustitiam commutativam pertinet: iustitiam legalem, quia agit contra commune bonum: iustitiam distributivam, quia acceptionem personarum committit. Hæc autem personarum acceptio directe lædit iustitiam distribuentem, estque genere suo peccatum mortale, ut docet S. Thomas 2. 2. *quæst.* LXIII. *art.* I. Nam illud est peccatum genere, & natura sua mortale, quod intra propriam speciem reipsa fieri mortale potest, ut patet in vitiis capitalibus, superbia, avaritia &c. At iuxta omnes Theologos acceptio personarum in re gravi est peccatum mortale. Ergo genere suo peccatum mortale est. Quis Catholicorum sensu communi ornatus, gravis culpæ non damnabit *pro libito* absolvere quempiam ab integra Quadragesima omni sublata caussa, Sacerdotem liberare ab horarum canonicarum penso solvendo? Quis itaque adversæ sententiæ laxitatem non perhorrescit? Nec est quod scandalum obtrudas. Nam id scilicet est quod asserimus, scandali nempe plenam esse opinionem hanc: nam natura sua scandalum parit, etiamsi scandalum reipsa per accidens non sequatur. Fac secretissimam esse ab observatione integræ Quadragesimæ, & a recitandis canonicis horis dispensationem. Nemo reipsa scandalum patitur. Propterea ne scandalum dispensatio hæc omnino arbitraria non parit? Si legislator legem pro communitate iustissimam conderet, exciperetque quosdam pro arbitrio, nulla occurrente caussa; an non peccaret, & quidem graviter, ob personarum acceptionem? Quid autem aliud est dispensatio, nisi a legis observatione exceptio? Accedit quod superior, sive Prælatus, sive Episcopus, sive Ponti-

tifex, hac dispensandi facilitate suapte natura leges suas contemptioni, & transgressionibus exponit. Neque excusare se Probabilistæ valent, respondendo, opinionem suam excipere circumstantiam scandali. Quoniam opinio ipsa scandalum, ut dixi, natura sua parit, dum propugnat, peccare dumtaxat venialiter superiorem in materia gravi dispensantem pro libito absque caussa. Et lectores ipsi qui sacrarum legum, canonumque vim callent, & immania consectaria, atque monstrosa absurda quæ talem opinionem necessario consequuntur, præsentiunt, scandalum perferunt.

VII. Heinc colliges, Principem, & quemlibet supremum legislatorem graviter itidem peccare, dum pro libito, & absque caussa secum dispensat in lege a se imposita. Subiectos legibus suis Principes diximus supra, consentiente Theologorum natione. Ridicularia autem subiectio esset, si pro libito auferre a se legislatores, atque excutere observationis iugum possent. Quis enim est, inquit P. Suarez *loc. cit. num.* 11. qui nolens servare aliquam legem, non auferat prius eiusdem obligationem gravem, si possit, etiamsi in hac ablatione peccatum committeretur veniale, ut mortalem culpam evitet?

VIII. Responsa quæ *num.* 67. exhibent Salmanticenses ex aliis Probabilistis, pace illorum dixerim, inepta sunt, & pura putaque effugia. Ad auctoritatem Concilii Tridentini *sess.* XXV. *cap.* XVIII. cuius gravissima verba *seq.* §. referam, ubi nullas esse eiusmodi sine caussa dispensationes decernitur, respondent, Concilium loqui vel de dispensatoribus delegatis, vel de dispensatoribus ordinariis inferioribus, vel de dispensationibus quæ scandalum, aut damnum inferunt. Quis non videt, hæc mera esse effugia? Ubi vel leve vestigium apparet, Concilium ibi loqui de dispensatoribus delegatis? Quin, ut infra videbimus, omnes prorsus dispensatores alloquitur. Non arridet hoc effugium? subdunt citati Auctores. Accipe alterum. Concilium loquitur de dispensatoribus inferioribus. At unde hoc eruunt? Non sane aliunde quam ex arbitrio proprio, ut afflictæ caussæ succurrant. Responsum hoc vitiosum est, laboratque falso supposito, quod superiores maiores non peccent dispensando in legibus suis; quam falsitatem hactenus profligavimus. Inventum arbitrarium est, quod superiores minores nequeant, possint vero maiores absque caussa dispensare, quin graviter peccent. Eadem quippe ratio, ad peccatum quod attinet, omnium est, ut mox dicemus. Neque hoc, reponunt tertio docti viri, tibi responsum placet? Accipe ultimum. Concilium loquitur in casu scandali, & damni contra tertium. At Concilium absolute pronuntiat, *subreptitias*, idest nullas esse eiusmodi dispensationes quæ reipsa scandalum pariunt, & bono communi grave detrimentum inferunt. Ex his tribus responsis, quibus gravissima Concilii Tridentini doctrina eludi tentatur, iterum collige quam infirma sit, & laxa contraria opinio.

IX.

IX. Eiusdem generis sunt responsa quæ ad argumenta a ratione petita obtrudunt. Negant peccata contra iustitiam legalem, aut distribuentem esse genere suo mortalia. Sed oppositum Theologi docent cum S. Thoma. Nam in violatione iustitiæ distribuentis acceptio personarum semper occurrit, quæ natura sua peccatum grave est. Perperam cavillantur, id verum habere, quando fit iniuria alteri. Nam, sive hoc accidat, sive secus, Theologi absolute docent, vitiosam graviter esse hanc personarum acceptionem. Præterea inferre gravem iniuriam communi bono, cui promovendo iustitia legalis insistit, non est genere suo gravis culpa? Legalem autem iustitiam violat iniustus dispensator. Tandem iustitiæ commutantis transgressor est vel ipse supremus superior, qui ex officio promovere legum observantiam verbo, & exemplo astringitur. Huic rationi nec verbum reponunt adversarii.

§. IV.

Utrum dispensatio sine iusta caussa concessa, invalida, & nulla sit.

I. QUO maioris momenti est quæstio proposita, eo est difficilior, atque implicatior. Iniustam esse dispensationem sine caussa iusta datam, hactenus palam feci. Discutiendum nunc, an invalida. Distinguunt communiter Theologi dispensationem quam concedit superior a legum quas ipse tulit observatione, & dispensationem quam impertit ab iis legibus quas supremus condidit. Fatentur omnes, dispensationem concessam ab inferiori in legibus superioris nullam esse. Nulla est, inquiunt, dispensatio Episcopi in legibus pontificiis; nulla est concessa a Pontifice in legibus quæ iuris divini sunt. Disputatio ergo limitatur respectu legum quas dispensator ipse condidit, vel eius antecessor.

II. Validam esse communiter recentiores Theologi defendunt talem dispensationem, tametsi iniustam. Eorum unica ratio hæc est, quam omnes ad unum afferunt. Tota vis qua lex potitur obligandi, pendet a sola voluntate legislatoris. Ergo sicut posset legem non condere, & eam absque caussa abrogare; ita poterit valide, nulla existente caussa, quocum illi placuerit, dispensare. Hæc est tota & unica ratio quam producunt Suarez *Lib. VI. cap.* XIX. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* V. *punct.* 6. *§.* 1. *num.* 63. & ceteri omnes.

III. Olim Iurisperiti eo usque narratam rationem amplificarunt, ut voluntatem pontificiam regulam esse dispensationum, & quarumcumque actionum docuerint. Et has Iurisperitorum imprudentes, ineptasque potestatis pontificiæ ultra iustos limites amplificationes omnes collegit *Martinus Lutherus*, easque Catholicis ex-

probravit. Sed de more per summam calumniam: quoniam ante ipsum prudentiores, sapientioresque catholici Theologi vana hæc Istorum commenta profligarunt. Quid quod celebris Congregatio *Novemviralis*, sic nuncupata, quod quatuor Cardinalibus, & quinque Prælatis constaret, ab ipso summo Pontifice Paulo III. instituta, exaggeratam plus iusto facultatem pontificiam in dispensationum concessione propulsavit? His quippe verbis Cardinalis Contarenus, sapientia, morum probitate, rerum gerendarum dexteritate, tuendæ religionis studio celeberrimus, quique præfatæ Congregationi interfuit, præfuitque, allocutus Pontificem est. „ Et quoniam Sanctitas tua, Spiritu Dei erudita . . . probe noverat principium horum malorum inde fuisse quod nonnulli Pontifices prædecessores tui, „ prurientes auribus (ut inquit Apostolus Paulus) coacervarunt sibi magistros ad „ desideria sua, non ut ab eis discerent quid facere deberent, sed ut eorum *studio, & calliditate inveniretur ratio qua liceret id quod liberet*: inde effectum „ est (præterquamquod principatum omnem sequitur adulatio, ut umbra corpus, „ difficillimusque semper fuit aditus veritatis ad aures Principum) quod confestim prodirent Doctores qui docerent, Pontificem esse dominum Beneficiorum „ omnium: ac ideo, cum dominus iure vendat id quod suum est, necessario sequi in Pontificem non posse cadere simoniam. Ita quod *voluntas Pontificis*, „ *qualiscumque ea fuerit, sit REGULA qua eius operationes, & actiones dirigantur. Ex quo proculdubio efficitur ut quidquid libeat, id etiam liceat*. Ex hoc „ fonte, sancte Pater, tamquam Equo Troiano, irrupere in Ecclesiam Dei tot „ abusus, & tam gravissimi morbi, quibus nunc conspicimus eam ad desperationem fere salutis laborasse, & manasse harum rerum famam ad infideles usque „ (credat Sanctitas vestra scientibus) qui ob hanc præcipue caussam christianam „ Religionem derident, adeo ut per nos (inquimus) Christi nomen blasphemetur inter gentes. "

IV. Clarius post pauca improbat dispensationum facilitatem, inquiens. *Illud vero ante omnia, Beatissime Pater, putamus statuendum esse . . . . ut, quantum fieri potest, LEGES serventur. Nec putemus licere dispensare in legibus, nisi urgenti de causa, & necessaria. Nulla namque perniciosior consuetudo in quavis Republica induci potest quam hæc legum inobservantia, quas sanctas maiores nostri esse voluerunt, earumque potestatem venerandam, & divinam appellarunt*.

V. Plura alia habentur in istius *Novemviralis* Congregationis scripto, quod, licet editum ab hæreticis in Germania, notisque deturpatum, proscriptum fuerit a Paulo IV. regnante, qui præfatæ Congregationi interfuit, probavitque omnia in ea constituta; non inde tamen quidquam auctoritatis deperdidit. Infra nonnulla alia rescribam.

VI.

VI. Concilium Tridentinum, post præfatam Congregationem celebratum, *sess.* xxv. *cap.* xviii. hæc pro dispensationum usu statuit. *Sicut publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius evenientibus casibus, & necessitatibus pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos canones exacte ab omnibus, &, quoad eius fieri poterit, indistincte observandos. Quod si urgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita, ac summa maturitate præstandum erit. Aliterque facta dispensatio SUBREPTITIA ERIT.*

VII. Concilii decretum non divinam, aut naturalem legem spectat, sed de sacris canonibus sermonem habet: de sacris canonibus, inquam, quos summi Pontifices ipsi, aut Concilia condidere. Hos exacte servandos Concilium altius inculcar. Quoniam frequens ab iis dispensatio aditum unicuique ad illos transgrediendos viam aperit. Tandem quæ pro iusta, validaque dispensatione servanda sunt, Concilium præscribit. Non esse dispensationes concedendas decernit, nisi *urgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas* cum aliquibus interdum dispensandum esse postulaverit. Et quoniam quisque rationem iustam, urgentemque, & maiorem utilitatem facile sibi effingit, cum dispensatio commoda sibi est; idcirco subdit Concilium, summa maturitate hanc caussam iustam, & utilitatem expendendam, recognoscendamque esse, antequam dispensatio impertiatur. Quod si secus factum fuerit, *subreptitiam*, idest *nullam*, declarat esse dispensationem.

VIII. Nullam esse dispensationem absque iusta caussa concessam, testantur communi consensione Patres omnes. S. Bernardus Lib. II. de Consid. cap. iv. *Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est. Ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas, dico, communis, non propria. Nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.*

IX. Ne quis autem putet hanc esse peculiarem S. Bernardi opinionem, audiat eumdem S. Doctorem Lib. de dispensat. & præcept. cap. ii. *Numquid autem hoc dico, vel solus sentio, vel primus dico? An non hoc ipsummet & Papa Gelasius sentit? Ait siquidem: Ubi necessitas non est, inconvertibilia manent sanctorum Patrum decreta. LEO quoque Papa, Ubi, inquit, necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum constituta violentur.*

X. Missis ceteris Patribus, & Conciliis, in medium adduco doctrinam S. Thomæ, qui, licet conceptis verbis non exprimat, nullam esse dispensationem illicitam; ea tamen constituit principia unde evidenter id infertur. Inquit enim 1. 2. quæst. xcvii. art. 4. *Ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ auctoritati innititur; ut scilicet in personis, vel in ca-*

fibus in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut præceptum legis non ſervetur. Si autem abſque hac ratione, pro ſola voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in diſpenſatione, aut erit imprudens. Infidelis quidem, ſi non habet intentionem ad bonum commune; imprudens autem, ſi rationem diſpenſandi ignoret. Propter quod Dominus dicit Luc. XII. *Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam?*

XI. Ut iſtius doctrinæ vis plenius percipiatur, in mentem revocanda doctrina eſt quæ legem decernit a ſuprema ratione ferri propter bonum commune, quæ ſuprema ratio regula eſt voluntatis Principis condentis legem. Et quoties boni communis aut cuſtodia, aut incrementum poſtulat legem, eam ferre Princeps aſtringitur. Latæ legi Princeps qui illam condidit, ſubiectus eſt, ut communiter Theologi fatentur, quantum ad vim dirigentem, ſeu quantum ad debitum obſervantiæ. Qua doctrina ut certa conſtituta, ſequitur, legislatorem ſubiectum legi eſſe ut verum diſpenſatorem, & conſervatorem eiuſdem. Ergo quemadmodum cuiuſque diſpenſatoris infidelis, & iniuſti nullæ ſunt, & invalidæ actiones; ſic nullæ ſunt diſpenſationes illicitæ, & iniuſtæ. Quandoquidem licet ſupremus legislator non recognoſcat poteſtatem ſuperiorem coactivam, ſubiicitur tamen poteſtati ſuperiori dirigenti, nempe ſupremæ rationi. Porro reſpectu iſtius ſupremæ poteſtatis inferior eſt, meruſque diſpenſator; infidelis quidem, ſi cum boni communis detrimento diſpenſet; imprudens autem, ſi rationem diſpenſandi ignoret.

XII. Concilia, & Patres diſpenſationes ſine legitima cauſſa conceſſas, ſubreptitias, nullas, prævaricationes, & legum diſſipationes paſſim appellant. Videamus nunc quid argumenta a ratione petita concludant. Et primum diſpenſatio ſine cauſſa data, eſt iniuſta, ut omnes fatentur. Ergo nulla. Conſequentia videtur evidens, non minus ac neceſſaria. Nam lex iniuſta eſt nulla, omnibus fatentibus. Ergo diſpenſatio iniuſta a lege nulla erit. Iiſdem quippe principiis boni communis, & utilitatis ſubditorum dirigitur diſpenſatio quibus lex regitur. Ergo, ad hoc quod attinet, eadem utriuſque ratio. Accedit quod, licet legislator poſſit, aut non poſſit legem condere, & conditam etiam abrogare; qua abrogata, etiam iniuſte, vis obligandi ceſſat; tamen, quamdiu lex conſiſtit, tamdiu legislator ſubiectus legi eidem eſt, & ut ſubditus parere adſtringitur. Ergo quemadmodum omnis inferioris Prælati in lege ſuperioris diſpenſatio, ſine cauſſa data, nulla eſt, & invalida; ita quoque diſpenſationem iniuſtam legis, conceſſam a ſupremo legislatore, invalidam, & nullam dicere cogimur. Si iuxta Evangelium, Concilia, Patres, & Theologos ipſos iuniores, legislatores etiam ſupremi ſunt legum diſpenſatores, & adminiſtratores; ergo non domini abſoluti: ergo pro arbitrio diſpenſare nequeunt. Si dominio carent, pro arbitrio diſpenſandi facultatem non habent. Ergo, dum pro libito reipſa diſpenſant, nullæ ſunt eorum diſpenſationes. Tandem ſubditus in diſpenſationis iniuſtæ

iustæ usu peccat, si iniustitiam cognoscat. Ergo invalida dispensatio. Nam si valida dispensatio legis esset, obligatio legis cessaret. Legis obligatio non cessat, quia subditus dispensatus peccat. Ergo dispensatio a lege sine caussa facta, iniusta, unaque invalida est. Et ut evidentior hæc fiat doctrina, Principis exemplo eam confirmare lubet. Communiter Theologi fatentur, Principes supremos subiectos esse legibus a semetipsis latis. Atqui ridicularia & futilis hæc subiectio foret, si iniusta dispensatio valida esset, excusaretque a culpa. Possent quippe Principes secum dispensare absque ulla caussa: qua dispensatione, licet iniusta, posita, si valida esset, cessaret legis vinculum, liberique sola eorum voluntate Principes a legum observantia evaderent. Quod absurdum adeo immane, & monstrosum est, ut nemo illud propugnare iure valeat. Porro si peccant Principes legem violantes, quia iisdem non suffragatur dispensatio iniusta; eadem ratione peccant & subditi. Si peccant; ergo legis vinculum ablatum non est: ergo dispensatio nulla. Quoniam ea dispensatio invalida, & nulla est quæ a legis vinculo non solvit subditum. Et tum non solvit, quando reipsa subditus ea iniusta dispensatione utens peccat, & quidem contra legem. Nam, soluto legis positivæ ligamine, non peccat contra ius naturale, quod, ut suppono, non vetat talem actionem. Nec ius naturale urget ut pars conformetur communitati; si a lege quæ præcipit subiectionem ad totam communitatem, pars liberata, media valida dispensatione, sit.

XIII. Opposita sententia communis est inter iuniores. P. Suarez *Lib. VI. cap. XIX. num. 6.* fatetur, S. Thomam non favere huic opinioni. Fundamentum cui recentiorum opinio nititur, supra exposui. Illud mihi nullum facessit negotium. Nam condere, & abrogare Princeps supremus legem suam valet. Peccabit utique, si legem iustam abroget: peccabit, usque dum illam non restituerit, si necessaria bono communi sit. At abrogata, vel non condita, nulla est obligatio. Verum habet. Ergo, vigente lege, dispensare pro arbitrio ab illa valet? Consequentia toto oberrat ostio ab antecedenti. Nam, usquedum lex consistit, subditus eidem Princeps est, eiusque observantiam procurare tenetur tamquam fidelis custos, depositarius, & dispensator. Potest Princeps legem non condere; potest quilibet a voluntaria promissione, & donatione abstinere: at, lege posita, Princeps, usque dum lex consistit, eidem parere debet; facta promissione, donatione libera, & a parte acceptata, eisdem stare promissor, vel donator debet.

XIV. Respondent Theologi iuniores, adversæ sententiæ propugnatores, legem non esse indivisibilem regulam, qua posita omnes obligentur, quasi eximi aliqui ab eadem nequeant. Sicut condendo legem potest sub initium pro libito aliquos eximere; ita, lege promulgata, potest pro libito aliquos dispensare. Quoniam legis vis tota pendet a voluntate legislatoris. Huc recidunt omnia istius opinionis argumenta, quæ ex iis quæ diximus, contrita, nedum soluta remanent. Quis umquam

quam individuam commentus legem est? Dividuam illam fatemur; cum reipsa dividatur, iusta occurrente caussa. Sed negamus dividi absque iusta caussa valide posse ob rationes satis iam explicatas. Negamus, legislatorem initio legis condendæ absque caussa eximere a lege quemquam posse.

XV. Non minus imbecilla videntur ad alia argumenta facta responsa. Ad Principis exemplum negant paritatem: quia, inquiunt, obligatio Principis non est immediate a lege ab eodem lata, sed a lege naturali; subditorum vero ligamen a lege positiva, seu a Principis voluntate dimanat. Effugium arbitrarium est ad vim argumenti declinandam. Lege naturali universali tam subditi, quam Principes supremi, absque caussa legem humanam non servantes, contra eam legem humanam peccant, seu contra virtutem præscriptam a lege: neque peccatum istud speciem capit ab aliquo præcepto violato naturalis iuris, sed ab ipsa transgressione positivæ legis.

XVI. Ad Concilii Tridentini decretum nec verbum reponunt. Tria responsa quæ ex Probabilistis referunt Salmanticenses, supra, ut evidenter vana, reiecimus. De Patrum auctoritate altum apud eos silentium.

XVII. Conferas nunc velim utriusque opinionis momenta, & eam eligas sententiam quæ firmioribus nititur fundamentis. Mihi pro sententia afferente dispensationes iniustas esse invalidas, stare Concilia, Patres, & luculentiora argumenta videntur. Auctoritas iuniorum tanti mihi non est ac antiquorum. Nec tamen ex iunioribus desunt qui huic sententiæ adhæreant. Nam P. Gabriel Vasquez 1. 2. *disp.* clxxviii. *cap.* iv. in hanc propendet sententiam. Expertus enim est homo acutus argumentorum vim, & auctoritatum pondus. Plures quoque ICti eam aperte propugnant, quos inter Rebuffus in *practicis tit. de dispensat. ad plur. benef. num.* 85. & celebris Covarruvias in IV. II. *Part. cap.* vi. *§.* 9. *n.* 15. ubi hæc habet: *Dispensatione a Romano Pontifice concessa contra ius, sine caussa, etsi sit contra positivum, animam tutam non esse: talis enim dispensatio dissipatio potius dicenda est.* Excipit tamen dispensationes quæ auferunt impedimenta irritantia, & inhabilitates legales. Has dispensationes validas esse quantum ad effectum impedimenta tollendi, concedit Covarruvias; ita ut actus facti vi talium dispensationum validi sint. At non propterea subditi tuti sunt in conscientia quantum ad legis obligationem, si vi talium dispensationum legem non servent.

XVIII. Disputatio hæc, alioquin gravissima, si penitius dispiciatur, & praxi applicetur, facilior fortasse evadet. Sermo nunc est de lege pure humana, ab ipso legislatore condita: in qua nihil iuris vel naturalis, aut divini includatur, quæ paucissimæ sunt. Nam si quid præfatorum iurium occurrat, iam & ipsi adversarii fatentur dispensationem iniustam esse, & invalidam. Restringitur ergo disputatio ad aliquam legem peculiarem mere humanam, cuiusque iuris divini, aut naturalis exper-

expertem. Non multum disputarem, an dispensatio ab aliqua peculiari levioris momenti lege sine caussa valida ne, an invalida sit. Ceterum in lege, tametsi humana, universali, & consensu communi a populis acceptata, & consuetudine roborata, quæ licet absolute abrogari a Pontifice possit, tamen in praxi vix potest; quis dixerit, sine caussa validam dispensationem esse? Papa dispensat ab integra Quadragesima aliquos Christianos, ab horis canonicis aliquos Præbendatos, a reditibus ecclesiasticis divites, omni iusta caussa sublata; quis propugnaverit, dispensatos istos tutos in conscientia esse? Quod si tuti non sunt, nulla est dispensatio. Ipse Franciscus Silvius, tametsi benignæ doctrinæ propugnator, sententiam Caietani, Covarruviæ, & aliorum amplectitur 1. 2. *quæst.* XCVII. *art.* 4. *concl.* 5. peccare nempe illos qui dispensatione sine iusta caussa concessa utuntur. Quod autem peccent vel contra legem naturalem, non se conformando ad communitatem, vel contra legem positivam, parum refert pro praxi. Paucis rem concludo. Dispensationes in legibus levioris momenti, ex quibus bonum commune leviter læditur, validæ sunt ob materiæ parvitatem. Verum dispensationes a legibus maioris momenti, & quæ diu a sæculis vigent, in materia gravi, absque iusta caussa concessæ, iniustæ, invalidæ, & nullæ mihi sunt ob rationum momenta quæ allegavi; quidquid in oppositum disputent iuniores.

§. V.

Dispensationes a sacris canonibus in quibus aliquid iuris divini, aut naturalis includitur, ut dispensationes recipiendi plures præbendas, non residendi, similesque, omnium Theologorum, etiam iuniorum, consensu nullæ sunt.

I. Quæstio proposita pressius praxim spectat; & ideo hæc gravior, & decisione utilior est ea quam §. præcedenti explicui. In hac quippe ad theologicam criticen revocatur usus dispensationum quæ reipsa obtinent. Et quoniam confunduntur eiusmodi dispensationes cum iis de quibus supra disputatum est; ideo gravia absurda consequuntur. Plures enim ob hanc confusionem existimant, omnes dispensationes pontificias in iis quæ sacri canones prohibent, validas esse, eo quod leges humanæ sint: minime distinguentes inter leges mere humanas levioris momenti, quibus nihil superioris iuris inest; & leges humanas pro universali Ecclesia, & in quibus aliquid iuris naturalis, aut divini viget. Porro, ut huic deceptioni occurram, in hoc §. palam faciam, nullas omnino esse dispensationes sine caussa datas ab iis legibus in quibus iura aut divina, aut naturalia includuntur; quem-

quemadmodum sunt iuxta gravissimos Theologos & Canonistas illæ quæ vetant pluralitatem præbendarum, & absentiam a residentia.

II. Præmitto doctrinam S.Thomæ, ceu fundamentum universæ conclusionis. Inquit ille quodlib. IX. art. 15. *Sunt quædam actiones quæ absolute consideratæ, deformitatem, vel inordinationem quamdam important; quæ tamen aliquibus circumstantiis advenientibus, bonæ efficiuntur. In numero harum actionum videtur esse habere plures præbendas; cum hoc quod est habere plures præbendas, plurimas in se inordinationes contineat; utpote quod non est possibile aliquem deservire in pluribus Ecclesiis, in quibus est præbendatus; cum præbendæ videantur esse ordinatæ quasi quædam stipendia Deo ibidem ministrantium. Sequitur etiam in aliquibus defraudatio voluntatum testatorum, qui ad hoc aliqua bona Ecclesiæ contulerunt, ut certus numerus Deo servientium ibi esset. Sequitur etiam inæqualitas, dum unus pluribus beneficiis abundat, & alius nec unum habere potest: & multa alia huiusmodi, quæ de facili patent. Unde non potest contineri inter indifferentes actiones, multo minus inter eas quæ sunt secundum se bonæ, ut dare eleemosynam, & huiusmodi. Quamvis vero has inordinationes pluralitas præbendarum contineat, tamen aliæ circumstantiæ possunt supervenire ita honestantes actum, quod prædictæ inordinationes totaliter evacuentur; ut, puta, si sit necessitas in pluribus Ecclesiis eius obsequii, ut posset plus servire Ecclesiæ, vel tantumdem absens, quod alius præsens, & si quæ alia sunt huiusmodi; & tunc, istis conditionibus supervenientibus cum recta intentione, non erit peccatum, etiam nulla dispensatione interveniente, si consideretur tantum secundum ius naturale: quia dispensatio ad ius naturale non pertinet, sed solum ad ius positivum.*

III. Ex hac S. Thomæ doctrina evidenter infertur, nullas omnino esse dispensationes habendi plures præbendas, percipiendi pensiones, commorandi extra residentiam, iusta caussa sublata: quoniam eiusmodi actiones absolute, & secundum se consideratæ deformitatem produnt; advenientibus circumstantiis, illam exuunt deformitatem. Porro si reipsa circumstantiæ non interveniant, nulla humana dispensatio suffragatur. Nam recta intentio, vel potestas humana nequit tollere deformitatem quæ cum lege naturali, aut divina pugnat; sed necesse est ut reipsa circumstantia intersit, vi cuius actus iuxta legem naturalem, aut divinam rectus evadat. Siquidem leges ipsæ naturales, & divinæ excipiunt casus particulares ab absolutis; seu, ut dicit Angelicus, actio quæ absolute repugnat legi naturali, adveniente circumstantia, eidem legi conformis est. Quam doctrinam si perspectam habuissent (digressio opportuna est) Auctores mamillares, tot cavillationes vanissimas non agglomerassent; neque ignorassent verum sensum illarum particularum, *per se*, *de se*, *secundum se*, *absolute*. Hæc per transennam.

IV. Pluralitas itaque præbendarum, perceptio pensionum, absentia a residentia, repugnant naturali, divinæque legi. Ut itaque eidem consona evadant, vera, & rea-

realis circumstantia superveniat necessum est : & tum dispensatio pontificia ligamen sacrorum canonum, qui præfata prohibent, auferre potest. Hæc doctrina inconcussa est, cui contradicere nemo iure valet. Prosper Fagnanus cap. *Quia de Præbend.* num. 13. refert hanc S. Thomæ doctrinam; & deinde hæc adiicit. *Cessantibus eiusmodi circumstantiis quæ deformitatem, seu inordinationem tollunt, licitum non est plures præbendas obtinere, etiam cum dispensatione : eo quod dispensatio non auferat ligamen iuris naturalis, sed solum ligamen iuris positivi.*

V. Sed quid S. Thomam, Patres, Fagnanum, & Concilia laudo? Probabilistæ ipsi ea docent quæ hanc sententiam firmant. Concedunt ipsi omnes, inferiorem nihil potestatis habere in lege superioris. Atqui Pontifices summi, & ceteri mortales, inferiores sunt Deo, lege naturali, & divina. Ergo, cessante legitima caussa, nihil potestatis habent in legibus iuris naturæ, & divini. Audiamus ipsos Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* V. *punct.* 5. *§.* 2. *num.* 70. „ Modo acturi sumus de in„ feriore dispensante in lege superioris; ut quando Pontifex dispensat in votis, „ iuramentis, matrimonio, *residentia Episcoporum, quæ sunt de iure divino* .... „ Dicendum est ergo secundo, dispensationem datam ab inferioribus in legibus „ superioris sine iusta caussa esse nullam ... quia inferior non recipit potesta„ tem dispensandi in lege superioris ad beneplacitum eius; sed solum censetur „ eam concedere superior in ordine ad rationabilem & prudentem dispensatio„ nem."

VI. Iusta ergo sublata caussa, nihil suffragantur dispensationes percipiendi pensiones, retinendi plures præbendas, absentiæ a residentia. Pii fideles ingentibus reditibus Ecclesias donarunt, ut earumdem Pastoribus, & pauperibus, viduis, & orphanis providerent. Deo victimas bonorum litarunt, ut Dei ministri & seipsos, & pauperes alerent. Quoties ergo Dei honor, bonum Ecclesiæ universalis postulant ut ex bonis unius Ecclesiæ aliquid accipiatur, ut aliarum Ecclesiarum ministri alantur, in id consentire pii, & prudentes donatores præsumuntur. Quoniam una est Christi Ecclesia, & vinculo caritatis omnes ministri unum sunt. Supremus ergo dispensator Romanus Pontifex potest dubio procul ex reditibus omnium Ecclesiarum ministris de Ecclesia optime meritis, iusta exigente caussa, providere, quando nempe id bonum commune Ecclesiæ postulaverit.

VII. Verum enimvero, si ex Ecclesiarum reditibus pensiones darentur Clericis cincinnatis, barbatulis, qui mulieribus, non Deo inserviunt, qui pro Christi Ecclesia nihil umquam operati sunt, non sacris litteris eam illustrarunt, non apostolica ministeria peregerunt, non morum sanctitate, non verbo, non exemplo Christi caussam, & Ecclesiæ incrementum promoverunt: si istis, inquam, pensiones darentur, quis assereret validas easdem esse? Quid, si hominum, & femellarum officiis, & meritorum larvis confictis extorquerentur? Si Patres omnes fures, latro-

trones, usurpatores sacrilegos compellant vel ipsos Ecclesiarum legitimos Pastores, qui omnes curas, & studia excolendæ vineæ impendunt, si quidquam præter congruum victum, & vestitum, sibi ad fastum, ad ditandos consanguineos, ad vanas pompas de propriarum Ecclesiarum reditibus applicant; quid de illis dicendum qui nec Ecclesiis addicti, nec Ecclesiarum ministerio operam navant, nec in Ecclesiæ utilitatem quidquam operantur? Hi ne pauperum panem, Christi patrimonium devorare tuta poterunt conscientia, quacumque interveniente pontificia dispensatione?

VIII. Neque obtrudas. Pontifices ergo infideles dispensatores? Tu ne iudex pontificiarum dispensationum? Papa dispensavit. Quid ultra quærendum? Alioquin universa turbaretur christiana Respublica: conscientiæ quæstionibus torquerentur. Delicatæ sane conscientiæ, quæ pauperum sanguine satures dispensationis medicamine abstergere tanta crimina sibi blandiuntur. Quid conscientiarum scrupulos opponunt isti; cum nil minus quam de iustitia pensionum cogitent, dummodo easdem assequantur? Invalidas & subreptitias dispensationes extorqueri in omni principatu, impedire humana nequit industria. Principes, Pontifices, etsi vigilantissimi, & sanctissimi, & ministrorum lenociniis decipi valent, & postulantium intercessionibus quandoque indulgere, vitandi maioris mali caussa, prudentia iubet. Ex pluribus ergo oriri principiis dispensationis iniustitia potest: & quocumque ex capite iniusta, & invalida dispensatio sit, nihil eadem utentibus suffragatur. Damnabis ergo adeo frequentissimum pensionum usum? Absit. Non usum, sed abusum, & iniustitiam damno. Non dico, abusum serpere, aut corruptelam grassari. Quid? An insanum me reputas, ut in ea quæ supremi legislatores, summique Pontifices peragunt, censuras intorquere velim? Tanta dementia profecto non laboro. Quid sit iustum, validum, vel iniustum, aut nullum, definio. Quæ vero fiunt, penitus ignoro.

IX. Verum, ne quis suspicetur, quidquam a me per exaggerationem dictum, audiat quid adversus eiusmodi dispensationes iniustas viri sancti pronuntient. S. Bernardus epist. VII. ad Adam Monach. num. 9. *Mira cautela, & stupenda providentia! Malum, quod iam corde conceperunt, opera tamen cauti fuere non implere, nisi cum licentia. Conceperunt dolorem, sed non pepererunt iniquitatem, donec iniquo conceptui PAPA præberet assensum. Quo lucro? Quove saltem compendio mali? Numquid ideo aut malum esse desiit, aut vel minoratum est, quia PAPA concessit? Quis vero malum esse neget, assensum præbere malo? Quod tamen summum fecisse Pontificem nequaquam crediderim, nisi aut CIRCUMVENTUM MENDACIO aut IMPORTUNITATE VICTUM.*

X. Doctissimus Cardinalis Bellarminus, Romanæ Ecclesiæ strenuus propugnator, & vindex *epist. ad Nepot.* hæc contra iniustas dispensationes scribit. *Hic cavil-*

villus securos reddit multos, tutum vero neminem. Quoniam Papa non est dominus, sed dispensator: ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis caussa est; & qui ea utitur, eadem semper irretitur iniquitate.

XI. Ioannes Trithemius in suo *libro Penticho cap.* VI. prolixo sermone invehitur contra dispensationes falsis nixas rationibus. Pauca transcribo. *Nec dispensatio faciet licitum, quæ falsis narrationibus fuerit impetrata. Si adsit in supplicatione necessitas, in intentione supplicantis integritas, in usu dispensationis honestas, audacter dico, quod Papa cum Monacho possit dispensare . . . Certus sum etenim quod summus Pontifex neminem sine evidenti utilitate communi, & necessitate manifesta ab aliqua approbata Religione intendit absolvere . . . . Quando autem caussa narrationis falsa est, dispensatio non liberat, sed damnat impetrantem. Summus Pontifex, auditis narrationibus supplicantium, caute respondere consuevit, Si ita est, inquiens, ut narratur, fiat quod petitur eo modo, & forma qua sequitur. Respondet caute, indulget secrete, & sub certis limitibus dispensat . . . . Omnes caussæ & rationes quas in supplicatione narrastis, confictæ, & falsæ sunt. Quomodo dispensatio legitima erit? Quomodo excusabit vos summi Pontificis auctoritas, quam mendacio, fraude, dolo, & importunis precibus circumvenire non timuistis?*

XII. Cardinalis Toletus, doctrina & probitate clarus, in Instruct. Sacerd. Lib. V. cap. LXXXIII. *PAPÆ dispensatio sine caussa non habet locum in foro interiori, & coram Deo, sed tantum in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent, etiam cum dispensatione, si non adest caussa legitima, securi non sunt. Nec excusantur, quia PAPA dedit; & ipsius est considerare quomodo dederit: hæc, inquam, non excusant. Si enim quis pecunias accipiat ab œconomo, quem scit male dispensare rem domini, & contra iustitiam, non potest tunc retinere. PAPA autem non est dominus bonorum, & redituum Ecclesiæ, sed tantum universalis DISPENSATOR. Unde sicut, cum dispensat hominem in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi caussa adsit; ita in pensionum, & beneficiorum distributione. Caussa autem hæc debet esse in utilitatem Ecclesiæ cuius sunt bona. Si enim nulla via in Ecclesiæ huius, vel universalis utilitatem tendat, non est caussa legitima.*

XIII. Eodem sermone loquuntur Patres omnes, quibus adiicere lubet luculentissimum testimonium, omni exceptione maius, & quod solum sufficere pro caussæ-definitione debet. Illud autem est BENEDICTI XIV. Pontificis Maximi feliciter regnantis. Elapso quippe anno MDCCXLVII. die XVI. Maii, me Romæ præsente, dum in sacra Congregatione, quæ *Signatura gratiæ* dicitur, caussa gravissima ageretur coram SANCTISSIMO super donatione officiorum vacabilium facta ab Innocentio X. Pontifice summo *Olimpiæ Maidalchinæ* die 26. Decembris 1644. post Prælatorum audita vota, coram illo sacro Purpuratorum Patrum Collegio, atque numerosissima auditorum frequentia (publice caussa disputata) doctissimus Pon-

Pontifex elata voce hæc lingua vernacula, quæ fincere latine verto, pro tribunali fedens pronuntiavit. *Sciant intelligantque omnes, PONTIFICES SUMMOS esse dumtaxat administratores, & dispensatores ecclesiasticorum redituum. Atque adeo INNOCENTIUS X. donare præfatæ Olimpiæ officia vacabilia, de quibus caussa agitur, nequaquam potuit. Pii fideles sancto Petro, non Pontificum nepotibus bona sua obtulere. Quamobrem quidquam NOS impertiri nepoti nostro constantissime semper recusavimus.* Et teftimonium hoc, factumque, omnibus Pontificibus imitandum, verum eft. Sententiam autem definitivam, typis Romanis editam, contra Actorem donatarium dixit Pontifex fummus, eumque obftrinxit ut tria fcutorum millia facræ Cameræ folveret. Quæ idcirco fcripfi, & ut fententiæ hactenus propugnatæ maius adiicerem lumen, & ut hæretici intelligant aliquando, quæ fit Romanæ Sedis doctrina. Ad abufus quod attinet, nulla umquam hominum Curia, tametfi fanctiffima, ab iifdem immunis prorfus fuit.

§. VI.

De cauffis quæ ad licitam, validamque difpenfationem requiruntur.

I. NUlla defignari certa regula poteft fuper cauffarum qualitate, quæ pro licita, & valida difpenfatione requiruntur. Cauffarum quippe æquitas a pluribus circumftantiis loci, temporis, perfonæ petentis, & fuperioris difpenfantis pendet. Pauca generatim delibabo. Et primum, quando certa eft cauffa & evidens, quæ ab obfervatione legis excufet, non eft neceffaria difpenfatio, quia neceffitas non habet legem. Quid, fi cauffa dubia fit? Dubitatione perfiftente, neceffaria eft difpenfationis petitio. Probabiliftæ hanc aufernnt dubitationem, media probabilitate. Salmanticenfes *loc. cit. num.* 73. docent, eum qui *probabiliter* iudicat fe habere fufficientem infirmitatem, defatigationem, aliamve cauffam, quæ excufet eumdem a recitandis horis canonicis, a ieiunio &c. non indigere difpenfatione, fed abfque ea exemptum a lege effe. Hanc laxam doctrinam fupra reiecimus. Cum enim iuxta Probabiliftas ad probabiliter iudicandum fat fit aliquorum iuniorum auctoritas, quifque facillime probabilitatem fibi format; atque adeo communiter homines media hac vi probabiliftica a lege exempti effent. Immo tum locus eft difpenfationi, quando probabiliter in utramque partem difputatur.

II. Generalis regula quam communiter tradunt Patres, Concilia, præcipue Tridentinum, & Theologi, eft, quod fufficientia cauffæ pro legitima difpenfatione, accipienda, penfandaque fit ex refpectu ad bonum commune. Huc femper fpecta-

ctare Prælatus, & quisque dispensator debet, num videlicet dispensatio conducat bono communi, aut eidem sàltem non repugnet. Præ oculis semper habeant hanc S. Thomæ doctrinam 1. 2. quæst. XCVII. art. 4. ad 1. *Quando cum aliquo dispensatur, ut legem communem non servet, non debet fieri in præiudicium boni communis, sed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat*. Spectanda est pietas, qualitas personæ petentis, temporum circumstantiæ. Nam hoc tempore expedit dispensationis concessio, secus alio. Ratio quoque vitandi maioris mali, declinandi rerum turbationem, sufficiens esse caussa valet pro dispensationis concessione.

III. Quæst. I. *Quid, si de caussæ sufficientia dubitetur?* Resp. Distinguunt Probabilistæ dubitationem de substantia, seu de existentia caussæ, num videlicet detur nec ne caussa; & dubitationem de caussæ sufficientia. In primo casu, inquiunt Salmanticenses *loc. cit. num.* 75. *&* 76. dispensator supremus poterit valide, sed non licite dispensare; inferior vero nec valide, nec licite. Distinctio de dubio super substantia, & sufficientia caussæ futilis est, & vana. Nam quando dubito, sit ne causa sufficiens, dubito, detur nec ne caussa pro dispensatione. Dubitas; an habeas incommodum; aut certus de incommodo, dubitas, satis ne illud sit pro dispensatione. Dubitatio hæc, ad praxim quod attinet, eadem est. Immo dubitatio prior stultitia non vacat. Nam est, aut non est incommodum: solumque dubitari potest de eiusdem sufficientia pro dispensatione. Quæ dubitatio superioris iudicio subiicienda sincere est; & tum petens dispensationem tutus in conscientia erit, dispensatione obtenta.

IV. Quæst. II. *Valida ne est dispensatio, quando reipsa datur caussa sufficiens pro eadem, si dispensator illam ignoret, & nihilominus dispensationem impertiatur?* Resp. Certum penes omnes est peccare dispensatorem, dum iudicat non adesse caussam, & nihilominus dispensationem concedit. Certum etiam est non requiri in superiore cognitionem iudicialem caussæ, sed sat esse privatam, qua prudenter, & mature cencedere dispensationem valeat; quamvis in iudicium revocari talis dispensatio queat. Disputatur solum, valida ne sit dispensatio, quando, vera extante caussa, eaque a dispensatore ignorata, is nihilominus mala fide dispensationem impertiat. Mihi probabilius est quod valida sit, eaque uti tuta conscientia dispensatus possit. Quandoquidem cognitio quam requirunt Concilia pro licita dispensatione, eo pertinet, ut exploretur, an reipsa caussa reperiatur. Porro si caussa legitima revera existit; quod superior eam ignoret, hæc ignorantia non aufert a superiore potestatem dispensandi; sed tantum declarat, pravam esse eiusdem voluntatem, qua dispensationem impertit. Cur ergo valida non erit dispensatio hæc? Peccabit utique dispensator, caussa ignorata, dispensationem concedens. At quando reipsa vera & legitima caussa occurrit, & potestas adsit dispensandi, ignorantia dispensatoris nocere petenti dispensationem non potest.

Accedit: quando postulantes dispensationem manifestam habent caussam cur possint, & debeant dispensari, si certi esse de dispensatorum cognitione deberent, hoc nimium durum, & permolestum esset; & scrupulis atque perplexitatibus omnes dispensati torquerentur.

V. Quæst. III. *Tenetur ne dispensator, caussa legitima occurrente, dispensationem impertiri illam petenti?* Resp. Triplex distinguitur dispensatio, prohibita, debita, & permissa. Prohibita est quæ pugnat cum bono communi; nullaque occurrit caussa cur concedatur. Debita, quæ, necessitate urgente, concedenda est. Permissa, quæ, congrua extante caussa, negari, aut impertiri valet. Igitur superior negare dispensationem poterit etiam tum cum sufficiens dispensandi caussa adsit. Quoniam dispensatio, indulgentia, misericordia, gratia communiter appellatur. Immo omnes fatentur, sobrie, & raro dispensationes, etiam caussa sufficiente occurrente, impertiendas esse. Dispensatio quippe quælibet legis vulneratio est. Quare ab infligendo legi hoc vulnere abstinendum est, nisi congruentia sit valde urgens. Poterit quandoque cum uno, secus cum altero dispensare; non tamen *pro libito*, ut volunt Salmanticenses *loc. cit. num.* 80. quia nihil pro libito agere dispensator debet in tam gravi materia; sed quia aut diversa postulantium conditio, aut aliæ congruentiæ pro uno quam pro alio prævalent. Debita, & necessaria tum dispensatio erit, quoties urgens aut vitandi mali gravis, puta scandali, aut boni communis promovendi caussa postulaverit. Si quisque impedire proximi malum, cum possit, astringitur; quanto magis Prælatus, qui vi officii sui prospicere subditorum bono, eosque a malis defendere tenetur?

VI. Quæst. IV. *Utrum impositio mulctæ pecuniariæ sufficiens caussa sit dispensationis concedendæ?* Resp. Adfirmantem opinionem defendunt PP. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* V. *punct.* 4. *§.* 2. *num.* 49. ubi hæc habent. *Quando caussa iusta dispensandi non adest, potest imponi illa mulcta pecuniaria: & ex illa resultat sufficiens caussa dispensationis.* Hæretici qui hæc legunt, ansam oblatrandi arripiunt, & infamandi leges nostras, veluti *bursarias*, quasi ideo condantur, ut earum dispensatione pecuniæ conquirantur. Quare, ut illorum ora obstruamus, dicimus & Conciliorum, & Theologorum voce, numquam mulctam pecuniariam sufficientem dispensandi caussam præbere. Sed, posita congrua dispensandi caussa, opus interdum eleemosynæ imponi merito potest. Et reipsa eleemosynæ omnes quæ pro impedimentorum matrimonii dispensatione offeruntur, piis operibus applicantur. Omnis tamen suspicio avaritiæ, & mercimonii auferenda est.

§. VII.

§. VII.

De dispensatione subreptitia, obreptitia, & per metum extorta.

I. FAmiliaris est distinctio dispensationis *subreptitiæ*, & *obreptitiæ*. Ea dispensatio dicitur *subreptitia* in qua postulator reticet ea quæ exprimenda in petitione sunt iuxta ius, & consuetudinem. *Obreptitia* tum est, quando in petitione falsitas exponitur. Dispensatio, sive *subreptitia*, sive *obreptitia*, nulla est. Siquidem ad dispensationis valorem consensus requiritur superioris. Quoties reticetur veritas, aut exponitur falsitas, deest dispensatoris consensus. Ergo dispensatio nulla. In qualibet enim dispensatione hæc includitur conditio, *si res ita sit*. Et hoc patet ex *cap. de fid. & instr.* ubi Innocentius III. inquit: *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem litteras nostras etiam certas constiterit impetrasse, carere volumus impetratis, & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

II. Communia hæc, & obvia. At cuius veritatis reticentia, aut falsitatis expositio reddat dispensationem invalidam, definiri vix, ac ne vix quidem potest. Quæ communiora sunt, indicabo. Si quidquam reticeatur, etiam sine dolo, & culpa, eorum quæ secundum iura, & stilum Cancellariæ declaranda sunt, ex *cap. 11. de filiis Presbyter.* dispensatio nulla est. Igitur si quidquam aut reticeatur veritatis, aut exponatur falsitatis quod pertineat ad caussam finalem, quæ videlicet movet, & inducit Papam, seu Principem ad dispensandum, dispensatio nulla est. Quam regulam omnes admittunt. Si autem taceatur veritas, aut exprimatur falsitas, quæ licet non inducat, impellit tamen Principem ad dispensandum, aliqui negant invalidam esse dispensationem. Sed celebris Fagnanus cap. *Super litteris*, num. 67. cum communiori Canonistarum consensu, etiam tum eam invalidam asserit; nisi subreptio oriatur ex inculpata ignorantia.

III. Quænam sint veritates quæ non debent reticeri, aut falsitates quæ non debent exponi secundum iura, & consuetudinem Cancellariæ, dicetur in tractatu de matrimonio. Interim hæc esto regula generalis. Quando reticetur aliqua veritas, aut producitur aliqua falsitas, qua sapientum, prudentumque iudicio casus expositus vitiatur, invalida est dispensatio; etiamsi Pontifex dispensaturus fuisset, facti veritate narrata: quia ad dispensationem necessarius est consensus præsens voluntatis, nec sufficit futurus. Porro quando casus revera vitiatur, diversus est a casu vero. Ergo consensus præsens Pontificis non est in casum verum, sed in falsum. Quoties igitur casus moraliter diversus est per reticentiam veritatis, aut ex-

expositionem falsitatis; tum dispensatio nulla est. Heinc colliges, falsam esse illorum regulam qui dicunt, veritatis reticentiam, aut falsitatis narrationem tum non vitiare dispensationem, quando Pontifex dispensationem perinde concessisset, veritate narrata, & falsitate omissa. Quoniam consensus futurus, & conditionatus haud sufficit ad dispensationis valorem, ut diximus; sed præsens requiritur.

IV. Dispensatio per metum extorta absolute valida est: quia metus non tollit simpliciter voluntarium, & libertatem, sed dumtaxat secundum quid, ut communiter dicitur. Ceterum, si dispensator absolute non præberet consensum, licet verbis illum exterius proderet, nulla dispensatio foret. Porro an dispensator habuerit, nec ne voluntarium, liberumque consensum, quando metu coactus dispensationem concessit, præsumendum est, illum habuisse, quando verba consensum produnt: quia nemo præsumitur alium in verbis, alium in animo sensum habere, nisi id ex circumstantiis constet. Si metus iniuste incussus sit, peccavit postulator metum incutiens; at, supposita vera, & legitima dispensationis caussa, uti concessa dispensatione poterit: quia, supposito consensu dispensatoris, dispensatio valida est, &, sublato peccato metus iniuste incussi, etiam licita. Quod sit valida, constat ex dictis: quia iura excipiunt tantum matrimonium, & absolutionem ab excommunicatione: quæ duo ex metu facta nulla sunt; ceteri autem contractus, & officia valida sunt: quia exceptio firmat regulam in contrarium. Quod sit etiam licita, præciso peccato metus iniuste illati, constat ex legitima caussa, quam supponimus existere pro dispensationis concessione. Si vero metus iuste incussus sit, valida, & licita est dispensatio tum in petitione, tum in usu. Potest autem superior dispensationem ex gravi metu iniuste sibi incusso revocare in pœnam delicti; & conveniens est ut eamdem revocet. Immo vix consulerem subdito ut dispensatione uteretur metu iniuste incusso extorta. Quandoquidem licet verum sit metum absolute non auferre libertatem, tamen suspicandi ratio subest, habuerit nec ne superior hunc liberum consensum. Et cum de valore actus agatur, consultius erit confirmationem dispensationis concessæ postulare.

§. VIII.

§. VIII.

Quibus de caussis obtenta dispensatio cesset.

I. QUæst. I. *Cessante caussa finali ob quam concessa dispensatio est, cessat ne dispensatio?* Resp. Duo, ut certa, præmittenda sunt. Si dispensatio sortita sit ultimum & totum suum effectum, revocari haud potest. Dispensatus quis est ad ineundum matrimonium, ad suscipiendos ordines sacros; post contractum matrimonium, post susceptos ordines revocari dispensatio nequit. Si effectus dividuus sit, & unum sortita, secus alterum dispensatio fuerit; respectu huius, non illius, revocationi obnoxia dispensatio est. Quibus positis, dicendum primo est, dispensationem nullam esse, si caussa finalis, seu inducens & movens non consistat tempore quo a Papa, vel eius Pœnitentiario dispensatio impertitur. Quia, nulla existente caussa, superiores concedere dispensationes nolunt, nec possunt. Idem dicendum, dum eiusmodi caussa cessat, antequam delegatus a Papa commissionem dispensandi executus fuerit. Porro hæc caussa finalis, nisi sit individua, cessare vel in toto potest, vel in parte. Si cesset tantum in parte, consistit dispensatio. Difficultas itaque tota in hoc vertitur, num, cessante omnino caussa finali principali, & inducente (de minus principali nec disputatur) post obtentam dispensationem, antequam executioni demandetur, eadem persistat, valeatque dispensatus illa licite uti. Duplex est sententia. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* V. *punct.* 8. *num.* 88. utramque de more probabilem asserunt, ipsique negantem amplectuntur: quia, inquiunt, semel ablata per dispensationem lege, hæc non reviviscit, nisi per novum actum legislatoris. Legislator, seu superior, qui dispensationem concessit, legem non renovat. Ergo consistit, & durat dispensatio. Contra lex cessat cessante caussa finali in totum: quia ad legis cessationem non requiritur novus legislatoris actus, quemadmodum necessarius est ad renovandam legem per dispensationem ablatam. Pro hac opinione laudant *Castropalaum*, *Perez*, *Salas*, *Suarez*.

II. Opposita opinio mihi probabilior est, immo unice vera, præcipue si dispensatio eximat ab observatione alicuius præcepti, puta audiendi Sacri, ieiunandi, recitandi divinum officium &c. Quis Christianorum, sincerus suæ salutis amator & studiosus, a dictis præceptis servandis abstinebit, propterea quod ex iusta caussa dispensatus fuit, si hæc caussa omnino evanuit? Adeo mihi comperta hæc veritas est, ut eam efficacius probare nequeam quam ad intimum communemque sensum Christianorum eam appellando. Laboras incommodo, quod duraturum per totam Quadragesimam bona fide existimas: ideo pro tota Quadragesima impe-

petras dispensationem a ieiuniis, ab audiendo Sacro, a recitando divino officio Obtenta dispensatione, post unam aut alteram hebdomadam convalescis, sanus evadis. Hoc in casu liber eris a ieiunio, ab officii recitandi, ab audiendi Sacri onere? Communi Christianorum sensui hoc ego repugnare existimo.

III. Contrariæ opinionis argumentatio sophistica est, & cavillatoria. Dispensatio non tollit legem, ita ut dispensator renovare legem debeat (inane est commentum istud) sed eximit ab observatione legis, caussa exemptionis supposita, & durante. Dum hæc evanescit, lex suum effectum habet, obligatque, quin opus sit novo actu legem instaurari, cum numquam ablata lex fuerit.

IV. Ut nimium laxam, & communi sensui repugnantem reiicimus sequentem opinionem Salmanticensium loc. cit. num. 91. *Si detur infirmitas quæ moraliter iudicabatur perpetuo duratura, & obtineas a Pontifice dispensationem comedendi carnes pro tota vita, non recitandi officium divinum, non ieiunandi; etiamsi postmodum salutem PERFECTAM acquiras, poteris uti tali dispensatione, donec a Pontifice revocetur. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac Quadragesima obtineas dispensationem a superiore non ieiunandi, vel abstinendi a carnibus, quia infirmitas pro tota illa censetur duratura; etiamsi per accidens cesset, potes uti tali dispensatione. Ita Auctores citati, qui licet non omnes ita in particulari loquantur, mens tamen illorum est quam diximus.*

V. Non multis opus est ut tantam laxitatem refellam. Seipsa enim communi sensui horrorem ingerit. Etiamsi *perfectam sanitatem* recuperes, poteris comedere carnes, non audire Sacrum, non ieiunare, non recitare horas canonicas? Cur hoc? Quia infirmitas *per accidens* cessat? Etiam hic locum hæc distinctio *per accidens*, & *per se* habet? Ut alias dixi, & dicam sæpius, Salmanticenses Theologos pluribus nominibus magni facio; at non propterea, si quid æquo laxius doceant, cum lectorum detrimento præterire illud debeo. Quin quo sunt maioris auctoritatis, eo diligentius admonendi lectores sunt, ne facilius se in errorem pertrahi sinant.

VI. Quæst. II. *Cessat ne dispensatio ob mortem dispensatoris?* Resp. Si dispensatio absolute concessa sit, duretque dispensationis caussa; non cessat ob mortem concedentis: quoniam dispensatio donationi comparatur, quæ facta, & acceptata durat etiam post mortem donatoris. Obtinuisti dispensationem pro integra Quadragesima; uti eadem vales, etiamsi in media Quadragesima dispensator mortuus fuerit. Contra, si conditioni illigata dispensatio fuerit, cessat morte dispensatoris; ut si eiusmodi clausulis circumscripta sit, *donec nobis placuerit, ad arbitrium nostrum* &c. Quid, si, antequam dispensator decedat, inceptus sit actus, seu iudicium? Poteris inceptum iudicium persequi. Facultatem obtinuisti audiendi confessio-

fiones Titii, absolvendi a censuris Sempronium, incepta ante mortem dispensatoris iudicia perficere vales.

VII. Quæst. III. *Potest ne dispensator suam revocare dispensationem?* Resp. Si dispensator dispensationem absque legitima caussa impertiit, non modo revocare illam valet, sed tenetur, etiam in opinione illorum qui validam talem dispensationem esse propugnant. Dispensationem vero ob iustam caussam concessam, atque adeo validam, & licitam, semper revocare dispensator potest ob novam occurrentem caussam. Absque caussa vero iustam, licitamque dispensationem revocare nec debet, nec licite potest. Quia sicuti peccaret dispensator, si absque caussa dispensationem concederet; ita peccaret, si pro libito eamdem revocaret: quia nihil pro arbitrio agere licitum est, sed rationabilis caussa dirigere actionem quamlibet debet. Revocatio tamen, etiam arbitraria, valida est; nec uti quis dispensatione revocata potest.

VIII. Inferior nequit dispensationem a superiore concessam revocare: contra, superior valet dispensationem concessam a subdito inferiore revocare; sive dispensatio sit in legibus latis ab ipso superiore, sive in legibus eiusdem inferioris. Quare Pontifex summus revocare dispensationes impertitas ab Episcopis in egibus sive pontificiis, sive episcopalibus, & dioecesanis valet. Ut tamen licita revocatio sit, ex rationabili caussa esse debet. De valore enim non disputatur; cum semper valida sit revocatio facta a legitimo superiore. Quando tamen inferior dispensat in lege superioris ex iusta caussa, datam dispensationem illum revocare non posse, docent Salmanticenses *loc. cit. num.* 99. & laudant *Sanchez*, *Bonacinam*, *Salas*, *Martinez*: quia sicut inferior valide sine iusta caussa dispensare in legibus superioris nequit, ita revocare iustam dispensationem sine caussa non potest. Hæc opinio absolute mihi non arridet. Nam inferior in legibus superioris denegare dispensationem potest, etiamsi iusta occurrat caussa dispensandi, dummodo necessitas manifesta non urgeat. Quidni ergo & datam dispensationem revocare valide poterit, etiam absque peculiari caussa? Dispensatio omnis vulneratio legis est. Eccur non poterit dispensator auferre hoc legis vulnus? Hæc sola vulneris ablatio iusta esse caussa revocationis potest. Quod tamen limitandum dico, nisi ex revocatione scandalum, aut damnum sequatur. Quoniam tum dispensatio foret necessaria; & ideo revocatio nulla tum dici posset.

IX. Quæst. IV. *Quandonam cessat dispensatio per renuntiationem?* Resp. Quando renuntiatio est sine damno tertii, & ante secutum effectum facta a dispensato, tollit dispensationem: quia quisque renuntiare proprio favori valet. Dispensationem vero non infringit renuntiatio quæ sit in damnum tertii. Deflorasti consanguineam: obtines dispensationem ducendi eam in matrimonium. Dispen-

fationi huic renuntiare nequis, quod talis renuntiatio esset in præiudicium tertii. Renuntiatio quoque nulla est, superiore legitimo usum dispensationis præcipiente.

X. Ut itaque renuntiatio valida sit, duo requiruntur, voluntas dispensati, & voluntas dispensatoris. Usquedum enim dispensator non acceptat renuntiationem, dispensatio non intelligitur abrogata. Duobus modis dispensatus renuntiare dispensationi valet, expresse, & tacite: illa verbis, hæc signis peragi valet. Completa renuntiatione, nullus amplius dispensationis usus. Disputant Theologi, quando colligendum sit, dispensatum tacite renuntiasse dispensationi. Aliqui contendunt, non usum decennalem sat esse ad inferendum, dispensatum renuntiare dispensationi, quando, oblata occasione eadem utendi, numquam usus eadem ille sit. Sed merito alii hanc impugnant opinionem: quia omissio utendi dispensatione nullo modo pugnat cum voluntate eamdem retinendi. Omissio enim usus cum sola usus positione pugnat. Sola ergo taciturnitas, aut omissio utendi dispensatione signum sufficiens non est, dispensatum eidem renuntiasse. Sed aliæ circumstantiæ requiruntur, ex quibus solis colligi poterit quod dispensatus cedere iuri & favori suo velit.

XI. Et hæc de dispensatione dicta sufficiant: quoniam plura in aliis *tractatibus* dicta sunt; & plura, quando de sacramento matrimonii sermo erit, dicturi sumus. Fuse quoque disputavimus de dispensatione votorum, ubi communem vulgaremque opinionem illam quæ docet, Regulares privilegio potiri dispensandi ab obligatione votorum, reiecimus.

CAPUT VI.

De lege non scripta, seu de consuetudine.

NIL frequentius hominibus est quam abusus, & corruptelas consuetudinis larva obtegere. Peccata ipsa, cum a multitudine perpetrantur, consuetudinis fuco delinita prodire in publicum non erubescunt, & tantum non legis vim sibi usurpant. Torrentem rapidissimum, secum omnia abripientem, vitiosum morem, sive iniquam consuetudinem Patres appellant. Acriter omnes in hoc consuetudinis simulacrum invecti sunt. Salomon ipse adversus pravas consuetudines clamavit, inquiens Sap. v. *Interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est.* S. Augustinus *Lib. de fid. sp. & car cap.* IV. acriter contra iniquæ consuetudinis præstigia invectus est. *Frustra quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obiiciunt, quasi consuetudo maior sit veritate. In Evangelio Dominus ait:* Ego sum veritas. *Non dixit, Ego sum con-*

consuetudo . Itaque cedat consuetudo veritati . Consenserunt iura peccatis , & coepit irritum esse quod publicum est ! clamat Cyprianus . Nobis in praesentia., non de prava, sed de iusta consuetudine sermo habendus est. Et quia saepe fucata cum genuina , adultera cum sponsa , prava cum iusta consuetudine confunditur ; idcirco indolem , & praerogativas verae consuetudinis sequentibus paragraphis explicabimus .

§. I.

Quid, & quotuplex sit consuetudo.

I. COmmunis consuetudinis finitio ea est quam tradit S. Isidorus *Lib. V. cap.* 111. *etymolog.* videlicet : *Est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, ubi deficit lex* . Dupliciter accipi consuetudo solet , pro iure nempe, & pro facto . Consuetudo facti non aliud est quam actuum repetitio , & usus , seu mos ; estque veluti materia ipsius consuetudinis iuris. Ex repetitione enim actuum humanorum proficiscitur consuetudo iuris , quae vim legis obtinet . Et hic est significatus prioris partis datae definitionis : *ius quoddam moribus institutum* . Ius istud non voce , non scripto , sed moribus , seu actuum repetita frequenria paritur. Clarior est, & opporrunior haec altera definitio. Consuetudo est *ius rationabile, legitimo tempore praescriptum, moribus perfectae communitatis volentis se obligare, & Principis consensu inductum* . Rationabilis sit oportet consuetudo, non secus ac lex : quia utraque bonum communiratis publicum spectare debet. Quare nulla consuetudo vim legis assequi valet quae sit contra bonum commune societatis . Tempus congruum necessarium est , quod decennii intervallo concludi solet . Sed de hoc infra . Non cuiusque societatis , sed perfectae dumtaxat mores consuetudinem inducunr . Societatem autem perfectam , non domus , non conventus, non collegium , sed civitas , provincia , regnum constiruunt. Requiritur praeterea quod moribus communitatis volentis se obligare , inducatur . Nec satis ad consuetudinem invehendam est actuum frequentia aut ex liberalitate , aut ex devotione ; sed ex intentione se se obligandi induci debet . Animadvertit tamen Dominicus Soto *Lib. I. de iustit. & iur. quaest.* 111. *artic.* 4. interdum contingere quod consuetudinis initium , ex devotione inceptum , continuari ex obligatione possit . Quando vero id contingat , ex circumstantiis colligi debet.

II. Consuetudo descripta convenit, & differt a stilo, & praescriptione. Cum stilo convenit : quia & stilus consuetudo quaedam est, sed limitata ad fori iudicia . Heinc Romanae Curiae stilum facere legem ICti docent , quatenus ex usu & more

re quo Romæ deciduntur lites, resolvuntur quæstiones propositæ, expediuntur bullæ, rescripta, ceteraque diplomata, consurgit consuetudo, quæ servari in iudiciis, & talium diplomatum expeditione solet. Differt autem ab hoc stilo absoluta consuetudo, quæ omnes actiones comprehendit, & ad omnes se se extendit materias quæ cedere in bonum communitatis possunt. Convenientia consuetudinis cum præscriptione in hoc sita est, quod etiam præscriptio requirit aliquod tempus, & quidem non interruptum; non voce, vel scripto, sed facto, ex quo oritur ius, inducitur. Differt autem a præscriptione consuetudo, quod hæc communitatem respicit; illa etiam in singulari persona reperitur. Consuetudo vim legis, præscriptio dominium parit. Hæc bonam fidem postulat, illa etiam ab actibus malis repetere orsa sua potest. Consuetudo tacitum, aut expressum consensum supremæ potestatis postulat, secus præscriptio.

III. Consuetudo triplex. Alia *contra legem*, quæ novam legem non inducit, sed abrogat veterem. Alia est *secundum legem*, quæ non tam consuetudo, quam observantia seu interpres legis est; &, lege abrogata, cessat quoque consuetudo. Tertia tandem consuetudo est *præter legem*: & hæc ex frequentia producitur actuum in materia de qua lex scripta nihil decernit. Hæc sola vim legis, seu novum ius inducit, quando ceteræ conditiones adsint.

IV. Rursus dividi in rationabilem, & in irrationabilem consuetudo solet. Hæc tamen divisio impropria est: quia consuetudo irrationabilis putida est corruptela. Ulterius dividitur ratione materiæ in ecclesiasticam, & civilem. Illa actibus ad finem spiritualem, hæc actionibus ad finem politicum ordinatis invehitur.

§. II.

Quinam consuetudinem invehere possint: & quæ conditiones ad veram consuetudinem requirantur.

I. Consuetudinem abrogantem legem introducere illi soli valent qui legem servare tenentur. Lex quippe abrogatur per actus contrarios. Porro ii dumtaxat qui legis observationi subiecti sunt, actus legi contrarios edere queunt. Sola tamen persona privata, etiamsi Princeps sit, nequit consuetudinem inducere: quia quemadmodum lex, ita & consuetudo communitatem spectat: immo nec communitas imperfecta, ut familia, collegium &c. sed solum communitates perfectæ, ut civitates, provinciæ, regna consuetudinem inducere possunt, ut iam dixi. Quamvis civitates, provinciæ, & regna, quæ a suprema potestate diriguntur, nequeant leges condere, possunt tamen consuetudinem inducere. Sufficit ad invehendam consuetudinem communitas perfecta capax ut legibus dirigatur: quia tum ex Princi-
pis

pis tacito consensu consuetudinem, quæ vim legis habet, introducit. Necesse tamen est ut maior communitatis pars in actuum frequentia, vel in eorum omissione concurrat, ut consuetudo introducatur. Pueri, amentes nec legibus dirigi, nec consuetudinem inducere valent. Hominum cœtus nequit inducere consuetudinem abrogantem leges feminarum, nec e contrario. Sicut nec homines laici leges Ecclesiasticorum, nec Ecclesiastici laicorum leges possunt aliqua consuetudine abrogare, aut consuetudinem vim legis habentem inducere. Cœtus mercatorum, sicut peculiaribus legibus diriguntur, sic invehere consuetudines queunt. Denique quælibet communitas quæ suas particulares leges habet, potest consuetudinem sive abrogantem, sive vim legis obtinentem inducere.

II. Quæst. I. *Quot sunt conditiones ad veram consuetudinem necessariæ?* Resp. Quinque pro vera consuetudine requiruntur conditiones. I. quod sit rationabilis. II. quod sit ex publica frequentatione actuum liberorum. III. quod congruo temporis intervallo duret. IV. quod interveniat Principis consensus. V. quod ex animo obligandi inducatur.

III. Ea est rationabilis consuetudo quæ bono communi congrua, & utilis est. Si sit indifferens, bonoque communi inutilis, aut contraria; vim consuetudinis obtinere nequit ob rationem iam datam, quod consuetudo naturam legis induit, quæ semper est propter bonum commune. Heinc contra legem, sive divinam, sive naturalem, nulla prævalere consuetudo potest: quia actus contrarii istis legibus intrinsecus vitiosi sunt; ideoque numquam rationi conformes. Ita docet S. Thomas, cui omnes Theologi subscribunt, 1. 2. quæst. xcvii. art. 3. ad 1. *Lex naturalis, & divina procedit a voluntate divina, ut dictum est: unde non potest mutari per consuetudinem procedentem a voluntate hominis; sed solum per auctoritatem divinam mutari posset: & inde est quod nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem divinam, vel legem naturalem.*

IV. Contra legem ergo humanam prævalere dumtaxat consuetudo potest. Quia licet omnis lex humana, ut iusta sit, rationabilis esse debeat; evenire tamen circumstantiæ possunt vi quarum irrationabilis evadat: & ideo rationabilis sit opposita consuetudo oportet. Mos quippe ipsius populi diu continuatus circumstantia est vi cuius interdum non expediat legem veterem observare. Mirabilis est doctrina quam tradit Angelicus loc. cit. ad 2. *Possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex; & tamen actus non erit malus. Et cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis; sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc manet ratio eadem propter quam prima lex utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ,*

triæ, quæ erat una de conditionibus legis. Difficile enim est consuetudinem multitudinis removere. Igitur quando lex ipsa, licet aliunde bona, propter universalem multitudinis contrarietatem observatu vix possibilis est, ipsa populi contrarietas circumstantia esse potest ob quam lex sit inutilis, & prævalere consuetudo opposita debeat. *Difficile enim est*, inquit Angelicus, *multitudinis consuetudinem removere*. Advertendum tamen, quod, si consuetudo sit bono communi societatis adversa, numquam consuetudo, sed corruptela erit. Illæ vero bono communi societatis oppositæ sunt consuetudines quæ laxitates invehunt, subditosque solutiores efficiunt, ut infra fusius dicetur.

V. Triplicem consuetudinis statum distinguunt Theologi, inceptionis, progressus, & præscriptionis. Qui contra legem consuetudinem introducunt, peccant toto tempore quo lex prævalet. Quare non solum in exordio, sed etiam in progressu isti legem violant. Salmanticenses *tract.* XI. *cap.* VI. *punct.* 3. *§.* 1. *num.* 13. docent, non peccare eos qui violant legem in progressu consuetudinis: & citant pro hac opinione *Montesinos*, *Caietanum*, *Castropalaum*, *Laymannum*, *&* *Soto*. Expendere omnes non vacat; nec est operæ pretium. Unum examinavi Dominicum Soto *Lib. I. de iust. & iur. quæst.* VII. *art.* 2. *ad* 2. ubi dumtaxat asserit, abrogata lege per consuetudinem, hac utentes non peccare; quod omnes asserimus. At usquedum lex prævalet, non video qua eximi ratione a peccato possint illi qui legem violant. Quoniam si, antequam lex præscribat, secundi resisterent primis, lex vigorem non amitteret.

VI. Quæst. II. *Quodnam tempus requiritur ad introducendam consuetudinem?* Resp. Omnes adfirmant longum tempus requiri ad consuetudinem inducendam. Sed circa eiusdem definitionem non una est omnium sententia. Alii volunt definiram designari quantitatem non posse, sed arbitrio prudentum relinquendam: nam in aliqua materia brevius, in alia longius tempus necessarium est. Ut consuetudo introducatur contra ea quæ singulis diebus, aut hebdomadibus occurrunt, brevius tempus exigitur quam ut consuetudo invehatur adversus ea quæ semel in anno contingunt. Alii decennio tempus istud comprehendi statuunt: quoniam, inquiunt, iura longum tempus postulant ad introducendam consuetudinem. Sed decennium longum tempus reputatur. Igitur istud intervallum sufficiet.

VII. Alii distinguunt legem civilem a canonica. Pro consuetudine contra illam decem, contra hanc quadraginta annos postulant. *Castropalaus*, *Lessius*, *Azorius* & alii pro utraque decennium sufficere defendunt. Nihil certi definiendum mihi occurrit. Sed circumstantiæ spectandæ sunt, potissimum quæ sit & natura legis abrogandæ, & indoles consuetudinis invehendæ, & communis prudentum consensus.

VIII. Salmanticenses *loc. cit. §.* 2. *num.* 18. docent, *sufficere dictum unius eximii* Do-

Doctoris asserentis, tempus ad consuetudinem requisitum præteriisse, ut per eam lex abrogata censeatur; etiamsi plures alii oppositum sentiant. Germen hoc est inquinatæ radicis probabilisticæ. Declinare sibi blandiuntur Editores posteriores qui istorum Auctorum opera recuderunt, damnatam ab Alexandro VII. opinionem 27. quia in proscripta sententia dicitur: *Si liber sit alicuius iunioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat reiectam a Sede apostolica tamquam improbabilem.* Ut vides, assuta est lacinia hæc ad honestandam doctrinam præcedentem: quia subdunt: Diximus unius eximii & præcellentis Doctoris dictum reddere opinionem probabilem. Opinio damnata hanc auctoritatem constituendi opinionem probabilem adscribebat Doctori non *eximio*, non *præcellenti*, sed iuniori & moderno. An non Doctores eximii & præcellentes iuniores & moderni? Quis legitimus iudex, num ille Scriptor *eximius* sit, an non *eximius*? Qua facilitate dicitur, sufficere unum Doctorem ad efficiendam opinionem probabilem, eadem quoque definitur, hunc iuniorem Doctorem esse eximium, præcellentem, illuminatum, emeritumque Præsentatum. Obiter, data occasione, dico his voculis non esse apostolica decreta deludenda. Auctoritas unius contra plures nulla est iuxta communem sensum; nisi rationes istius unius prævaleant rationibus a pluribus allegatis. Sed hæc præter institutum, opportune tamen ad profligandam laxitatem.

IX. Tempus consuetudini invehendæ idoneum, continuatum moraliter sit necessum est. Nulla super hoc difficultas. Hoc ipsum in præscriptione necessarium est. Quare si intra temporis intervallum communitas, aut maior pars communitatis agat contra invectam consuetudinem, aut si Princeps resistat, interruptum tempus est, & elapsum amplius non computatur.

X. Quæst. III. *Quinam actus, & quæ eorumdem frequentia requiritur ad veram consuetudinem?* Resp. Communis sententia est quod actus isti debeant esse liberi, publici, & frequentes. De frequentia actuum non una est opinio. *Diana*, *Lessius*, *Martinez*, *Reginaldus* docent sufficere duos aut tres actus ad inducendam consuetudinem: quia, inquiunt, quod bis aut ter fit, frequenter fieri dicitur. Hæc opinio communiter reiicitur: quia consuetudo longo tempore introducitur. Bis vel ter in longo tempore frequentiam non præferunt. Quot porro actus necessarii sint ad hanc frequentiam, nemo definire præcise valet. Prudentum arbitrio id relinquendum esse, res ipsa declarat. Nam in una materia plures requiruntur, in alia pauciores sufficiunt actus qui patefacere debent firmum, & universalem populi consensum.

XI. Altera conditio actuum est, quod sint liberi, seu humano modo exerciti: quemadmodum enim lex a ratione, ita & consuetudo proficisci debet. Quare si populus metu coactus quidquam agat, non præsumitur velle consuetudinem inducere. Heinc sequitur, ignorantiam quoque impedire ne consuetudo introducatur;

tur, quia ignorantia aufert libertatem. Igitur quando populus ignorans aliquam legem reapse extantem, actus frequentat contra eamdem, consuetudinem non inducit: quia præfati actus non sunt liberi, & humani ex defectu cognitionis. Similiter quando ex caussa falso iudicata inducitur aliqua consuetudo, caussa cognita, consuetudo evanescit.

XII. Tertia conditio est, ut hi actus frequentes, & liberi, sint publici, & notorii: quandoquidem actus occulti non possunt dici facti ex communi societatis, & Principis consensu. Præterea sicut ad legem scriptam necessaria est publica promulgatio, ita ad legem non scriptam necessaria est hæc promulgatio quæ non voce, sed publica factorum frequentia peragitur.

XIII. Disputant Auctores, num hæc publica notitia iuris esse debear, an facti. Aliqui contendunt, necessariam esse iuridicam manifestationem, quæ videlicet in iudicio publice prolata sit. Sed probabilior sententia est quæ defendit, sat esse publicam manifestationem facti. Consuetudo enim vim suam obtinet a populi, & Principis consensu. Quando facto ipso notum est populum, & Principem supremum in eamdem consensisse sententiam, superfluit probatio iuridica in tribunali, quæ tum necessaria ad summum foret, quando veritas facti in discrimen adduceretur; at cum de facti veritate nulla suboritur dubitatio, non est cur notitia iuridica exigatur.

XIV. Quarta conditio consuetudinis est, ut populus animo sese obligandi eamdem inducat, eamque tali animo toto tempore necessario pro consuetudine continuet. Si enim initium ex animo sese obligandi fuerit, progressus vero ex sola devotione fiat; consuetudo vim legis non obtinet. Plures sunt consuetudines, sola devotione partæ, & fultæ; ut aspersio aquæ benedictæ in ingressu Ecclesiæ salutatio angelica ad B.Virginem facta sero & mane, dum campana sonat; cinerum aspersio fer. 4. Quadragesimæ; acceptio ramorum dominica Palmarum; plures vigiliæ in Sanctorum honorem. Intentio hæc obligationis imponendæ aut severior, aut mitior esse valet. Nam potest aut sub levi, aut sub gravi culpa, aut sub pœna tantum, omni culpa exclusa, aut sub culpa tantum veniali introduci.

XV. At undenam colligi potest, communitatem aliquam animum habuisse sese obligandi ex præcepto, aut solum ex devotione, liberalitate, & urbanitate in consuetudine invecta? Hæc solent assignari indicia. I. Quando populus in materia suapte natura gravi uniformi observantia talem consuetudinem servavit. II. Si superiores eiusmodi consuetudinis violatores severe reprehendant, & puniant. III. Si viri prudentes, optimeque morati culpæ damnarent consuetudinis transgressores. Quando hæc tria simul concurrant, nisi constet societatem se noluisse sub culpa obligare, colligendum videtur sub obligatione invectam fuisse consuetudinem. Regula tamen constitui universalis nequit. Actus enim quibus consuetudo in-

invehitur, indifferentes cum sint, & liberi, nonnisi ex personarum, temporum, materiæ diversitate, aliisque circumstantiis definiri hæc obligatio potest. Genius quoque societatis spectandus est. Nam si societas communiter refugiat obligationem inducere sub culpa; regula hinc erui potest pro consuetudine interpretanda, ne sub culpa obliget.

XVI. Ultima ad consuetudinem necessaria conditio est consensus supremæ potestatis. Qui consensus aut tacitus, aut expressus esse potest. Lubet huc transcribere doctrinam S. Thomæ 1. 2. quæst. XCVII. art. 3. ad 3. *Si enim sit libera multitudo quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid observandum, quod consuetudo manifestat, quam auctoritas Principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi inquantum gerit personam multitudinis. Unde licet singulæ personæ non possint condere legem, tamen totus populus condere legem potest. Si vero multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem a superiori potestate positam removendi; tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, inquantum per eos toleratur ad quos pertinet multitudinis legem imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare quod consuetudo introduxit.*

XVII. Porro, ne corruptelæ sub larva consuetudinum insidiose occultentur, advertendum est, tum patientiam, & tolerantiam Principum, & superiorum esse argumentum, & signum taciti consensus, quando Principes, & superiores sunt vigiles, & experrecti in extirpandis corruptelis, quando zelo Dei, & studio servandarum legum succensi sunt, & quando nullum grave obest impedimentum aut vitandi maioris mali, aut declinandæ rebellionis. Quare admitto, tacitum consensum satis esse ad consuetudinem invehendam, & aliarum actionum valorem; sed nego, semper tolerantiam, & patientiam superiorum signum esse validum taciti consensus, ut fusius supra explicui. Ex pluribus enim principiis proficisci hæc patientia, tolerantia, & taciturnitas valet.

XVIII. Plures docent, necessarium minime esse ut Princeps habeat notitiam præcisam consuetudinis invehendæ; sed sat esse illum habere notitiam generalem, generalemque præbere consensum. Quam doctrinam absolute non improbo; dummodo consuetudo rationabilis sit, bonoque communi consentanea. Quando tamen consuetudo introducenda derogat iuribus Principis, tum non videtur introduci consuetudinem posse absque notitia eiusdem Principis. Quia non est præsumendus consensus Principis in consuetudinem quam ille ignorat. Si enim consuetudo fugit Principis notitiam, prohibere eam ille nequit. Quare plures Ecclesiarum consuetudines Concilium Tridentinum declaravit esse corruptelas. Et sane quod vim legis obtineant absque expresso, aut tacito Pontificis consensu consuetudines quæ sunt adversus iura pontificia, non videtur rationi consentaneum. Ceterum hæc omnia

omnia ex variis circumstantiis definienda sunt. Illud magnopere cavendum, ne sub fuco consuetudinis corruptela serpat. Huc pertinent consilia nostra in hac impedita materia.

CAPUT VII.

De triplici consuetudinis effectu, & de modis quibus consuetudo cessat.

I. TRes iuxta communem doctrinam sunt consuetudinis, vim legis habentis effectus. Primus obligatio in conscientia. Alter abrogatio legis veteris Tertius interpretatio legis.

II. Et ad primum quod attinet, consuetudo, vim legis obtinens, legis conditiones induit quantum ad obligationis effectum. Quare sicuti lex, ita potest consuetudo obligare sub culpa gravi, vel levi; quod ex animo & intentione illam introducentium pendet. Ideo obligat tantum populum illum a quo introducta est, secus alterum. Quando consuetudo indiscriminatim tum a laicis, tum a Clero invehitur in rebus sacris, ut in observatione festorum, ieiuniorum, precum, omnes obligat: quia tum unicus populus christianus est sub uno capite consentiente. Si vero consuetudines istæ sacræ introducantur aut a solis laicis, aut a solis Clericis aut a solis Regularibus; tum obligatio unius societatis non extenditur ad alteram. Quælibet ex his societatibus peculiaribus legibus dirigitur: idcirco quælibet suas invehere consuetudines valet, quin consuetudo unius extendatur ad alteram; quemadmodum consuetudines unius civitatis, provinciæ, aut regni non dilatantur ad alteram civitatem, provinciam, vel regnum. Communia hæc sunt.

III. Secundus effectus consuetudinis est antiquæ legis abrogatio. Lex enim humana a voluntate hominum pendet: ergo qua voluntate invecta est, eadem abrogari potest, aut lege scripta, aut lege non scripta, nempe consuetudine. Abrogare autem potest legem aut quantum ad pœnam, & non quantum ad culpam, vel quantum utrumque; etiamsi sit lex irritans contractus, seu actus.

IV. Disputant Auctores, num, quando legislator vetat consuetudines contrarias legi suæ, sint eiusmodi consuetudines validæ? Duplicem distinguunt prohibitionem. Prima prohibendi clausula indifferens est ad præteriram, vel futuram consuetudinem; qualis est illa, *Non obstante quacumque consuetudine*. Secunda expresse futuram consuetudinem vetat; cuiusmodi hæc est, *Nulla deinceps consuetudo introduci possit*. Prima clausula tantum improbat consuetudinem iam invectam. De secunda disputant: & *Salmanticenses* probabilius defendunt, valere consuetudinem futuram, non obstante expressa illa clausula prohibente: quia, inquiunt

loc.

loc. cit. §. 2. num. 43. talis clausula est legis humanæ; sed quælibet lex humana abrogari per consuetudinem contrariam potest: ergo & clausula præfata, non secus ac altera lex humana, abrogari valet. Laudant pro hac opinione ***Dianam***, ***Bonacinam***, ***Tapiam***, ***Martinez***, ***Suarez***, & alios.

V. Non repugno, possibilem esse consuetudinem etiam contra præfatam clausulam: quia legislator potest reipsa mutare suam voluntatem. At usquedum non constet legislatorem expresse hanc mutasse voluntatem, nulla opposita invehi consuetudo valet. Nec sola taciturnitas sat est ut dicatur Principem tacite consentire; cum per præfatam clausulam expresse repugnet. Nec est quod opponas, etiam per legem expresse Principem contradicere; & tamen contra hanc legem introduci consuetudinem posse. Siquidem contra legem introduci consuetudo potest, quia natura sua lex humana veræ consuetudini contrariæ subiecta est. At quando legislator expresse prohibet oppositæ consuetudinis introductionem, tum invehi consuetudo nequit: quia, persistente prohibitione, consensus Principis deest, immo expresse contrarius est, Igitur, ut contra dictam clausulam introduci consuetudo posset, necessaria foret expressa voluntas Principis, tali clausulæ derogantis. Et contraria opinio corruptelis invehendis favet, ut ego quidem arbitror. Quando enim legislator præfatam clausulam adiicit, signum manifestum est & legem summopere necessariam esse, & contrariam consuetudinem esse perniciosam corruptelam.

VI. Tertius effectus consuetudinis est legis interpretatio. Si tamen lex clara sit & perspicua, consuetudo est observantia, & executio legis. Obscuram ergo, & dubium sensum præferentem legem interptetatur consuetudo. Obscura enim lex esse potest aut circa materiam, aut circa eius extensionem, aut circa eiusdem obligationem levem, vel gravem. Porro interpretatio hæc duplex est, ***authentica***, & ***doctrinalis***. Ut interpretatio authentica dicatur, eas habeat conditiones oportet quæ pro vera consuetudine, vim legis obtinente, necessariæ sunt. Consuetudo quam doctrinalem appellant, coniecturis nititur, plurium Doctorum auctoritate firmata, & nondum præscripta. Hæc prævalere legi nequit, usquedum tempus elapsum sit pro vera consuetudine necessarium, & aliis conditionibus extantibus.

VII. Consuetudo iisdem modis cessat quibus & lex. Duobus tamen præcipue modis consuetudo abrogatur, nempe per legem expressam, & per consuetudinem oppositam. Tum vero lex consuetudinem abrogat, cum eidem expresse, & manifeste opposita est. Quare lex universalis abrogat utique consuetudinem universalem directe illi oppositam; secus consuetudinem peculiarem, nisi clara eiusdem in lege facta mentio sit. Si tamen adesset clausula generalis, abrogans omnes, & singulas consuetudines oppositas; tum, licet non fieret peculiaris mentio huius

aut illius consuetudinis, singulæ abrogatæ essent. Excipi tamen solet consuetudo immemorabilis, quæ, nisi expresse revocata fuerit, consistit. Quandoquidem, dum Princeps abrogatam vult hanc consuetudinem, exprimere eam solet. Ergo in clausula generali non intelligitur abrogata.

VIII. Consuetudo alia consuetudine abrogatur. At quemadmodum lex non abrogatur nisi consuetudine legitime invecta, & præscripta; ita neque consuetudo, vim legis obtinens, infirmari potest, nisi consuetudine contraria præscripta legitime sit, omnibusque necessariis conditionibus ornata. Illud tamen advertendum quod neque lex, neque consuetudo per solum non usum abrogantur; sed dumtaxat per positivam transgressionem legis, aut consuetudinis. Contingere enim potest, casum legis non accidere: qua facta positione, violari lex nequit. Quando ergo dicitur, legem desuetudine abrogari, sensus est, legem per repetitas transgressiones eiusdem auferri; secus per non usum negativum, quia casus legis non accidit. Si tamen casus legis accidunt, tum per omissiones contrarias lex abrogari valet. Quamobrem, si consuetudo invecta sit per actus positivos, puta audiendi sacri, ieiunandi, servandi festa, consuetudo opposita introduci per omissiones oppositas potest. Contra, si antiqua consuetudo omissionibus parta fuerit, nova consuetudo introduci actibus contrariis positivis debet. Hæc communia penes omnes.

IX. Tractandum hic de privilegiis esset; verum argumentum istud, cum non sit pro communi Christianorum directione, formandisque moribus necessarium, in aliud tempus dispiciendum remittimus. Nunc enim instat iustitiæ tractatus, omnium utilissimus, quem exponendum continuo aggredimur.

FINIS TOMI SEXTI.

IN-

INDEX

RERUM, ET VERBORUM

Quæ in hoc Tomo continentur.

A

B

E

F

G

L

M

N

O

P

R

S

V

FINIS.

